

GERGER YÖRESİ BEŞERİ COĞRAFYASI

Muzaffer BAKIRCI

SanTay

GERGER
YÖRESİ BEŞERİ
COĞRAFYASI

Doç.Dr.Muzaffer BAKIRCI

Çantay Kitabevi
2017 İstanbul

Gerger Yöresi Beşeri Coğrafyası

Muzaffer BAKIRCI

© Kitabın her türlü hakları yazar ve yayınevine aittir.
Kaynak gösterilmek şartıyla alıntı yapılabilir.

1. Basım 2017 İstanbul

Kapak Tasarım: Uğur YILDIZ

ISBN 978-605-9574-10-5

Baskı ve Cilt

Anka Matbaa / Sertifika No. : 12328

Tel.: 0212 565 90 33 - 480 05 71

ankamatbaa@gmail.com

Sertifika No. : 12327

Tel.: (0212) 513 79 68 - 522 74 45

Fax: (0212) 528 58 51

*Eşim Meral ve Oğlum Berkay'a
Sonsuz Sevgilerimle...*

Yazarın İletişim Bilgileri

Doç.Dr.Muzaffer BAKIRCI

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Coğrafya Bölümü

Beyazıt / Fatih / İstanbul

Tel: (0212) 455 57 00 / 15763

e-mail: mubak@istanbul.edu.tr

ÖNSÖZ

Bölgeler ve yörelerarası gelişmişlik farkları, Türkiye’de önemli ölçüde bir iç göçü beraberinde getirmektedir. Çeşitli sosyo-ekonomik ve mekânsal sorunların ortaya çıkmasına da neden olan bu nüfus hareketleri, bazen gelişmeye yönelik potansiyelin zayıf olması, bazen de var olan potansiyelin yeteri kadar harekete geçirilememesi sonucu ortaya çıkmaktadır.

Adıyaman ili sınırları içinde yer alan Gerger Yöresi, gelişmişlik endeksine göre son sıralarda yer almakta ve zaten az olan nüfusun göç yoluyla yöre dışına hareketine sahne olmaktadır.

Bir yanda Güneydoğu Toros Dağlarının zorlu topografyası, diğer taraftan Atatürk Baraj gölü, yöreyi ulaşım şartları açısından adeta bir çıkmaz sokak haline getirirken, aynı zamanda kamu hizmetlerine erişimin de çok zor ve yetersiz ölçekte gerçekleştirilmesine zemin hazırlamaktadır.

Mevcut dezavantajlı şartlar, yüzyıllardır burada varlığını sürdürmeye çalışan nüfusu, başta büyükşehirler olmak üzere, geleceklerini başka yörelerde aramaya zorlamaktadır.

Kendisi de adeta bir köy irisi olan İlçe merkezi dışında, şehirsiz özellik gösteren yerleşmelerin olmadığı ve neredeyse tümüyle kırsal bir görünüm arzeden yörede, ekonomik faaliyetler de bu yapıya uyumlu olarak biçimlenmiş ve katma değeri düşük olan tarım ve hayvancılık başlıca ekonomik faaliyetler olmuştur. Geçmişte mevcut potansiyelin belirli ölçüde harekete geçirilmesiyle ortaya çıkan bu ekonomik yapı günümüzde yöre nüfusunu yerinde tutmaya yetmemektedir.

Bu çalışma Türkiye’nin gözlerden uzak bir yöresinin; tarihsel geçmişi, mevcut durumunu ve geleceğini irdelemeyi hedeflemiştir. Daha önce bu sahaya ilgili herhangi bir coğrafi çalışmanın yapılmamış olması, bir yandan çalışma için bizi cesaretlendirirken, diğer taraftan ortaya koyacağımız veri ve analizler konusunda da ciddi bir sorumluluk yüklemiştir.

Gerger yöresinin Beşeri Coğrafya özelliklerini ortaya koymayı ve yörenin geleceğine yönelik öneriler sunmayı amaçlayan bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde çok sayıda kişinin doğrudan veya dolaylı katkısı bulunmaktadır.

Başta yetişmemde ve bir coğrafyacı olma yolunda ilerlememde en büyük pay sahibi olan, büyük bir sabırla çalışmanın tamamını okuyarak çok kıymetli önerilerde bulunan saygıdeğer Hocam Prof.Dr.Süha Göney'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Her aşamada desteklerinin gördüğüm, başta Prof.Dr.Süheyla Balcı Akova olmak üzere, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilin Dalındaki hocalarım ve meslektaşlarıma, çalışmanın haritalarının hazırlanmasında destek ve emekleri olan sevgili meslektaşlarım. Yard.Doç.Dr. M. Fatih Döker ve Doç. Dr. M. Emin Sönmez'e teşekkürü bir borç bilirim.

Yörede, özellikle arazi çalışmalarının oldukça zor koşullarda gerçekleştirildiğini ifade etmek isterim. Bu zorluğun aşılmasında çok sayıda yöre insanının katkısı bulunmaktadır. Farklı dönemlerde gerçekleştirdiğim arazi çalışmalarında bana hem yol arkadaşlığı eden ve hem de yöre sosyo-ekonomik yapısına ilişkin değerli bilgiler veren Sayın Ömer Özdemir'e, Yusuf Bakırcı'ya, Yusuf Metin'e ve Yeşilyurt köyü muhtarı Nusret Metin'e, yine arazi çalışmalarında her açıdan desteklerini gördüğüm Mehmet Tahtacı'ya, Sıddık Dokumacı'ya, Doğan Bakırcı'ya ve Gökhan Altun'a çok teşekkür ederim. İş yoğunluğuna rağmen bize uzun zaman ayıran Bakırcıoğlu çiftliği mensupları Asım Bakırcıoğlu, Zeki Bakırcıoğlu ve İbrahim Bakırcıoğlu'na misafirperverlikleri için sonsuz teşekkürler ederim.

Desteğini daima hissettiğim Annem Hanife Bakırcı'ya şükranlarımı sunarım. Yine yöreyle ilgili engin gözlem ve bilgilere sahip olan ve bunu her zaman samimiyetle paylaşan Aziz Bakırcı'ya ve Perihan Metin'e sonsuz teşekkürler.

Uzun süren arazi çalışmalarının zorunlu kıldığı ayrılıklar ve evde devam eden yoğun çalışmalara sabırla katlanan sevgili eşim Meral Bakırcı'ya ve varlığı en büyük motivasyon kaynağım olan oğlum Berkay Bakırcı'ya sonsuz sevgilerimi sunarım.

Çalışmanın basımını titizlikte gerçekleştiren Çantay yayınevi çalışanlarına, Yılma Çantay beyin şahsında teşekkürlerimi sunarken, eserin gelecekte Gerger'le ilgili çalışma yapacaklara ve yörenin coğrafi özelliklerine ilgi duyanlara faydalı olmasını temenni ederim.

İstanbul- 2017

İÇİNDEKİLER

HARİTALAR LİSTESİ.....	X
TABLolar LİSTESİ.....	XI
GRAFİKLER LİSTESİ	XIII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIV
FOTOGRAFLAR LİSTESİ	XIV

GİRİŞ.....	1
------------	---

I.BÖLÜM..... 5

1.FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ 5

1.1.JEOLOJİK/ LİTOLOJİK ÖZELLİKLER	5
1.2. TOPOGRAFİK ÖZELLİKLER	13
1.3. İKLİM ÖZELLİKLERİ	36
1.3.1. Sıcaklık Şartları	37
1.3.2. Yağış Şartları.....	41
1.4. HİDROGRAFYA ÖZELLİKLERİ	46
1.4.1. Akarsular	46
1.4.2. Göller.....	49
1.5. TOPRAK ÖZELLİKLERİ	54
1.6. DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ.....	58
1.7. ARAZİ KABİLİYETİ.....	63

II. BÖLÜM..... 71

2.BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ..... 71

2.1. ADININ KAYNAĞI	71
2.2. GERGER YÖRESİNİN YERLEŞİM TARİHİ	74
2.3. GERGER YÖRESİ NÜFUS ÖZELLİKLERİ	149
2.3.1. Genel Nüfus Artışı	150
2.3.2. Nüfus Artış Hızı	153
2.3.3. Kırsal – Şehirsal Nüfus Özellikleri	155
2.3.4. Genel Nüfus Yoğunluğu.....	159
2.3.5. Nüfusun Mekânsal Dağılışı	162
2.3.6. Nüfusun Demografik Özellikleri.....	163

2.3.6.1. Nüfusun Yaş Yapısı	163
2.3.6.2. Nüfusun Bağımlılık Durumu	167
2.3.6.3. Nüfusun Cinsine Göre Özellikleri.....	170
2.3.6.4. Nüfusun Okuryazarlık ve Eğitim Düzeyi Özellikleri.....	173
2.3.6.5. Hanehalkı Büyüklüğü	184
2.3.6.6. Nüfusun İstihdam Yapısı	187
2.3.7. Nüfus Hareketleri (Göçler).....	193
2.4. GERGER YÖRESİ YERLEŞME ÖZELLİKLERİ.....	198
2.4.1. Gerger İlçe Merkezi (Gerger Şehri)	200
2.4.1.1. Gerger Şehri Yerleşim Sahası Özellikleri.....	200
2.4.1.2. Gerger Şehri Nüfus Özellikleri	212
2.4.1.3. Gerger’de Şehirselleşme Fonksiyonları	215
2.4.2. Gerger Yöresinde Kırsal Yerleşmeler	224
2.4.2.1. Gerger Yöresinde Köylerin Toponimik Özellikleri	228
2.4.2.2. Gerger Yöresinde Köylerin Nüfus Özellikleri	231
2.4.2.3. Gerger Yöresinde Köylerin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı	242
2.4.2.4. Gerger Yöresinde Köylerin İlçe Merkezine Uzaklıkları.....	245
2.4.2.5. Gerger Yöresinde Köylerin Konumları.....	245
2.4.2.6. Gerger Yöresinde Kırsal Mesken Özellikleri.....	249

III. BÖLÜM 269

3. EKONOMİK FAALİYETLER 269

3.1. TARIMSAL FAALİYETLER	272
3.2. HAYVANCILIK FAALİYETLERİ	294
3.2.1. Gerger Yöresinde Büyükbaş Hayvancılık	296
3.2.2. Gerger Yöresinde Küçükbaş Hayvancılık	300
3.2.3. Gerger Yöresinde Kümüle Hayvancılığı	301
3.2.4. Gerger Yöresinde Arıcılık	303
3.2.5. Gerger Yöresinde Balıkçılık.....	305
3.2.6. Gerger Yöresinde Yaylacılık.....	305
3.2.6.1. Gerger Yöresinde Yaylacılığın Tarihsel Temelleri.....	306
3.2.6.2. Gerger Yaylalarının Fiziki Coğrafya Özellikleri	308
3.2.6.3. Gerger’de Yaylacı Köylerin Coğrafi Özellikleri.....	314
3.2.6.4. Gerger Yaylalarında Mekânsal Değişim.....	326
3.2.6.5. Gerger Yaylalarında Sosyo-Ekonomik Değişim.....	342
3.2.6.6. Gerger Yaylalarında Faydalanmada Karşılaşılan Sorunlar.....	352
3.3. SANAYİ FAALİYETLERİ.....	362
3.4. ULAŞIM FAALİYETLERİ	365
3.4.1. Gerger Yöresinde Karayolu Ulaşımı.....	366
3.4.2. Gerger İlçesinde Denizyolu Ulaşımı	372

3.5. TİCARET FAALİYETLERİ	377
3.6. KAMU HİZMETLERİ	377
3.6.1. Eğitim Hizmetleri.....	378
3.6.2. Sağlık Hizmetleri.....	385
3.6.3. Din Hizmetleri.....	385
3.7. TURİZM FAALİYETLERİ	391
<u>IV. BÖLÜM</u>	407
4. GENEL DEĞERLENDİRME	407
KAYNAKÇA	412

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Gerger İlçesi Lokasyon Haritası	2
Harita 2: Gerger İlçesi Sınırları ve Komşuları	3
Harita 3: Gerger Yöresi Jeoloji Haritası	6
Harita 4: Gerger İlçesi Maden Haritası	12
Harita 5: Gerger Yöresi Topografya Haritası	15
Harita 6: Gerger Yöresi Eğim Değerleri	32
Harita 7: Gerger Yöresi Erozyon Şiddeti Haritası	35
Harita 8: Gerger Yöresi Hidrografya Haritası.....	47
Harita 9: Gerger Yöresi Büyük Toprak Grupları Haritası	56
Harita 10: Gerger Yöresi Doğal Bitki Örtüsü Haritası.....	60
Harita 11: Gerger Yöresi Arazi Kabiliyet Sınıfları Haritası	65
Harita 12: Gerger Yöresinde Arazi Kullanımı	68
Harita 13: Gerger Yöresi Klasik Çağ yerleşmeleri	84
Harita 14: Kommagene Krallığı'nın En Geniş Hâkimiyet Sahasına Sahip Olduğu Dönemdeki Sınırları.....	86
Harita 15: Kommagene Krallığı Döneminde Adıyaman Yöresi Yolları ve Yerleşmeleri.....	87
Harita 16: 1519-1563 yıllarında Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger ve Kâhta Kazaları İdari Taksimatı.....	91
Harita 17: 1519-1560 yıllarında Gerger Kazası Nahiye ve Köyleri.....	92
Harita 18: Moltkenin Gerger ve Çevresini Kapsayan Seyahat Güzergâhları.....	108
Harita 19: Ainsworth'ün Gerger ve Çevresini Kapsayan Seyahat Güzergâhı	113
Harita 20: 1950 yılı Pütürge Kazası İdari Bölünüşü ve Gerger'in Durumu	144
Harita 21: Gerger Yöresinde Nüfusun Mekansal Dağılışı Özellikleri	164
Harita 22: 1950'li yıllarda Alduş Köyü	202
Harita 23: Gerger Şehri ve Çevresi	204
Harita 24: Gerger Şehri Plan Özellikleri.....	206
Harita 25: Gerger Şehri Mahalleleri.....	211
Harita 26: Nüfus Büyüklüklerine Göre Gerger Köyleri ve Dağılışı	235
Harita 27: Gerger Yöresi Arazi Kullanımında Tarımsal Alanların Dağılışı	274
Harita 28: Gerger Yaylaları Lokasyon Haritası.	309
Harita 29: Avacık ve Kurdek Yaylalarının Topografik Görünümü.	310
Harita 30: Gerger Yöresi Yaylacık Faaliyetien Katılan Köylerinin Konum Özellikleri	319
Harita 31:Avacık ve Kurdek Yayla Sahaları ve Yakın Çevresinde Araziden Faydalanma.....	327
Harita 32: Kurdek Yaylasında Çadır Sahaları.....	329
Harita 33: Adıyaman İli Ulaşım Haritası	365
Harita 34: Gerger İlçesinde Ferobot Taşımacılığı Yapılan Hat	376
Harita 35: Gerger İlçesi İlkokullarının Dağılımı.....	383

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Gerger Yöresi Eğitim Değerleri.....	31
Tablo 2: Gerger Yöresinde Erozyon Şiddeti ve Etkili Olduğu Arazi Miktarı.....	33
Tablo 3: Gerger Rasat İstasyonu Sıcaklık Değerleri.....	38
Tablo 4: Gerger Rasat İstasyonu Yağış Değerleri.....	42
Tablo 5: Gerger Rasat İstasyonu Sıcaklık ve Yağış Değerleri.....	45
Tablo 6: Gerger Yöresinde Büyük Toprak Gurupları.....	55
Tablo 7: Gerger Yöresi Arazi Kabiliyet Sınıfları ve Oranları.....	64
Tablo 8: Gerger Yöresi Araziden Faydalanma Şekilleri ve Oranları.....	67
Tablo 9: 1519-1560 Yıllarında Gerger Kazası İdari Taksimatı ve Nüfus Miktarları.....	93
Tablo 10: 1519-1560 Yıllarında Gerger Kazası Nahiyeleri ve Nüfus Miktarları ..	94
Tablo 11: 1519-1560 Yıllarında Gerger Kasabası Mahalleleri ve Tahmini Nüfusları.....	96
Tablo 12: Gerger Yöresi Toplam Nüfus Artışı ve Bir önceki Döneme Göre Artış Oranı.....	151
Tablo 13: Dönemler İtibarıyla Adıyaman ve İlçelerinde Nüfus Artış Hızı.....	154
Tablo 14: Gerger İlçesi Kırsal-Şehirsel Nüfusun Tarihsel Gelişimi.....	156
Tablo 15: Adıyaman İlçeleri Kentsel Nüfus Oranları.....	157
Tablo 16: Gerger ilçesinde Dönemlere Göre Nüfus Yoğunluğu Oranları.....	159
Tablo 17: Adıyaman İlçelerinde Dönemler İtibarıyla Nüfus Yoğunlukları.....	161
Tablo 18: Gerger İlçesi Temel Yaş Gruplarını Gelişimi ve Oransal Görünümü ..	165
Tablo 19: Yıllar İtibarıyla Gerger İlçesinde Yaş Bağımlılık Oranları.....	169
Tablo 20: Türkiye, Adıyaman ili ve Gerger İlçesinde Yaş Bağımlılık Durumu...	171
Tablo 21: Gerger İlçesinde Yıllara Göre Nüfusun Cinsine Göre Durumu.....	172
Tablo 22: Gerger İlçesi Okuryazarlık Durumunun Tarihsel Gelişimi.....	175
Tablo 23: Gerger İlçesinde Nüfusun Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre Durumu ...	179
Tablo 24: Gerger İlçesinde Dönemler İtibarıyla Hanehalkı Büyüklükleri.....	185
Tablo 25: Gerger İlçesinde Nüfusun Cinsine Göre İşgücüne Katılım Oranları.....	190
Tablo 26: Gerger İlçesinde Dönemler İtibarıyla İstihdamın Sektörel Dağılımı....	191
Tablo 27: Dönemler İtibarıyla Adıyaman İlinin Aldığı, Verdiği Göç, Net Göç Ve Net Göç Hızı.....	197
Tablo 28: Adıyaman İlçelerinin Aldığı, Verdiği Göç, Net Göç Ve Net Göç Hızı 198	
Tablo 29: Gerger Şehri Mahalle Nüfusları ve Toplamdaki Payları.....	211
Tablo 30: Gerger Şehrinde Nüfusun Tarihsel Gelişimi.....	213
Tablo 31: Gerger İlçe Merkezinde Ticari Ünitelerin Durumu.....	220
Tablo 32: Gerger Yöresinde Köylere Bağlı Kırsal Yerleşmeler.....	225
Tablo 33: Gerger Yöresinde Köylere Bağlı Kırsal Yerleşmeler (Devam).....	226
Tablo 34: Gerger Yöresinde Köylere Bağlı Kırsal Yerleşmeler (Devam).....	227
Tablo 35: Gerger İlçesinde İsmi Değişen Köyler.....	232
Tablo 36: Gerger İlçesinde Nüfus Büyüklüklerine Göre Köyler.....	233
Tablo 37: Gerger İlçesinde Köylerin Nüfus Miktarları.....	234

Tablo 38: Gerger Köylerinde Nüfus Miktarı ve Oranlarını Dönemler İtibarıyla Gelişimi.....	239
Tablo 39: Gerger Yöresinde Yükselti Kademelerine Göre Köyler.....	243
Tablo 40: Gerger Yöresinde Köylerin İlçe Merkezine Uzaklığı.....	246
Tablo 41: Gerger Yöresinde Konumlarına Göre Köylerin Durumu	248
Tablo 42: Gerger İlçesi Kır Meskenlerinin Taşıyıcı Sistemine Göre Özellikleri ..	252
Tablo 43: Gerger İlçesi Kır Meskenlerinin Yapı Malzemesine Göre Özellikleri ..	254
Tablo 44: Gerger İlçesinde Kır Meskenlerinin Çatı Örtü Malzemesine Göre Durumu	260
Tablo 45: Gerger İlçesinde Kır Meskenlerinin Kat Sayılarına Göre Özellikleri ..	264
Tablo 46: Gerger Yöresinde Yıllar İtibarıyla Tarımsal Üretim Gelişimi	275
Tablo 47: Gerger Yöresinde Yıllık Bitkilerin Üretim alanları ve Miktarları	276
Tablo 48: Gerger Yöresinde Sebze Üretim Alanları ve Üretim Miktarları.....	281
Tablo 49: Gerger Yöresinde Meyve ve Uzun Ömürlü Bitkiler Tarımı	286
Tablo 50: Adıyaman İlinde İlçeler Göre Mera Sahası Varlığı	295
Tablo 51: Gerger İlçesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı (1991)	297
Tablo 52: Gerger İlçesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı (2000)	297
Tablo 53: Gerger İlçesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı (2015)	298
Tablo 54: Gerger İlçesinde 2000 Yılında Küçükbaş Hayvan Varlığı	300
Tablo 55: Gerger İlçesinde 2015 Yılında Küçükbaş Hayvan Varlığı	301
Tablo 56: Gerger Yöresinde Kümes Hayvanı Varlığı (2000).....	302
Tablo 57: Gerger Yöresinde Kümes Hayvanı Varlığı (2015).....	303
Tablo 58: 2000 ve 2015 Yıllarında Gerger İlçesinde Arıcılık	305
Tablo 59: Gerger İlçesinde Yaylacılık Faaliyetine Katılan Köylerin Nüfuslarının Gelişimi.....	316
Tablo 60: Gerger İlçesi Eğitim Kurumları.....	381
Tablo 61: Gerger İlçesi Camileri	388

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Gerger Rasat İstasyonu Sıcaklık Değerleri.....	39
Grafik 2: Gerger Rasat İstasyonu Yağış Değerleri	43
Grafik 3: Gerger Rasat İstasyonu Sıcaklık ve Yağış Değerleri.....	45
Grafik 4: Gerger Yöresinde Toplam Nüfus Artışı	152
Grafik 5: Gerger Yöresinde Bir Önceki Döneme Göre Nüfus Artış Oranı.....	152
Grafik 6: Gerger İlçesi Kırsal-Şehirsel Nüfusun Tarihsel Gelişimi.....	157
Grafik 7: Adıyaman İline Bağlı İlçelerin Şehir Nüfusu Oranları (2015).....	158
Grafik 8: Adıyaman İline Bağlı İlçelerin Köy Nüfusu Oranları (2015).....	159
Grafik 9: Gerger Yöresinde Dönemler İtibariyle Nüfus Yoğunluğu Oranlarındaki Değişim.....	162
Grafik 10: Adıyaman İlçeleri Nüfus Yoğunluğu (2015).....	163
Grafik 11: Gerger İlçesi Ana Yaş Gruplarının Gelişimi	166
Grafik 12: Gerger İlçesi 1990 Yılı Nüfus Piramidi.....	166
Grafik 13: Gerger İlçesi 2000 Yılı Nüfus Piramidi.....	167
Grafik 14: Gerger İlçesi 2015 yılı Nüfus Piramidi	168
Grafik 15: Yıllar İtibariyle Gerger İlçesinde Yaş Bağımlılık Oranları	169
Grafik 16: Adıyaman İlçeleri Bağımlılık Oranları (2015).....	172
Grafik 17: Gerger İlçesinde Nüfusun Cinsine Göre Miktarları.....	173
Grafik 18: Gerger İlçesinde Dönemlere Göre Toplam Nüfusun Okuryazarlık Oranları	176
Grafik 19: Gerger İlçesinde Dönemlere Göre Toplam Nüfusun Okuryazarlık Oranları	176
Grafik 20: Gerger İlçesinde Yıllara Göre Erkek Nüfusun Okuryazarlık Oranları Değişimi.....	177
Grafik 21: Gerger İlçesinde Yıllara Göre Kadın Nüfusun Okuryazarlık Oranları Değişimi.....	178
Grafik 22: Gerger İlçesinde Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre 6+ Yaş Nüfusun Yıllar İtibariyle Gelişimi	180
Grafik 23: Gerger İlçesinde Cinsine Göre Bitirilen Eğitim Düzeyi.....	181
Grafik 24: Gerger İlçesinde Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre 6+ Yaş Erkek Nüfusun Yıllar İtibariyle Gelişimi.....	181
Grafik 25: Gerger İlçesinde Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre 6+ Yaş Kadın Nüfusun Yıllar İtibariyle Gelişimi.....	182
Grafik 26: Gerger İlçe Merkezi Toplam Nüfusunun Tarihsel Gelişimi.....	213
Grafik 27: Gerger Köylerinde Nüfus Miktarı ve Oranlarını Dönemler İtibariyle Gelişimi.....	240
Grafik 28: Gerger İlçesi Kır Meskenlerinin Taşıyıcı Sistemine Göre Oranları	253
Grafik 29: Gerger İlçesi Kır Meskenlerinin Yapı Malzemesine Göre Oranları....	254
Grafik 30: Gerger İlçesi Kır Meskenlerinin Çatı Örtü Malzemesine Göre Oranları	261
Grafik 31: Gerger İlçesinde Kır Meskenlerinin Kat Sayılarına Göre Oranları	264
Grafik 32: Gerger Yöresinde Yaylacılık Faaliyetine Katılan Köylerin Nüfus Gelişimi	317

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Gerger Kalesi 1839-1840	120
Şekil 2: Gerger Kalesi Krokisi	131

FOTOGRAFLAR LİSTESİ

Foto 1: Köklüce Köyü Civarında Gnayslar	7
Foto 2: Avacık Yaylasında Terkedilen Bir Mermer Ocağı	8
Foto 3: Kam Boğazında Mağara	10
Foto 4: Fırat Nehri Vadisinde Mağara	10
Foto 5: Eskikent Köyü Yakınlarında Yer Alan Murfan Mağarası	11
Foto 6: Gerger İlçe Merkezi Yakınlarında Eski Krom Madeni	12
Foto 7: Gerger Yöresi Orta Kesiminin Genel Topografik Görünümü	14
Foto 8: Gerger İlçe Merkezi ve Malatya Dağlık Sahası	16
Foto 9: Yörenin Güney Kesiminde, Güzelsu Köyü Tillak Mezrası Civarında Plato Sahası	17
Foto 10: Fırat Nehri Kıyıları, Yamaç Sahaları İçine Alan Yükselti Kademleri	17
Foto 11: Kurdek Yaylasının Hemen Kuzeyinde Yer Alan Kargevan Tepesi	18
Foto 12: Yenibardak Çayı Vadisinin Kuzey Yamaçlarında Yenibardak Köyü	18
Foto 13: Yörenin Kuzeydoğusunda Dar Vadilerden Biri	19
Foto 14: Eğim Değerlerinin Genellikle Yüksek Olduğu Vadi Yamaçları Karayolu Ulaşımına İmkân Vermektedir (Gölyurt Yolu)	20
Foto 15: Ön Tarafa Güngörmüş Köyü (Nefsi Pütürge) Arka Planda Gerger Kalesinin de Üzerinde Konumlandığı Dağlık Saha	20
Foto 16: Gerger-Kâhta Karayolunun Geçtiği Kam Boğazı	21
Foto 17: Eğim Değerlerinin Nispeten Azaldığı Çifthisar Çayı Vadisi	22
Foto 18: Beybostan Köyü Yakınlarında Küçük Düzlükler	22
Foto 19: Gölyurt (Tillo) Yolu Üzerinde Yeralan Küçük Vadi Tabanı Düzlüklerinden Biri	23
Foto 20: Baraj Gölü Halini Alan Fırat Nehri Vadisi	24
Foto 21: Fırat Nehri Vadisinde Gerger Kanyonu	24
Foto 22: Çifthisar Çayı Vadisi Batıya Doğru Daralarak Devam Eder	25
Foto 23: Çetin Dere Vadisi	26
Foto 24: Güzelsu Köyü Karacaviran Mahallesi Çevresinde Plato Sahası	26
Foto 25: Arka Planda Yörenin En Yüksek Noktalarından Biri Olan Kıvımlı Dağı	27
Foto 26: Eskikent Köyü Kuzeyindeki Avacık Dağı	28
Foto 27: Aşağıdağlıca Köyü Kuzeyinde Yeralan Kurdek Dağı	29
Foto 28: Kütüklü Köyü Yakınında Sarıgöl Dağı	29
Foto 29: Yüksek Eğim Değerlerinin Gözlemlendiği Kurdek Dağı	33
Foto 30: Gerger İlçe Merkezinin Doğusunda Erozyon Tehlikesine Maruz Kalan Araziler	34
Foto 31: Çifthisar Çayı Atatürk Barajına Dökülmeden Önce Nispeten Geniş Bir vadi İçinde Akar	48

Foto 32: Temmuz ayında Çifthisar Çayı Çok Düşük Bir Debiye Sahip Olmaktadır.	48
Foto 33: Çifthisar Çayına Dökülen Açma Deresi Yaz Aylarında Tamamen Korur	50
Foto 34: Çifthisar Çayı Kollarından Misrak Deresi Yazın Çok Az Su Taşır	50
Foto 35: Atatürk Baraj Gölü	51
Foto 36: Karagöl Gölünün Suyla Dolu Görünümü	52
Foto 37: Karagöl Gölü Kurak Kurak Yaz Mevsimlerinde Çok Dar Bir Alana Çekilmektedir (Temmuz 2016)	53
Foto 38: Kırkgöz Çeşmesi	53
Foto 39: Kırkgöz Şelalesi ve Piknik Alanı	54
Foto 40: Yörenin Kuzeydoğu Kesiminde Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları (Yenibardak Köyü Kırmızıtarla Mahallesi)	57
Foto 41: Yörenin Güney Kesiminde Yaygın Olarak Yeralan Kahverengi Topraklar	57
Foto 42: Gerger İlçe Merkezi Yakınlarında Meydana Gelen Orman Yangını Geniş Bir Alanda Bitki Örtüsünün Zarar Görmesine Neden Olmuştur (Temmuz 2016)	58
Foto 43: Yörenin Kuzeydoğusunda Bozuk Baltalık Ormanlar Yer almaktadır (Onevler Köyü Civarı)	61
Foto 44: Yörenin Kuzeyinde Dağlı Sahada Seyrek Meşe Toplulukları (Aşağı Dağlıca Köyü Civarı)	61
Foto 45: Yörenin Orta Kesiminde Doğal Bitki Örtüsü Nispeten Zayıf Bir görünümde (Oymaklı Köyü Batısı)	62
Foto 46: Yörenin Güney Kesiminde Doğal Bitki Örtüsü Neredeyse Tamamen Ortadan Kalkar (Güzelsu Köyü Karacaviran Mahallesi Güneyi)	62
Foto 47: Kurdek Yaylasında Yer Alan Otlak Sahaları	63
Foto 48: Yörenin Kuzeydoğusunda, Yenibardak Köyü Civarında VII. Sınıf Araziler	66
Foto 49: Gerger İlçe Merkezi Yakınında Yer Alan III. Sınıf Araziler	66
Foto 50: Gürgenli Köyünde Sulamalı Tarım Alanları	69
Foto 51: Üzüm Üretimi (Güzelsu Köyü, Karacaviran Mezrası)	69
Foto 52: Palanlı Mağarasının Yer Aldığı Sarp Kayalık Saha	75
Foto 53: Palanlı Mağarasında Bulunan Geyik Figürlerinden Biri	76
Foto 54: Eski Samsat Şehri Yakınında Bulunan Samosata Höyük	78
Foto 55: Fırat Nehrinin Gerger İlçesi Dahilindeki Dik Yamaçları	112
Foto 56: Gerger Kalesinin Üzerinde Yer Aldığı Tepelik Alan	126
Foto 57 : 1800'lü Yılların Sonunda Gerger Kalesi	127
Foto 58: Gerger Kalesi Kaya Kabartması:	129
Foto 59: Gerger Kalesi Kaya Kabartması	130
Foto 60: Gerger Kalesi Yukarı Kale Bölümü	132
Foto 61: Gerger Kalesinde Kalıntıları İzlenebilen Yapılar	133
Foto 62: Gerger Kalesi'nin Günümüzdeki Görünümü (Temmuz 2016)	135
Foto 63: Konacık Köyü Yakınlarında Yer Alan Bibol Kalesi	136
Foto 64: Veysel Cami	136
Foto 65: Üzeyir Peygamber Türbesi ve Camii	137

Foto 66: Eskikent Köyünde Bulunan Mor Afrem (Murfa) Manastırının Konumladığı Saha.....	138
Foto 67: Eskikent Murfa Manastırı Bölmeleri.....	139
Foto 68: Eskikent Murfa Manastırını Oluşturun İki Ana Bölmeden Büyük olan Bölümü.....	140
Foto 69: Eskikent Murfa Manastırının Küçük Olan Bölmesini Geçiş Yolu.....	140
Foto 70: Eskikent Murfa Manastırının Büyük Bölgesinin İçi.....	141
Foto 71: Köklüce Köyü Tarihi Çeşmesi (Temmuz 2010).....	141
Foto 72: Gerger Yöresinde Yerleşim Birimleri Çoğunlukla Yamaç Sahalarında Konumlanmıştır.....	199
Foto 73: Nefs-i Gerger (Eski Gerger/Günümüzde Oymaklı Köyü) Uzun Süre Kaza ve Nahiye Merkezi İşlevi Üstlenmiştir.....	201
Foto 74: 1954 Yılında Gerger’de İlk Belediye Teşkilatının Kurulduğu Güngörmüş köyü (Eski Pütürge).....	201
Foto 75: Gerger Hükümet Konağı.....	203
Foto 76: Gerger Belediye Binası.....	203
Foto 77: Gerger Şehri, Vank ve Alan Deresi Arasındaki Sırt Üzerinde Konumlanmıştır.....	205
Foto 78: Gerger Şehri Yerleşim Sahası.....	206
Foto 79: Adıyaman-Gerger Yolu Caddesi.....	207
Foto 80: Gerger Belediye Caddesi.....	208
Foto 81:Şehrin Doğusunda, Vank Deresinin Doğu Yamacında Eğitim ve Spor Tesisleri.....	208
Foto 82: Gerger Şehrinde Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Binaları.....	209
Foto 83: Gerger Şehri Yerleşim Alanının Hemen Yakınında Yer Alan Bağ ve Bahçeler.....	210
Foto 84: Gerger Yöresinde Ulaşım Büyük Ölçüde Özel Vasıtalar ve Minibüslerle Sağlanmaktadır.....	221
Foto 85: Gerger Öğretmenevi.....	221
Foto 86: Gerger Çok Programlı Anadolu Lisesi.....	222
Foto 87: Gerger Devlet Hastanesi.....	223
Foto 88: Gerger Şehir Stadyumu.....	223
Foto 89: Gerger Merkez Ulu Cami.....	224
Foto 90: Köklüce Köyü, Gerger Yöresinin En Az Nüfusa Sahip Köyüdür.....	234
Foto 91: Gölyurt (Tillo) Köyü.....	236
Foto 92: Güzelsu (Cımık) Köyü.....	237
Foto 93: Kesertaş (Perdiso) Köyü Gerger yöresinin En Düşük Rakımlı Köyüdür.....	244
Foto 94: Çamiçi Köyü Gerger Yöresinin En Yüksek Rakımda Yeralan Köyüdür.....	244
Foto 95: Eskikent (Temsiyas) Köyü Gerger İlçe Merkezine En Yakın Köydür...	247
Foto 96: Gümüşkaşık (Keferdiş) Köyü Gerger İlçe Merkezine en Uzak Köydür	247
Foto 97: Gerger Yöresi Yamaç Köylerinden Biri Olan Kütüklü (Heşür) Köyü...	249
Foto 98: Beybostan Köyünde Taş Malzemeye İnşa edilmiş Meskenler.....	253

Foto 99: Taş Malzemenin Büyük Ölçüde Doğal Formu Korunarak İnşa Edilen Bir Mesken (Eskikent Köyü)	255
Foto 100: Taş Malzemeye Kısmen Şekil Verilerek İnşa Edilmiş Bir Mesken (Eskikent Köyü).....	255
Foto 101: Herhangi Bir Bağlayıcı (Çimento) Malzeme Kullanılmadan Taş malzemeyle İnşa Edilen Bir Mesken (Gürgenli Köyü).....	256
Foto 102: Toprakla Sıvanmış Taş Mesken (Köklüce Köyü)	257
Foto 103: Taş Duvarların Arasına Yatay Olarak Döşenmiş Ahşap Direkler (Yeşilyurt Köyü)	257
Foto 104: Ahşap Çatı Örtü İskeleti (Yeşilyurt Köyü).....	258
Foto 105: Taş Meskenlerde Çimentonun Bağlayıcı Malzeme Olarak Kullanılması (Gürgenli Köyü).....	259
Foto 106: Kerpiç Mesken (Gürgenli Köyü).....	259
Foto 107: Taş, Toprak ve Ahşap Malzemenin Birlikte Kullanıldığı Bir Köy Meskeni (Eskikent Köyü).....	260
Foto 108: Toprak Damlı Taş Mesken (Köklüce Köyü)	262
Foto 109: Toprak Çatı Örtüsünün Sıkılaştırılması Amacıyla Kullanılan ve Loğ Adı Verilen Mermer Silindir.....	262
Foto 110: Çatı Örtü Malzemesi Olarak Sac Kullanılması (Gürgenli Köyü).....	263
Foto 111: Mesken ve Eklentisi (Beybostan Köyü)	265
Foto 112: Meskenleri Çevreleyen Taş Bahçe Duvarları (Gümüşkaşık Köyü, Pamuklu Mezrası)	265
Foto 113: Geleneksel Taş Meskenler Yıkılmayla Karşı Karşıya Kalmaktadır (Eskikent Köyü).....	266
Foto 114: Gerger İlçesi Köylerinde Karşılaşılan Modern Meskenlerden Biri (Burçaklı Köyü)	267
Foto 115: Çetin Deresi Vadi Tabanındaki Küçük Parsellerde Sebze ve Meyve Üretimi (Güzelsu Köyü)	272
Foto 116: Oldukça Küçük Arazilerde Buğday Tarımı (Gürgenli Köyü)	277
Foto 117: Yonca Üretimi (Güzelsu Köyü, Karacaviran Mezrası)	278
Foto 118: Nohut Üretimi (Kesertaş Köyü)	278
Foto 119: Mısır Tarımı (Gürgenli Köyü).....	279
Foto 120: Yörenin Güneyinde Plato Sahasında Yıllık Bitki Üretimi Yaygınlık Kazanmaktadır (Güzelsu Köyü Karacaviran Mezrası)	279
Foto 121: Yörenin Orta kesimlerinde Yer Alan Küçük Düzlüklerde Yıllık Bitki Üretimi (Beybostan Köyü).....	280
Foto 122: Biber üretimi (Güzelsu Köyü Karacaviran Mezrası).....	282
Foto 123: Domates Üretimi (Güzelsu Köyü Karacaviran Mezrası).....	282
Foto 124: Çeşitli Bitkilerin Dar Sahalarda Bir Arada Üretilmesi (Saraycık Köyü)	283
Foto 125: Çeşitli Bitkilerin Dar Sahalarda Bir Arada Üretilmesi (Eskikent Köyü)	284
Foto 126: Yörenin Güney Kesiminde Geniş Araziler Zeytin Üretimine Ayrılmıştır (Güzelsu Köyü Karacaviran Mezrası).....	284

Foto 127: Yörenin Güney Kesimlerinde Bağcılık (Güzelsu Köyü, Tillag Mezrası)	285
Foto 128: Düzenli Bahçelerde Nar Üretimi (Güzelsu Köyü, Karacaviran Mezrası)	287
Foto 129: Düzenli Bahçelerde Zeytin Üretimi (Güzelsu Köyü, Karacaviran Mezrası)	287
Foto 130: Karadut Üretimi (Güzelsu Köyü, Karacaviran Mezrası)	289
Foto 131: Güngörmüş Köyü Yakınlarında Bağ Alanları	289
Foto 132:Gürgenli Köyünde Ceviz Ağacı	290
Foto 133: Güzelsu Köyü Karacaviran Mezrasında Elma Ağacı	290
Foto 134: Gerger Yöresinde Yetiştirilme İmkânı Bulunan Sumak (Güzelsu Köyü, Karacaviran Mezrası)	291
Foto 135: Ters Lale	292
Foto 136: Bakırcıoğlu Çiftliği (Güzelsu Köyü, Karacaviran Mezrası)	293
Foto 137: Güneydoğu Toroslar Üzerinde Yer Alan Mera Sahası (Avacık Yaylası)	295
Foto 138: Orman İçindeki Küçük Açıklıklarda Hayvan Otlatılması (Gürgenli Köyü)	296
Foto 139: Bakırcıoğlu Çiftliği Gerger Yöresinde Modern Hayvancılık Yapan Bir İşletme Niteliğindedir (Güzelsu Köyü- Karacaviran Mezrası)	299
Foto 140: Bakırcıoğlu Çiftliğinde Yabancı Irk Sığırlar Beslenmektedir (Güzelsu Köyü- Karacaviran Mezrası)	299
Foto 141: Gerger Yöresinde Keçi Beslenmesi (Eskikent Köyü)	301
Foto 142: Gerger Yöresinde Keçi Beslenmesi (Köklüce Köyü)	302
Foto 143: Köklüce Köyünde Arıcılık	304
Foto 144: Kurdek Yaylasında Arıcılık	304
Foto 145: Avacık Yayla Sahası Genel Topografik Görümünü	311
Foto 146: Avacık Yayla Sahasında Küçük Dere	312
Foto 147: Kurdek Yaylasının Güneyden Görünümü	312
Foto 148: Kurdek Yaylası Batı Kesimi	313
Foto 149: Kurdek Yaylasında Çeşme	314
Foto 150: Yeşilyurt Köyü	320
Foto 151: Yeşilyurt köyü Çevreleyen Yeşil Kuşak	320
Foto 152: Yukarı Dağlıca Köyü Yerleşim Sahası	321
Foto 153: Yukarı Dağlıca Köyü	322
Foto 154: Aşağı Dağlıca Köyü	322
Foto 155: Aşağıdağlıca Köyünde Modern Binalar	323
Foto 156: Burçaklı Köyü	324
Foto 157: Burçaklı Köyü Genel Görünüm	324
Foto 158: Çamiçi Köyü Toplu Yerleşme	325
Foto 159: Çamiçi Köyü	325
Foto 160: Kurdek Yaylasında Çadır Meskenler	330
Foto 161: Kurdek Yaylasında Günümüzde Artık Kullanılmayan Bir Yayla Çadır Sahası	330

Foto 162: Kurdek Yaylasında Sayıları İyice Azalmış Olan Kıl Çadırlardan Biri (Temmuz 2016).....	331
Foto 163: Avacık Yaylasında Hol'lerin Konumlandığı Tepelik Saha	332
Foto 164: Kaya Oyuğuna Uyumlanmış Bir Hol.	332
Foto 165: Kaya Oyuğunda Oluşturulmuş Hol Bölmesi	333
Foto 166: 2016 Yılında Kullanılmakta Olan İki Bölmeli Bir Hol	334
Foto 167: Hol'ün Büyük Bölmesinin İçi.....	334
Foto 168: Avacık Yaylasında Günümüzde Kullanılmayan Çok Sayıda Hol'ün Duvar Kalıntıları İzlenebilmektedir.	335
Foto 169: Kurdek ve Avacık yaylalarında 2001 Yılında İnşa Edilen İlk Mesken (Eylül 2013)	336
Foto 170: Kurdek Yaylasında Mesken Kümesi (Eylül 2013).....	337
Foto 171: Kurdek Yaylası Temeli Taş Betonarme Mesken (Eylül 2013).....	338
Foto 172: Kurdek Yaylasında Çok Katlı Binalar (Eylül 2013).....	338
Foto 173: Kurdek Yaylasında Yoğun Mesken İnşası.	339
Foto 174: Avacık Yaylasında Modern Meskenler (Eylül 2013).....	340
Foto 175: Avacık Yaylasında Modern Meskenler (Temmuz 2016)	340
Foto 176: Avacık Yaylasında Betonarme Çatı Örtüsü.....	341
Foto 177: Avacık Yaylasında Yeni Yapılan Ev, Güneş Paneli ve Çanak Anten..	341
Foto 178: Gerger Yaylalarında Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği	344
Foto 179: Gerger Yaylalarında Küçükbaş Hayvan Yetiştirilmesi	345
Foto 180: Kurdek ve Avacık Yaylalarının Birleştiği Kesimde Tarım Arazileri ...	346
Foto 181: Yayla Sahasında Sulama Amaçlı Oluşturulmuş Olan Havuz.....	347
Foto 182: Kurdek Yaylasında Tarımsal Üretim.....	348
Foto 183: 2013 Yılında Gerçekleştirilen Birinci Kurdek Yayla Şenliği.....	352
Foto 184: 2014 Yılında Gerçekleştirilen İkinci Kurdek Yayla Şenliği.....	353
Foto 185: Kurdek Yayla Yolu (Eylül 2013)	354
Foto 186: Gerger Yöresinde Karayoluyla Dağlık Sahadan Plato Sahasını Geçişte Kam Boğazından Yararlanılmaktadır.	366
Foto 187: Gerger-Gölyurt Köyü Yolu	367
Foto 188: Nissibi Köprüsü Konumlandığı Dar Boğaz (2016)	368
Foto 189: Nissibi Köprüsü Konumlandığı Dar Boğaz (2012)	369
Foto 190: Nissibi Köprüsü (2016)	369
Foto 191: Nissibi Köprü Gergin Eğik Askılı Köprü Tarzında İnşa Edilmiştir (2016)	370
Foto 192: Nissibi Köprüsü Batı ayağında (Kâhta Yönü) Dinlenme Tesisi ve Park Alanı.....	372
Foto 193: Feribot Taşımacılığı.....	373
Foto 194: Feribotlar Hem Araç ve Hem de Yaya Ulaşımına Hizmet Etmişlerdir	374
Foto 195: Baraj Gölünde Feribot Taşımacılığı Karşılıklı Sefer Yapan İki Feribotla Gerçekleştirilmiştir	374
Foto 196: Feribot İskelesinde Bulunan Bir Ticari İşletme.....	375
Foto 197: Nissibi Köprüsünün Hizmete Girmesiyle Feribot İskeleleri Atıl Duruma Düşmüştür (2016)	375

Foto 198: Gerger ile Çermik Arasında Ulaşım Hizmet eden Feribot.....	377
Foto 199: Güzelsu Köyü Ortaokulu.....	382
Foto 200: Tek Derslikli Köklüce Köyü İlkokulu.....	384
Foto 201: Gürgenli Köyü Yeni Camii.....	389
Foto 202: İlçenin En Eski Camilerinden Biri Olan Köklüce Köyü Camii, Yıkılan Bölümü Onarılarak Hizmet Vermeye Devam Etmektedir.....	390
Foto 203: Seyitmahmut Köyü, Çamık Mezrası Camii.....	390
Foto 204: Gerger Kalesi (Temmuz 2016).....	393
Foto 205: Kale'nin Bulunduğu Tepelik Alanın Yamacına Kadar Betonarme Bir Yolla Erişmek Mümkündür (Temmuz 2016).....	394
Foto 206: Eskikent Murfa Manastırı Sarp Yamaç Sahasında Konumlanmıştır	395
Foto 207: Eskikent Murfa Manastırına Ulaşımı Sağlayan Patika Yol.....	396
Foto 208: Şahin Tepesi Tesisleri.....	397
Foto 209: Şahin Tepesi Tesisleri.....	397
Foto 210: Şahin Tepesi Yüzen Havuz.....	398
Foto 211: Gerger Kanyonlarında Tekneyle Gezi.....	399
Foto 212: Karagöl- Kırkpınar Mesire Yeri İlçede En Fazla Ziyaret Edilen Doğal Turizm Unsuru Durumundadır.....	399
Foto 213: Karagöl-Kırkpınar Mesire Sahası Yol Ayrımı.....	400
Foto 214: Karagöl'ü Mesire Alanının En Önemli Sorunlarında Biri Düzenli Otopark Alanlarının Olmamasıdır.....	401
Foto 215: Karagöl (Sülüklügöl) Çevresine Gelişigüzel Atılan Çöpler.....	402
Foto 216: Karagöl Ziyaretçileri.....	402
Foto 217: Kırkpınar (Kırkgöz) Çeşmeleri.....	403
Foto 218: Kırkpınar Şelalesi.....	403
Foto 219: Kırkpınar Çeşmesi Alanın En Önemli Sorunlarında Düzenli Araç Park Sahalarının Olmamasıdır.....	404
Foto 220: Üzeyir Peygamber Makamı.....	405

GİRİŞ

Bu çalışma Gerger yöresinin Beşeri Coğrafya Özelliklerini irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma sahasının seçilmesinde; Gerger yöresinin adeta gözden ırak bir niteliğe sahip olması, fiziki ve beşeri kaynaklı birçok sorunla karşı karşıya bulunması, buna bağlı olarak yoğun göç veren yörelerden biri olması başta olmak üzere, daha önce kapsamlı bir coğrafi çalışmaya konu olmamış olması, çocukluk ve gençlik yıllarımı geçirdiği yörenin yakınında bulunması dolayısıyla çalışmaya farklılık katacak kişisel deneyimlerimin olması gibi faktörler etkili olmuştur.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Orta Fırat Bölümünde yer alan çalışma sahası, Adıyaman İline bağlı 9 ilçeden biri olan Gerger ilçesi sınırlarını kapsamaktadır.

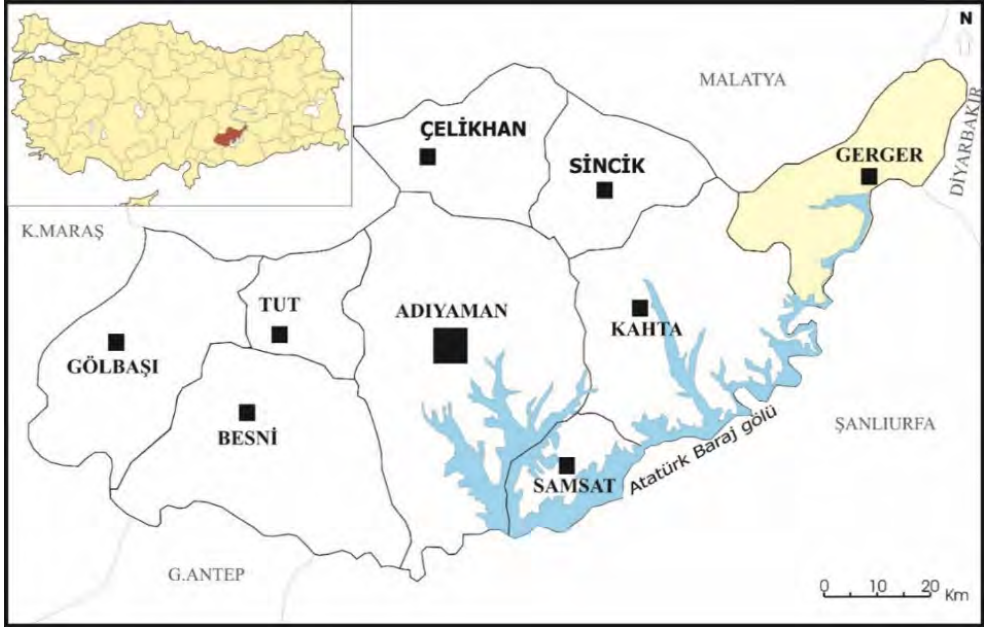
628 km²'lik bir yüzölçümüne sahip olan Gerger yöresi, arazi büyüklüğü açısından bağlı olduğu İlin 9 ilçesi arasında 6.sırada yer almaktadır. İl genelinde; Adıyaman Merkez ilçe (1507 km²), Kâhta (1179 km²), Besni (1151 km²), Gölbaşı (816 km²) ve Çelikhan (851 km²) ilçeleri Gerger ilçesinden daha geniş yüzölçümüne sahip olurken, Tut (487 km²), Sincik (461 km²) ve arazisinin büyük bir bölümü Atatürk Baraj Gölü suları altında kalan Samsat (153 km²) ilçelerinden ise daha geniş bir yüzölçümüne sahip bulunmaktadır (Çevre ve Orman Bakanlığı 2010:4). Böylece Gerger ilçesi, 7033 km²'lik toplam arazi büyüklüğüne sahip olan Adıyaman ilinin %8,9'luk bölümünü bünyesinde barındırmaktadır.

Fırat nehri ve Atatürk Barajı Gölü, Adıyaman ilinin kuzeydoğuya bir çıkıntı şeklinde uzanan Gerger ilçe sınırlarının büyük bir bölümünü belirlemede doğal sınır görevi görmektedir. İlçe, kuzeydoğuda Fırat nehri, Doğu, Güneydoğu ve Güney kesimlerinde ise Atatürk Barajı Gölüyle çevrilidir (Harita 1). Kuzeyde ise Güneydoğu Torosların bir kolu olan Malatya dağlık kütesinin su bölümü hattı doğal sınır görevi görmektedir.

Fırat Nehri, Adıyaman ili için de bir sınır hattı teşkil ettiğinden, Gerger İlçesinin büyük bir bölümünün sınırları aynı zamanda Adıyaman il sınırlarını da oluşturmaktadır. Diğer taraftan sadece Fırat nehri değil kuzeydeki dağlık saha da Adıyaman- Malatya sınırını oluşturmaktadır.

Gerger ilçesinin aynı zamanda büyük bir bölümüyle Adıyaman il sınırlarını da teşkil etmesi onun, başka illerin çok sayıda ilçesiyle de komşu

olmasını beraberinde getirmiştir. Bu bakımdan Gerger ilçesine sınırı bulunan ilçeler kuzey kesimde Malatya'nın Pütürge ve Doğanyol İlçeleri, Kuzeydoğuda Diyarbakır'ın Çüngüş İlçesi, Doğuda yine Diyarbakır'ın Çermik ilçesi, Güney ve Güneydoğu yönlerinde Şanlıurfa'nın Siverek İlçesi şeklinde sıralanmaktadır. İlçe sadece belirtilen illerin ilçeleriyle değil aynı zamanda güneybatı ve batıda Adıyaman'ın diğer bir ilçesi olan Kâhta ilçesi topraklarıyla sınırlanmıştır. Adıyaman'ın Sincik ilçesi Gerger ilçesinin batısında yer almakla birlikte iki ilçenin doğrudan paylaştığı bir sınırı söz konusu değildir (Harita 2).

Harita 1: Gerger İlçesi Lokasyon Haritası

Kuzey kesimde, Gerger ilçesine bağlı Cevizpınar (Bigo) köyü Adıyaman ilinin kuzeydeki en uç noktasını oluştururken, batıda Gölbaşı ilçesinin Yeşilova (Aşağı Azaplı), doğuda Gerger ilçesinin Ortanca (Haburman) köyü, güneyde ise Adıyaman Merkez İlçeye bağlı Gümüşkaya (Palaş) köyü ilin diğer yönlerdeki uç noktalarını teşkil etmektedir (Adıyaman Valiliği 2011:22).

Sahip olduğu fiziki coğrafya özellikleri, Gerger ilçesi idari sınırlarının aynı zamanda büyük ölçüde doğal sınırlar olmasına da beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan ilçe idari sınırları aynı zamanda çalışma sahasının sınırlarını oluşturmaktadır.

Çalışmanın hazırlanmasında büyük ölçüde gözlem, veri analizi metodları kullanılmış, elde edilen veriler Coğrafi Bilgi Sistemleri vasıtasıyla haritalanarak görsel paylaşım araçlarına dönüştürülmüştür.

Amaca yönelik olarak, yörenin Fiziki ve Beşeri Coğrafya özelliklerini gösteren çok sayıda harita hazırlanmış, yöreye ilişkin önceki çalışmalar titizlikle incelenerek güncel durumun ortaya konulmasında etkin bir biçimde faydalanılmıştır. Yine Türkiye İstatistik Kurumu başta olmak üzere çeşitli kurumların hazırlamış olduğu verilerden amaca yönelik olarak yararlanılmıştır.

Harita 2: Gerger İlçesi Sınırları ve Komşuları

Gerger yöresinin araştırma konusu olarak seçilmesiyle beraber, geçmişteki gözlem ve deneyimlere ek olarak, yöreye farklı tarihlerde bir çok defa arazi çalışması gerçekleştirilmiş, bu çalışmalar esnasında bir yandan mevcut bilgilerin sahada doğruluğu teyid edilirken diğer taraftan yeni ve güncel veriler oluşturulmaya gayret edilmiştir. Arazi çalışmaları sırasında yörenin coğrafi özelliklerini yansıtan fotoğrafların çekilmesinin yanısıra, çok sayıda yöre sakiniyle mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Zaman zaman, gerek yörenin sahip olduğu zorlu coğrafi özelliklerin arazi çalışmaları konusunda kısıtlayıcı nitelik taşıması, gerekse güncel verilere ulaşmaktaki güçlükler karşımıza çıksa da bunların üstesinden gelinmeye çalışılmış ve çalışma sonunda elde edilen veriler sentezlenerek araştırma tamamlanmıştır.

Çalışma esas olarak dört bölüm üzerine temellendirilmiştir. Eserin birinci bölümü Gerger yöresinin jeolojik, topografik, hidrografik, toprak, doğal bitki Örtüsü ve arazi kabiliyeti gibi Fiziki Coğrafya özelliklerini ihtiva ederken, Beşeri Coğrafya özelliklerini içeren ikinci bölümde ise, adının kaynağı, yerleşim tarihi, nüfus özellikleri, yerleşme özellikleri temel alt başlıklar olmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümü ekonomik faaliyetlere ayrılmıştır. Bu çerçevede yörenin, tarım, hayvancılık, sanayi, ulaşım, ticaret ve turizm faaliyetleri detaylı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın dördüncü ve son bölümü kısa bir değerlendirmeye ayrılmış ve sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

I.BÖLÜM

1.FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Bilindiği üzere, bir mekânda beşeri şartların oluşması ve beşere ait bir organizasyonun ortaya çıkmasında fiziki coğrafya faktörlerinin veya doğal çevre şartlarının yadsınamaz bir önemi ve etkisi söz konudur. Başta iklim ve topografya olmak üzere, doğal bitki örtüsü, toprak şartları ve su kaynakları gibi birçok doğal ortam faktörü çeşitli ölçeklerde beşeri yapıların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde belirleyici olmaktadır.

Fiziki faktörler bazen teşvik edici ve uygun şartlar oluşturan özellikleriyle olumlu etki ve katkıda bulunurken, bazen de gelişimin önünde engelleyici ve hatta ortadan kaldıracı bir rol oynayabilmektedir.

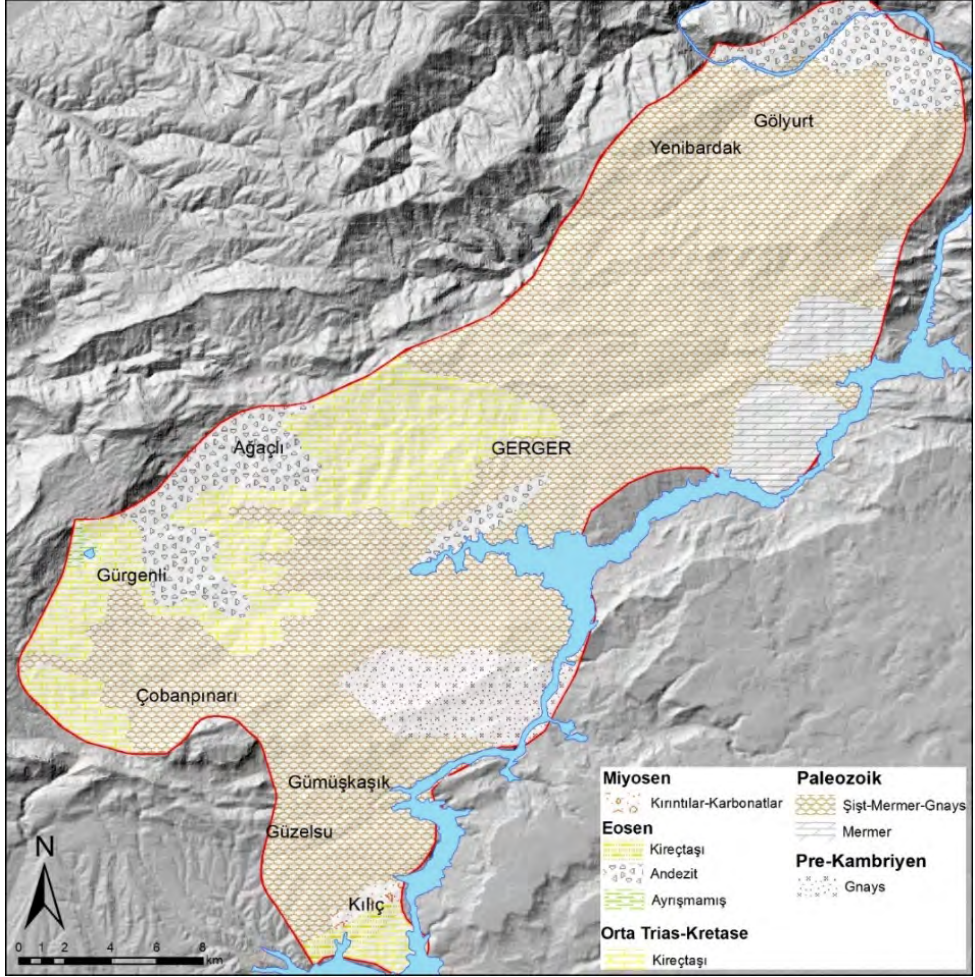
Kuşkusuz bir coğrafi mekânda ortaya çıkan beşeri tesisleri ve bu tesislerdeki değişimleri sadece doğal çevre şartlarıyla izah etmeye çalışmak yeterince doğru bir sonuca ulaştırmayacaktır. Bu bakımından insan ve mekânın etkileşimiyle şekillenen coğrafi yapıda insan faktörünün etkisi göz ardı edilemeyecek bir önem taşımaktadır.

Beşeri şartları çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak ele almak üzere, bu bölümde Gerger yöresinde fiziki coğrafya unsurlarının temel özellikleri ve etkileri ele alınmıştır.

1.1. JEOLJİK/ LİTOLOJİK ÖZELLİKLER

Jeolojik / litolojik özellikler, bir sahada sadece beşeri coğrafya üzerindeki etkisi değil, aynı zamanda diğer fiziki coğrafya faktörlerinin şekillendirmesi bakımından da çok önemli bir niteliği sahiptir. Yörenin jeolojik gelişim evreleri bir taraftan topografya ve toprak şartlarının şekillenmesinde belirleyici rol oynarken, diğer taraftan maden kaynakları potansiyelini de belirleyen etken olmaktadır. İncelenen yörenin anakaya yapısı, fay hatlarının olup olmadığı, anakayanın yüzeye yakın olup olmadığı, kayaç formasyonlarının türü gibi özellikler, bir yandan yörenin oluşum zamanı ve sürecine ışık tutarken, diğer taraftan akarsularla yarıлма, yükselmeye yamaç eğimlerinde artma, depremsellik gibi beşer hayatını doğrudan etkileyen nitelikleri bünyesinde barındırmaktadır.

Dağlık saha, yamaç kesimleri ve Fırat nehri vadisi gibi temel topografik ünitelerden oluşan Gerger yöresinde, jeolojik unsurlar bakımından farklı sahalara tespit etmek mümkündür. Bu çerçevede yöre sınırları dahilinde, prekambrien, paleozoik, orta trias-kretase, eosen ve miyosen devirlerine ait sahalara yer almaktadır (Harita 3).

Harita 3: Gerger Yöresi Jeoloji Haritası

En eski arazileri teşkil eden Prekambrien'e ait formasyonları metamorfik kayalar sınıfına giren gnayslar temsil etmektedir. Mevcut kayaların, sıcaklık, basınç ve kimyasal olayların etkisi altında başkalaşmaya uğraması sonucu meydana gelen Gnayslar, yöre toplam arazisinde oldukça dar bir sahayı kaplamaktadır. Belirtilen türdeki kayalar 628 km²'lik yöre toplam arazisinin yaklaşık %5'ini oluşturmaktadır. Yörenin güney kesiminde

Seyit Mahmut köyü batısından ve Köklüce köyü doğusundan başlayarak Fırat nehri vadisine kadar devam eden doğu-batı yönlü uzanan bir kuşak halinde bu tür kayalara rastlanmaktadır (Harita 3 ve Foto 1).

Foto 1: Köklüce Köyü Civarında Gnayslar

Çalışma sahası sınırları içinde en geniş yayılım sahasına şist-mermer-gnays karışımı paleozoik yaşlı formasyonlar oluştururken, daha dar sahada olmak üzere yer yer aynı dönem ait mermer formasyonlara da rastlamak mümkündür (Foto 2). Bunlardan kimyasal bileşimi kil'e benzeyen kayalar olan şistler kolayca parçalanabilen bir özelliğe sahiptir. Paleozoik dönemine ait diğer bir kayaç olan mermerler ise topografya yüzeyinde eğimli yüksek sahalarda teşkil ederler.

İnceleme sahası toplam arazisinin %69'unu Paleozoik döneme formasyonlar oluşturmaktadır. Bu gruba dahil olan kayalardan şist-mermer-gnays formasyonları yöre genelinde daha geniş yer kaplarken (% 65), kuzeydoğu-güneybatı yönünde bütün yöre boyunca uzanmaktadır. Sahanın kuzeybatı kesimleri neredeyse tamamen bu kayaç türleriyle kaplı iken, diğer kesimlerde farklı dönemlere ait formasyonlarla kesintiye uğramaktadır. Yine aynı jeolojik döneme ait olan mermer formasyonları ise yöre toplam arazisinde %4'lük bir paya sahip bulunmakta ve çalışma sahasının doğusunda Gözpinar ve Geçitli köyleri civarında yayılım göstermektedir.

Çalışma sahasında karşılaşılan bir diğer jeolojik formasyon ise Orta Trias-Kretase dönemine ait kireçtaşı veya diğer adıyla kalkerdir. Kalsiyum karbonatlı kayaçların metamorfizma geçirmemiş hali olan kalkerler, çoğunlukla tabakalı olduğu gibi zaman zaman kütleli bir nitelik de taşıyabilmektedir.

Çalışma sahası toplam arazisinin %17'sini oluşturan orta trias-kretase kireçtaşı formasyonları yörede daha çok Gerger ilçe merkezinin batısında, Aşağıdağlıca ve Yukarıdağlıca köyleri civarında yaygınlık kazanmaktadır. Yine Gürgenli köyü civarı ile sahanın en güneyinde Kılıç köyü civarında dar bir alanda bu formasyonlara rastlamak mümkündür.

Foto 2: Avacık Yaylasında Terkedilen Bir Mermer Ocağı.

Gerger yöresi jeolojik özellikleri bakımından eosen dönemine ait formasyonların da yer yer görüldüğü bir saha niteliğindedir. Yöre toplam arazisini %9'unu teşkil eden bu döneme ait kayaçlar ise kireçtaşı, andezit ve ayrışmamış kayaçlardır. Belirtilen dönem kireçtaşı formasyonları yörede Kılıç köyü güneyinde dar bir sahada yer kaplarken, mor, pembemsi, gri ve siyah renklerde bulunan püskürük kayaçlar olan andezitler ise, Gerger ilçe merkezi güneyinde dar bir sahada ve Ağaçalı köyü civarında daha geniş sahada olmak üzere yayılım göstermektedir. Sahanın kuzeydoğusunda Fırat nehri kenarında da bu formasyonlara rastlamak mümkün olabilmektedir. Yine bu döneme ait ayrışmamış kayaçlar da çok dar bir alanda Gürgenli köyü

batısında karşımıza çıkmaktadır. Eosen dönemine ait farklı formasyonlar yörede yer almakla birlikte bu grupta en geniş sahayı andezitler kaplamakta ve çalışma sahası toplam yüzölçümünde yaklaşık %9'luk bir paya sahip bulunmaktadırlar.

Gerger yöresi jeolojik özellikleri bakımından, özellikle kayaç formasyonları bakımından değineceğimiz son formasyon ise miyosen'e ait kırıntılar ve karbonatlardır. Genel kayaç formasyonu içinde çok az yer tutan bu kayaçlar yörenin güneyinde Kılıç köyü civarında dar bir şerit halinde uzanmakta ve toplam arazi içinde %1'de daha az bir alan kaplamaktadır.

Kuşkusuz, daha önce de belirttiğimiz üzere bir bölgenin jeolojik geçmişi ve bu süreçte yaşadığı değişim ve hareketler, o bölgenin başta topografya ve toprak özellikleri olmak üzere, diğer fiziki coğrafya karakterlerinin şekillenmesinde de belirgin bir etkiye sahiptir.

Belirtilen etkilerden biri de deprenselliktir. Yörede yer alan fay hatları deprem oluşumu ve sıklığını belirleyen faktörler olmaktadır. Bu bakımdan Gerger yöresinin kuzey bölümleri birinci derece deprem bölgesi içinde bulunurken, güney kesimleri ise ikinci derece deprem sahası içinde yer almaktadır.

Yörenin sahip olduğu jeolojik litolojik özellikleri ve kayaç yapısı aynı zamanda sahada çeşitli ölçekteki mağaraların oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. Bunlara özellikle Gerger- Kâhta karayolunun dağlık sahayı aşığı en dar ve derin yer olan Kam boğazında rastlanabildiği gibi (Foto 3), Fırat nehri vadisinin yamaç kesimlerinde de sıkça görülebilmektedir (Foto 4).

Eski tarihlerden beri farklı amaçlarda kullanılagelmiş bu tür yapılardan biri olan Murfan mağaraları ise Gerger ilçe merkezinin 4 km kadar kuzeyinde yer alan Eskikent (Temsiyas) köyü yakınlarında yer almaktadır. Oldukça sarp ve eğimli bir yamaçta konumlanmış olan bu mağaralar geçmişte muhtemelen ibadet amacıyla tahkim edilmiş açık bölümleri duvarla örülmek suretiyle kullanışlı hale getirilmiştir (Foto 5).

Bir sahanın jeolojik özellikleri, aynı zamanda o sahanın madencilik bakımından niteliklerini de ortaya koymaktadır. Bilindiği üzere madenler bir yörede gelişmenin sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Gerek madenin çıkarılması ve taşınması, gerekse işlenmesi, yöre yerel ekonomisinde önemli bir yer tutmakta, bu durum genel ekonomik gelişmeye de katkı sunmaktadır.

Foto 3: Kam Boğazında Mağara

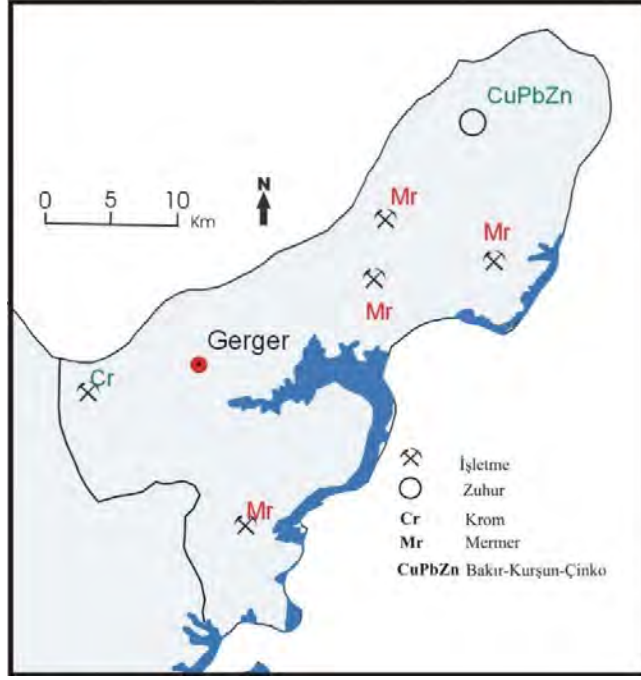
Foto 4: Fırat Nehri Vadisinde Mağara (Gerger Kaymakamlığı, 2017)

Foto 5: Eskikent Köyü Yakınlarında Yer Alan Murfan Mağarası

Bu bakımdan Gerger yöresi işletilen madenler bakımından zengin bir görüntü sergilememekle birlikte, üzerinde yer aldığı Toroslar kütesinin jeolojik geçmişine bağlı olarak çeşitli madenleri ihtiva eden sahaları bünyesinde barındırmaktadır. Yörede çoğunlukla mermer sahaları yer alırken, sahanın batısında krom işletmesi, kuzeydoğusunda ise bakır-kurşun-çinko zuhurlarına rastlanmaktadır (Harita 4).

İlçe sınırları içinde özellikle Gürgenli (Hıncık mezrası), Yeşilyurt ve Dallarca (Bagoz mezrası) köyü civarlarında krom madenlerinin varlığına işaret edilirken (Adıyaman Valiliği 2011:46) mevcut potansiyel ve rezervin tam olarak kullanıldığı söylenemez. Daha önce de ifade edildiği üzere yer yer mermer çıkarılmasına yönelik teşebbüsler sözkonusu olmakla birlikte bunlar uzun vadeli ve sürekli yatırımlar olmaktan uzaktır. Gerger ilçe merkezinin hemen kuzeyinde yer alan krom madeni de günümüzde artık kullanılmamaktadır (Foto 6).

Harita 4: Gerger İlçesi Maden Haritası*

Foto 6: Gerger İlçe Merkezi Yakınlarında Eski Krom Madeni

* Kumtepe P., Adıyaman İli Maden Haritası. Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü. Ankara (Sadece Gerger ilçesi alınmıştır)

1.2. TOPOGRAFIK ÖZELLİKLER

Belirgin yer şekilleri olarak karşımıza çıkan dağlık alanlar, platolar ve ovalar, yerleşme ve ekonomik faaliyetlerin düzeyini tayin eden önemli fiziki coğrafya faktörleridir. Her biri farklı potansiyelleri bünyesinde barındıran bu topografik üniteler beşeri hayatın biçimlenmesinde etkili olan önemli unsurlar durumundadır.

Sadece ana yer şekilleri olan dağlar, plato ve ovalar değil aynı zamanda vadiler, yamaç sahaları, sırtlar, tepeler, boğazlar ve geçitler de beşeri özelliklerin şekillenmesinde rol oynamaktadır. Bu topografik üniteler bazen beşeri şartların oluşmasında kısıtlayıcı ve engelleyici rol oynarken, bazen de kolaylaştırıcı ve teşvik edici bir nitelik kazanabilmektedir.

Engelibeli bir karakter taşıyan topografya, yerleşmelerin oluşması ve gelişmesinde, ulaşım olanaklarının geliştirilmesinde, tarımsal arazilerin işlenmesinde olumsuz şartlar ortaya koyarken, erozyona açık bir durum oluşturması bakımından da olumsuz bir ortam yaratabilmektedir.

Diğer taraftan, doğal bitki örtüsünün oluşmasına katkısı, su kaynaklarının varlığına etkisi, çayır-mera sahalarına sahip olmasıyla hayvancılık faaliyetine elverişli bir ortam yaratması, madencilik faaliyetlerine uygun özellikler taşıması bakımından ise olumlu nitelikleri bünyesinde barındırmaktadır.

Araştırma sahamız olan Gerger yöresinin dahil olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi, birbirinden temel olarak farklılaşan üç morfolojik üniteden oluşmaktadır. Bunlar kuzey kesimde Güneydoğu Toroslar dağlık kütlesi, güneyde ülkemizin sınırlarına doğru uzanan geniş ovalar kesimi ile bu iki ünite arasında yer alan az engelibeli plato sahaları olarak değerlendirilebilir.

Bunlardan Toros sıradağlarının bir bölümünü teşkil eden Güneydoğu Toroslar farklı isimlerle anılan dağlık ünitelerden oluşmakta ve aynı zamanda Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında sınır teşkil etmektedir. Bölgenin güneyinde Harran ve Ceylanpınar gibi ovalar yer alırken, bu iki temel ünite arasında ise Gaziantep – Adıyaman platosu ve Şanlıurfa platosu yer almaktadır.

Araştırma sahamızı oluşturan Gerger yöresi, büyük ölçüde, birinci morfolojik üniteye yani Toroslar dağlık kütesinin güney yamaçlarında yer almış bulunmakla birlikte belirtilen üç topografik üniteyi de bünyesinde barındıran bir coğrafi mekân durumundadır (Foto 7).

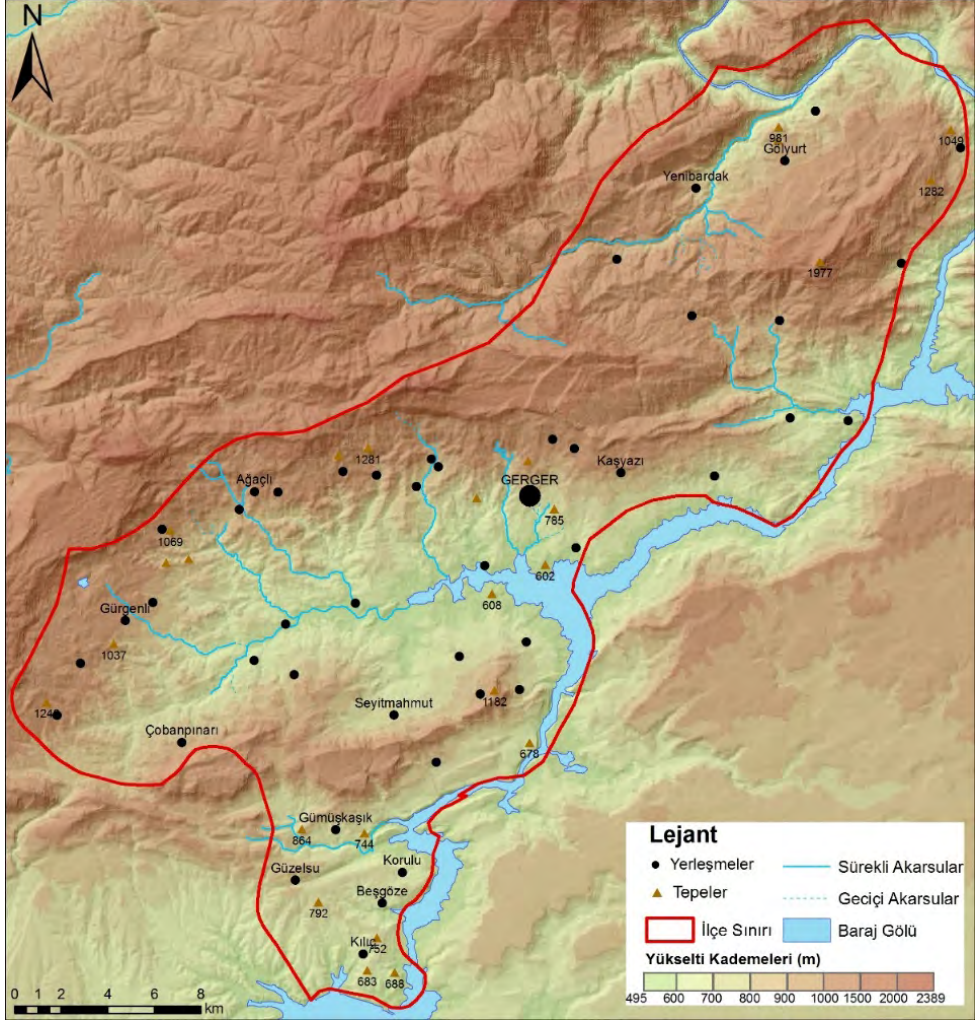
Foto 7: Gerger Yöresi Orta Kesiminin Genel Topografik Görünümü

Orojenik hareketler büyük kıvrımlı dağ sıralarını veya kıvrım sistemlerini meydana getiren hareketlerdir. Çalışma sahasını büyük bir bölümüyle yer aldığı Toros sıradağları da orojenik hareketler sonucu oluşmuş bir topografik ünedir.

Alp orojenezi devresinde meydana gelmiş dağ sıraları niteliğinde olan ve “Güneydoğu Anadolu platosunun kuzeyini çevreleyecek biçimde bir yay çizen Güneydoğu Toroslar, batıda, Kahramanmaraş'ın kuzeyindeki Ahır ve Engizek dağları ile başlamakta, doğuda Van Gölü güneyine doğru Malatya, Karaoğlan, Mastar, Maden, Akdağ ve Muşgüneyi dağları olarak ortalama 50 kilometre genişliğinde dik bir duvar gibi uzanmaktadır. Yükseklikleri yer yer 3.000 m.yi aşan Güneydoğu Toroslar, Batı ve Orta Toroslar gibi az geçit veren sıra dağlardır (Yiğit A., 2002:55)”.

Ana hatlarıyla Gerger yöresinin yer şekilleri; Fırat nehri vadisi ve bu nehre suların boşaltan başta Çifthisar çayı olmak üzere çeşitli büyüklükte akarsu ve derelerin oluşturduğu vadiler, kuzeyde Malatya dağları kütlelerine bağlı Gördük Dağlık sahası, batıda Nemrut dağı milli parkını içine alan nispeten daha az yükseltiye sahip dağlık saha, güneyde ise Kâhta ilçesi sınırında çok dar bir alanda plato sahası ayır edilebilmektedir (Harita 5).

Çalışma sahası içinde Kuzeydoğuda Yenibardak çayı, Orta kesimde Çifthisar çayı, güneyde ise Çetindere vadisinin yerleştiği, kuzeydoğu – güneybatı doğrultulu üç farklı tektonik hat dikkati çekmektedir. Yörede yerleşim üniteleri de bu hatlara paralel bir doğrultuda konumlanmış bulunmaktadır.

Harita 5: Gerger Yöresi Topografya Haritası

Esas itibariyle yüksek ve engebeli bir topografya sahip olan Gerger yöresi arazisi, Fırat nehriyle doğu ve güneydeki plato sahalarından ayrılır. Kuzeyde ise Güneydoğu Torosların yüksek zirvelerine komşuluk eder. Gerger ilçe merkezinin de yer aldığı bu topografik ünite, yüksek eğim değerleriyle karakterize edilmektedir (Foto 8). Bu genel görünümüne karşın,

özellikle güney kesiminde Kâhta ilçe sınırları yakınlarında küçük bir bölümüyle Gaziantep-Adıyaman platosu morfolojik ünitesine dahil olmaktadır (Foto 9).

Foto 8: Gerger İlçe Merkezi ve Malatya Dağlık Sahası

Gerger yöresinde yükselti kademeleri Atatürk Baraj gölü kıyısında yaklaşık 500 m irtifadan başlayarak (495 m) 2200 m. kadar uzanan farklı kademelerden oluşmaktadır (Foto 10). Yörenin kuzey kesimleri bir bütün olarak yüksek kademelerden oluşmakta ve en yüksek zirvelere ilçe merkezinin kuzeyinde yer alan Kurdek yaylası civarında rastlanmaktadır. Bu kesimde yer alan Karagevan tepesi sahip olduğu 2241 m'lik yükseltiyle sahanın en yüksek noktası olarak belirlemektedir (Foto 11).

Yörede ova denilebilecek düzlükler hemen hemen yok gibidir. Geçmişte, vadi tabanlarında yer alan dar düzlükler de büyük bir bölümüyle Atatürk barajının göl suları altında kalmıştır. Yüksek ve engebeli sahalara ise kendi içinde farklılaşan üniteler barındırmaktadır. Bunlardan birincisi yörenin kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan bütünüyle yüksek sahadır. Bu kesimde topografya Yeni Bardak (Hirso) Çayı tarafından kısmen derine doğru yarılmış ise de, dağlık kütle bütünlüğünü büyük ölçüde muhafaza etmektedir (Foto 12).

Foto 9: Yörenin Güney Kesiminde, Güzelsu Köyü Tillak Mezrası Civarında Plato Sahası

Foto 10: Fırat Nehri Kıyıları, Yamaç Sahaları İçine Alan Yükselti Kademleri.

Foto 11: Kurdek Yaylasının Hemen Kuzeyinde Yer Alan Kargevan Tepesi (2241 m)

Foto 12: Yenibardak Çayı Vadisinin Kuzey Yamaçlarında Yenibardak Köyü

Yörenin kuzeydoğu kesimleri bir bütün olarak yüksek bir karakter göstermekle birlikte yer yer çok dar ve derin vadiler, topografyadaki sürekliliği kesintiye uğratmaktadır (Foto 13). Bu vadilerden bazıları aynı zamanda köylere ulaşım imkân veren karayolunun da takip ettiği hatlar durumundadır (Foto 14).

Yine özellikle Gerger Kalesinin de üzerinde bulunduğu saha, yöre genel topografik görünümünde belirgin bir diğer yükselti alanını oluşturmaktadır. Kuzey kesimdeki kadar yüksek olmamakla beraber, denizden 1200 m kadar yükseltiye sahip tepelerden oluşan bu saha kuzeyinde Çifthisar ile güneyinde Çetin Deresi arasında yer almaktadır. Bu yükselti alanı Fırat nehri kıyısından başlayan kuzeydoğu – güneybatı yönlü bir dağlık kütle özelliği taşımaktadır (Foto 15).

Fırat Nehri vadisi ile Çifthisar çayı vadisi arasında uzanış gösteren ve yakın çevresine göre nispeten yüksek görünümde olan bu saha aynı zamanda Kâhta ilçesi ile Gerger ilçesi arasında karayolu ulaşımına imkân veren Kam boğazının da üzerinde yer aldığı bir sahadır (Foto 16).

Foto 13: Yörenin Kuzeydoğusunda Dar Vadilerden Biri

Foto 14: Eğim Değerlerinin Genellikle Yüksek Olduğu Vadi Yamaçları Karayolu Ulaşımına İmkân Vermektedir (Gölyurt Yolu).

Foto 15: Ön Tarafıta Güngörmüş Köyü (Nefsi Pütürge) Arka Planda Gerger Kalesinin de Üzerinde Konumlandığı Dağlık Saha.

Çifthisar çayı havzası yöre genelinde yükselti kademelerinin nispeten düşük düzeyde kaldığı saha durumundadır (Foto 17). Adı geçen çay ve onu besleyen kolları yörenin merkezi bölümünde yükseltinin daha düşük düzeyde olmasına zemin hazırlamaktadır. Burada dikkati çeken husus ise, yine yörenin güneyinde Kâhta sınırına yakın kesimde plato sahasına geçilmesidir. Plato sahası, Çifthisar çayı havzasından yukarıda belirttiğimiz dağlık kütle ile ayrılmaktadır.

Çifthisar çayı havzası yerleşim birimlerine ve tarımsal arazilere ev sahipliği yaparken, kuzey kesimlerdeki dağlık saha da yaylacılığa dayalı hayvancılığın eskiden beri uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Bu konu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak ele alınmıştır.

Daha önce de değinildiği üzere, araştırma sahası genel topografik karakteri nedeniyle geniş düzlüklerin veya ovaların hemen hiç yer almadığı bir yöre özelliği taşımaktadır. Vadi tabanları boyunca uzanan dar düzlükler ise yörenin genel topografik görünüm içinde oldukça düşük bir değer arz etmektedir (Foto 18 ve Foto 19). Kaldı ki bunlardan bir bölümü de hâlihazırda Atatürk barajı göl suları altında kalmış bulunmaktadır. Dolayısıyla Gerger yöresi ovalar bakımından oldukça fakir bir görüntü sergilemektedir.

Foto 16: Gerger-Kâhta Karayolunun Geçtiği Kam Boğazı

Foto 17: Eğim Değerlerinin Nispeten Azaldığı Çifthisar Çayı Vadisi

Foto 18: Beybostan Köyü Yakınlarında Küçük Düzlükler

Foto 19: Gölyurt (Tillo) Yolu Üzerinde Yeralan Küçük Vadi Tabanı Düzlüklerinden Biri

Dağlık bir sahada yer almasına karşın yöre sınırları dahilinde zengin bir akarsu ağı ve buna bağlı olarak gelişmiş vadi sistemleri yaygın olarak yer almamaktadır. Bu çerçevede yörenin büyük bir bölümünde doğal sınır olarak beliren Fırat nehri vadisi (hâlihazırda bütünüyle göl sahası durumundadır) en önemli çukur alan olarak değer kazanmaktadır (Foto 20).

Fırat Nehri Güneydoğu Torosları baştanbaşa yarararak aşmış, ancak nehrin genç tektonik olayların etkisiyle birkaç keskin dirsek çizmek zorunda kalarak kazdığı dar ve derin boğaza hiç bir yol girememiştir (Yiğit A., 2002:55). Yer yer kanyon vadi görünümü alan Fırat nehri vadisi (Foto 21), yörenin kuzey sınırını kısmen; doğu sınırı ise tamamen teşkil etmekte, çalışma sahası sınırları boyunca yaklaşık 70 km uzunluğa sahip bulunmaktadır.

Fırat Nehri vadisi, üzerinde inşa edilen Atatürk barajı dolayısıyla bir gölalanı haline gelmiştir. Bu durum Gerger yöresinin oldukça uzun kıyı sahasına sahip olmasını da beraberinde getirmiştir. Geçmişte kır yerleşmelerine ve tarımsal arazilere ev sahipliği yapan Fırat nehri vadisinin tabanı günümüzde farklı bir görünüm kazanmış, kıyılarını kullanım şekillerinde de değişikliği meydana gelmesine yol açmıştır. Gerger yöresinin Baraj göl alanına yaklaşık 85 km'lik bir kıyısı bulunmakta, bu kıyı alanları

yer yer turizm amaçlı kullanılmak suretiyle farklı bir nitelik kazanmış görünmektedir.

Foto 20: Baraj Gölü Halini Alan Fırat Nehri Vadisi

Foto 21: Fırat Nehri Vadisinde Gerger Kanyonu (Gerger Kaymakamlığı, 2017).

Araştırma sahasının büyük ölçüde sınırlarını oluşturan Fırat nehri vadisinden sonra Gerger yöresi sınırları içinde yer alan diğer önemli vadi Çifthisar (Niran) nehri vadisidir (Foto 22). Sahanın orta bölümünde, Doğu-Batı yönünde uzanış gösteren bu vadi, kuzeyden katılan derelerin oluşturduğu nispeten küçük vadilerle bir bütünlük oluşturmaktadır. Bu derelerden biri olan Asma veya Açma deresi, adını verdiği köyün yakınlarında çayın aşağı çıkışında katılmaktadır. Çifthisar vadisi aynı zamanda yöre topraklarını yaklaşık iki eşit parçaya bölmektedir.

Foto 22: Çifthisar Çayı Vadisi Batıya Doğru Daralarak Devam Eder.

Aşağı çıkışı yöre toprakları içinde yer alan Yenibardak (Hirso) çayının oluşturduğu vadi de yörenin önemli vadileri arasında yer almaktadır. Araştırma sahasının kuzeydoğusunda Fırat nehrine katılan bu çayın oluşturduğu vadi kısa bir mesafe yöre toprakları içinde yer almaktadır.

Son olarak ele alacağımız vadi sahası ise yörenin güneyinde yer alan Çetin dere vadisidir (Foto 23). Bu vadi yukarıda ele alınan vadilere göre daha kısa bir mesafe katetmektedir. Sularını Atatürk Baraj gölüne taşıyan Çetin deresi vadisi doğu-batı yönünde bir uzanış göstermektedir.

Gergre yöresi toprakları güneyde küçük bir bölümüyle Adıyaman platosu ünitesine dahil olmakla birlikte (Foto 24), genel hatları itibarıyla kuzeydeki Toroslar dağlık kütesine dahildir. Genel anlamda Kâhta-Siverek karayolunun takip ettiği hat ve bu hattın bir süre içinde geçtiği çetin dere vadisinin güneyinde kalan saha plato sahası içinde yer almaktadır. Gerger

İlçesine bağlı üç köyün tamamıyla konumlandığı sahada, Güzelsu köyü dağlık saha ile plato sahasının birleşme noktasında yer almaktadır.

Foto 23: Çetin Dere Vadisi

Foto 24: Güzelsu Köyü Karacaviran Mahallesi Çevresinde Plato Sahası

Belirtilen nedenlerle yörenin genel topografik görünümünde plato sahalarından ziyade dağlık alan ve yamaç sahaları daha fazla öne çıkan unsurlar olmaktadır. İlçe merkezi deniz seviyesinden 770 m yükseklikte konumlanmış bulunmaktadır. Aslında bu saha dağlık alanlar ile daha az yükseltiye sahip olan kesimler arasında yer aldığından ortalama bir yükseklik olarak da değerlendirilebilir.

Yükseltinin artması ve bu yükseltelerin akarsularla derine doğru aşındırılması yüksek eğim değerlerine sahip yamaç sahalarının yer aldığı hayli parçalı ve arızalı genel topografik görünümün öne çıkmasına neden olmaktadır.

Yöre bütünüyle yüksek bir karakter gösterdiğinden ve Türkiye'nin en önemli dağ sıralarından Toroslar silsilesine dahil olduğundan yüksek zirvelere de sahip bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, genel olarak Malatya Dağları adıyla anılan Torosların güney yamaçlarını oluşturan bu kesiminde, Gerger yöresi sınırları içinde en yüksek nokta Karagevan Tepesi (2241 m) olurken, bir Tümülüs'ü andıran görüntüsüyle yörenin büyük bir bölümünden görülebilen Kımıl Dağı (1977 m) ise diğer bir zirve alanını oluşturmaktadır (Foto 25).

Foto 25: Arka Planda Yörenin En Yüksek Noktalarından Biri Olan Kımıl Dağı.

Bölgede yer alan dağlık üniteler “genel olarak Toros sıradağları kütlesi üzerinde ve güneyinde yer almakla birlikte yerel olarak isimler takılarak bölümlere ayrılmıştır. Bunlardan bazıları; Gölyurt güneyinde Kımıl Dağı, Eskikent’in kuzeyinde Avacık Dağı (Foto 26), Aşağıdağlıca’nın kuzeyinde Kurdek Dağı (Foto 27), Kütüklü köyünün kuzeyinde Sarıgöl Dağı (Foto 28) sayılabilir.

Bir sahada topografik üniteler kadar sahanın sahip olduğu eğim değerleri de beşeri açıdan büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla sahanın topografyaya ilişkin fiziki özellikleri değerlendirilirken eğim değerlerinin de mutlaka göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Foto 26: Eskikent Köyü Kuzeyindeki Avacık Dağı.

Gerger yöresi, kuzey kesiminde dahil olduğu Toroslar dağlık kütlesi dolayısıyla eğim değerleri de yüksek bir karakter taşımaktadır. Yükseltiyle birlikte karşımıza çıkan eğim değerleri başta yerleşme ünitelerinin konumlanması, sahalarının genişlemesi, yol, enerji ve iletişim gibi altyapı hizmetlerinin yerine getirilmesini zorlaştıran bir faktör olurken; yine ekonomik faaliyetler açısından başta tarımsal üretim olmak üzere, kısıtlayıcı özellikler ortaya koyabilmektedir. Tarım arazilerinin küçük ve parçalı olması, toprak derinliğinin az olması gibi faktörleri beraberinde getiren bu durum, arazilerinde istenilen verimin alınması zorlaştırmakta ve üretimi daha güç

koşullarda ve daha fazla emek harcanarak yapılmasını zorunlu hale getirmektedir.

Foto 27: Aşağıdağlıca Köyü Kuzeyinde Yeralan Kurdek Dağı

Foto 28: Kütüklü Köyü Yakınında Sarıgöl Dağı

Yine belirtilen alanlarda eğim değerlerinin yükselmesi, bitki örtüsünün tahrip edilmesiyle birleşerek erozyon riskini arttırmaktadır. Bu durum mevcut arazilerden yeteri kadar faydalanmayı kısıtladığı gibi, aşırı otlatma bağılı olarak ince toprak örtüsünün de yok olması riskini ortaya çıkarmaktadır. Bu bakımdan yöre halkı bir kısır döngünün içine girmiş bulunmakta ve toprak kaynağını ihtiyacına binean tüketmektedir. Dolayısıyla farklı alternatif kaynakların devreye sokulması gerekmekte, sorunun aşılmasında devletin ortaya koyacağını sonuç alıcı proje ve planlamalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye ana hatları itibariyle eğim değerlerinin oldukça yüksek olduğu bir bölge niteliğindedir. Ülke arazilerinin yaklaşık %79'unun (Tunçdilek N., 1969:17) çok eğimli ve dik eğimli arazilerden oluşması bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Konu Gerger yöresi açısından değerlendirildiğinde, yöre sınırları içinde düz veya hafif eğimli arazilerin genel arazi görünümü içinde oldukça küçük bir oran teşkil ettiği (%4,8), %34,8'inin ise eğim değeri %0-%20 arasında olan eğimli ve orta eğimli yüzeylerden oluştuğu anlaşılmaktadır (Tablo 1). Çok eğimli yüzeyler çalışma sahasında en fazla alan kaplayan eğim değeri olurken, bu eğim değerindeki araziler toplam arazinin yaklaşık yarısını teşkil etmektedir (%48,1). Buna çok çok eğimli arazileri de eklediğimizde toplam oran %60'a yaklaşmaktadır. Kısaca, Gerger yöresi toprakları büyük bir bölümüyle dik veya çok dik arazilerden oluştuğu görülmektedir. Bu yönüyle Gerger yöresinin Türkiye genel eğim değerlerine yakın özellikte olduğu ifade edilebilir. Sahanın sahip olduğu bu eğim değerleri, aynı zamanda tarımsal üretim metodu ve ürün deseninin oluşturulmasında hassasiyetle göz önünde bulundurulmasını gerekli kılmaktadır. Belirtilen sahaların öncelikle çok yıllık bitkilerin (elma, armut, nar, üzüm gibi çok yıllık meyve ağaçlarına ayrılması anlam ifade etmektedir.

Gerger'de arazilerin eğim değerleri ve toplam arazideki payları yanında, bu arazilerin yöresi genelinde dağılışı da topografyanın genel karakterine uygun bir hal almıştır. Bu çerçevede, az miktardaki düz ve hafif eğimli araziler küçük ve parçalı bir şekilde, daha ziyade Çifthisar çayı vadisinin taban kesiminde ve Atatürk Baraj gölüne yakın sahada yoğunlaşırken, eğimli ve orta eğimli araziler yine Çifthisar çayı havzasının nispeten yukarı kesimlerinde ve genellikle yörenin güneyinde yoğunlaşmaktadır (Harita 6).

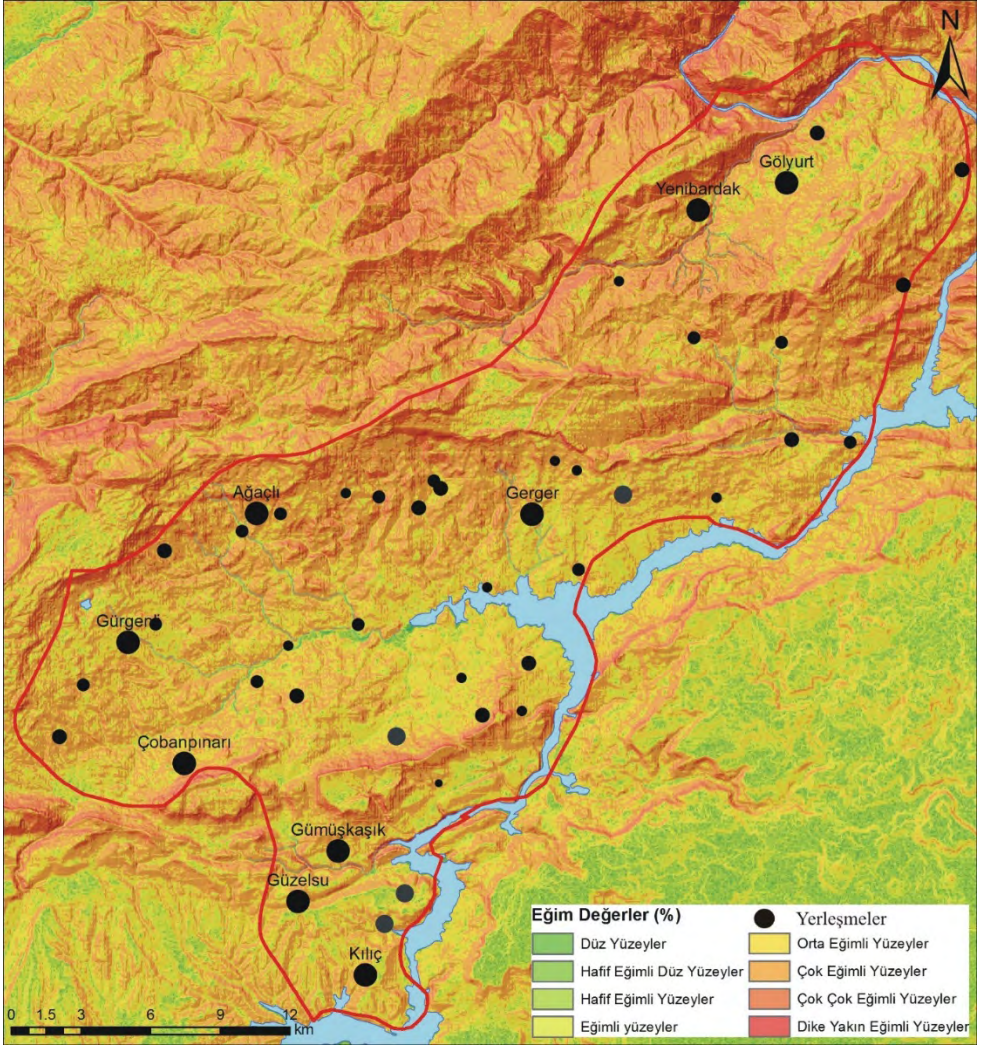
Eğim Değeri (%)	Eğim Yüzeyleri	Alan (Ha)	Pay (%)
0-1	Düz Yüzeyler	1447	2,1
1-2	Hafif Eğimli Düz Yüzeyler	239	0,4
2-5	Hafif Eğimli Yüzeyler	1520	2,3
5-10	Eğimli Yüzeyler	5297	7,9
10-20	Orta Eğimli Yüzeyler	17973	26,9
20-50	Çok Eğimli Yüzeyler	32097	48,1
50-100	Çok Çok Eğimli Yüzeyler	7815	11,7
100+	Dike Yakın Eğimli Yüzeyler	365	0,5
Toplam		66753	100

Tablo 1: Gerger Yöresi Eğim Değerleri

Araştırma sahasında dik veya çok dik eğimli araziler ise yörenin Toroslara yakın kesimlerinde topografyanın yükselti kazandığı alanlarda belirginleşmektedir. Bir bütün olarak, ilçe merkezinin yer aldığı sahanın kuzeyinde yer alan araziler yüksek eğim değerleriyle dikkati çekerken (Foto 29), bu durumun istisnası yörenin güney kesiminde Atatürk barajının adeta bir yarımada çevirdiği sahada izlenmektedir.

Bilindiği üzere erozyon en önemli çevresel sorunlardan bir olarak değerlendirilmektedir. Toprağın aşınıp taşınması anlamına gelen bu süreç, verimli tarımsal arazilerin niteliğinin düşmesine neden olduğu gibi, toprak örtüsünün zayıflaması nedeniyle arazilerin tamamen yozlaşmasına da yol açabilmektedir.

Daha önce de ifade edildiği üzere, yükselti ve eğim değerlerinin yüksek olması beraberinde erozyon tehdidinin de yüksek olmasını getirmektedir. Kuşkusuz eğim değerlerinin yüksek olması tek başına bir erozyon faktörü olarak değerlendirilemez. Bir yandan toprağı tutmaya yarayan doğal bitki örtüsünün çeşitli sebeplerle tahrip edilmiş olması ve orman yangınları, diğer taraftan arazinin niteliklerine göre kullanılmaması, yani eğimli arazilerde sürümlü tarım yapılması, ormandan tarım arazisi elde etme çabaları ve aşırı otlatma gibi sebepler erozyonun şiddetini tetikleyen faktörler olmaktadır.

Harita 6: Gerger Yöresi Eğim Değerleri

Çalışma sahası erozyon tehlikesi açısından değerlendirildiğinde, yörede orta, şiddetli ve çok şiddetli erozyonun yaşandığı sahaların mevcut olduğu görülmektedir. Bu çerçevede Yöre arazilerinin %94,7'si şiddetli ve çok şiddetli erozyon tahdiidiyle karşı karşıya bulunmaktadır (Tablo 2). Diğer bir ifadeyle Gerger yöresi topraklarının neredeyse tamamı orta, şiddetli ve çok şiddetli bir erozyon riski taşımaktadır. Bu itibarla, yöre halkının hem ekonomik kalkınmasının sağlanması ve hem de toprak erozyonunun önüne geçilmesi için yöreye özgü kırsal kalkınma konseptlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Foto 29: Yüksek Eğim Değerlerinin Gözlemlendiği Kurdek Dağı.

Bu durum zaten doğal potansiyeli bakımından dezavantajlı bir nitelik taşıyan tarımsal arazilerin gün geçtikçe zayıflamasına neden olmaktadır. Diğer taraftan, tahrip edilen doğal bitki örtüsünün hızla yenilenememesi nedeniyle bu alanlar da çıplak arazilere dönüşmekte ve ekonomik kullanımın dışına çıkmaktadır (Foto 30). Gelinen aşamada sadece toprağın taşınarak yokolması değil aynı zamanda Atatürk Barajının siltasyon yoluyla olumsuz etkilenmesi de sözkonusu olmaktadır.

Erozyon Şiddeti	Alan (ha)	Oran(%)
Orta	3329	5,3
Şiddetli	50294	79,6
Çok şiddetli	9532	15,1
Toplam	63155	100

Tablo 2: Gerger Yöresinde Erozyon Şiddeti ve Etkili Olduğu Arazi Miktarı.

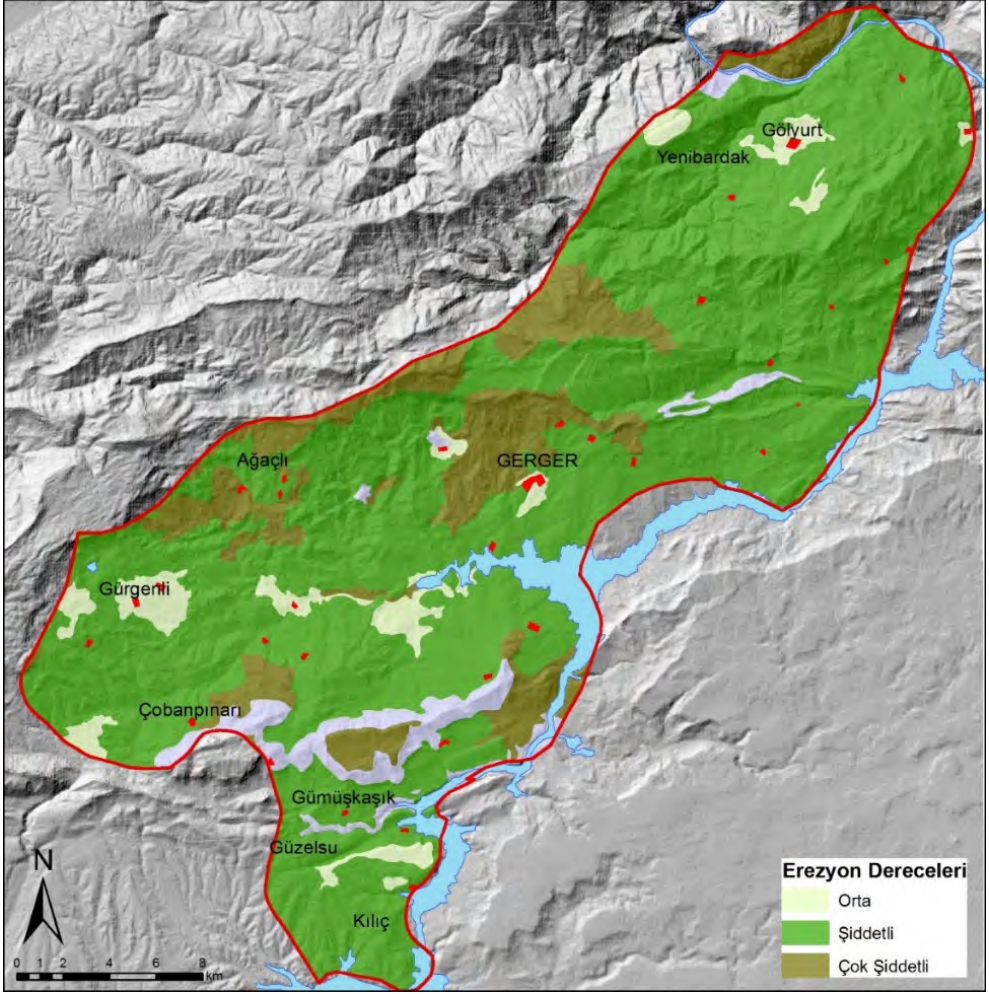

Foto 30: Gerger İlçe Merkezinin Doğusunda Erozyon Tehlikesine Maruz Kalan Araziler

Yöre genelinde şiddetli erozyon hemen her sahada karşımız çıkarken, orta şiddette ve çok şiddetli erozyon riski altında olan sahalarda parçalar halinde dağınık bir görüntü sergilemektedir (Harita 7).

Gerger ilçe merkezi yakınları ve kuzeyindeki sahalarda Köklüce köyü yakınları çok şiddetli erozyona maruz kalırken, Gölyurt, Gürgenli ve Çobanpınarı köyleri yakınlarında yer alan sahalarda orta şiddette bir erozyon durumu söz konusudur.

Sadece erozyon değil aynı zamanda, yörenin jeolojik yapısı ve litolojik özellikleri ile topografik şartlara bağlı olarak meydana gelen heyelan ve kaya düşmeleri de yörede tehdit oluşturan diğer unsurlar olmaktadır. Ayrıca, Gerger yöresinde erozyon tehdidiyle birlikte toprak sağlığı, taşlık ve kayalık olma ile drenaj bozuklukları da önemli toprak sorunları olarak karşımıza çıkmakta ve zaten kısıtlı imkânlarla gerçekleştirilmeye çalışılan tarımsal üretimin verimli bir şekilde yapılmasını kısıtlayıcı bir rol oynamaktadırlar.

Harita 7: Gerger Yöresi Erozyon Şiddeti Haritası

1.3. İKLİM ÖZELLİKLERİ

İklim özellikleri, bir yörede sadece beşeri hayatın şekillenmesinde değil aynı zamanda diğer fiziki coğrafya faktörlerinin biçimlenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. İklimin; topografyanın şekillenmesi, bitki örtüsünün niteliklerinin oluşması ve su kaynaklarının karakterini belirlemede gözardı edilemez etkisi bulunurken, iklimi meydana getiren sıcaklık yağış, rüzgâr vb. iklim unsurları da tek tek yerleşme ve ekonomik faaliyetlerin (tarım, ulaşım vb.) şekillenmesinde büyük bir payı bulunmaktadır.

Çalışma sahamızın içinde yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesinin batı kesimleri genel hatlarıyla Akdeniz iklimini andıran iklim tipinin özelliklerine sahip olmakla birlikte, doğu-batı ve kuzey-güney yönlerde birbirinden açık bir şekilde farklılaşan iklim hususiyetleri karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede doğu-batı yönündeki hava kütlelerinin etkisinin azalmasıyla birlikte iklim özelliklerinde giderek karasallaşma ve kuraklaşma söz konusu olurken, kuzey-güney yönlerde, özellikle ova kesimlerinden plato sahalarına, oradan da dağlık kesime geçilirken sert bir iklim tipi karşımıza çıkar. Bu durum dağlık sahalarda iklimin özellikle yazları sıcak, kışları ise çok soğuk olmasına, yağışların ise büyük ölçüde kar şeklinde düştüğü bir karakter kazanmasına zemin hazırlar.

Çalışma sahamızı oluşturan Gerger yöresi, konumlandığı morfolojik ünite dolayısıyla belirtilen soğuk ve kurak iklim özelliklerinin bünyesinde barındırmaktadır. Bu yönüyle yöre iklimi genel olarak daha ılıman özellikler taşıyan Akdeniz iklimiyle, kurak hususiyetler taşıyan Doğu Anadolu karasal iklimi arasında bir geçiş sahası niteliği taşımaktadır.

Belirtilen genel özelliklere karşın, yöre sınırları içinde bile birbirinden kısmen farklılaşan yerel iklim özelliklerine rastlamak mümkündür. Bu çerçevede Fırat nehri vadisine yakın kesimlerde Atatürk Barajı gölünün ıltıcı etkisinin de katkısıyla daha nemli ve ılıman bir iklim yaşanırken, dağlık sahanın yükseklerine doğru sıcaklık ve yağışın azaldığı bir iklim en açık şekliyle kendini hissettirmektedir. Bu durum, belirtilen yüksek kesimlerde kar yağışının düşme ve yerde kalma süresinde de bir artışa neden olmaktadır.

Bu konuda ayır-dedilebilecek bir diğer saha ise, yörenin az sayıdaki köyünün konumlandığı güney kesimleridir. Daha çok plato sahasına dahil olan bu kesimlerde, dağlık alanda görülen iklim hususiyetlerinden farklı olarak kışları daha yumuşak ancak yazları ise oldukça sıcak ve kurak geçen iklim özellikleri karşımıza çıkmaktadır.

Gerger yöresinin iklimi konusunda belirtilen genel bilgileri sahada yer alan meteoroloji istasyonlarının verileriyle somutlaştırmak mümkündür. Bu çerçevede Gerger rasat istasyonu verileri temel alınmakla birlikte, adı geçen istasyonu rasat aralığının kısa olması (5 yıl) nedeniyle veriler aynı zamanda daha güneyde yer alan Kâhta ve Adıyaman ile daha kuzeyde yer alan Malatya istasyonları rasat verileriyle karşılaştırılmıştır. Kuşkusuz bu somut verilerin yanısıra yörede geçmişten beri yaptığımız gözlemler de değerlendirmelerimizde bize yardımcı olmuştur.

1.3.1. Sıcaklık Şartları

İklim özelliklerini oluşturan en önemli iklim elemanlarından biri sıcaklıktır. Sıcaklık değerleri bir yandan canlı yaşamının sınırlarını belirlerken, diğer taraftan tarımsal üretim ve üretilen ürünlerin türü bakımından da belirleyici olmaktadır. Sıcaklık ortalamaları iklimin karakterini ortaya koyarken, sıcaklıkların maksimum ve minimumlarının ne zaman yaşandığı da sıcaklıkla ilgili diğer önemli değerleri oluşturmaktadır.

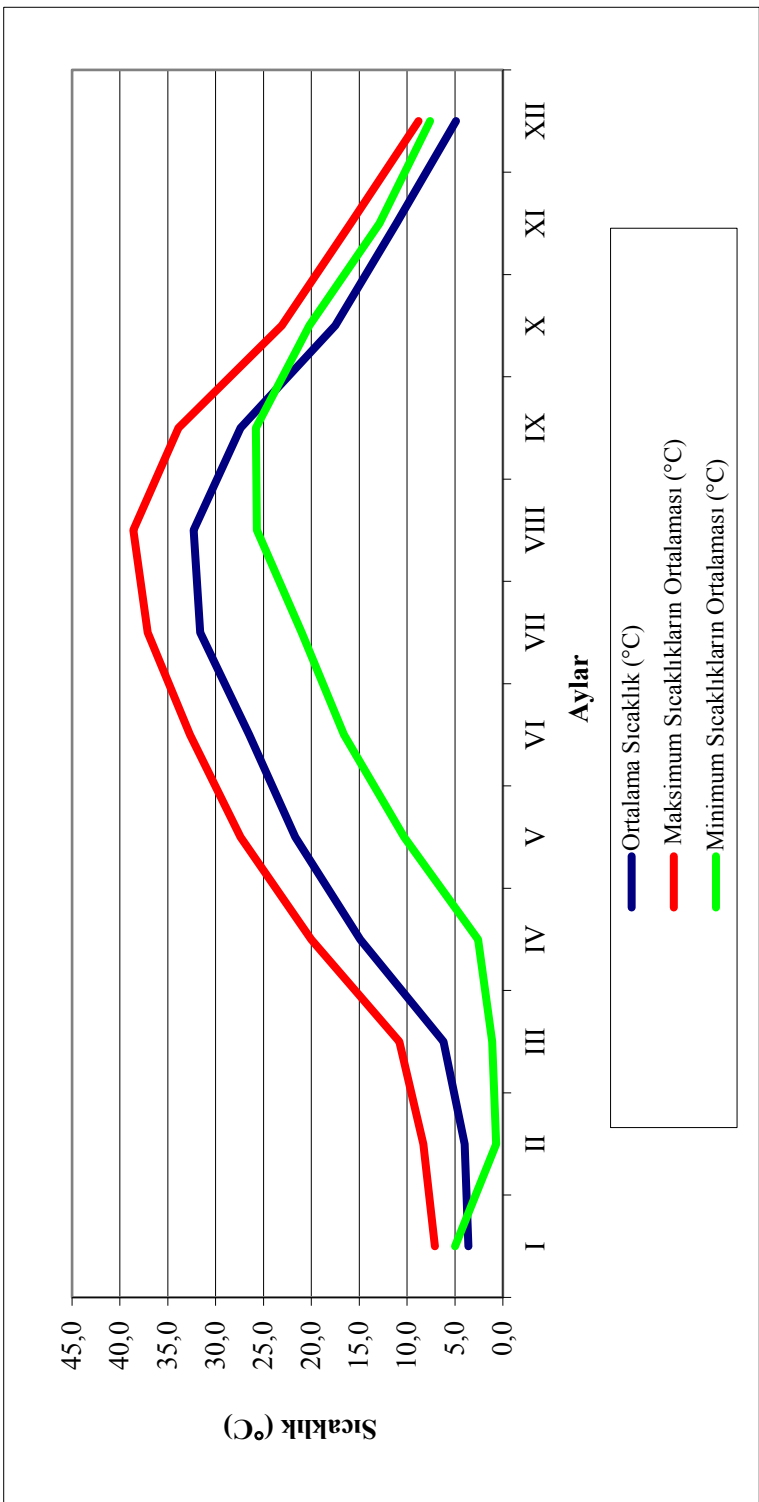
Gerger istasyonu verilerine göre, yörede yıllık ortalama sıcaklık yaklaşık 17°C'dir. Bu değer Kâhta istasyonunda 17,2°C, Adıyaman istasyonunda 17,3 °C ve Malatya istasyonunda 13,6 °C olarak ölçülmüştür. Bu bakımdan Gerger'de yıllık ortalama sıcaklık Kâhta ve Adıyaman sahalarına yakın bir değer ortaya koyarken, Malatya'dan daha yüksek sıcaklık ortalamaları göstermiştir.

Belirtilen genel ortalama bize Gerger'de sıcaklık değerlerinin çok yüksek değerde yaşanmadığını gösterse de, yörede yaz ve kış sıcaklık değerleri arasında fark oldukça yüksektir. Yörede ortalama sıcaklık değerleri bakımından hiçbir ayda sıcaklık değerleri 0°C'nin altına düşmemektedir (Tablo 3). Diğer taraftan yörede ortalama sıcaklık değerleri bakımından yılın 5 ayında (Mayıs-Eylül) sıcaklık ortalamaları 20°C'nin üzerinde seyretmektedir (Grafik 1). Bu çerçevede en düşük yıllık sıcaklık ortalaması Ocak ayında yaşanırken (3,6 °C), en yüksek sıcaklık değeri ise 32,3 °C'yle Ağustos ayında görülmektedir.

Yörede maksimum sıcaklıkların ortalaması yaklaşık 22°C olarak ölçülmüştür. Bu değer Kâhta ve Adıyaman'da 23,0°C, Malatya'da ise 18,9°C'dir. Rasat süresince yapılan ölçümlerde Gerger yöresinde aylık maksimum sıcaklıklar 7,1°C ile 38,6°C arasında değişmektedir. En yüksek sıcaklık ortalamasına yine Ağustos ayında rastlanırken, en düşük değer Ocak ayında yaşanmaktadır.

GERGER İSTASYONU	Aylar												Yıllık Ort.
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Ortalama Sıcaklık (°C)	3.6	4	6.2	14.9	21.7	26.5	31.6	32.3	27.4	17.5	11.1	4.9	16.8
Maksimum Sıcaklıkların Ortalaması (°C)	7.1	8.3	10.8	20	27.4	32.7	37.1	38.6	33.9	23.1	15.9	8.8	21.9
Minimum Sıcaklıkların Ortalaması (°C)	5	0.7	1.1	2.6	10.3	16.6	21	25.7	25.8	20.2	12.9	7.6	12.5
Maksimum Sıcaklık Günü	29	21	31	26	20	10	27	11	1	1	14	6	
Maksimum Sıcaklık Yılı	1985	1987	1985	1988	1988	1988	1987	1988	1986	1987	1985	1985	
Maksimum Sıcaklık (°C)	15	15	21.7	28	34.8	37.6	41	41.8	39.1	33	24	19.3	
Minimum Sıcaklık Günü	27	23	1	20	3	1	2	23	23	31	30	21	
Minimum Sıcaklık Yılı	1987	1985	1985	1987	1985	1987	1985	1988	1987	1987	1986	1984	
Minimum Sıcaklık (°C)	-5.6	-11	-9.8	4.2	9.4	15.8	19.7	20.5	15	5	1	-4.8	

Tablo 3: Gerger Rasat İstasyonu Sıcaklık Değerleri (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2016)

Grafik 1: Geger Rasat İstasyonu Sıcaklık Değerleri

Minimum sıcaklık değerlerinin aylara göre dağılımında kısmen farklı özelliklerin görüldüğü yörede, yıllık minimum sıcaklık ortalaması 12,5°C olarak ölçülmüştür. Bu değer Kâhta için 12,2°C, Adıyaman'da 11,9°C ve Malatya için 8,3°C olarak ölçülmüştür. Belirtilen kapsamda minimum sıcaklıkların ortalaması en düşük Şubat ayında yaşanmış (0,7°C), en yüksek ise Eylül ayında ölçülmüştür (25,8°C)

Yörede rasat süresince ölçülen maksimum sıcaklık değeri 41,8 °C'yle Ağustos ayında ölçülürken, Ocak ayındaki 15°C ise ölçülmüş en yüksek sıcaklık değeri olmuştur. Bu çerçevede Kâhta'da maksimum sıcaklık değeri Temmuz ayında 44,9°C ve Ocak ayında 17,4°C olarak ölçülürken, Adıyaman'da bu değerler Temmuz'da 45,3°C ve Ocak'ta 19,9°C olmuştur. Malatya maksimum sıcaklıklar açısından nispeten düşük değerler göstermektedir. Adı geçen istasyonda Temmuz ayında 42,5°C, Ocak ayında ise 15,4°C'li maksimum sıcaklıklar ölçülmüştür.

Gerger yöresinde en düşük sıcaklık değeri ise -11,4°C ile şubat ayında ölçülmüştür. Minimum sıcaklık değerleri bakımından ölçülen en yüksek değer ise Ağustos ayında kayıtlara geçen 20,5°C'dir. Minimum sıcaklıklar Kâhta'da şubat ayında -11,4°C, Temmuz ayında 17,0°C olurken, Adıyaman'da Ocak'ta -14,4°C, Ağustos'ta 15,8°C ölçülmüştür. Malatya'da ise bu değerlerin çok daha düşük düzeyde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Adı geçen istasyonda Ocak ayında -25,1°C, Temmuz'da ise 10,0°C derece ölçülmüştür.

Gerger yöresi sıcaklık şartları açısından değerlendirildiğinde, en az dört ayın ortalama sıcaklığının 20°C'nin üzerinde olduğu, yazın yüksek sıcaklıkların tespit edildiği (Temmuz ayı ortalaması 28-30°C), kışın ise ortalama sıcaklıkların 0°C'nin altına düşmediği (Ocak ayı ortalama sıcaklık 2-5°C), yıllık ortalama sıcaklıkları ise 15-16°C'yi bulduğu Karasal Akdeniz Termik rejiminin hâkim olduğu görülmektedir (Koçman A., 1993:25).

Özetle Gerger yöresi sıcaklık değerleri bakımından, yaz aylarında oldukça yüksek sıcaklıkların yaşandığı, kışın ise ortalama sıcaklıkların eksi dereceler düşmediği bir saha özelliği taşımaktadır. Bu bakımdan daha güneydeki Kâhta ve Adıyaman sıcaklıkları değerlerine daha yakın bir görünüm sergilemektedir. Diğer taraftan Malatya istasyonundan ise daha yüksek sıcaklık değerleri gösterdiği görülmektedir. Bu bakımdan sıcaklık değerleri bakımından güneydeki plato sahası ise kuzeydeki dağlık saha arasında bir geçiş sahası olduğu ifade edilebilir. Diğer taraftan birbirinden oldukça farklı morfolojik üniteleri bünyesinde barındıran yörenin daha yüksek kesimlerinde yaz sıcaklıklarının daha az, kış soğuklarının ise daha yüksek değerler arz edeceği gözardı edilmemelidir. Buna karşılık alçak

kesimlerde özellikle Atatürk barajı kıyısına yakın bölgelerde yaz ve kış sıcaklıklarının daha yüksek düzeyde seyredeceği değerlendirilmelidir.

1.3.2. Yağış Şartları

İklimi oluşturan hava olaylarından bir diğeri, olan yağış, gerek su kaynaklarının oluşumuna ve doğal bitki örtüsünün şekillenmesine, gerekse tarımsal üretimin boyutuna etki eden amillerden biridir. Bu bakımdan bölgenin yağış şartları, pek çok diğeri fiziki ve beşeri olgunun biçimlenmesinde birinci derece etkili hava olaylarından biridir.

Gerger istasyonu rasat verilerine göre Yörede yıllık toplam 843 mm. yağış düşmüştür (Tablo 4). Gerger yöresi sahip olduğu bu yağış tutarıyla yıllık ortalama 643 mm (DSİ, 2016) yağış alan Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde yer almaktadır. Bu yönüyle dahil olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinin güney kesimlerinden ayrılmakta ve Bölgenin kuzeyindeki dağlık alanlarda karşılaşılan yağış değerlerini ihtiva etmektedir.

Bu bakımdan Gerger yöresi, Bölge ve hatta bağlı olduğu Adıyaman ili genel yağış şartlarından farklı bir karakter göstermektedir. Yöre; Adıyaman merkez ilçe ve Kâhta gibi plato sahasında yer alan yörelerden daha yüksek yağış değerlerine sahip bulunmaktadır. Torosların kuzey kesiminde konumlanmış olan Malatya'dan ise belirgin bir şekilde fazla yağış aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Yıllık ortalama yağış Kâhta istasyonunda 631,1 mm, Adıyaman'da 709,6 mm olurken, Malatya'da 376,4 mm olarak ölçülmüştür.

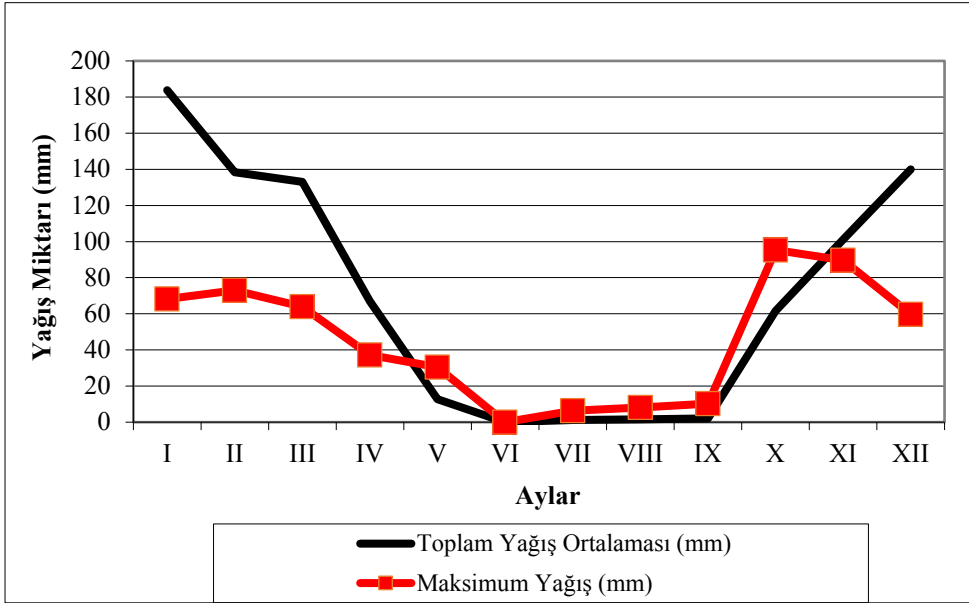
Gerger rasat istasyonu verilerine göre yörede yağış büyük bir bölümüyle kış aylarında düşmekte, yaz aylarında ise neredeyse hiç yağış almamaktadır. En fazla yağışın Ocak ayında düştüğü sahada, bu dönemi Aralık ve Şubat ayları takip etmektedir. Belirtilen aylarda yıllık toplam yağışın yarısından fazlası düşmektedir (462 mm). Mart ve Kasım aylarında da kayda değer miktarda yağışın düştüğü yörede, Haziran-Eylül döneminde yağış değerlerinin minimum düzeyde kaldığı izlenmektedir. Belirtilen 4 ay boyunca sadece 5 mm yağışın düştüğü görülmekte ve neredeyse tamamen kurak bir dönem yaşanmaktadır.

Gerger rasat istasyonu verilerine göre en fazla yağış Ocak ayında düşerken (184 mm), bunu Aralık ayı takip etmektedir (140 mm). Diğer taraftan Haziran ayında herhangi bir yağış miktarı kayda geçmezken, Temmuz ayında 1,3 mm yağış düşmüştür. Yine Ağustos ayı da en düşük yağış değerlerinin ölçüldüğü aylardan biri olmuştur (Grafik 2).

GERGER İSTASYONU	Aylar												Yıllık Toplam (mm)
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Toplam Yağış Ortalaması (mm)	184	138	133	67	13	0	1.3	1.6	2.1	62	101	140	843
Maksimum Yağış (mm)	68.2	73	64	37	30	0	6.3	8.2	10	95	90	59.7	
Kar Yağışlı Günler Sayısı	8.8	4	2.8								0.2	2.8	18.6
Dolulu Günler Sayısı Ortalaması			0.2	0.2									

Tablo 4: Gerger Rasat İstasyonu Yağış Değerleri

Yağışın en fazla ve en az düştüğü aylara göre yöreye komşu sahalara değerlendirildiğinde Kâhta'da en fazla yağışın ocak ayında (117,4 mm), en az yağışın ise temmuz ayında (0,3 mm) düştüğü görülmektedir. Adıyaman'da bu değerler Kâhta'ya göre nispeten yüksek düzededir. Adı geçen Rasat istasyonunda en fazla yağış yine Ocak ayında düşerken (136,8mm), en düşük miktarda yağış ise Ağustos'ta gerçekleşmiştir (0,7 mm). Malatya istasyonunda ise en fazla yağış Nisan ayında meydana gelirken (54,7 mm), en düşük yağış ise Ağustos ayında düşmüş durumdadır (1,8 mm). Bu bakımdan yağışın en fazla ve en az düştüğü aylara göre de Malatya yöresi oldukça farklı karakter göstermiş bulunmaktadır.

Grafik 2: Gerger Rasat İstasyonu Yağış Değerleri

Konu yağış maksimumları açısından değerlendirildiğinde, ortalama yağışlardan farklı bir durumun ortaya çıktığı izlenmektedir. Bu çerçevede Gerger yöresinde yağış maksimumlarının sonbahar döneminde yaşandığı görülmektedir. Yağış maksimumları 95 mm ile en yüksek değerine Kasım ayında ulaşılırken, bunu Aralık ayında kayıtlara geçen 90 mm değeri takip etmektedir.

Yağış maksimumları açısından dikkati çeken diğer bir farklılık ise yaz aylarında yaşanmaktadır. Ortalama yağışlar açısından oldukça düşük değerler gösteren yaz aylarında yağış maksimumlarının daha yüksek seyrettiği görülmektedir. Bu bakımdan, ağustos ayında kaydedilen 8,2 mm ve Temmuz ayında ölçülen 6,3 mm yağış maksimumları dikkati çekmektedir.

Gerger yöresi büyük bir bölümüyle dağlık sahada yer alması, kar yağın gün sayısının da fazla olmasını beraberinde getirmektedir. Plato sahasında yer alan komşu Kâhta ilçesi rasat istasyonuna göre Kâhta'da yıllık toplam 8 kar yağışlı gün sayısı kayıtlara geçerken, Gerger istasyonunda bu değer yaklaşık 19 gündür. Bu durum bütünüyle denizden yükseklikle ve dağlık bir sahada yer almayla alakalıdır.

Gerger yöresinde kar yağışlı günlerin aylara göre dağılımına baktığımızda ise büyük bir bölümüyle Ocak ayında gerçekleştiğini görmekteyiz. Bu ayda ortalama 9 gün kadar kar yağışı yaşanmaktadır. Ocak ayını yine yüksek sayılabilecek bir değerle Şubat ayı takip etmektedir (ortalama 4 gün).

Gerger yöresinde kısa sayılabilecek bir rasat süresince kar yağışlı günlerin aylara göre dağılımına baktığımızda, yılın 5 ayında bu yağışların farklı sayıda da olsa düştüğünü görmekteyiz. Kasım-Mart dönemi aylarının tamamında farklı ölçeklerde kar yağışı yaşandığı görülmektedir.

Kar yağışının daha fazla sayıda günde düşmesine karşın, bir diğer yağış şekli olan dolu yağışının ise çok düşük düzeyde kaldığı izlenmektedir. Rasat süresi boyunca sadece Mart ve Nisan aylarında dolu yağışı yaşandığı kayıtlara geçmiştir. Kuşkusuz dolu yağışı özellikle ürünlerin çiçeklenme veya meyve döneminde düştüğünde büyü zararlarına yol açan bir iklim hadisesidir.

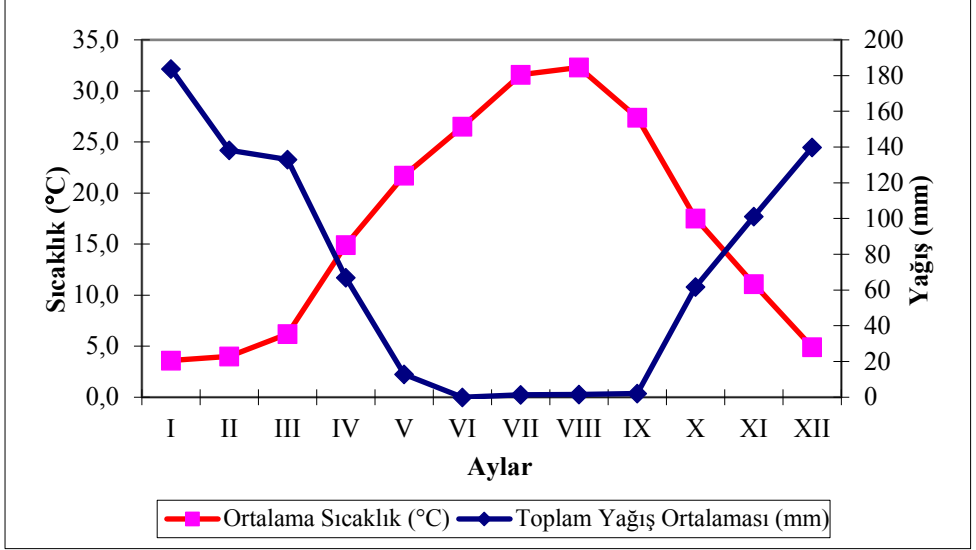
Gerger meteoroloji istasyonu sıcaklık ve yağış değerleri birlikte değerlendirildiğinde, sıcaklıkla yağışın bir birine tezat bir durum teşkil ettiği görülmektedir. Konuya ilişkin tablo ve grafik incelendiğinde (Tablo 5 ve Grafik 3) sıcaklık değerlerinin yüksek değerler gösterdiği yaz aylarında yağış değerlerinin minimum düzeye indiği, dolayısıyla belirgin bir yaz kuraklığının ortaya çıktığı görülmektedir. Diğer taraftan kış aylarında ise yağış değerlerinin yüksek bir değer arzettiği, buna karşılık sıcaklık değerlerinin ortalama olarak eksi değerler inmediği dolayısıyla çok soğuk olmayan bir döneme işaret ettiği gözlenmektedir.

Kış aylarında yağış değerlerinin yüksek olması ve özellikle kar yağışı şeklinde düşmesi, dağlık sahanın yüksek kesimlerinde hayvancılık faaliyetine olanak sağlayan doğal bitki örtüsünün canlanmasına, akarsuların debilerinin yükselmesine zemin hazırlamakla birlikte, yaz aylarında yaşanan kuraklık tam tersi bir etki yaratmakta ve özellikle ot formasyonu şeklinde doğal bitki örtüsünün hızla sararmasına ve kurummasına yol açmaktadır. Aynı şekilde küçük derelerin kuruması söz konusu olmakta, yöre su kaynaklarından faydalanma daha düşük düzeyde kalabilmektedir. Diğer taraftan yaz kuraklığı aynı zamanda üretimi yapılan tarımsal ürünlerin tümünde belirleyici bir rol

oynamakta, tahıl ağırlıklı bir tarımsal üretimin yaygın olarak gerçekleştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Yörenin topografik özellikler açısından dezavantajlı durumu, su imkânları mevcut olsa dahi sulamalı ziraatın yeteri kadar uygulama alanına taşınmasını kısıtlamaktadır.

GERGER İSTASYONU	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Ortalama Sıcaklık (°C)	3.6	4.0	6.2	14.9	21.7	26.5	31.6	32.3	27.4	17.5	11.1	4.9
Toplam Yağış Ortalaması (mm)	184	138	133	67	13	0	1.3	1.6	2.1	62	101	140

Tablo 5: Gerger Rasat İstasyonu Sıcaklık ve Yağış Değerleri

Grafik 3: Gerger Rasat İstasyonu Sıcaklık ve Yağış Değerleri

1.4. HİDROGRAFYA ÖZELLİKLERİ

Su kaynaklarını varlığı ve nitelikleri beşeri şartların şekillenmesinde etkili diğer bir fiziki coğrafya faktörüdür. Özellikle tatlı su kaynakları canlı hayatının vazgeçilmez unsurudur. Küçük bir kaynaktan, okyanuslara kadar değişen büyüklükteki her bir su kütlesi farklı amaçlarla beşeri kullanıma sahne olmaktadır. Su kaynakları, başta içme ve kullanma suyu olmak üzere, tarımsal sulama, su ürünleri üretimi, enerji elde edilmesi, ulaşımda su kaynaklarından faydalanılması, su sporları ve rekreatif faaliyetler gibi çok farklı amaç ve şekillerde beşeri hayatın kullanımına konu olmaktadır.

Atatürk baraj gölü hariç tutulduğunda, dağlık bir sahada yer almasına rağmen su kaynakları bakımından çok zengin bir karakter göstermeyen Gerger yöresini hidrolojik özellikleri bakımından akarsular ve göller olmak üzere iki başlıkta ele almak mümkündür.

1.4.1. Akarsular

Çalışma sahası sınırları içinde yer alan en önemli akarsular; sadece yörenin değil bölgenin en önemli akarsularından bir olan Fırat nehridir. Adıyaman'ın Şanlıurfa ve Diyarbakır'la olan İl sınırını da oluşturan Fırat nehri, üzerinde bir dizi halinde inşa edilen barajlar nedeniyle adeta bağlantılı göller dizisi haline dönüşmüştür.

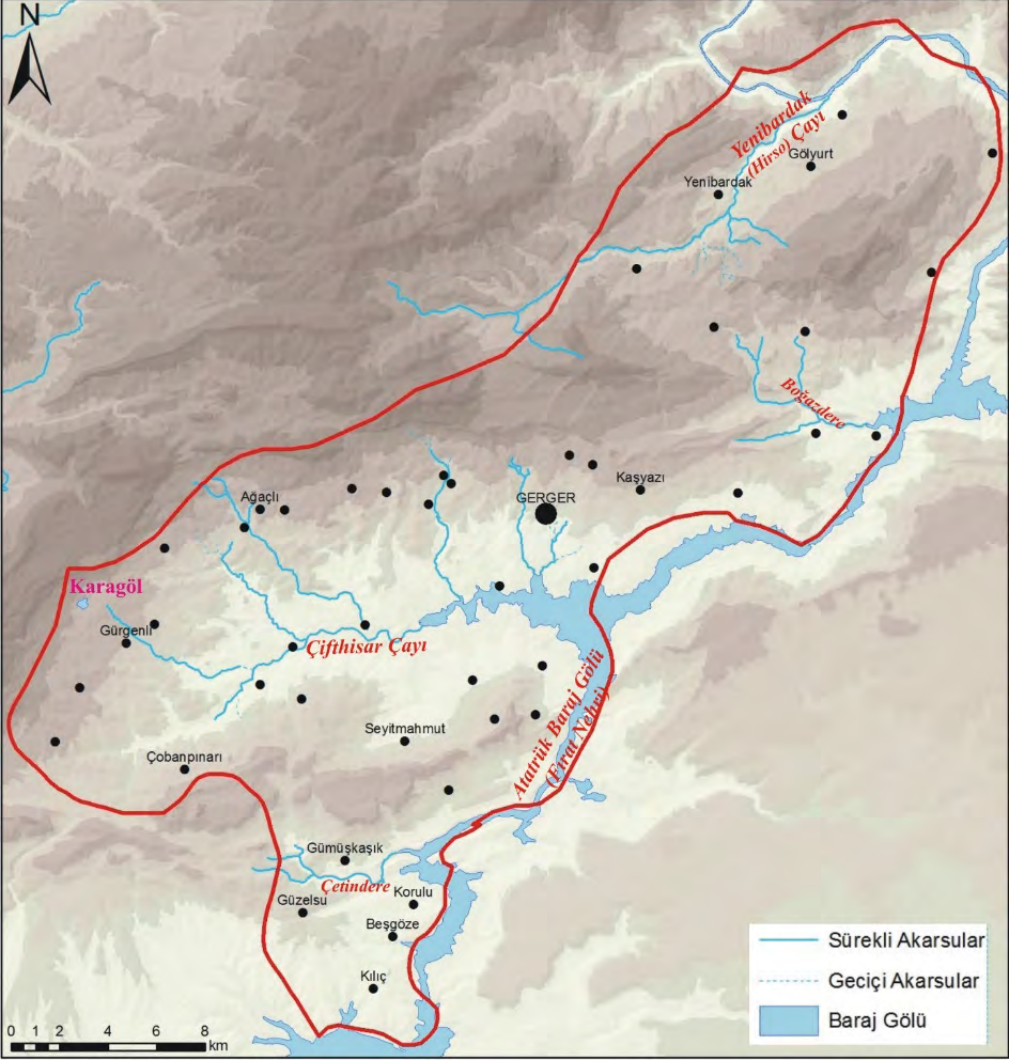
Ülkemizin en uzun akarsularında birini teşkil eden Fırat Nehri, doğu Anadolu Bölgesinden kaynağını almakta ve Gerger yöresinden de geçerek uzun bir mesafe kaydedip ülke sınırları dışına çıkarak Basra Körfezine dökülmektedir. Gerger yöresi, kat ettiği 1263 km'lik mesafe boyunca pek çok irili ufaklı dere ve çayı bünyesine katan Fırat nehri havzasına dahil bulunmaktadır.

Gerger yöresi sınırları içinde yer alan akarsular kaynaklarını kuzeydeki dağlık sahadan almaktadır. Bu akarsular, yüksek kesimlerde dar ve derin vadiler oluşturarak akışlarını gerçekleştirmekte ve eğimin azaldığı sahalarda geniş tabanlı vadiler içinde akarak Fırat nehri veya Atatürk Barajı gölünde son bulmaktadır (Harita 8).

Çeşitli kolları vasıtasıyla yöre ve çevresi akarsularının tamamının sularını toplayan Fırat nehrinin Adıyaman ili sınırları içindeki uzunluğu 180 km iken bunun 70 km'si Gerger yöre sınırları dahilindedir.

Yörenin kuzeyinde, aynı zamanda Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında sınır teşkil eden su bölümü çizgisinde

itibaren, Gerger yöresi toprakları içinde sularını Fırat nehrine veya Atatürk barajına boşaltan 4 temel havza ayırıldabilmektedir.

Harita 8: Gerger Yöresi Hidrografya Haritası

Bunlardan en önemlisi tümü kaynağını kuzeydeki dağlık sahadan alan çok sayıda derenin sularını toplayan Çifthisar (Çeftnesar) çayıdır (Foto 31). Bu akarsu yukarı çığırında Çobanpınar veya Bileyle ismini alırken, aşağı çığırında Niran veya Nuran adını almaktadır. Çifthisar çayı yöre sınırları içinde yer alan çok sayıda derenin sularını toplamakla birlikte yaz aylarında oldukça düşük debilerde akmakta ve hatta yukarı çığırında tamamen kurumaktadır (Foto 32).

Foto 31: Çifthisar Çayı Atatürk Barajına Dökülmeden Önce Nispeten Geniş Bir vadi İçinde Akar

Foto 32: Temmuz ayında Çifthisar Çayı Çok Düşük Bir Debiye Sahip Olmaktadır.

Gerger yöresini diğeri bir önemli akarsu havzası ise Yenibardak çayı havzasıdır. Kaynağını Pütürge ilçesine bağlı Esencik köyü yakınlarından alan bu akarsu, Fırat nehrine katılmadan bir süre önce Gerger yöresi sınırlarına dahil olmaktadır. Yörenin kuzey kesiminde yer alan ve adını yakınından geçtiği Yenibardak köyünden alan akarsuyun eski adı Hirso çayıdır.

Çalışma sahası sınırları içinde ayırdedilebilecek diğeri bir akarsu havzası ise, önceki havzalardan daha küçük bir toplama alanına sahip olan ve ilçe merkezinin hemen doğusunda yer alan Boğazdere havzasıdır. Kaynağına Onevler ve Dallarca köyü yakınlarından alan derelerin birleşmesiyle oluşan bu havza kısa bir mesafe kat ettikten sonra sularını doğrudan Atatürk Barajına boşaltmaktadır.

Son olarak ele alacağımız bir diğeri su havzası ise yörenin güneyindeki Çetindere havzasıdır. Bu saha da Boğazdere havzası gibi su toplama alanı oldukça küçük olan bir havzadır. Kaynağını Gümüşkaşık ve Güzelsu köylerinin batısından alan akarsu, doğuya doğru akış göstererek Atatürk barajına suların boşaltmaktadır.

Özetle, Araştırma sahası kış aylarında başta kar yağışı olmak üzere yeteri yağışı almasına karşın, özellikle yaz aylarında yaşanan çok yüksek sıcaklık değerleri sonucu oluşan buharlaşma nedeniyle akarsular, kış ve ilkbahar aylarından daha yüksek debiyle akış göstermekte, ancak yaz ve sonbahar aylarında çok düşük akış miktarlarına sahip olmaktadır. Bu bakımdan Yöre sınırları içinde çok sayıda küçük dere olmakla birlikte bunların büyük bir kısmı yaz aylarında kuruyan dereler niteliğindedir (Foto 33 ve Foto 34).

1.4.2. Göller

Araştırma sahası sınırları dahilinde doğal göller çok az yer almakla birlikte, Atatürk baraj gölüne kıyısı olması dolayısıyla bir büyük yapay göle sahip olduğu söylenebilir (Foto 35).

Gerger yöresini de ilgilendiren ve devasa bir göl alanının oluşmasına vesile olan Atatürk Barajı, Adıyaman ve Şanlıurfa illeri arasında, Fırat nehri üzerinde kurulu olup, enerji ve sulama amaçlıdır. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında, Şanlıurfa ilinin Bozova ilçesine 24 km uzaklıkta kurulmuştur. Ebatları itibariyle dünyanın sayılı barajları arasında yer alan Atatürk barajının inşaa çalışmalarına 1983 yılında başlanmış, 1992 yılında işletmeye açılmıştır. Belirtilen büyük ebadına paralel olarak oluşturduğu gölalanı da o nispette büyük olmuştur. Atatürk Barajı Gölü sahip olduğu 817 km²'lik alanıyla Türkiye'nin en büyük yapay gölü durumundadır (DSİ, 2016).

Foto 33: Çifthisar Çayına Dökülen Açma Deresi Yaz Aylarında Tamamen Kurur

Foto 34: Çifthisar Çayı Kollarından Misrak Deresi Yazın Çok Az Su Taşır

Kuşkusuz barajın oluşturduğu yeni ortam sadece Gerger yöresinin uzun bir kıyı kuşağına sahip olmasına zemin hazırlamamış, aynı zamanda önemli ölçüde bir mekânsal yeniden düzenlemeye veya dönüşüme de yol açmıştır. Bu çerçevede en önemli mekânsal etkileri yerleşme üniteleri ve tarımsal araziler üzerinde olmuştur.

Foto 35: Atatürk Baraj Gölü (Ön Tarafta Gerger İlçe Merkezi)

Atatürk baraj gölü büyük miktarda arazi, bu alanlarda yerleşik bulunan çok sayıda yerleşim ünitesini kısmen veya tamamen etkilemiştir. “Bu çerçevede başta Samsat ilçe merkezi olmak üzere Adıyaman ilinin barajdan etkilenen 4 ilçesinde, ilçe merkezi, köy ve mezra olmak üzere toplam 131 yerleşim birimi barajdan etkilenmiştir. Bunlardan 53’ü tamamen, 78’i ise kısmen etkilenmiştir. Gerger ilçesi de Atatürk barajı göl alanından etkilenen yörelerinden birisidir. Baraj gölüyle uzun bir kıyısı bulunan ilçede, 5 yerleşme tamamen (Adalı, Geçitli, Gözpinarı, Kesertaş, Kılıçköy), 19 yerleşim birimi de kısmen baraj gölünden etkilenmiştir (Adıyaman Valiliği 1994:71)”

Atatürk Baraj gölü yanında çalışma sahasında yer alan tek doğal göl Güngörmüş ve Gürgenli köylerinin batısında yer alan Karagöl’dür (Harita 8). Kâhta – Gerger Karayoluna 11 km uzaklıkta yer alan ve yaklaşık 1 km² alana sahip olan Gölde herhangi bir akıntı yoktur. İçinde sülük ve çeşitli su bitkileri

bulunması nedeniyle Sülüklü göl olarak da bilinen gölün ormanla kaplı olan yakın çevresi rekreatif amaçlarla kullanılmaktadır.

Normal mevsim koşullarında çanak bölümü tamamen suyla dolan göl (Foto 36), özellikle kış mevsiminde yağışların yetersiz miktarda düştüğü senelerde dar bir alana çekilmektedir (Foto 37).

Foto 36: Karagöl Gölünün Suyla Dolu Görünümü (Gerger Kaymakamlığı, 2016)

Göl, yakınındaki ormanlık saha ve Kırkgöz kaynağını içine alan Karagöl-Kırkpınar Mesire Yeri adıyla (A Tipi) mesire alanı olarak ilan edilmiştir. 27.08.2007 tarihinde tescil edilmiş olan alan 63,5 hektar büyüklüğünde olup (Gerger Kaymakamlığı 2016), Adıyaman ve çevre illerin halkı tarafından ziyaret edilmektedir. Göl içinde yer alan sülükler nedeniyle sağlık açısından ziyaretçi çekerken, orman ve çeşme alanı ise yöre halkının rekreatif ihtiyaçlarına hizmet etmektedir. Mesire alanı içinde yer alan ve çok sayıda bölmeden suyun akması nedeniyle (Foto 38) Kırkgöz çeşmesi olarak bilinen su kaynağı ise oluşturduğu küçük şelale dolayısıyla güzel bir manzara oluşturmuş (Foto 39) ve iptidai de olsa yanında bir piknik alanının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Adı geçen aklanın turizm amacıyla kullanılması husus ilerleyen bölümlerde detaylı olarak ele alınmıştır.

Foto 37: Karagöl Gölü Kurak Kurak Yaz Mevsimlerinde Çok Dar Bir Alana Çekilmektedir (Temmuz 2016).

Foto 38: Kırkgöz Çeşmesi

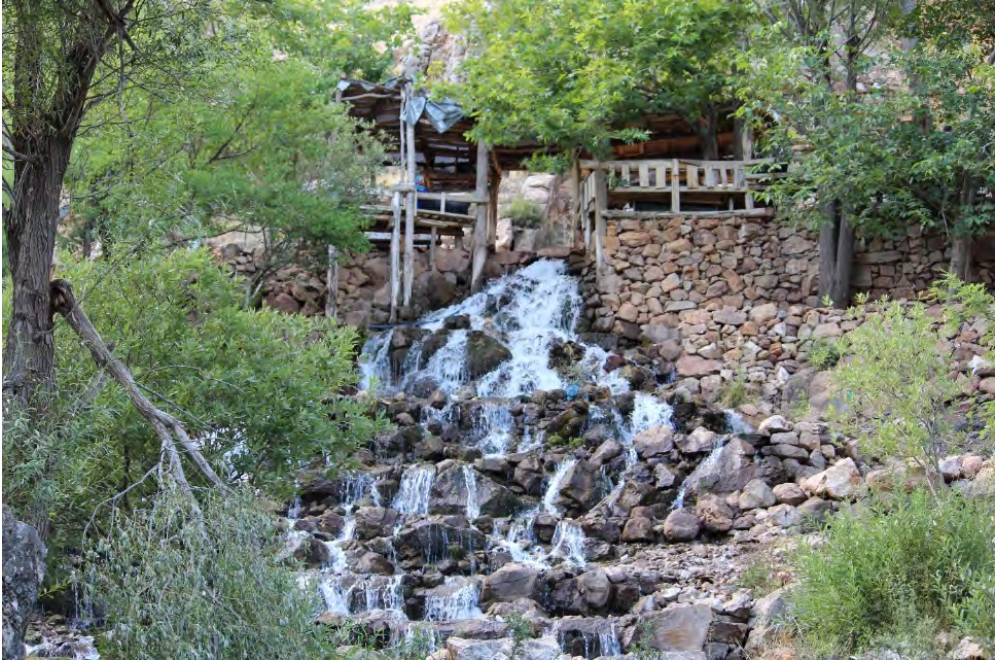

Foto 39: Kırkgöz Şelalesi ve Piknik Alanı

1.5. TOPRAK ÖZELLİKLERİ

Ana kayanın parçalanması, bu parçaların bazen olduğu yerde ve bazen de taşınarak başka alanlarda depolanması, zamanla içine organik materyalin karışmasıyla oluşan toprak örtüsü, başta tarımsal üretim olmak üzere, bitki örtüsünün özelliklerini ve niteliğini belirleyen doğal bir aktördür. Bu bakımdan gerek toprak türü ve gerekse verimlilik sınıfı, özellikle kırsal alanlar için son derece büyük bir önem arz etmektedir.

“Bir mozaik şeklinde, kısa mesafeler dahilinde en eskisinden en yenisine kadar jeolojinin hemen bütün devirlerine ait tortul, volkanik ve metamorfik her köken, her yaş ve her çeşit araziye sahip olan ve ayrıca topografya, iklim ve doğal bitki örtüsü itibariyle büyük bir çeşitlilik gösteren Türkiye, bu faktörlerin ortaklaşa ve değişik etkileriyle toprak bakımından büyük bir çeşitlilik gösterir (Tanoğlu A., 1964:16)”.

Çalışma sahamızda, bir birinden çeşitli özellikleri itibariyle farklılaşan toprak türlerini görmek mümkündür. Gerger yöresinde en fazla oranda yer kaplayan toprak gurubu kahverengi topraklardır. Zonal topraklar gurubunda yer alan bu topraklar, daha ziyade kurak ve yarıkurak iklime sahip bölgelerde

yaygınlık kazanırlar. Üzerlerinde yer alan bitki örtüsü çoğunlukla çalılıklardan ve kısa otlardan oluşur. Profillerinde çok miktarda kalsiyum bulunan bu topraklar bitki besinleri açısından zengin sayılırlar. Yöre topraklarının yaklaşık yarısı (%45,8) bu toprak gurubundan oluşmaktadır (Tablo 6).

Toprak Gurubu	Miktar (ha)	Pay (%)
Kahverengi Topraklar	30350	45,8
Kireçsiz Kahverengi Orman Topraklar	20143	30,4
Kahverengi Orman Toprakları	15436	23,3
Kolüvyal Topraklar	152	0,2
Kireçsiz Kahverengi Topraklar	196	0,3
Toplam	66277	100

Tablo 6: Gerger Yöresinde Büyük Toprak Gurupları

Kahverengi topraklar grubunu bu toprak gurubunu %30,4 ile kireçsiz kahverengi orman toprakları takip etmektedir. Üst kısımları yumuşak alt kısımları ise daha sert olan bu topraklar da azonal topraklar olup, üzerlerindeki bitki örtüsü çalı ve ot formasyonlarıyla birlikte fundalıklardır. Kahverengi orman toprakları da öne çıkan bir diğer toprak gurubunu teşkil etmektedir. İntrazonal topraklar grubuna giren bu topraklar içeriğinde kireç oranı yüksek olan topraklardır. Katmanları tam olarak oluşmamış olan bu topraklar yöre toplam toprak varlığının %23,3'ünü oluşturmaktadır.

Yukarıda belirtilen 3 büyük toprak gurubu yöre toplam topraklarının neredeyse tamamını oluşturmaktadırlar. Kolüvyal topraklar ve kireçsiz kahverengi topraklar da yörede görülen diğer toprak gurupları olmakla birlikte oldukça düşük bir oran teşkil etmektedirler. Bunlardan, kireçsiz kahverengi topraklar adından da anlaşılacağı üzere içeriğinde kireç bulunmayan, doğal verimlilikleri fazla olmayan topraklar niteliğindedir. Azonal toprak sınıfına dahil olan Kolüvyal topraklar ise, dik yamaçların eteklerinde bulunan ve kısa mesafede yamaç eğimi veya dere akışı boyunca taşınan materyallerin birikmesiyle oluşmuş topraklardır. Bu topraklar içeriğinde daha çok kaba taş ve molozlar ihtiva eden topraklardır.

Kısaca ele alınan büyük toprak guruplarının yöre genelinde dağılışına baktığımızda ise (Harita 9), yörenin kuzeydoğu kesiminin neredeyse bütünüyle kireçsiz kahverengi orman topraklarıyla kaplı olduğunu görmekteyiz (Foto 40). Yörenin orta kesimlerinde kahverengi orman toprakları ile kahverengi

Foto 40: Yörenin Kuzeydoğu Kesiminde Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları (Yenibardak Köyü Kırmızıtarla Mahallesi)

Foto 41: Yörenin Güney Kesiminde Yaygın Olarak Yeralan Kahverengi Topraklar

1.6. DOĞAL BİTKİ ÖRTÜSÜ

Bilindiği üzere doğal bitki örtüsü; ormanlar, çalılıklar, çayır ve meralar olmak üzere farklı formasyonlar halinde yeryüzünde dağılıp göstermektedir. Bir yörede hangi bitki türünün yaygın olarak yer aldığı ise o yörenin iklim, toprak ve su şartlarına göre biçimlenmektedir.

Belirtilen doğal faktörlere ek olarak insanların etkisi de bitki örtüsünün biçimlenmesi üzerinde etkili olan unsurlardan biri durumundadır. Aşırı kullanım, orman yangınları (Foto 42), aşırı hayvan otlatma, tarım arazisi elde etmek için bitki örtüsünü tahrip edilmesi vb. pek çok beşeri etki doğal bitki örtüsünün zayıflamasına ve hatta ortadan kalkmasına neden olabilmektedir.

Foto 42: Gerger İlçe Merkezi Yakınlarında Meydana Gelen Orman Yangını Geniş Bir Alanda Bitki Örtüsünün Zarar Görmesine Neden Olmuştur (Temmuz 2016).

Orman örtüsü sadece beşer kullanıma sağladığı yararlar bakımından değil aynı zamanda doğal dengenin korunması, su kaynakları sağlama, biyolojik çeşitlilik ve oksijen sağlama gibi hayati önemde etkileriyle de hassasiyetle korunması gereken sahalardır.

Özellikle yoğun tahribatla birlikte iklimin de kurak bir karakter göstermesi, bitkilerin kendilerini yenilemelerini güçleştirmekte, zaman zaman insan eliyle orman alanlarını oluşturulması zorunlu hale gelebilmektedir.

Gerger yöresi konumu itibarıyla bir dağlık alanda yer almasına karşın, genel olarak dağlık alanların doğal bitki örtüsü (orman) açısından zengin olması kaidesine pek uymamaktadır. Her ne kadar yöre genelinde yer yer yoğunlaşan bir doğal bitki örtüsü alanı görülse de genel olarak özellikle orman sahası açısından fakir bir mekân olarak değerlendirilebilir.

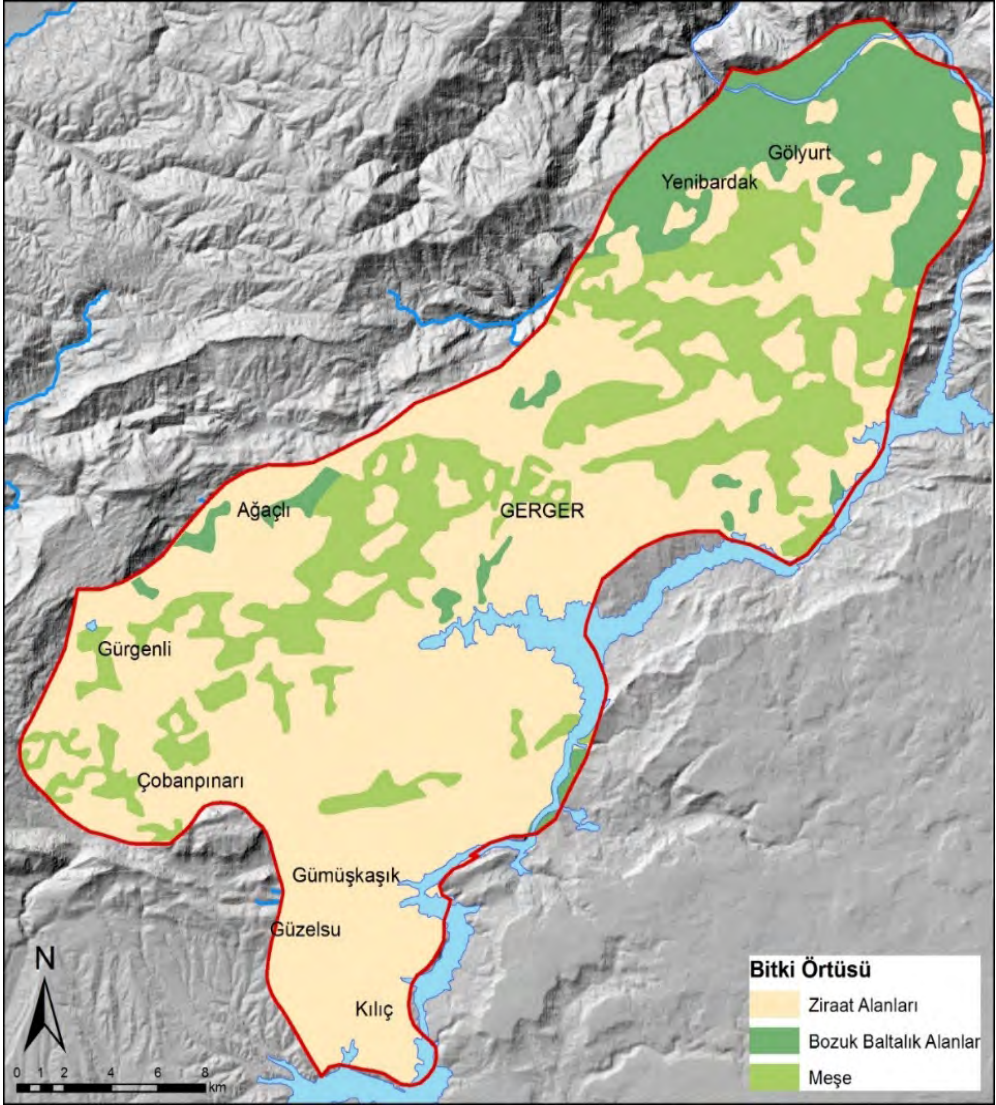
Yörede yer yer meşe topluluklarına rastlanmakla birlikte gür bir doğal bitki örtüsünden söz etmek güçtür. Diğer taraftan dağlık sahanın yüksek kesimlerinde özellikle yamaç ve yayla sahaları önemli çayır ve mera arazileri karakteri taşımaktadır. Bu sahalar yörede sadece hayvanların otlatılması suretiyle beslenmesi değil, aynı zamanda kışlık ot elde edilmesi konusunda da imkân sunmaktadır.

Gerger yöresinde doğal bitki örtüsünün dağılışını gösteren harita incelendiğinde (Harita 10), yörenin kuzeydoğusunda neredeyse tamamen bozuk baltalık orman alanlarının yer aldığı görülmektedir (Foto 43). Keza bu tür bitki formasyonun yöre genelinde başka sahalarda da küçük öbekler halinde dağınlık bir şekilde konumlandığı görülmektedir.

Yörenin kuzeydoğusundaki bozuk baltalık ormanların sınırından başlamak üzere güneye doğru geniş bir alanda meşe topluluklarının yaygınlaştığı görülmektedir. Ülkemizde de en fazla görülen meşe ağaçları, yörenin kuzeyindeki orman sahasına kadar kesintisiz şeritler halinde uzanırken, dağlık sahanın yamaçlarında da meşe topluluklarına rastlamak mümkündür (Foto 44).

Çalışma sahasında daha güneye inildikçe bitki örtüsünün oldukça zayıfladığı görülmektedir (Foto 45). Özellikle yörenin güney ucu nedeysel doğal bitki örtüsünden tamamen yoksun bir karakter göstermektedir (Foto 46).

Yöre genelinde doğal bitki örtüsünün olmadığı kesimler, tarımsal araziler veya çıplak sahalar olarak nitelik kazanmaktadır. Diğer taraftan özellikle yörenin hemen kuzeyindeki Kurdek yaylası yamaçlarında ve Avacık çöküntü sahasında yaylacılık faaliyetine imkân sağlayan çayır sahaları söz konusudur (Foto 47).

Harita 10: Gerger Yöresi Doğal Bitki Örtüsü Haritası

Foto 43: Yörenin Kuzeydoğusunda Bozuk Baltalık Ormanlar Yer almaktadır (Onevler Köyü Civarı)

Foto 44: Yörenin Kuzeyinde Dağlı Sahada Seyrek Meşe Toplulukları (Aşağı Dağlıca Köyü Civarı)

Foto 45: Yörenin Orta Kesiminde Doğal Bitki Örtüsü Nispeten Zayıf Bir görünümde (Oymaklı Köyü Batısı)

Foto 46: Yörenin Güney Kesiminde Doğal Bitki Örtüsü Neredeyse Tamamen Ortadan Kalkar (Güzelsu Köyü Karacaviran Mahallesi Güneyi)

Foto 47: Kurdek Yaylasında Yer Alan Otlak Sahaları

1.7. ARAZİ KABİLİYETİ

Arazinin sahip olduğu nitelikler aynı zamanda büyük ölçüde onun hangi amaçla kullanıldığı veya kullanılması gerektiğini de belirlemektedir. Bu bakımdan çoğunlukla arazinin kabiliyetine göre kullanılması mümkün olurken, zaman zaman bu niteliklerin dışında ve hatta arazinin özelliklerine aykırı kullanımların da söz konusu olduğu görülmektedir. Bu bakımdan sahip olunan arazinin karakteri kadar, onun kullanımı ve kontrolü de alan planlaması açısından büyük önem taşımaktadır.

Gerger yöresi sahip olduğu fiziki dezavantajlar nedeniyle arazi kabiliyeti açısından fakir bir görüntü çizmektedir. Yörede en verimli tarımsal üretim alanları olan birinci ve ikinci derece kabiliyet sınıfına ait arazilerin hiç yer almaması ve görüşü destekler niteliktedir.

Araştırma sahasında, kısmen tarımsal araziler için kullanımı mümkün olan, ancak toprak koruma için özel tedbirler gerektiren üçüncü ve dördüncü derece araziler çok küçük bir yekûn tutarken, yine kullanımında hassasiyet gösterilmesi gereken altıncı derece kabiliyete sahip olan araziler ise nispeten daha fazla yer kaplamaktadır.

Üçüncü ve dördüncü derece kabiliyet sınıfına ait araziler toplam arazi varlığının ancak %5,6'sını oluştururken, altıncı derece araziler %21'lik bir pay sahibi durumundadır (Tablo 7).

Arazi Kabiliyet Derecesi	Kapladığı Alan (Ha)	Pay (%)
III	1782	2,7
IV	1935	2,9
VI	13939	21,0
VII	45499	68,6
VIII	3121	4,7
Toplam	66276	100

Tablo 7: Gerger Yöresi Arazi Kabiliyet Sınıfları ve Oranları

Diğer taraftan yörenin büyük bir bölümünün sadece orman alanı ve doğal bitki örtüsü ile çok yıllık bitkilerin ekimine elverişli olan yedinci derece arazilerden oluştuğu görülmektedir. Bu guruba giren araziler yöre toplam arazi varlığının %68,6'sını teşkil etmektedir. Yine araziden yararlanma açısından dezavantajlı bir özelliğe sahip olan sekizinci derece araziler de yöre arazilerinin yaklaşık %5'ini meydana getirmektedir.

Kısaca özellikleri ve payları belirtilen arazi gruplarının yöre genelinde dağılışına baktığımızda ise, yörenin orta-doğu bölümünde altıncı sınıf arazilerin geniş yer kapladığı, geri kalan bütün sahalarda ise ağırlıklı olarak yedinci sınıf arazilerin dağılış gösterdiği izlenmektedir (Harita 11 ve Foto 48).

Diğer arazi grupları ise yöre genelinde öbekler halinde yer almakta (Foto 49, örneğin dördüncü sınıf araziler daha ziyade yörenin güney kesiminde yer alırken, sekizinci sınıf araziler de yine aynı kesimde yoğunlaşmaktadır).

Kuşkusuz arazinin hangi kabiliyet sınıfına dahil olduğu çok önemlidir, ancak onun kadar önemli olan husus ise, bu arazilerin hangi amaçlarla ve hangi metodla işlendiği ve kullanıldığıdır. Bu çerçevede kabiliyet sınıfı çok daha iyi olan bir saha hatalı kullanımlar sonucu verimli olmaktan çıkabilmekte veya tamamen kullanım dışı kalabilmektedir. Diğer taraftan daha zayıf bir kabiliyet sınıfına ait bir arazi kontrollü ve bilinçli kullanıldığında hem korunabilmekte ve hem de daha rantabl bir üretim ve kullanıma sahne olabilmektedir.

Foto 48: Yörenin Kuzeydoğusunda, Yenibardak Köyü Civarında VII. Sınıf Araziler

Foto 49: Gerger İlçe Merkezi Yakınında Yer Alan III. Sınıf Araziler

Arazi Kullanım Şekli	Alan (ha)	Pay (%)
Fundalık	28104	44,5
Mera	19937	31,6
Kuru Tarım	13141	20,8
Bağ	890	1,4
Sulu Tarım	634	1,0
Orman	450	0,7
Toplam	63156	100

Tablo 8: Gerger Yöresi Araziden Faydalanma Şekilleri ve Oranları

Mera alanları Gerger yöresi arazi kullanımında öne çıkan diğer bir araziden faydalanma şeklini oluşturmaktadır. Toplam arazi kullanımının %31,6'sı bu amaca ayrılmış görünmektedir. Mera alanlarının geniş yer tutması hernekadar gelişmiş bir hayvancılık faaliyetinin olması gerektiğini düşündürse de, uygulamada böyle bir durumun olduğunu söylemek oldukça güçtür.

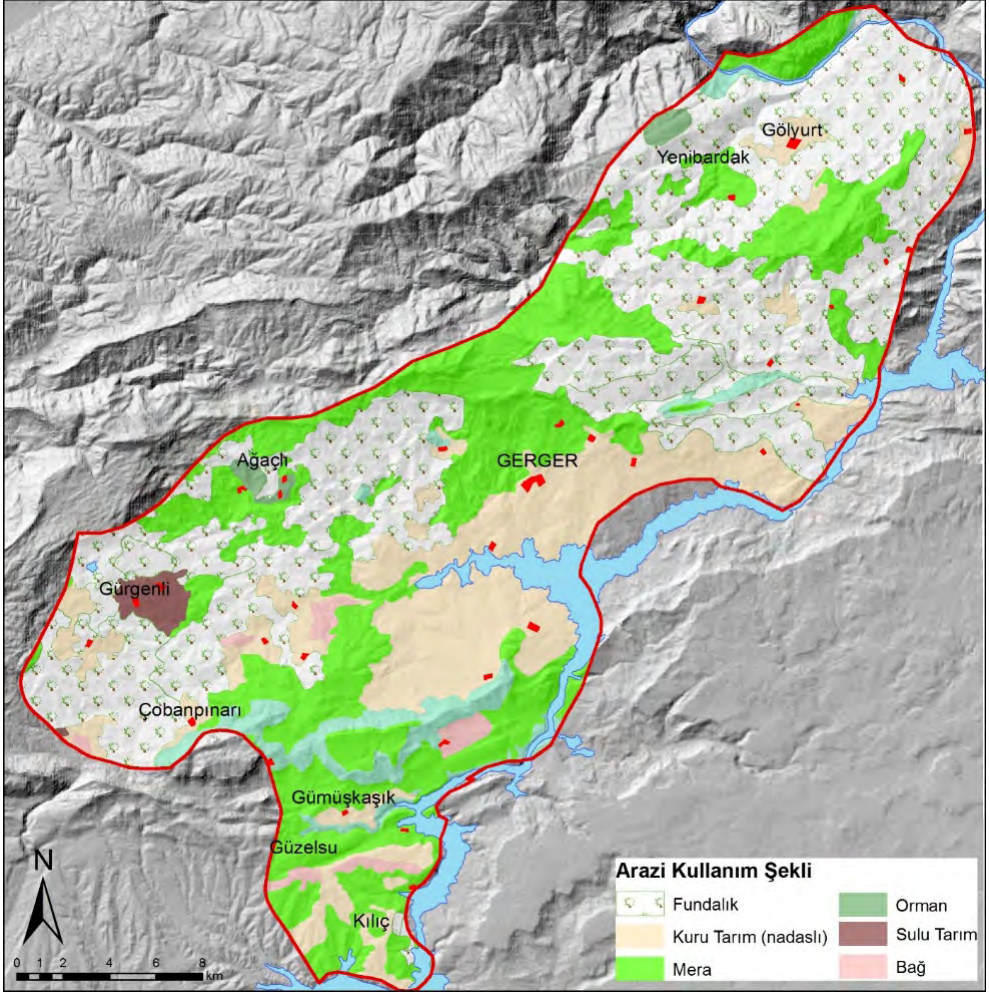
Yörede sulamalı tarım yapmayı güçleştiren topografik ünitelerin ve yüksek eğim değerlerinin varlığı, tarımsal faaliyetlerin büyük ölçüde nadaslı kuru tarım şeklinde cereyan etmesine neden olmaktadır. Bu bakımdan kuru tarım arazileri, yöre arazi kullanımında önemli yer tutmakta ve %20,8'lik bir paya sahip bulunmaktadır.

Gerger yöresinde araziden faydalanma bakımından ele alınabilecek diğer bir kullanım biçimi ise bağ alanlardır. Bağcılık eskiden beri yöre tarımsal üretim hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Ancak bu kullanım şekli genel arazi kullanımı içinde ancak %1,4'lük küçük bir oran teşkil etmektedir.

Daha önce ifade edildiği üzere, topografya ve eğim değerlerinin nitelikleri yörede geniş düzlük alanlarının oluşmasına kısıtlamaktadır. Bu genel karaktere karşın yörede dar da olsa sulamalı tarımsal üretim yapılan saha bulunmaktadır. Bu kullanım biçimi genel arazi kullanımı içinde %1'lik bir pay teşkil etmektedir. Sulamalı tarım alanlarıyla birlikte Gerger yöresi arazi kullanımında yer alan ancak düşük bir pay sahibi olan orman vasfına sahip sahalarda oldukça düşük bir değer göstermektedir.

Arazi kullanım biçimlerinin çalışma sahası genelinde dağılımına baktığımızda; Fundalıkların Çalışma sahasının büyük bir bölümünde dağılışı gösterdiğini görmekteyiz. Bu bakımdan özellikle yörenin kuzeydoğusu ve

batısında daha fazla ve yaygın olarak arazinin bu maksada ayrıldığı görülmektedir (Harita 12).

Harita 12: Gerger Yöresinde Arazi Kullanımı

Mera sahaları, fundalıklar arasında yer yer yaygınlaşmakla birlikte özellikle Gerger ilçe merkezi kuzeyinde ve yörenin güney kesimlerinde kesintisiz olarak yayılış göstermektedir. Kuru tarım arazileri de büyük ölçüde yörenin güney yarısından yaygınlaşırken, özellikle sahanın orta-doğu bölümünde daha yoğun olarak araziler bu amaçla kullanılmaktadır.

Çok kısıtlı ölçekte de olsa, Araştırma sahasında yer alan orman sahaları özellikle Yenibardak köyü civarında karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde sulamalı tarım alanları da Gürgenli köyü civarında belirginleşmektedir (Foto

50). Bağların ise yörenin güneyinde, daha ziyade Güzelsu, Güngörmüş ve Gürgenli Köyleri civarında fazlaca yer aldığı izlenmektedir (Foto 51).

Foto 50: Gürgenli Köyünde Sulamalı Tarım Alanları

Foto 51: Üzüm Üretimi (Güzelsu Köyü, Karacaviran Mezrası)

II. BÖLÜM

2. BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Hernekadar, fiziki coğrafya şartları, bir yörede beşer hayatının şekillenmesinde belirleyici rol oynasa da, benzer şekilde insanların kendi ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda doğadan faydalanmaya yönelik çabaları mekânın yeniden düzenlenmesini beraberinde getirmektedir. Gerger yöresinde beşeri faktörlerin temel özelliklerin irdelenmesini hedefleyen çalışmanın bu bölümünde; Gerger isminin kaynağı, yörenin yerleşim tarihi ile nüfus ve yerleşme özellikleri gibi temel başlıklar altında konular ayrıntılı olarak incelenmiştir.

2.1. ADININ KAYNAĞI

Bir yerin ismi aynı zamanda onun kimliği ve karakterini temsil etmektedir. Anadolu'da tarihsel süreç boyunca hâkimiyet kuran uluslar kendi dil ve yaşamlarına göre yerleşmeleri ve bölgeleri isimlendirmiş ve bu isimler uzun süre kullanılmıştır.

Yer isimleri, uzun süren hâkimiyet dönemlerinde telaffuzdan dolayı kısmen farklılaşabildiği gibi, hâkim olan siyasi organizasyonun değişmesiyle birlikte yerini tamamen yeni bir isme bırakabilmektedir. Zaman zaman hâkim olan ulus değişse de yer veya yerleşme ismi küçük değişikliklerle varlığını sürdürebilmektedir.

Bu çerçevede, özellikle yerleşim tarihi eskiye inen yerleşmelerin kırsal veya şehirselleşmesi fark etmeksizin hemen tamamının eski bir ismi bulunmaktadır. Yaşanan isim değişiklikleri bazen doğal sürecinde, yerleşmede yaşayan toplulukların tercihlerin doğrultusunda olurken, bazen devlet eliyle ve halka rağmen isim değişiklikleri yapılabilmektedir.

Bazen resmi olarak değişiklik yapılan isim halk tarafından kolayca kabul edilmekle birlikte, çoğu zaman halk yeni ismi tam olarak benimsememekte, yerleşmenin eski ismi sonraki nesillere de aktararak kullanılmaya devam edilmektedir.

Yerleşme isimleri doğal çevre şartlarından esinlenerek verilebildiği gibi, bazen de devlet büyüklerinin isimlerinden kaynak olarak belirmektedir. Belirtilen durumlarda ismin anlamı konusunda bir sıkıntı yaşanmazken, uzun süre kullanılarak gelen isimlerin anlamları konusunda kesin bir sonuca varmak çoğu kez mümkün olamamaktadır.

İsim konusunda değinmek istediğimiz son husus ise, yerleşmelerin konumlandıkları saha değişse de, aynı ismin yeni yerleşim sahasına da taşınabildiği gerçeğidir. Bu bakımdan aslında farklı bir coğrafi konumda yer almakla birlikte eski yerleşmenin ismi, yeni yerleşim yerinde yaşamaya devam edebilmektedir.

Yukarıdaki belirtilen genel esaslar ışığında Gerger ismi değerlendirildiğinde, bahsedilen hususların hemen tamamını bünyesinde barındırdığı görülmektedir.

Yerleşmenin Türklerin hâkimiyetinden önceki adı Arsemeia Euphrates yani Fırat Arsemeia'sıdır. Burada Fırat Arsemeiası denmesinin sebebi, aynı isimde Kâhta çayı kenarında konumlanmış olan bir başka Arsemeia'nın (Arsemeia Nymphaios) varlığıdır.

Tam olarak ne zaman kullanılmaya başlandığı bilinmemekle birlikte Gerger isminin Osmanlı döneminin başlangıcından (1519) itibaren resmi kayıtlarda yer almaya başladığı görülmektedir.

Gerger şehri ve ilçesine adını veren "Gerger" kavramına ilişkin çeşitli anlamlandırmalar yapılmakla birlikte ve hatta buna yönelik çeşitli rivayetler ileri sürülmekle birlikte, bu iddialar kavramın tam olarak anlamını ortaya koyacak bilimsel altyapıdan yoksundur. Diğer taraftan bu ismin Anadolu'da ve komşu ülkelerde yaygın olarak kullanılmış veya kullanılmakta olması ise belirli bir anlama sahip olduğuna işaret eder niteliktedir.

Her ne kadar Farsçada Gerger veya Gargar kelimeleri; yaratılanları yaratan (Allah'ın isimlerinde biri), adil-adaletli, saltanat tahtı gibi sözlük anlamlar içerse de, bu anlamları belirtilen ismi taşıyan yerleşmeyle ilişkilendirmek oldukça zor görünmektedir.

Çalışmamızın konusunu oluşturan Gerger ilçesi ve kasabasının yanısıra, ülkemizde aynı isimde başka yerleşmelerin de olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan biri Ağrı il sınırları içinde Ağrı merkez ilçeye bağlı olan Gerger köyüdür. Ağrı il merkezinin 25 km doğusunda, Ağrı-Doğubeyazıt karayolu üzerinde, Murat nehri yakınında yerleşik bulunan köyün günümüzdeki ismi Geçitalan'dır. Adı geçen köy 1935 Genel Nüfus

Sayımında Gerger isimli 225 nüfuslu, 1940 sayımında 260 nüfuslu merkez nahiyeye bağlı bir köy olarak kaydedilmiştir (DİE, 1980:5).

Sadece ülkemizde değil aynı zamanda komşu ülkelerde de hâlihazırda aynı ismi taşıyan yerleşmeler, kanallar ve akarsular bulunmaktadır. Örneğin, İran'ın Hûzistan Eyalatında Şustar (Shushtar / رتتشوش) şehri yakınında Karun nehrinin bir parçasını oluşturan ve eski adı Mesrukan olan kanalın adı Ab-ı Gerger'dir (Bilge M.L., 1991:493).

Sadece İran'da değil bu ülkenin kuzeyinde yer alan Azerbaycan'da da Gerger (Qarqar veya Karkar) adında yerleşmeler (Paşayeva M., 2007:2510-2511) ve akarsular bulunmaktadır. Qarqarların Azerbaycan topraklarını yurt edinmiş Türk kavimlerinden biri olduğu, zamanla tarih sahnesinden silinmiş olmakla birlikte toponimik olarak ülkede izler bıraktıkları öne sürülmektedir (Paşayeva M., 2007:2510-2511). Belirtilen çerçevede “Azerbaycan Türklerinin etnik tarihinde önemli bir yeri olan Qarqarların Türklerin ve Türkçe konuşan halkların yaşadığı birçok arazilere yayıldığı, Orta Asya'da, Tyan-Şanda, Türkiye'de, Kazakistan'da ve Türkmenistan'da; Karkar, Karkara, Karkarinsk, Qarqar, Qarqardağ gibi isimlere rastlanmasının Qarqarların bütün Türk dünyasına yayılan Türk kökenli büyük bir topluluk olduğunu gösterdiği ifade edilmektedir (Paşayeva M., 2007:2510-2511)”.

Bu bakımdan Qarqar adına Azerbaycan'ın tüm bölgelerinde rastlandığı, örneğin; Karabağ bölgesinde Qarqardağı ve Qarqar çayı, Şuşai Ağdaş, Gence, Şerur-Dereeyazda Gerger isimli köyler, Samur-Derbend bölgesinde Qarqar dağı, Şemkirde Zeyemçay yakınlarında Gerger köyü, aynı zamanda Güney Azerbaycan bölgesinde de Qarqar, Karkar, Gerger, Baba Qarqar, Kerker gibi birçok yer adlarına rastlanmaktadır (Paşayeva M., 2007:2510-2511). Böylece Gerger veya Karkar isminin sadece yerleşme ünitelerinde değil, aynı zamanda doğal unsurlara da isim olduğu görülmektedir.

Yine Türkiye'ye komşu diğer bir ülke olan Ermenistan'da da Gerger isimli bir kasabanın varlığı ilgi çekicidir. Ülkenin kuzeyinde Lori ili içinde Vanadzor şehrine yakın bir kesimde konumlanmış olan bir köyün adı Gargar (Գարգար) olarak geçmektedir (Google Maps, 2016). Diğer taraftan Gargar kelimesinin Ermenice taş yığını, tümülüs, yani höyük anlamlarına geldiği de ifade edilmektedir (Index-Anatolicus, 2016).

Yine diğer bir iddia ise, Gerger isminin Karka veya Karkara (karka-(u)ra/yüce dorukyeri) sözcüğüyle bağlantılı olduğu, bu kelimenin Bizans bölgelerinde “Karkaron” şeklinde telafuz edildiği, kelimenin sonraları Kürtçe “taşlık, kayalık” anlamına gelen Gerger'e dönüştüğü şeklindedir (Umar B., 1993:281, 392).

Kelime karşılığının tam olarak ortaya konulamamakla birlikte, birbirine komşu ülkelerde aynı isimde yerleşim birimlerinin bulunması, bir tarafta bu bölgeler arasındaki nüfus hareketinin varlığına işaret edebileceği gibi, aynı zamanda bir kültürel etkileşimin de kanıtı sayılabilmektedir.

2.2. GERGER YÖRESİNİN YERLEŞİM TARİHİ

Yerleşim tarihi çok eskiye inen Anadolu'da, herhangi bir yörenin veya yerleşmenin tarihsel gelişim serüvenini ortaya koymak çok kolay görünmemektedir. Bir taraftan bu coğrafi mekânda uzun veya kısa süre hâkimiyet kurmuş toplulukların sayıca çokluğu, diğer taraftan bunlardan sadece bazılarının yörede izler bırakmış olması, tarihsel gelişimin ele alınmasında güçlüğü arttıran faktörler olmaktadır.

Çalışmamızda, Gerger yöresi ve yerleşmesinin tarihsel gelişimini ele alırken, bazen yörede yer alan tarihsel kanıtlardan yola çıkılmış, bazen de daha geniş çapta bölgenin genel tarihsel gelişimiyle birlikte değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Yöre, sahip olduğu zor coğrafi koşullar nedeniyle sadece günümüzde değil, tarihsel süreç içinde de seyrek nüfuslanmış bir saha niteliğindedir. Bu bakımdan yöre sınırları dahilindeki mekânda çok sayıda tarihsel unsur, şehir kalıntısı veya kuruluş tarihi çok geçmişlere giden ve halen varlığını sürdüren şehrsel yerleşme ünitelerine rastlamak mümkün görünmemektedir.

Ancak hemen şunu belirtmekte yarar var ki, çalışma sahasında detaylı arkeolojik çalışmalar henüz yapılmadığından, yörenin tarihsel gelişimine ışık tutacak tarihsel unsurlar da tam olarak ortaya çıkarılmış değildir.

Gerger yöresinin dahil olduğu coğrafi mekânın tarihsel geçmişiyle ilgili ifade edilecek iki temel husus, yörenin insanların ilk yerleşik hayata geçtiği yerlere yakın ve o yörelerden biri olması, ikincisi ise uzun tarihsel süreç içinde bu bölgede çok sayıda topluluğun hâkim olması ve önemli izler bırakmasıdır.

Bahsedilen hususlardan birincisini detaylandırmak gerekirse; bilindiği üzere Mezopotamya insanların ilk yerleşik hayata geçtiği ve insanlık medeniyetinin temellerini attığı bir saha olarak kabul edilmektedir. Keza Anadolu yarımadası da insan yerleşimine ilk açılan coğrafi mekânlardan biri durumundadır.

Gerger'in de içinde yer aldığı Adıyaman yöresi, yerleşik hayat öncesi insanlar tarafından yaşam sahası olarak kullanılmış ve çeşitli izler

bırakılmıştır. Buradaki mağara meskenlerin, yöre yerleşiminin Paleolitik döneme kadar uzandığına işaret etmektedir.

Yazı öncesi dönem olarak tanımlanan Prehistorik çağın (tarih öncesi) ilk devresine tekabül eden Paleolitik dönemde (insanların ortaya çıkışından M.Ö. 8.000 yılına kadar devam eder, yontma çağ veya eski taş çağı olarak da adlandırılır), insanların avcılık ve toplayıcılık evresini yaşıyor olması ve barınmak amacıyla da mağaraları kullanmış olmaları, bu unsurların belirtilen döneme ilişkin bilgi sahibi olmamızda önemli birer kanıt olmalarını beraberinde getirmiştir. Bu durum bir yandan insanların yaşamlarını sürdürülebilmeleri için su ve gıdaya erişimine olanak verecek, diğer taraftan ise güvenliklerini sağlayacak doğal barınakların bulunduğu coğrafi mekânları yaşam sahası olarak belirlenmesine zemin hazırlamıştır.

Adıyaman şehir merkezinin 10 km kadar kuzeyinde, sarp bir yamacın eteğinde (Foto 52) yer alan Palanlı mağarası, Adıyaman yöresinin belirtilen döneme ilişkin geçmişine ışık tutan önemli kanıtlardan biridir. Adı geçen mağaradaki geyik figürü de dönemin temel faaliyetlerine işaret eden bir nitelik taşımaktadır (Foto 53). “Palanlı kayaaltı sığınağının duvarlarına çizgi tekniğiyle kazınarak işlenmiş çok sayıda Dağ keçisi ile insan figürleri resmedilmiştir. Bu tasvirlerin günümüzden 10.000 yıl öncesine ait (Erzen A.,1992:10)” oldukları ifade edilmektedir.

Foto 52: Palanlı Mağarasının Yer Aldığı Sarp Kayalık Saha.

Yine, Adıyaman şehrinin 17 km kadar kuzeyindeki Haydaran köyü yakınlarındaki Haydaran mağaralarındaki kabartma resimler ve Zey köyündeki mağaralar (Sucu M., 1992:42) da yörenin yerleşim tarihinin çok eskilere indiğine dair işaretler niteliğindedir.

Tarih öncesine ait diğer önemli bir çağ ise Neolitik dönemdir (Yeni Taş Çağı). Günümüzden 10 bin yıl kadar önce başladığı (M.Ö. 8000-5500) kabul edilen bu dönem insanların toplayıcılık evresinden tarımsal üretime ve dolayısıyla yerleşim hayata geçiş sürecini kapsamaktadır. Belirtilen dönemde insanlar, doğaya tam bağlı veya bağımlılıktan, çevresini yeniden şekillendiren ve kendi ihtiyaçlarına göre yeniden biçimlendiren bir niteliğe bürünmüş bulunmaktadır. Bu durum insanların geleceğe daha fazla somut tarihsel kanıt bırakmalarına da olanak tanımıştır.

Foto 53: Palanlı Mağarasında Bulunan Geyik Figürlerinden Biri (Cengiz Çil, 2015)

Neolitik ve Kalkolitik (Maden – Taş Çağı) döneme ilişkin en önemli arkeolojik unsurlar kuşkusuz höyüklerdir. Höyük veya Tümülüs zaman içerisinde yerleşim birimleri veya mesken gruplarının çeşitli sebeplerle

yıkılması ve üzerinin toprakla kaplanması sonucu oluşan tepelikler olarak değerlendirilebilir. Çoğu kez çevresine göre küçük yükseltiler niteliğinde olan höyüklerin tarihsel kanıt sağlama açısından değerleri çok yüksektir. Çünkü bu höyükler sadece bir döneme ilişkin değil, çoğu kez adeta bütün tarihsel sürecin uzun bir evresinin anlaşılmasına sağlayacak kadar arkeolojik malzeme sağlayabilmektedirler. Çünkü höyükler üst üste yığılmış katmanlar şeklinde kaşımıza çıkmaktadır. Başlangıçta oluşturulan bir yerleşim ünitesi herhangi bir sebeple yıkıldığında, yörenin yerleşmeye en elverişli sahasının burası olması nedeniyle başka bir yere gitmek yerine, ortaya çıkan yıkıntının üzerine meskenler yeniden inşa edilmekte ve çok defa tekrarlanan bu durum nedeniyle de yerleşmenin bulunduğu kesim çevresine göre daha yüksek bir topografik şekle dönüşmektedir. Burada tarihsel kanıt olarak önem arzeden husus ise, höyükte bulunan her bir katmanın bir dönemin özelliklerini ortaya koymaya imkân sağlayacak materyal barındırmasıdır.

Belirtilen genel kaideler ışığında Adıyaman yöresinin höyükler açısından değerlendirildiğinde, tıpkı mağara barınaklarında olduğu gibi, Neolitik ve Kalkolitik çağa işaret eden çok sayıda höyüğün de mevcut olduğu görülmektedir. Bu çerçevede Neolitik döneme ait oldukları anlaşılan Gritille ve Hayaz höyük, Kalkolitik döneme ilişkin ise yine Hayaz höyük ve eski Samsat kasabasının yakınında yer alan Samosata höyük örnek olarak verilebilir (Özer A., vd. 2014:6-7). Günümüzde Atatürk barajı gölü suları altında kalmış olan (Bakırcı M., 1997:365-391) ve Fırat nehrinin vadisini en fazla genişlettiği kesimde konumlanmış bulunan 50 m yükseklikteki Samosata höyükte (Foto 54) yapılan arkeolojik kazılarda 30 yapı katı tespit edilmiş ve Kalkolitik çağ kültürüne kadar olan dönem açığa çıkarılmıştır. Samsat, Tille ve Hayaz Höyüklerinde elde edilen buluntular sonraki dönemlerde de bu kesimlerin insanlar tarafından yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermekte, bu durum adı geçen höyüklerin Tunç çağı ve Hitit dönemine ait (Özer A., vd. 2014:6-7) örnekler olmasını beraberinde getirmektedir.

Yörenin tarihsel gelişim serüvenine ilişkin diğer bir dikkat çekici husus, genel olarak eski veya daha yeni yerleşim üniteleri ve kalelerin büyük ölçüde Fırat nehrinin batı yakasında ve adeta bir dizi halinde nehir boyunca sıralanmış olmasıdır. Bu durum, bir yandan Fırat nehri kenarındaki verimli ovaların sağladığı tarımsal ürün ve su imkânı, diğer yandan ise sonraki dönemlerde savunmaya elverişli bir durum arz etmesidir. Fırat nehrinin, iktisadi, sosyal ve askeri açıdan farklı medeniyetleri birbirinden ayıran önemli bir doğal sınır olması, bu durumun daha da önem kazanmasına yol açmıştır.

Foto 54: Eski Samsat Şehri Yakınında Bulunan Samosata Höyük

Belirtilen kapsamda, eski yerleşmelerden bazıları, Pütürge'den Fırat boyunca Kargamış'a doğru; Ioulipolis, Barsalium, Samosata, Arsameia, Kharmadora, Kılafık höyük, Sesönk, Pirin, Ayni, Arulus, Kurima, Seleukeia, Apameia, Zeugmabelkis, Makedonopolis ve Karkamış'tır (İDOL 2000:40).

Öyle anlaşılıyor ki, yöre tarih öncesi çağlardan itibaren insanların yaşamı için elverişli coğrafi şartlar taşımıştır. Diğer taraftan yazının kullanılmasıyla birlikte yörenin tarihsel serüvenine ilişkin hem daha fazla ve hem de detaylı bilgiler elde edilmesi mümkün olmuştur.

Yörenin tarihsel gelişiminde yapılacak genel bir değerlendirmede bile çok sayıda ismin karşımıza çıktığını görmekteyiz. Daha önce de ifade edildiği üzere, yörenin insanların ilk yerleşim sahalarından biri veya yakınında olması ona çok uzun bir tarihsel yaşam süresi kazandırmıştır. Sadece yaşam süresinin uzunluğu değil, Anadolu'nun pek çok başka yöresinde olduğu gibi sıkça el değiştiren bir yöre özeliği göstermesi, bu coğrafi mekânın tarihsel gelişiminden söz ederken çok sayıda ismi ele almayı gerekli kılmaktadır. Aşağıda kısaca değinilmiş olan bu toplulukların bazıları uzun süre hâkimiyet kurdukları bu mekâna somut izler ve değerler kazandırırken, hâkim olan güçler her zaman yapıcı bir rol oynamamış, özellikle istilalar sonucu var olan birçok tarihsel değer tahrip veya yok edilmiştir.

Anadolu'nun genel yerleşim sürecinde Gerger yöresini özellikli kılan husus, Anadolu ile Mezopotamya medeniyetleri arasında adeta doğal sınır olan Fırat nehri kıyısında yer almış olmasıdır. Bu durum yörenin her iki medeniyet için de önem arz etmesine zemin hazırlamıştır. Gerek güneyden, Mezopotamya'dan Anadolu'ya ve gerekse Anadolu'dan Mezopotamya ve Mısır'a doğru yapılan askeri harekât ve mücadelelerde Fırat nehri adeta bir eşik durumundadır. Dolayısıyla yörenin bu özeliği ona sahip olanlara önemli

askeri, ticari ve kültürel üstünlükler sağlamıştır. Yörenin topografik özellikleri günümüzde dezavantaj olarak belirlemekle birlikte, topografyanın ortaya çıkardığı savunmaya elverişlilik tarihsel süreçte seyrek ancak sürekli bir yerleşmeye konu olmasına zemin hazırlamıştır.

Fırat nehrinin sınır olması, burada askeri amaçlara dayalı mekânsal müdahaleleri beraberinde getirmiştir. Bunlar genellikle önemli geçiş güzergâhları üzerinde yollar, köprüler ve kaleler inşa etmek şeklindedir. Adıyaman, Kâhta, Gerger, Besni, Keysun ve Samsat kalelerinin varlığı bu düşüncüyü kuvvetlendirmektedir. Bu kaleler Fırat nehrini esas alarak kimi zaman nehre paralel, kimi zaman ise onun her iki yakası arasında geçişe izin veren önemli yollar boyunca konumlanmışlardır.

Özellikle Gerger yöresinde yer alan dağlık sahada çok büyük şehirlerin veya kalelerin yer almaması bu yörenin bir geçiş ve kontrol noktası olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir. Yörenin neredeyse sürekli bir mücadele sahası olması ona askeri açıdan bir değer kazandırsa da, aynı zamanda savaş ve yıkımlarla da karşı karşıya gelmesine neden olmuştur.

Bu bölümde, Gerger yöresini de içine alan sahada hakimiyet kurmuş topluluklara kısaca değinilmiş, ardından ise yakın tarihihine ilişkin detaylar paylaşılmıştır.

İlk çağ medeniyet evresinden sonra, uzun bir duraklama evresi yaşayan Anadolu (M.Ö.5500-2500) daha sonra yeniden büyük uygarlıklara sahne olmuş, yerli kavim **Hattiler** çağın en önde gelen topluluklarından biri olmuşlardır. Bu durum Anadolu yarımadasının bugün için bilinen en eski adının Hatti ülkesi olmasına ve uzun süre bu ismin kullanılmasına zemin hazırlamıştır (Ekrem A., 1995:31).

“Anadolu’nun yerli halkı olan Hattiler, 3. bin yılının ortalarından itibaren küçük krallıklar, beylikler halinde idare edilmiş, bir çeşit kent-devlet olan bu beylikler M.Ö. 2000 yılından itibaren teker teker Hititlerin eline geçmeye başlamıştır. Hattiler Anadolu’nun daha çok orta bölgeleri ile Güneydoğu çevrelerinde yerleşik oldukları anlaşılmaktadır (Ekrem A., 1995:30)”. Bu genel bilgiler Gerger yöresinin tarihsel kronolojisi verilirken hemen sıklıkla başta Hattilerin yazılmasını neden olmaktadır.

Genel bir kaide olarak Anadolu’nun büyük bir bölümünde olduğu gibi, belirtilen devrede yörenin ilk hâkimlerinin **Hititler** olduğu yönündedir. Anadolu’da ilk Hitit izlerine Neşa’da yani bugünkü Kültepe’de (Kaniş) rastlanmaktadır (Ekrem A., 1995:43).

“Hititler Anadolu’ya ilk geldiklerinde ilkel bir durumda idiler ve bu nedenle Hattiler’den, din, mitoloji ve edebiyat bakımından büyük ölçüde etkilenmişler, onların tanrı, dağ, nehir ve kent adlarını aynen almışlar, hatta kendilerine yurt edindikleri ülkenin Hatti’ce olan adını bile değiştirmemişlerdir. Öyle ki daha sonraları gelişme olanakları bulan Hititler, Hattiler’den aldıkları zengin kültür mirası ile dünya tarihinin en ilginç ve özgün uygarlıklarından birini yaratmışlardır (Ekrem A., 1995:38)”.

Doğrudan doğruya Gerger yöresiyle ilgili olmasa da Anadolu’da geniş bir alanda hâkimiyet kurmuş olan Hititler Malatya ve Adıyaman yörelerinde de hüküm sürmüş ve burada bir takım izler bırakmışlardır.

Hititler (M.Ö.1660-1190) 14. yüzyılda o dönemin üç büyük ve güçlü ülkesinden biri, 13. yüzyılda ise Mısır’la birlikte dünyanın iki süper devletinden biri olmuş, federatif sistemle kurdukları imparatorlukla Suriye ve Mezopotamya üzerinde egemen olmuşlardır (Ekrem A., 1995:XIII).

Hem Hitit eski krallık ve hem de büyük krallık döneminde Suriye topraklarına egemen olmanın bir geleneksel devlet politikası olduğu anlaşılmaktadır. Karkamış ve Zincirli’de (Sam’al) bulunan arkeolojik unsurlar, Güneydoğudaki Hitit egemenliğinin işaret etmektedir.

Hitit Kralı III. Arnuvanda (M.Ö. 1220-1200) döneminde özellikle Anadolu’nun güneybatısındaki küçük krallıklar başkaldırmaya başlamış ve hatta büyük krallığı karşı bir birlik dahi oluşturmuşlardır (Ekrem A., 1995:94). Her ne kadar Güneydoğudaki Krallıklar Hitit büyük krallığa bağlı olarak faaliyet yürütmeye devam etseler de, artık Hitit devrinin sona yaklaştığının habercisi olmuşlardır.

Hitit Büyük Krallığı, Ege Göçü sırasında içten çökmeye başlayıp Balkan kavimlerinin istilası ile son bulunca, Anadolu’da uygarlık yeniden prehistorik düzeye düşmüş ve yarımada Demir çağı beylikleri (M.Ö. 1200-700) sürecine girmiştir (Ekrem A., 1995:XV). Bu dönemde Anadolu’da sayıları bir düzineyi aşan Geç Hitit Devletçiklerinin yanısıra, Urartu, Frygıya, Lydya, Karia ve Lykia gibi küçük krallıklar yaşamıştır (Ekrem A., 1995:XV).

“**Hurrilere** ilk önce M.Ö.3.binin son çeyreğinde Güneydoğu Anadolu’da rastlanmaktadır. Hurri dilindeki en eski yazılı belge Mardin’in güneyinde bulunan Urkis şehrinde bir tapınağın kurulmasıyla ilgilidir. Söz konusu yazıt, tunçtan güzel bir aslan heykelciğinin koruduğu bir taş levha üzerine arkaik çivi yazısıyla kazılmış olup M.Ö. 2300 yıllarına aittir. Ortaya

çıkan diğer arkeolojik buluntular adı geçen yörenin Hurri'lerin başlıca merkezlerinden biri olduğunu göstermektedir" (Ekrem A., 1995:119).

Hurrilerin egemenlik sahası genel olarak güneydoğu Anadolu ve daha güneyi olmakla birlikte ticari ilişkiler dolayısıyla Anadolu'nun diğer yöreleriyle de sıkı ilişkiler içinde bulunmuşlardır.

Hurriler zaman zaman Anadolu'nun batısına doğru yayılım göstermeye çalışmışlarsa da çoğunlukla Güneydoğu Anadolu, Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya'da yaşadıkları anlaşılmaktadır (Ekrem A., 1995:120). M.Ö. 2. bindeki başlıca Hurri merkezleri arasında Urfa, Diyarbakır ve Mardin yer almaktadır (Ekrem A., 1995:119).

Diğer taraftan Mitanni krallığının tarih sahnesinden çekilmesiyle, **Urartular** Doğu Anadolu'nun Van yöresinde onların yerini almıştır" (Ekrem A., 1995:120). En güçlü oldukları dönem M.Ö. 810-730 yılları arası olan Urartular, M.Ö. 1.binin başlarında Van gölü ve çevresinde önemli bir devlet kurmuşlardır.

Urartu Feodal Beyliklerinin veya Kabilelerinin siyasi birliğini gerçekleştirerek bir devlet haline gelmesi ancak M.Ö. 9.yüzyılın ortalarında olmuştur (Erzen A.,1992:27). Batıda Fırat nehri tabii sınır olarak Urartular için engel teşkil etmemiş ve bir geç Hitit krallığı olan Malatya Krallığı vergi vermek zorunda kalmıştır (Erzen A.,1992:29).

Urartu Devleti Sardur II (M.Ö. 764-735) zamanında, Önasya dünyasında Assur'un zayıf durumundan faydalanarak, gücünün zirvesine erişmiş geniş bir sahaya sahip olmuştur (Erzen A.,1992:31). "Fırat'tan İran Azerbaycan'ına ve Kuzeyde Çıldır gölüne kadar olan yerlerde kitabeleri bulunan Sardur II devrinde Urartu devleti, coğrafi bakımdan en geniş sahaya sahip olmuştur. Son araştırmalara göre kuzeyde Gökçe Gölü-Bayburt, Batıda Malatya, Güneyde Halep ve Musul, doğuda ise Urmiye Gölü sahası ve hatta Hazar Denizi yakınlarına kadar olan yerlerde Urartu iskân kalıntılarına rastlanmaktadır (Erzen A.,1992:32)".

Urartular bölgede kendilerine bağladıkları küçük krallıklar yoluyla geniş bir alanda hâkim olmuşlarsa da mekân paylaşımı konusunda en büyük rakipleri olan Asurların Kral Tiglat Pileser III.'ün (M.Ö. 744-727) tahta çıkması ve orduyu yeniden organize etmesiyle Urartulara karşı büyük bir zafer kazanmış, doğudaki kaybedilmiş topraklar geri alınmış ve Urartular Van gölü etrafındaki ana memleketlerine geri çekilmek zorunda kalmışlardır (Erzen A.,1992:34)

“Gerek buluntular ve gerekse Çavuştepe’deki istilaya ait izlere bakarak, Urartu krallığının M.Ö. 7. yüzyılın son on yılı içinde bir İskit saldırısı sonrasında ortadan kaldırıldığı kabul edilmektedir. M.Ö. 6. yüzyılın başlarında Urartu ülkesi Medler ile Lidyalılar arasında mücadele konusu olmuş ve sonuçta Kızılırmak’a kadar olan Doğu Anadolu Bölgesi Medlerin egemenliğinde kalmıştır (Erzen A.,1992:43)”.

“M.Ö. 1180’de batıdan gelen kavimler (Frigyalılar) zayıf duruma düşen Hitit imparatorluğunun yıkılmasına neden olmuş, prenslikler devrinin başlaması anlamına gelen bu durum, küçük şehir devletlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu çerçevede Adıyaman ve çevresini kapsayan yörede de çeşitli krallıklar kurulmuştur. Maraş’ta Gurgum, Malatya’da Melid veya Meliddu, daha sonra M.Ö. 1000 yılında ise Adıyaman yöresinde **Kummuh** veya **Kummuhu krallığı** bunlardan bazılarıdır. Asur yazıtlarına göre M.Ö. 900’lü yıllarda Kummuh krallığının Asurlulara haraç ödemekte olduğu anlaşılmaktadır.

Adıyaman yöresinde büyük devletlerinin hâkimiyetinin dışında yöreye özgü siyasi organizasyonlar olan krallıkların ilki niteliğindeki Kummuh krallığı (diğeri Kommagene krallığıdır) Asur Kralı II Sargon döneminde Asurlular M.Ö.708’de bütün yöreyi ele geçirmesiyle son bulmuştur (Sucu M., 1985:8)”.

Mezopotamya’nın kuzey kesimlerinde ortaya çıkan ve gelişen **Asur devleti** zaman zaman Hitit egemenliği altına girmiş olsa da, özellikle Kral I.Tiglat Pileser döneminde (M.Ö.1100) sınırlarını Akdeniz ve Karadeniz’e kadar uzatmıştır. Buna karşın özellikle Anadolu’da kalıcı bir egemenlik sağlayamayan Asurlular M.Ö. 612 yılında Medlerin saldırılarına dayanamayarak ortadan kalkmıştır.

Asurlular Anadolu’da kurdukları ticaret kolonileriyle varlıklarını daha fazla hissettirmişler ve bu yolla ticari ilişkilerini üst düzeye (özellikle Hititlerle) taşımışlardır. Adıyaman yöresi M.Ö. 605 yılına kadar Asur Egemenliğinde kalmıştır (Sucu M., 1985:9) .

Anadolu 200 yılı aşkın bir süre boyunca Pers işgali (M.Ö.545-333) altında kalmış, bu dönem boyunca **Persler** Anadolu’nun siyasi anlamda bütününe egemen olmuşlardır (Akurgal E., 1995:XV). Başkenti Susa olan Pers İmparatorluğu, Anadolu’da Ege kıyılarına ulaşımın daha iyi sağlanması amacıyla oluşturdukları ve Sardes’ten başlayarak bütün Anadolu’yu kateden Pers Kral yolu döneminin en önemli askeri yol sistemlerinden biri olmuştur.

Anadolu, Perslerin işgali süresince önderlik durumunu yitirmiş ancak Helenistik dönem boyunca (M.Ö.333-30) o zamanki dünyanın başlıca kültür merkezlerini barındırmıştır (Akurgal E., 1995:XIV).

“Makedonya Karalı Büyük İskender’in M.Ö. 333 yılında Pers kralı III. Darius’u İssos savaşında yenmesiyle Doğu Anadolu’daki Pers toprakları **Makedonya Krallığının** eline geçmiş, böylece yörede **Helenistik dönem** başlamıştır. Adıyaman yöresi 10 yıl kadar Makedonyalıların elinde kaldıktan sonra Büyük İskender’in M.Ö. 323 yılında ölümü üzerine Makedonyalıların yöredeki hâkimiyeti sona ermiştir (Sucu M., 1985:9).

Büyük İskender’in ölümüyle çıkan karışıklıklar sonucu, imparatorluk generaller arasında paylaşılmıştır. Ancak generaller arasında süren uzun çatışmalar sonucunda Makedonya imparatorluğu üç devlete bölünmüştür. Bunlardan Asya Krallığına Selevkoslar, Mısır Krallığına Ptolemaeoslar ve Makedonya Krallığına ise Antigonoslar adı verilmiştir. Adıyaman yöresi **Selevkosların** hâkimiyet sahası içinde yer almıştır. Büyük İskender’in generallerinden Selevkos Nikator tarafından kurulan bu devletin bölgedeki egemenliği M.Ö. 69 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde taht kavgalarının ortaya çıkması ve Romalıların taht kavgasına katılanları yönetimden uzaklaştırmalarıyla Selevkos egemenliği sona ermiştir.

Roma döneminde Anadolu (M.Ö.30-M.S.395) dünyanın en gelişmiş sahalarından bir olmuş, bu dönemde ulaşım sağlam, bakımlı yollar ve köprülerle sağlanmıştır (Akurgal E., 1995:XIV). Romalılar yaptıkları taş yollar ve taş köprülerle Anadolu’da ulaşımı kolaylaştırıp ona büyük ölçüde bir mekân birliği sağlamışlarsa da, çeşitli topluluklar yaşamlarını eskisi gibi sürdürmüşlerdir. Çok sayıda Roma’ya bağlı veya bağımsız devletçik veya krallıklardan biri, Adıyaman yöresinde hâkimiyet kurmuş olan Kommagene krallığıdır.

Roma İmparatorluğu özellikle askeri amaçlı olarak yol ve köprülere büyük önem vermesi, yörede bıraktığı izlerin de bu ekseninde olmasına neden olmuştur. Bir yandan askeri yol güzergâhları ve bu güzergâh üzerinde yer alan kaleler, diğer taraftan güzergâh üzerinde ulaşımın rahat ve sürekli sağlanmasına yönelik oluşturulan çok sağlam köprüler Romalıların tarihsel mirasları olarak değerlendirilebilir.

Belirtilen çerçevede Adıyaman yöresi için ifade edilebilecek bu unsurlar, Cendere köprüsü ve Fırat nehrini takip eden yol boyunca bir dizi halinde sıralanmış olan yerleşme ve kalelerdir.

Klasik Çağda günümüz Gerger ilçesi sınırları içinde yer alan yerleşim birimlerinin başında Gerger Kalesi gelmektedir. O dönemdeki adı Aşağı Arsemia (veya Fırat kenarındaki Arsemia) olan Gerger'le birlikte Barsauma (Peraş) Luliopolis veya Juliopollis (Bibol civarı) Fırat nehri boyunca sıralanmış klasik çağ yerleşmeleri durumundadır (Sucu M., 1985:22). Burada hemen ifade etmek gerekir ki, yörede yer aldığı konusunda ortak kanaat var olmakla birlikte Juliopolis'in kesin yeri konusunda farklı görüşler söz konusudur.

Ayrıca, Gerger Kalesinin kuzeyinde Fırat Nehri boyunca günümüzde adıyla Yenibardak (Hirso) çayı kıyısında yer aldığı anlaşılan Metita, yine kuzeye doğru Malatya yolu üzerinde Kornea isimli antik yerleşmelerin varlığı sözkonusudur (Harita 13).

Harita 13: Gerger Yöresi Klasik Çağ yerleşmeleri (Pleiades, 2016)

Roma İmparatorluğu denetiminde olmakla birlikte kısmen bağımsız bir krallık olan **Kommagene krallığı** (M.Ö.69-M.S.72), Gerger yöresiyle birlikte çok geniş olmayan civar sahalarda hâkimiyet kurmuştur. Aslında sahip olduğu idari sahanın küçük oluşuna ve 141 yıl gibi çok uzun olmayan bir hâkimiyet süresine karşın, bugün yörenin tarihsel gelişimine tanıklık eden çok sayıda devasa esere imza atmıştır.

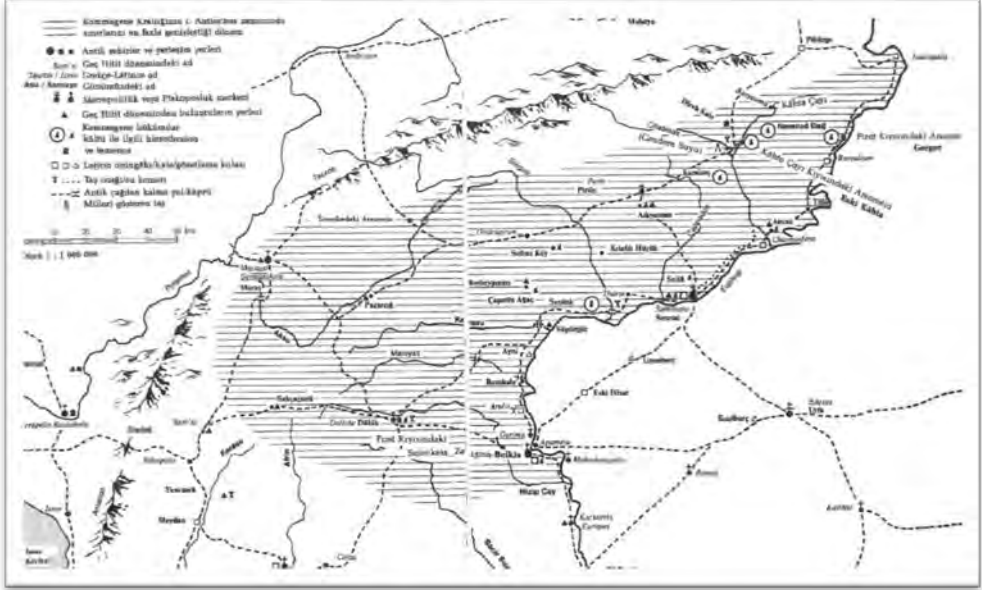
Kommagene krallığı aynı zamanda Kummuh krallığından sonra yörede bağımsız bir yönetim sağlayan ikinci siyasi organizasyon niteliği taşımaktadır. Uzun süre yörede hâkimiyet kuran pek çok medeniyetin az sayıda tarihsel unsuru veya izi yörede bırakmasına karşın, çok kısa ömürlü bu küçük krallığın inanılmaz büyüklükte bir tarihsel mirası yöreye kazandırabilmiş olması ona yöre tarihsel gelişiminde ayrıcalıklı bir yer verilmesini zorunlu kılmaktadır.

I.Mithradates Kallinikos tarafından bağımsız bir krallık olarak kurulan Kommagene krallığı, en geniş egemenlik alanına sahip olduğu dönemde bile, bir siyasi organizasyon için çok büyük olmayan bir sahada kurulmuş olmasına karşın, özellikle dinsel tören ve buna ilişkin oluşturulan tapınak, heykel ve benzeri yapılar ile hâkimiyet sahasının darlığına tezat bugün bile dünyayı kendine hayran bıraktıran eserler ortaya koymuştur.

Büyük ölçüde Selevkosları yenilgiye uğratarak yörede hâkimiyet kuran Roma idaresinin izni ölçüsünde kurulan ve büyüyen krallık, sonraki dönemlerde yörenin büyük siyasi devletler tarafından sürekli bir çekişme sahası olması nedeniyle varlığını uzun süre muhafaza edememiştir. Krallık, I. Mithradates Kallinikos'un oğlu I. Antiochos Epiphenes zamanından (M.Ö.62-32) en geniş sahasına ulaşmış ve ün kazanmıştır (Harita 14).

III. Antiochos'un M.S. 17 yılında ölümü üzerine, yöre toprakları Roma imparatorluğunun Suriye eyaletine bağlanmış, Roma imparatoru Caligula M.S. 38 yılında son kralın oğlu IV. Antiochos'u tekrar Kommagene krallığının tahtına oturtmuşsa da, kısa bir süre sonra onu tahttan indirmiş, M.S.72 yılında ise Krallık topraklarının tamamen Roma hâkimiyeti altına girmesiyle Kommagene Krallığı tarih sahnesinden silinmiştir

Kommagene krallığının yörede bilinen önemli yerleşim merkezleri Melitene (Malatya), Yukarı Arsemia (Eski Kâhta Kalesi) Doliche (Dülük), Başkent Samosata (Samsat) ve Aşağı Arsemia'dır (Eski Gerger Kalesi). Bu yerleşmelerin bir bölümünün daha önceki egemen güçler tarafından da kullanıldığını belirtmek gerekir.

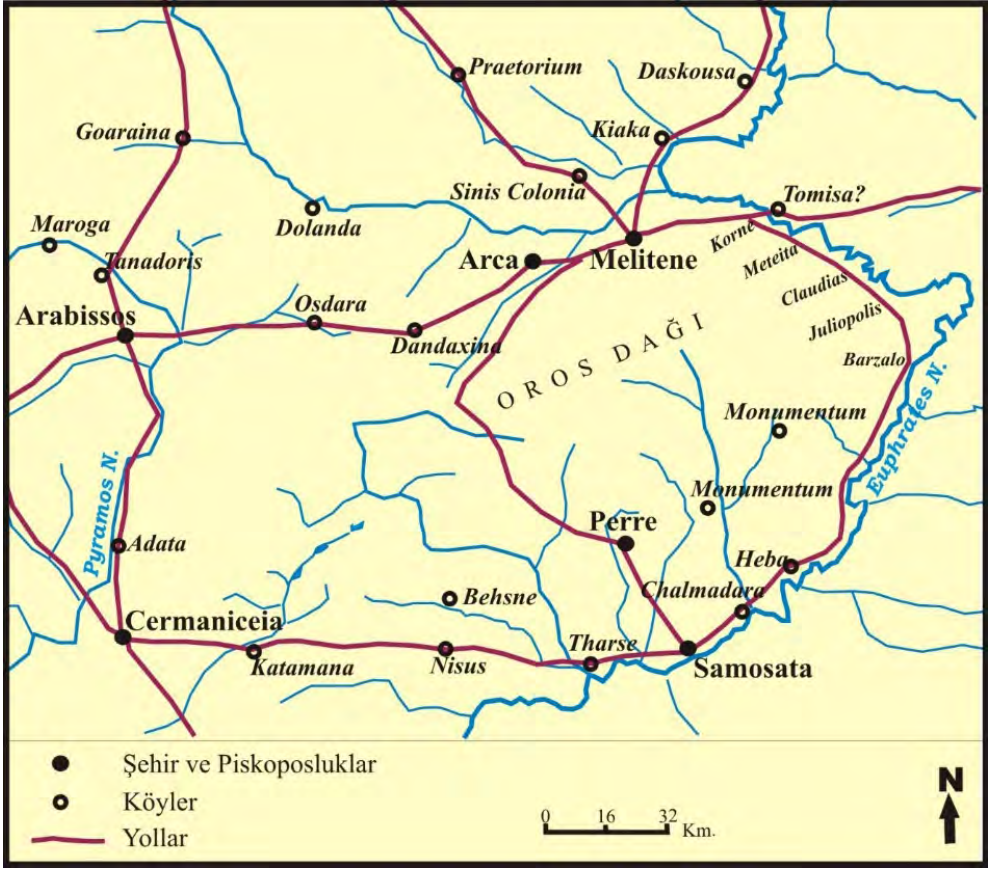

Harita 14: Kommagene Krallığı'nın En Geniş Hâkimiyet Sahasına Sahip Olduğu Dönemdeki Sınırları (Dörner F.K., 1990:10-11)

Roma imparatorluğunu hâkim olduğu dönemde, Romanın Perslerle olan sınır bölgesini teşkil etmesi yörenin askeri önemini arttırmış, bu nedenle bölgeye çok miktarda Birlikler (Lejyonlar) yerleştirilmiştir (Sucu M., 1985:11). Bu dönemde Malatya'dan Samsat ve güneye doğru birden fazla yol oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi Malatya'dan Torosları aşarak, Perre kenti üzerinden Samosata'ya, ikincisi ise Fırat Nehri'nin takiben Gerger kalesi üzerinden yine Samosata'ya ulaşan yoldur (Harita 15).

M.S. 395 yılına kadar Roma egemenliğinde kalan Yöre, Roma imparatorluğunu ikiye bölünmesiyle Doğu Roma yani **Bizans İmparatorluğu** sınırları içinde kalmış, Bizans hâkimiyeti süresince de uzun süre Sasaniler ile Bizanslılar arasında çekişme konusu olmuştur (Sucu M., 1985:11).

Pers ve Arap saldırılarının yoğunlaşması üzerine Bizans egemenliği zayıflamış ve Hz. Ömer'in halifeliği döneminde Yöre Müslüman Arapların eline geçmiştir (M.S. 634-644). Ancak bu durum çok uzun sürmemiş, bir süre sonra yöre yeniden Bizans egemenliğine girmiştir (Sucu M., 1985:12).

Harita 15: Kommagene Krallığı Döneminde Adıyaman Yöresi Yolları ve Yerleşmeleri (Ramsey W.M., 1960:280)

“Emevi halifesi Muaviye’nin orduları 670 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesine girmiş, Samsat, Adıyaman ve Besni başta olmak üzere bölgenin önemli yerleşim merkezleri **Emevilerin** elene geçmiştir. Emeviler yörede hâkimiyet kurduktan sonra Bizans ve Abbasilerle çekişmek zorunda kalmıştır. **Abbasiler**, Halife Ebu Cafer Mansur zamanında Emevileri yenerek (M.S.758) Adıyaman yöresine egemen olmuş, Abbasi egemenliğinin X. yüzyılda sona ermesi üzerine **Hamdaniler** yöreye hâkim olmuşlardır. Ancak yöre bir çekişme sahası olmaktan kurtulamamış ve M.S. 958 yılında Bizans orduları Hamdanileri yenerek bu sahayı bir kez daha ele geçirmişlerdir. Yöre, Bizans egemenliği döneminde Likandos Teması (Eyaleti) içinde yer almıştır (Sucu M., 1985:12-13)”.

“Tarihte Anadolu’yu bütünüyle iskân edenler Türkler olmuşlardır. Hititler, Frigyalılar ve Yunanlar kendilerinden önceki öteki kavimler gibi

yarımadanın ancak bir bölümünde oturmuşlardır. Her ne kadar ilk defa Persler (M.Ö. 545-333) ve daha sonra Romalılar (M.Ö. 30-M.S. 395) Anadolu'nun bütününe ele geçirmişlerse de, buraya yerleşmemişler, sahayı politik idareleri altında bulundurmışlardır (Akurgal E.,1995:227)".

“**Selçuklu uygarlığı** (1071-1299) döneminde Anadolu'da yeni bir gelişme izlenmektedir. Hitit döneminde sadece Orta ve Güneydoğu Anadolu'da oluşturulan mekân ve kültür birliği, Roma döneminde daha büyük ölçüde gerçekleştirilmiş, ancak, Selçuklular Anadolu'da mekân ve kültür birliğine yeni boyutlar kazandırmışlardır (Akurgal E.,1995:XVI)". “Selçuklular, Romalılar gibi Anadolu'da bakımlı yollar ve taştan köprüler meydan getirmekle kalmamışlar, yollar boyunca kervansaraylar inşa ederek ulaşım sorununun konaklamalarla daha kolay bir biçimde çözülmesini sağlamışlardır (Akurgal E.,1995:XVI).

Yöre, önce kısa bir süre Selçuklular elinde kalmış, sonra Artukoğulları, Haçlı orduları, Zengiler ve yine Artukoğulları, Urfa Haçlı Kontluğu, yine Zengiler, Artuklular, Eyyubiler, Moğollar, Memlükler, Dulkadiroğulları, Timur İmparatorluğu arasında sık sık el değiştirmiştir.

1398 yılında Osmanlı Padişahı Yıldırım Beyazıt yöreyi Memluklerden almışsa da Timur tehlikesi karşısında geri çekilmiştir. Timur çekildikten sonra yöre Dulkadiroğulları Beyliği hâkimiyetine girmiş, bu durum Yavuz Sultan Selim dönemine kadar devam etmiştir

“Elbistan ve Maraş merkez olmak üzere doğuda Harput'tan batıda Kırşehir'e, kuzeyde Bozok (Yozgat) ile Sivas'ın güneyinde Gemerek ve Gürün'den Hatay'a bağlı Hassa'ya kadar yayılan bölgede hüküm süren **Dulkadiroğulları Beyliğinin** temelleri, Maraş ve Elbistan arasında Bozok ve Ağaçeri Türkmenleri'ni etrafına toplayan Dulkadiroğlu Karaca Bey tarafından atılmıştır (Yinanç R., 1994:553)".

1337-1522 yılları arasında hüküm süren bir Türkmen beyliği olan Dulkadiroğulları Beyliği, hükümlüğü süresinde bir yandan Memlük-Osmanlı çekişmesinin ortasında kalmış, diğer taraftan çevresindeki diğer beyliklerle de hâkimiyet mücadelesi vermiştir.

Osmanlı'nın Bölgeyi de içeren seferlerine destek veren ve çıkan ayaklanmaların bastırılmasında büyük katkı sağlayan Dulkadiroğlu beyliği uzun süre Osmanlı devletine tâbi olarak yöredeki egemenliğini sürdürmüştür. Bu durum Yavuz Sultan Selim'in İran seferine kadar devam etse de, 1522 yılında son Dulkadiroğlu Bey'i Ali Bey'in, Kanuni Sultan Süleyman'ın Fermanıyla Ferhat Paşa tarafından öldürülmesinden sonra, Dulkadiroğlu

ülkesi Osmanlı topraklarına katılarak Maraş merkez olmak üzere bir eyalet haline getirilmiştir (Yinanç R., 1994:554).

“1526 yılında tanzim edilen bir icmal defterinde bölgenin Osmanlı idaresine girdikten sonra Zülkadriyye (Dulkadriye) vilayeti adı altında kaydedildiği görülmektedir. 1548'de eyaletin beş sancaktan meydana geldiği tespit edilebilmektedir. Bunlar; Maraş, Bozok, Sis (Kazan), Ayıntab ve Üzeyr sancaklarıdır (Şahin İ., 1994:552)”.

1568-1574 yıllarındaki bir diğer sancak tevcih defterinde eyaletin Maraş, Malatya, Sis, Ayıntab, Kars ve Samsat olmak üzere altı sancağa ayrıldığı görülmektedir (Şahin İ., 1994:552).

1571 yılında Kıbrıs'ın fethiyle birlikte Kıbrıs eyaleti kurulduktan bir müddet sonra Sis sancağı Dulkadir eyaletinden ayrılarak Kıbrıs eyaletine dahil edilmiştir. Böylece eyalete Maraş, Kars, Ayıntab, Samsat ile Malatya sancakları bağlı kalmış ve Eyalet bu durumunu uzunca bir süre muhafaza etmiştir (Şahin İ., 1994:553).

“XVII. yüzyılda sancak sayısı dörde düşen Dulkadir eyaletinin sancaklarını Maraş, Malatya, Ayıntab ve Kars meydana getirmiştir. XVIII. yüzyıl başlarında yine aynı sancaklardan müteşekkil olan eyalet, XIX. yüzyılda (1831) Maraş, Malatya, Samsat ve Gerger'den ibarettir. Bu Sancaklardan Samsat ve Gerger eyalete sonradan dahil edilmiş, buna karşılık daha önce eyalete bağlı olan Ayıntab ve Kars buradan ayrılmıştır (Şahin İ., 1994:553)”.

Dulkadir eyaleti, Tanzimat'ın ilanından sonraki idari düzenlemelerde statüsünü tamamen kaybetmiştir. Nitekim XIX. yüzyıl ortalarında eyaletin merkezi olan Maraş bir sancak olarak Adana eyaletine, 1867 yılındaki idari düzenlemede ise Halep vilayetine bağlanmıştır (Şahin İ., 1994:553).

Her ne kadar yörede yer alan yazıtlar ve tarihsel kanıtlar ışığında **Osmanlı dönemi** öncesi yörenin tarihsel bilgilerine ulaşmak kısmen mümkün olsa da, Gerger ve çevresine ait resmi kayıtlara Osmanlı hâkimiyetinin başlamasından hemen sonra oluşturulmaya başlanan salnameler yoluyla erişilebilmektedir. Bu tarihsel kaynaklar, idari, sosyal ve ekonomik birçok veriyi detaylı olarak barındırmalarından dolayı oldukça büyük önem arz etmektedir.

Daha önce de ifade edildiği üzere, 1515 yılında, Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim, İran seferi dönüşünde Dulkadiroğulları Beyliği'nin egemenliğine son vererek, Adıyaman ve çevresini topraklarına katmış, böylece Adıyaman yöresinde Osmanlı dönemi başlamıştır.

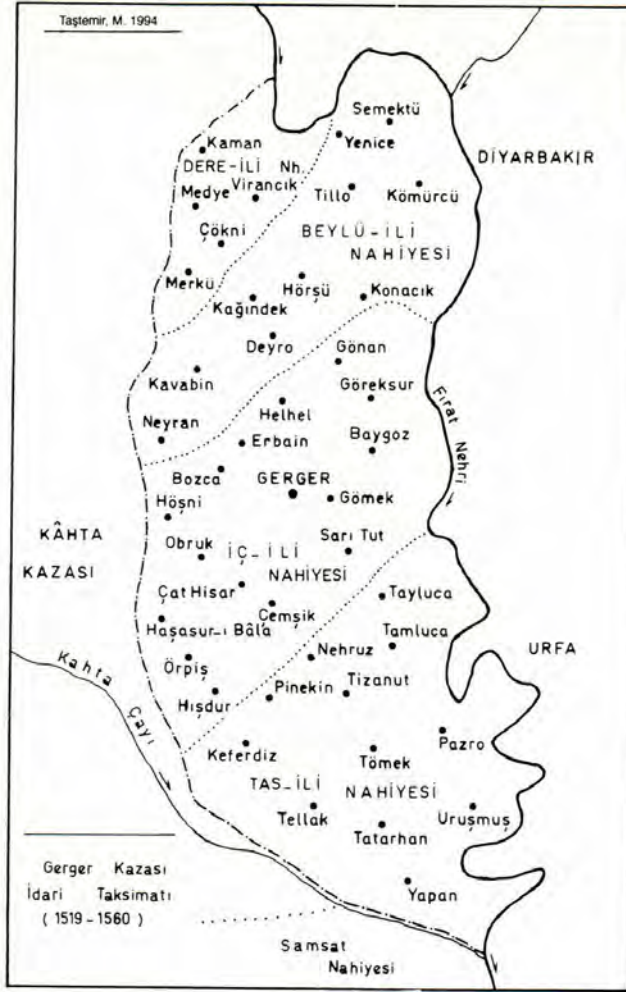
Adıyaman yöresinin Osmanlı dönemindeki iktisadi ve idari durumunu öğrenmede Tahrir defterleri* önemli kaynaklar durumundadır. “Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger ve Kâhta kazalarının Osmanlı idaresine katılmalarının akabinde ilk tahrir 1519 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında yapılmıştır. Ancak tahririn sonuçları alınmadan ve Osmanlı kanunları uygulama sahasına konulmadan Yavuz’un vefatı yeni bir tahrir yapılması lüzumunu göstermiştir. Böylece Kanuni Sultan Süleyman’ın tahta çıkışıyla bölgenin ikinci tahriri 1524 yılında yapılmıştır. 1525-1527 yıllarında Anadolu’da cereyan eden isyan ve ayaklanmalar neticesinde 1530 yılında tekrar bölgenin umumi tahririnin yapılması uygun görülmüştür (Taştémir M., 1999:6)”.

Konar – göçer raiyyetin bölgede oldukça yoğun sayılabilecek oranda olması, bunların kontrol altında tutulması mecburiyeti hissettirdiğinden 1536 yılında umumi olarak konar-göçer cemaatlerin tahririnin yapıldığı görülmektedir. Diğer tahrirler ise 1547 ve 1560 yıllarında yapılmıştır (Taştémir M., 1999:7).

“Behisni, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Gerger ve Kâhta, Osmanlı topraklarına katılmalarından (1516) sonraki ilk tahrirde Vilayet-i Arap’a bağlı bir sancak konumundadır. 1524 ve 1530 yıllarında yapılan tahrirlerde ise Vilayet-i Rum’a bağlı kazalar arasında yer almış, her iki durumda da müşterek bir sancak teşkil etmişlerdir. Bu kazaların 1519 yılında sancak merkezi Behisni’dir (Besni). 1524 ve 1530 yıllarında ise Gerger ve Kâhta sancağı olup sancakbeyi 1524 yılında Mehmet Bey, 1530’da Sinan Bey’dir. Hısn-ı Mansur kazası 1530 yılından sonra Elbistan’a (1530-1540 arası) 1540 yılından itibaren de Maraş’a bağlı kazalar arasında yer almıştır. Behisni-Gerger ve Kâhta kazaları ise, Malatya sancağına bağlı kazaları oluşturmuşlardır (Taştémir M., 1999:21)” (Harita 16).

“Behisni, Gerger ve Kâhta kazaları bütün dönemlerde, Rum veya Dulkadriye eyaletlerinden hangisine tabi olursa olsunlar, 1559 yılına kadar Rum Beylerbeyi’nin sancağı durumunda olan Malatya sancağı içinde yer almışlardır. 1519’dan 1559 yılına kadar Rum Beylerbeyi’ne bağlı kalan Behisni, Gerger ve Kâhta, 1559 yılında gerçekleştirilen bir sefer münasebetiyle Dulkadriye eyaletine bağlanmıştır. Ancak seferin hemen sonrasında tekrar Rum eyaleti içine alınmıştır. 1563 yılından sonra yine

* Sözlükte “yazma, kaydetme, deftere geçirme” anlamına gelen tahrir kelimesi terim olarak, Osmanlı maliye teşkilâtında vergilerin ve bu vergileri verenlerin ismen tesbiti için değişik dönemlerde farklı şehirlerde gerçekleştirilen sayımları ve bu sayımların kaydedildiği defterleri ifade eder (Öz M., 2010, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Cilt: 39, s.425)

Harita 17: 1519-1560 yıllarında Gerger Kazası Nahiyeleri ve Köyleri (Taştémir M., 1999:317)

1547 ve 1560 tarihli idari taksimata göre doğrudan Malatya sancağına bağlı olan Gerger kazasında önceki dönemlere göre mahalle ve nahiyeleri sayısında bir değişiklik olmamıştır (Taştémir M., 1999:20).

1519-1560 yılları arasında Gerger kazasına bağlı nahiyeleri sayısı aynı kalmış olmakla birlikte köy sayısında değişiklikler meydana gelmiştir. Merkez kazanın yanında 4 Nahiyenin yer aldığı kazada, en fazla köy sayısı 1560 yılında karşımıza çıkarken, mezra sayısı ise en fazla 1547 yılında oluşmuş bulunmaktadır. Yörede en yüksek nüfus miktarına 1560 yılında

ulaşılırken, belirtilen yıl kazanın toplam nüfusu yaklaşık 27 bin kişiye ulaşmıştır (Tablo 9).

Gerger Kasabası	Nahiye Sayısı	Köy Sayısı	Mezra Sayısı	Toplam Nüfusu
1519	4	101	119	10519
1524	4	102	130	8929*
1530	4	129	167	13642
1547	4	143	189	24366
1560	4	153	182	26697

Tablo 9: 1519-1560 Yıllarında Gerger Kazası İdari Taksimatı ve Nüfus Miktarları (Taştémir M., 1999:90)

Kaza Merkezi: 1519 yılında yapılan ilk tahrirde Gerger merkez kazasına bağlı 19 köyde toplam 235 hanenin yer aldığı, bu köylerde 1390 kişinin yaşadığı tahmin edilmektedir. Ancak belirtilen yıldan itibaren Merkez kazaya bağlı köy zikredilmemekte, daha önce bağlı olan köyler ise 1524 yılı tahririnde büyük bir bölümüyle, belirtilen yıl kurulan Beylü nahiyesine bağlanmış bulunmaktadır (Taştémir M., 1999:20) (Tablo 10). Bu nedenle sonraki tahrirlerde Merkez kazaya yer verilmemiştir.

Beylü Nahiyesi: “1519 yılında Gerger merkez kazaya bağlı 5 hanelik bir köy olarak kayıtlara geçen Beylü, 1524 yılında nahiye olarak kaydedilmiştir. Nahiyeye bağlı 1524 yılında 17 köy 13 mezraa, 1530 yılında 22 köy 14 mezraa, 1547 ve 1560 yıllarında 24 köy 17 mezraa bulunmaktadır. Nahiyenin tahmini nüfusu 1524 yılında 265 hane ve 1332 kişidir. 1530 yılında 344 olan hane ve 1740 olan nüfus, 1547 yılında 847 hane 4556 nüfusa ulaşmıştır. 1560 yılında ise Beylü nahiyesinin toplam 846 hanesi ve 4676 nüfusu bulunmaktadır. 1524 yılında en fazla haneye sahip köy 40 haneye sahip olan Tello (Tillo) olurken, 1530 yılında 38 haneye sahip Beygöz, 1547’de 85 haneye sahip Semektü, 1560 yılında ise yine 84 haneye sahip olan Baygözdür (Taştémir M., 1999:81)” (Tablo 10).

Taş-il Nahiyesi: Taş-il Nahiyesi Gerger kazasına bağlı Nahiyeler içinde en fazla köy ve mezrası olan Nahiye niteliğindedir. 1519 yılında 42 köy, 80 mezraa ve 709 hane, 1524 yılında 42 köy, 79 mezraa ve 538 hane, 1530 yılında 55 köy, 96 mezraa ve 984 hane, 1547 de 61 köy, 111 mezraa ve 1767 hane, 1560 yılında ise 69 köy, 108 mezraa ve 2241 hane bu Nahiyeye bağlıdır (Taştémir M., 1999:84).

* Belirtilen nüfus miktarına gayrimüslimler dahil değildir.

İdari Birim		Yıllar				
		1519	1524	1530	1547	1560
Merkez Kaza	Köy Sayısı	19	-	-	-	-
	Mezraa Sayısı	-	-	-	-	-
	Hane Sayısı	235	-	-	-	-
	Toplam Nüfus	1390	-	-	-	-
Beylü Nahiyesi	Köy Sayısı	-	17	22	24	17
	Mezraa Sayısı	-	13	14	24	17
	Hane Sayısı	5	265	344	847	846
	Toplam Nüfus	-	1332	1740	4556	4676
Taş-İl Nahiyesi	Köy Sayısı	42	42	55	61	69
	Mezraa Sayısı	80	79	96	111	108
	Hane Sayısı	709	538	984	1767	2241
	Toplam Nüfus	3754	2757	5003	9319	12233
İç-İl Nahiyesi	Köy Sayısı	39	39	44	49	51
	Mezraa Sayısı	35	37	50	51	47
	Hane Sayısı	517	513	711	1124	988
	Toplam Nüfus	2728	2581	3629	5985	5433
Dere-İl Nahiyesi	Köy Sayısı	9	4	8	9	9
	Mezraa Sayısı	4	1	7	10	10
	Hane Sayısı	147	11	210	261	267
	Toplam Nüfus	769	55	1073	1378	1464

Tablo 10: 1519-1560 Yıllarında Gerger Kazası Nahiyeleri ve Nüfus Miktarları (Taştım M., 1999:79-91)

“Nahiyenin 1519 yılında toplam nüfusu 3754’dir. 1524 yılında toplam nüfusu 2757, 1530 yılında toplam 5003 nüfusa sahip olan nahiyede, bu miktar 1547 yılında tahmini olarak 9319’dur. 1560 yılında ise toplam nüfusun 12233 olduğu gözlenmektedir (Taştım M., 1999:85)”.

“1519 yılında Taş-il Nahiyesine bağlı en fazla haneye sahip olan köy Peliş’tir (79 hane). 1524 yılında 82 haneli Aroğa, 1530’da 86 Haneli Peliş,

1547’de 113 haneli Aroğa, 1560’da yine 141 haneli Aroğa en fazla haneye sahip köylerdir (Taştemir M., 1999:82-84).

İç-il Nahiyesi: “1519 yılında İç-il nahiyesine bağlı 39 köy ve 35 mezraa, 517 hane bulunurken tahmini nüfus 2728’dir. 1524 yılında, yine 39 köy bulunurken, mezraa sayısı 37 olmuş, toplam 513 hanede tahmini nüfus 2581 kişi olmuştur. 1530 yılında köy sayısı 44’e yükselirken, mezraa sayısı da 50’ye çıkmıştır. Toplam 711 hanenin yer aldığı yerleşim birimlerinde tahmini nüfus 3629 olmuştur. 1547 yılında köy sayısı 49, mezraa sayısı 51, hane sayısı 1124 ve tahmini nüfus ise 5985’dir. 1560 yılında ise köy sayısı 51, mezraa sayısı 47, hane sayısı 988 ve nüfus ise 5433 olarak kayıtlara geçmiştir (Taştemir M., 1999:88)” .

“İç-İl nahiyesinde 1519da en fazla haneye sahip köy Venk olurken (54 hane), 1524’te yine 63 haneyle Venk, 1530 yılında 69 haneye sahip Gedaş, 1547’de 101 haneyle Dersego, 1560 yılında 72 haneye sahip olan Venk en fazla haneye sahip yerleşmeler olmuşlardır (Taştemir M., 1999:86-88)”.

Dere-il Nahiyesi: “Diğer nahiyelere göre daha az sayıda köy ve nahiyesi bulunan Dere-İl nahiyesinin 1519 yılında 9 köyü ve 4 mezrası bulunmaktadır. Bu yerleşmelerde toplam 147 hanede tahmini 769 kişi yaşamıştır. 1524’te köy sayısı 4’e, mezraa sayısı ise 1’e düşerken, hane sayısı 11, tahmini nüfus ise 55 kişi olarak gerçekleşmiştir. 1530 yılına gelindiğinde 8 köy ve 7 mezraası bulunan nahiyede hane sayısı 210, tahmini nüfus ise 1073 olmuştur. 1547’de köy sayısı 9, mezraa sayısı 10 olurken, hane sayısı 261, tahmini nüfus ise 1378’dir. 1560 yılına gelindiğinde köy ve mezraa sayısında değişiklik olmazken, hane sayısı 267, toplam nüfus ise 1464 olmuştur (Taştemir M., 1999:90)”.

“1519 yılında en fazla hane Medye (Mediye) köyünde yer alırken (29 Hane), 1524 te Zaratı (10 hane), 1530 yılında 39 hane sahip Herkü (Merkü), 1547’de Herkü (51 Hane), 1560 yılında ise yine Herkü en fazla haneye sahip köy olmuştur (62 Hane) (Taştemir M., 1999:89-90).

Gerger Kasabası Mahalleleri: 1519-1560 tarihleri arasında Gerger’in mahallelere göre görünümüne baktığımızda, 4’ü Müslim ve 1’i Gayrimüslim olmak üzere 5 mahalleden oluştuğunu görmekteyiz. Bunlardan Gebran mahallesinde gayrimüslimler otururken, Karamanlar mahallesi, Çukur mahallesi, Ayrancı mahallesi, Çökerek (Çerhörük) mahallesi ise Müslüman nüfustan oluşmuştur (Tablo 11).

Gerger Kasabası Mahalleleri	1519		1524		1530		1547		1560	
	Hane Sayısı	Nüfusu	Hane Sayısı	Nüfusu	Hane Sayısı	Nüfusu	Hane Sayısı	Nüfusu	Hane Sayısı	Nüfusu
Ayrancı	84	339	81	410	81	410	78	434	90	494
Çörek (Çerhörük)	24	131	34	174	34	174	62	317	32	194
Çukur	89	466	85	438	85	438	115	590	90	508
Gebran	129	677	166	877	166	877	260	1386	265	1414
Karamanlar	51	265	57	294	57	294	65	329	40	227
Kale Görevlileri	-	-	-	3	-	15	-	21	-	16
Genel toplam	377	1878	423	2196	423	2208	580	3077	517	2853

Tablo 11: 1519-1560 Yıllarında Gerger Kasabası Mahalleleri ve Tahmini Nüfusları (Taştımır M., 1999:79)

Tablodan anlaşılacağı üzere 1519-1560 yılları arasında Gerger kaza merkezinin mahalle sayısı aynı kalmış, ancak mahallelerin hane sayısı ve nüfusunda bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Hem hane sayısı ve hem de buna bağlı olarak nüfusta en belirgin artışlar Gebran mahallesinde meydana gelmiştir. 1519 yılında 129 hane ve 677 nüfusa sahip olan bu mahalle, 1560 yılında 265 hane ve 1414 nüfusa yükselmiştir.

Diğer mahallelerde de nüfus genel olarak artış eğiliminde olurken, her dönem en yüksek hane sayısı ve dolayısıyla nüfusa sahip olan mahalle Gebran mahallesi olmuştur. Adı geçen mahalle 1519 yılında toplam hane sayısının %34'ünü bünyesinde barındırırken, 1560 yılında bu oran %51'e yükselmiştir. Hane sayısındaki bu oransal fazlalık, nüfus miktarında da kendini göstermiş, 1519 yılında toplam nüfusun %36'sı Gebran mahallesinde yaşarken, 1560 yılında bu oran %50 olmuştur.

Belirtilen yıllar arasında en az hane sayısı ve nüfus miktarına sahip mahalleler ise Çörek (Çerhörük) ve Karamanlar mahalleleri olmuştur. Bunlardan Çörek mahallesinde 1560 yılında 32 Hane ve 194 nüfus bulunurken, Karamanlar mahallesinde 40 hane ve 227 nüfus yaşamıştır.

Uzunca bir süre idari taksimatını muhafaza ettiği anlaşılan Gerger kazasında 1800'lü yılların ortalarına gelindiğinde, Nahiye sayısı aynı olmakla birlikte köy sayısında belirgin bir azalma olduğu görülmektedir.

Gerger, 1838–1845 yılları arasında Diyarbakır eyaletinin Maden-i Hümayûn kazalarından biridir (Arslan R., 2009:64). “1851 yılında Gerger kazasının Bûdî, Dere ili, Şamuşağı ve Belibog olmak üzere 4 nahiyesi ve 56 köyü bulunmaktadır. Gerger kazasına bağlı köylerin dağılımı ise; Gerger merkezine bağlı 6, Bûdî ve Dere ili nahiyesine bağlı 9'ar, Şamuşağı nahiyesine bağlı 7 ve Belibog nahiyesine bağlı 25 köy şeklindedir (Arslan R., 2009:33)”

1866 yılı Devlet Salnamesinde Hısn-ı Mansûr'dan sancak olarak bahsedilmekte ve bu kazanın; Hısn-ı Mansûr, Behisni, Samsad, Gerger olmak üzere 4 kazası bulunduğu kaydedilmektedir (Arslan R., 2009:65).

1866-1867 Devlet Salnamesinde Gerger, Behisni, Hısn-ı Mansur ve Samsad'la birlikte Liva-i Hısn-ı Mansura bağlıdır. Adı geçen liva ise Harburut eyaletine bağlıdır (Işık, A.,1998:155). 1868-1869 salnamesinde Diyarbekir vilayeti, Mamûrat-ül aziz sancağına bağlı bir nahiyedir (Işık, A.,1998:156). 1878, 1879, 1880 ve 1881 salnamelerinde göre Gerger; Merdis, Şiro, Zürevkan'la birlikte Malatya Sancağı Kâhta kazasına bağlı nahiyelerden biridir (Işık, A.,1998:156).

1870-1871 Diyarbekir salnamesine göre Kâhta kazasına bağlı olan Gerger Müdürlüğüne Tepehan (13 köy), Diricanlı (5 köy), Çölil (10 köy), Mirtanlı (22 köy), Gerger (18 köy) ve Dereili (20 köy) nahiyeleri bağlı bulunmaktadır (Atalay T., 2008:157).

1880 yılında ise Gerger; Merdisi, Şiro, Zerevgân, Kâzri, Bibûk, Dere, Kileri, Çimtaş, Tepehan ve Cihanbeyli ile birlikte yine Kâhta kazasının nahiyelerinden biri durumundadır (Arslan R., 2009:34).

1885-1886 salnamesinde sancak hüviyetinde olan Malatya'ya; Hısn-ı Mansur, Behisni, Akçadağ ve Kâhta kazaları bağlı bulunmakta, Gerger ise nahie özelliğini korumaktadır (Işık, A.,1998:164). 1886-1887 salnamesinde de durumunu muhafaza etmiştir.

“1892 yılında Kâhta kazasının Merdis, Gerger, Şiro ve Terâvgün olmak üzere 4 nahiyesi ve 307 köyü bulunmaktadır. Ahâlisi ekseriyetle Kürt aşiret ve kabilelerden meydana gelen Kâhta kazasının nahie sayısı, 10'dan 4'e düşmüş, buna karşılık köy sayısı 287'den 307'ye yükselmiştir. Yeni düzenlemelerle nahiyelerin sayısı azaltılıp bunlara bağlı köy sayısı artırılmıştır (Arslan R., 2009:34)”.

1900'lü yıllara gelindiğinde Gerger'in Pütürge ile anılmaya başlandığı görülmektedir. Daha önce Gerger ve Şiro adlarıyla iki nahie şeklinde Kâhta Kazasına bağlı bulunmuş olan bu yer, 1892-1893 senelerinde kaza yapılmış, merkezi İmrun köyü olmak üzere Pütürge olarak isimlendirilmiştir. Bu dönemde Kaza merkezi İmrun'la birlikte, Keferdiz, Bibol, Merdis, Tilmo, Taraksu ve Sinan isimlerinde 7 nahiyesi ve 154 köyü bulunmaktadır (Işık, A.,1998:372). Nitekim, 1894-1895 tarihli Mamûrat-ül aziz salnamesinde Kahta kazası anlatılırken”...*Kahta kazası, Merdis, Gerger, Şiro ve Zurevkan isminde dört nahie ve 107 Kura'yı kapsarken, bu sene Bab-ı Ali'ce görülen lüzum üzerine, Gerger ve Şiro nahiyeleri birleştirilerek, kazaya tahvil edilmiş ve Pütürge ismiyle yad edilmekte bulunmuştur* (Işık, A.,1998:368)” ifadelerine yer verilmiştir. Böyle bir idari tasarrufun ortaya çıkmasında temel amacın yörede çok sık gerçekleşen adam öldürmelerinin önüne geçilememesi, yani güvenliğin yeterince sağlanamaması, dolayısıyla buradan devlet vergilerinin zamanında toplanamaması olarak belirtilmiştir.

1890'lı yıllarda yörede bir kaza merkezi teşkil ettirilmesi planlamış olsa da, yeni kaza yerinin seçilmesinin pek kolay gerçekleşmediği görülmektedir. Bu süreçte Babik, Nohutlu, Temsiyas ve Nakışlı gibi pek çok köyün adı geçmiş, ancak her birine ilişkin bir takım mahzurların ortaya çıkması, her seferinde yeni bir yer arayışına gidilmesini zorunlu hale getirmiştir.

Rivayetlere bakılırsa bu arayışların sonunda bazı trajikomik durumlar da ortaya çıkmıştır. Aslında ilçe merkezi olması beklenen yer eski adı Pütürge olan günümüzde ise Gerger İlçesine bağlı Güngörmüş köyüdür. Ancak kaza merkezi, ismini gerçek Pütürge köyünden almış olan İmrün köyü olmuştur. Dolayısıyla başlangıçta her ne kadar kaza merkezi olması kararlaştırılan köyün ismi Pütürge ise de köyün kendisi farklı bir sahada yer alan İmrün köyüdür. Konuya ilişkin resmi kayıtlar ve rivayetler söz konusudur.

1894 yılında Şiro ve Gerger Nahiyelerinden oluşan Pütürge isminde bir kaza kurulmuş ise de, kaza merkezinin tespitinde kararsızlığın bir süre daha devam ettiği anlaşılmaktadır. “kaza merkezi olarak kabul edilen Pütürge karyesi (köyü) kaza idari sahasının en ucunda bir yerde konumlanmış olması nedeniyle kaza teşkilinde beklenen yararın sağlanamayacağı düşüncesiyle, Kaza idari sahasının ortasında bulunan ve konumu itibariyle gelişmeye müsait şartlar gösteren Alduş Köyünün kaymakamlık merkezi kabul edilmesi fikri ağırlık kazanmıştır. Bu çerçevede kaza merkezi ve Gerger nahiyesinde halkın yardımıyla birer hükümet konağı, bir camii, bir ilkokul ile bir telgrafhane inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar Mamûrat-ül Aziz vilayetindeki askeri makamlara bildirilmiş, ancak alınan cevapta, Alduş Köyünün de kaza merkezi olan Pütürge köyü gibi kazanın hududuna yakın olduğu, 4 ev ve 16 nüfusu bulunduğu, bu bakımda kaza merkezi olarak seçilmeye elverişli bulunmadığı belirtilerek, Alduş köyünden vazgeçilip, 21 ev ve 64 İslam nüfusuna sahip olan ve mevki olarak da Şiro ve Gerger nahiyelerini ortadan ayıran bir yerde konumlanmış olan Nakışlı köyü üzerinde durulması bildirilmiştir (Işık, A.,1998:624-626)”.

Yazışmalardan, askeri karargâh, vilayet yönetim ile yerel idareler arasında kaza merkezi yer seçiminde çeşitli gerekçelerle farklı görüşlerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda özellikle kaza merkezi olarak seçilecek yerleşmenin kaza idari sınırları içinde merkezi bir yerde olması gerektiği öne çıkmış görünmektedir.

Nitekim askeriyenin Nakışlı köyünün kaza merkezi olmasına yönelik önerisi üzerine durum bu kez Vilayet'e sorulmuş, cevaben gelen Meclis-i İdare-i Vilayet tutanağında, Nakışlı köyünün de uç noktada bulunan Pütürge köyünden bir saat yukarıda, Nemrud dağı diye ün kazanmış “cebel-i Refi'in” göğsünde (yamacında) bulunduğu, ayrıca genişleme, imara ve memurları yerleştirmeye müsait olmadığı gibi, kış mevsiminde gidiş-gelişe kapalı olduğu belirtilerek, ondan vazgeçilip, Temsiyas köyü (günümüzde Eskikent köyü) tavsiye edilmiştir (Işık, A.,1998:624-626). Buna gerekçe olarak da, bu bölgede adam öldürme olaylarının çok fazla olduğu, Temsiyas köyünün kaza merkezi olarak seçilmesi durumunda güvenliğin sağlanmasının kolaylaşacağı

belirtilmiştir. Dolayısıyla Vilayet, kaza merkezinin Nakışlı köyü yerine Temsiyas köyünü öneren cevabında, bu kez konum şartlarından ziyade güvenlik endişeleri öne çıkarılmış görünmektedir.

Konuya ilişkin yazışmalar devam ettikçe yeni isimlerin kaza merkezi için geçtiği görülmektedir. Nitekim yine Askeri Komutanlığın gönderdiği cevabi yazısında, Pütürge kazasını meydana getiren Şiro ve Gerger nahiyelerinin ortasında bulunan ve Şiro nahiyesine bağlı 32 ev ve 173 nüfusa sahip Nohutlu köyü veya 313 ev ve 1847 nüfusa sahip olan Babik (günümüzde Pütürge ilçesine bağlı Gündüz köyü) köylerinden birinin seçilmesinin uygun olacağı bildirilir (Işık, A.,1998:624-626).

Görüldüğü üzere bu kez önceki adaylardan farklı iki köyün ismi geçmektedir. Tavsiye edilen bu iki köyden hangisinin uygun olacağı sorulduğunda ise, Nohutlu köyünün taşlık, sık meşelik ve iki yüksek dağ ile çevrili olduğu, evlerin dağınık şekilde konumlandığı ve yaz mevsiminde köy halkının yaylaya girmesi nedeniyle uygun olmadığı, ancak Babik köyünün uygun olduğu, hükümet konağı inşası gerekli malzemelerin şimdiden hazırlanması gerektiği bildirilmiştir (Işık, A.,1998:624-626).

Bu son görüş ve tavsiyeyle birlikte konunun en azından idari açıdan kesinleştiği anlaşılmaktadır. Çünkü Mamamurat-ül Aziz askeri komutanlığınca sonradan seçilen Babik köyünün merkez olarak kabulünün faydalı, hayırlı ve güzel olacağı Vilayetçe de tasdik ve beyan edilmiştir (Işık, A.,1998:624-626). Bu karar, Padişah tarafından tasdikiyle de 02 Ocak 1897 kesinleşmiştir.

Hernedar idari olarak karar kesinleşmiş olsa da, bu kez başka bir olay yaşanmıştır. Rivayet odur ki; “Kaza ile ilgili işlemleri tamamlamak üzere gelen memurların İmrün köyünden geçerlerken, yolları bu köyün o zamanki ağaları tarafından kesilir. Konaklara buyur edilip altlarına yün döşekler serilir. Günlerce yenilir içilir. Böylece memurların daha ileriye gitmeleri önlenir. Hatta onlara Pütürge'nin bu köy olduğu da söylenmiş olması muhtemeldir. Netice olarak mamurların hazırladığı raporlar sonucu İmrün köyü (Günümüzde Pütürge İlçe merkezi) kaza merkezi olur (Işık, A.,1998:624-626)”. Böylece 1894 yılında başlayan süreç 1897 yılında padişahın onayıyla tamamlanmış, 1907 yılında ilk belediye başkanı seçilmiş ve İmrün adı da Pütürge olmuştur.

Konuya ilişkin diğer bir söylence ise Aybek tarafından aktarılmaktadır. Buna göre, günümüzde adı Güngörmüş olan Gerger ilçesine bağlı Pütürge köyüne ilçe kurulması kararı veren İstanbul Hükümetinin emriyle tayin edilen kaymakam Pütürge'ye (Güngörmüş) gelir. Devletin zayıf zamanı

olduğundan, Dağlı Mehmet Ağa buna karşı çıkar ve kaymakamı kabul etmez. Tehdit edip evini taşlattığı kaymakam bir gece Pütürge'den ayrılarak Mutasarrıflık olan Malatya'ya gider. Mutasarrıf konuyu Harput Sancağına iletir. Harput'tan kazanın kurulması cevabı gelir. Böylece kaymakam yola çıkar ve İmrün isimli (halk arasında Mürün deniliyor) köye gelir. Köyün yeri ve konumu hoşuna gider, buraya yerleşir. Böylece Mürün ismi Pütürge olur ve İlçe de buraya kurulur (Aybek Ö.F., 1988:23)”.

Yukarıda ele alınan bilgiler ışığında, yörede bir kaza merkezinin teşkiline ilişkin değerlendirme bazı sonuçlara ulaşmak mümkündür. Bunlardan birincisi, bölgede bir kaza merkezi kurulmasına ihtiyaç duyulması hususudur. Temsiyas (Eskikent) köyü önerisinde görüldüğü gibi, yöre asayiş konusunda sıkıntılarının yaşandığı bir saha özelliği taşımaktadır. Bu durum, bir yandan devlet kontrolünün yeterince sağlanamaması, asker ve vergi toplanmasının zorlaşması anlamına gelirken, diğer taraftan devlet hizmet ve kurallarını en ücre yerleşmelere ulaştırmasını da zorlaştırmaktadır.

İkinci husus aynı zamanda yörenin fiziki coğrafya şartlarının ne kadar zor olduğunu da ortaya koymaktadır. Önerilen köyler çoğunlukla yörenin tamamına hitap edemedikleri ve kaza idari sahasının uç kesimlerinde buldukları gerekçesiyle uygun görülmemiştir. Bu sorunu aşan, yani yörenin orta kesimlerinde yer alan köyler ise taşlık, ormanlık veya dağlık oldukları gerekçesiyle dezavantajlı olarak değerlendirilmiştir. Sadece fiziki coğrafya koşulları açısından değil, aynı zamanda günümüzde Gerger ilçesinin merkez yerleşmesi olan Alduş köyü teklifinde olduğu gibi mesken ve nüfus sayısının az olması da bir olumsuzluk sebebi sayılmıştır.

Diğer taraftan, Gerger nahiyesinin dışında bir yerde kaza merkezi olarak Pütürge (Güngörmüş) köyünün tercih edilmesi ancak onun yerine İmrün köyünün kaza merkezi olması anlatılan rivayetlerde kısmen gerçeklik payı olduğu sonucunu doğurmaktadır. Süreç boyunca birçok köy, kaza merkezi adayı olduğu halde İmrün köyünün adının hiç geçmemiş olması, Işık'ın ifade ettiği “memurlara telkin” ve “onları ikna” etme girişimlerine gerçeklik payı kazandırırken, Aybek'in halk söylencelerine dayalı olarak ortaya koyduğu Pütürge köyü halkının kaymakama yönelik “istemeyiz” tavrı da, yörede adeta kendi içinde bağımsız bir yapı gösteren ağa veya aşiret yapılanmasını, bununla birlikte sıkça yaşanan adam öldürme olaylarına karşı devlet müdahalesini engelleme ve vergi ödememe isteği dikkate alındığında mantık sınırları içinde kalabilmektedir.

Özetle, konu adeta “kime niyet, kime kısmet” gibi bir sonuç doğurmuştur. Devlet idarecilerin kesin bir kaza merkezi belirlemede

zorlanmaları; birçok köye aday olma imkânı sağlarken, aday bile olmadıkları halde “durumu çok iyi değerlendiren” İmrün halkının da sonucu lehlerine çevirmede başarılı bir girişim ortaya koydukları anlaşılmaktadır. Burada olan gerçek Pütürge köyüne olmuştur. Bu köy, kaza merkezi olarak ilk belirlenen ve kararlaştırılan yerleşme olduğu halde, kaza hüviyetine kavuşmak bir yana, adını da İmrün köyüne kaptırmak durumunda kalmıştır. Geçen zaman içinde gerçek Pütürge köyüne bu hakkın iadesi bir yana, geçmişte çok az sayıda mesken ve nüfusu olduğu için reddedilen Alduş köyü daha sonra bu amacına ulaşmış bulunmaktadır.

Elbette kaza merkezinin belirlenmiş olması yörede yaşanan sorunlara çözüm getirmekten uzak olmuştur. Dolayısıyla Gerger nahiyesi, Pütürge’ye idari olarak bağlanmış olmakla birlikte, yörenin iklimi ve topografyasının, özellikle kış döneminde iki yerleşme arasında ulaşımı imkânsız kıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim kış aylarında bol miktarda kar yağdığından, merkez ile Gerger nahiyesi arasında Dışkaya denilen uğrak yeri bazen geçit vermediğinden Gerger’e Kâhta yoluyla gidildiği kaydedilmektedir (Işık, A.,1998:372).

Gerger ile bağlı bulunduğu Vilayet olan Mamûrat-ül Aziz arasında gerek mesafenin çok fazla olması ve gerekse doğal koşulların olumsuz bir durum arz etmesi, yöre halkında bir hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Bu hoşnutsuzluklarını 1918 yılında Meclis-i Mebusan’a gönderdikleri telgrafla bildiren Kaza idarecileri, Mamûrat-ül Azizden ayrılarak, kazanın bütün idari ve ticari ilişkilerinin gerçekleştiği Malatya’ya bağlanmak istediklerini dile getirmişlerdir (Işık, A.,1998:780).

Daha önce de ifade edildiği üzere, yörenin Osmanlı sınırları içine dahil olması, onun çok uzun süren tarihsel gelişiminde ilk kez tamamıyla bir sınır ve dolayısıyla çatışma sahası olmaktan çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yörede zaman zaman küçük çapta ayaklanmalar, isyanlar ve çatışmalar olsa da, Anadolu’nun diğer yöreleri gibi kurtuluş savaşına kadar sükûnet içinde ulaşılmıştır. Gerger yöresi için bu durum kurtuluş savaşı sırasında da devam etmiş, komşu Antep, Maraş ve Urfa işgale uğramış olsa da yöre bunun dışında kalmıştır.

Osmanlı Döneminde Gerger ve çevresine ilişkin tarihsel bilgilerin önemli kaynaklarından biri de Türk ve batılı seyyah veya görevlileri bu bölgede yaptıkları gözlemler ve buna ilişkin yayınladıkları eserlerdir.

Bu çerçevede Kâtip Çelebi ve Evliya Çelebi gibi Türk seyyahların yanısıra çok sayıda batılı seyyah Anadolu topraklarında seyahatler

gerçekleştirmiş ve bu yolculuklarına ilişkin gözlemlerini yazdıkları eserler vasıtasıyla paylaşmışlardır.

Dolayısıyla, dönemin şartlarını bizzat bu yöreleri gezmiş görmüş olan seyyahların bu eserleri, yörenin tarihsel geçmişlerini öğrenmede diğer tarihsel/arkeolojik unsurlar gibi son derece büyük önem arz etmektedir.

“Osmanlı döneminde coğrafya ilmi ve bunun eğitim ve öğretimi ile ilgili gelişmeler, esas itibarıyla, 17.yüzyıl başlarından itibaren başlamıştır. Özellikle bu gelişmelerin baş mimarı, **Kâtip Çelebi**’dir. 1608-1658 yılları arasında yaşamış olan çağını aşan ilim adamlarımızdan Kâtip Çelebi, devrinin en büyük coğrafyacılarından biridir. Coğrafi yapıtların en önemlisi olan Cihannüma Osmanlı coğrafyacılığında yeni bir çağır açmıştır / Kültür ve Turizm Bakanlığı 2016)”.

Osmanlı ülkelerinin ilk sistematik coğrafya kitabı olma özelliği taşıyan Cihannüma, iki bölümden oluşmakta, eserin, birinci bölümünde denizler, nehirler ve adalardan, ikinci bölümünde ise karalardan, şehirlerden, XIII. yüzyıldan sonra keşfedilen ülkelerden bahsedilmektedir (Gökyay O. Ş. 1977:542).

Bütünüyle Tarihî Coğrafya bakımından önemli bir kaynak olan ve toplam 762 sayfadan oluşan Cihannüma, Bölgesel Coğrafya özelliğinde yazılmış bir eser olup, 25’i harita olan 38 şekil ihtiva etmektedir (Elibüyük M., 2009:93).

Coğrafya, özellikle tarihî coğrafya bakımından, bilim alanındaki önemini her zaman korumuş bulunan Cihannüma, birçok ülkenin ve bilhassa Osmanlı Devleti’nin yönetimi altındaki sahaların, yalnız genel coğrafya ve tarihsel bilgilerini değil, aynı zamanında o dönemin beşerî ve ekonomik coğrafyası hakkında da oldukça ayrıntılı bilgiler vermektedir (Elibüyük M., 2009:95).

Kâtip Çelebi Cihannümasında, Gerger ve çevresine ilişkin bilgilere ikinci cilt 10.kısım altında Cünd-i Kinnesrin faslında yer vermektedir (Kâtip Çelebi 2013: 872). Kinnesrin şehri “Helenistik dönemde Seleukos Nikator (M.Ö. 305-280) tarafından Chalcis ad Belum adıyla Kuveyk ırmağının sağ yakasında kurulmuş olup, Halep’in 28 km. güneybatısındadır. O dönemde Suriye-Arabistan sınırındaki askeri-idari bölgeye de adını veren şehir, Antakya’dan Fırat’a, Hama’dan Tedmür’e uzanan savunma hattının stratejik bir mevkiinde yer almış, topraklarının çok verimli olması ve ticaret yollarının kesiştiği bir bölgede bulunması ise onun kısa sürede önemli bir ticaret merkezi ve tahıl pazarı haline gelmesine yol açmıştır” (Yiğit İ., 2002:419).

Sonraki dönemlerde yaşanan gelişmeler Kınnesrin şehrinin giderek önem kaybetmesine ve işlevini yakınındaki başka şehirlere (özellikle Halep şehri) kaptırmasına neden olmuştur (Yiğit İ., 2002:420). “1135 tarihinden itibaren Kınnesrin artık iyice harabelerin arasında kalan küçük bir köye dönüşmüş, buradan geçen seyyah ve coğrafyacılar, eskiden mamur ve müstahkem bir şehir olan bu cünd (askeri bölge) merkezinin sıradan bir köy haline geldiğini söylemektedir. Kınnesrin yerleşmesi günümüzde de sur kalıntıları ile kuzeybatısındaki yüksek mevkiye bulunan kale kalıntıları arasında yer alan küçük bir köyden ibarettir (Yiğit İ., 2002:420).

Yukarıda kısaca özelliklerine değindiğimiz Kınnesrin şehrinin Gerger ve yöresi için önemi ise idari merkez olduğu dönemde Gerger yöresiyle birlikte çok sayıda yerleşme ve kalenin bu şehre bağlı olmasıdır. Bu bakımdan Besni, Maraş, Antep, Malatya, Adana, Tarsus, Birecik, Urfa gibi merkezlerle birlikte Kâhta ve Gerger kaleleri de idari açıdan bu merkeze bağlı olmuşlardır (Kâtip Çelebi 2013: 873).

Kâtip Çelebi eserinin bu bölümünde başta Halep, Antakya, Maraş ve Adana vilayetleri olmak üzere çok sayıda sancak ve nahiyeye ait bilgilere yer vermektedir. “Maraş Livası” başlığı altında Maraş ve bağlı idari ünitelere ilişkin bilgiler veren Katip Çelebi, Maraş Vilayetinin, Paşa Sancağı olan Maraş, Kars-ı Zülkadriye, Malatya, Ayıntap (Gaziantep) ve Sümeysat’ın (Samsat) olmak üzere beş sancaktan oluştuğunu kaydetmektedir (Kâtip Çelebi 2013: 880).

Malatya Sancağı hakkında detaylı bilgiler veren Katip Çelebi, Hısn-ı Mansur, Divriği, Şuramağ, Bucak, Taşova, Tıneli, Kahta, Gerger ve Cuyaş’ı Malatya sancağının nahiyeleri olarak kaydetmektedir (Kâtip Çelebi 2013: 882).

Kâtip Çelebi Kâhta’dan, Fırat kenarında Malatya’nın 2 merhale güneydoğusunda, dağlık bir bölgede yer alan, küçük bir ırmağı, bağları ve bahçeleri olan bir kasaba olarak söz etmektedir (Kâtip Çelebi 2013: 883). Gerger’den ise, aynı dağlık bölgede, Kâhta’ya 1 merhale mesafede, bu yerleşmenin kuzeydoğusunda bir kale şeklinde bahsetmektedir. Hısn-ı Mansur nahiyesi hakkında ise, Fırat nehri batısında, Sümeysat (Samsat) yakınlarında yer aldığı, Emevi halifesi Meren İbn Muhammed el-Câdi zamanında Mansur’un bu kalenin inşası esnasında başında bulunduğunu söylemektedir (Kâtip Çelebi 2013: 883).

Kâtip Çelebi eseri Cihannümada Gerger’in de içinde bulunduğu yöreye ilişkin detaylı bilgilere yer vermiş olmakla birlikte, eski Gerger yerleşmesi ve kalesine ilişkin bilgiler oldukça yüzeysel ölçekte kalmıştır. Bu durum Gerger

yöresini Katip Çelebinin penceresinden izlemeyi büyük ölçüde kısıtlamaktadır.

Anadolu'da seyahatler gerçekleştiren seyyahlardan bir diğeri de, 1630 yılından 1681 yılına kadar elli yılın aşan bir süre boyunca seyahat hayatı süren ve bu süre zarfında Adıyaman ve Gerger çevresinde de gözlemlerde bulunan **Evliya Çelebi (1601-1681)**'dir.

On cilt halinde yayınlanan Evliya Çelebi Seyahatnamesinin 5. cildinde, yöreyle ilgili olarak; *Siverek'ten batıya hareketle Karakayık kasabasına geldiklerini, buradan gemi ile Fırat'ı geçip Gerger'e ulaştıklarını, Gerger'in, Fırat nehrinin batısında, Malatya eyaleti toprağında bir Subaşılık olduğunu** ifade etmekte, ilave olarak; *yerleşmenin geniş ve düz bir yerde konumlandığını, bağ ve bahçesinin çok olduğunu* belirtmekte, *buradan gemi ile karşı tarafa geçip (Çermik) kasabasına ulaştıklarını* (Evliya Çelebi 1970:58) kaydetmektedir.

Çermik kasabası için detaylı bilgiler veren Evliya çelebi, buradan hareketle yine *“Çermik kasabası yakınında ve Diyarbekir toprağında (Çüngüş) kasabasına, oradan Abdi Her kasabasına geldiklerini, Diyarbekir toprağında ve Fırat nehri kenarında bağ ve bahçeli olan bu kasabadan yine Fırat nehri ile Gerger şehrine gelip, oradan da elli adet salt atlı arkadaşlarıyla batıya gelerek Sagraz (sonrasında Safraz kullanılıyor) kalesine (Besni ilçe merkezine 13 km mesafede yer alan Sofraz-Üçgöz höyüğü olmalı) geldiklerini* (Evliya Çelebi 1970:59)” ifade etmektedir.

Seyahatnamesinden anlaşıldığı kadarıyla Evliya Çelebi Gerger yerleşmesini iki kez ziyaret etmiştir. Sadece Gerger yerleşmesi değil, aynı zamanda Fırat nehrinin hem doğusunda ve hem de batısında yer alan çok sayıda kasabayı ziyaret ettiği anlaşılan Evliya çelebi, bu kasabaları ait izlenimlerini; *“Sofraz'dan kalkıp Kargasekmez tarafından Safraz'a yakın Surc (Süre?) kasabasına (tam olarak neresi olduğu anlaşılıyor) geldiklerini, burasının, bin kadar bağ ve bahçeli, cami, han ve hamamlı, küçük çarşılı, havası güzel, şirin bir kasaba olduğunu, Malatya toprağının Subaşılığı olan bu şehrin, Kömür dağı eteğinde yeraldığından akarsularının*

***Subaşılar**, Osmanlı İmparatorluğu döneminde; barış zamanında asayişi sağlayan, savaş zamanında da orduda çeşitli görevlerde bulunan subaylardır. Kazalarda sancak beyini temsil ederler. Genellikle kendilerine birzeamet bağlanırdı. Sözcük sü (asker) ve baş kelimelerinin birleşmesinden oluşur. Fakat 'sübaşı' kelimesi büyük ünlü uyumuna aykırı olduğundan zaman içinde 'subaşı' diye söylenegelmiştir. Ayrıca, günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan 'Subay' terimi de terminoloji olarak aynı mantığın ürünüdür: sü=asker, bay=erkek, sübay=erkek asker (Wikipedia 2016)

çok olduğunu, bütün bahçe ve bostanlarını kömür dağı sularının sulayıp doğu tarafa akarak Fırat nehrine döküldüklerini, ancak bu şehri Fırat'tan uzak olduğunu (Evliya Çelebi 1970:59) yazmaktadır.

Buradan da kuzeye çıkarak Kâhta kasabasına geldiklerini ifade eden Evliya Çelebi, bu yerleşmeyi de *“kömür dağı eteğinde yer alan bağlı, bahçeli, eski tarz evleri olan bir kasaba”* olarak tasvir etmekte, *“ahalisinin hep Türkmen taifesi olduğunu, hâkimlerinin Malatya paşasının Subaşı olduğunu, bu şehrin yaslandığı kömür dağının arkasının, Malatya Aspozu'sunun irem bağları olduğunu ifade ederek, yine bu şehrin de Fırat'tan uzakta yer alan birçok camisi, hamam, han ve çarşısı olan mamur bir kasaba (Evliya Çelebi 1970:59)”* olarak tanımlamaktadır.

Kâhta'dan hareketle Hısn-Mansur (Adıyaman) kalesine geldiklerine yer veren Evliya çelebi; buraya halk dilinde Hasan Mansur denildiğini, Maraş toprağında Subaşılık olduğunu ve 70 parçadan fazla olan köylerinde Türkmenlerin oturduğundan söz etmektedir (Evliya Çelebi 1970:59).

Hısn-Mansur şehrine ait bilgiler veren Çelebi, Samsat kalesine geldiklerini, buradan da batıya doğru mamur köyler içinden geçerek Bihisni (Besni) kalesine, buradan da güneybatıya yönelerek Maraş'a vardıklarını ifade etmektedir (Evliya Çelebi 1970:60).

Evliya Çelebi Gerger'le ilgili çok kısa bilgiler vermekle beraber, bu bilgiler yerleşmenin çeşitli özelliklerini ortaya koymaya yardımcı olabilecek niteliktedir. Bunlardan; kasabanın (veya Evliya Çelebi'nin deyimiyle şehrin) Fırat nehrinin batısında yer aldığı ifadesi yerleşmenin konumuna işaret ederken, Malatya Eyaleti toprağında Subaşılık olduğu ifadesi ise, kasabanın idari hüviyetini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan *“geniş ve düz bir yerde olup”* ifadesi ise yerleşmenin bulunduğu sahanın topografik özelliklerini belirtmekte, son olarak *“bağ ve bahçesi çoktur”* derken ise hâkim tarımsal üretim desenini de ifade etmiş olmaktadır.

Evliya Çelebinin Gerger'le ilgili kayıtlarında gerek konumu, gerek idari niteliği ve gerekse hâkim tarımsal ürünlerin durumu konusunda bir tereddüt bulunmamakla birlikte, geniş ve düz bir yerde ifadesi yöre engebeli topografyasında bazı soruları akla getirmektedir. Diğer taraftan, çoğu kez gittiği yerlerdeki kale, han, hamam, çarşı vb. temel unsurlardan söz eden Evliya Çelebinin, Gerger kasabasında bu unsurlardan herhangi birisinin varlığına ilişkin bilgi vermemesi, daha da önemlisi oldukça görkemli olan kalesine ilişkin herhangi bir ifade kullanmamış olması dikkat çekicidir. Bu durum Evliya çelebinin, seyahat güzergâhı üzerinde olması dolayısıyla

Gerger kasabasına sadece kısa bir süre için uğradığı izlenimini uyandırmaktadır.

Anadolu'nun tarihi coğrafyasına ışık tutan yabancı seyyahlardan biri **Helmuth Von Moltke (1800-1891)**'dir. Anadolu'nun önemli bir bölümünü gezen ve gözlemlerini mektuplar halinde kaleme alan Moltke'nin seyahat notları, oldukça detaylı bilgiler içeren dokümanlar niteliğindedir.

1800 yılında Almanya'da doğan Moltke, Danimarka ve Prusya devleti ordularında görev almış, 1836-1839 yılları arasında gezmek maksadıyla geldiği Anadolu'da Askeri uzman ve danışman olarak görev almıştır. Osmanlı İmparatorluğunun birçok yerini gezen Moltke, doğu illerinde küçük askeri harekâtlara da katılmış, 1858-1888 yılları arasında Prusya Devleti Genelkurmay başkanlığına atanmıştır. 1891 yılında Berlin'de ölen Moltke, ailesine ve dostlarına Türkiye'den yazdığı mektuplarda, XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili gözleme dayalı bilgilere yer vermiş, bu mektuplar 1841 yılında bir kitap halinde yayınlanmıştır. İlk olarak 1960 yılında "Türkiye'deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar (1835-1839)" adıyla Türkçeye çevrilen ve yayınlanan bu eser, 1969 yılında yine aynı çevirmen tarafından "Moltke'nin Türkiye Mektupları" adıyla ikinci kez yayınlanmıştır.

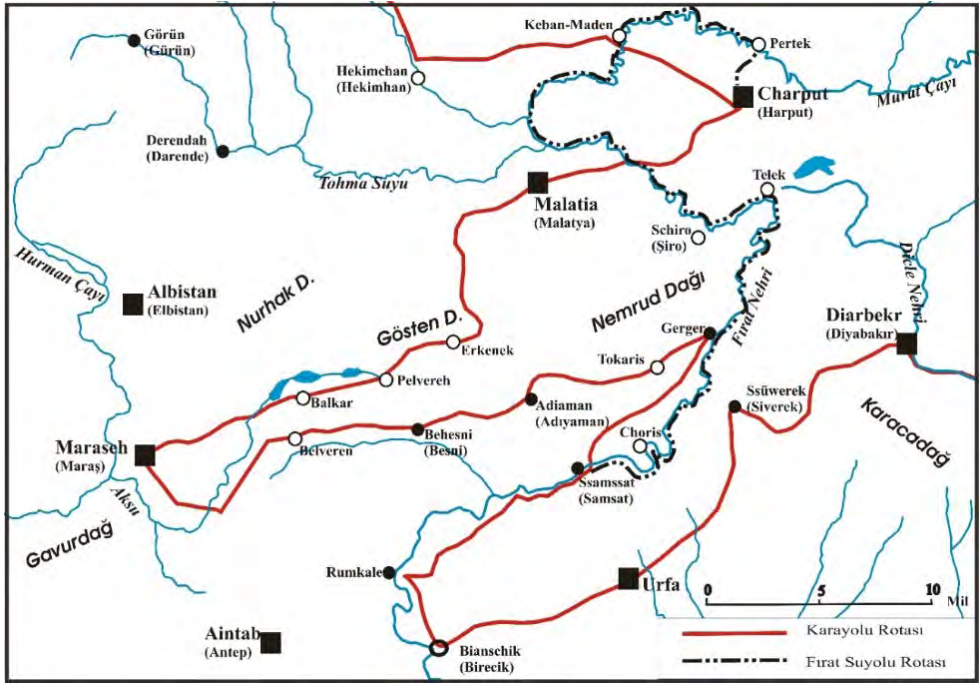
Notlarından, Moltke'nin Gerger'e farklı güzergâhlardan iki kez geldiği anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisini karayoluyla gerçekleştirilirken, diğerini ise Fırat nehri boyunca suyolu kullanılarak yapılmıştır.

Moltke'nin karayoluyla yaptığı seyahat 23 Mart 1838 tarihinde Harput yakınlarındaki ordu karargâhından başlamaktadır. Seyahati süresince önce Malatya'ya sonra Maraş'a oradan da Pazarcık üzerinde Adıyaman ve Gerger'e ulaşan Moltke, seyahatinin devamını Fırat nehri boyunca Samsat (Samosata), Runkale (Halfeti), Seugma (Zeugma), Birecik ve Urfa yönünde gerçekleştirmiştir (Harita 18).

Notlarının 28 Mart 1838 tarihli bölümünde Moltke; Ordu genel karargâhı olan Harput civarından, Toros Ordusu komutanı Hafız paşanın verdiği görevle Malatya üzerinden Aksu nehri ve Torosları aşarak Maraş'a geldiğini ifade etmektedir.

6 Nisan 1838 tarihli kısımda ise, Maraş'tan yeniden Fırat'a doğru yol almaya başladığını, bu güzergâhta, Pazarcık ovasını geçtiğini, yeşil pirinç tarlalar ve basık tepeler üzerinden saatlerce yol aldıktan sonra Akdere (Aksu) ırmağını geçtiklerini, 200 çadırılık Belveren köyünde konakladıklarını, 30 Mart günü Göksu nehrini geçerek akşamüstü Adıyaman'a vardıklarını kaydetmektedir. Moltke Adıyaman'dan "*burası önemli fakat korkunç*

derecede tahrip edilmiş bir şehir, yıkık bir akropolü var” şeklinde söz etmektedir.

Harita 18: Moltkenin Gerger ve Çevresini Kapsayan Seyahat Güzergâhları*

Fırat nehrine doğru yol almaya devam eden Moltke, Gerger ve çevresine ilişkin gözlemlerine 06 Nisan 1838 tarihinde Urfa'da yazdığı bölümde yer vermektedir (Moltke H. V.,1841:154-158). Notlarının bu bölümünde; “uçurumlu dağ yollarından ve kabarmış derelerden geçen 20 saatlik bir yolculuk bizi Gerger'e erdirdi. Burası Fırat kenarındaki bir kayanın tepesinde eski bir hisardı. Hisarın bu harap halinde bile, eğer içinde erzak bulunursa zaptı imkânsızdır. Fakat sadece bir kusuru vardır, o da bulunduğu yolsuz, Allah'ın dağında onu kimsenin almak istemeyeceğidir (Moltke H. V.,1841:158)” şeklinde ifadelerde bulunurken, bu tasviriyile Gerger kalesinin aslında ne kadar korunmaya elverişli olduğunu vurgulamakta, aynı zamanda ilk kurulduğu koşullardan ve önemden oldukça uzak olduğunu da belirtmiş olmaktadır.

Gerger kalesinin terk edilmişliği ve önemsizliği günümüzde de değişmiş değildir. Yüzyıllardır herhangi bir arkeolojik kazı veya detaylı araştırmanın yapılmamış olması da onun ne kadar gözlerden ve gönüllerden

*Harita'nın Gerger ve çevresine ilişkin bölümleri sadeleştirilerek çizilmiştir.

uzak olduğunu teyit etmektedir. Bu haliyle Moltke'nin daha 1838 yılında yaptığı tespiti âdeta haklı çıkarırcasına kendi haline bırakılmış görünmektedir.

Belirtilen olumsuz fikrine karşın, kalenin askeri önemine dikkat çeken Moltke; *“fakat Kürtler arasındaki savaşlarda yine de önemli bir rol oynayabilir”* demektedir. Kale hakkında detaylı bilgilere de yer veren Seyyah; *“burada çok eski olduğu belli olan temeller ve kalıntılar var. Kayanın düz bir yerinde, yazık ki anlayamadığım ve gayet uzun olduğu için de kopya edemediğim yunanca bir yazıt vardı. Bir kaya duvarına oyulmuş odalara açılan dört pencere görülüyordu, fakat bunlara erişmek imkânsızdı (Moltke H. V.,1841:154-158)”* ifadelerini kullanmıştır.

Moltke'nin bu seyahati sırasında sadece Kale'den bahsetmiş olması, ancak çevresinden veya kale içindeki yaşamdan söz etmemiş olması o dönemde Gerger yerleşmesine ait bilgilerin yetersiz kalmasına, Kale'nin ise belirtilen dönemde halen kullanılıp kullanılmadığı sorusunun cevapsız kalmasına yol açmaktadır.

Diğer taraftan notlarının belirtilen bölümünde Fırat nehri ile ilgili bilgilere de yer veren Moltke; *“bu memleketteki hemen hemen bütün köprüler, kervansaraylar, yollar ve hanlar Sultan Murat tarafından yaptırılmıştır. Türkler de haklı bir takdir nişanesi olarak meşhur nehir Fırat'a onun adını vermişlerdir. Murat veya Fırat kendisinin ilk defa gördüğüm Keban Maden'inde, Erzurum'dan gelen büyük kolunu aldıktan sonra tıpkı Mosel (Ren nehrinin bir kolu/Fransızca Moselle) gibi bir nehir meydana getirir. Yüksek, vahşi dağlar arasında daracık bir yatağa sıkışmış olarak hızla ve garip kıvrımlar yaparak akıp gider, on saatlik yoldan sonra dağlardan çıkar, Malatya'nın (Melitene) yakınında, Tohma suyunu (Eski Melas Yahut Koremos'u) alır ve üzerinde eski, ta uzaklardan görülebilen bir kilisenin bulunduğu tepenin eteklerinden dolaştıktan sonra doğuya, geniş İsoğlu (İzoli) ovasına doğru yönelir. Daha önce anlattığım çivi yazılı yazıtın bulunduğu yerden sonra nehir, yüksek dağlar arasında dar bir kaya yarığına sıkışır. Buradan itibaren üzerinde sal işleyemez; taş kitlelerinin üzerinde ve sarp, çoğu zaman siyah kaya duvarların arasından çağlaya çağlaya akar ve haritaların Nuhar Şelaleleri dedikleri çağlayanları meydana getirir (Moltke H. V.,1841:158)”* şeklinde tasvir etmektedir.

Fırat nehrinin özelliklerin aktarmaya devam eden Moltke; *“ancak takriben otuz saat kadar aşağıda, Gerger'de nehir, birbirine yakın ve şakulî kumtaşı yamaçlarının arasından yeniden meydana çıkar. Fırat burada genişler ve geniş kıvrımlar yaparak eski Horis hisarının önünden geçer ve*

meşhur Samosata şehrine doğru yol alır getirir (Moltke H. V.,1841:158)” demektedir.

Daha önce ifade edildiği üzere, Moltke iki kez Gerger civarından geçmiştir. Bunlardan birincisi yukarıda detayları verilen güzergâhta karayolu ile yaptığı seyahat, diğeri ise Fırat nehri boyunca salla yaptığı seyahattir.

İkinci seyahatin Hafız Paşanın, “*Fırat nehrinin yukarıdan aşağıya bir su yolu olarak kullanmanın imkânı olup olmadığını anlamak için bir denemede bulunmasını istemesinin sonucu olarak ortaya çıktığını getirir (Moltke H. V.,1841:158)”* ifade eden Moltke, aslında daha o dönemde Fırat nehrinin askeri amaçlı bir yol veya ulaşım güzergâhı olarak kullanılıp kullanılmayacağına dair düşüncelerin olduğunu da bizlere aktarmaktadır.

Belirtilen amaç doğrultusunda seyahate başlayan Moltke, yolculuğu şu şekilde anlatmaktadır; “*Palu’da altmış tulumluk gayet sağlam bir kelek* yapıldı. Lazım olan erzak ve eşya bol bol yüklendi ve dört dev gibi kürekçi verildi. 10 Temmuzda adamlarımdan ikisi ve paşanın bir ağasıyla sala bindim. Hepimiz mükemmel silahlı idik. Yanıma pusula ve ölçü aletleri almıştım, bir köyden öteki köye kadar nehri iyi tanıyan bir dümencimiz vardı. Palu’dan başlayan Kelek’le nehir yolculuğumuzda Fırat nehri boyunca Pertek, Keban, Malatya, Şiro (Pütürge) yerleşmelerini aştık. Fırat Nehrinin en tehlikeli kısımları Şiro kasabasının bulunduğu yer ile Telek’in hemen üst tarafında kükürtlü pınarların kayalar arasında tüte tüte çıktığı yerdeki birbiri ardı sıra üç çağlayandır. Bu köyün alt tarafında ve yakınında bulunan sivri kaya yarığında, nehrin yukarıda 200-300 adım olan genişliği bir yer kayması yüzünden darlaşarak 35 adıma iniyor. Buranın adı Geyiktaş’tır getirir (Moltke H. V.,1841:204)”.*

Seyahatin amacına paralel olarak Moltke’nin, Fırat nehrinin adeta krokisini çıkardığı ve her türlü detaya dikkat ettiği anlaşılmaktadır. Kuşkusuz bu durumu, belirtilen dönemde Fırat’ın askeri bir ulaşım yolu olarak kullanılmasının adeta bir zorunluluk halini aldığı şeklinde değerlendirmek de mümkündür.

Fırat nehri ve vadisini anlatmaya devam eden Moltke, “*Nihayet eski Gerger dağ hisarının hemen üst tarafında ve dik bir tebeşir kayası yamacının dibindeki çok tehlikeli bir yerden geçtik, bunlardan sonra nehir yatağının karakteri tamamıyla değişti. getirir (Moltke H. V.,1841:204)”* demekte, devamında ise; “*şimdi Fırat çok azalmış bir hızla dik ve yüksek kıyıları arasında akıyor, dağlar her iki tarafta uzaklaşıyor, nehre açılan vadilerin*

* Kelek: ırmaklarda işleyen ve şişirilmiş tulumlar üzerine kurulan bir çeşit sal.

kenarları, alçak, duvar gibi bazalt yamaçlarıyla çevrili. Nehre dik olarak inen kırmızımtırak kayalar 300-400 ayak yüksekliğinde, bunlar kumtaşından meydana gelme garip şekiller alıyor ve birçok mağaraları ihtiva ediyor. Bu mağaralardan birkaçının içinde çok eski manastırların harabeleri var; bunlara kaya duvarına tırmanan dar, baş döndürücü bir patikadan çıkılıyor. Acayip gözcü kuleleri, kayalığın ileri doğru çıkmış yerlerine yapışmış duruyor. Garip, eski Horis* hisarından sonra nehir iki büyük kıvrım çiziyor. Ondan sonra kayalıktan, alçak tepelerden meydana gelme açık bir alana çıkıyor ve Samosata (Samsat) alt tarafındaki taş çölüne girinceye kadar Oder'in Frankfurt önündeki haline benziyor getirir (Moltke H. V., 1841:204)" şeklinde tasvirini tamamlamaktadır.

Moltke notlarının bu bölümünde sadece Fırat nehrinin debisi ve vadinin geniş veya dar oluşu değil, aynı zamanda nehir vadisi boyunca kayalık özellikleri ve bunun sonucunda oluşan mağara sistemi ile bu mağaraların farklı kullanım şekillerine de vurgu yaparak adeta nehir ve çevresinin detaylı bir analizini yapmaktadır.

Moltke'nin tasvirlerinde belirttiği hususların neredeyse tamamen günümüzde de (özellikle Gerger yakınındaki bölümü bakımından) takip edilebiliyor olması, onun ne kadar iyi gözlem yaptığının bir delili sayılabilir. Büyük bir bölümü Atatürk Barajı suları altında kalmakla birlikte dik eğimli vadi yamaçları ve kısmen mağaralar hâlihazırda açık bir şekilde gözlemlenebilmektedir (Foto 55).

Anadolu ve Gerger yöresine ait tarihsel bilgilere ulaşmamızı sağlayan bir diğer gezgin ise, 1839 yılında Anadolu'da seyahatler gerçekleştiren **William Francis Ainsworth'dur**. Adı geçen seyyah, bu seyahatler

* **Horis Kale:** Fırat kenarında yer alan ve Kâhta ilçesine bağlı Horis köyü (günümüzde adı Hasköy) yakınlarında bir kaledir. Günümüzde baraj suları altında kalan kalede 1980-1981 yıllarında kazılar gerçekleştirilmiştir. Horis kale adı geçen köyün 1 km kadar kuzeyinde, Fırat nehri kıyısında nehirde 109 m yükseklikte, doğu-kuzeydoğu ve güneydoğu taraflarından çıkılması olanaksız dik bir tepedir. Kalenin batı yanı boyunca anakayanın kesilmesiyle oluşturulmuş geniş bir hendek uzanmaktadır. Bunun yanı sıra surlara destek olmak ve toprak kaymasını engellemek amacıyla tepe, hem bu yönde hem de kuzey tarafta, eğime uygun olarak dikdörtgen bloklarla kaplanmıştır. Bu kaplama blokları kırma taşlardan yapılmış bir blokaj üzerine kireç harçla oturtulmuştur. Batı yönde kalenin yuvarlak kuleleri ve surları, köylülerin yıllarca taş sökmeleriyle çok tahrip olmuştur. Doğu yönde ise düzgün dikdörtgen bloklardan yapılmış surlar iyi bir biçimde korunagelmıştır. Yine bu yönde Fırat'a kadar inen, anakayanın oyulmasıyla oluşturulmuş üstü hafif tonozlu, basamaklı bir tünel vardır (Doruk D., Horis Kale Kazıları s.167)

sırasındaki gözlemlerini 1842 yılında kitap halinde yayınlamıştır (Ainsworth W.F., 1842).

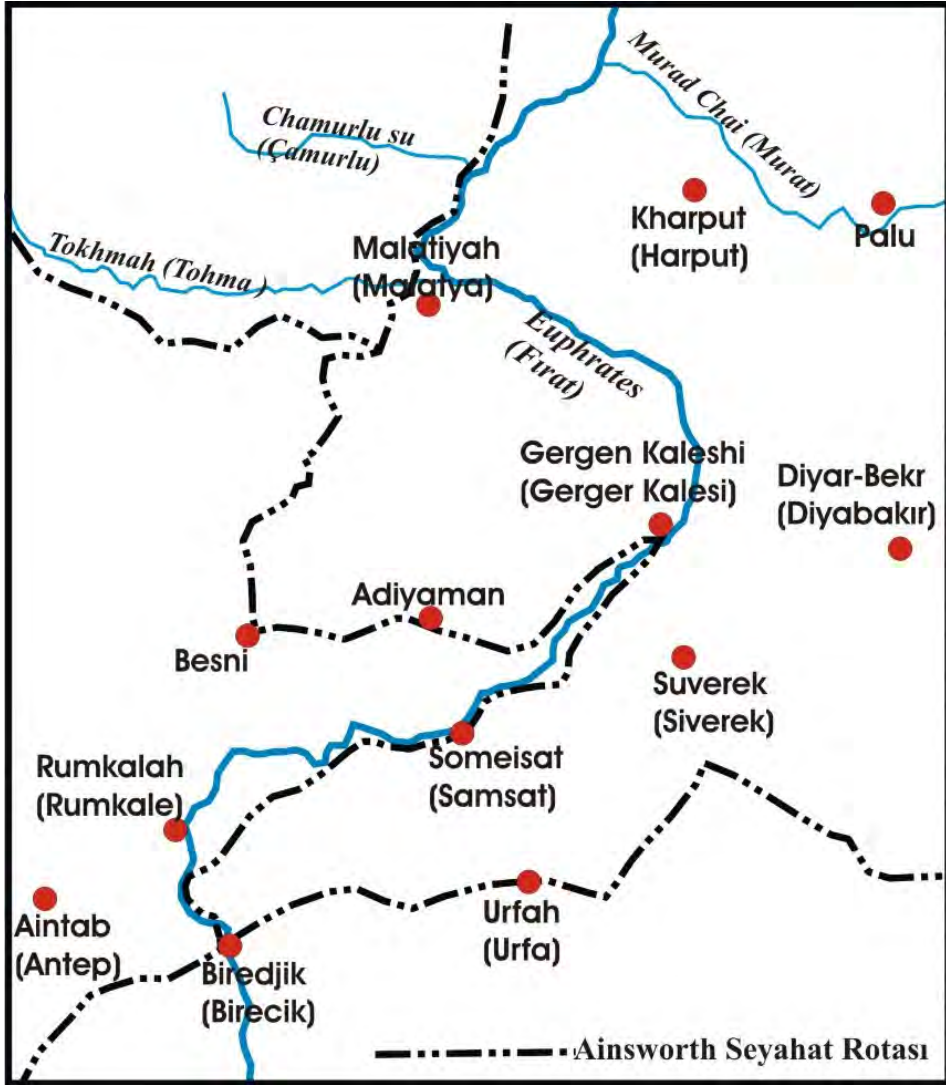

Foto 55: Fırat Nehrinin Gerger İlçesi Dahilindeki Dik Yamaçları (Gerger Kaymakamlığı 2016).

İki cilt olarak yayınlanan kitapta, Gerger'e ilişkin izlenimler kitabın birinci cildinde yer almaktadır. Cildin 19. ve 20. bölümleri Malatya ve Adıyaman yörelerine ayrılmıştır. İstanbul'dan başlayan seyahati süresince Anadolu'nun büyük bir bölümünü dolaşan Ainsworth, Kayseri üzerinden Malatya'ya gelmiş, buradan Toros dağlarını aşarak Besni'ye ulaşmış ve Gerger çevresini içine alan seyahat gözlemlerini kaleme almıştır (Harita 19). Burada Ainsworth'un Adıyaman ve çevresine ilişkin gözlemlerine kısaca değinilmiş, ardından Gerger yöresine ait notları detaylı olarak ele alınmıştır.

Ainsworth, yayınladığı kitabında ilk olarak İstanbul'a ilişkin gözlemlere yer vermiş, İzmit, Kastamonu, Kırşehir, Nevşehir, Kayseri ve Darende üzerinden yol alarak Malatya'ya ulaşmıştır. Adıyaman ve çevresine seyahatinden önce 1 Haziranda günü Sürgüden yola çıkan seyyah, Erkenek geçidini aşarak, burada Göksu çayı ve vadisi ile Toros dağlık kütlelerinin özelliklerine ilişkin gözlemlere yer vermiştir. Erkenek köyünde kısa bir süre dinlendikten sonra, Erkenek deresi vadisi boyunca iniş çıkışlar şeklinde yol alan Ainsworth, Erkenek deresinin Göksu çayına katıldığı yere vardıklarında

havanın kararmak üzere olduğunu ve burada çadırlarını kurduklarını kaydetmektedir (Ainsworth W.F., 1842:260-262).

Harita 19: Ainsworth'ün Gerger ve Çevresini Kapsayan Seyahat Güzergâhı (Ainsworth W.F., 1842'den sadeleştirilerek çizilmiştir)

Ainsworth yazısının bu bölümünde, Malatya'dan Torosları aşan iki Roma yolu olduğundan bahsetmektedir. Bunlardan birincisinin Metita'dan (Dörner'in haritasında Meteita olarak verilen Fırat kenarındaki yerleşme), Claudius (antik surlar ve demir kapıları olan-günümüzde eski Kâhta)-Basalum'da (Tokariz'e yarım saat mesafede-günümüzde Bersel) Fırat'a

yaklaştığını, buradan Fırat nehrini takip ederek Samosata'ya (günümüzde Samsat) varan yoldur. İkincisi ise Miasena'dan başlayan, hemen yakınındaki Locatena'nın ikinci durak, üçüncü durağın ise Perre olduğu yol olarak tarif etmektedir (Ainsworth W.F., 1842:263).

Ainsworth, sadece Malatya yönünden değil, Batı'da Ancyra'dan (Ankara) gelen ve Fırat kenarındaki Zeugma'ya devam eden yolun da bölgeden geçtiğini belirterek, bu yolun Commana Cappadocia'dan 6 kısa menzil sonra Perre'ye, buradan Carbanum (Adıyaman – Hısn-ı Mansur) üzerinden Samosata'ya ulaştığını, diğer büyük bir yolun ise, Germanicia'dan (Maraş) Pyramus (Ceyhan) nehrinin doğu vadisini takip ederek Perre'ye ulaşan kolay bir yol olduğunu ifade etmektedir. Seyyah üçüncü yol'un ise Syria'dan (Suriye) başlayan Antiochis ad Taurum (Antep yakınlarında) üzerinden Perre'den Toros geçidine giren yol olduğunu kaydetmektedir (Ainsworth W.F., 1842:264).

Seyyah, 2 Haziran günü modern bir köprüyü geçerek Göksu çayını aştıklarını, atlarını değiştirme imkânı buldukları büyük Pelvereh köyüne ulaştıklarını yazmaktadır. Burada özellikle küçük akışlı su kaynaklarının oluşturduğu gölcük dizisinden (günümüz Gölbaşı gölleri olmalı) bahseden Ainsworth, Pelvereh'den ayrıldıktan sonra, daha az dağlık bir sahaya geçtiklerini, burada bitki çeşitliliğinin daha fazla olduğunu kaydetmektedir. Buradan güneye doğru yol alırken ağaçlık Akdere vadisinde ıssız bir köye geldiklerini, köyde ne kendileri ve ne de atları için yiyecek herhangi bir şey bulamadıklarını ifade eden seyyah, adı geçen vadiden ayrıldıktan sonra bir dağlık sahadan ziyade bir platoyu andıran Hamiyyan tepelerinde uzun bir yolculuktan sonra modern Besni kasabasına vardıklarını yazmaktadır (Harita 20). Burada konakladıklarını, çok rahat bir gece geçirdiklerinden sözeden seyyah, hamama dönüştürülen bir mescitte banyo yapma imkânı da bulduklarını ifade etmektedir Antik Nisus veya Bexene kalesinden sözeden Ainsworth, Besni'de 2500 Müslüman ve 250 Ermeni evi olduğunu kaydetmekte, çok iyi ancak pahalı bir dükkânının da olduğunu eklemektedir (Ainsworth W.F., 1842:265).

4 Haziran günü Besni'den ayrıldıklarını, yaklaşık 7 mil mesafede Akdere vadisine ulaştıklarını, bu güzergâhın doğal güzelliklerle dolu olduğunu vurgulayan seyyah, bir yandan bağ ve bahçeler, diğer taraftan kuş seslerini bütün gün ve gece adeta şarkı dinler gibi dinlediklerini anlatmaktadır. Sonraki sabah Göksu nehrini geçmek için köylülerden destek istediklerini, köylülerin eşyaları nehrin daha sığ olduğu kesimlerinde, yükleri başlarının üzerinde koşar adım nehrin derinleştiği

kesimlerde ise yüzerek eşyaları karşıya geçirdiklerini kaydetmektedir (Ainsworth W.F., 1842:266).

Seyahatinin devamında *"ırmağın sol sahili oldukça eski bir Han'ın harabelerinin yer aldığı Bur Konak idi. Oranın ilerisinde ise Kürt Kochanlı kabilesine ait çadırlar yer almaktaydı. Yolumuzun buradan sonrası neredeyse tamamen düz ve otlarla kaplı bir sahada, Fırat'ın aşağı kesimlerindeki Akdağ'a kadar devam etti. Yedi saatlik bir at sürmeden sonra dairevi yapay bir yükselti olan ve kale tepesi olarak adlandırılan höyüğün etrafında kümelenmiş Adıyaman kasabasına vardık"*larını belirten Seyyah, kasabanın 800 Müslüman, 300 Ermeni evinden oluştuğunu ifade etmektedir. Kasabayla ilgili olarak ayrıca; bir mescid, bir cami, üç harap han ve 1 hamamın varlığının kasabanın eski refah düzeyinin kanıtları nitelikte olduğunu belirten seyyah, geleneksel yapısından tespit ettikleri kadarıyla buranın Hısn-ı Mansur İdrisi ile aynı olduğunu, kasabanın aynı zamanda doğulu coğrafyacılar tarafından Cholmodara, Roma müellifleri tarafından ise Carbanum olarak adlandırıldığı bilgilerine yer vermektedir (Ainsworth W.F., 1842:266-267).

Şehrin mütesellimi'nin, Fırat nehrini geçtikleri sefer sırasında Birecik valisi (Governor) ile aynı kişi olduğunu belirten seyyah, bu kişinin gayet nazik ve ilgili bir kişi olduğunu kaydederek, onları Samsat yönünde devam etmeleri konusunda ısrarcı olduğunu, Gerger kalesini ziyaret etmekten vazgeçirmeye çalıştığını ifade etmektedir. Çünkü Gerger kalesinde bulunan Kürtlerin çok kötü olduklarını söylediğini kaydetmektedir. Kendilerinin tavsiyesi için teşekkür ettiklerini, ancak kararlı olduklarını anlayınca, kendilerine rehberlik edecek ve koruyacak bir kavas (koruma) bölüğü vermeyi önerdiğini sözlerine eklemektedir (Ainsworth W.F., 1842: 267).

6 Haziran günü, bir önceki gün katettikleri güzergâha benzer kırsal alanları aştıklarını, bir Kürt kampını süt almak için ziyaret ettiklerini, pek çok iyi köyü geçtikten sonra akşamüstü Karkunah (Karkün) köyüne ulaştıklarını yazmaktadır. Burada çadırlarını köylüleri rahatsız etmeyecek şekilde köyün dışında bir bağın yanında kurduklarını, aslında parasını ödemek koşuluyla sadece birkaç yumurta, biraz ekmek ve süt dışında köyden çok fazla ihtiyaç duydukları bir malzeme de olmadığını belirtmektedir. Bir süre sonra bağrıışmalar duyduklarını ve Serujinin nefes nefese, Kürtlerin Bay Rassam (gurubun rehberi), kavas bölüğü ve hizmetçilerine saldırdığı söylediğini ifade etmektedir. Kılıç ve silahlarını alarak yardıma koştuklarını kaydeden Ainsworth, küçük köy meydanına geldiklerinde buranın kadın ve erkeklerle dolu olduğunu gördüklerini belirtmektedir. Oradan derhal ayrılmaları gerektiğinin söylendiği, gece boyunca tedbirli davrandıklarını ancak herhangi bir yeni saldırının olmadığını yazmaktadır (Ainsworth W.F., 1842:268-269).

Seyyah, ertesi sabah hava ağarmadan hareket ettiklerini ve kısa bir süre sonra onları Kâhta çayı vadisine ulaştıracak geçide ulaştıklarını kaydetmektedir. Kâhta kalesi kasabasının buldukları yerden yaklaşık dört saat mesafede nehrin yukarı kesimlerinde yer aldığını ifade eden Ainsworth devamında; “köylülerin demir kapılarından çok bahsettikleri bu kaleyi görmeyi çok istiyordum. Ancak kasaba asi köylülerin kontrolündeydi. Kavas ve Seruji oraya gitmeyi veya atların bizimle gelmesini kesin olarak reddetti. Bu nedenle o günkü koşullarda bu ziyareti gerçekleştiremediğini (Ainsworth W.F., 1842:269-272)” kaydetmektedir.

Kâhta çayının ötesinde zengin çayırırla kaplı plato sahası boyunca seyahat ettiklerini yazan seyyah, birçok köyü aşarak öğleden sonra Kürt beyinin ikametgâhı olan ve toprak duvarlarla çevrili olan Tokariz’e geldiklerini, çadırlarını bu Kürt kalesi yakınlarında kurduklarını ifade etmektedir (Ainsworth W.F., 1842:271).

Ülkenin bu bölümünde üç idarecinin bulunduğunu kaydeden seyyah, bunlardan birincisinin Kâhta’da, ikincisinin Samsat’ta, üçüncüsün ise Tokarizde ikamet ettiklerini yazmaktadır (Ainsworth W.F., 1842:271).

Gece saatlerinde Kürt beyinin çadıra sığmayacak kalabalıkta bir grupla kendilerini ziyaret geldiğini, kendilerine oldukça şüpheli bir yaklaşım sergilediğini, niyetleri konusunda sorgulayıcı yaklaştığını, İngiltere ve Rusya’nın Türkiye’yi paylaşma konusunda aralarında çekiştiklerini söylediğini kaydetmektedir. Buradaki Kürtlerin yöreyi kontrolleri altına alma konusunda köyler arasında sürekli çatışmaların yaşandığını da eklemektedir (Ainsworth W.F., 1842:271).

Sabah saatlerinde dağdan gelen serin hava eşliğinde yola çıktıklarını, Seruji yolu bilmediği için, genel olarak Toroslar boyunca kuzeydoğu yönünde, köy köy devam ederek seyahat ettiklerini, bu köylerden birinde ücret ödemek kaydıyla bir Kürt rehber bulduklarını ancak bu kişinin de, köyden yarım mil kadar mesafe almışken kaçtığı nakletmektedir (Ainsworth W.F., 1842:271).

Torosların eteklerine geldiklerinde İsveç adını andıran bir ismi olan derin Chamuni (Şamoni) vadisine indiklerini, buradan dik eğimli kayalık bir yükseltiyi aştıktan sonra, büyük bir köy olan Oldish (Olbis / Köklüce) vardıklarını ifade etmektedir (Ainsworth W.F., 1842:273).

Burada tamamen Kürt bölgesine geldiklerini hissettiklerini, çünkü buradaki Kürtlerin devlete bağlı olmadıklarını beylerine tâbi (kul) olduklarını ifade etmektedir. Burada karşılaştıkları köylülerin görünümünü (görünüş,

giyim kuşam ve silahları) uzun uzun tasvir eden seyyah, askeri kıyafete benzeyen kıyafetler giyildiğini, her erkeğin silahını sırtında taşıdığını, düzgün kaslı ve yakışıklı olduklarını yazmaktadır (Ainsworth W.F., 1842:273-274).

Seyyah, kadınların da güzel görünümlü, parlak siyah saçlara sahip olduklarını ve yüzlerini de kapatmadıklarını ifade etmektedir. Köyün ortasında koca çınarların gölgesinde, çeşme kenarında, bir buçuk saat dinlenme esnasında neredeyse bütün köylülerin etraflarında toplandığını, bu durumun kendilerine köylüleri gözlemlemek için mükemmel bir fırsat sunduğunu vurgulamaktadır.

Ainsworth Gerger'e yaklaştıkları bu andan itibaren gözlemlerini şu şekilde aktarmaktadır*^{*}; *“Oldish'ten ayrıldıktan sonra, kayalık bir yokuşun yanındaki kaba saba yolu takip ettik ve daha çok gitmemiştik ki askeri üniformalar giyen genç bir Kürt bize yetişip önümüze geçti ve Bay Rassam'la gizemli bir şekilde konuşmaya başladı. Bu kadar çok Avrupalı arasında bir hekim olması gerektiğine kadar vermişti. Tanrı, kendisine bir aile vermemişti. Ancak, bu talihsizliği giderecek bir şifamız yoktu ve yaptığı ancak sonuç vermeyen yürüyüşten pek hoşnut olmayan yeni arkadaşımızın yanından ayrılmamız gerekti”*.

Ainsworth'ün daha Gerger'e yaklaşırken kaydettiği gözlemler bize yörenin içinde bulunduğu durumu anlamakta oldukça kolaylık sağlamaktadır. Bir yöre insanının sağlık sorunlarının çözümünü gelen yabancı misafirlerden umması, bir bakıma içinde bulunduğu çaresizliğe de işaret etmektedir. Burada dikkati çeken husus, aradan geçen uzun zamana rağmen, yörenin sağlık hizmetlerine erişim konusunda ne yazık ki halen çok önemli kısıtlarla karşı karşıya olmasıdır. Köylere sağlık hizmetlerinin yeterince ve zamanında götürülmesi bir yana, ilçe merkezinde bile yakın döneme kadar donanımlı sağlık tesislerinin yeterli olmaması, ilçe nüfusunun hastalıklarının tedavisinde Kâhta veya Adıyaman merkezdeki hastanelere başvurmasını zorunlu kılmıştır.

Ainsworth yöre ile ilgili olarak sadece beşer hayatıyla ilgili değil, aynı zamanda başta iklim ve topografya olmak üzere doğal coğrafya koşullarına ilişkin özellikleri de en açık ve çarpıcı şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü yazısının devamında; *“Gündüz, güneşin, kayaların çıplak yüzeyinden yansımaları o kadar yoğun bir sıcaklık üretiyordu ki atların biri bayılarak yere yığıldı ve köpeğin ayakları da o kadar şişmişti ki artık yürümeye devam*

* Seyyahın Gerger ve yakın çevresini kapsayan gözlemlerini kaleme aldığı eserinin bu bölümü (265-288 sayfalar) küçük açıklamalar eklemek suretiyle olduğu gibi Türkçeye çevrilerek kullanılmıştır.

edemiyordu ve bu nedenle onu bir sedyeye almak zorunda kaldık. En nihayet, tepelerin sırtının yakınında küçük bir geçide geldik. Burada, kaya yatakları, sanki deniz dalgaları taşta dönmüş görünümü veren bir biçimde düzensiz ve muhteşem bir şekilde kavisliydi. Bu geçit, şu anda harap bir halde olan bir duvar ve oldukça yıkık kare şeklinde iki kule ile korunmaktaydı”.

Belirtilen ifadelerinde yörenin yaz mevsiminde ulaştığı yüksek sıcaklık değerlerinin, beşeri hayatı nasıl olumsuz etkilediğini vurgularken, topografyanın da ancak geçitler vasıtasıyla geçişe imkân verdiğini ifade etmektedir.

Gerger kasabası ve yakın çevresine ilişkin tasvirlerle de yer veren Ainsworth; *“Burayı geçtiğimizde, açık ve ağaçlı güzel Gerger Kalesi vadisi karşımızda uzanıyordu. Devasa Aşur Dağı (Ashur Tagh) ve diğer yükseltilerle adeta tecrit edilmiş bu vadinin çok uzak olmayan sağdaki kayalıkların yamacında Gerger kalesinin küçük kasabası bulunmakta, onun yukarısındaki kayalık yükselti de ise, sanki bitişiğindeki tepe sırtından kazara ayrılmış gibi görünen Juliolopolis kalesi bulunmaktaydı”* ifadelerine yer vermektedir.

Kasabanın belirtilen dönemdeki idari ve sosyal yapısını da ortaya koyan Ainsworth; *“Buraya vardığımızda yaptığımız ilk şey, mütesellimi* görmek oldu. Ancak kendisi burada sadece bir yardımcıya sahipti. Bu yardımcı bize, Kürtlerin, Porte ile ittifaklarını bozdukları, yöneticinin de yardım almak için Hafız Paşaya gittiğini ve Kürtlerin besleyebilecekleri kötü niyetlere karşı onları koruyacak gücü olmadığını söyledi. Ancak, Osmanlıları değil Kürtleri ziyaret etmemiz gerektiği konusunda çoktan karar vermiş olduğumuzdan çadırımızı köyün yakınında kurduk ve bu bizi görmeye gelecek olan kişilerin dostluğunu kazanmaya çalışmaya karar verdik”* demektedir, böylece Gerger yerleşmesinde mevcut halk ile merkezi yönetim arasında bir takım anlaşmazlıklar olduğunu da göstermiş olmaktadır.

Kasabanın idari hüviyetine rağmen oldukça az sayıda evin olmasına şaşırarak Ainsworth, aynı zamanda bize kasaba ve kaledeki mesken sayısını da aktarmaktadır. *“Modern Gerger kasabası, bir mütesellim bulunmasına rağmen sadece 150 evin bulunduğu küçük bir yerd, kalenin içinde ise otuz ev daha bulunuyordu. Nüfusun büyük bir çoğunluğu Kürt dağlılarından oluşmaktaydı, ancak yirmi beş Ermeni'nin yanı sıra birkaç tane de dindar Türk bulunuyordu. Bu küçük cemaatin bir rahibi ve bir de kilisesi vardı”* sözleriyle idari niteliğine tezat bir görüntü çizdiğini, bunun yanı sıra, kasaba

* Mütesellim: Tanzimat'tan önce beylerbeyi ve sancakbeylerinin, bölgelerindeki sancak ve ilçeleri kendi adlarına yönetmekle görevlendirdikleri kimse (Türk Dil Kurumu, Büyük Sözlük).

halkının etnik köken ve inanç özellikleri bakımından da oldukça karma bir yapı gösterdiğini vurgulamaktadır.

Bir yandan kasabadaki etnik ve dini yapıya ışık tutan Ainsworth, aynı zamanda bu yapının sebep olduğu karmaşa ortamına dikkat çekmekte, o dönemde kasabada yaşayan Müslim ve Gayrimüslimler arasında çok sıcak ve dostane ilişkilerin olmadığını da yansıtmış olmaktadır. Ainsworth bu durumu şöyle kaydetmektedir. *“Ertesi gün Pazar olduğundan, Ermeni rahip bizi ziyarete geldi ve yanında biraz komünyon ekmeği getirmişti. Onun, ziyaretçilerle neredeyse tamamen dolmuş olan çadırın içerisine oturmasını istedik. Ziyaretçilerin arasında, normal bir Osmanlı gibi giyindiği için molla olduğunu anlamadığımız, Müslümanların mollası da vardı. Burada bulunanların bir bölümü bize küfürlü sözler sarfetmeye başladı. Rahip bizim tarafımızı tutunca molla kendisine öfkeli ve saldırgan bir şekilde hücum etti. O zaman kim olduğunu bilmediğimiz kişiyi omuzlarından tutup çadırın dışına attık. Bu nahoş olay nedeniyle biz istemeden Ermenilerin safını tutmuş ve Müslümanları karşımıza almış olduk. Daha sonra molla, yanında iri yarı ve silahlı Kürtlerle tekrar geldi. Bunlar, yüksek bir ses tonuyla, kendi din adamlarına hakaret etmenin kendilerine hakaret etmek anlamına geldiğini söylediler. Çadırın dışına bir muhafız dikmek zorunda kaldık. Bu davranışımız, ortaya çıkan düşmanca davranışların bir süre kesilmesini sağladı. Bu arada çadırdaki ziyaretçilerin tamamı da ayrılmıştı”.*

Seyyahın, eserinin devamında da Gerger kasabası ve çevresine ilişkin detaylı gözlemleriyle dikkati çekmeye devam etmektedir. Bu çerçevede kalenin fiziksel özelliklerini ayrıntılı olarak aktaran seyyah; *“Aynı sabah ilginç bir antik kalıntıya sahip olan kaleyi ziyaret ettik. Bitişindeki sarp kayalıklardan kazılarak açılmış bir saha ile ayrılan Kalenin bulunduğu tepe (Şekil 1), ortasındaki kare sütunlarla desteklenen ahşap bir köprüyle ana bölgeye bağlanıyordu. Çok güzel ve Saracenic bir mimariye sahip olan Geçidin kapısında Arapça bir yazıt vardı. Kapı, üç kemerli üstü kapalı bir yola açılıyor ve daha sonra üstü açık bir yol vasıtasıyla kayaların yanından ikinci bir kapıya yöneliyordu. Burada geçit sert kayalar kesilerek yapılmıştı ve içinde, eskiden olasılıkla bir heykel veya bas-rölyef bir başın yerleştiği, kafese benzer bir girinti bulunuyordu. Bu yuvarlak kafesin etrafında, orta çağa ait Yunan harflerinden oluşan uzun bir yazıt vardı. Ancak artık sadece çeşitli yerlerindeki birkaç kelime okunabilir haldeydi. Buraları da geçince, kalenin, evleri barındıran ve daha yıkık halde olan kısmına girdik. Kayaların en yüksek kısmında, taş işçiliğiyle işlenmiş sert bir taş kütleli bulunuyordu. Kalenin içerisinde ayrıca ilginç bir işçiliğe sahip olan ve Halifeye bağlı Araplara veya Timur’un liderliğinde bu noktada Fırat nehrini geçen*

Tatarlara aitmiş gibi görünen üç küçük savaş topu bulunuyordu” şeklinde kaydetmektedir.

Sadece Gerger kasabası ve yakın çevresi değil, daha uzak sahalara ilişkin gözlemlere de yer veren seyyah; “*Kaleden görünen manzara çok güzeldi. Bir tarafta, doğuda Karaca Dağları tarafından kesintiye uğrayan, güneyde ise gözün göremediği yerlere kadar uzanan oldukça geniş Siverek ovası ile Fırat Nehrine doğru uzanan ancak kireçtaşından sarp kayalıklar arkasında saklı kalan büyük Kürt bölgesi, diğer yönlerde ise, ortasında Kâhta kayalık geçidi, yüksek ve konik Aşur dağı ve diğer sarp dağ sırtları gibi değişken dağ manzaraların başlıca coğrafi şekillerinden oluşan bir saha yer almaktaydı. Ancak en ilgi çekici coğrafi şekiller, birbirine bitişik yeşil vadiler, yüksek eğimli tepeler, genellikle yerleşime sahne olmaması beklenen ancak bizim köylere rastladığımız bölgeler ile neredeyse her yönde işlenen arazilerdi”* sözleriyle yörenin; dağ, vadi, plato ve ova şeklinde sıralanan topografik ünitelerini adeta şiirsel bir dille kaydetmektedir.

Gerger Kalesi (Gerger Kalesi)

Şekil 1: Gerger Kalesi 1839-1840 (Ainsworth W.F., 1842:275)

Yörenin en önemli ve büyük akarsuyu olan Fırat nehrine ilişkin gözlemlere de yer veren seyyah; *“Toros’un etrafında kıvrılan Fırat, Gerger kalesi diyarında, Dirisko’ya gitmek için kullanılan su aracının birkaç mil ötesine erişiyor, en doğudaki kavisi ise aynı adlı köyün hemen üzerindeki suyun en hızlı aktığı noktadan akararak Gerger kalesinin sarp kayalıklarının altında tekrar dönüyor ve üçte biri neredeyse tamamen dikey olan sarp kayalıklardan oluşan ve derinliği 400 fit’in üzerinde olan çok dar bir vadiden geçiyordu. Buradan ise Chamuni (Şamoni) vadisinin altından devam ediyor ve bu vadinin kıyılarına bir süreliğine verim ve bereket getiriyordu. Etraftaki dağların zirveleri çoğunlukla çıplak, kayalık ve kıraç idi. Yamaçlar da kayalık ve engebeliydi ancak aynı zamanda da geniş ve uzun gölgelere sahip ağaçlıklarla kaplı idi”* ifadeleriyle bir yandan Fırat nehrinin büyüklüğü ve takip ettiği vadinin özelliklerini ortaya koyarken, diğer yandan nehir vadisi boyunca doğal bitki örtüsünün özelliklerine de işaret etmektedir.

Seyyah, kaleye yaptıkları ziyaret sırasında, herhangi bir define bulup bulamayacaklarını görmeye can atan büyük bir kalabalığın kendilerine eşlik etmesine rağmen, rahatsızlık yaratacak herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını sözlerine eklemektedir.

10 Haziran tarihine ilişkin notlarında Ainsworth Gerger’den ayrılma sürecini anlatırken, aslında Kasabadan ayrılmanın pek kolay olmadığını ifade etmektedir. Bir yandan yöredeki nüfuzlu kişilerin baskısı, diğer taraftan Fırat nehrini geçmek için sal bulunmamasının yöreden ayrılmalarını zorlaştırdığını ve farklı yöntemlere başvurmalarını zorunlu kıldığını kaydetmektedir. Seyyah bu duruma ilişkin gözlemlerini *“sonraki gün yola koyulmak istedik, ancak katırcımız geceleyin gizlice kaçmıştı, Kürtler bize katır vermiyordu ve eşyalarımızı bırakmamız da mümkün olmadığından, Rassam bey, nazik bir şekilde Dirisko’ya giderek bir sal inşa ettirmeyi denemeyi teklif etti. Sabah, Murderli kabilesinin şefi, yanında silahlı adamlarla bizi ziyaret etti. Kim olduğumuzu biliyordu ve hoşnut bir şekilde, siz Rus değil, İngiliz’siniz, dedi. Bu grubu dostlukla karşıladık, çok saygılı bir şekilde davranıp, silahlarımız dışında hiçbir şeye dokunmadılar. Bay Rassam, bir sal elde edemediği bilgisiyse geri döndü. Bu nedenle kısa bir fikir alışverişinin ardından, yapılacak en akıllıca işin, kasabanın vali yardımcısına rüşvet vermek ve elindeki otoriteyle neler yapabileceğini görmek olduğuna karar verdik. Bu plan, maliyetli olmasına rağmen ihtiyacımıza cevap verdi ve kısa bir süre sonra birkaç katırın saklandıkları yerlerden çıkarıldıklarını görmek bizi memnun etti. Çünkü kısa bir süre önce kasabada tek bir katır bile olmadığı bize kesin bir dille söyleniyordu. Çadırımızı söküp memnuniyetle yola koyulduk”* şeklinde belirtmektedir.

Kasabadan ayrılmalarını sağlayacak bu yöntemin kendilerine pahalıya mal olduğuna işaret eden Ainsworth; *“bizi memnun eden bir diğer şey de, neredeyse her katıra bir tane düşen, çok sayıdaki katırcımızın, bizden alacakları parayı, dağlara geri götürebilecekleri bir yüke dönüştürebilme imkânı olan Birecik’e gitmeye istekli olmalarıydı (böylece yolculuk iki amaca birden hizmet edecekti). Ancak Serasker’in ordusu bu kasabadaydı, bu nedenle yanlarına hançer dışında silah almaya cesaret edemediler. Başlangıçta çok gürültü çıkarmalarına, yaygaracı ve huysuz olmalarına rağmen, akşama kadar onları bize itaat etmeye ikna ettik. Ancak ikna edene kadar Rassam oldukça zor bir zaman geçirmek zorunda kaldı”* sözleriyle sürecin ne kadar zorlu olduğunu da vurgulamış olmaktadır.

Gerger vadisinden, giderken kullandıkları geçidi kullanarak ayrıldıklarını belirten Seyyah, buradan güneye doğru inerek, Fırat’ın aşağısında, derinliği 300 – 400 fit olan derin bir derenin yanına vardıklarını, burada kendilerini oldukça zorlu ve tehlikeli bir yolun beklediğini kaydetmektedir. Ainsworth katetmek zorunda oldukları bu yolun özelliklerini; *“yol, bu uçurumun kenarlarından ve bazen kopmuş kayalar arasından aşağı iniyordu, bazen de sarp kayalıkların önünden ilerliyordu. Yol o kadar dardı ki katırlardan birini bile hafifçe itmek onun aşağı yuvarlanmasına neden olacaktı. Bazı yerlerde yol merdiven basamakları şeklinde olmasına karşın katırlar bunlara bir insan gibi alışkın görünüyordu. Bizi karşıya geçirecek sadece küçük bir sal olduğundan yükümüzün katırlara yüklenip indirilmesi gerekiyordu. Hepimiz elbirliği yapmamıza rağmen, tüm akşamüstünü geçitten geçmeye çalışarak harcadık. Yaşadığımız tek kötü şey ise, çadır ekipmanımızın aşağı yuvarlanması ve yalçın bir kayalığa çarpıp neredeyse derenin ortasına düşene kadar durmaması idi. Ancak soldan sorumlu olan adamlardan biri suya atladı ve malzemeyi tekrar kıyıya çıkardı”* sözleriyle özetlemektedir.

Yolculuklarına Gerger’in güneyine doğru devam eden seyyah, güneş batmadan hemen önce barışçıl ve varlıklı çiftçilerden oluşan küçük bir Suriyeli cemaatinin yaşadığı Masro köyüne vardıklarını, çadırını köyün yanındaki bir mısır tarlasının anızları arasında kurduklarını ve ortalık kararana kadar da dut topladıklarını belirtmektedir. Buradaki durumlarını Gerger’dekinden çok farklı olduğunu kaydeden Ainsworth, *“bunun için müteşekkir olmamıza rağmen, bunun sadece Fırat’ı geçmekle sağladığımıza inanmakta hala çok güçlük çekiyorduk”* sözleriyle de Fırat nehrinin iki yakası arasında karşılaştıkları bariz farklılıklara dikkat çekmektedir.

Fırat nehri boyunca yolculuklarına devam eden Ainsworth (11 Haziran), koruluk ve bahçelik olan Hadro’yu, ardından üç saatlik mesafedeki

Masro'yu geçtikten sonra kalker bir vadi içinde akan Zengibar (veya Negroes) çayına ulaştıklarını belirtmektedir. Daha sonra Fırat nehri sahiline indiklerini kaydeden seyyah, oldukça fakir bir Kürt köyü olan Kantarah'ta kısa bir süre dinlendiklerini ifade etmektedir. Birçok küçük dere ve vadiyi aştıkları bu günde 35 coğrafi mil (kara mili) mesafe kaydettikleri anlaşılan seyyahın günün sonunda, antik bir yerleşim yeri olduğu belli olan yapay bir tepenin üzerindeki Hoshun köyünün aşağısındaki arazide çadırlarını kurduklarını ifade ediyor. Sonraki günlerde de Fırat nehri boyunca yaptıkları seyahate ilişkin gözlemlerini detaylı olarak aktaran Ainsworth, Samsat üzerinde Bileceğe geçtiklerini kaydetmektedir.

Bir Fransız coğrafyacı ve oryantalist olan **Vital Casimir Cuinet (1833-1896)**, 1880-1892 yılları arasında Duyun-u Umumiye* adına Osmanlı şehirlerinde ekonomik, sosyal ve kültürel envanter çalışması yapmakla görevlendirilmiştir. Cuinet, Sancakların ve Sancaklara bağlı Kazaların coğrafi, idari, nüfus, etnik ve dinsel durumuna ilişkin istatistik verileri içeren çalışmaları daha sonra birkaç cilt halinde yayınlamıştır (Cuinet V., 1891-1894).

“Cuinet'nin derlemesi 19. yüzyıl sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya kıtasındaki bölümünün nüfusu, coğrafyası, yönetimi, sosyal ve ekonomik durumu hakkındaki en değerli Avrupa kökenli yayınlardan biridir. Bu bilgiler daha sonraki birçok yayına ve araştırmaya kaynak olmuştur. Cuinet kitabının ilk üç cildinin yazımını 1890'da tamamlamıştır. Dolayısıyla, verdiği rakamların bu yıla ait oldukları varsayılabilir (Behar C., 1996:45)”.

Çok sayıda istatistik veriye yer verdiği eserinde Cuinet, her vilayeti ayrı bir bölüm olarak ele almakta, her bölümde de vilayete bağlı olan Sancak ve kazaların durumunu ele almaktadır. Yazar her bölümün girişinde, önce idari birimin coğrafi konumu, sınırları, komşu vilayetleri ve yüzölçümü gibi bilgilere yer vermekte, ardından idari özellikleri detaylı olarak ele almaktadır.

Yazar, çalışmalarının birinci cildinde Anadolu'yu 21 vilayet başlığı altında incelemiştir (Cuinet V., 1892: XVI-XVII). Çalışmamızın konusu oluşturan Gerger ve çevresiyle ilgili bilgiler ise Mamouret-ul Aziz (günümüzde Elâzığ) vilayeti kapsamında yer almaktadır.

Yazarın verilerine göre bu dönemde Mamurat-ül Aziz Vilayeti 3 Sancak, 17 Kaza ve 13 Nahiyeden oluşmaktadır (Cuinet V., 1892: XVII).

* Duyun-u Umumiye; genel borçlar anlamına gelen kavram Osmanlının kırım savaşı sonrası ilk kez 1854 yılında aldığı dış borçların düzenlenmesi ve denetlenmesi amacıyla 1881-1939 yılları arasında kurulmuş olan teşkilatın adıdır.

Kharpout (Harput), Malatia (Malatya), Khozat (Hozat), Eghine (Eğin), Arabkir (Arapkir) ve Mazaguerd'in (Mazgirt) en önemli şehirler olarak kaydedildiği çalışmada, vilayetin toplam nüfusunun ise 575 314 olduğu belirtilmiştir.

Malatya ve bağlı birimlere ilişkin bilgiler eserin 2. cildinde yer almaktadır (Cuinet V., 1892:318). Mamouret-ul Aziz Vilayeti ana başlığıyla başlayan bu bölümün girişinde, vilayetin bir haritasıyla birlikte, merkez sancaklar olan Kharpout (Harput), Malatia (Malatya) ve Dersim sancaklarına ilişkin temel arazi kullanımını bilgilerini verdikten sonra idari bölümlenmeye geçmekte ve sancakları tek tek incelemektedir.

Belirtilen bölümde, Malatya sancağının Malatia (Malatya) Merkez, Behesni (Besni), Husn-i Mansour (Adıyaman), Kiahda (Kâhta) ve Aktche-Dagh (Akçadağ) gibi kazalardan müteşekkil olduğu anlaşılmaktadır. Samsade (Samsat), adı geçen kazalardan Hısn-ı Mansur'a bağlı bir nahiye iken, Merdessi, Tchiro (Şiro-Pütürge) Ghergher (Gerger) ise Kiahda (Kâhta) kazasına bağlı nahiyeler olarak kayıtlara geçmiştir (Cuinet V., 1892:319). Yine Hısn-ı Mansur kazasına bağlı 250 köyün varlığına işaret edilirken, Kiahda (Kâhta) Kazasına ise 360 köyün bağlı olduğunu ifade edilmektedir.

Çalışma sahamız olan Gerger ve çevresini, Malatya Sancağı dahilinde ayrı bir başlık olarak ele alan Cuinet, bölümün giriş kısmında Malatya sancağının coğrafi konumu ve komşu vilayet veya sancakları belirttiikten sonra, arazi kullanımına kısaca değinmekte, ardından idari bölümlenmeleri kaydetmektedir (Cuinet V., 1892:369). Belirtilen veriler göre, 5 kazası, 9 nahiyesi ve 1240 köyü bulunan Malatya sancağının toplam nüfusu 216 280'dir. Bu çerçevede en fazla köyü olan kaza Kâhta olurken, bu kazayı 300 köyü olan Besni takip etmektedir.

Eserde, Malatya sancağının merkezi olan Malatya şehrinin tarihçesine ilişkin uzun sayılabilecek bilgilere yer verildikten sonra, merkez kazaya bağlı köylerin nüfusları kayda geçirilmiştir.

Malatya sancağının diğer bir kazası olan Besni'ye ilişkin bilgiler de aynı formatta yani, konumu, idari yapısı, nüfusu, yönetimi, bağlı köyleri, tarımsal üretimi verilmektedir. Benzer bir değerlendirme Hısn-ı Mansur kazası içinde yapılmış bulunmaktadır. Dolayısıyla günümüzde Gerger ilçesinin bağlı olduğu Kâhta kazasına ilişkin bilgiler de eserin bu bölümünde ele alınmış bulunmaktadır.

Öncelikle Kâhta'nın coğrafi konumu ve sınırları belirtilen bilgilerde, Malatya sancağının Güneydoğusunda yer aldığını, kuzeyinde Malatya

merkez ve Harput sancağı, güneyinde Diyarbakır Vilayeti, Batısında ise Hısn-ı Mansur kazasının yer aldığı ifade edilmektedir (Cuinet V., 1892:379).

Kâhta kazasına 3 nahiye ve 360 köyün bağlı olduğu ve toplam nüfusunun ise 46.264 olduğuna yer verilen çalışmada, nüfus özelliklerine ilişkin olarak ise, Müslüman, Kürd, Kızılbaş ve Gregorien Ermeni şeklinde bir sınıflama yapılmıştır. Buna göre, Kâhta kazasında; Müslümanlar 23.100, Kürtler 5.000, Kızılbaşlar 14.374, Ermeniler ise 3.790'dır (Cuinet V., 1892:380). Kaza merkezi nüfusunun 1.300 olarak belirtildiği eserde, kazaya bağlı belli başlı nahiye ve köyler olarak, 400 nüfuslu Merdessi, 350 nüfuslu Tchiro (Şiro), 600 nüfuslu Gherghez (Gerger) ve 300 nüfuslu Tudja veya Borsoun-Kale öne çıkmaktadır (Cuinet V., 1892:381).

Belirtilen genel bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla, bu dönemde Gerger az nüfuslu bir yerleşme niteliğindedir. Diğer kaza merkezlerine ilişkin detaylı bilgiler verilmiş olmasına karşın Gerger'e ait herhangi bir detay verilmemiş olması bunu teyid eder niteliktedir.

Bölümün sonunda Kâhta kazasına ilişkin tarımsal ve sanayi üretimine de yer verilmekte, bu çerçevede kazada çok miktarda tahıl üretildiği, üzüm ve meyve üretiminin de başarılı bir şekilde gerçekleştirildiği, sakinlerinin için yaz aylarında evlerini terk ederek çadırlarda yaşadıklarını, özellikle bu dönemde kaba bir biçimde dokundukları için Akçadağ'dakilerden piyasa değeri daha düşük olan halı üretildiği ifade edilmektedir (Cuinet V., 1892:381).

Çeşitli kaynaklara dayanılarak ortaya konulan yöre tarihsel gelişimine ilişkin genel değerlendirmeler yanında, yörede halen izlerine ulaşılabilen birtakım yapılar bu sürecin aydınlatılmasında en önemli unsurlar olarak belirginleşmektedir. Bu unsurların başında kuşkusuz Gerger kalesi gelmektedir.

Gerger Kalesi, Gerger yöre sınırları içindeki en belirgin ve en önemli yapıların başında geliyor olmakla birlikte, bu alanda detaylı yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazılar gerçekleştirilmemiş olması, kaleye ilişkin bilgiler de yine yöre genel tarihi içinde değerlendirilmesini zorunlu hale getirmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, günümüzde harabe halinde olan kalenin özelliklerine ilişkin bazı detaylara yer verilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede öncelikle kalenin coğrafi konumunun ortaya konulmuş ardından; kalesinin neden bu alanda kurulduğu ve tarihsel süreçte hangi amaçlara hizmet ettiği, farklı siyasi organizasyonlar tarafından kullanılıp kullanılmadığı, kullanıldı

ise, strateji değeri ve fonksiyonunun aynı olup olmadığı, sadece bir karakol kalesi mi, yoksa aynı zamanda bulunduğu yerde bir yerleşmenin (şehir/kasaba/köy) kurulmasına da hizmet edip etmediği, onarım görüp görmediği, kalenin fiziki özelliklerinin neler olduğu, nasıl bir topografik ünite kurulduğu, korunmaya yönelik nasıl tedbirler alındığı, surlarının olup olmadığı, iç düzeninin nasıl oluşturulduğu, ebatlarının ne kadar olduğu? gibi sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır.

Oymaklı köyü (Nefis Gerger) yakınında yer alan kale, Fırat vadisi ile Çifthisar vadisi arasında kuzey- güney yönünde uzanış gösteren tepelik alanın kuzeydoğu ucunda, her iki vadiye hâkim bir tepe üzerinde kurulmuştur. Kalenin üzerinde konumlandığı tepelik alanın kuzeyi irtifa kaybederek eğimli bir yamacın oluşmasına hizmet ederken, güney kesimi adeta insan eliyle kesilmiş gibi devamındaki yüksek sahadan ayrılmıştır (Foto 56). Bu yönüyle Kale'nin üzerinde konumlandığı tepe ilkçağ kalelerinin kurulmasındaki en önemli koşullardan biri olan "korunmaya elverişli olma" kaidesine de uygun bir görünüm arz etmektedir (Foto 57).

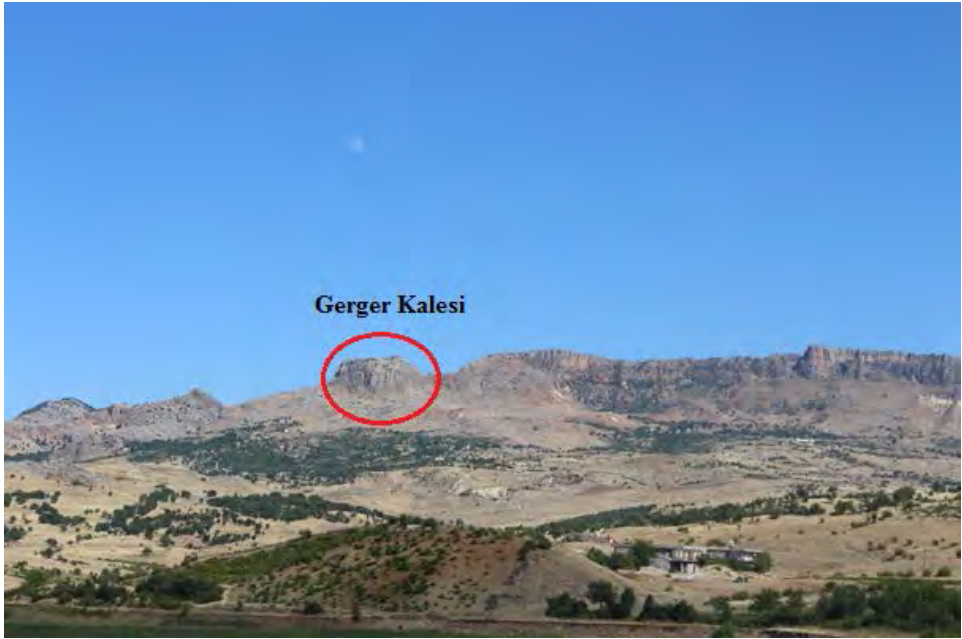

Foto 56: Gerger Kalesinin Üzerinde Yer Aldığı Tepelik Alan

Kaynaklarda, M.Ö. III. yüzyılın ilk yarısında Arseses adındaki Selevkos kralı zamanında kurulduğu ve Arseses adının verildiği belirtilen kale ve kentin daha sonra Kommagene Krallığı döneminde (M.Ö.69-M.S.72) Aşağı Arsemia adıyla kışlık kent olarak önem kazandığı, Selçuklu ve Osmanlı

dönemlerinde ise surlar, kale kapıları ve tonozlu yapı grupları eklenerek kullanılmaya devam edildiği (Adıyaman Valiliği 1994:42) kaydedilmektedir.

Foto 57 : 1800'lü Yılların Sonunda Gerger Kalesi (Dörner F.K., 1990:68)

Fırat Nehri'nin batı yakasında yer alan Gerger kalesi, Kommagene Krallığı'nın doğu sınırını oluşturmakta olup, Fırat nehri üzerindeki geçişlerin kontrol noktası durumundadır. Sarp kayalar üzerine, Aşağı Kale ve Yukarı Kale olmak üzere iki bölüm halinde inşa edilen Gerger Kalesi, Kommageneliler'in ilk idare merkezi durumunda olup, aynı zamanda kutsal bir tapınak görevini de üstlenmiştir (Adıyamanlılar Vakfı 2015).

“Gerger müstahkem kalesiyle önemini uzun bir tarihsel süreç boyunca korumuştur. Kale ve yerleşme Osmanlı egemenliğine girmeden önce önemini yitirmeye başlamış, Osmanlının ilk yıllarında yapılan tahrirde (1519) kale görevlileri hakkın bir bilgiye rastlanmaması, bu dönemde Behisni ve Kâhta kaleleri kadar ehemmiyetli olmadığı izlenimi vermektedir. Ancak 1524 yılında üç nefer (asker) kale görevlisinin kaydedilmesi, 1530 yılında ise kalede 11 kale eri, 1 kethüda, 1 dizdar ve 1 serbölük olmak üzere toplam 15 görevlinin bulunması, ya önceki kayıtlarla ilgili bir sorun olduğu veya Kalenin sonraki dönemlerde yeniden faal hale getirilmesiyle alakalı olmalıdır (Taşt Demir M., 1999:76)”. 1547 yılında kalede görevli sayısı 21 iken, 1560 yılında ise 16'dır (Taşt Demir M., 1999:77).

Sonraki dönemlerde yöredeki kalelerin devletlerarası savaşlarda savunma için değil, devleti içinde bazı asi gruplar tarafından korunmak amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. “1860’lı yıllarda günümüz Adıyaman sınırları içinde bilhassa Kâhta ve Gerger çevresi, çatışma, gasp ve yağmaların yapıldığı belli noktaları barındırmaktaydı. Kâhta Kalesi kontrol edilemeyen noktaların son derece iyi bir örneğiydi. Kale, o günün şartlarında, neredeyse yıkılması imkânsız yapısı, ulaşılması ve ele geçirilmesi çok zor doğal koşullarından ötürü eşkiya ve asker kaçakçılarının sığındığı bir merkez haline gelmişti. Öyle ki; bu çevreden güvenlik nedeniyle ne vergi ne de asker toplanabilmekteydi. Yaklaşık 10 yıl, Gerger nahiye müdürlüğü idaresine bağlı bulunan Gerger kalesi ve çevre yerleşim birimlerine hükümet memurlarından ve zaptiyelerden hiç kimse, can korkusuyla gitmeye cesaret edemedi (Atalay T., 2008:150-151)”

Çalışmanın önceki bölümlerinde detaylı olarak ele alındığı üzere, yöreyi ziyaret eden seyyahların da çoğunlukla benzer tehdit ve saldırılara maruz kalması ve yöre idarecileri tarafında belirli sahalara girmemeleri konusunda uyarıda bulunmaları, ileri sürülen kanaati güçlendirir niteliktedir. “Bu nedenle bölgede kontrolün sağlanması ve daha rahat ıslahatlar yapılabilmesi için yeni bir idari yapılanmaya gidilmiş, ilk somut adım 1868 yılında Kâhta’nın merkez olduğu Mamurat-ül Aziz sancağına bağlı yeni bir kaymakamlık merkezi kurulmasıyla atılmıştır. O zamana kadar Hısn-ı Mansur’a bağlı bir nahiye olan Kâhta’nın kaza olmasıyla Gerger başta olmak üzere diğer nahiye ve köyler buraya bağlanmıştır (Atalay T., 2008:150-151)”.

“Karl Sester ve Karl Human Mayıs 1882’de Nemrut dağında yaptıkları çalışmalar esnasında adı geçen dağın doğusunda bulunan ve Fırat’ın hemen sarp kıyısı üzerinde yükselen Gerger kalesini de ziyaret etmişlerdir. Bu ziyarette; “*nehir (Fırat nehri) burada Toros dağları içinden zorla bir geçit açmış gibidir ve oradan dağın önünde yayılan kayalık ve ıssız yaylaya girer, bu yaylanın içindeki derin ve korkunç mecradan akar*” şeklinde tasvirde bulunmuşlardır (Dörner F.K., 1990:21)“.

Bu ziyaret sırasında küçük Gerger köyünde kaldıkları ve 10 Mayıs sabahı erkenden kaleye çıktıkları anlaşılan Sester ve Human, geçmişte burayı ziyaret eden Otto Puchstein’in bu manzarayı coşkuyla; “*kaleden kıvrım kıvrım vadinin, Gerger çayının Fırat’la birleştiği yerin, Nemrut dağı ve Girfe’nin yüksek zirveleriyle Torosların heybetli sırtlarının, nihayet güneydoğuda Mezopotamya düzlüğünün ve uzaktaki Karacadağ’ın manzarası muhteşem*” şeklinde anlattığını aktarmaktadırlar (Dörner F.K., 1990:21)“.

Adı geçen seyyahlar Kalede gördükleri kitabenin büyük ölçüde tahrip olduğunu, kalan kısmından “*kayalığın sırtındaki yükseklikte vaktiyle tanrıça Argandene’in bir tapınağının bulunduğu, kalenin kutsal bölge Arsameia şehir sahası içinde yer aldığı, tapınağın içinde Hierothesia denilen anıt-mezarlar, Kommagene’nin en az iki, belki de daha fazla sayıda kralının son istirahatgah olarak bu kutsal yeri seçmiş oldukları* (Dörner F.K., 1990:21)” anlaşıldığını aktarmaktadırlar.

1938 yılında Friedrich Karl Dörner kitabenin çözümlemesini yapmış ve kitabeden, Kral Antiochos’un atalarından biri olan Arsames’in şehrin ve kalenin kurucusu olduğu ve bunların onun adını taşıdığı sonucunu çıkarmıştır.

Aynı yerdeki başka bir kitabede ise, Kral Antiochos, kendinden sonraki dünyaya, büyükbabası kral Samos ve Sames’in tasvirinin, kendisinin emir vermesi sonucu yapıldığını bildirmektedir (Dörner F.K., 1990:22) (Foto 58).

Foto 58: Gerger Kalesi Kaya Kabartması (Human K., ve Puchstein O., 1890:355)

“Bu kabartma yaklaşık 30 cm derinliğinde, 4 m yüksekliğinde ve 2,7 m genişliğinde bir nişten* oyularak yapılmıştır (Foto 59). Nişin altındaki bir kitabeğe göre, I.Antiochos’un emriyle hazırlanmıştır ve onun baba tarafından büyükbabası olan, Kommagene kralı Ptolemaios’un oğlu Hükümdar Samos’u tasvir etmektedir. Hükümdar kaleye bakmamakta, bakışları, ayakları altında uzanan dağlık ülkeyi aşmaktadır. O noktadan uzaktaki sırtın ve onu taçlandıran Nemrut dağının zirvesinin çok iyi görülmesi, bir tesadüf eseri değil Kral Antiochos’un ve emrinde çalışan sanatçıların planlamasının sonucudur (Dörner F.K., 1990:143).

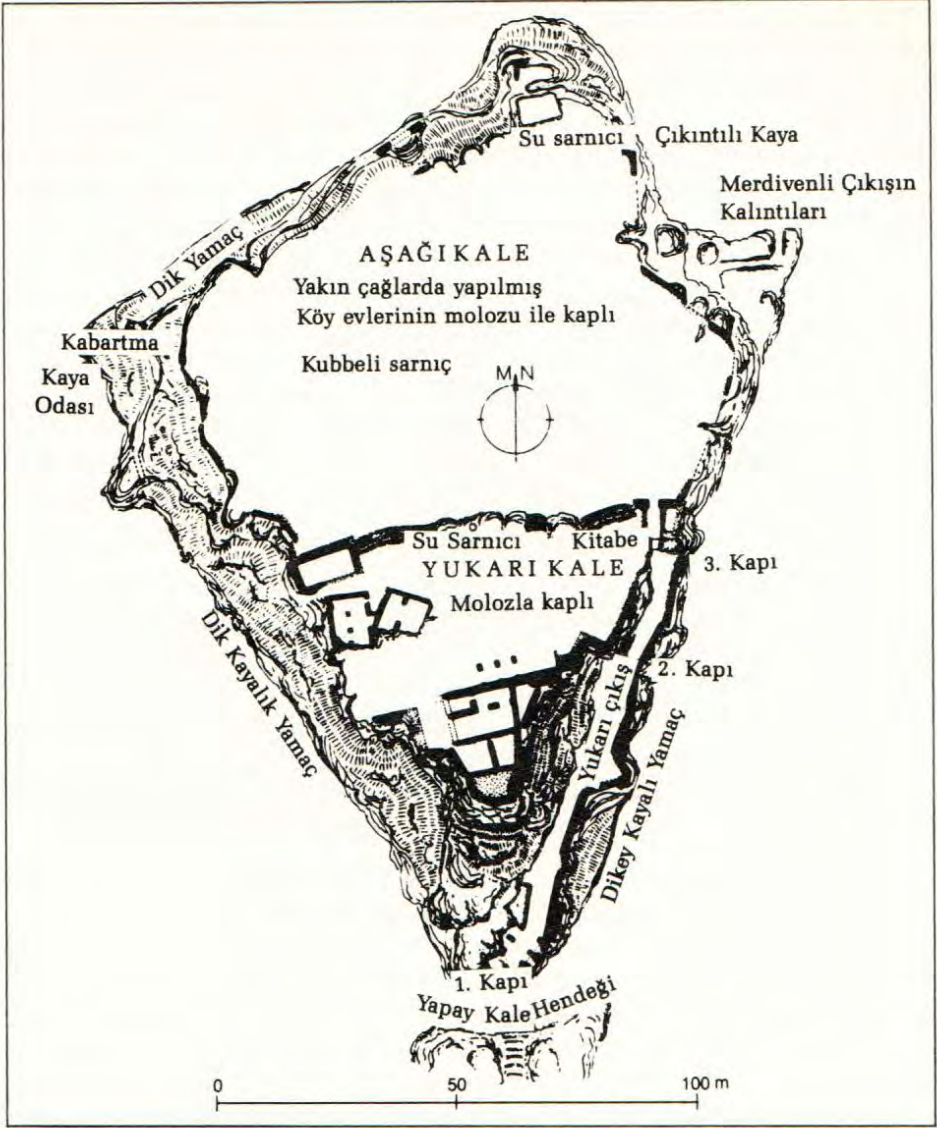
Kral Samos’a ait kabartma ve yazıtlar 24.09.1991 tarihinde tescillenerek kayıt altına alınmıştır (Özer A., vd. 2014:6-7).

Foto 59: Gerger Kalesi Kaya Kabartması (Gerger Kaymakamlığı 2016)

Dörner’in 1938 yılında yörede yaptığı çalışmalara Gerger kalesi de dahil edilmiştir. Bu çerçevede yapılan çalışmalar sonucu kalenin ebatları ve bir krokisi ortaya konulmuştur (Şekil 2).

* **Niş**, mimari yapılarda duvar içinde bırakılan oyuklara verilen addır. Kelimenin kökeni Fransızca "duvar hücresi" anlamına gelen Niche'e dayanır.

Şekil 2: Gerger Kalesi Krokisi (Dörner F.K., 1990:145)

Belirtilen çalışmalar kalenin iki aşamalı olduğuna işaret etmektedir. Bunlardan “aşağı kale, ancak pek kısa süre öncesine ait bir yerleşimden kalma ve eski kültür tabakalarını örten meskenlerin metrelerce yükseklikteki enkazıyla doludur. Yukarı kale (Foto 60), bu alt platodan bir kaya basamakla ayrılmıştır. Bu basamak muhtemelen iç kale duvarı için kısmen temel teşkil ediyordu. Aşağı kale bir düzlük görünümündeyken, yukarı kalenin arazisi

güneyden kuzeye doğru giderek yükselmektedir. Mevcut binaların pek az odası sağlam kalabilmiştir (Foto 61). Bunların duvarları yatay olarak ve harç yardımıyla dizilmiş kırık taştan (mıçırdan) örtülmüştür. Sadece birkaç yerde mevcut sütunlar için işlenmiş taş kullanılmıştır (Dörner F.K., 1990:144)”.

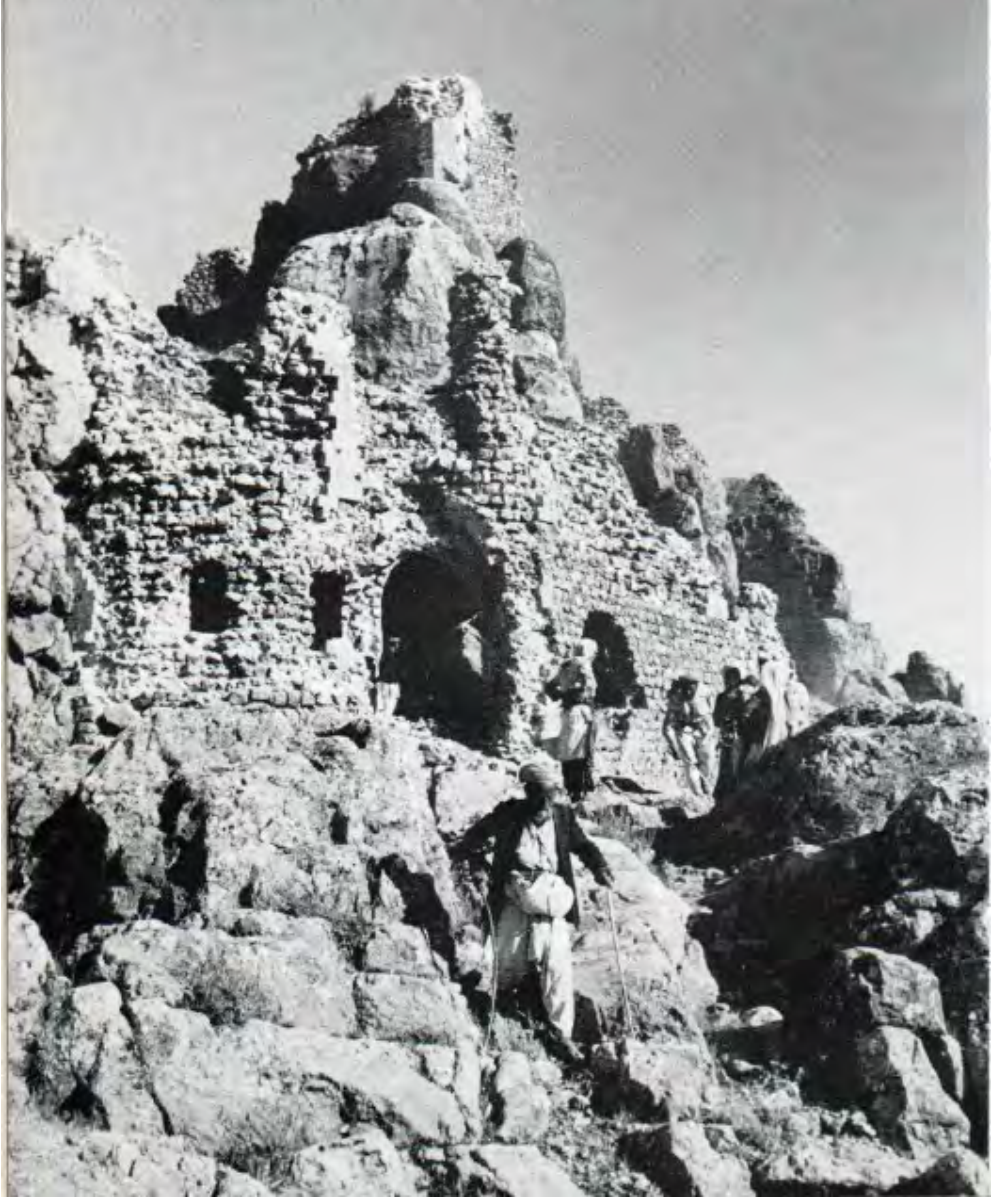

Foto 60: Gerger Kalesi Yukarı Kale Bölümü (Dörner F.K., 1990:68)

Foto 61: Gerger Kalesinde Kalıntıları İzlenebilen Yapılar (Gerger Kaymakamlığı 2016)

Kale'nin iç düzenlemesiyle ilgili detaylı bilgilere yer veren Dörner; *“Oradan kalenin kuzey duvarının bir kısmı belirgin bir şekilde ayrılmaktadır. Bu duvar iri çok kenarlı (poligonal), fazla işlenmemiş taşlardan oluşmaktadır. Ancak taşlar harç kullanılmaksızın dizilmiştir ve yatay katlar halinde örülmemiştir. Muhtemelen bu duvar parçası ile hemen yanındaki ikinci bir kısım, Kommagene çağındaki en eski yapım dönemine aittir. Kaya duvarında vaktiyle bir kabartma bulunuyormuş, fakat kitabenin birinci sütununun üst kısmı gibi, o da tamamen yok olmuş. Ortaçağda duvara sürgü delikleriyle bir kapı tutmalığı yerleştirilmiş ve üzerine bir kapı kemeri konmuştur. Küçük bir niş muhtemelen bekçinin oturma yeri vazifesi görüyordu (Dörner F.K., 1990:145)”* şeklinde tasvir etmektedir.

Kommagene krallığı zamanında çok önemli bir şehir olan Aşağı Arsemia, daha sonra da önemini korumuş, tarih boyunca hep sınır karakolu görevi görmüştür (Aybek Ö.F., 1988:25). Aybek, Kalenin içinde gözlenebilen dehlize ilişkin şu bilgileri vermektedir; *“Kalenin batı yüzünde 100x150 cm ebadında kesme taşlardan yapılmış bir dehliz girişi vardır. Dehlizden, girişte 6 basamak merdivenle bir salona inilir. Bu salonun uzunluğu 6 metre,*

genişliği 4 metre, yüksekliği de 5 metredir. Kuzey ucunda merdivenle 5 metre inilir ve tekrar batıya dönülür. Dehlizin içindeki merdiven basamakları yıpranmış olduğundan iniş 15 metre kadar hafif meyille devam eder, kuzeye kıvrılır. Bu yönde de 5 metre kadar gidilir. Dehlizin ucu daire şeklinde geniş bir alana çıkar. Bu alanın ortasında kalenin üstüne çıkan bir baca oyulmuştur. Bacanın yüksekliği 30 metre kadardır. Bacanın ağzı 1 m²'lik bir taş kapakla kaplıdır (Aybek .F., 1988:25). Aynı daire alanında bir de kuyu vardır. Bunun sarnıç olduğu, kale kuşatıldığında buradan su alındığı tahmin edilmektedir. Bu kuyunun derinliği 15 metre kadardır (Aybek .F., 1988:26).

Aybek, Kalenin dışındaki görünüme ilişkin bilgileri; “Kalenin güneyinde bina kalıntıları vardır. Bu binalar kesme taşların birbirine kireçle tutturulmasıyla yapıldığı görülmektedir. Kalenin en mühim kalıntıları ise doğu tarafındaki yazılı taşlardır. Bu yazılar aynı zamanda kale giriş kapısının kalıntılarıdır. Yani kalenin esas giriş kapısı buradadır. Bu girişten başka bir de doğu tarafında taşlardan oyulmuş merdivenli bir giriş daha bulunmaktadır. Mevcut kalıntılardan bu merdivenlerin üzerinin kapalı olduğu sanılmaktadır (Aybek .F., 1988:26)” şeklinde kaydetmektedir.

1940 yılında yayınlanan bir eserde ise Gerger kalesi için; “Kaza merkezinin (Ptrge kazası) 50 km cenubunda (güneyinde) ve merkez nahiyesine (Ptrge) tâbi arazi içinde, Fırat Nehrinin batısında Gerger kalesi mevcuttur. Bu kale dahilinde henüz yıkılmamış odalar, kapı methalinde Arapça ve biraz ilerisinde Yunan hattı ile yazılar vardır. Melik Mansur zamanında bir de tamir gördüğü anlaşılıyor. Bu harabe civarında iki minare ve iki de hamam bakayası göze çarpıyor (Yalçınkaya E., 1940:71-72)” denilmektedir. Yine aynı eserde Ptrge Merkezine bir buçuk saat mesafede ve şiro ayı zerinde Gerar (haritada Kerar) ismini taşıyan ufak ve pek eski bir kale harabesi varlığı (Yalçınkaya E., 1940:71-72) kaydedilmektedir.

Turizm başlığı altında daha detaylı olarak işlendiği üzere uzun bir tarihsel geçmişe sahip olan Gerger Kalesi günümüzde büyük ölçüde kendi haline terkedilmiş, harap bir görüntü sergilemektedir (Foto 62).

Konacık köyü doğusunda bulunan **Bibol Kalesi** Yörenin önemli tarihsel kalıntılarında bir diğerini oluşturmaktadır. Yapılış tarihi ve inşa edeni tam olarak tespit edilemeyen bu Kale'nin de, güvenlik amacıyla Fırat nehri boyunca bir dizi halinde oluşturulmuş olan karakol kalelerden biri olduğu değerlendirilmektedir.

“Kale harabesi yaklaşık 50 m yükseklikte, 100x200 m alana sahip bir tepenin üzerinde bulunmaktadır. Tepenin doğusu Fırat nehrine sınırdır. Bu kıyısı Fırat'tan 400 m kadar yüksek korkunç bir uçurumdur. Kale, üç tarafı

surlarla, doğu tarafından da uçurumdan faydalanılarak kurulmuştur. Kalıntılarından anlaşıldığına göre kalenin üç tane kapsı vardır. 1-Fırat'a bakan yamacında su yolu olabileceği tahmin edilen dehliz kapı, 2- Kalenin Konacık köyüne bakan tarafında mağara kapı, 3-Kalenin güneybatı yönünde büyük (5x5 m) mağara kapısıdır (Aybek Ö.F., 1988:32-33)” (Foto 63).

Foto 62: Gerger Kalesi'nin Günümüzdeki Görünümü (Temmuz 2016)

Gerger yöresinin tarihsel gelişimine ışık tutan temel unsurlardan biri olan kaleler dışında, başka yapılar da bu amaca hizmet etmektedir. Bunlardan biri **camiler**dir. “16.yüzyılda Gerger kazasında 1 cami ve iki Mescid mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Kasaba merkezinde yer alan Büyük Cami'nin ne zaman ve kimler tarafından yapıldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. 1547 ve 1560 yıllarında görülen caminin, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Gerger kasabasında yer alan iki mescitten biri olan Küçük mescidin Selçuklu Döneminde Sultan Alâeddin tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir. Kasabada yer alan diğer bir mescid ise, aynı zamanda bir zaviyeye de sahip olan Mehmed bey mescididir. 1547 yılında Mehmed Bey tarafından yaptırılmıştır (Taştemir M., 1999:249)”.

“Oymaklı köyünün önünde bulunan ve Veysel cami adıyla bilinen kalıntıların Anadolu Selçuklular tarafından yapıldığı sanılmaktadır. Herhangi bir yazının bulunmadığı Veysel caminin bugün minaresinin yarısı ile yıkık

duvarları vardır. Minarede kesme taş, tuğla ve horasan harç kullanıldığı görülmektedir (Aybek Ö.F., 1988:29) (Foto 64).

Foto 63: Konacık Köyü Yakınlarında Yer Alan Bibol Kalesi (Gersoyder 2016)

Foto 64: Veysel Cami (Gerger Kaymakamlığı 2016)

Üzeyir Peygamber Türbesi de yöre tarihsel gelişiminin anlaşılmasında önemli bir unsur niteliğindedir. “19. yüzyılda yapıldığı anlaşılan ve Nemrut Dağı-Gerger yol ayrımından yaklaşık 1 km sonra, Gerger yolu üzerinde yer alan türbenin yanında bir de camii bulunmaktadır. 1984 yılında türbe restorasyonla betonarme olarak tekrar inşa edilmiştir (Özer A., vd. 2014:168)” (Foto 65).

Gerger’de camilerin yanısıra dini amaçlarla inşa edilen manastırlar da yer almış bulunmaktadır. Genel olarak, Mor Afrem isminden dönüşerek Murfa şeklinde anılan bu yapıların bir bölümü Fırat nehri üzerinde inşa edilen Atatürk Barajı suları altında kalırken, bir bölümü ise tamamen yokolmaya terk edilmiş durumdadır. Adı geçen manastırlar sarp eğimli yamaç sahalarında bulunan mağaralara bazı eklemeler yapılarak oluşturulmuştur.

Foto 65: Üzeyir Peygamber Türbesi ve Camii

Adı geçen yapılardan biri Fırat nehri kıyısında yer almıştır. Aybek bu yapıyı; “Oymaklı köyünün güneyinde Domuz derenin Fırat nehri ile kesiştiği yerin Fırat nehri tarafındadır. Sarp kayalığa yapılmış olan Murfa bir manastır görünümündedir. Murfa’nın iki yerinde taşta oyulmuş yazılar vardır. Yapının hemen hemen tamamı kesme taşlardan yapılmıştır. İçeri girildiğinde çeşitli büyüklükte odalar göze çarpar. Sağlam ve dayanıklı bir mimari uygulanmıştır (Aybek Ö.F., 1988:30)” şeklinde tasvir etmektedir.

Yöre sınırları içinde yine Murfa olarak adlandırılan diğer bir yapı ise Eskikent Murfası'dır. Adıyla anıldığı Eskikent köyünün kuzeyinde, sarp yamaçlardan oluşan dağlık alanda yer alan bu manastıra, aynı köye bağlı Kula mahallesinden gidilmektedir. Araçla gitmenin mümkün olmadığı manastıra patika bir yoldan veya olarak ulaşma imkânı bulunmaktadır.

Anadolu'nun başka bölgelerinde de karşılaşılan manastırlarla ortak bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan biri topografya üzerinde doğal olarak oluşmuş mağaraların yeniden organize edilerek kullanılması, diğer ise erişiminin pek de kolay olmadığı sarp topografyaların tercih edilmesidir. Bunun güvenlik amacıyla özellikle tercih edildiğini tahmin etmek güç değildir.

Eskikent Murfası da sözü edilen özellikleri açık bir şekilde göstermektedir. Manastırın konumlandığı saha adeta düz bir duvar andırmakta (Foto 66) ve burada bulunan küçük mağaralar da belirli bir amaç için organize edilmiş bulunmaktadır.

Foto 66: Eskikent Köyünde Bulunan Mor Afrem (Murfa) Manastırının Konumlandığı Saha.

Günümüzde büyük ölçüde tahrip olmuş olan Murfa Manastırında yanyana bulunan iki bölme ayırdedilebilmektedir (Foto 67).

Foto 67: Eskikent Murfa Manastırı Bölmeleri

Küçük odalar şeklinde düzenlenen bu bölmelere, büyük ölçüde bozulmuş olan ve çok eğimli basamaklardan oluşan merdiven yoluyla erişilebilmektedir. Belirtilen iki bölme arasındaki geçiş (muhtemelen yaşanan depremlerin de etkisiyle) neredeyse tamamen ortadan kalkmış görünmektedir. Merdivenler yoluyla ulaşılan ve nispeten daha büyük olan odadan (Foto 68), oldukça dar ve kayadan oyulmuş bir yol vasıtasıyla erişilebilmektedir (Foto 69).

Murfa manastırında bölmelerin içi de amaca uygun olarak yeniden düzenlenmiş, yer yer sekiler yapılmak suretiyle kullanılmıştır. Yine büyük ölçüde tahrip edilmiş olmakla birlikte, duvarlarda belirgin bazı figürlerin de işlenmiş olduğu görülebilmektedir (Foto 70).

Kale, cami ve manastırların yanı sıra yöre sınırları dahilinde çok eskiden beri kullanılmakta olan çeşmelere de rastlanmaktadır. Yörenin Köklüce köyünde yer alan ve 16.09.2010 tarihinde tescillenen (Özer A., vd. 2014:171) Çeşme, önemli bir tarihsel kültür varlığı durumundadır. Tek kemerli ve tonozlu olarak inşa edilmiş olan Çeşme düzgün kesme taştan yapılmış olup, günümüzde halen kullanılmaktadır (Foto 71).

Foto 68: Eskikent Murfa Manastırını Oluşturun İki Ana Bölmeden Büyük olan Bölümü.

Foto 69: Eskikent Murfa Manastırının Küçük Olan Bölmesini Geçiş Yolu

Foto 70: Eskikent Murfa Manastırının Büyük Bölgesinin İçi

Foto 71: Köklüce Köyü Tarihi Çeşmesi (Temmuz 2010)

Sonuç olarak; yerleşim tarihine ışık tutan unsurlar bakımından değerlendirildiğinde, Gerger yöresinin aslında oldukça zengin bir kültür varlığına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda detaylı olarak ele alınanlar dışında, yöreye ilişkin yayınlarda ismi geçen ancak günümüzde harabeleri bile izlenemeyen çok sayıda tarihsel unsur olduğunu ifade etmekte yarar vardır. Burada üzücü olan husus, yörede devlet eliyle geniş manada detaylı bir kültür envanteri yapılmasında çok geç kalınmış olmasıdır.

“Cumhuriyet döneminde 20 Nisan 1924’de Elâzığ’dan ayrılarak il yapılan Malatya, aynı sene içerisinde Belediye olmuştur. İl olarak teşkilatlandığı ilk senelerde Malatya’ya bağlı; Adıyaman, Akçadağ, Arapkir, Arguvan, Besni, Doğanşehir, Hekimhan, Kâhta, Kemaliye, Pütürge, Yeşilyurt kazaları bulunmaktadır. 1934’de Kemaliye ilçesi Malatya’dan ayrılarak Erzincan’a bağlanırken, Darende de aynı sene Sivas’tan ayrılarak Malatya’ya bağlanmıştır. Bundan sonra 1950’li yıllara kadar aynı idarî yapıyı muhafaza etmiştir. 1950’de Adıyaman il olunca, Besni ve Kâhta Malatya’dan ayrılmıştır (Karagöz M., 2008:303)”

Cumhuriyet dönemine Malatya iline bağlı Pütürge kazasının bir nahiyesi olarak giren Gerger’in aslında Osmanlı devletinin son dönemlerinde ve Cumhuriyet döneminde üç farklı yerleşmede idari hizmetlerin verildiği anlaşılmaktadır (Aybek Ö.F., 1988:23). Bunlardan birinci tarihsel süreç boyunca varlığını sürdürmüş ve zaman zaman kaza merkezi mertebesine yükselmiş olan tarihi Gerger kalesi yakınlarındaki Nefs-i Gerger’dir (Oymaklı köyü). İkincisi, 14 Haziran 1954 tarihinde Adıyaman’ın Malatya’dan ayrılarak bağımsız il olması sonrası, ilçe merkezinin nakledildiği Pütürge (günümüzde Güngörmüş) köyüdür (Aybek Ö.F., 1988:24). Üçüncüsü ise, Güngörmüş (Pütürge) yerleşmesinin ilçe sınırlarının merkezi bir yerinde yer almadığı gerekçesiyle, kaza merkezinin taşındığı, günümüz Gerger İlçe Merkezi olan, Niran (Budaklı) köyüne bağlı Alduş mezrasıdır. 1954 yılından 1957 yılının Aralık ayına kadar Pütürge (Güngörmüş) yerleşmesinde faaliyet gösteren ilçe merkezi, bu tarihten itibaren Gerger adını alan Alduş mezrasında faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu nedendir ki, Gerger ilçe merkezi halen halk arasında yaygın olarak Alduş adıyla anılır.

1935 yılı Genel Nüfus Sayımı kayıtlarına göre, belirtilen yıl Gerger nahiyesi, Pütürge merkez, Keferdiz, Sinan ve Tarakso ile birlikte Pütürge Kazasının beş nahiyesinden biridir. Belirtilen sayım döneminde Gerger nahiyesi merkez birimle birlikte 20 köyden oluşmuştur (DİE 1937:7).

1940 yılına gelindiğinde Gerger nahiyesi yine Pütürge'nin beş nahiyesinden biridir. Bu sayım döneminde, bir önceki sayımda Sinan nahiyesinin isminin Tepehan olarak değiştirildiği görülmektedir.

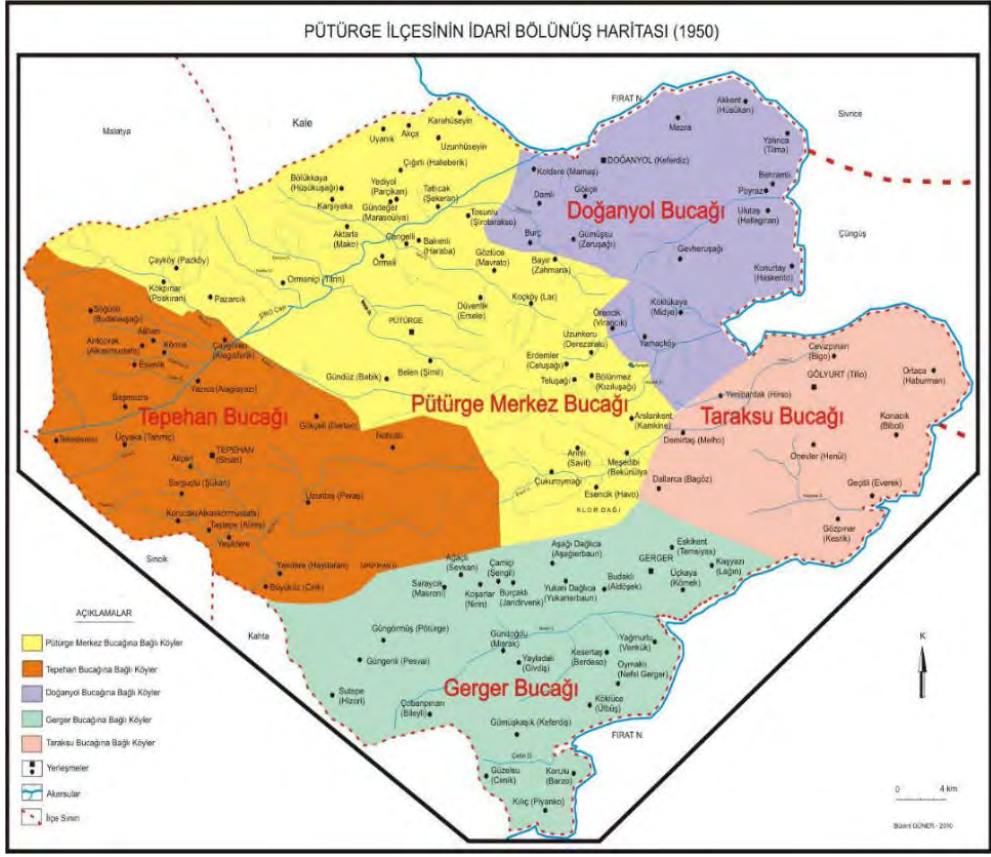
1940'lı yıllarda yayınlanan bir çalışmada Pütürge'den; “bir şose ile vilayet merkezine bağlı ise de suların taşkınlığı zamanında Şiro çayından her türlü vesait geçemediğinden yalnız hayvan sırtında seyahat edilebilen, arazi çok dağlık olduğundan ahali hep hariçte kazanıp ailelerini beslemek mecburiyetinde kalınan, Keferdiz, Sinan/Tepehan, Taraksu, Gerger isminde dört nahiyesi ile 152 köyü bulunan” (Yalçınkaya E., 1940:45) bir kaza olarak sözedilmektedir.

Yine aynı çalışmada; “Malatya-Pütürge yolunun 88 km olduğu, 6 ay için tekerlekli araçların işleyebildiği, kışın bu vasıtalar geçemediği, bilhassa Şiro çayının, taşkın mevsimlerinde geçit vermediği kaydedilmekte, böyle mevsimlerde Pütürge'ye gidip geleceklerin Fırat'ı takiben ve merkezin Kala nahiyesinden geçen Malatya-Elazığ şosesine çıkmak suretiyle 120 kilometrelik bir mesafe katettikleri (Yalçınkaya E., 1940:119)” ifade edilmektedir.

1940 nüfus sayımında dikkati çeken diğer bir husus ise, daha sonra Gerger ilçesine merkezlik yapacak olan Alduş yerleşmesinin de ilk kez kayıtlarda yer almış olmasıdır. Adı geçen yerleşme, Pütürge kazasının diğer bir nahiyesi olan Tarakso'ya (sonraki kayıtlarda Taraksu olarak geçmektedir) bağlı bir köy olarak kayıtlara geçmiştir. 1940 sayımında Alduş köyünün 184'ü erkek ve 160'ı kadın olmak üzere 344 nüfusu bulunmaktadır. Belirtilen sayım sonuçlarıyla ilgili son olarak ifade edeceğimiz husus, Gerger nahiyesine bağlı köy nüfuslarına ek olarak 13 kişinin göçebe sıfatıyla kayıtlarda yer almış olmasıdır. Bu durum Cumhuriyetin ilanından sonra da yörede göçebe yaşam tarzının az da olsa devam ettiğini göstermektedir.

1945 yılına gelindiğinde Pütürge kazasına yine 5 nahiye bağlıdır ve isimlerde herhangi bir değişiklik yoktur. Gerger nahiyesine 21 köyün kayıtlara geçtiği bu sayım döneminde dikkati çeken husus, önceki dönemde Taraksu nahiyesine bağlı bir köy olarak kayıtlara geçen Alduş yerleşmesine yer verilmemiş olmasıdır.

1950 sayım yılında köy bazında verilere yer verilmemiş olması, bu döneme ilişkin değerlendirmelerin eksik kalmasına yol açmaktadır. Ancak belirtilen yıl Gerger Pütürge'ye bağlı bir Nahiye (Bucak) olma niteliğini sürdürmüştür (Harita 20).

Harita 20: 1950 yılı Pütürge Kazası İdari Bölünüşü ve Gerger'in Durumu (Güner B., 2012:131)

1950 sonrası Gerger yerleşmesi için yeni bir sürecin başlangıcı anlamına gelmektedir. 22 Haziran 1954 tarih ve 8735 sayılı resmi gazetede yayınlanan, 14 Haziran 1954 tarih ve 6418 sayılı “Malatya vilâyetine bağlı Adıyaman kazasında, Adıyaman adıyla yeni bir vilâyet kurulması hakkında Kanun’la” Malatya vilâyetine bağlı Adıyaman kazası kaldırılarak merkezi Adıyaman olmak ve yine Malatya vilâyetine bağlı Besni ve Kâhta kazaları ile yeni kurulmuş olan Gerger ve Çelikhan kazalarını ihtiva etmek üzere Adıyaman kazasıyla yeniden bir vilâyet kurulmuştur” kararıyla birlikte, Gerger Cumhuriyet döneminde yeni bir idari hüviyete kavuşmuştur.

Adıyaman kazasının vilâyet olması, Pütürge’ye bağlı Gerger nahiyesine de kaza olma yolunu açmıştır. Bu durum Osmanlı döneminde zaman zaman sahip olduğu kaza (ilçe) merkezi olma niteliğine yeniden kavuşması anlamına gelmiştir.

Gerger nahiyesi kaza olduğunda, idare merkezi günümüzde Oymaklı köyü olan Nefsi Gerger'dir. İlçe Merkezi 1954-1957 yılları arasında ise günümüzde halen köy tüzel kişiliğine sahip olan Güngörmüş (eski Pötürge köyü) köyünde yer almıştır (Adıyaman Valiliği 2015). İlçe merkezi, 19 Haziran 1957 tarih ve 7022 sayılı "Adıyaman Vilâyetine bağlı Gerger Kaza Merkezinin aynı Kazanın Taraksu Nahiyesine bağlı Alduş Köyüne kaldırılması hakkında Kanun'la" 10 Şubat 1958 tarihinde günümüzdeki yerine taşınmıştır.

Kaza merkezinin Alduş Köyüne Kaldırılması Hakkında Kanun Lâyihası ve Dahiliye Encümeni Mazbatasında (1/681) (TBMM 2015), Gerger'in mevcut yerinin şartları ve yeni yerine taşınmasına ilişkin gerekçede sunlara yer verilmiştir;

Esbabı Mucibe (Gerekçe); Adıyaman vilâyetine bağlı Gerger kazası 01 Haziran 1954 tarihinden mer'i (geçerli) olmak ve Malatya vilâyetine bağlı bulunmak üzere 04 Mart 1954 tarihinde kabul edilen 6324 sayılı Kanunla Nefsi Pötürge köyünde Gerger adıyla kurulmuş ve 6418 sayılı Kanunla yeni teşkil olunan (oluşturulan) Adıyaman vilâyetine bağlanmıştır.

Gerger kazası mıntıkası, Siverek, Çermik ve Çüngüş kazalarından Fırat nehriyle ayrılmakta, Antitoros dağlarının Fırat nehrine bakan yamaçlarını işgal etmekte ve yüksek yerlerinde kışlar sert ve bol kar yağışlı, buna mukabil Fırat sahillerinde yazlar sıcak, kışlar mutedil geçmekte ve etrafı yüksek dağlarla çevrili bulunmaktadır.

Kaza merkezi olan 390 nüfuslu Nefsi Pötürge köyü ise, 1000 metreden daha yüksek sarp ve arızalı bir arazi üzerine kurulmuş olup, etrafı da yine yüksek dağlarla çevrili bulunmakta ve bu köyü Kâhta merkezine bağlayan 50 km'lik yolun geçmekte olduğu Kân (Kam) boğazı kışın fazla yağın kardan kapanarak Adıyaman vilâyeti ile irtibatı kesilmektedir.

Devlet dairelerinin yerleştirilmesine ve memurların oturmasına yarayışlı (uygun) binalardan tamamen mahrum (yoksun) olan bu köyde, Devlet memurları ve aileleri gayrisihhi bir evin ayrı ayrı odalarını işgal ettiklerinden gayrimüsait iskân şartları içinde yaşamakta ve kazadan en basit ihtiyaçlarını dahi temine imkân bulamamaktadırlar.

Bu köyle civarındaki 3-4 köy hariç, kazaya bağlı diğer köyler halkının umumi temayülü (eğilimi) kaza merkezi yerinin daha uygun başka bir yere nakli noktasında toplanmış olup, sayılan bu mahzurlar (sakıncalar) kaza merkezinin başka bir yere naklini zaruri kılmaktadır.

Aynı kazanın Taraksu nahiyesine bağlı 463 nüfuslu Alduş köyü ise; her türlü inkişafa (gelişmeye) müsait, tatlı bir meyil üzerinde kurulmuş, iklimi mutedil ve kişin çok az kar tutan, buna mukabil yazları ise serin geçen ve büyük bir kasaba halkının ihtiyacını karşılayacak memba suyuna sahip bulunan, kaza bölgesinin tam merkezinde ve en uzak köyünden dahi en kısa zamanda gidip gelmenin mümkün olduğu bir mevkiye bulunmaktadır.

Kaza merkezi Alduş köyüne nakledildiği takdirde, iktisadi hareketlerin burada toplanması ve buranın bir mübadele merkezi olması mümkün ve kişlar mülayim geçtiğinden Siverek ve Çermik kazalarına her mevsimde gidip gelmesi ve her türlü ihtiyacın temini de kabil (olanaklı) olabilecektir.

Diğer taraftan Kâhta - Siverek yolunun açılması teşebbüsüne geçilmiş olup, Fırat nehri üzerinde inşa edilecek köprüünün hazırlıklarına başlanmış bulunmaktadır. Alduş köyü bu yola takriben 35 km. mesafede bulunduğu ve bu yolun kiş ve yaz kapanmasına da imkân olmadığı ve bugünkü hali ile dahi jeeple gitmek mümkün olduğundan, Kâhta- Siverek yolu vasıtasıyla ve her mevsimde vilâyet merkezi ile ve diğer büyük şehirlerle irtibat sağlanmış olacaktır.

Aynı zamanda Alduş köyünde taş ve ağaç gibi inşaat malzemesi bol ve köy de müsait bir meyil üzerinde kurulmuş olduğundan, kanalizasyon yapmak kolay olduğu gibi, memba (kaynak) suyu köyün hemen yakınında bulunduğundan fennî su tesisatı da ucuza mal edilecektir.

Alduş köyü kaza merkezi ittihaz edildiği (sayıldığı) takdirde doğacak tek mahzur Devlet dairelerinin ve memurların iskânına müsait binaların bulunmamasıdır ki, bu mahzur mıntıkanın bütün köyleri için de varittir (geçerlidir).

Kaza merkezinin nakli hakkındaki kanuna neşri tarihinden altı ay sonra muteber olmak kaydı konulmak suretiyle bu müddet zarfında yeni, küçük ve inkişafa (gelişmeye) müsait bir kasaba kurulması mümkün olabilecektir.

Yukarda izah olunan sebepler muvacehesinde (çerçevesinde), Gerger kaza merkezinin, yeni bir kuruluş için bütün imkânlarla sahip bulunan aynı kazanın Taraksu nahiyesine bağlı Alduş köyüne kaldırılması ve kaza adının da Gerger olarak ipkası (yerinde kalması), İdare Heyeti ve Umumi Meclisin mütalâalarına dayanılarak Adıyaman Valiliğinden teklif edilmiş ve ayrıca merkezden mahalline gönderilen mülkiye müfettişi tarafından bu hususta düzenlenen raporla da salahiyetli (yetkili) heyetlerin mütalâaları aynen teyidedilmiştir.

Vâki (mevcut) teklifin bölgenin coğrafi, iktisadi ve idari şartlarına uygun düştüğü sonucuna varılmış ve muamelesi de İl İdaresi Kanunu hükümlerine uygun bulunmuş olduğundan, ilişik kanun lâyihası (tasarısı) bu maksatla hazırlanmıştır.

Böylece Gerger nahiyesi, Kaza olduktan 3 yıl sonra yeni yerine taşınmıştır. Daha önce de ifade edildiği üzere, aslında bu durum Gerger'in idari olarak ilk yer değiştirmesi değildir. Birinci yer değiştirme, bugün yerinde kale ve şehir harabelerinin bulunduğu yerde konumlanmış olan ve "Nefsi Gerger" olarak adlandırılan eski Gerger'den (günümüzde Oymaklı köyü), Nefsi Pütürge'ye (günümüzde güngörmüş köyü) taşınması, ikincisi ise Nefis Pütürge'den günümüzde Gerger ilçe merkezi olan Alduş köyüne taşınmasıdır.

Birinci yer değiştirmede, kuruluş aşamasında korunmaya müsait kalenin varlığının etkili olduğu, tehdidin ortadan kalmasıyla da daha düz sahaya inilmesi gibi coğrafi sebepler ileri sürülebilirken, ikincisi ise tamamen idari bir karar olarak belirmektedir.

13 Nisan 1966 tarihli TBMM'nin 78. oturumunda söz alan Dönemin Adıyaman milletvekili Süleyman Arif Emre'nin tespitleri, belirtilen dönemde Gerger yöresinin içinde bulunduğu olumsuzlukları açık bir şekilde ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir.

Adı geçen milletvekili oturumda söz alarak şunları ifade etmektedir (Millet Meclisi Tutanak Dergisi 1966: 818);

Muhterem arkadaşlarım, Adıyaman vilâyeti dahilinde öyle bir bölge mevcuttur ki, şimdiye kadar o bölgeye ne bir Bakan, ne bir milletvekili ve hatta ne de seçimi kazanmak çabası gösteren her hangi bir aday girememiştir.

Bu tarife çalıştığım mıntıka, ikili anlaşmalarla ihdas edilen bir üs değildir. Adıyaman'ın Gerger Mıntıkasıdır.

Bir bünyenin beslenebilmesi için kan damarından her hangi bir uzvun, diğer uzuvlar gibi eşit derecede istifade edebilmesi lâzımdır. Yolları memleketimizin gelişmesi için birer kan damarı mesabesinde görürsek, memleketimizde gelişmesine halen imkân bulunmayan mıntıkalar üzerinde ne derece ehemmiyetle durulması icabettiği meydana çıkar. Ve şunu da arz edeyim ki, bu anlattıklarım bir mübalâğa değildir.

Memleketimizde hiçbir yerde imkânı olmayan, maziye doğru seyahat imkânı mevcuttur. Yol olmamasına rağmen, yol olmadığı için diyelim. Çünkü yolsuzluk dolayısıyla hâlâ 14'üncü asrın, 13'üncü asrın şeraitini (şartlarını)

muhafaza etmiş olan ve dolayısıyla ıstıraplar içinde kıvranan muntikalar mevcuttur.

Sekiz ay, dokuz ay, yaz ayları müstesna, Gerger'den il merkezine vatandaşlarımız gelemeyiz. İl merkezine gelebilmeleri için orta çağda bir Türkiye turuna çıkmaları gerekir. Fırat'ı hayati tehlikeyi göze alarak salla geçerler, Siverek'e, Siverek'ten Diyarbakır'a Diyarbakır'dan otobüsle Elazığ'a, Elâzığ'dan otobüsle Malatya'ya. Malatya vilâyetinden otobüsle Gölbaşı üzerinden Adıyaman vilâyet merkezine gelirler.

Yollar haritasına baktığınız takdirde, bu mesafenin 640 kusur km. tuttuğunu görürsünüz. Vatandaşımız Gerger'den gelecek, ağır ceza mahkemesinde şahitlik edecektir. Eğer zamanında yetişemezse ceza görür, belki de hapis yatacaktır. Şimdi bölgeler arasındaki dengesizliği gidermek prensibinin tatbikine başlanıldığı zamanda hiç olmazsa Gerger muntikasına uzanması gereken yolun projesinin yapılması gerekirdi.

Yalnız muhterem Bakanı itham etmek istemiyorum. Meselenin ehemmiyetini ve ıstırapın derinliğini tebarüz ettirmek (belirtmek) istiyorum ki, bundan sonra ehemmiyet verilebilsin bu meseleye... Yol olmadığı için bittabi plân hedeflerine bu muntıkada ulaşamamaktadır.

Ne mekteplerin ihalesine müteahhitler yanaşmakta, ne de sair inşaatı sair gelişmeyi icabettiren imar faaliyetleri, keza iş adamları tarafından ehemmiyete alınmaktadır. Bu muntıkada asırlardan beri asayiş muhildir (ihlal eden/bozan) ve en ziyade Türkiye'de katil fiilî işlenen muntikalardandır. Çünkü Hükümetin zabıta kuvveti buraya gereği gibi nüfuz edememektedir.

Hatta geçen kış bir katil vakası oldu, hiçbir hâkim ve savcı gidemedi. Çünkü çaylar taşmıştı. Bu çaylar her sene kendisinin tabii hakkı olan birkaç kişiyi alır götürür, bu onun hakkı sayılır. Çaylar taşıdığı zaman hâkimler, savcılar gidemez, tehlikelidir. Bu itibarla, Diyarbakır savcılığına telgraf çekilmiş ve oradan niyabeten (naiplik) gelinip otopsi yapılması rica edilmiş. O şahıs dahi Gerger'in Kiryo muntikasına gitmeyi göze alamamış. Çünkü hayati tehlike mevcuttur. Çayı geçmeye teşebbüs ettiği anda hayati tehlike doğmaktadır. Neticede telefonla emir verilmiş, mevta gömülmüş. Yaz ayları gelip de sular çekilinceye kadar maktul vatandaşın cesedi mezarda kalmış. Bilâhara yazın gidilmiş, fethi kabir suretiyle yaralar üzerinde güya bir delil aranmış. Bunları bilhassa Türkiye'nin en çok bakımsız kalan bir bölgesi olduğu için bu mahallî dertleri bu derece arz ederek huzurunuzu işgal ediyorum.

1957 yılından itibaren bugünkü yerinde idari fonksiyon yüklenen ve civar yerleşmelere daha iyi idari hizmet götürülmek amacıyla oluşturulan bu yerleşim birimi, günümüzde de birçok sorunla karşı karşıya olmaya devam etmektedir. Bu sorunlar çalışmanın ileriki bölümlerinde detaylı olarak ele alınmıştır.

2.3. GERGER YÖRESİ NÜFUS ÖZELLİKLERİ

Küçük veya büyük nüfus toplulukları, buldukları sahanın coğrafi karakterinin oluşmasında en önemli aktörlerden birisidir.

Yeryüzünde bir sahanın nüfuslanması ve bu nüfusun gelişim seyrinde pek çok coğrafi faktör rol oynamaktadır. Geçmişte daha fazla olmak üzere, doğal çevre faktörleri nüfuslanma sürecinde belirleyici olurken, günümüzde ortaya konulan teknolojik gelişim seviyesi, özellikle şehirselleşmiş nitelikli yerleşim sahalarında, çevre şartlarından daha fazla beşeri faktörlerin daha etkili olmasına zemin hazırlamıştır.

Bilindiği üzere, özellikle kırsal alanların en temel haliyle insanların yaşamlarını devam ettirmeleri için asgari geçim şartlarını sağlamaları beklenir. Bu nedendir ki, belirtilen asgari koşulları bile sağlayamayan sahalarda tamamen nüfustan yoksun veya çok az nüfuslanmış olmaktadır.

Nüfuslanma ve nüfusun artışında olduğu gibi, nüfusun mekân üzerinde dağılışı da yine çok sayıda faktör etkili olmaktadır. Tarihsel faktörler, göçler ve savaşlar gibi faktörler nüfuslanmanın boyutunun oluşmasında etkili olurken, topografik şartlar ve iklim gibi fiziki coğrafya faktörleri de bölgelerin sık veya seyrek nüfuslu olmasında belirleyici rol oynamaktadırlar. Yine özellikle doğum ve ölüm oranları, beslenme koşulları, kitlesel ölümlere neden olan salgın hastalıklar ve nüfus politikaları da, nüfusun gelişim seyrinde etkili olan faktörler olabilmektedir. Genel olarak, beslenme, güvenlik ve barınma ihtiyaçlarının yeterince karşılandığı sahalarda yaşam süresi artmakta, doğumların artması ve ölümlerin azalması sonucunu beraberinde getiren bu durum, doğal bir nüfus artışını meydana getirmektedir. Ancak günümüzde mekânlar arasında yaşanan nüfus hareketleri de bir yörenin nüfuslanması veya nüfus kaybetmesinde yapay bir etki göstermektedir.

Gerger yöresinde nüfuslanma ve nüfusun dağılışı genel olarak değerlendirildiğinde, yörenin fiziki ve beşeri şartlarının birlikte nüfusun yapısının şekillendirdikleri gözlenmektedir. Önceki bölümlerde detaylı olarak verildiği üzere, sahip olduğu gerek zorlu topografya ve gerekse çetin iklim özellikleri yörede yoğun nüfuslanmayı kısıtlarken, belirtilen faktörlerin

de etkisiyle oluşan ekonomik koşulların zayıf olması, hizmetlere erişimini güç şartlarda ve yetersiz olarak sağlanması da nüfuslanmanın seyrinde belirleyici olmaktadır. Coğrafi çevrede yaşanan olumsuzluklar ise yörede nüfusun hızlı bir şekilde artması bir yana, var olan nüfusun da göç yoluyla yöre dışına çıkmasına ve genel nüfusta bile bir azalma meydana gelmesine zemin hazırlamaktadır.

Gerger yöresi, sahip olduğu coğrafi özelliklere paralel olarak, genel nüfus özellikleri itibarıyla seyrek nüfuslu çok büyük bir bölümüyle kırsal karakterli, nüfus artış hızı yüksek olmakla birlikte dışarıya fazlaca göç veren, ilçe merkezinin bile adeta büyükçe bir köyü andırdığı, köylerin ise çoğunlukla 250'nin altında ortalama bir nüfus büyüklüğüne sahip olduğu bir yöre karakterindedir.

2.3.1. Genel Nüfus Artışı

Bilindiği üzere nüfus artışı sadece bir coğrafi mekânda nüfusun yoğunlaşması ve kalabalıklaşması açısından değil, aynı zamanda etkileşimli olarak mekânsal kullanımda değişimler, sosyal ve kültürel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik yeni tedbir ve düzenlemeler anlamına da gelmektedir. Artış yönünde nüfus hareketleri sadece artışın gerçekleştiği bölgede değil, aynı zamanda nüfus hareketleri (göçler) yoluyla başka sahalara da etkileme özelliğine sahip olmaktadır.

Çalışmamızda, bir bütün olarak Gerger yöresi genel nüfus özellikleri, Gerger'in ilçe olmasından (1954) sonraki ilk nüfus sayımından itibaren başlatılmıştır. Bu bakımdan başlangıç sayım yılı 1955 olarak alınmıştır.

Gerger yöresi toplam nüfus açısından hiçbir dönem 35 bin nüfusa ulaşmamıştır. İlçe niteliği kazanmasından sonraki ilk nüfus sayımı olan 1955 yılında ise, yöre toplam nüfusunun 20 bini altında olduğu görülmektedir (Tablo 12). 1960 yılında, bir önceki sayım dönemine göre önemli bir artış sağladığı (%13,9) görülen Gerger'de, 1965 yılında nüfus artışının hızla devam ettiği ve önceki döneme göre yaklaşık %19'luk bir artış gösterdiği izlenmektedir.

1970 yılı sayımında, İlçe nüfusunun artmaya devam ettiği, ancak 1960-1965 döneminden daha düşük bir artış oranı (%10) yakaladığı görülmektedir. 1975 yılı sayımı ise Gerger yöresinin toplam nüfusunun ilk kez 30 binin üzerine çıktığı dönem olmuştur. Bu artışa rağmen, artış miktarı açısından bir yavaşlama olduğu anlaşılmaktadır.

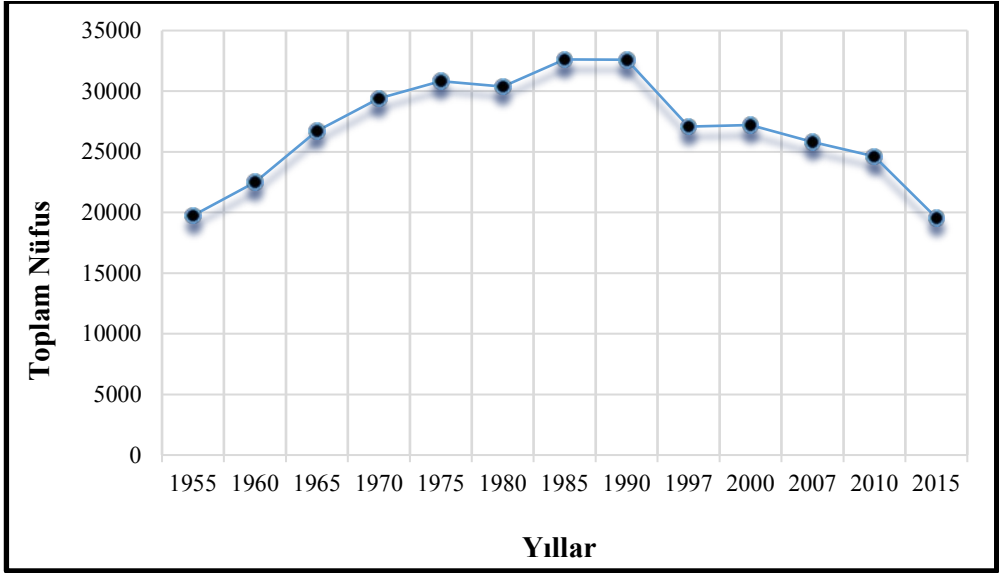
Yıllar	Toplam Nüfus	Önceki Döneme Göre Artış (%)
1955	19749	-
1960	22494	13,9
1965	26723	18,8
1970	29395	10,0
1975	30820	4,8
1980	30380	-1,4
1985	32618	7,4
1990	32587	-0,1
1997	27072	-16,9
2000	27208	0,5
2007	25811	-5,1
2010	24622	-4,6
2015	19561	-20,6

Tablo 12: Gerger Yöresi Toplam Nüfus Artışı ve Bir önceki Döneme Göre Artış Oranı

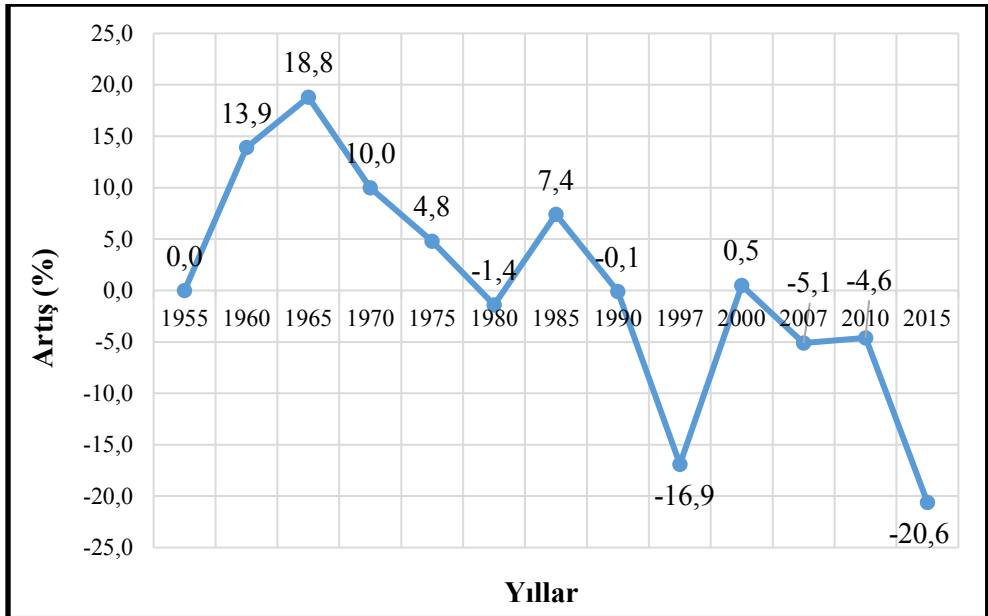
1955-1975 arası dönemde farklı ölçeklerde olsa da sürekli bir mutlak değer artışının yaşandığı Gerger yöresi toplam nüfusunda, 1980 yılında ilk kez bir önceki döneme göre bir azalma meydana gelmiştir. 1980’li yıllarda Türkiye’de bir bütün olarak, kırsal alanlardan kentlere büyük bir nüfus hareketinin yaşandığı ve bu hareketlilikte Gerger yöresinin de payını aldığı anlaşılmaktadır. 1975 yılına göre 1980 yılında %1,4’lük bir oransal azalma meydana gelmiş olmakla birlikte, 1985 yılında yeniden bir artış olmuş ve toplam nüfus 32618’e ulaşmıştır (Grafik 4). Bu değer aynı zamanda Gerger yöresinin 1955-2015 döneminde ulaştığı en yüksek nüfus miktarı anlamına gelmektedir.

1990 yılında bir önceki döneme göre küçük bir azalış meydana gelmiş olmakla birlikte, esas dramatik azalış 1997 yılında gerçekleşmiştir (Grafik 5). Belirtilen yıl, 1990 yılına göre yaklaşık %17’lik bir azalış meydana gelmiştir. 2000 yılında artış yönünde bir görünüm ortaya çıkmış olmakla birlikte bu değer son derece düşük düzeyde kalmıştır (%0,5). 2000 yılında yaşanan artış, Gerger yöresi toplam nüfusunda günümüze kadar yaşanan son artış olmuştur. 2007 yılında bir önceki döneme göre %5,1’lik bir oransal azalış meydana

gelirken, azalış eğilimi 2010 yılında da devam etmiş ve nüfus 25 binin altına gerilemiştir.

Grafik 4: Gerger Yöresinde Toplam Nüfus Artışı

Grafik 5: Gerger Yöresinde Bir Önceki Döneme Göre Nüfus Artış Oranı

Mevcut istatistik veriler, Gerger yöresinin toplam nüfusun seyrinde en dramatik değişimin 2010-2015 döneminde yaşandığını göstermektedir. 2015

yılında bir önceki döneme göre %20,6'lık düşüş oranı, Gerger yöresinin 60 yıllık geçmişinde en büyük azalış oranı olmuştur. Bu dramatik azalış neticesinde Gerger yöre nüfusu 1955 yılından sonra ilk kez 20 binin altına inmiş, bu değer aynı zamanda Yöre toplam nüfusunda kayıtlara geçmiş en düşük nüfus anlamına gelmiştir.

Gerger yöresi toplam nüfusunda artış eğiliminin hâkim olduğu 1955-1985 arasındaki 30 yıllık dönemde %65'lik bir artış sağlanmış olmakla birlikte, 1985-2015 arasındaki ikinci 30 yıllık periyotta ise farklı bir görüntü ortaya çıkmıştır. Belirtilen dönemde nüfusun genel seyri artış yönünde değil azalış yönünde gerçekleşmiş ve %40 oranında bir düşüş meydana gelmiştir. Dolayısıyla 2015 yılında nüfus miktarı 1955 yılının da altına inmiş, belirtilen dönemde nüfus miktarının değişimi, yaklaşık %1 oranında azalış yönünde olmuştur.

Gerger yöresi toplam nüfusunun tarihsel seyri özetlenecek olursa, nüfusun hiçbir dönemde 35 bini bulmadığı, 1955 yılından itibaren 1975 yılına kadar artış yönünde bir eğilimin söz konusu olduğu, 1980-2000 yılları arasında dalgalı bir seyir takip ettiği, 2000 yılından itibaren ise sürekli olarak azalma eğilimi gösterdiği söylenebilir.

2.3.2.Nüfus Artış Hızı

Nüfusun temel özellikleri ele alınırken mutlak değer artışı yanında nüfusun artış hızının da değerlendirilmesi gerekmektedir. Ele alınacak verilerin daha anlamlı hale gelmesi için de bir yandan farklı dönemleri karşılaştırmak ve değişimi görmek, diğer taraftan Türkiye geneli, bağlı olduğu ilin genel toplamı ve ilçeleriyle karşılaştırmakta yarar bulunmaktadır.

1990 yılında Türkiye genelinde nüfus artış hızı % 21,7 olurken, Adıyaman ili genelinde daha yüksek gerçekleşmiş ve bu oran %35 olmuştur. Gerger açısından 1990 yılı değerlendirildiğinde İlçe'nin, Türkiye ve Adıyaman ili genelinden çok farklı bir görüntü çizdiği görülmektedir. Çünkü Gerger'de 1990 yılında nüfus artış hızı negatif olarak gerçekleşmiştir (% - 0,2). Bu yönüyle Gerger, Adıyaman ilçeleri arasında negatif yönde nüfus artış hızının yaşadığı tek ilçe olmuştur (Tablo 13).

2000 yılına gelindiğinde Gerger ilçesinde negatif nüfus artış hızının daha da belirginleştiği görülmektedir. Belirtilen yıl Türkiye genelinde nüfus artış hızı %18,3 olurken, Adıyaman ili genelinde, %20 olarak gerçekleşmiştir. Bağlı olduğu il, Türkiye genelinden daha yüksek bir nüfus artış hızına sahip olurken, Gerger ilçesinin bu görünümün tamamen dışında yer aldığı izlenmektedir. 2000 yılında Gerger ilçesinde nüfus artış hızı %-18

olurken, 1990 yılından farklı olarak nüfus artış hızının negatif gerçekleştiği Gölbaşı ilçesi (% -4,4) Gerger'e eşlik etmiştir. 2000 yılında 1990 yılına göre Adıyaman'ın bütün ilçelerinde artış hızının yavaşlaması, İl genel nüfus artışının da daha düşük seviyede kalmasına neden olmuştur.

2015 yılına gelindiğinde yukarıda belirtilen azalış eğilimini daha da belirginleşerek devam ettiği görülmektedir. Belirtilen yıl Türkiye genelinde de nüfus artış hızında belirgin bir yavaşlama olmakla birlikte, bu değişim Adıyaman ili genelinde daha açık bir görünüm sergilemiştir. Burada dikkati çeken husus, 2000 yılında sadece iki ilçede nüfus artış hızı negatif olarak gerçekleşirken, 2015 yılında bu kez sadece Adıyaman merkez ilçe, Gölbaşı ve Kâhta'da nüfus artış hızının pozitif yönde gerçekleşmiş olmasıdır (Tablo 13). 2015 yılında Gerger ilçesinde nüfus artış hızı % -40,4 olarak gerçekleşmiş bulunmaktadır. Bu çarpıcı oransal görünüme rağmen Adıyaman ilinde artış hızın en yüksek değerinde negatif olarak gerçekleştiği ilçe Samsat olmuştur (%41,1).

İDARİ BİRİM	1990		2000		2015	
	Toplam Nüfus	Artış Hızı (%)	Toplam Nüfus	Artış Hızı (%)	Toplam Nüfus	Artış Hızı (%)
Adıyaman Merkez	175 647	46,8	249 530	35,1	290 382	23,8
Besni	88 531	38,9	108 667	20,5	75 041	-11,5
Çelikhan	21 391	6,1	20 271	6,0	15 213	-11,0
Gerger	32 587	-0,2	27 208	-18,0	19 561	-40,4
Gölbaşı	55 358	20,8	52 988	-4,4	48 027	9,1
Kâhta	94 928	51,2	114 994	19,2	118 646	5,8
Samsat	11 451	1,8	12 541	9,1	8 190	-41,1
Sincik	19 524	2,8	21 828	11,2	17 592	-28,9
Tut	13 714	35,7	15 784	14,1	10 122	-29,2
Adıyaman Toplam	513 131	35,0	623 811	20,0	602 774	8,2
Türkiye Toplam	56 473 035	21,7	67 844 903	18,3	78 741 053	13,4

Tablo 13: Dönemler İtibarıyla Adıyaman ve İlçelerinde Nüfus Artış Hızı

Gerger ilçesinde nüfus artış hızının düşük düzeyde kalması ve bunun giderek derinleşmesi, yörenin hızlı bir nüfus kaybına sahne olduğuna işaret etmektedir.

2.3.3. Kırsal – Şehirsel Nüfus Özellikleri

Bir sahanın nüfus özelliklerinden biri de şehirsel veya kırsal karakterde olması hususudur. Bilindiği üzere nüfusun kırsal alanda olması veya şehirlerde yaşaması birbirinden farklı arz ve talep ortamlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Çok miktarda nüfusun dar sahalarda yaşamasına imkân tanıyan şehirlerde yaşayanların hayata dair beklentileri, ekonomik uğraşları ve sosyal görünümleri, kırsal alanlardan büyük farklılıklar göstermektedir.

Gerger yöresi nüfusu kırsal - şehirsel açıdan değerlendirildiğinde, tarih boyunca kırsal ağırlıklı karakterini muhafaza ettiği görülmektedir. Kuşkusuz düşük bir nüfus miktarına sahip olan ilçe merkezi dışında, şehir özelliği gösteren herhangi bir yerleşme söz konusu olmaması hem mutlak değer ve hem de oransal açıdan şehir nüfusunun düşük düzeyde kalmasına yol açmaktadır.

1955 yılında Gerger’de şehir nüfusu sadece %4,6 iken, 1960 yılında belirgin bir azalmanın meydana geldiği izlenmektedir (%2,9). Belirtilen bu istisnai durum hariç tutulduğunda, şehir nüfusu 1985 yılına kadar hem mutlak değer ve hem de oransal olarak artışı sürdürmüştür. Diğer taraftan 1980 yılı dışında kırsal nüfus da mutlak değer olarak artmış ancak şehir nüfusu karşısında oransal olarak gerilemiştir (Tablo 14 ve Grafik 6).

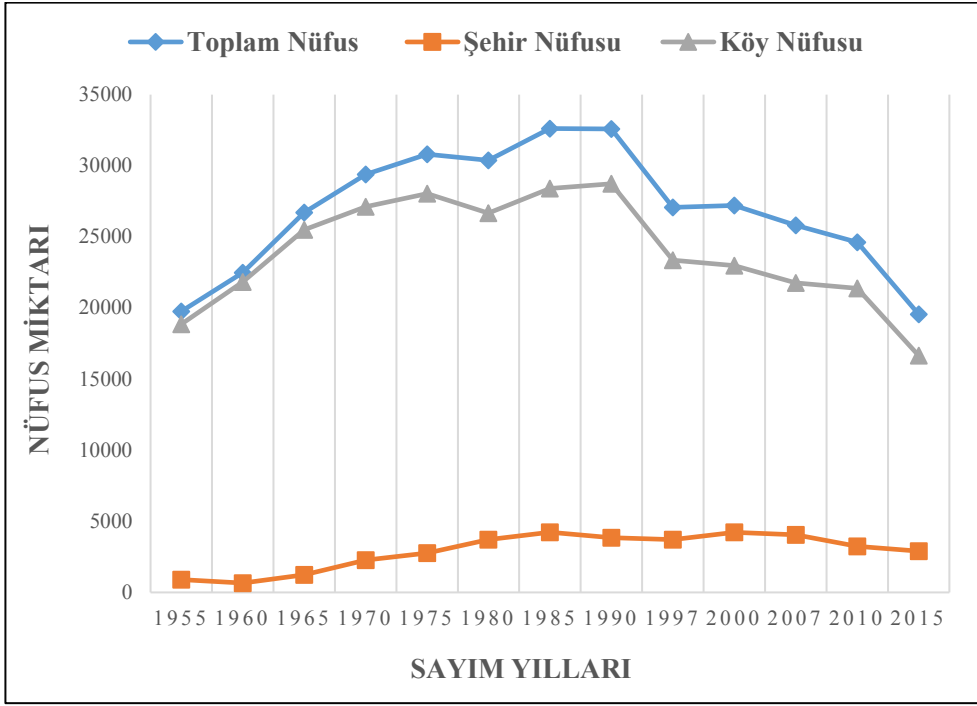
1985 yılı sonrası Gerger yöresinde, kırsal ve şehirsel nüfusun hem miktar ve hem de oransal değer açısından inişli çıkışlı bir seyir izlediği gözlenmektedir. Bu çerçevede şehir nüfusunun en yüksek değerde olduğu yıl 2000 yılı olurken (4223 kişi), oransal olarak en yüksek değer gösterdiği yıl 2007 olmuştur (%15,7). Kırsal nüfus ise en yüksek sayıya 1990 yılında ulaşırken (28773 kişi), oransal olarak en yüksek paya 1960 yılında ulaşmıştır (%97,1).

Gerger ilçesinde şehir nüfusu 1955 yılına göre 2015 yılında, %224 artış gösterirken, aynı dönemde kırsal nüfusta %12’lik bir azalış meydana gelmiştir. Burada dikkati çeken husus, şehirsel nüfus artış oranı oldukça yüksek görünse de miktar olarak çok yüksek bir değer arz etmemesidir. Dolayısıyla kırsal alandaki nüfusun azalması ilçe merkezine doğru bir nüfus hareketinden ziyade, yöre veya bölge dışına doğru bir göçe işaret etmektedir.

Yıllar	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu	Pay (%)	Köy Nüfusu	Pay (%)
1955	19749	899	4.6	18850	95.4
1960	22494	659	2.9	21835	97.1
1965	26723	1229	4.6	25494	95.4
1970	29395	2279	7.8	27116	92.2
1975	30820	2773	9.0	28047	91.0
1980	30380	3704	12.2	26676	87.8
1985	32618	4221	12.9	28397	87.1
1990	32587	3854	11.8	28733	88.2
1997	27072	3708	13.7	23364	86.3
2000	27208	4223	15.5	22985	84.5
2007	25811	4059	15.7	21752	84.3
2010	24622	3235	13.1	21387	86.9
2015	19561	2909	14.9	16652	85.1

Tablo 14: Gerger İlçesi Kırsal-Şehirsal Nüfusun Tarihsel Gelişimi

1955-2015 dönemindeki 60 yıllık sürede Gerger yöresinde şehirsal nüfus oranında %10'luk bir artış söz konusu olsa da halen kırsal nüfus ağırlıklı yapısını devam ettirmektedir. Nitekim 2015 yılı verilerine göre Gerger'de şehir nüfusu oranı yaklaşık %15 olurken kır nüfusu %85 civarında gerçekleşmiş bulunmaktadır. Gerger ilçesinin Adıyaman ili içindeki genel durumuna baktığımızda ise, ilçenin en düşük şehir ve en yüksek kırsal nüfus oranına sahip ilçe olduğunu görmekteyiz (Tablo 15). Kuşkusuz bu duruşmanın oluşmasında, çalışmanın çeşitli bölümlerinde temas edildiği üzere yörede özellikle şehir karakterli yerleşmelerin oluşmasına katkı sağlayacak potansiyelin oldukça düşük düzeyde kalması, varolan potansiyelin de yeterince hayata geçirilmemesiyle ilgilidir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha detaylı olarak ele alındığı üzere Adıyaman ili bir bütün olarak göç veren illerden biri niteliğindedir.

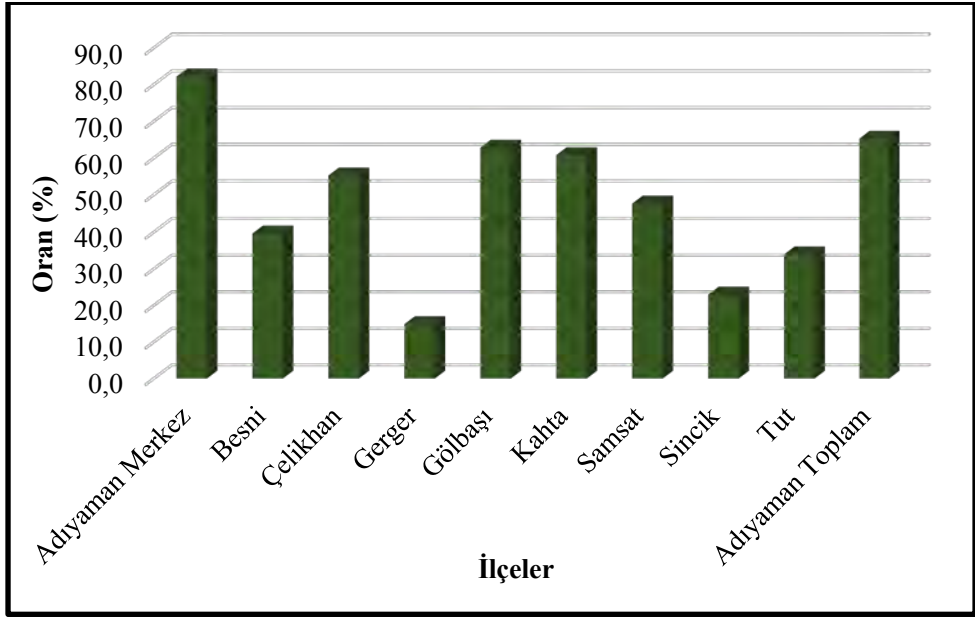
Grafik 6: Gerger İlçesi Kırsal-Şehirsel Nüfusun Tarihsel Gelişimi

DARİ BİRİM	2015				
	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu	Pay (%)	Köy Nüfusu	Pay (%)
Adıyaman Merkez	290 382	238 711	82,2	51 671	17,8
Besni	75 041	29 745	39,6	45 296	60,4
Çelikhan	15 213	8 405	55,2	6 808	44,8
Gerger	19 561	2 909	14,9	16 652	85,1
Gölbaşı	48 027	30 182	62,8	17 845	37,2
Kâhta	118 646	72 145	60,8	46 501	39,2
Samsat	8 190	3 899	47,6	4 291	52,4
Sincik	17 592	4 040	23,0	13 552	77,0
Tut	10 122	3 436	33,9	6 686	66,1
Adıyaman Toplam	602 774	393 472	65,3	209 302	34,7

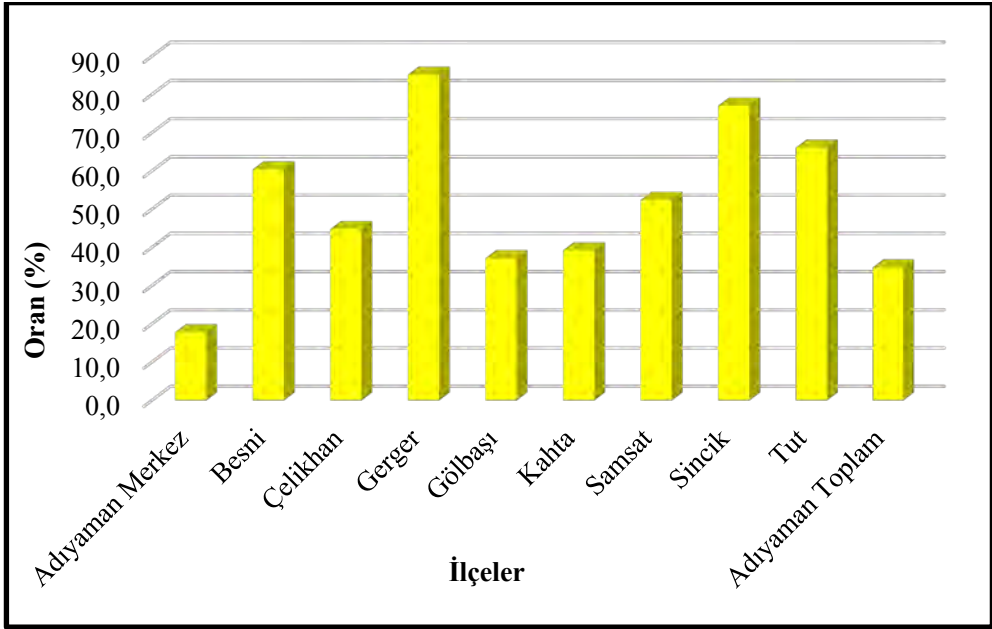
Tablo 15: Adıyaman İlçeleri Kentsel Nüfus Oranları

Adıyaman ili genelinde 2015 yılı verilerine göre şehir nüfusunun payı %65,3 olurken, kırsal nüfusun oranı %34,7 olarak gerçekleşmiştir. İl genelinde karşılaşılan bu değerler, bağlı ilçeler açısından oldukça farklı karakterler göstermektedir. Adıyaman merkez ilçede şehir nüfusu %82,2'lik oranla en yüksek seviyesine ulaşırken, en düşük değer %14,9'luk oran ile Gerger ilçesinde gerçekleşmiştir. Yine Gölbaşı ilçesinde %62,8'lik oran il genel ortalamasına yakın bir şehirselle nüfus değerine işaret ederken, diğer bütün ilçelerde şehirselle nüfus il genel ortalamasının altında kalmıştır (Tablo 15 ve Grafik 7). Şehirselle nüfus açısından en düşük değere ise Gerger ilçesinde rastlanırken, Sincik ilçesi Gerger'i takip etmiştir (%23).

Kırsal nüfus oranları açısından konu değerlendirildiğinde ise, en yüksek oranın %85,1'le Gerger ilçesinde gerçekleştiği izlenmektedir (Grafik 8). Bu ilçeyi %77'lik oranıyla Sincik ilçesi takip etmiştir. Kırsal nüfusun en düşük oranlarda görüldüğü ilçeler ise Merkez ilçe (%17,8) ve Gölbaşı ilçeleri (%37,2) olmuştur. İl genelinde Adıyaman Merkez ilçe hariç tüm ilçelerde kırsal nüfus oranı il genel kırsal nüfus oranının üzerinde seyretmiştir.

Grafik 7: Adıyaman İline Bağlı İlçelerin Şehir Nüfusu Oranları (2015)

Grafik 8: Adiyaman İline Bağlı İlçelerin Köy Nüfusu Oranları (2015)

2.3.4. Genel Nüfus Yoğunluğu

Bilindiği üzere belirli bir alanda yaşayan nüfusun sahanın yüzölçümüne bölünmesiyle elde edilen aritmetik nüfus yoğunluğunda, alanın genişliği, yerleşmeye ve dolayısıyla nüfuslanmaya uygunluğu gibi parametreler belirleyici olmaktadır. Bu açıdan Gerger yöresi değerlendirildiğinde düşük yoğunluğuna sahip bir yöre niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.

1990 yılında İlçenin yüzölçümü daha fazla olmasına karşın nüfus yoğunluğu km^2 'ye 46 kişi iken, sonraki dönemlerde yüzölçümünün azalmasına (sahasının bir bölümü Atatürk Baraj gölü altında kaldığından) karşın, nüfus miktarında da düşüş meydana gelmesi nüfus yoğunluğunun azalmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim 2000 yılında km^2 'ye 43 kişi olurken, 2015 yılında yoğunluk km^2 'ye 31 kişiye kadar düşmüştür (Tablo 16).

Yıllar	Gerger İlçesi		
	Toplam Nüfus	Yüzölçümü (km^2)	Nüfus Yoğunluğu
1990	32 587	702	46
2000	27 208	628	43
2015	19 561	628	31

Tablo 16: Gerger ilçesinde Dönemlere Göre Nüfus Yoğunluğu Oranları.

Gerger yöresinin nüfus yoğunluğu konusundaki özelliklerini hem Türkiye geneli ve hem de Adıyaman ilini diğer ilçeleriyle karşılaştırmak anlamlı çıkarımlarda bulunmaya yardım edecektir.

1990 yılında Türkiye genel nüfus yoğunluğu km^2 'ye 73 kişi iken, Adıyaman ilinde bu oran km^2 'ye 67 kişiyle Türkiye ortalamasının altından seyretmiştir. Aynı yıl Adıyaman merkez ilçede yoğunluk km^2 'ye 103 gibi yüksek bir değer arz ederken, eski ilçe merkezi Atatürk barajı suları altında kalan ve arazilerini de bu yola büyük ölçüde kaybeden Samsat ilçesinde yoğunluk en düşük değerde gerçekleşmiştir (km^2 'ye 34 kişi).

Yine Gerger gibi ilin dağlık topografyaya sahip diğer ilçelerinde de nüfus yoğunluğunun daha az olduğu gözlenmektedir. Bu çerçevede Çelikhân'da yoğunluk km^2 'ye 37 kişi olurken, Tut ilçesinde km^2 'ye 43 kişi ve Gerger'de km^2 'ye 46 kişi olmuştur. Özetle Adıyaman Merkez İlçe, Gölbaşı ve Besni ilçelerinde nüfusu yoğunluğu il genel ortalama yoğunluğuna eşit veya daha yüksek olurken, diğer ilçeler bu değerlerin altında kalmıştır (Tablo 17).

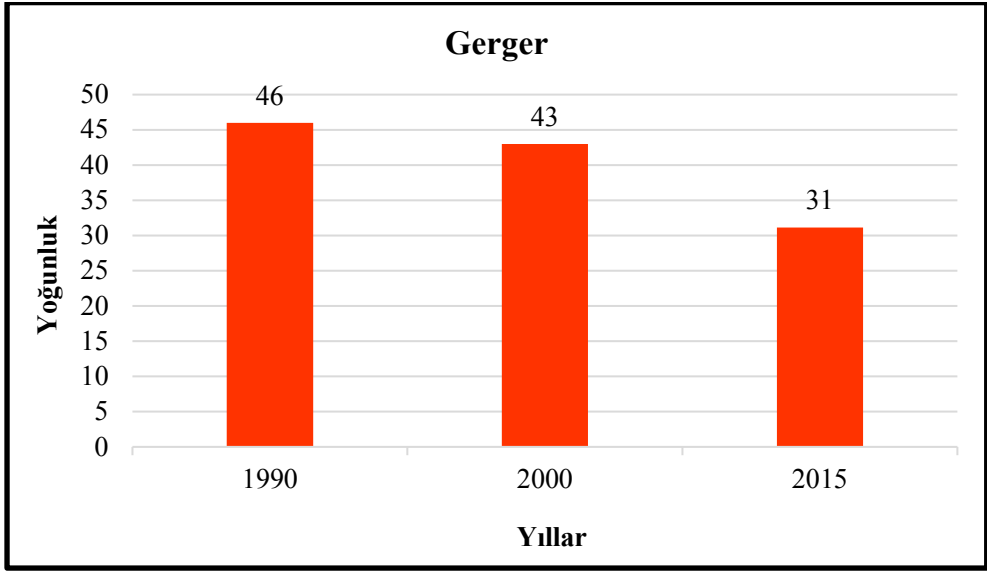
2000 yılına gelindiğinde, genel nüfus artışına bağlı olarak hem ülke genelinde ve hem de Adıyaman ilinde nüfus yoğunluğunun arttığı görülmektedir. Nitekim belirtilen yıl Türkiye'de nüfus yoğunluğu km^2 'ye 88 kişi olurken, Adıyaman ilinde de yoğunluk bu değere yakın gerçekleşmiştir (km^2 'ye 89 kişi).

Özellikle 1990 yılı sonrasında Atatürk barajının etkisiyle yaşanan önemli nüfusu hareketliliğinin Adıyaman merkez ilçe, Kâhta ve Besni'nin nüfus yoğunluk değerlerinin oldukça yüksek düzeye çıkmasına neden olurken, bu ilçelerin sadece il genel ortalaması değil aynı zamanda Türkiye genel ortalamasının da üzerinde bir yoğunluğa sahip olmasına zemin teşkil etmiştir. Diğer taraftan, adı geçen ilçelerin dışında kalan diğer ilçelerde Gerger ilçesiyle birlikte düşüş yaşandığı görülmektedir (Grafik 9).

2015 yılında Türkiye genel nüfus yoğunluğu km^2 'ye 102 kişiye yükselirken, Adıyaman ili genelinde bu değer 2000 yılına göre azalma göstermiş ve km^2 'ye 86 kişi olmuştur. Burada dikkati çeken husus Adıyaman Merkez ilçede yaşanan yüksek yoğunluk değerleridir. 2015 yılında Merkez ilçede nüfus yoğunluğu km^2 'ye 193 kişiye ulaşmıştır (Tablo 17). Yine Kâhta ilçesinde de yoğunluk değerleri il genel ortalamasının oldukça üzerinde seyretmiştir (km^2 'ye 101 kişi).

İDARI BİRİM	1990			2000			2015		
	Toplam Nüfus	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus Yoğunluğu	Toplam Nüfus	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus Yoğunluğu	Toplam Nüfus	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus Yoğunluğu
Adıyaman Merkez	175 647	1 702	103	249 530	1 507	166	290 382	1 507	193
Besni	88 531	1 330	67	108 667	1 151	94	75 041	1 151	65
Çelikhhan	21 391	584	37	20 271	651	31	15 213	651	23
Geger	32 587	702	46	27 208	628	43	19 561	628	31
Gölbaşı	55 358	784	71	52 988	816	65	48 027	816	59
Kâhta	94 928	1 490	64	114 994	1 179	98	118 646	1 179	101
Samsat	11 451	338	34	12 541	153	82	8 190	153	54
Sincik	19 524	364	54	21 828	461	47	17 592	461	38
Tut	13 714	320	43	15 784	487	32	10 122	487	21
Adıyaman Toplam	513 131	7 614	67	623 811	7 033	89	602 774	7 033	86
Türkiye Toplam	56 473 035	774 815	73	67 844 903	769 604	88	78 741 053	769 604	102

Tablo 17: Adıyaman İlçelerinde Dönemler İtibariyle Nüfus Yoğunlukları

Grafik 9: Gerger Yöresinde Dönemler İtibariyle Nüfus Yoğunluğu Oranlarındaki Değişim

Bahsi geçen bu iki ilçe dışındaki tüm ilçelerde nüfusu yoğunluğu il genel ortalamasının altında kalırken, özellikle göç yoluyla nüfusu kaybının büyük ölçülere ulaştığı dağlık sahalardaki ilçelerde değerler oldukça düşük seviyelere gerilemiştir. Bu kapsamda Tut ilçesinde yoğunluk km²'ye 21 kişi olurken, Çelikhan ilçesinde km²'ye 23 ve Gerger ilçesinde km²'ye 31 kişi olmuştur (Grafik 10).

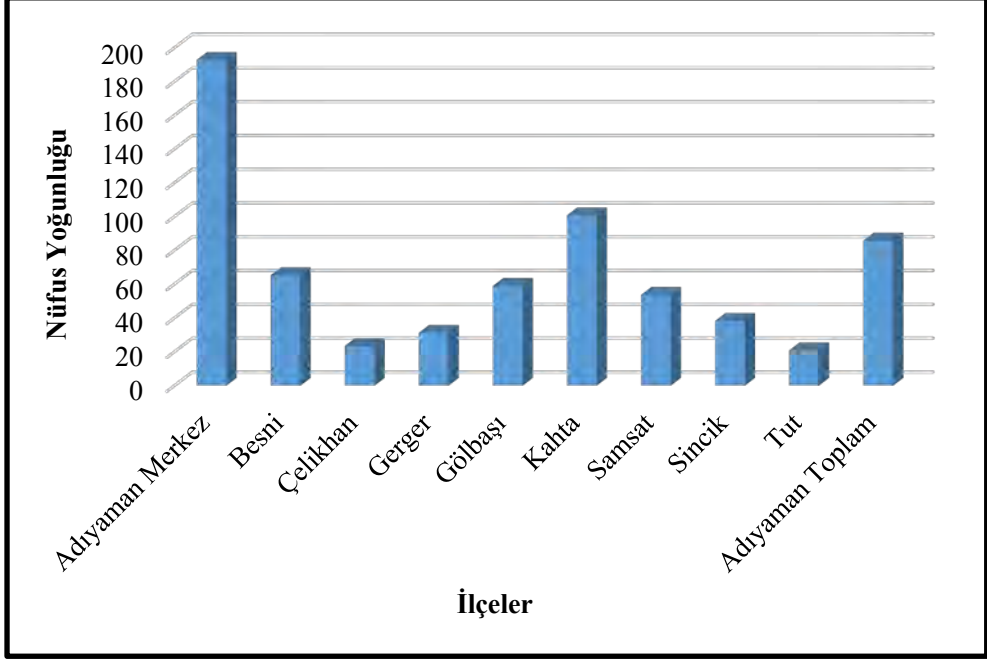
2.3.5. Nüfusun Mekânsal Dağılışı

Gerger yöresinde nüfusun mekânsal dağılışına baktığımızda doğal olarak en fazla nüfusun ilçe merkezinde yer aldığını görmekteyiz. Yöre genelinde belirgin bir dağılışı karakteri oluşmamış olmakla birlikte, nüfusun Torosların güney yamaçları boyunca bir dizi halinde sıralanmış olan köylerde yer aldığı, kısmen ise Yenibardak çayı vadisi ve yörenin güneyinde Kâhta-Siverek karayolu boyunca yoğunlaştığı gözlenmektedir (Harita 21).

Diğer taraftan özellikle dağlık sahanın yüksekliklerine göre hem nüfuslanma ve hem de yerleşme açısından bir seyreklik söz konusu olurken, Fırat nehrine (Atatürk Barajı) yakın yerlerde de yine benzer bir nüfus seyrekliği göze çarpmaktadır.

Yörede, başta ilçe merkezi olmak üzere, nüfusu 500'ün üzerinde olan yerleşim üniteleri genel belirli bir dağılışı karakteri göstermemekle birlikte, Gerger ilçe merkezi hariç olmak üzere, yörenin batı sınırı boyunca sıralanmış

görülmektedir. Bu durumun oluşmasında genel anlamda topografyanın belirleyici rol oynadığını ileri sürmek de pek kolay gözükmemektedir. Çünkü birbirine yakın ve aynı fiziki coğrafya karakterlerine sahip köylerin nüfuslarında büyük farklılıklar görülebilmektedir.

Grafik 10: Adıyaman İlçeleri Nüfus Yoğunluğu (2015)

2.3.6. Nüfusun Demografik Özellikleri

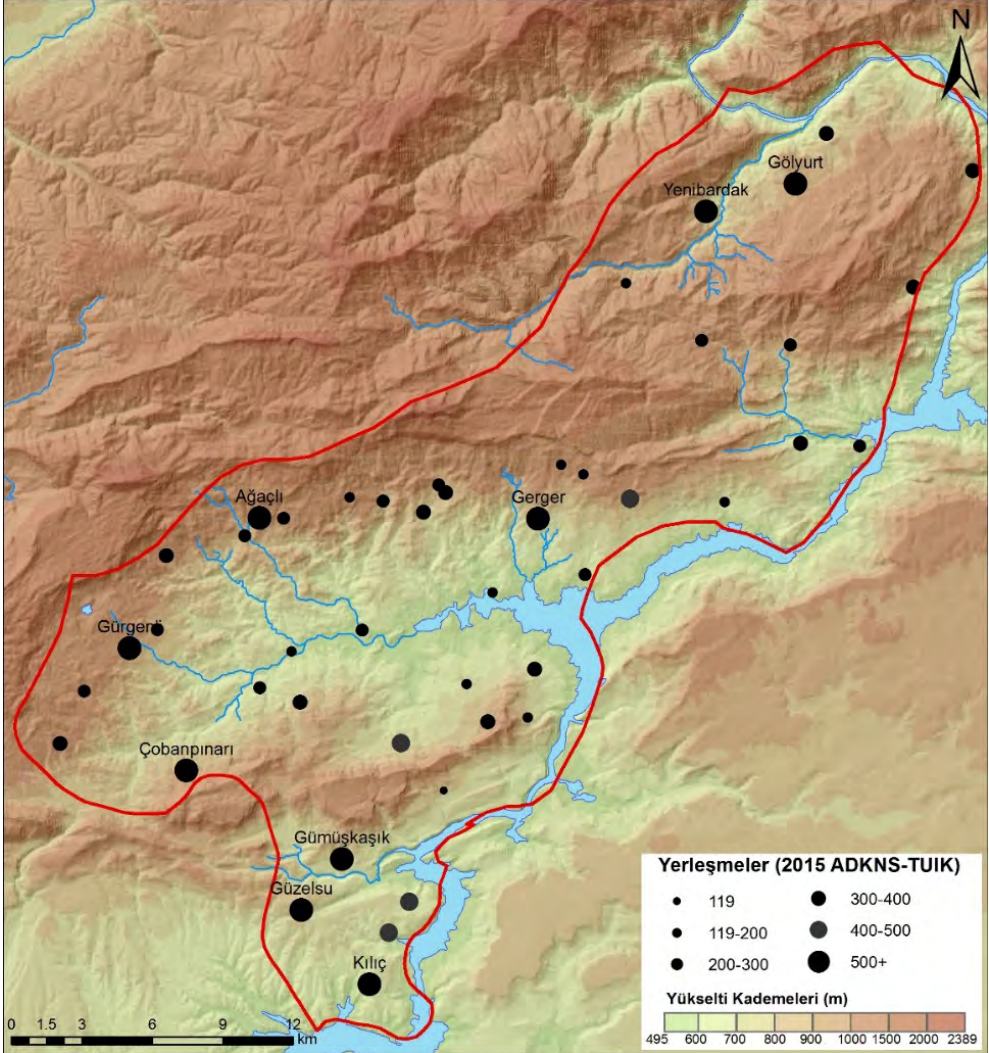
Bir ülke, bölge ve yerleşmede nüfusun genel artışı, kırsal ve şehrsel dağılımı ile yoğunluğunun yanı sıra, yaş yapısı ve bağımlılık oranı, cinse göre durumu, eğitim düzeyi ve istihdam yapısı gibi özellikleri, araştırılan sahanın coğrafi özelliklerinin ortaya konulmasında ele alınması gereken nüfusa ilişkin diğer nitelikler durumundadır. Bu özelliklerin her biri araştırma alanının mevcut durumunu ortaya koyduğu gibi, geleceğe yönelik planlama çalışmalarının yapılmasına da önemli katkıda bulunmaktadır (Bakırcı M., 2012:66).

2.3.6.1. Nüfusun Yaş Yapısı

Nüfusun yaş profili, bir mekânda nüfusun talep ve ihtiyaçlarının tespitinde önemli bir veri durumundadır. Nüfusun hangi yaş grubunda toplandığı bir taraftan iktisaden faal nüfusun durumunun tespit edilmesi, diğer

tarafından her nüfus grubunun ihtiyaç duyduğu sosyal hizmetlere yönelik yatırımların gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktadır.

Gerger ilçesinde 1990, 2000 ve 2015 yılı verileri esas alındığında ilköğretime çarpan husus, çocuk nüfus olarak adlandırılan 0-14 yaş grubu nüfus oranının giderek azalmasıdır. 1990 yılında %53,3 olan çocuk nüfus oranı, 2000 yılında %47,8'e ve 2015 yılında ise oldukça dramatik bir şekilde azalarak %32,2 olarak gerçekleşmiş bulunmaktadır (Tablo 18) .

Harita 21: Gerger Yöresinde Nüfusun Mekansal Dağılışı Özellikleri

Gerger İlçesi	1990		2000		2015	
	Nüfus Miktarı	Oran (%)	Nüfus Miktarı	Oran (%)	Nüfus Miktarı	Oran (%)
0-14	17345	53,3	12994	47,8	6299	32,2
15-64	14026	43,0	12496	45,9	10792	55,2
65+	1202	3,7	1703	6,3	2470	12,6
Bilinmeyen	14	0,0	15	0,0	0	0,0
Toplam	32587	100	27208	100	19561	100

Tablo 18: Gerger İlçesi Temel Yaş Gruplarını Gelişimi ve Oransal Görünümü

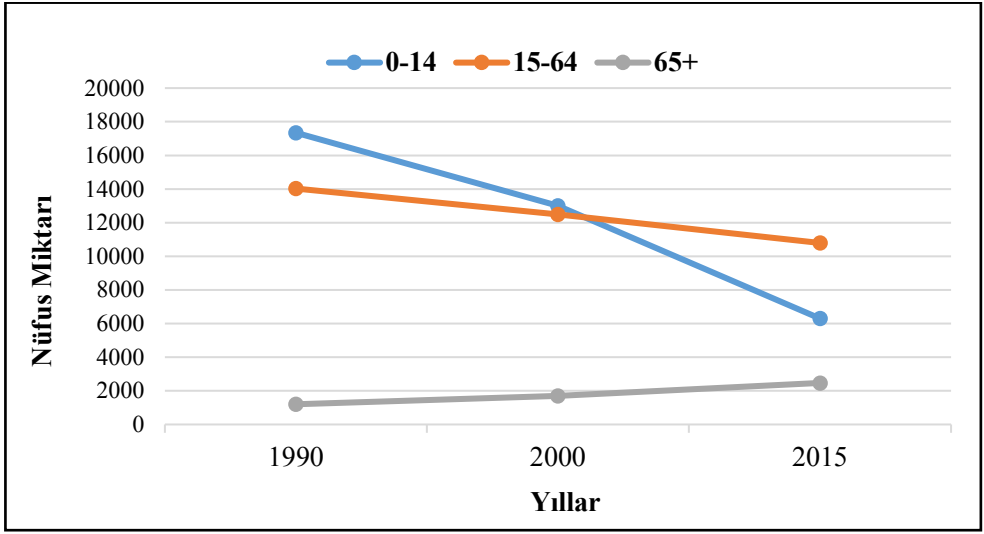
Çalışabilir yaş grubu olarak adlandırılan 15-64 yaş grubunun ise oransal olarak artış eğiliminde olduğu gözlenmektedir. 1990 yılında %43 olan bu yaş grubu oranı, 2000 yılında %45,9'a, 2015 yılında ise %55,2'ye yükselmiştir. Çalışabilir nüfusun toplam nüfusun yarısından fazlasını teşkil ettiği 2015 yılında, çocuk nüfusu oranının gerilemesi, doğum miktarlarında bir azalmaya da işaret etmektedir.

Yaşlı nüfus olarak değerlendirilen 65 yaş ve üstü nüfus oranında adeta katlanarak artış meydana geldiği gözlenmektedir. 1990 yılında %3,7 olan yaşlı nüfus oranı, 2000 yılında %6,3'e 2015 yılında ise %12,6'ya ulaşmıştır.

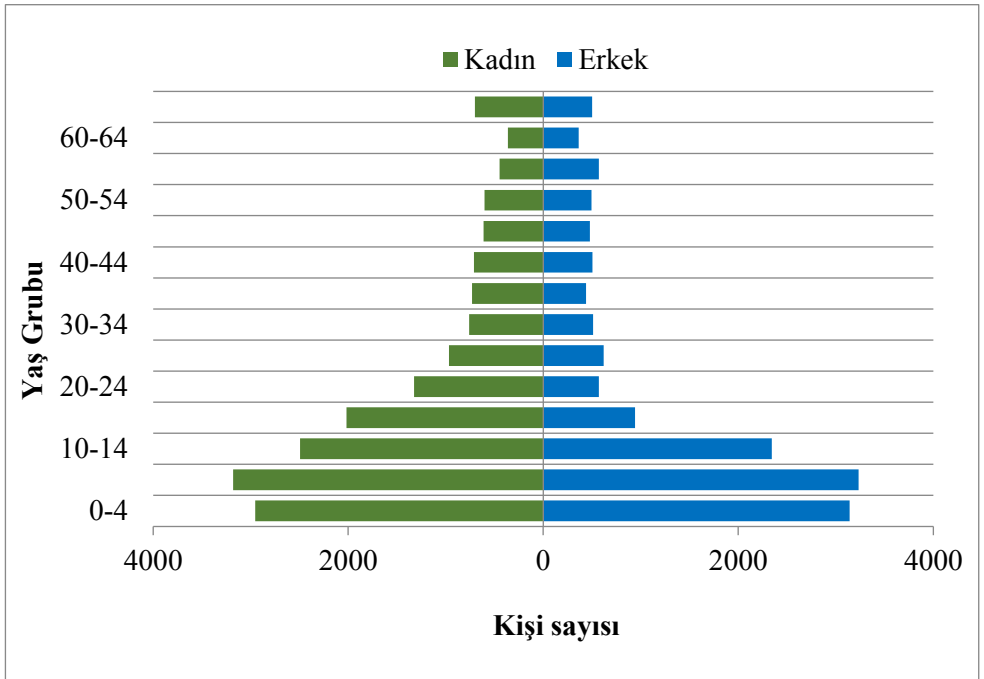
Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Gerger yöresinde özellikle 0-14 yaş grubunda hem mutlak değer ve hem de oransal açıdan önemli ölçüde bir azalış meydana geldiği, 15-64 yaş grubunda mutlak değer olarak düşüş meydana gelmiş olmakla birlikte oransal olarak kısmi bir artış söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. 65+ yaş grubunda ise hem mutlak değer olarak hem de oran olarak belirgin bir artış meydana gelmiş bulunmaktadır (Grafik 11).

Gerger yöresine ait nüfus piramitleri incelendiğinde, yaş gruplarını ilişkin değişim somut olarak izlenebilmektedir. 1990 yılına ait piramitte oldukça geniş bir taban kesiminin olduğu, piramidin orta bölümlerinde, özellikle 10-14 yaş grubundan itibaren incelemeye başladığı görülmektedir. Bu görünümün her yaş grubunda yaklaşık değerler ihtiva etmek suretiyle 60-64 yaş grubuna kadar geldiğini, 65 yaş üstü grupta ise daha belirgin bir genişlemenin var olduğu gözlemlenebilmektedir (Grafik 12).

Belirtilen görüntü, açık bir şekilde Gerger yöresinde 1990 yılında çocuk ve genç nüfusun baskın karakterde olduğunu, özellikle 5-9 yaş grubunda en üst seviyeye çıktığını göstermektedir. Genç nüfusun bu görünümü karşısında yaşlı nüfusun ise çok belirgin bir karakter göstermediği izlenmektedir.

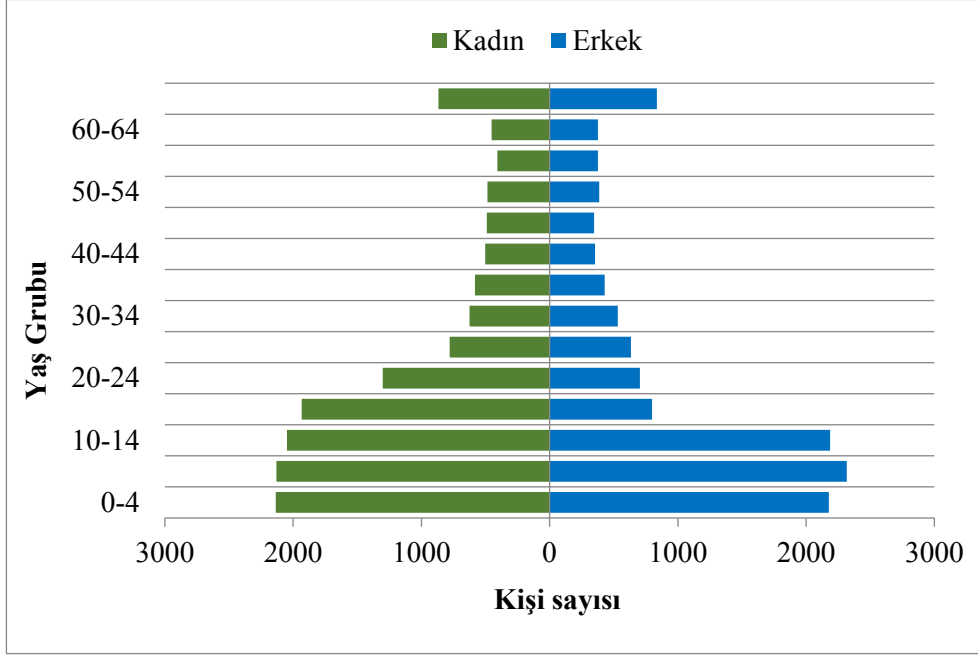

Grafik 11: Gerger İlçesi Ana Yaş Gruplarının Gelişimi

Grafik 12: Gerger İlçesi 1990 Yılı Nüfus Piramidi.

İlçenin 2000 yılına ait nüfus piramidinde ise, piramidin tabanında daralmaya karşılık genel görünümüne göre halen genişlemenin devam ettiği, diğer taraftan 65 yaş üstü seride ise genişlemenin belirgin olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Diğer taraftan bir önceki dönemde çocuk ve genç nüfus orta yaş nüfusuna dahil olurken, doğumlarla yeni çocuk nüfusunun güçlü bir şekilde desteklenmediği anlaşılmaktadır (Grafik 13).

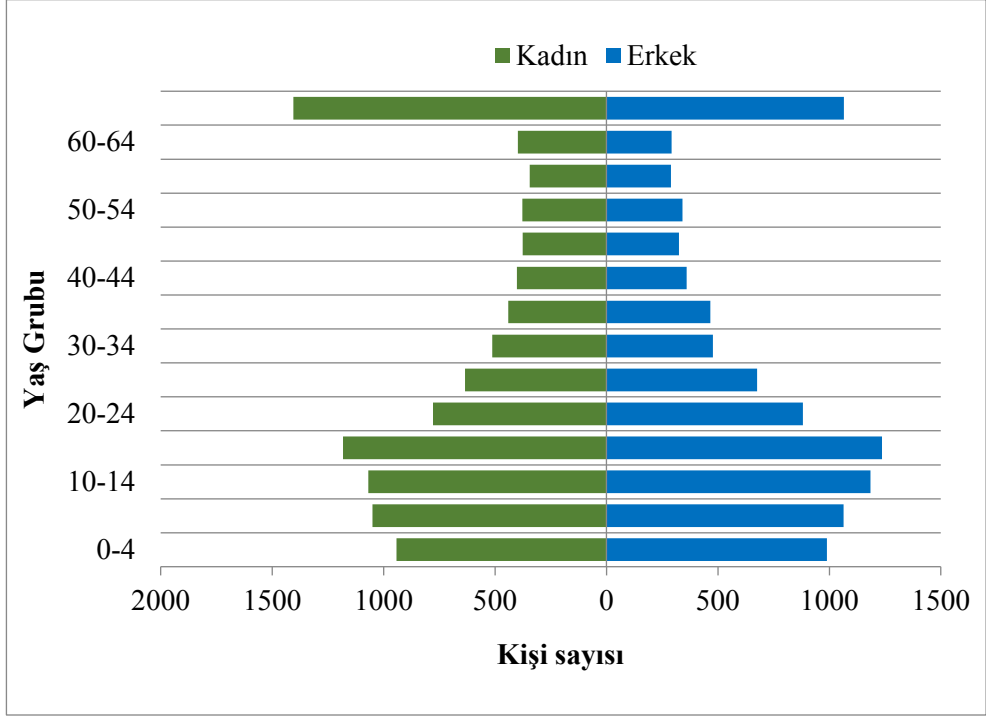
Grafik 13: Gerger İlçesi 2000 Yılı Nüfus Piramidi.

2000 yılında Gerger yöresi nüfusunda yaşlanma emareleri kendini göstermiş olmakla birlikte, bu durumun 2015 yılı piramidinde çok belirgin bir hal aldığı görülmektedir. Piramidin taban kısmı iyice daralmaya başlarken, orta bölümü daha kalınlaşmaya ve nihayet tavan bölümünün, yani 65 yaş üstü serisinde adeta bir şapka şeklinde dışa doğru çıkıntı yapmış olduğu gözlenmektedir (Grafik 14).

2.3.6.2. Nüfusun Bağımlılık Durumu

İktisaden faal olmadığı kabul edilen yaş gruplarının, iktisaden faal olduğu kabul edilen yaş gruplarına oranını ifade eden yaş bağımlılığı, toplumda ekonomik ve sosyal açıdan önemli göstergelerden biridir. Bu çerçevede 0-14 ve 65 yaş üstü nüfus bağımlı nüfus olarak kabul edilmektedir. İktisaden faal nüfus ise 15-64 yaş arasındaki nüfus grubunu teşkil etmektedir.

Genel nüfus bağımlılığının yanısıra, genç nüfus bağımlılığı ve yaşlı nüfus bağımlılığı gibi göstergeler de kullanılmaktadır. Bu çerçevede genç nüfus bağımlılığını 0-14 yaş grubunun 15-64 yaş grubuna oranını ifade ederken, 65 yaş üstü nüfusun 15-64 yaş grubuna oranı ise yaşlı nüfus bağımlılığını tanımlamaktadır.

Grafik 14: Gerger İlçesi 2015 yılı Nüfus Piramidi

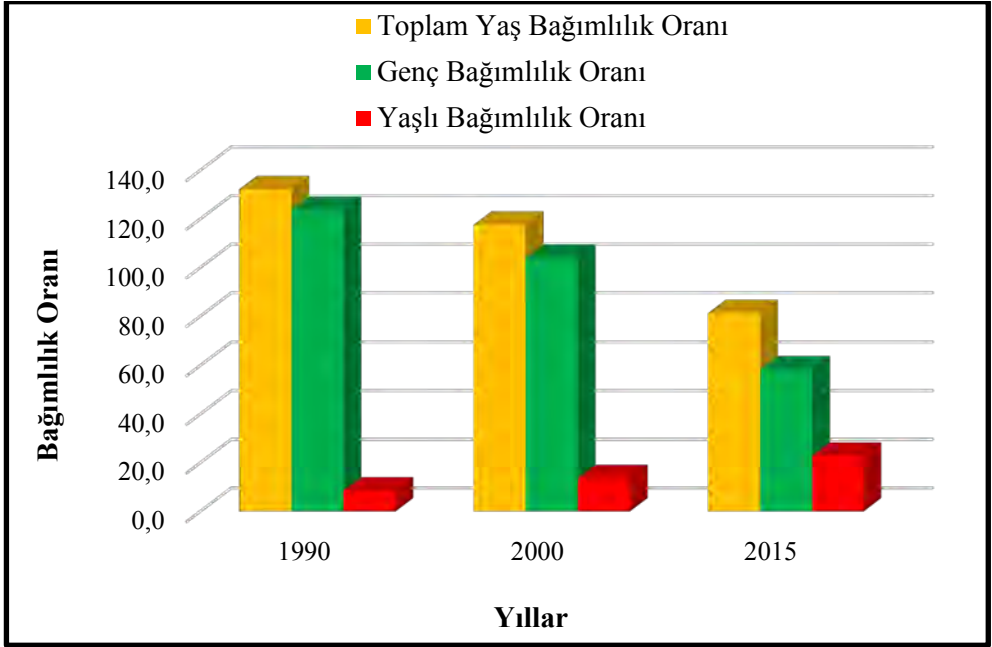
Gerger yöresi nüfus bağımlılığı bakımından Türkiye ilçeleri içinde geçmişten beri ön sıralarda yer almıştır. 2004 yılında yapılan bir araştırmaya göre Gerger ilçesi, belirtilen tarihte mevcut 872 yöre içinde genel bağımlılık oranı bakımından Van'ın Özalp ve Çaldıran, Siirt'in Şirvan, Şırnak'ın İdil, Van'ın Bahçesaray ve Ağrı'nın Diyadin ilçesinden sonra en yüksek bağımlılık oranına sahip yedinci ilçesi olmuştur (bu tarihteki bağımlılık oranı 117,6'dır) (Dincer B., ve Özasan M., 2004:235).

Gerger yöresinin bağımlı nüfus özellikleri dönemlere göre değerlendirildiğinde, 1990 yılında toplam bağımlılık oranınının 132,2 olduğu, bu değer büyük bir bölümünün ise genç bağımlı nüfustan oluştuğu anlaşılmaktadır. Doğum oranlarını yüksek, buna karşılık ölüm oranlarının da fazla olduğu bu durumda yaşlı nüfus bağımlılığı oranı düşük düzeyde

kalabilmektedir. Nitekim Gerger ilçesinde 1990 yılında yaşlı bağımlılık oranı 8,6 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 19 ve Grafik 15) .

Yıllar	Toplam Nüfus	Yaş Grubu			Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	Genç Bağımlılık Oranı	Yaşlı Bağımlılık Oranı
		0-14	15-64	65 +			
1990	32 587	17 345	14 026	1 202	132,2	123,7	8,6
2000	27 208	12 994	12 496	1 703	117,6	104,0	13,6
2015	19 561	6 299	10 792	2 470	81,3	58,4	22,9

Tablo 19: Yıllar İtibariyle Gerger İlçesinde Yaş Bağımlılık Oranları

Grafik 15: Yıllar İtibariyle Gerger İlçesinde Yaş Bağımlılık Oranları

2000 yılında toplam bağımlılık oranınının 1990 yılına göre gerilediği gözlenmektedir. Bu dönemde toplam bağımlılık oranı 117,6 olurken, bu değerin oluşmasında ağırlıklı olarak genç bağımlı sayısının azalması etkili olmuştur. 2000 yılında Gerger ilçesinde genç bağımlı nüfus oranı 104 olurken, yaşlı bağımlı nüfusu 1990 yılına göre belirgin bir şekilde artış göstererek 13,6 olmuştur.

2015 yılına gelindiğinde yaşlı bağımlı nüfusun giderek ağırlığını devam ettirdiği ve oranını 22,9 çıkardığı görülmektedir. Bu dönemde özellikle genç nüfus bağımlılık oranında ise büyük bir gerilemenin yaşandığı ve neredeyse

yarı yarıya gerilediği izlenmektedir. Kuşkusuz bu durum, toplam nüfus bağımlılığının oldukça düşük seviyeye inmesine de zemin hazırlamıştır (81,3).

2015 yılı verileri esas alınarak Gerger ilçesi ile Türkiye geneli ve Adıyaman il geneli karşılaştırıldığında, Gerger ilçesinin nüfus bağımlılığı bakımından kendine has bir yere sahip olduğu görülmektedir. Belirtilen yıl Türkiye genelinde toplam bağımlılık oranı 47,6 olurken, Adıyaman il genelinde 58,5 olmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere, Gerger’de bu değer 81,3 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 20 ve Grafik 16). Toplam bağımlılık oranında Gerger ilçesi sadece Türkiye geneli ve Adıyaman il geneli değil aynı zamanda İlin bütün ilçeleri arasında da en yüksek değerlere sahip ilçesi olmuştur.

Konu genç bağımlılık oranları açısından değerlendirildiğinde, yine en yüksek değer Gerger ilçesinde görülmekle birlikte, diğer ilçelerle yakınlaştığı izlenmektedir. Bu çerçevede Türkiye genelinde genç bağımlı nüfus oranı 35,4 iken, Adıyaman il genelinde 47,2 olmuş, Gerger ilçesinde ise 58,4 olarak gerçekleşmiştir. Genç bağımlılık değerleri bakımından Gerger ilçesine yakın değerlere ise Kâhta (55,1) ve Samsat (50,4) ilçelerinde rastlanmıştır.

Son olarak 2015 yılında yaşlı bağımlılık değerleri açısından yine Gerger ilçesinin açık bir şekilde önde olduğu görülmektedir. Bu açıdan Türkiye genelinde yaşlı bağımlı nüfus oranı 12,2 olurken, Adıyaman il genelinde 11,3, Gerger ilçesinde ise bunun iki katı (22,9) olarak gerçekleşmiştir. Gerger yöresinde gözlenen bu değerlere, Tut (18,9), Besni (15,1) ve Gölbaşı (15,0) ilçeleri yaklaşmıştır.

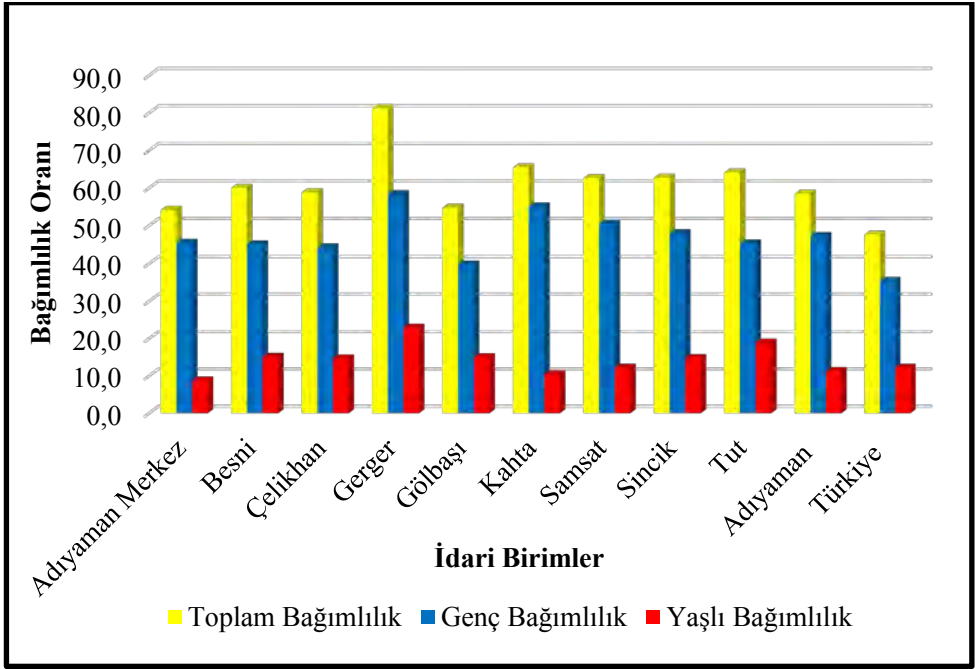
2.3.6.3. Nüfusun Cinsine Göre Özellikleri

Nüfusun genel özellikleri kapsamında ele alınabilecek diğer bir husus ise nüfusun cinsine göre durumudur. Yıllar itibarıyla Gerger yöresinde nüfusun cinsine göre görünümünde genel anlamda dengeli bir yapının hâkim olduğu görülmektedir. 1955 yılında erkek nüfusu küçük bir oransal farkla (%50,3) önde olurken, sonraki dönemlerin tamamında kadın nüfus oranı daha yüksek seyretmiştir. Bu genel görünüm yanında 1990 yılında kadın nüfusu 54,8’lik oranıyla en yüksek seviyesine ulaşmıştır (Tablo 21 ve Grafik 17).

Diğer yandan İlçede erkek nüfusun en fazla sayıda olduğu yıl 1985 olurken, en az sayıda olduğu yıl 2015 olmuştur. Kadın nüfusu ise 1990 yılında en yüksek miktarına ulaşırken, en düşük miktarına 1955 yılında sahip olmuştur.

Yıl	İdari Birim	Toplam Nüfus	Yaş Grubu			Toplam Yaş Bağlılık Oranı	Genç Bağlılık Oranı	Yaşlı Bağlılık Oranı
			0-14	15-64	65 +			
2015	Adıyaman Merkez	290 382	85 483	188 393	16 506	54,1	45,4	8,8
	Besni	75 041	21 067	46 891	7 083	60,0	44,9	15,1
	Çelikhhan	15 213	4 230	9 579	1 404	58,8	44,2	14,7
	Gerger	19 561	6 299	10 792	2 470	81,3	58,4	22,9
	Gölbashi	48 027	12 338	31 035	4 654	54,8	39,8	15,0
	Kâhta	118 646	39 478	71 703	7 465	65,5	55,1	10,4
	Samsat	8 190	2 539	5 037	614	62,6	50,4	12,2
	Sincik	17 592	5 186	10 811	1 595	62,7	48,0	14,8
	Tut	10 122	2 787	6 168	1 167	64,1	45,2	18,9
	Adıyaman	602 774	179 407	380 409	42 958	58,5	47,2	1
Türkiye	78 741 053	18 886 220	53 359 594	6 495 239	47,6	35,4	12,2	

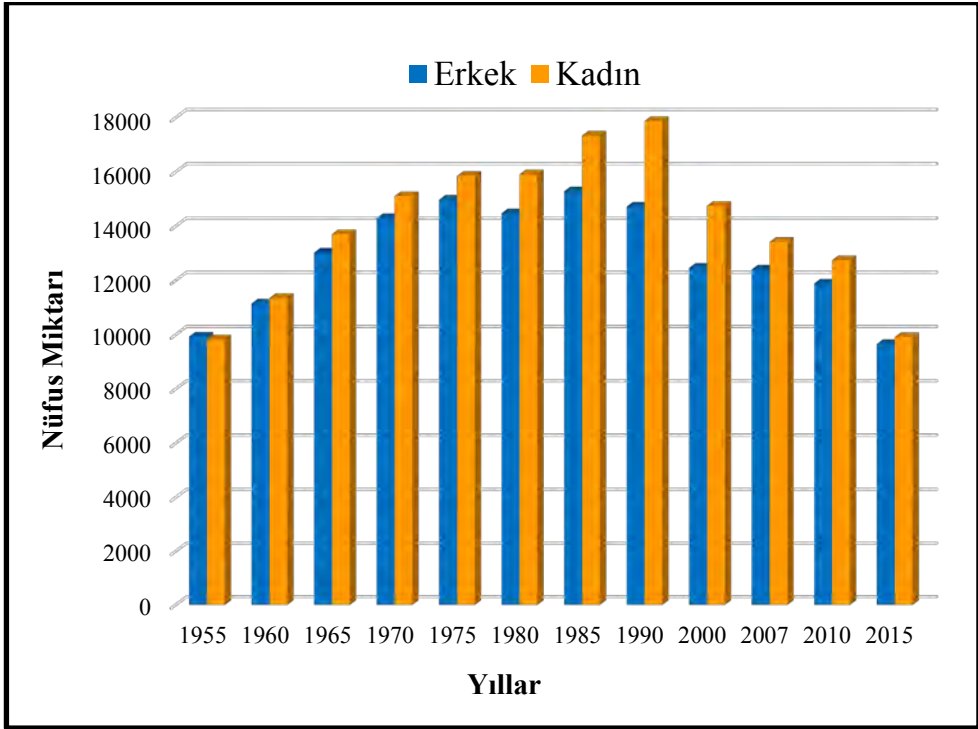
Tablo 20: Türkiye, Adıyaman ili ve Gerger İlçesinde Yaş Bağlılık Durumu (2015).

Grafik 16: Adıyaman İlçeleri Bağımlılık Oranları (2015)

Yıllar	Toplam Nüfus	Erkek	Pay (%)	Kadın	Pay (%)
1955	19749	9925	50,3	9824	49,7
1960	22494	11148	49,6	11346	50,4
1965	26723	13022	48,7	13701	51,3
1970	29395	14294	48,6	15101	51,4
1975	30820	14973	48,6	15847	51,4
1980	30380	14472	47,6	15908	52,4
1985	32618	15282	46,9	17336	53,1
1990	32587	14716	45,2	17871	54,8
2000	27208	12461	45,8	14747	54,2
2007	25811	12397	48,0	13414	52,0
2010	24622	11882	48,3	12740	51,7
2015	19561	9652	49,3	9909	50,7

Tablo 21: Gerger İlçesinde Yıllara Göre Nüfusun Cinsine Göre Durumu

Grafik 17: Gerger İlçesinde Nüfusun Cinsine Göre Miktarları

2.3.6.4. Nüfusun Okuryazarlık ve Eğitim Düzeyi Özellikleri

Günümüz çağdaş dünyasında toplumların eğitim düzeyleri gelişmişlik göstergeleri bakımından önemli bir parametre olarak belirginleşmektedir. Artık toplumlar en temel eğitim düzeyine işaret eden okur-yazar olmanın ötesinde, olabildiğince ileri düzeyde eğitilmiş bir toplum yaratmaya çalışmaktadır. Eğitimin, salt kültürlü bir toplum yaratmanın ötesinde sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan çok yönlü yaygın bir etkiye sahip olması, onu gerçekleştirmeye yönelik etkin politikalar ortaya konulması gerektiğine işaret ettiği gibi, bu faaliyet alanına büyük ekonomik yatırımların yapılmasını da zorunlu kılmaktadır.

Ülkemizde gerek okullaşma ve gerekse eğitimci sayısındaki artış sonucunda, temel eğitim açısından önemli gelişmelerin yaşandığı ve özellikle okur-yazarlık bakımında yüksek oranlara ulaşıldığı bir gerçektir. Türkiye genelinde 1997-1998 döneminde net okullaşma oranı ilköğretim düzeyinde %85 iken, bu oran 2015-2016 döneminde %95 düzeyine çıkmıştır. Diğer taraftan esas belirgin gelişme ortaokul düzeyinde okullaşma oranında kendini göstermiş, bu çerçevede 1997-1998 döneminde %38 olan net okullaşma oranı 2015-2016 döneminde %94 düzeyine yükselmiştir (TÜİK 2016).

Ancak genel bir gelişme seyrine rağmen, bunun bölgeler ve yöreler itibarıyla aynı ölçekte gerçekleştiği söylenemez. Bu durumun yaşanmasında yörelerin sahip olduğu fiziki coğrafya koşullarının hizmet görülmesini engelleyici karakterde olması kadar, toplulukların eğitime ve özellikle kız çocuklarının eğitimine yönelik uzun yıllar reddedici bir yaklaşım sergilenmesi de önemli bir faktör olmuştur.

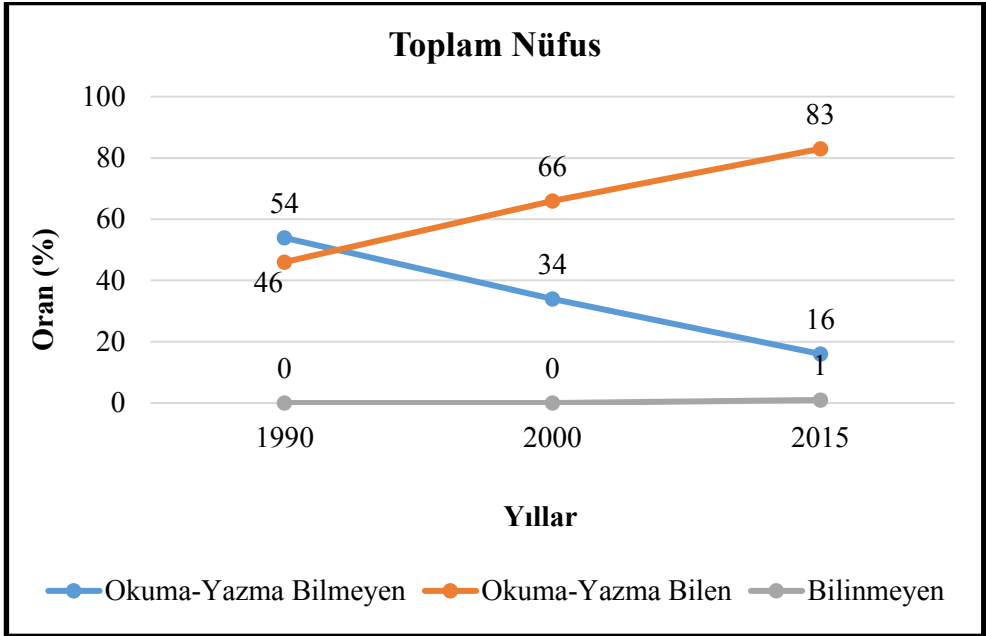
Gerger yöresinin okuryazarlık oranlarına bakıldığında son 25 yılda önemli değişimler yaşandığı gözlenmektedir. İlçede 1990 yılında 6+ yaş grubunda okuma yazma bilenleri oranı %46 gibi oldukça düşük bir seviyede gerçekleşmiştir. Sadece iki kişiden birinin okuma yazma bilmesi gibi çok düşük bu oranın yanında, kadınlarda okuma yazma bilenlerin oranının daha da düşük düzeyde kaldığı anlaşılmaktadır. Belirtilen tarihte Gerger yöresinde erkeklerde okuma yazma bilenlerin oranı %64'e çıkarken, kadınlarda bu değer %32'lere inmiştir (Tablo 22 ve Grafik 18).

2000 yılına gelindiğinde Gerger yöresinde okuryazarlık düzeyinde önemli değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Bu dönemde toplam nüfusta okuma yazma bilenlerin oranı %66'ya çıkarken, 1990 yılına göre %43'lük bir artış yaşanmıştır. 2000 yılında cinse göre okuma yazma durumu da belirgin gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde erkeklerde okuryazarlık oranı %81'e çıkarken, kadınlarda da %54'e çıkmıştır (Tablo 22 ve Grafik 19).

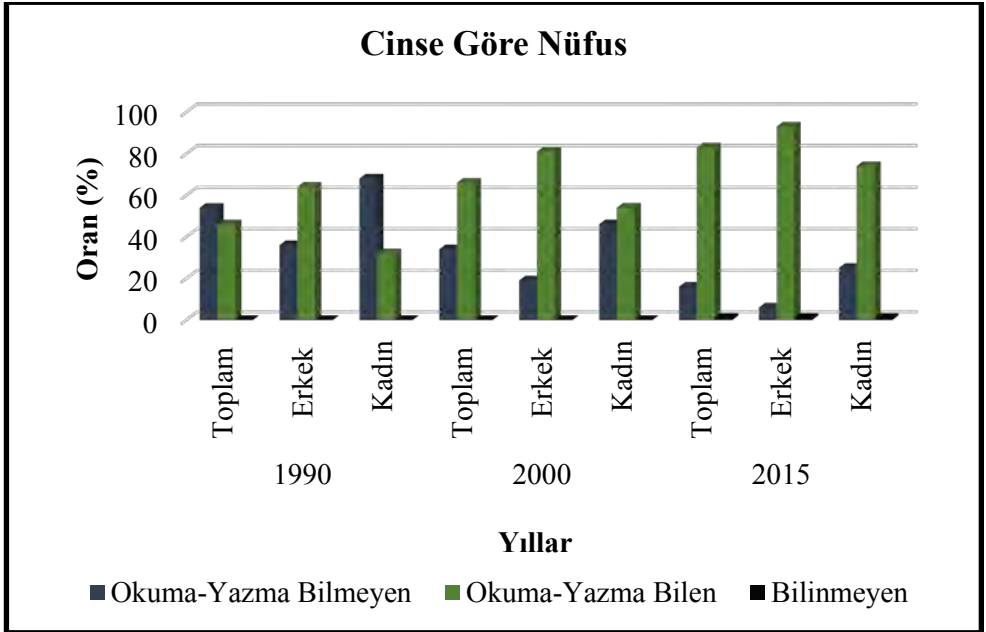
2015 yılında Türkiye genelinde okuryazarlık oranına bakıldığında, 6 ve üzerindeki yaş grubunda okuma yazma bilenlerin oranı %95,4 olurken, aynı yaş grubunda okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise %3,8 olmuştur (TÜİK 2016). Türkiye genelinde cinse göre okur-yazarlık durumu değerlendirildiğinde, erkek nüfusta okur-yazar oranının daha yüksek düzeyde gerçekleştiği izlenmektedir. Erkeklerde %97,9 olarak gerçekleşen okur-yazarlık oranı kadınlarda %92,9 olmuştur (TÜİK 2016).

GERGER	1990						2000						2015					
	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%
6+ Yaş Okur Yazarlık Durumu	13560	54	3897	36	9663	68	7506	34	1885	19	5621	46	2724	16	528	6	2196	25
Okuma- Yazma Bilmeyen	11589	46	7013	64	4576	32	14446	66	7882	81	6564	54	14347	83	7852	93	6495	74
Bilimleyen	1	0	0	0	1	0	2	0	0	0	2	0	145	1	67	1	78	1
Toplam	25150	100	10910	100	14240	100	21954	100	9767	100	12187	100	17216	100	8447	100	8769	100

Tablo 22: Geger İlçesi Okuryazarlık Durumunun Tarihsel Gelişimi (Genel Nüfus Sayımları ve ADNK Sistemi Verileri)

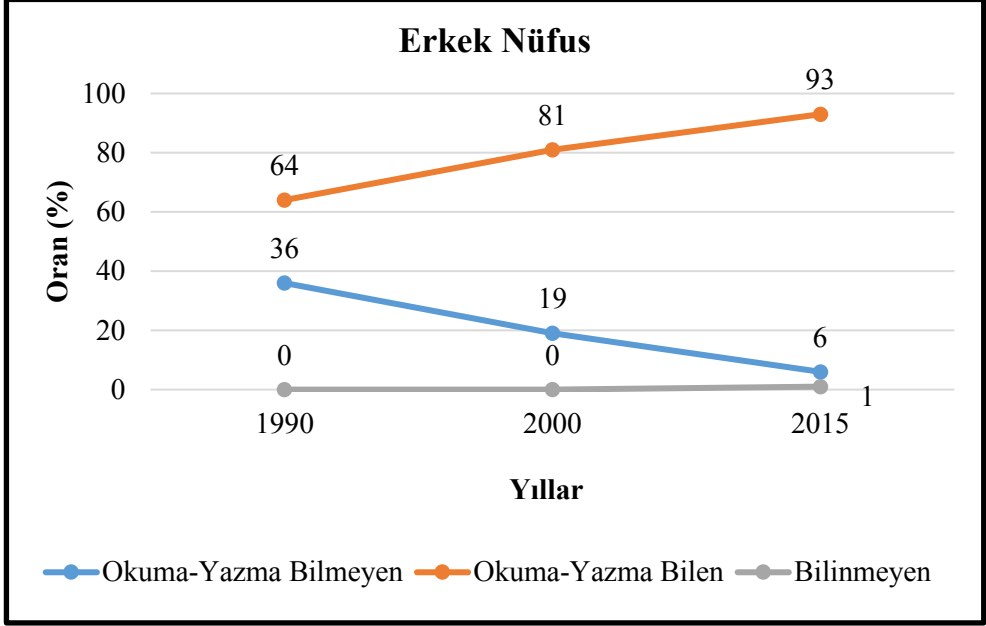

Grafik 18: Gerger İlçesinde Dönemlere Göre Toplam Nüfusun Okuryazarlık Oranları

Grafik 19: Gerger İlçesinde Dönemlere Göre Toplam Nüfusun Okuryazarlık Oranları.

2015 yılı verilerine göre Gerger yöresinde okuma yazma bilenlerin oranı toplamda %83 olmuştur. 2000 yılına göre %26'lık bir artış sağlanan bu dönemde erkeklerde okuryazar oranı %90'ların üzerine çıkmıştır (%93). Kadınlarda okuma yazma bilenlerinin oranında da bir önceki döneme göre yükseliş izlenen 2015 yılında, Gerger yöresinde okuma yazma bilen kadınların oranı %74 olarak gerçekleşmiştir (Grafik 20 ve Grafik 21).

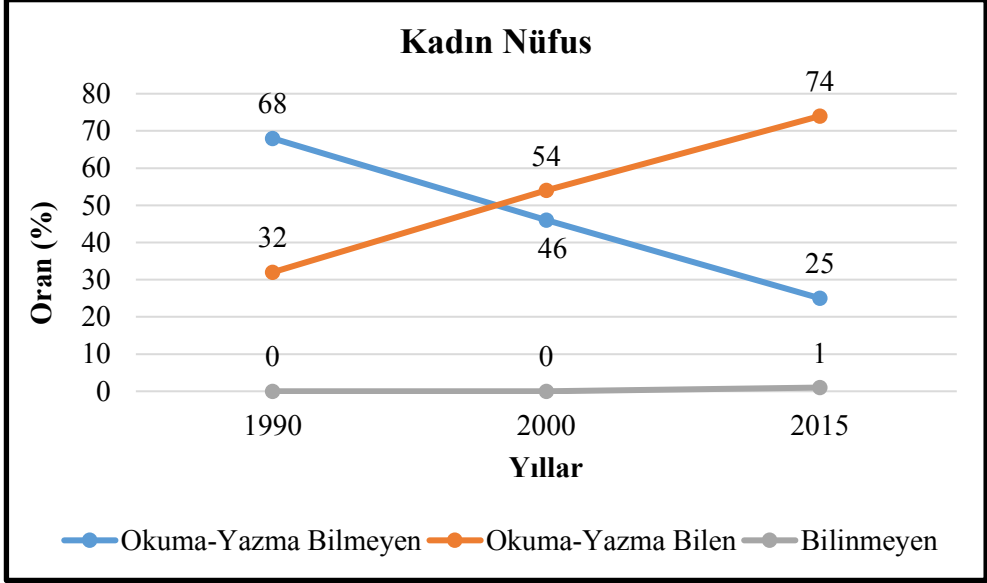

Grafik 20: Gerger İlçesinde Yıllara Göre Erkek Nüfusun Okuryazarlık Oranları Değişimi

Okur-Yazar nüfus konusunu özetlemek gerekirse; Gerger yöresinde zaman içinde okuryazar nüfusta önemli gelişmeler sağlanmış olmakla birlikte, hâlihazırda toplam nüfusta, Türkiye ve bağlı bulunduğu İlin genel ortalamasının oldukça gerisinde bulunmaktadır. Erkeklerde okur-yazarlık oranı Türkiye ortalamasına yakın bir değer göstermiş olmasına karşın, kadınlarda bu oran oldukça gerilerde kalmıştır.

2015 yılı istatistik verilerine göre, 2015 yılında Gerger ilçesinde 528 erkek ve 2196 kadının hâlihazırda okuma yazma bilmiyor durumda olması, nihayetinde oldukça mütevazı bir nüfus büyüklüğüne sahip olan Gerger yöresinde eğitimin genel seviyesinin trajik sonucunu ortaya koymaktadır. Bu durum en temel eğitim düzeyine işaret eden okur-yazarlık seviyesinde bile gereken seviyenin yakalanamadığını göstermektedir

Gerger yöresinde okuryazar olma konusunda karşımıza çıkan bu manzara bitirilen eğitim düzeyi esas alındığında daha da derinleşmektedir. 1990-2015 dönemine ilişkin istatistikler incelendiğinde eğitim düzeyinin yükselmesi konusunda somut gelişmeler olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 23 ve Grafik 22).

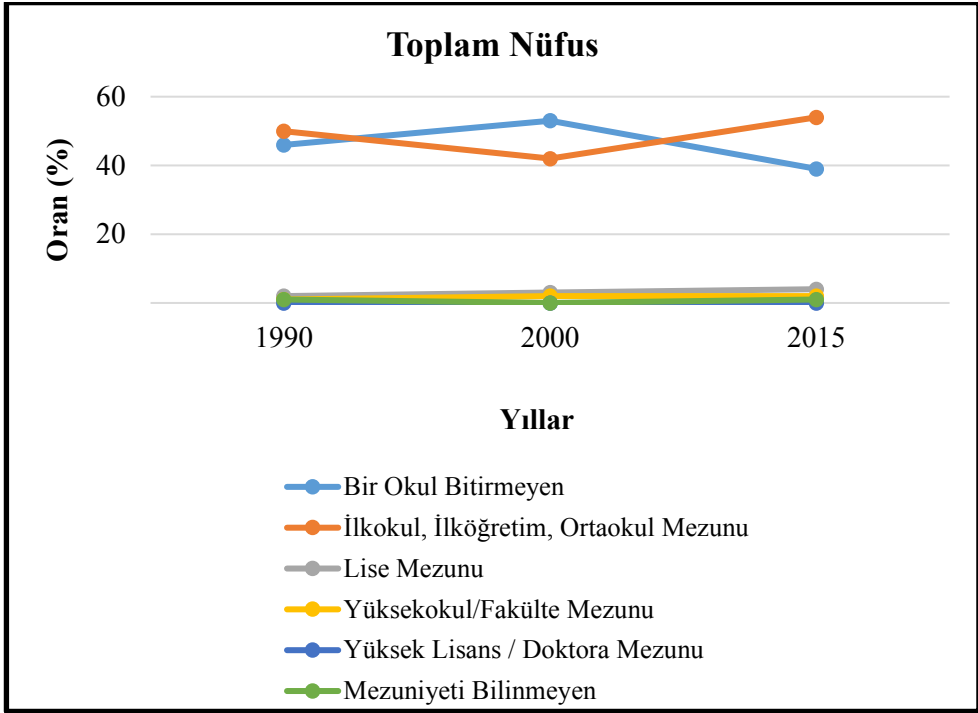

Grafik 21: Gerger İlçesinde Yıllara Göre Kadın Nüfusun Okuryazarlık Oranları Değişimi

Konu dönemler itibarıyla değerlendirildiğinde, 1990 yılında göze çarpan ilk özellik bir okul bitirmeyenlerin sayısı ve oranıdır. Belirtilen yıl okuma yazma bildiği halde herhangi bir düzeyde temel eğitim almamış olanların oranı %46 olmuştur. Bu durum kadınlarda nispeten biraz daha fazla olmakla birlikte oransal olarak çok büyük bir farka işaret etmemektedir. 1990 yılında Gerger ilçesinde ilköğretim ve ortaokul mezunlarının oranı %50 olarak gerçekleşmiştir. Böylece yörede okuma yazma bilenlerin yarısı ilköğretim ve ortaokul mezunlarından oluşmuştur. İlçede nüfusun büyük bir oranı belirtilen iki eğitim seviyesi grubunda kümelenmiş bulunmaktadır (%96). Dolayısıyla daha üst seviyelerde eğitim görenlerin sayısı ve oranı oldukça düşük düzeyde kalmış görünmektedir. Nitekim lise düzeyinde eğitim görenlerin oranı %2 olarak gerçekleşirken, Yüksekokul, Fakülte veya Lisansüstü düzeyde eğitim alanların oranı %1 veya bunun altında kayıtlara geçmiştir.

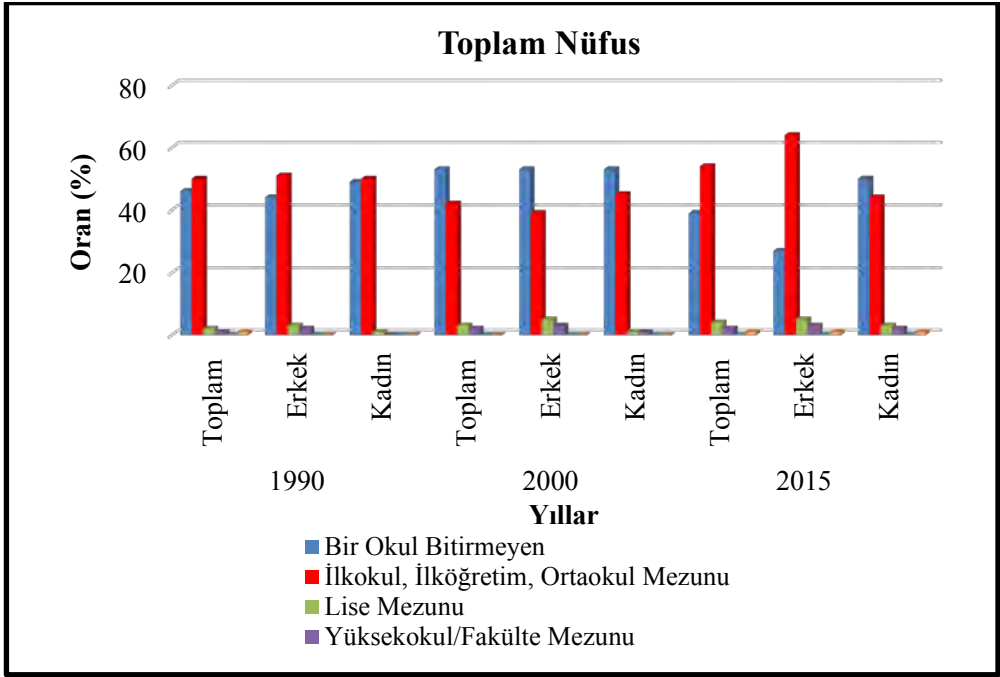
GERGER	1990						2000						2015					
	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%
Bitirilen Eğitim Düzeyi 6+ Yaş	5 358	46	3 128	44	2 230	49	7 511	53	4 030	53	3 481	53	6 695	39	2 270	27	4 425	50
Bir Okul Bitirmeyen	5 859	50	3 575	51	2 284	50	5 874	42	2 962	39	2 912	45	9 262	54	5 375	64	3 887	44
İlkokul, İlköğretim, Ortaokul Mezunu	221	2	184	3	37	1	427	3	350	5	77	1	680	4	457	5	223	3
Lise Mezunu	150	1	125	2	25	0	290	2	256	3	34	1	417	2	265	3	152	2
Yükseköğül/Fakülte Mezunu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17	0	13	0	4	0
Yüksek Lisans / Doktora Mezunu	1	1	1	0	0	0	7	0	2	0	5	0	145	1	67	1	78	1
Mezuniyeti Bilinmeyen	11 589	100	7 013	100	4 576	100	14 109	100	7 600	100	6 509	100	17 216	100	8 447	100	8 769	100
Toplam																		

Tablo 23: Geger İlçesinde Nüfusun Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre Durumu

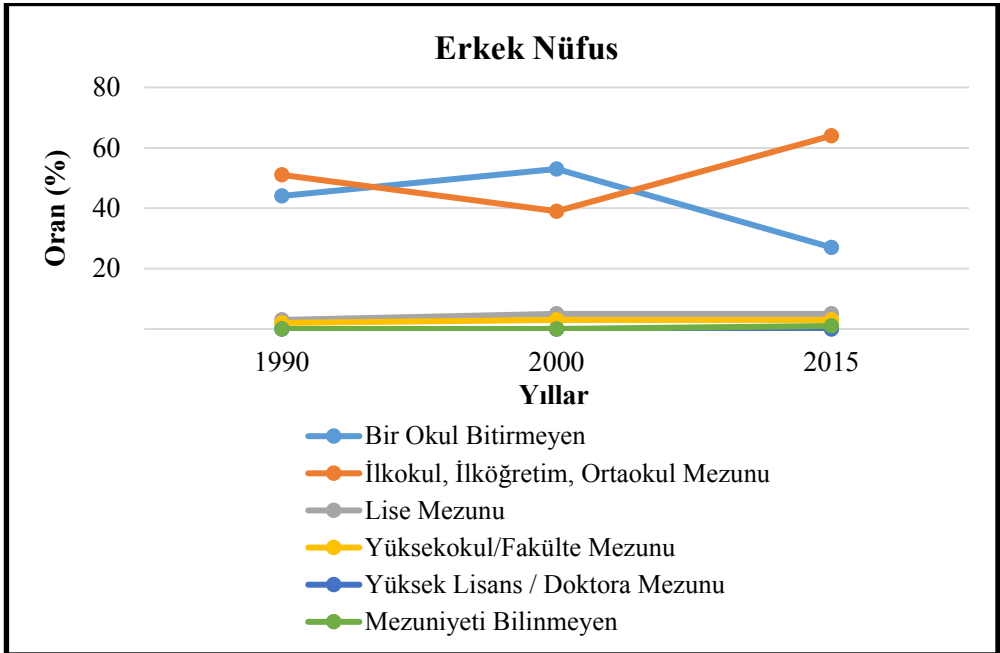

Grafik 22: Gerger İlçesinde Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre 6+ Yaş Nüfusun Yıllar İtibariyle Gelişimi

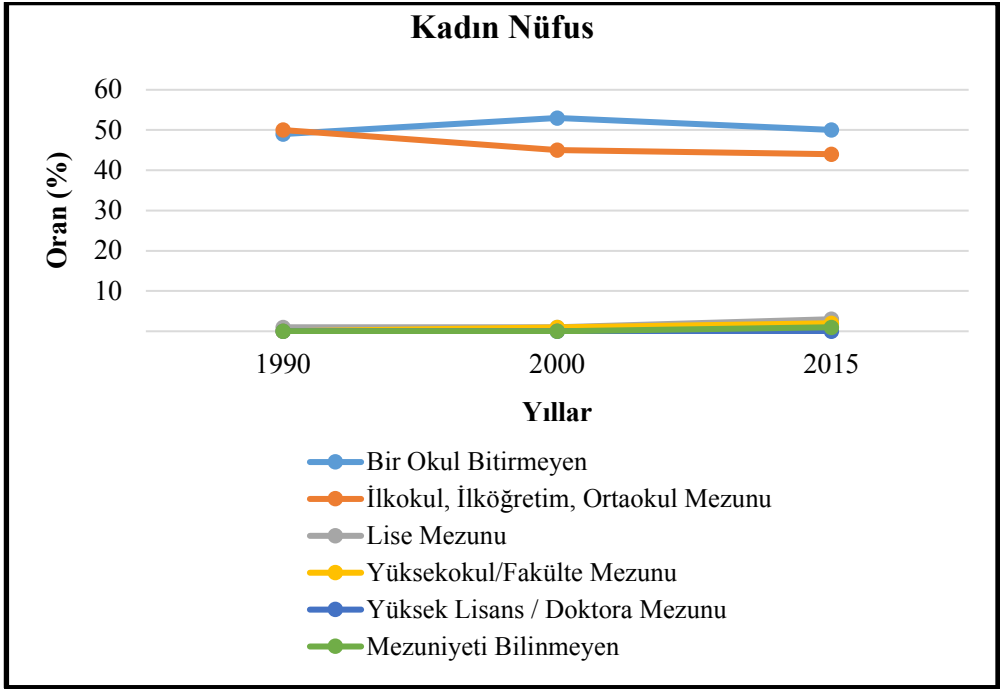
2000 yılı verilerine göre, Gerger ilçesinde bir okul bitirmeyenlerin sayısında ve oranında bir artış meydana geldiği anlaşılmaktadır. Eğer bir kayıt hatasından kaynaklanmıyorsa, bu durum muhtemelen bir önceki sayım döneminde kayıt altına alınmayan nüfusun kayıtlara geçmesiyle ilgili olmalıdır. Zira 2000 yılında yörede bir okul bitirmeyenlerin sayısında %40,2'lik bir artış meydana gelmiş, bu grubun genel nüfus içindeki oranı ise %46'dan %53'e yükselmiştir. Diğer taraftan ilköğretim ve ortaokul mezunları sayısı neredeyse aynı kalmış olmakla birlikte, bu eğitim grubunun oranı %50'den %42'ye gerilemiştir. Her iki eğitim grubunun toplamda yüksek bir paya sahip olduğu (%95) Gerger ilçesinde, konu cins açısından değerlendirildiğinde, kadınlarda ve erkeklerde bir okul bitirmeyenlerin oranının toplam nüfusu oranıyla aynı olduğu (%53) anlaşılmaktadır (Grafik 23, Grafik 24 ve Grafik 25).

Grafik 23: Gerger İlçesinde Cinsine Göre Bitirilen Eğitim Düzeyi

Grafik 24: Gerger İlçesinde Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre 6+ Yaş Erkek Nüfusun Yıllar İtibariyle Gelişimi

Grafik 25: Gerger İlçesinde Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre 6+ Yaş Kadın Nüfusunun Yıllar İtibariyle Gelişimi

2000 yılında 1990 yılına göre lise ve yüksekokul mezunlarının sayıca ve oransal olarak önemli gelişmeler kaydettiği görülmektedir. Gerger ilçesinde 2000 yılında lise mezunlarının sayısı 1990 yılında göre %100'den fazla artarken, toplamda da %3'lük bir paya sahip olmuştur. Benzer bir gelişme yüksekokul mezunları içinde de söz konusu olmuş, bu eğitim grubu payını %1'den %2'ye yükseltmiştir. Hem 1990 ve hem de 2000 yılı verileri içi ifade edilebilecek bir diğer husus ise belirtilen yıllarda Gerger ilçesinde lisansüstü eğitime sahip kimsenin olmadığıdır

2015 yılı, Gerger ilçesinde bir okul bitirmeyenlerin sayısal ve oransal olarak gerilediği, ilk ve ortaokul düzeyinde eğitim alanların sayısında ve oranında belirgin artışların yaşandığı ve nihayet lisansüstü eğitim görenlerin kayıtlarda yer bulduğu bir dönem niteliği taşımıştır.

2015 yılında Gerger ilçesinde bir okul bitirmeyenlerin oranı %39'a gerilerken, İlk ve ortaokul düzeyinde eğitim alanların oranı %54'e yükselmiştir. Bu veriler 2015 yılında hem 1990 ve hem de 2000 yılında göre pozitif yönde bir değişimin yaşandığına işaret etmektedir. Belirtilen yıl lise mezunlarının toplam nüfustaki oranı %4 olarak gerçekleşirken, Yüksekokul-Fakülte mezunları mutlak değer olarak artmış, ancak 2000 yılıyla aynı orana

sahip olmuşlardır (%2). 2015 yılı lisansüstü eğitim alan 17 kişi kayıtlara geçmiştir. Bunlardan 13'ü erkek ve 4'ü kadınlardan oluşmaktadır.

2015 yılında Türkiye genelinde 6+ yaş nüfusun bitirilen eğitim düzeyi incelendiğinde; bir okul bitirmeyenlerin oranının %13 olduğu, İlk ve ortaokul düzeyinde eğitim alanların ise %54 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu çerçevede Gerger ilçesinde bir okul bitirmeyenlerin oranı Türkiye ortalamasının 3 katı düzeyinde gerçekleşirken, ilk ve ortaokul düzeyinde eğitim alanların oranı Türkiye ortalamasıyla aynı düzeyde seyretmiştir.

Türkiye'de Lise seviyesinde eğitim alanların oranı 2015 yılında %19 olmuştur. Bu oran, %4 düzeyinde kalan Gerger ilçesinin çok çok üzerinde bir gerçekleşme oranı olarak belirmektedir. Konu yüksekokul ve fakülte mezuniyeti bakımından değerlendirildiğinde ise belirtilen fark daha da belirginleşmektedir. 2015 yılın Türkiye genelinde Yüksekokul ve Fakülte düzeyinde eğitim alanların oranı %12 olurken, bu oran Gerger ilçesinde %2 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Bütün belirtilen farklılıkların ötesinde, bitirilen eğitim düzeyi bakımından Türkiye geneli ile Gerger ilçesi arasında en büyük oransal fark lisansüstü eğitim almış olan grupta karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede 2015 yılı verilerine göre Türkiye genelinde Yüksek Lisans ve Doktora düzeyinde eğitim alanların oranı %13'e ulaşırken, Gerger ilçesinde aynı eğitim seviyesine sahip olanların oranı %1'i bile bulmamıştır.

Gerger'in bağlı olduğu Adıyaman ili, bitirilen eğitim düzeyi bakımından 2015 yılı verilerine göre Türkiye ortalamalarına daha yakın bir görüntü çizmiş bulunmaktadır. Adıyaman'da bir okul bitirmeyenlerin oranı %16 olurken, ilk ve ortaokul düzeyinde eğitim görenlerin oranı %57 düzeyinde gerçekleşmiştir. İl'de lise eğitimi alanların oranı %19 olurken, yüksekokul ve fakülte bitirenlerin oranı %10 şeklinde oluşmuştur. Sözü edilen bu değerler Türkiye ortalamasına yakın oranlar teşkil ederken, aynı zamanda Gerger ilçesinin de çok üzerinde bir seviyeye işaret etmektedir. Diğer taraftan lisansüstü eğitim düzeyinde Adıyaman il genelinin de Türkiye ortalamasının oldukça gerisinde kaldığı, ancak Gerger ilçesinin ise üzerinde bir orana sahip olduğu gözlenmektedir. 2015 yılı verilerine göre Adıyaman ilinde yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim alanları oranı %0,5 olmuştur.

Özetle, Gerger ilçesi bir okul bitirmeyenler açısından Adıyaman ili ve Türkiye genel ortalamasının oldukça üzerinde bir oransal değer taşımış olmakla birlikte, ilk ve ortaokul düzeyinde eğitim alanlaralardı ise Türkiye ve Adıyaman genel ortalamasına yakın bir değer sahip olmuş görünmektedir.

Belirtilen temel eğitim düzeylerinin dışında kalan yani lise ve üzeri düzeydeki eğitimlerde ise her iki idari birimin de oldukça gerisinde bir gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır.

2.3.6.5. Hanehalkı Büyüklüğü

Aile; evlilik, kan bağı ve yasal yollarla birbirine bağlı, karşılıklı hak ve yükümlülüklerle bir arada yaşayan insan topluluğu olup, toplumun temeli kabul edilen en küçük birimdir. Hanehalkı ise, aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın aynı konutta yaşayan bir veya birden fazla kişiden oluşan topluluktur. Diğer bir ifade ile hanehalkı, bir aileden oluşabileceği gibi birden fazla aileden de meydana gelebilmektedir (TÜİK 2014).

1990 yılı verilerine göre, Türkiye’de hanehalkı sayısı 11 milyonu aşmış, ortalama hanehalkı büyüklüğü 4,5 olarak tespit edilmiştir. 2000 yılına gelindiğinde ise hanehalkı ortalama büyüklüğünün 4,2 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Gerger ilçesinin bağlı olduğu Adıyaman ilinde hanehalkı büyüklükleri Türkiye genel ortalamasına daha yakın değerler göstermiştir. Bu çerçevede Adıyaman ilinde 1990 yılında ortalama hanehalkı büyüklüğü 6,4 olurken, 2000 yılında 6,3 şeklinde gerçekleşmiştir (TÜİK 2016).

Türkiye’de 2015 yılında ortalama hanehalkı büyüklüğü 3,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu veri, İllere göre incelendiğinde, aynı yıl ortalama hanehalkı büyüklüğünün en yüksek olduğu ilin 7 kişiyle Şırnak, en düşük İlin ise 2,7 kişi ile Çanakkale olduğu (TÜİK 2016) görülmektedir. Belirtilen yıl Adıyaman İlinde ise ortalama hanehalkı büyüklüğü Türkiye ortalamasının üzerinde bir değer barındırmıştır. Adıyaman’da 2015 yılında ortalama hanehalkı büyüklüğü 4,5 kişi olarak gerçekleşmiştir.

Çalışma sahamızı oluşturan Gerger ilçesinde ortalama hane halkı büyüklüğünün dönemlere göre durumu incelendiğinde; 1990 yılında 5 bine yaklaşan hane halkı sayısı ortalama büyüklüğünün 6,5 olarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır. İlçede ortalama hanehalkı bu büyüklükte gerçekleşmiş olmakla birlikte, 5 ve üzeri nüfusa sahip haneleri yoğunlukta olduğu ve en fazla sayıda hanenin yer aldığı grubun ise 10 ve daha fazla nüfusu bünyesinde barındıran hanelerden oluştuğu görülmüştür. Bu çerçevede 1990 yılında Gerger ilçesinde hanehalkı büyüklüğü açısından en büyük payı %25,1’le 10 ve üzeri nüfusa sahip hanehalkları oluştururken, bu grubu %13,2 ile 7 kişiden oluşan haneler izlemiştir (Tablo 24).

Yıllar	Toplam Nüfus	Toplam Hanehalkı	Ort. Hanehalkı Büyüklüğü	Hanehalkı Büyüklükleri																			
				1	%	2	%	3	%	4	%	5	%	6	%	7	%	8	%	9	%	10+	%
1990	32587	4.994	6,5	73	1,5	201	4,0	234	4,7	321	6,4	442	8,9	573	11,5	658	13,2	640	12,8	598	12,0	1.254	25,1
2000	27208	4.254	6,4	90	2,1	210	4,9	225	5,3	276	6,5	376	8,8	445	10,5	612	14,4	464	10,9	482	11,3	1.074	25,4
2015	19561	3872	5,4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 24: Gerge İİçesinde Dönemler İtibariyle Hanehalkı Büyüklükleri

1990 yılında Gerger ilçesinde küçük nüfusu büyüklüklerine sahip haneler oldukça düşük değerler göstermiştir. Bu bakımdan 1 kişinin oluşturduğu haneler toplam hane halkı sayısının sadece %1,5'ini teşkil ederken, 2 kişiden oluşan haneler %4'lük paya sahip olmuşlardır. İlçede 1-4 kişiye kadar olan hane halklarının oranı %16 olurken, 5 ve üzeri, yani aynı yıl Türkiye ortalamasının üzerinde büyüklüğe sahip olan hanelerin toplamdaki payının %84'ler seviyesinde olmuştur.

2000 yılına gelindiğinde Gerger ilçesinde hanehalkı sayısında 1990 yılına göre %15'lik bir azalma meydana geldiği, ortalama hanehalkı büyüklüğünde de küçük bir düşüş gerçekleştiği izlenmektedir. Belirtilen yıl Gerger ilçesinde ortalama hanehalkı büyüklüğü 6,4 olurken, bu oran aynı yıl hanehalkı büyüklüğü 4,2 olan Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmiştir.

2000 yılında Gerger ilçesinde hanehalkı büyüklükleri bünyesinde barındırdıkları nüfus açısından değerlendirildiğinde; belirtilen dönemde de büyük nüfuslu hanelerin yüksek bir oran teşkil ettiği gözlenmektedir. Bu dönemde 1990 yılına göre 1-4 kişide oluşan hanelerin oranlarında artış olduğu görülürken, 5- 6 ve 8-9 kişilik hanelerin oranlarında ise azalış meydana geldiği anlaşılmaktadır. Burada dikkati çeken husus İlçede büyük nüfuslu sayılan 10 ve daha fazla nüfusa sahip hanelerin oranlarında bir artış meydana gelmesidir. 2000 yılında Gerger ilçesinde 10 ve üzeri nüfuslu haneler toplam hanelerin %25,4'ünün oluşturmuştur. Diğer taraftan İlçede 1-4 nüfuslu hanelerin toplamdaki payı %18,8 olarak gerçekleşirken, 5 ve üzeri hanelerin oranı 81,2 şeklinde oluşmuştur

2015 yılı verilerine göre Gerger ilçesinde hanehalkı sayısı 2000 yılına göre %9'luk bir azalış göstererek 3872 olmuştur. Hanehalkı sayısında meydana gelen azalma benzer şekilde ortalama hanehalkı büyüklüklerinde de kendini göstermiştir. Belirtilen yıl Gerger ilçesinde ortalama hanehalkı büyüklüğü 5,04 olmuştur. Yüksek oranda bir şehir nüfusuna sahip olmamakla birlikte ortalama hanehalkı büyüklüklerinde ilçe merkezi ile köyler arasında farklılığın olduğu görülmektedir. Bu çerçevede ilçe merkezinde 4,08 olan ortalama büyüklük köylerde 5,75' çıkmaktadır. 1990 ve 2000 yıllarında erişilebilen, hanelerin bünyesinde barındırdığı nüfusa istatistiklere 2015 yılında ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu bakımdan sadece genel, şehir ve köy hanehalkı büyüklüklerinin verilmesiyle yetinilmiştir.

2015 yılında önceki dönemlere göre bir düşüş sözkonusu olsa da, Gerger ilçesi hanehalkı büyüklükleri 3,5 olan Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde seyretmiştir. Aslında bu durum Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin hanehalkı büyüklükleri karakterine uygun bir yapıya işaret

etmektedir. Diğer taraftan belirtilen yüksek değere karşın Gerger yöresinde dönemler itibariyle ortalama hane halkın büyüklüklerinde küçük de olsa bir düşüş yaşandığı izlenmektedir.

Gerger yöresinde büyük nüfuslu hanelerin oluşmasında birçok faktörün rol oynadığını belirtmek mümkündür. Bu faktörlerin büyük bir bölümü, yerleşmenin konumlandığı coğrafi bölgenin genel karakterleriyle ilgili olurken, diğer bölümü ise kırsal karakterli yerleşmelerin temel özellikleri sonucu belirginleşmektedir. Belirtilen bu karakterleri; yüksek doğum oranları, yani çok çocuklu olma, geniş aile tipi, yani aile büyüklerin beraber yaşama isteği veya zorunluluğu, evli çocukların bazen ikinci çocuk evlenene kadar aynı hanede yaşamaya devam etmesi, en son evlenen erkek çocuğun ebeveynlerine bakma yükümlülüğü, ortak üretim ve tüketim şeklinde biçimlenmiş olan ekonomik yapı şeklinde sıralamak mümkündür (Bakırcı M., 2012: 84).

Diğer taraftan değişen hayat şartları ve sosyo-ekonomik yapının, hane halkı büyüklüklerinde bir azalmaya neden olduğu bilinmektedir. Özellikle şehirsiz merkezlerle daha fazla etkileşim içinde olunması (büyükşehirlere göç sonucu kalan nüfusun ziyaret için daha sık bu sahalara gitmesi, iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla yaşanan yerlerle hızlı bir değişim ve dönüşüm yaşanması) katı geleneksel yapının gevşemesine ve değişmesine zemin hazırlamaktadır (Bakırcı M., 2012: 84). Bu durum geçmişte geleneklerin veya birtakım ekonomik nedenlerin zorunlu kaldığı büyük hane yapısı geçerli bir yapı olmaktan kısmen uzaklaşmakta ve hanehalkı büyüklüklerinde kısmı bir gerileme yaşanmaktadır. Ayrıca sahip olunan çocuk sayısındaki azalma ve evlenen gençlerin ailelerinden bağımsız haneler oluşturma isteği, kalabalık hanelerin oranında gerilemeye yol açan faktörler olarak belirmektedir.

2.3.6.6. Nüfusun İstihdam Yapısı

İstihdam; çalışma yaşına gelmiş ve fiziksel ve zihinsel herhangi bir engeli bulunmayan vatandaşların kendi gelir ve geçimlerini sağlamak amacıyla çalışması veya çalıştırılması yoluyla aile ve ülke ekonomisine katkı sağlamalarıdır. Kalkınmanın veya kalkınmışlığın da önemli göstergelerinden biri olan istihdam oranı ve istihdamın sektörlere göre dağılımı ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye, yerleşmeden yerleşmeye farklılık göstermektedir. Böylece istihdamın şekli ve niteliği, söz konusu olan mekânların ekonomik coğrafya potansiyelinin belirlenmesinde de yardımcı olmaktadır (Bakırcı M., 2012: 84).

Sanayi devrimiyle birlikte, gelişen tarım dışı sektörler, çok sayıda bireye iş imkânı sağlayan tarımın istihdam da geri planda kalmasına yol

açmış, ancak ikincil ve üçüncül sektörlerin mevcut nüfusa yeteri kadar iş olanağı sağlayamaması da geçmişte çoğunlukla gizli olan işsizliğin açık bir işsizliğe dönüşmesine neden olmuştur (Bakırcı M., 2012: 85). Bu durum ülkemiz için de açık bir şekilde yaşanmış ve kırsal alanlardan kentlere yoğun göçün temel sebeplerinden biri olmuştur. Asgari düzeyde de olsa bir gelir ve geçim kaynağına sahip olmayan yani işsiz olan bireylerde genel bir memnuniyetsizlik ortaya çıkmakta ve bu durum zincirleme olarak başka birçok sorunun da yaşanmasına zemin hazırlamaktadır (Bakırcı M., 2012: 85). Genellikle şehirsiz alanlara göç etmekle sonuçlanan bu memnuniyetsizlik şehirlerde ekonomik sektörlerin göçle gelen nüfusu istihdam açısından asimile edememesi, bu sahalarda da birçok sorunun yaşanmasını beraberinde getirmiştir (Bakırcı M., 2012: 85).

Öte yandan ülkemizin genel anlamda bir genç nüfusa sahip olması, yeni iş olanaklarının acilen ortaya konulmasını zorunlu kılmaktadır. Bunun sağlanabilmesi için öncelikle yeni istihdam alanlarının yaratılması ve çalışabilir nüfusun genel niteliklerinin çok iyi tespit edilmesi gerekmektedir (Bakırcı M., 2012: 85).

Nüfusun iktisadi nitelikleri içinde işgücüne katılımı kadar, bu nüfusun sektörel dağılımı da son derece büyük önem arz etmektedir. Bilindiği üzere istihdam, ağırlıklı olarak tarım, sanayi ve hizmetler olmak üzere üç ana sektörde yoğunluk kazanmaktadır. Bu sektörlerin kendi içindeki oransal ağırlıkları ise ülkenin veya bölgenin genel ekonomik yapısını ve gelişmişlik düzeyini gösteren bir gösterge olmaktadır (Bakırcı M., 2012: 88).

Gerger ilçesinde istihdamın 1990 yılında miktar ve oranlarının gelişimine baktığımızda, işgücüne katılımın son derece yüksek olduğu, işsizlerin oranının da oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır. 1990 yılında Gerger ilçesinde 12+ yaş çalışabilir nüfusun %98,6'ı istihdam edilirken, işsiz oranı %1,4 olmuştur (Tablo 25).

1990 yılında İlçede nüfusun işgücüne katılımı ve istihdamının oldukça yüksek olması ve işsizliğin çok düşük bir oranda kalması her ne kadar olumlu bir veri olarak görülse de istihdam edilen sektörün nitelikleri ve gelir düzeyinin düşük olması aynı gelişmişlik sonucunu almayı zorlaştırmaktadır. İlçede istihdam edilenler oransal olarak birbirine yakın değerler göstermekle birlikte, işsizlik oranlarında erkeklerin açık ara fazlalığı göze çarpmaktadır. Bu dönemde istihdam edilenlerin %41,9'u erkeklerden oluşurken, %58,1'ini kadınlar teşkil etmiştir. Bu bakımdan ilçede kadınların istihdam oranı daha yüksek görünmektedir. İlçede işsiz olanları oranı erkeklerde %90,5'e yükselirken, işsiz kadınların oranı %9,5 olmuştur. Kuşkusuz burada aile

işletmeleri şeklinde tarım ve hayvancılık faaliyeti yürüten kadınların istidam ediliyor sayılması önemli bir etken olarak belirmektedir.

2000 yılına gelindiğinde Gerger ilçesinde işgücüne katılım oranında çok küçük bir gerilemenin yaşandığı görülmektedir (%98). Toplam istihdam edilen nüfusta 1990 yılına göre %17'lik bir gerilemenin yaşandığı ilçede, işsiz sayısında ise bir önceki döneme göre çok küçük bir artış gözlenmiştir.

İlçede 2000 yılında cinse göre işgücüne katılıma bakıldığında, istihdam edilenlerin oransal olarak 1990 yılıyla yaklaşık olarak aynı oranlara sahip oldukları görülmektedir. Belirtilen yıl istihdam edilen erkelerin oranı %41,1, Kadınların oranı ise %58,9 olmuştur. İşsizlerin oranı ise erkeklerde %87,8'e, kadınlarda ise %8,2'ye gerilemiştir (Tablo 25).

1990 ve 2000 yıllarına ait işgücü katılım istatistikleri ilçe bazında verilmiş olmakla birlikte ne yazık ki günümüze yakın dönemde benzer detayda bilgilere ulaşmak mümkün olamamaktadır. Resmi istatistiklerde ortaya çıkan bu kısıt, bu yönüyle bir karşılaştırma yapma imkânını ortadan kaldırmakla birlikte, Gerger yöresinde gerek nüfusun gelişim süreci, tarım dışı faaliyetlerde yaşanan durağanlık ve gerekse yörede yaptığımız gözlem ve mülakatlar günümüzde de 2000'li yıllara benzer bir işgücü yapısının yaşanmakta olduğunu ifade etmemiz mümkündür.

Çalışabilir nüfusun işgücüne yüksek düzeyde katılımı ve istihdamı son derece önemli bir gelişme parametresi olmakla birlikte, çalışan nüfusun istihdam edildiği ekonomik sektör veya bu istihdam sonucunda elde ettiği gelir çok daha büyük değer arz etmektedir. Dolayısıyla yüksek istihdam değerleri, gelişmiş bir ekonomi ve yüksek gelir sağlayan nüfus anlamına gelmeyebilmektedir.

Gerger ilçesi belirtilen hususlara uygun nitelikleri barındıran bir yöre durumundadır. Ana istihdam sektörleri bakımından 1990 yılında Gerger'in durumu incelendiğinde, yörenin neredeyse bütünüyle geleneksel kırsal ekonomik faaliyetler odaklı bir istihdam yapısına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Belirtilen yıl Gerger ilçesinde çalışan nüfusun %92'si ziraat, avcılık, ormancılık ve balıkçılık alanında istihdam edilmiştir. Bu sektörü %5,9'lık oranıyla hizmetler sektörü takip etmiştir (Tablo 26). Sanayi sektörü ise oldukça düşük düzeyde bir istihdama imkân sağlamıştır (%1,4).

Gerger (12+Yaş)	1990				2000					
	Toplam	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	Erkek	%	Kadın	%
İstihdam Edilen	15331	6418	41.9	8913	58.1	12663	5202	41.1	7461	58.9
İşsiz	222	201	90.5	21	9.5	255	224	87.8	31	8.2
Toplam İstihdam	15553	6619	42.6	8934	57.4	12918	5426	42.0	7492	58.0
İşgücünde Olmayan	2285	558	24.4	1727	75.6	3709	1521	41.0	2188	59.0

Tablo 25: Gerger İlçesinde Nüfusun Cinsine Göre İşgücüne Katılım Oranları

Ekonomik Faaliyet Göre İstihdam (12+ Yaş)	1990						2000					
	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%
	İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	5	0.0	5	0.1	0	0.0	3	0.0	3	0.1	0
Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	14099	92.0	5346	83.3	8753	98.2	11457	90.5	4085	78.5	7372	98.8
Sanayi	220	1.4	132	2.1	88	1	183	1.4	148	2.9	35	0.5
İnşaat	91	0.6	91	1.4	0	0.0	78	0.6	78	1.5	0	0.0
Hizmetler	916	5.9	844	13.2	72	0.8	942	7.5	888	17.1	54	0.8
Toplam	15331	100	6418	100	8913	100	12663	100	5202	100	7461	100

Tablo 26: Gergeç İlçesinde Dönemler İtibarıyla İstihdamın Sektörel Dağılımı

Gerger ilçesinde, 1990 yılında istihdamın cinsine göre durumuna bakıldığında ise, kadınların neredeyse tamamının (%98,2) ziraat, avcılık, ormancılık ve balıkçılık başlığında istihdam edildiği, bu sektörde istihdam edilen erkeklerin oranının ise %83,3 olarak gerçekleştiği görülmektedir. En önemli ikinci istihdam alanı olan hizmetler sektöründe ise erkeklerin öne çıktığı izlenmektedir (%13,2).

Gerger'de 2000 yılına ait istihdamın sektörel dağılımında ziraat, avcılık, ormancılık ve balıkçılık iş alanlarının oransal büyüklüğünü muhafaza ettiği görülmektedir. Belirtilen alanda istihdam edilenlerin oranı küçük bir gerilemeyle %90,5 seviyesinde gerçekleşirken, bu sektörü %7,5'le hizmetler sektörü takip etmiştir. Tarım ve hayvancılığı istihdama katkısının oransal olarak gerilediği bu dönemde hizmetler sektörünün payını arttırdığı gözlenmektedir. Diğer taraftan hizmetler sektörü aynı zamanda mutlak değer olarak da artış sağlarken, tarım, hayvancılık, sanayi ve inşaat sektörleri hem mutlak değer ve hem de oransal olarak düşüş yaşamışlardır.

2000 yılında Gerger yöresinde istihdamın cinsine göre durumu değerlendirildiğinde, en yüksek düzeyde istihdam sağlayan tarım ve hayvancılık alanında kadın istihdamının %98,8'e ulaştığı anlaşılmaktadır. Belirtilen sektörde erkek istihdamı daha düşük düzeyde kalırken (%78,5), hizmetler sektörü ise en fazla erkek istihdamı sağlayan çalışma alanı niteliği taşımıştır (%17,1). Hizmetler sektöründe kadın istihdamı yok denecek düzeyde gerçekleşmiştir (%0,8). Oldukça düşük düzeyde istihdam sağlayan sanayi ve inşaat sektörlerinde de erkek istihdamı çok daha yüksek düzeyde gerçekleşmiş görülmektedir.

İşgücüne katılım konusunda ifade ettiğimiz hususlar, istihdamın sektörel dağılımı konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Günümüze yakın döneme ait İlçe bazında detaylı resmi istatistiklerin olmayışı yine sahada elde ettiğimiz ham verilerle bir analiz yapmamıza neden olmaktadır. Ancak şu rahatlıkla söylenebilir ki; Gerger yöresi sektörel istihdamında tarım ve hayvancılık halen açık ara en yüksek düzeyde cereyan etmekte ve bu durumu değiştirecek primer sektör dışı herhangi sektörün de yakın gelecekte etkin olması mümkün görünmemektedir.

Türkiye İstatistik Kurumunun Adıyaman ili geneline ilişkin 2011 yılında yayınladığı iş gücü verileri, Gerger İlçesiyle ilgili bazı çıkarımlarda bulunmaya yardımcı olacaktır. Belirtilen veriye göre (TÜİK 2017) Adıyaman İlinde Toplam işgücüne katılım oranı %51,7 olurken, bu oran erkeklerde %70,6'ya çıkmaktadır. Toplam istihdam oranının %46 olarak gerçekleştiği İl'de Erkeklerde oran oldukça yüksek seyrederken (%62,6), kadınlarda ise

düşük düzeyde kalmıştır (%29,6). Belirtilen yıl Adıyaman ilinde işsizlik oranı toplam 15 yaş üstü çalışan nüfusta %11,1 olurken, bu oran kadın ve erkek nüfusunda yaklaşık değerler göstermiştir.

Diğer taraftan istihdam edilen nüfusun sektörel dağılımına bakıldığında, 2011 yılında istihdam edilen 187 bin kişinin %51'inin tarım sektöründe, %19'unun sanayi alanında, %30'unun ise hizmetler sektöründe çalıştığı anlaşılmaktadır.

Tarım sektöründe istihdam edilenlerin ise büyük ölçüde kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Adıyaman ilinde istihdam edilen kadınların %80'i tarımda çalışırken, erkeklerin ise %37'si tarım sektöründe çalışmıştır. Diğer taraftan istihdam edilen erkeklerin daha çok sanayi ve hizmet sektörlerinde istihdam edildikleri anlaşılmaktadır. Adıyaman'da istihdam edilen erkeklerin %24'ü sanayide, %39'u ise hizmet sektöründe istihdam edilmiş bulunmaktadır. Buna karşılık sanayide kadın istihdamı oldukça düşük düzeyde kalırken (%6), hizmetler sektöründe de yine düşük ölçekte gerçekleşmiş bulunmaktadır (%13).

Oldukça farklı ekonomik yapıları bünyesinde barındıran Adıyaman il genelinde bile tarımın genel istihdamdaki payının %50'yi biraz aştığı gözönünde bulundurulduğunda, genel ekonomisiyle birlikte, istihdamı da büyük ölçüde tarım sektörüne dayanan Gerger yöresinde bu oranın oldukça yüksek düzeyde bulunduğu ileri sürülebilir.

2.3.7. Nüfus Hareketleri (Göçler)

Göç, nüfusun mekânlar arasında yer değiştirmesi sürecini ifade etmektedir. Yani nüfusun bireysel, aileler halinde veya kitlesel olarak doğum yerlerini terk edip, başka yerlere gitmesi sürecidir (Doğanay H., vd. 2012:87). Bu hareket kıtalararası, uluslararası, bölgelerarası, kırdan şehre veya şehirden kıra doğru herhangi bir ölçek ya da yönde meydana gelebilmektedir (Tümertekin E., ve Özgüç N., 2009:289).

Oldukça karmaşık bir niteliğe sahip olan göçler, isteğe bağlı olarak gerçekleşebildiği gibi, çeşitli faktörlerin etkisiyle bir zorlama sonucu mecburen de gerçekleşebilmektedir. Yine hareketin şeklinin yanısıra göçün süresi bakımından da kalıcı göçler ve mevsimlik göçler de ayırdedilebilmektedir.

Hangi mesafe veya hangi ölçülerde olursa olsun göç hareketine neden olan ve bunu tetikleyen bazı faktörler söz konusudur. Bu faktörler bazen yaşanan yerden ayrılmayı adeta zorunlu kılan itici faktörler olabilirken,

bazen de göç edilmek istenen sahadaki çekici ve cazip unsurlar bu harekete zemin hazırlayabilmektedir.

Göç hareketine neden olan temel faktörleri, fiziki faktörleri, ekonomik faktörler, sosyal ve kültürel faktörler ile siyasal faktörler şeklinde sıralamak mümkündür.

Bunlardan fiziki faktörler doğal çevrede meydana gelen ve yaşam imkânlarını ortadan kaldıran veya zorlaştıran deprem, sel, kuraklık, heyelan, çığ vb. doğa olaylarının etkisiyle nüfusun yer değiştirmesine işaret etmektedir.

Ekonomik faktörler ise, nüfusun hâlihazırda bulunulan mekânda var olmasına imkân sağlayan iktisadi koşulların zorlaşması veya tamamen ortadan kalkmasına ilişkin şartları ifade etmektedir. Sürekli yaşanan yerdeki ekonomik imkânların geçim sağlayacak düzeyin altında olması veya başta şehirselleşmiş merkezler olmak üzere başka sahalarda daha iyi gelir imkânlarının varlığına olan inanç nüfusun bir bölümünün göç hareketine katılımına zemin hazırlayabilmektedir. Bu faktörün etkisiyle gerçekleşen göçler değişen ihtiyaç ve beklentileri bağlı olarak tamamen beşeri eksenele olabildiği gibi, doğal coğrafya koşullarında meydana gelen değişimlerin etkisiyle de gerçekleşebilmektedir.

Sosyo- kültürel faktörler, biryandan değişen toplum yapısının yeni yaşam alanlarına akışına işaret ederken, diğer taraftan eğitim, sağlık ve kültür hizmetlerine erişim konusunda yaşanan güçlükler nedeniyle de gerçekleşebilmektedir. Ayrıca küçük veya büyük toplumsal gruplar arasında yaşanan gerilim ve çatışmalar, diğer bir ifadeyle kan davaları da, yörede yaşayan nüfusun bir bölümünün göçüyle sonuçlanan etkiler yaratabilmektedir. Göçe neden olan faktörlerden bir diğeri olan siyasal faktörler de büyük ölçekli nüfus hareketlerine neden olan sonuçlar doğurabilmektedir. Özellikle ülke iç güvenliğinde ortaya çıkan birtakım sorunlar bazı yöre veya yerleşmelerin tamamen boşalmasına veya büyük ölçüde nüfusu kaybına yol açabilmektedir. Ayrıca özellikle savaş dönemi ve sonrasında da bir yandan güvenlik sorunlarının en üst düzeye çıktığı sahalardan adeta kaçmak şeklinde gerçekleşen nüfus hareketleri şeklinde olabildiği gibi, iki mekân arasında uluslararası nüfus değişimi (nüfus mübadelesi) şeklinde de gerçekleşebilmektedir.

Türkiye, özellikle 1950'li yıllarından ortalarından başlamak üzere kırsal alanlardan kentlere göçün yaygın olarak gerçekleştiği bir memleket niteliğindedir. 1980'li yılların başında ikinci bir büyük dalga halinde gerçekleşmiş, günümüzde ise kısmen durağan bir evreye girmiş

bulunmaktadır. Kuşkusuz Türkiye, sadece kırsal yerleşmelerden kentsel alanlara değil aynı zamanda kentlerden kentlere de yoğun bir nüfusu hareketliği yaşana bir ülkedir.

Türkiye’de göç etmeye neden farklı nitelikte nedenler bulunmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2011 yılında yaptığı ve iller arasında bir yıllık göç nedenlerini ortaya koyan araştırmaya göre (TÜİK 2012:1), belirtilen yıl göç eden 2,2 milyon nüfusun %41,5’inin hanedeki fertlerden birine bağımlı olarak bu harekete katıldığını göstermektedir. Büyük ölçüde ekonomik bir zorunluluğu da çağrıştıran bu nedeni takiben, %22,6’lık oranıyla eğitim amacıyla göç gelmektedir. Tayin veya iş değişikliği nedeniyle göç etmenin de yoğun olarak yaşandığı (%13,4) ülkemizde, iş aramak veya bulmak (%12,2), evlilik veya boşanma (%7,5) ve sağlık (%1) gibi nedenler temel göç etmek nedenleri olarak sıralanmaktadır.

Yukarıda kısaca özetlenen göç tipleri ve göçe neden olan faktörleri Gerger ilçesi özelinde değerlendirdiğimizde, yörede göç hareketlerinin büyük ölçüde ekonomik eksenli olduğunu söyleyebiliriz.

Oldukça engebeli bir görünüme sahip olan Güneydoğu Toros dağ sırası üzerinde çok büyük yerleşim ünitelerinin oluşmasına imkân vermemekte buradaki kasaba nitelikli yerleşmeler de idari hüviyetlerine rağmen (ilçe merkezi olma) yine nispeten küçük nüfuslu yerleşmeler niteliğinde olmasına yol açmaktadır.

Sadece ilçe merkezi değil, aynı zamanda bu yörede yer alan köy nitelikli yerleşmeler de kısıtlı ekonomik imkânlarla bağlı olarak nispeten küçük nüfuslu veya bunlara bağlı olan daha küçük ölçekli mezarlar niteliğindedir. İlçe genelinde ekonomik faaliyetlere büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanmakla birlikte topografik şartların kısıtlayıcı nitelikleri sonucu geniş tarımsal arazilere sıkça rastlanmaz, eğimin nispeten hafiflediği yamaç kesimlerinde çeşitli sebze ve meyve zirai yapılmakta, hayvancılık ise giderek gerilemekte ve kısmen yaylacılık eksenli olarak gerçekleştirilmektedir.

Başlıca ekonomik faaliyetlerin tarım ve hayvancılık olması, ancak bu faaliyetlerin de yeteri gelir ve geçim sağlamaktan uzak bir potansiyel barındırması, yöre halkının İlçe dışına göç etmesini beraberinde getirmektedir. Özellikle büyükşehirlere doğru gerçekleşen göç, yörenin kısıtlı imkânlarında bile çalışacak genç nüfusun oldukça düşük düzeye inmesine neden olmaktadır.

İlçede başta genç nüfus olmak üzere çalışabilir nüfusun önceleri mevsimlik olarak çalıştığı şehirselsel merkezler zaman içinde daimi olarak yerleştikleri mekânlar olmakta, sürekli bir göçe işaret eden bu durum, yörede kalan nüfus içinde cezbedici bir durum yaratmaktadır.

Gerger’de göçe sebep olan faktörlerin başında ekonomik nedenler gelmekle birlikte, kamu hizmetlerinin yörenin her bölümüne yeteri kadar ve kesintisiz götürülememesi de göç etmek eğilimini hızlandıran faktörlerden biri olmaktadır. Özellikle çocuklarının eğitimi konusundaysa hassasiyet gösteren aileler çocuklarıyla birlikte şehirselsel merkezlere göç etmektedir.

Sağlık hizmetlerine erişim koşulları da göçe dolaylı olarak etki eden faktörlerden biri durumundadır. Özellikle ulaşım imkânlarının günümüzde dahi özellikle köy düzeyinde çok donanımlı olmaması, maddi durumu uygun olan ailelerin göç etmek eğilimlerini tetiklemektedir.

Günümüzde kısmen azalmış gibi görünmekle birlikte geçmişte daha fazla karşılaşılan, arazi anlaşmazlıkları, kişisel husumetler, siyasi güç elde etmek gibi nedenlerle ortaya çıkan aileler arasındaki çatışmalar da göçe neden olan faktörler olmuştur.

Göçler sadece gidilen yerlerde değil aynı zamanda ayrılan sahalarda da önemli mekânsal, sosyo-ekonomik ve kültürel değişimlerin yaşanmasını da beraberinde getirebilmektedir. Bu durum hareketin her iki ucunda da temel değişimlere neden olan bir olgu durumundadır.

Gerger’in bağlı olduğu Adıyaman ili, Türkiye göç vermek eğilimi yüksek illerden biri durumundadır. İlin 1985-1990 yılları arasında dönemde 17 binin üzerinde net göç verdiği izlenmektedir. Net göç hızının -37,5 olduğu bu dönemde Adıyaman ili bu parametre bakımından Türkiye illeri arasında 37. sırada yer almıştır (Tablo 27).

1995-2000 yılları arasını kapsayan dönemde verdiği net göç miktarı daha da yükselmiş 40 bini aşmıştır. Net göç hızının -70’ler ulaştığı bu dönemde Adıyaman Türkiye genelinde en üst sıralarda yer alan illerden biri olmuştur.

2010-2011 arasında, dönem aralığı oldukça kısa olmasına rağmen Adıyaman ili 10 binin üzerinde net göç vermiştir. Net göç hızının -16,8 olarak gerçekleştiği bu dönemde, Adıyaman Türkiye illeri arasında 8.sırada yer almıştır. 2014-2015 döneminde Adıyaman ilinde göçün önceki dönemlere göre kısmen durağanlaştığı gözlenmektedir. Belirtilen dönemde İl’e gelen göçlerinde artış göstermesinin de etkisiyle net göç -5,5 bin civarında gerçekleşmiştir. Net göç hızının da önceki dönemlere göre oldukça düştüğü

2014-2015 döneminde, Adıyaman Türkiye illeri sıralamasında 28. sırada yer almıştır.

Dönem	Toplam Nüfus	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç	Net göç hızı (%)	Net Göç Hızı Türkiye Genel Sırası
2014-2015	602 774	18 523	24 064	-5,541	-9.2	28
2010-2011	593 931	13 873	23 939	- 10 066	-16.8	8
1995-2000	559 772	17 624	58 369	- 40 745	-70.2	7
1985-1990	454 013	19 370	36 742	- 17 372	-37.5	37

Tablo 27: Dönemler İtibariyle Adıyaman İlinin Aldığı, Verdiği Göç, Net Göç Ve Net Göç Hızı (Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, 1980-2000 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları, 2008-2015).

Konu Gerger yöresi açısından değerlendirildiğin, bağlı olduğu Adıyaman ilinden daha yüksek bir dış göçe sahip olduğu görülmektedir. TÜİK verilerine göre 2015 yılında Adıyaman ilinde en yüksek net göç hızına sahip İlçe Samsat olmuştur. İlçe merkezi ve birçok köyüyle birlikte tarım arazileri Atatürk Baraj gölü suları altında kalan adı geçen ilçe yer değiştirmekle birlikte nüfusu burada tutacak ekonomik yapının geliştirilememesi nedeniyle yüksek hızda göç veren bir niteliğe bürünmüştür.

Samsat ilçesini, çalışma sahamızı oluşturan Gerger ilçesi takip etmiştir (Tablo 28). Aslında, Gerger ilçesinin hem nüfusun tarihsel gelişiminde ve hem de resmi verilere öteden beri dışa doğru göçe maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Nitekim 1997 Köy Envanter Etütleri verilerine göre 1992-1996 yılları arasında Gerger ilçesinde sadece bir köye iki hanenin göç ettiği kayıtlara geçerken, aynı dönemde 39 köyde meskûn bulunan 1034 hanenin göç hareketine katıldığı ifade edilmektedir (DİE 1997:133).

Günümüzde de Adıyaman ilinde Merkez ilçe ve Gölbaşı ilçesi hariç tüm ilçelerde hızla devam ettiği anlaşılmaktadır. 2015 yılında Gerger yöresinde net göç 1119 kişi olarak gerçekleşirken, net göç hızı -55,6 olmuştur. Gerger yöresinin yine dağlık sahada konumlanmış olan Sincik ve Tut ilçeleri takip etmiştir. Gerger ilçesinde karşımıza çıkan net göç miktarı, zaten az sayıda nüfusa sahip olan yörenin gelecek dönemlerde neredeyse tamamen nüfustan yoksun bir hal alabileceğine işaret etmektedir.

2015	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
Gölbaşı	48027	2502	2377	125	2.61
Adıyaman Merkez	290382	12456	11739	717	2.47
Kâhta	118646	4040	5782	-1742	-14.58
Besni	75041	2675	4188	-1513	-19.96
Çelikhan	15213	555	931	-376	-24.41
Tut	10122	314	688	-374	-36.28
Sincik	17592	489	1252	-763	-42.45
Gerger	19561	565	1684	-1119	-55.61
Samsat	8190	298	794	-496	-58.78

Tablo 28: Adıyaman İlçelerinin Aldığı, Verdiği Göç, Net Göç Ve Net Göç Hızı

2.4. GERGER YÖRESİ YERLEŞME ÖZELLİKLERİ

Adıyaman ili dahilinde büyük ölçekli yerleşmelerin (ilçe merkezlerinin) dağılışına baktığımızda iki temel eksenin olduğunu görmekteyiz. Bunlardan birincisi, Gerger, Sincik, Çelikhan ve Tut ilçelerinin konumlanmış olduğu kuzeydeki dağlık kuşak, diğeri ise bu dağlık sahanın güneyinde doğu-batı yönünde uzanan ve hafif dalgalı bir topografik karakter gösteren kuşaktır. İkinci kuşakta başta Adıyaman il merkezi başta olmak üzere Gölbaşı, Besni ve Kâhta ilçe merkezleri yer almaktadır. Belirtilen iki temel kuşağın dışında kalan ancak büyük ölçüde ikinci kuşağa dahil edilebilecek olan ve istisnai bir durum gösteren Samsat ilçe merkezi ise daha güneyde Fırat nehri kıyısında (Atatürk Barajı kenarında) yerleşik durumdadır.

Konu Gerger açısından değerlendirildiğinde, yörede kısmen şehirselleşen fonksiyonları bünyesinde barındıran ilçe merkezi dışında, genel anlamda kırsal karakterli bir yapının hâkim olduğu anlaşılmaktadır. İlçede yerleşim birimleri belirli bir dağılışı düzeni göstermemektedir. Yerleşmelerin büyük bir bölümü yamaç kesimlerinde bir dizi halinde sıralanmış görünmekte, dağlık sahanın yüksek kesimleri ve Fırat nehri kıyısına yakın bölgeler ise az sayıda yerleşmenin konumlandığı sahalarda niteliğinde bulunmaktadır (Harita 21).

Yerleşim birimlerini yoğunluklu olarak yörenin orta ve güney kesimlerinde toplandığı görülmektedir. Belirtilen sahada köy niteliğinde yerleşim birimleri genellikle bir yamaç sahasında ve su kaynağına sahip alanlarda sıralanmış durumdadır (Foto 72).

Foto 72: Gerger Yöresinde Yerleşim Birimleri Çoğunlukla Yamaç Sahalarında Konumlanmıştır.

Yörenin kuzey ve kuzeydoğu bölümlerinde ise topografyanın olumsuz koşullar ortaya koymasının da etkisiyle yer yerleşme ünitesi sıklığında azalma görülmekte ve hem de burada yeralan köylerin nüfusları nispeten daha düşük düzeyde olmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde Gerger ilçesi idari sınırları dahilinde yer alan yerleşim üniteleri şehirselle ve kırsal olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirilmiştir. Bu çerçevede önce Yörenin kısmen şehirselle karakterli tek yerleşim ünitesi olan Gerger ilçe merkezinin konumu, yerleşim dokusu, planı, şehirselle nüfusun tarihselle gelişimi, mahalleleri ve şehirselle fonksiyonları üzerinde durulmuş, ardından ilçeye bağlı köyler konumları, Toponimleri (isimleri), nüfusunun tarihselle gelişimi ve nüfusu büyüklükleri, yükselti kademelerine göre dağılımları, il ve ilçe merkezine uzaklıkları ve kır meskenleri gibi başlıkları altında incelenmiştir.

2.4.1. Gerger İlçe Merkezi (Gerger Şehri)

Şehirler, küçük bir sahada, büyük nüfusu kitlelerinin birlikte bulunduğu ve geçimini temin ettiği yerler (Göney S., 1995:1) olarak tanımlanabilmektedir. Burada esas olan şehrin, çeşitli özellikleriyle genel yerleşme sistematığında kendine ayrı bir yer bulmuş olmasıdır. Bu bakımdan şehirler yerleşim planı, nüfusu yoğunluğu, fonksiyonları ve etkileri bakımından kırsal yerleşmelerden ayrılmaktadır. Diğer taraftan genel bir ifadeyle “şehir” olarak adlandırılan yerleşmelerin de büyüklük, etkinlik ve fonksiyon açısından birbirinden ayrıldığı da belirtmek gerekmektedir. Bu çerçevede nispeten küçük nüfusu, dar yerleşim sahası ve idari etkisi bakımından kısıtlı niteliklere sahip yerleşmeler “kasaba” olarak adlandırılabilirdiği gibi, küçük şehirler, büyükşehirler, metropoller ve mega kentler şeklinde sıralanan bir dizi sınıflamaya da tâbi tutulabilmektedirler.

2.4.1.1. Gerger Şehri Yerleşim Sahası Özellikleri

Çalışma sahamızın en büyük yerleşmesi olan ve ilçe merkezi idari hüviyetine sahip bulunan Gerger yerleşmesinin genel olarak “şehir” kapsamında değerlendirilmesinin zorluğu ortadadır. Özellikle idari niteliğinin ona kazandırdığı bir takım avantajlara rağmen, Gerger’in bir “şehir” olmaktan öte “küçük bir kasaba” tanımlamasına daha uygun düştüğünü ifade etmek mümkündür

Önceki bölümlerde tarihsel gelişimi detaylı olarak verildiği gibi, tarihsel süreç içinde Gerger adıyla bir yerleşme farklı mekânlarda da olsa birkaç defa idari hüviyet kazanmıştır (Foto 73). Zaman zaman kaza merkezi, çoğunlukla ise nahiye merkezi olan bu yerleşmeler kısmi olarak nüfusu kendine çekmiş ve belirli bir büyüklüğe ulaşmıştır.

Önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi, 1954 yılında yeniden ilçe hüviyeti kazanan Gerger’de Belediye teşkilatı ilk defa 1954 yılında Güngörmüş (eski ismiyle Pütürge) köyünde (Foto 74) kurulmuş, ilçe merkezi 3 yıl sonra 1957 Alduş Köyüne nakledilmiştir (Harita 22).

İlçe merkezi taşındığında, Alduş köyündeki hane sayısı bir köy için bile oldukça düşük düzeydedir. Dolayısıyla belediye hizmetlerinin görülebileceği binalara ihtiyaç duyulmuştur. “Diğer taraftan ilçe merkezi daha önce bir mezra olan Alduş köyüne taşındıktan sonra uzun bir süre kaymakam ataması yapılamamış, çeşitli vekâletlerle idare edilmiştir. 1977 yılında yapımı tamamlanan Hükümet Konağı binası (Foto 75) ile ilçenin bütün resmi kurumları bir araya getirilerek hizmet vermeye devam edilmiştir (Aybek Ö.F., 1988:86)”. 1980’li yılların sonuna kadar hükümet konağı alanında iki

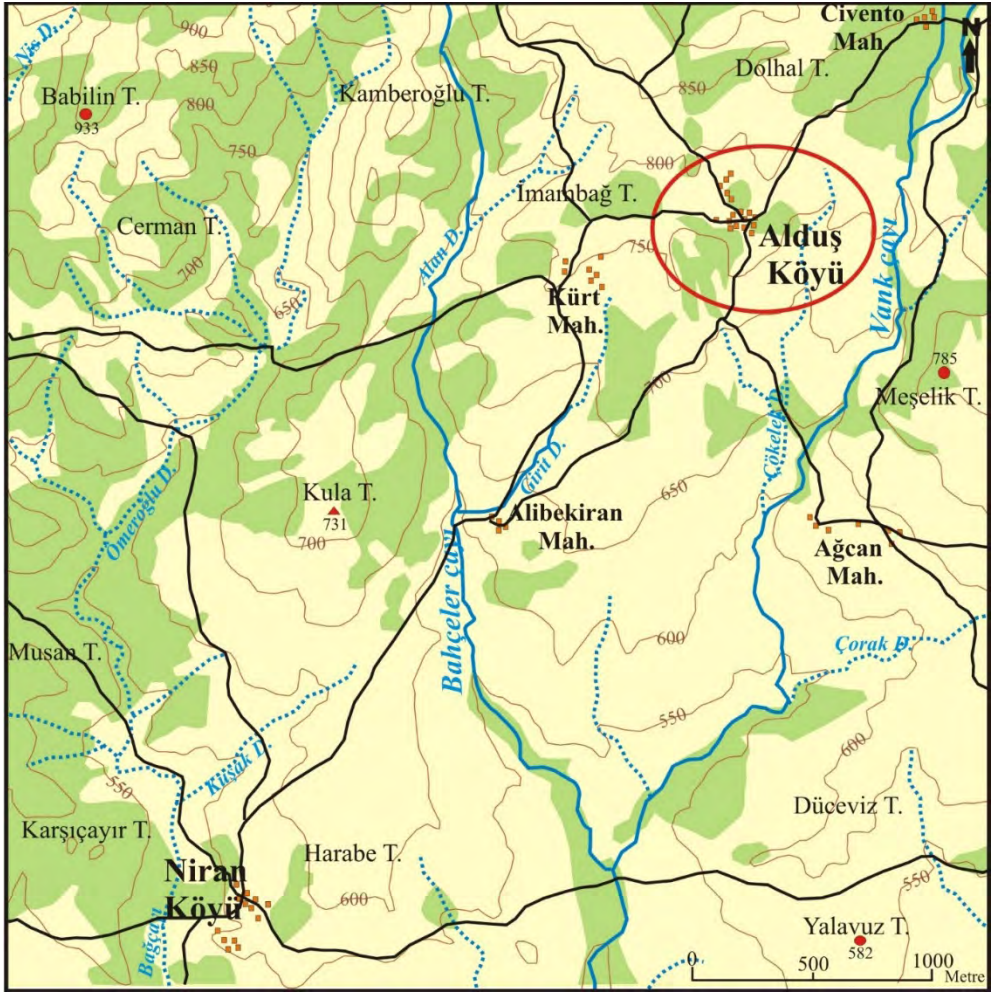
katlı dar bir binada hizmet veren belediye, daha sonra mevcut hizmet binasına kavuşmuştur (Foto 76).

Foto 73: Nefs-i Gerger (Eski Gerger/Günümüzde Oymaklı Köyü) Uzun Süre Kaza ve Nahiye Merkezi İşlevi Üstlenmiştir.

Foto 74: 1954 Yılında Gerger'de İlk Belediye Teşkilatının Kurulduğu Güngörmüş köyü (Eski Pütürge)

Harita 22: 1950’li yıllarda Alduş Köyü

Gerger şehri, denizden 750-850 m arası yükseklikte, eğim değerlerinin nispeten yumuşadığı hafif dalgalı bir yamaç sahasına kurulmuştur. Şehir, doğusunda Vank deresi (bu dere aşağı çığırında Çökelek deresi ismini almaktadır), batısında ise Alan deresi (bu dere ise aşağı çığırında Bahçeler deresi adını almaktadır) dolayısıyla kesintiye uğrayan bir sırt üzerinde konumlanmış durumdadır (Harita 23 ve Foto 77).

Şehrin yakın çevresinde gözlemlenen akarsular ve bunların oluşturduğu vadiler dışında, tepelik sahalar da müşahade edilmektedir. Bunlardan en önemlileri, şehrin kuzey kesiminde yer alan Düngan tepesi (1058 m), Mışmış Tepe, Hama Tepesi ve Dolhal Tepesi, kuzeybatı yönünde Kara Tepe ve

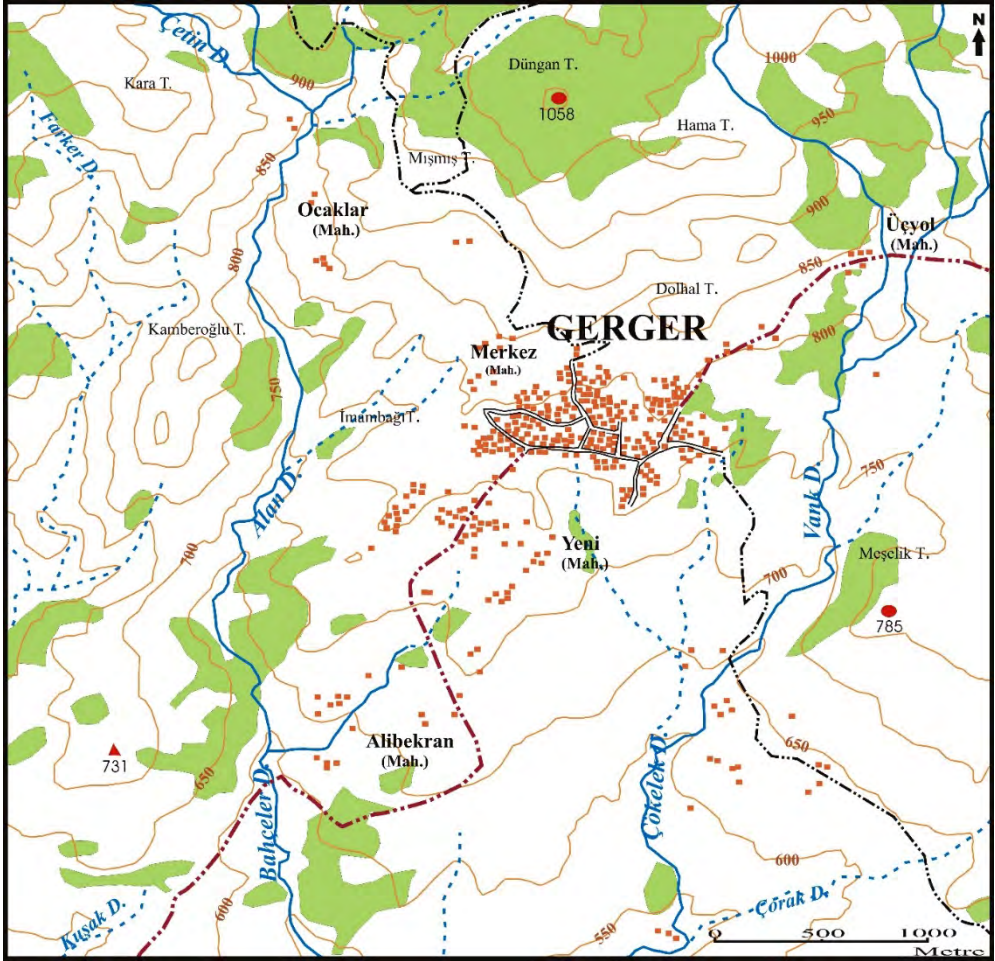
Kamberoğlu Tepesi, Batısında İmambağı tepesi, doğusunda Meşelik Tepesi (785 m), Güneybatıda ise Kula Tepesi (731 m) sayılabilir (Harita 23).

Foto 75: Gerger Hükümet Konağı

Foto 76: Gerger Belediye Binası (Kâhta Beyan Gazetesi 2017)

Harita 23: Gerger Şehri ve Çevresi (1998)

Yine şehrin yakın çevresinde dikkati çeken diğer bir görünüm ise, kuzey ve batı kesimlerinde eğimli verimsiz arazilerin yer alması, doğu ve güney kesimlerinin ise tarım arazileriyle çevrelenmiş olmasıdır.

Bir yandan nüfusun toplanması ve yoğunluk kazanması açısından son derece dezavantajlı konumu, diğer taraftan konumlandığı topografik ünitenin genel özellikleri, şehrin rahat bir yayılış ve genişleme imkânına sahip olmasını kısıtlamaktadır. Mevcut haliyle şehir, daha çok doğu-batı yönünde ve Adıyaman-Gerger yolu caddesinin kuzeyinde yayılış göstermektedir. Diğer taraftan belirgin bir genişleme yönünün varlığı sözkonusu olmamakla birlikte, şehrin daha ziyade doğu-batı yönünde genişleme eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır.

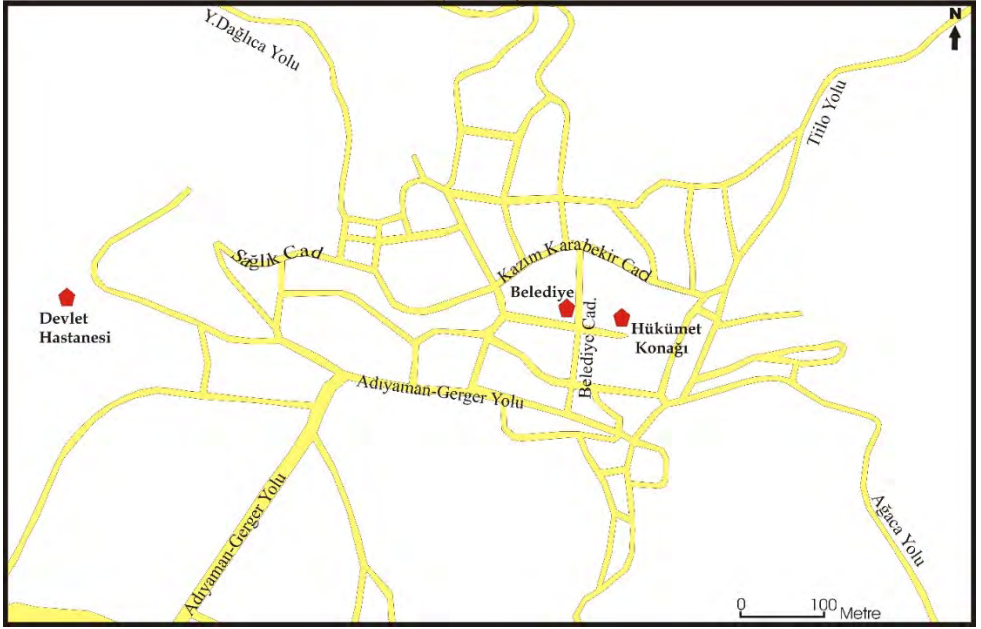

Foto 77: Gerger Şehri, Vank ve Alan Deresi Arasındaki Sırt Üzerinde Konumlanmıştır.

Gerger şehrinin mevcut yerleşim özellikleri onun bilinen şehir planlarına göre sınıflandırılmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü şehir belirli bir plan özelliği göstermemekte, herhangi belirli bir geometrik cadde-sokak sistemi de bulunmamaktadır. Çoğunlukla köylerde görülebilen ve yerleşmenin büyümesine paralel olarak oluşturulmuş cadde ve sokaklar şehrin genel plan özelliklerini yansıtmaktadır. Şehir, üzerinde konumlandığı yamaç sahasının topografik niteliğine uygun olarak şekil almış görünmektedir (Harita 24 ve Foto 78) .

Gerger şehri cadde sokak siteminde, temel kent içi ulaşım ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik oluşturulmuş olan cadde ve sokaklar baskın karakter gösterirken, iki cadde farklı fonksiyonları da ihtiva etmektedir. Bunlardan Adıyaman-Gerger yolunun kent içindeki devamı olan ve aynı isimle anılan cadde, diğeri ise Belediye caddesidir.

Aynı zamanda şehrin dışarıya ulaşımının ana damarı olan Adıyaman-Gerger yolu, şehre yaklaştığında güney-kuzey yönünde uzanış göstermekte, şehre ulaştığında ise iki kola ayrılmaktadır. Doğuya doğru devam eden ve aynı ismi muhafaza eden cadde adeta şehrin can damarı niteliğindedir. Ticari ünitelerin büyük bir bölümünün yer aldığı adı geçen cadde, şehri doğu-batı yönünde katetmektedir (Foto 79).

Harita 24: Gerger Şehri Plan Özellikleri

Foto 78: Gerger Şehri Yerleşim Sahası (Google Earth 2017)

Foto 79: Adıyaman-Gerger Yolu Caddesi

Şehrin diğer bir işlek caddesi olan Belediye Caddesi, gerek uzunluğu ve gerekse ticarî ünitelerin varlığı bakımından yukarıda ifade edilen cadde kadar etkin olmasa da, özellikle Hükümet konağı, Belediye vb kamu kurumlarına ait binaların konumlanması bakımından önem taşımaktadır (Foto 80). Bu cadde yaklaşık orta bölümünde Adıyaman Gerger Yolu Caddesiyle birleşmekte ve kuzey-güney yönünde uzanış göstermektedir.

Yukarıda belirtilen ve fonksiyonel olarak daha etkin rol üstlenen caddelerin yanı sıra, iktisadi ve idari fonksiyonları kısıtlı düzeyde olan ve büyük ölçüde sadece kentiçi ulaşımına hizmet eden caddeler ise Sağlık caddesi ve Kazım Karabekir caddeleridir. Bunlardan sağlık caddesi, Adıyaman-Gerger yolunun şehir merkezi yakınında ikiye ayrılmasından sonra batıya doğru uzanan caddeyi teşkil etmekte ve şehri bir kavis çizerek kuşatmaktadır. Bu cadde şehrin kuzey kesiminde Kazım Karabekir Caddesi ismini alarak doğuya doğru devam etmektedir (Harita 24).

Gerger şehrinde, eğitim değerlerinin yükseldiği kuzey kesimlerine doğru genişlemenin büyük ölçüde durduğu görülmektedir. Diğer taraftan şehrin doğusunda yamaç eğimlerinin nispeten düştüğü Vank deresine doğru ise genel konut alanlarından ziyade, eğitim kurumları ve spor alanlarından oluşan kamu tesislerinin yer aldığı göze çarpmaktadır (Foto 81).

Foto 80: Gerger Belediye Caddesi

Foto 81:Şehrin Doğusunda, Vank Deresinin Doğu Yamacında Eğitim ve Spor Tesisleri

Şehrin, Alan deresi vadisine doğru olan batı bölümünde ise eğim değerleri doğu ve güney bölümlere göre daha yüksek seyretmektedir. Dolayısıyla şehrin bu sahaya doğru genişlemesi daha kısıtlı olmaktadır. Bu genel görünümüne karşın yerleşmenin güneybatı kesiminde özellikle Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından inşa edilen yüksek katlı konutların yer almaya başladığını görmekteyiz (Foto 82). Bu çok katlı ve site tarzında yapılaşma, daha ziyade az katlı ve genellikle ortak bir mimari tarzdan yoksun olan konut alanları ile kat sayısı nispeten fazla olan kamu binalarının yanında yeni bir aşamaya işaret etmektedir.

Foto 82: Gerger Şehirinde Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Binaları

Gerger şehirinde, yerleşmenin genişlemesi konusunda topografya ve arazi mülkiyetinden kaynaklanan sınırlamaların yanında bir diğer kısıtlayıcı unsur yakın çevresinde tarım arazilerinin varlığıdır. Kuşkusuz bu alanların korunmasının ve ileriye taşınmasının çok önemli olduğuna şüphe yoktur. Özellikle şehrin doğusunda ve güneyinde uzanan tarımsal arazilerde başta sebze ve çeşitli meyveler olmak üzere önemli ölçekte bitkisel üretim gerçekleştirilmektedir (Foto 83). Bu bahçeler, aynı zamanda şehir ve çevresinin kahverengi ağırlıklı çıplak arazileri içinde adeta yeşil bir kuşak oluşturmaktadır.

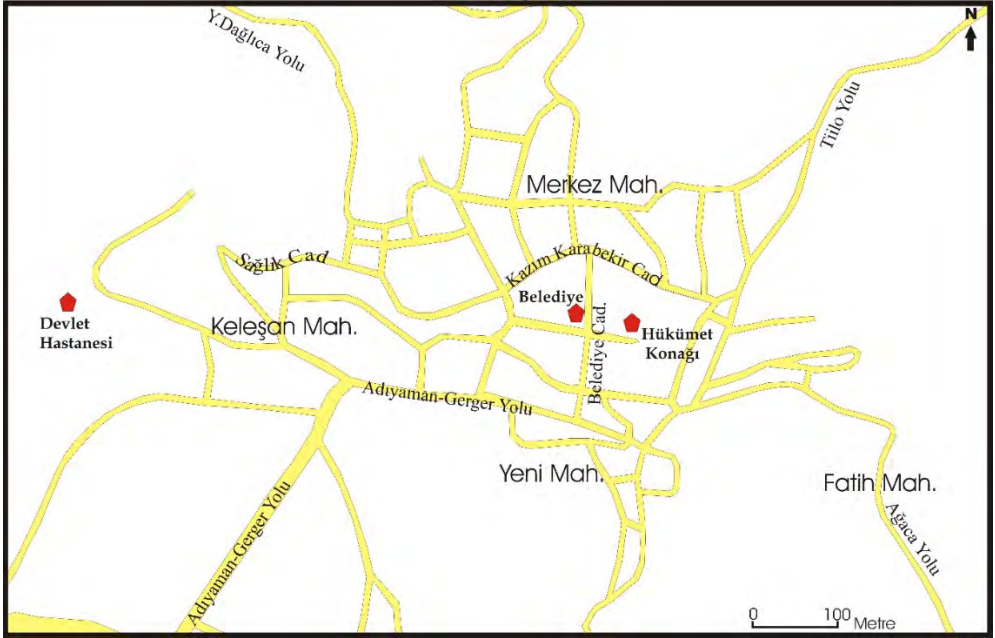
Foto 83: Gerger Şehri Yerleşim Alanının Hemen Yakınında Yer Alan Bağ ve Bahçeler

Oldukça mütevazı bir büyüklüğe sahip olan Gerger şehri hâlihazırda dört mahalleden oluşmaktadır. Bunlar; Fatih mahallesi, Keleşan mahallesi, Merkez mahalle ve Yeni mahalledir. Merkez mahallesi adından da anlaşılacağı üzere, şehrin merkezi bölümü oluşturmaktadır (Harita 25). Adıyaman- Gerger Yolu caddesinin kuzey kesimi ile doğu bölümünü kapsayan bu mahalle, konut alanlarıyla birlikte, resmi kurum ve ticari işletmelerin yoğun olarak yer aldığı mahalle niteliğindedir.

Yeni mahalle ise, şehrin güney kesimini kapsamaktadır. Adıyaman-Gerger yolu caddesinin güneye doğru geniş bir saha bu mahallenin sınırları içinde yer almaktadır. Adı geçen mahalle konut ve işyerlerinden ziyade bahçelerin yaygın olmasıyla dikkati çekmektedir.

Şehrin batı bölümünü oluşturan Keleşan Mahallesi ise daha çok konut alanlarıyla karakterize edilmekle birlikte, Devlet hastanesi ve Aile Sağlığı Merkezi gibi sağlık tesislerinin konumlandığı mahalle niteliğindedir.

Şehrin doğusunda çökelek deresi vadisinde yer alan Fatih Mahallesi ise yeni gelişmekte olan bir mahalle olup, yeni eğitim ve spor tesisleri ile konut alanlarıyla belirginleşmektedir.

Harita 25: Gerger Şehri Mahalleleri

Mahallelerin sahip oldukları nüfus bakımından değerlendirildiğinde, en fazla nüfusu bünyesinde barındıran mahallenin merkez mahalle olduğu görülmektedir. 2015 yılı verilerine göre adı geçen mahalle, şehir toplam nüfusunun %42,2'sine sahip olmuştur (Tablo 29). 1200'ün üzerinde bir nüfusun yaşadığı merkez mahallenin ardından Keleşan Mahallesi gelmektedir. 900'e yakın kişinin kayıtlı olduğu bu mahalle şehir nüfusunun yaklaşık %31'ini sahip olmuştur. Fatih ve Yeni mahalle ise diğer mahallelere göre nispeten daha az sayıda nüfusu bünyelerinde barındırmışlardır.

Mahalleler	Nüfus Miktarı	Pay (%)
Fatih Mahallesi	444	15.3
Keleşan Mahallesi	899	30.9
Merkez Mahalle	1229	42.2
Yeni Mahalle	337	11.6
Toplam	2909	100

Tablo 29: Gerger Şehri Mahalle Nüfusları ve Toplamdaki Payları (2015)

Özet olarak, sahip olduğu dezavantajlı doğal çevre koşulları ile nüfus kaybı ve ekonomik potansiyel gibi gelişmeyi yavaşlatan unsurlar nedeniyle, Gerger şehrinin normal koşullar altında kısa sürede çok büyük boyutlara ulaşmasını beklemek gerçekçi olmayacaktır. Buna rağmen mevcut şartlarda bile şehrin önemli planlama sorunlarının olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

2.4.1.2. Gerger Şehri Nüfus Özellikleri

Şehrin genel nüfusu gelişimini iki aşamalı olarak değerlendirmek mümkündür. Birinci aşamayı günümüz Gerger şehrinin ilk nüvesini oluşturan Alduş'un Köy olduğu 1940-1955 dönemi, ikinci aşamayı ise ilçe merkezi hüviyeti kazandığı 1955'ten günümüze kadar olan dönem oluşturmaktadır.

1955 yılına kadar olan dönemde, yörenin köy nüfusu büyüklüklerine uygun olarak küçük nüfuslu sayılabilecek bir köy yerleşmesi olan Alduş'un 1940 yılında nüfusu 344'tür. Köyün ilçe merkezi olmasının belirginleşmeye başladığı 1955 yılında nüfusun 500'ü aştığı görülmektedir (Tablo 30).

Alduş'un Gerger ismiyle ilçe merkezi olmasının kesinleştiği 1960 nüfus sayımında nüfusunun bir miktar arttığı görülmektedir. Ancak bu dönemde Gerger ilçe merkezi olmasına karşın kamu binaları henüz tamamlanmamış ve dolayısıyla kamu görevlileri ve bağlı nüfusun henüz buraya gelmemiştir. İdari niteliğin değişmesiyle beklenen nüfusu büyümesi, ancak 1965 yılında gerçekleşmiştir. 1960 yılında 659 olan nüfusu 1965 yılında yaklaşık bir kat daha büyümüş ve 1200'ün üzerine çıkmıştır.

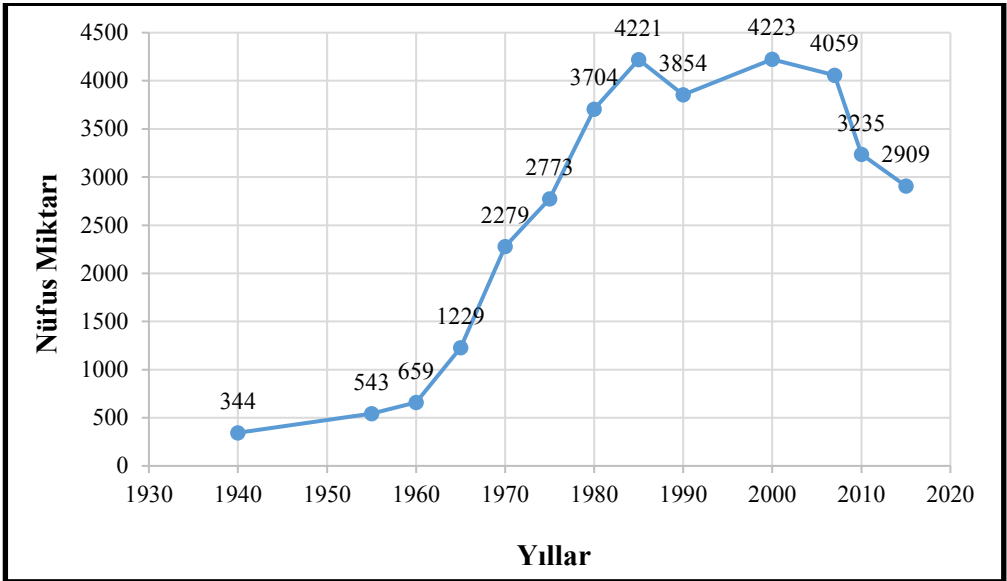
1970 yılı sayımında Gerger merkez nüfusunun bir önceki sayım yılına göre yine bir kat daha artış gösterdiği görülmektedir. Yaşanan artışın idari hüviyete bağlı olarak gerçekleştiği açıktır. Kamu hizmetleriyle birlikte, özel işletmelerin de hızla çoğalmaya başlaması, yerleşmenin nüfusunda belirgin artışların yaşanmasına vesile olmuştur. Belirtilen yıl şehir nüfusu ilk kez 2000'in üzerine çıkmıştır.

1960-1970 arası dönemde neredeyse katlanarak artan nüfus sonraki yıllarda daha sakin bir seyir izlemiş görünmektedir. 1965 yılında 1960 yılına göre %87'ye artış yaşanırken, 1970 yılında 1965'e göre %85'lik bir artış meydana gelmiştir (Tablo 30 ve Grafik 26).

1990 yılı, 1940 yılından beri sürekli artış eğilimi gösteren Gerger şehri nüfusunda yeni bir aşama niteliğindedir. Toplam nüfusun yeniden 4000'in altına düştüğü bu dönemde 1985 yılına göre nüfusta %9'lük bir azalış meydana gelmiş, bu durum Gerger nüfusunda yaşanan istikrarlı gelişmenin de sonu olmuştur.

İdari Birim	Yıllar	Toplam	Erkek	Pay (%)	Kadın	Pay (%)
Alduş Köyü	1940	344	184	53	160	47
	1955	543	299	55	244	45
Gerger İlçe Merkezi	1960	659	337	51	322	49
	1965	1229	639	52	590	48
	1970	2279	1281	56	998	44
	1975	2773	1416	51	1357	49
	1980	3704	1889	51	1815	49
	1985	4221	2078	49	2143	51
	1990	3854	1839	48	2015	52
	2000	4223	2250	53	1973	47
	2007	4059	1979	49	2080	51
	2010	3235	1609	50	1626	50
	2015	2909	1465	50	1444	50

Tablo 30: Gerger Şehrinde Nüfusun Tarihsel Gelişimi

Grafik 26: Gerger İlçe Merkezi Toplam Nüfusunun Tarihsel Gelişimi

1980 yılı Gerger şehrinde nüfusun ilk kez 3000'in üzerine çıktığı sayım dönemi olmuştur. Önceki dönemlere göre artış miktarının azaldığı bu dönemde 1975 yılına göre %34'lük bir artış yaşanmıştır. 1985 sayımında ilk kez 4000'in üzerine çıkan Gerger merkez nüfusu, bir önceki döneme göre 14'lük bir artış sağlamıştır.

Hernekadar 2000 ve 2007 yıllarında nüfus yeniden 4 binin üzerinde seyretmişse de sonraki dönemlerde eğilim hep azalış yönünde olmuştur. 2010 yılında Gerger şehri nüfusu yeniden 3 binin altına inmiş ve 2007 yılına göre dramatik bir azalış meydana gelmiştir. Nüfusta %20'lik bir azalmanın meydana geldiği bu dönemi takiben de azalış eğilimi sürmüştür.

Nihayet 2015 yılında Gerger şehir nüfusu 1975 yılında sonra ilk kez 3 binin altına gerilemiştir. Belirtilen yıl 2010 yılına göre %10'lük düşüş meydana gelmiş ve ilçe merkez nüfusu 2909 kişi olmuştur.

Böylece Gerger'in nüfusu en yüksek sayıya ulaştığı 2000 yılında, düşük düzeyde bulunduğu 1960 yılına göre %541'lik bir artışa sahne olurken, 2015 yılında 2000 yılına göre %31'lik azalış meydana gelmiştir. Bu azalışta başta ekonomik zorluklar olmak üzere, hizmetlere erişimin kısıtlı olması ve zorlu fiziki coğrafya koşulları ile şehirlerde yaşamın daha çekici hale gelmesi söylenebilir.

Gerger şehir nüfusunun cinse göre tarihsel gelişimine baktığımızda ise, oransal olarak farklılaşan dönemlerin varlığına şahit olmaktayız. Genel olarak 1940-1980 dönemde erkek sayısının daha fazla olduğu Gerger yerleşmesinde, 1985 yılından itibaren kadınların oransal olarak daha fazla olduğu bir döneme geçilmiştir. 1985-2007 döneminde hernekadar kadın nüfusu fazlalığı söz konusu olsa da, 2000 yılı bu genel görünümde istisnai bir durum yaratmaktadır. 2010-2015 döneminde Gerger'de nüfusun cinse göre durumunda bir denge durumu ortaya çıkmış ve kadın-erkek nüfusu oransal olarak eşit paylara sahip olmuşlardır.

1940-1980 döneminde, erkek nüfusunun oransal olarak en yüksek düzeye çıktığı yıl 1970'dir. Belirtilen yıl erkek nüfusu %56'ya ulaşmıştır. Bu dönemde kadın nüfusu en yüksek oranına 1960, 1975 ve 1980 yıllarında ulaşmıştır. Belirtilen yıllarda kadın nüfusun oranı %49 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 30).

Kadın nüfusu oranının ilk kez erkek nüfusun üzerine çıktığı 1985 yılında kadın nüfusu oranı %51 olmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere 2000 yılı Gerger'de nüfusun cinse göre dağılımında istisnai bir dönem olarak belirmektedir. 1985 yılından itibaren kadın nüfusu lehine gelişen oransal

görünüm belirtilen yıl kesintiye uğramış ve erkek nüfus oranı %53 olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında ise yeniden kadın nüfusunda artış meydana gelmiş ve kadın nüfus oranı %51 olmuştur. Nihayet 2010 ve 2015 yıllarında ise Kadın-Erkek nüfusu oranında eşitlik meydana gelmiştir.

2.4.1.3. Gerger'de Şehirselleşmeler

Bilindiği üzere yerleşim birimlerinde nüfusun artmasıyla birlikte ihtiva ettikleri fonksiyonlar da çeşitlenmekte ve diğer yerleşmelerden farklılaşmaktadır. Bir yerleşmenin kırsal veya şehirselleşmiş nitelikte olması veya sınıflandırılması da yine fonksiyonel çeşitlenmeye bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Şehirler çok sayıda nüfusun dar alanlarda yoğunlaştığı mekânlardır. Dolayısıyla bir yandan farklı fonksiyonların devreye girmesi, diğer taraftan mekânın yeniden düzenlenmesi söz konusu olmaktadır.

Temel olarak şehrin fonksiyonlarını 3 ana grupta toplamak mümkündür. Şehirlerin adeta varlık sebepleri olan bu fonksiyonları; idari fonksiyonlar, içtimai (toplumsal) fonksiyonlar ve iktisadi fonksiyonlar (Göney S., 1995:88) olarak sıralamak mümkündür.

Tarım ve hayvancılık fonksiyonları daha ziyade kırsal yerleşmelerin karakteristik fonksiyonları olurken, bunlar aynı zamanda şehir nitelikli bazı yerleşmelerin de doğrudan ve dolaylı olarak fonksiyonları içinde yer alabilmektedir. Bu fonksiyonlara yeni ve farklı fonksiyonların eklenmesi, yerleşmeyi kırsal olmaktan çıkarıp şehirselleşmiş bir nitelik kazanmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bakımdan özellikle sanayi ve hizmet fonksiyonu bu ayırımın gerçekleşmesinde belirleyici rol oynamaktadırlar.

Yukarıda söz edilen genel giriş çerçevesinde Gerger yerleşmesi değerlendirildiğinde, aslında belirgin bir şehir yapısının tam olarak oluşmadığı izlenmektedir. Yerleşme, büyük ölçüde idari fonksiyonuyla öne çıkmakta, diğer fonksiyonlar ise idari hüviyetin etkisiyle şekillenmiş bulunmaktadır.

İdari kimliğinin dışında şehirselleşme potansiyelinin son derece düşük olması, 60 yıla yakın bir süredir ilçe merkezî olmasına rağmen yerleşmenin nüfusunun hiçbir dönemde 5 bin nüfusa dahi ulaşmasını engellemiştir. Bu durum nüfus büyüklüğü açısından köy irisi bir yerleşmeye işaret etmektedir. Bu sebeple Gerger, şehir coğrafyası terminolojine göre, kasaba özelliği taşıyan, köy ve şehir arasında bir intikal yerleşme durumunda bulunmaktadır. Kuşkusuz bölgenin ekonomik gelişmesinden Gerger de etkilenen ve şehirselleşmeler artacak ve buna bağlı olarak nüfusu fazlalaşacaktır.

Gerger henüz bu sürecin başındadır ve bu bakımdan üzerinde özellikle ve dikkatle durulması gerekmektedir.

Bilindiği üzere kırsal-şehirsal ayrımından bir çok kriter kullanılabilir. Bunlardan bir bölümü nüfus miktarı, nüfus yoğunluğu, nüfusun iktisadi nitelikleri gibi nüfus varlığına ilişkin kriterler olurken, idari fonksiyon ve ekonomik fonksiyonlar da ayırdedici diğer kriterleri teşkil edebilmektedir.

Her ne kadar 1924 yılında kabul edilen köy kanunu yerleşmeleri nüfusu büyüklüklerine göre köy, kasaba ve şehir olarak sınıflamış ise de, ülkemizde resmi istatistiklere yansıyan kriter idari niteliklerdir. Ancak, 2013 yılında yürürlüğe giren “Büyükşehir Yasasına” göre büyükşehir statüsünde olan illerde köylerin tamamı mahalle olarak kabul edilmiştir. Belirtilen idari hüviyete sahip illerde kırsal nüfus istatistiklere yansımamakta, ilin tamamı şehir nüfusu olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, 1927 yılındaki ilk nüfus sayımından, belirtilen yasal düzenlemeye kadar yerleşmelerin kırsal veya şehirsal olması, yerleşmenin idari niteliğine göre belirlenmiştir. Bu çerçevede il ve ilçe merkezleri şehir, bu kesimlerde yaşayanlar da şehir nüfusu sayılmış, bunun dışında kalan yerleşmeler ise nüfusun büyüklükleri dikkate alınmaksızın köy ve kırsal olarak kabul edilmiştir. Bu durum, bazen nüfusu 2000’i biraz geçen ilçe merkezileri (yani şehirler) meydana getirirken, bazen de nüfusu 5000’i aşan köylerin istatistiklerde yer almasına zemin hazırlamıştır.

Kamu hizmetlerinin gerektirdiği binaların bile, çok daha sonraki tarihlerde inşa edildiği Gerger yerleşmesini birinci grupta değerlendirmek mümkündür. Kuşkusuz bir yerleşmenin idari niteliğinde değişme (ilçe veya il merkezi olması) bir çekim gücü yaratarak diğer fonksiyon veya sektörlerin de gelişmesine önemli katkı sağlamaktadır. Ancak bu genel yaklaşım Gerger ilçe merkezinde tam olarak yansımamaktadır.

Belirtilen sebeplerle, Gerger şehrinin fonksiyonlarına ilişkin temel kriter idari fonksiyon olmuş görünmektedir. Bu bakımdan aşağıda ilçenin idari fonksiyonu üzerinde daha detaylı durmak kaydıyla diğer fonksiyonları kısaca özetlenmiş, daha ziyade ilçe sınırları dahilinde yer alan köylerin temel özellikleri ele alınmıştır.

Adıyaman’ın il merkezi olduğu ve Gerger’in de ilçesi haline getirildiği 1954 yılından bir yıl sonra gerçekleştirilen Genel Nüfusu Sayımında, Gerger İlçesi Merkez nahiye ve Taraksu nahiyesi olmak üzere iki nahiyeden oluşmuştur. Bu idari birimlerden merkez nahiyeye 21, Taraksu nahiyesine ise 16 olmak üzere toplam 37 köy bağlanmıştır. Belirtilen tarihte Taraksu

nahiyesinin merkez yerleşmesi Temsiyas (günümüzde Eskikent Köyü) köyüdür.

1960 yılına gelindiğinde ilçe, yine Merkez bucağı ve Taraksu bucağı olmak üzere iki idari üniteden oluşurken, Taraksu bucağının merkez yerleşmesi Gölyurt (Tillo) olmuştur. Belirtilen dönemde 30 tanesi Merkez bucağına, 8 tanesi ise Taraksu bucağına olmak üzere ilçeye bağlı toplam köy sayısı 38 olmuştur.

1965 yılında ilçe yine Merkez ve Taraksu bucaklarından oluşmaktadır. Taraksu bucağının merkezi olarak Gölyurt niteliğini muhafaza etmekle birlikte, köy sayısında bir artış meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde Merkez bucağına 36, Taraksu bucağına ise 8 olmak üzere ilçe dahilindeki köy sayısı 44'e ulaşmıştır.

1970, 1975, 1980 ve 1985 yıllarında idari niteliğini aynen muhafaza eden ilçede, bucak ve köy sayısında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Ancak burada dikkati çeken bir husus Taraksu bucağı isminin 1970 ve 1980 Nüfus sayımı sonuçlarında Topraksu olarak kayıtlara geçmiş olmasıdır.

1990 yılında ilçenin hem idari bölümlenmesinde ve hem de köy sayısında küçük değişikliklerin meydana geldiği görülmektedir. Bu dönemde karşımıza çıkan bir diğer farklılık ise, önceki dönemlerde Taraksu bucağının merkez yerleşmesi olan Gölyurt'un aynı zamanda Bucak merkezi olmasıdır. Böylece bucak isimleri ve merkezleri uyumlu hale getirilmiştir. Toplam köy sayısının 45 olduğu belirtilen tarihte, Merkez bucağına bağlı köy sayısı 37 olurken, Gölyurt bucağına 8 köy bağlanmıştır.

2000 yılında Gerger ilçesinde bucak sayısı ve köy sayısında herhangi bir değişiklik olmamakla birlikte, bir önceki dönemde Bucak merkez yerleşmesi olan Gölyurt'un bu niteliğin sürdürdüğü ancak Bucakın adının yeniden Taraksu olarak kayıtlara geçtiği anlaşılmaktadır.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sistemine geçildiği 2007 ve 2010 yıllarında mevcut durum muhafaza edilirken 2014 yılında önemli bir değişiklik yaşanmıştır. 11.09.2014 tarih ve 29116 sayılı Mükerrer Resmi Gazetede yayımlanan, "5747 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"un 2. maddesinin dokuzuncu fıkrasında; *"Tüm illerde bucaklar kaldırılmıştır. Kaldırılan bucaklara bağlı belde ve köyler, bucağın bağlı olduğu idari birime bağlanmıştır"* hükmü yer almıştır. Bu kanun değişikliği hükmüne bağlı olarak 23.12.2014 tarihinde tüm bucaklar kaldırılmış, kaldırılan bucaklara bağlı belde ve köyler, bucağın bağlı olduğu idari birime bağlanmıştır. Köylerin ve

beldelerin taşınacağı idari birimlerde aynı adlı köy ya da belde olması durumunda mükerrerliğin oluşmaması için, köy/belde kaldırılan bucağın adı ile birleştirilmiştir.

Gerçekleştirilen bu yasal düzenlemeyle, Gerger ilçesi tek Bucak merkezini kaybetmiştir. Dolayısıyla 2014 yılından itibaren Gerger’de sayıları aynı kalmakla birlikte tüm köyler merkez ilçeye bağlanmıştır. 2015 yılı verilerine göre Gerger ilçesi 45 köyden oluşmaktadır.

Yakın döneme kadar Bucak merkezi hüviyeti üstlenen Gölyurt, 2015 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNK) verilerine göre sahip olduğu 1645 nüfusuyla Gerger ilçe merkezinde sonra en yüksek nüfusa sahip yerleşim birimi olmuştur.

Küçük bir kasaba niteliğinde olan Gerger şehrinin idari fonksiyonu dışında diğer şehrsel fonksiyonların belirgin olarak gelişmediği görülmektedir. İdari hüviyete bağlı olarak ortaya çıkan fonksiyonların da yeterince gelişme kaydedemediği izlenmektedir.

İdari fonksiyon dışında kalan diğer fonksiyonları; iktisadi fonksiyonlar ve sosyal-kültürel fonksiyonlar olarak belirtmek mümkündür. Bu çerçevede iktisadi fonksiyonlar içinde, tarım ve hayvancılık, sanayi, ticaret, ulaşım ve Turizm gibi etkinlikler yer alırken, sosyo-kültürel fonksiyonlar; eğitim, spor ve dini hizmetleri kapsamaktadır.

İlçe Merkezi iktisadi fonksiyonlar bakımından değerlendirildiğinde aslında bütünüyle bir tarım ve hayvancılık kasabası görünümünde olduğu tespit edilebilmektedir. Aslında bir bakıma kasabada yer alan diğer meslek gruplarının da büyük ölçüde bu iki ekonomik faaliyete göre şekillendiğini belirtmek mümkündür. İlçe merkezinde tarım makinalarının tamir ve bakımına yönelik sınırlı sayıda işletme söz konusu olmakla birlikte, bu ürünlerin ticaretine ve işlenmesine yönelik büyük çaplı işletmelerden söz etmek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla genel ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayalı olmasına karşın bu ekonomik sektörlerde dahi kısıtlı gelişmelerin yaşandığı gözlenmektedir.

Temel kırsal ekonomik faaliyetlerde bile yeterince gelişme sağlayamayan Gerger ilçesinde sanayi faaliyetleri de oldukça düşük düzeyde kalmış durumdadır. İlçe merkezinde büyük ölçekli sanayi işletmeleri yer almazken, küçük ölçekli gıda işleme, tekstil ve halı dokuma gibi çok sınırlı sayıda işletme yer almaktadır. 2010 yılında Gerger Kaymakamlığı ile Sabra Tekstil tarafından gerçekleştirilen ortak proje ile ilçe merkezinde 100 kişi istihdam kapasiteli tekstil atölyesinin açılması (Gerger Haber. 2010), ilçede

tekstil imalat sektöründe en büyük gelişme olduğu söylenebilir. Adıyaman il Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü verilerine göre 2011 yılında Gerger ilçesinde 1 tekstil ve 2 petrol ürünleri işletmesi kayıtlara geçmiş ve bu işletmelerde toplam 60 kişi istihdam edilmiştir (Bakırcı M., 2012:49).

Kuşkusuz tarım, hayvancılık ve sanayi alanlarında yaşanan bu durağan yapı ticaret faaliyetlerinde de yansımaları bulmaktadır. Kısıtlı imkânlarla üretilen ürünler yine küçük ölçekli yerel ticari üniteler yoluyla pazarlanmaya çalışılmaktadır. İlçe merkezinde, merkez ve köylerde yaşayan nüfusun günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik az sayıda ticari ünitenin varlığı söz konusudur. Yerleşmede ticaret ve hizmetlere ilişkin işletmelerin varlığı adeta sayarak tespit edilebilecek ölçüdedir. Bu çerçevede ilçe merkezinde en fazla sayıda bakkal varlığı göze çarpmaktadır. Toplam 35 bakkalın yer aldığı ilçe merkezinde, bu üniteleri 5'er adetle değirmen ve fırınlar takip etmektedir. Berber, giyim, kiraathane ve lokanta gibi işletmelerin 4'er adet yer aldığı şehirde diğer ticaret ve hizmet üniteleri daha az sayıda yer almış bulunmaktadır (Tablo 31)

Dar bir yerleşim sahasına sahip olan ilçe merkezinde kentiçi ulaşımına ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Kentiçi toplu ulaşımına hizmet eden vasıtaların yer almadığı şehirde diğer yerleşim birimleriyle ulaşımı ise büyük ölçüde minibüslerle sağlanmaktadır. Belirtilen amaca hizmet eden minibüsler, bir yandan köylerle ilçe merkezinin irtibatını sağlarken, diğer taraftan, yöre dışına ulaşım bakımından Kâhta, Adıyaman ve Siverek'le ulaşımına hizmet etmektedir (Foto 84) .

Yoğun yolcu talepleri olan dönemlerde, şehirlerarası otobüslerin bazı seferlerinin başlangıç noktası olan Gerger ilçe merkezinde otopark bulunmazken, yolcu iniş-binişleri kent merkezindeki cadde üzerinde yer alan büroların önünde gerçekleştirilmektedir. Yöre genelinde ulaşım faaliyetlerine ilişkin detaylar çalışmanın ekonomik faaliyetler başlığı altında verildiğinden bu bölümde sadece kent merkezini ilgilendiren bilgilerin verilmesiyle yetinilmiştir.

Bilindiği üzere günümüzde turizm faaliyetleri, hemen her yöre için çeşitli ölçeklerde gelir sağlar ve gelişmeye katkı sunar duruma gelmiş bulunmaktadır. Gerger yöre genelinin turizm potansiyeli, unsurları ve mevcut durumunu sonraki bölümlere bırakarak, kent merkezi esas alındığında bu faaliyetten çok düşük düzeyde katkı aldığını söylenebilir.

İlçe merkezinde doğrudan turizm faaliyetlerine hizmet edecek, tarihsel unsur, müze, doğal ve sosyo-kültürel herhangi bir çekicilik bulunmadığından, burayı ziyaret edenler sadece ihtiyaç duydukları malzemeleri temin ederek

kentten ayrılmaktadırlar. Yöre turizm çekiciliklerinin yeteri kadar kullanım alanına taşınmaması, konaklamalı turist sayısının son derece düşük düzeyde kalmasına yol açmakta, bu durum beraberinde konaklama tesislerinin de az ve düşük kalitede kalmasına zemin hazırlamaktadır.

Sıra	Faaliyet Alanı	Miktarı	Sıra	Faaliyet Alanı	Miktarı
1	Bakkal	35	19	Nalbur	2
2	Değirmen	5	20	Oto Tamir Atölyesi	2
3	Fırın	5	21	Pastane/tatlıcı	2
4	Berber	4	22	Terzi	2
5	Giyim	4	23	Akaryakıt İstasyonu	1
6	Kıraathane	4	24	Banka	1
7	Lokanta	4	25	Beyaz Eşya Ticareti	1
8	Market	3	26	Camcı	1
9	Telefon Tamir ve Satışı	3	27	Fotografçı	1
10	İnternet Cafe/Playstation	3	28	Hastane	1
11	Ayakkabı/Giyim	2	29	Kalaycı/Sobacı	1
12	Eczane	2	30	Kuyumcu	1
13	Fastfood-Cafe	2	31	Noter	1
14	Hayvan Yemi Satış	2	32	Oto Yıkama	1
15	Kasap	2	33	Semerci	1
16	Marangoz	2	34	Tüfekçi	1
17	Mobilyacı	2	35	Veteriner	1
18	Nalbant	2	Toplam		107

Tablo 31: Gerger İlçe Merkezinde Ticari Ünitelerin Durumu

Belirtilen çerçevede Gerger ilçe merkezi girişinde konumlanmış bulunan öğretmenevi görece nitelikli tek konaklama tesisi olarak belirmektedir (Foto 85). Kamu ve sivil misafirlere hizmet eden bu tesis toplam 17 oda ve 34 yatak kapasitesine sahiptir. Daha önce Çok Amaçlı Toplum Merkezi (ÇATOM) binasında lokal şeklinde hizmet ederken, yeni lise binasının yapılmasıyla birlikte, eski lise binası tadil edilerek

öğretmenevine dönüştürülmüş ve tesis 09 Eylül 2011 tarihinde hizmete girmiştir (Gerger Öğretmenevi 2017).

Foto 84: Gerger Yöresinde Ulaşım Büyük Ölçüde Özel Vasıtalar ve Minibüslerle Sağlanmaktadır

Foto 85: Gerger Öğretmenevi

Gerger ilçe merkezinde sosyo-kültürel fonksiyonlar da çok gelişmiş değildir. Belirtilen fonksiyonlar kapsamında eğitimle ilgili olan unsurlara baktığımızda; şehirde Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Çok Programlı Anadolu Lisesi olmak üzere iki lise (Foto 86), biri Yatılı Bölge Ortaokulu ve biri de İmam Hatip Ortaokulu olmak üzere üç Ortaokul, bir ilkokul ve bir anaokulunun eğitim ihtiyaçlarını karşılamaya hizmet ettiğini görmekteyiz. İlçede ayrıca bir Akşam Sanat Okulu ve Halk Eğitim Merkezi de eğitim faaliyetlerine destek vermektedir.

Foto 86: Gerger Çok Programlı Anadolu Lisesi

Yörede sağlık hizmetlerine yönelik son yıllarda kısmi gelişmeler sağlanmış olmakla birlikte, büyük ölçüde Kâhta ve Adıyaman'daki hastanelere bağımlılık söz konusudur. İlçede donanımlı bir devlet hastanesi ancak 17.04.2014 tarihinde açılabilmiştir (Adıyaman İl Sağlık Müdürlüğü 2016:46). Adı geçen hastane 30 yatak kapasiteli olup şehrin batısında Keleşan mahallesinde yer almaktadır (Foto 87). İlçe merkezinde devlet hastanesinin yanısıra bir adet Aile Sağlığı Merkezi ve bir adet Toplum Sağlığı Merkezi sağlık hizmeti vermeye devam etmektedir. İlçede mevcut sağlık kuruluşlarında 2015 yılında 4 pratisyen hekim görev almıştır.

Yörede spor ihtiyaçlarına yönelik olarak çok sayıda tesisin yer almadığı ilçe merkezinde, Gerger ilçe stadının da içinde bulunduğu Spor kompleksi belirtilen ihtiyaçları gidermeye hizmet etmektedir (Foto 88). Yakınında kamu binaları ve yüksek yapıların yer aldığı stadyum yerel ölçekli futbol maçlarına

ev sahipliği yaptığı gibi, Gerger şehri sakinlerinin de kullanımına açık bulunmaktadır. Stadyum günümüz özellikleriyle 2011 yılında hizmete açılmıştır.

Foto 87: Gerger Devlet Hastanesi

Foto 88: Gerger Şehir Stadyumu

Dini hizmetlerin en somut olarak gerçekleştirildiği Camiler açısından, Gerger şehrinin sahip olduğu nüfus miktarına bakıldığında cami sayısının az olduğu değerlendirilebilir. Şehirde Ulu cami (Foto 89), Tevhid Cami, Fatih Cami ve Hacı Mustafa Emine Hatun Cami olmak üzere 4 adet cami bulunmaktadır (Gerger İlçe Müftülüğü 2017).

Yukarıda kısaca değindiğimiz sosyal fonksiyonların dışında, şehirde nüfusun diğer sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik başka olanakların

yok düzeyinde olduğu gör÷lmektedir. Mesela Gerger, kitabeveleri, sinema ve tiyatro gibi imkânlardan yoksun bulunmaktadır.

Foto 89: Gerger Merkez Ulu Cami

2.4.2. Gerger Yöresinde Kırsal Yerleşmeler

2015 yılı verilerine göre Gerger ilçesinde 45 köy ve farklı nüfusu büyüklüklerine sahip çok sayıda bağılı yerleşim ünitesi bulunmaktadır. Yörede Köye bağılı yerleşmelerin büyük bir bölümü mezraa olarak adlandırılırken, bir bölümü ise mahalle olarak kayıtlara geçmiştir. Bu kapsamında Yörede köyaltı 97 yerleşim biriminden 86'sı (%89) mezra ve 11 tanesi ise (%11) mahalle olarak adlandırılmıştır (Köy İşleri ve Kooperatifleri Bakanlığı 1981:2).

Bağılı köyaltı yerleşmelerinin sayısı bakımından köyler değerlendirildiğinde; en fazla bağılı kırsal yerleşmesi bulunan köyün Gölyurt olduğu gör÷lmekte (10 adet), bu köyü 4 bağılı yerleşmesi bulunan Konacık köyü takip etmektedir. Aşağıdağlıca, Budaklı, Kesertaş, Ortaca ve Yeşilyurt köylerine bağılı herhangi bir mezra/mahalle yerleşmesi bulunmamaktadır (Tablo 32-33-34).

Sıra	Köyler	Bağlı Birimler
1	Açma	Çukuruk
		Yuvacık
2	Ağaçlı	Gömük
3	Aşağıdağlıca	-
4	Beşgöze	Tıllak
		Selevet
		Yoliçi
5	Beybostan	Pakin
6	Budaklı	-
7	Burçaklı	Kızık
		Kayalar
		Kürdik
8	Cevizpınar	Doluca
9	Çamiçi	Beyaztepe
		Aşağıbeyaztepe
		Çat
		Aşağısamak
10	Çifthisar	-
11	Çobanpınarı	Budak
		Köşebaşı
		Bahçeli
12	Dağdeviren	Yapraklı
		Hasanhamza
		Gelincik
		Alitelan
13	Dallarca	Uğurderesi
		Mazılı
		Söğütlü
14	Demirtaş	Güzelce
		Kırmızıtaş
15	Eskikent	Kale
		Tepebaşı
16	Geçitli	Bağlar
		Narlı

Tablo 32: Gerge Yöresinde Köylere Bağlı Kırsal Yerleşmeler
(Adıyaman Valiliği 1997:156)

Sıra	Köyler	Bağlı Birimler
17	Gölyurt	Akçiçek
		Elmalı
		Görgülü
		Hasanderesi
		Kalezin
		Mamoçşme
		Otluc
		Helezin
		Karadut
		Akçeşme
18	Gönen	Yumurталık
		Gudayık
19	Gözpınar	Gegindak
		Büzme
		Ninyat
		Herzemo
20	Gümüşkaşık	Pamlık
21	Gündoğdu	Tütüncüler
22	Güngörmüş	Bircan
		Ömeran
23	Gürgenli	Tirkidin
		Mezra
		Akme
		Hıncık
24	Güzelsu	Aşağı Cimik
		Şamani
25	Kaşyazı	Arpacık
		Döşeme
26	Kesertaş	-
27	Kılıç	Mutlu
		Kalecik
		Gelebez
		Kabağaç
28	Konacık	Aldüşek
		Güloymağı
		Taşlı
		Usluca
		Bamergo

Tablo 33: Gerger Yöresinde Köylere Bağlı Kırsal Yerleşmeler (Devam)

Sıra	Köyler	Bağlı Birimler
29	Korulu	Keferge
30	Koşarlar	Sefyan
		Bozatalı
31	Köklüce	-
32	Kütüklü	Çetin
		Tilmevir
33	Nakışlı	Akçalı
		Boyalı
		Sürmeli
34	Onevler	Kozağacı
		Gölani
35	Ortaca	-
36	Oymaklı	Bayık
		Kerzel
		Yağlıca
		İnibaş
37	Saraycık	Başak
38	Seyitmahmut	Dallı
		Erenler
39	Sutepe	Siver
40	Üçkaya	Taraksu
41	Yağmurlu	kumluca
		Kamarlı
42	Yayladalı	Soğanlı
		Karadiğın
		Anıtlar
43	Yenibardak	Kırmızıgül
		Günepınar
		Ekinlik
		Şahkulu
44	Yeşilyurt	-
45	Yukarıdağlıca	Çınarık

Tablo 34: Gerger Yöresinde Köylere Bağlı Kırsal Yerleşmeler (Devam)

2.4.2.1. Gerger Yöresinde Köylerin Toponimik Özellikleri

Gerger yöresinde kırsal yerleşmelerin sayısının yanında üzerinde durulması gereken diğer bir husus bu yerleşmelerin toponimik özellikleridir. Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğünde “yer adı bilimi” olarak kayda geçen Toponimi, yer adlarının verilmiş şeklini, anlamını ve geçirmiş olduğu değişimi incelemektedir (Şahin G., 2010:134).

Yerleşmelere isim verilmesi konusunda çok sayıda faktör etkili olsa da, kesin olan husus, yer adlarının verilmesinin toplumların bir coğrafi mekânı yurt edinmelerinin en önemli aşamalarından biri olduğudur. Çeşitli ölçekte yerleşmeler, yöreye hâkim devletler değişse bile sahip oldukları isimleri bazen yüzyıllar boyunca muhafaza edebilirken, bazen de hâkim toplum kendi dil ve kültürüne göre isim değişiklikleri yapabilmektedir. Bu bağlamda yine zaman zaman halk tarafından farklı telaffuzlar yoluyla değişen yer isimleri, çoğu kez ise devlet eliyle gerçekleştirilmektedir. Devlet tarafından resmi adı değişen yerleşmelerin eski isimleri hemen ortadan kalkmamakta, özellikle yöre halkı tarafından nesilden nesile aktarılarak var olmaya ve kullanılmaya devam edilmektedir. Değişikliğin devlet marifetiyle gerçekleştirildiği durumlarda, bazen yeni ismin halk tarafından benimsenerek kullanılması bir yana, eski ismi söylenmeden yerleşmenin halk tarafından bilinmesi bile güç olabilmektedir.

Gerger yöresinde, yerleşmelerin isimlendirilmesi bakımından ilk olarak ele alınması gereken husus, yerleşmelerin büyük bir bölümünün isimlerinin 1960’lı yıllardan itibaren değişikliğe uğramasıdır. Ancak isim değişikliklerine geçmeden önce yörede dikkati çeken isimler ve kaynaklarına bakmakta fayda olacaktır.

Önceki bölümlerde Gerger isminin kaynağı ve anlamı üzerine düşünceler belirtilmiş idi. Burada hatırlatmak amacıyla ilçe merkezinin ismi konusunda ifade edilecek husus, idari yerleşim sahası değişmekle birlikte isminin varlığını devam ettirmesidir.

Yine daha önce ifade edildiği üzere asıl Gerger yerleşmesi, Gerger Kalesi yakınında bulunan ve günümüzde Oymaklı (Nefs-i Gerger) ismiyle varlığını sürdüren yerleşmedir. Günümüzde ilçe merkezi olan yerleşme ise, ilçe idari hüviyetine bağlı olmadan önce Alduş isminde bir Köy’dür.

Kuşkusuz, özellikle Gerger yöresinde mevcut yerleşmelerin eski isimlerinin anlamları ve verilmiş nedenleri üzerinde kolaylıkla yorum yapmak oldukça zordur. Bu isimlerin tarihsel kaynakları ve hangi topluluklar tarafından verildiği detaylı araştırmalar sonucu ortaya konulabilecek bir

hususur. Bu genel kanaate karşın, bazı yerleşim birimlerinin isimlerini çok eski tarihlerden beri muhafaza ettikleri görülmektedir.

Çok sayıda köyün ismi değiştirildiği halde Ağaçalı, Beybostan, Dağdeviren, Nakışlı ve Seyitmahmut gibi Türkçe kökenli isimlerin herhangi bir değişikliğe maruz kalmaması, bu köyler dışındaki yerleşmelerin tümünün Türkçe dışında bir dilden türediği izlenimi uyandırmaktadır. Örneğin Aşağı ve Yukarı olmak üzere iki köyün isminde yer alan “Erbaun” kelimesinin Arapçada “kırk” anlamına gelmesi gibi.

Gerger yöresinde yerleşim birimlerinin yapılan değişikliklerden sonra aldıkları isimlerin özelliklerine bakıldığında ise, yeni isimlendirmelerde doğal çevre koşullarının büyük ölçüde etkili olduğunu görmekteyiz. Bunlardan ağaçlı, Budaklı, Burçaklı, Çamiçi, Gürgenli, Korulu, Kütüklü ve Yeşilyurt köyleri isimlerini doğal veya kültürel bitkilerden alırken, Aşağı ve Yukarı Dağlıca, Geçitli, Demirtaş, Kesertaş ve Üçkaya gibi köyler ise topografya ve kayaç özelliklerine işaret etmektedir (Tablo 35). Köy isimlerini ilişkilendirebilecek diğer bir doğal ortam unsur ise su’dur. İlçede Beşgöze, Cevizpınar, Çobanpınarı, Gölyurt, Gözpınar, Güzelsu, Sutepe ve Yağmurlu gibi köy isimleri ise su kaynaklarıyla ilişkilendirilebilecek nitelik taşımaktadır.

Kuşkusuz Yörede tüm köylerinin isimlerinin doğal coğrafya koşullarıyla ilişkilendirmek mümkün değildir. Bu çerçevede beşeri kaynaklı olup, bazılarının anlamları açık olan, ancak bir bölümünün ise ne anlama geldiğinin bilinmesinin zor olduğu köyler de söz konusudur. Belirtilen çerçevede anlamları bakımından, Çifthisar ve Eskikent gibi yerleşim tarihine atıfta bulunan yer isimlerine rastlamak olanaklı olduğu gibi, Gündoğdu ve Güngörmüş gibi isimleri ise yine doğal ortam koşullarıyla açıklamak mümkündür.

Daha önce ifade edildiği gibi Gerger ilçesinde mevcut 45 köyün 40’ının isminde değişiklik meydana geldiği anlaşılmaktadır. Kuşkusuz yerleşmelerin isimlerinde değişiklik meydana gelmesi birden fazla yolla gerçekleşebilmektedir. Bunlardan birincisi doğal akışı içinde halkın yeni bir isim tercihinde bulunması, ikincisi telaffuzdan kaynaklanan farklılaşmaların sonraki dönemlerde gerçek ismin yerini alması, üçüncüsü ise devlet eliyle sistematik olarak isimlerde değişikliğe gidilmesidir. Bunlardan ilk iki sırada yer alan nedenler hayatın doğal akışı içinde gerçekleştiğinde gerek halk ve gerekse kamu idaresi bakımından fazlaca yadırganmayan ve sahiplenilen değişikliklerdir. Ancak devlet eliyle yapılan değişiklikler, bünyesinde farklı unsurları barındırması bakımından önem taşımaktadır.

Türkiye’de yer adlarının değiştirilmesi işlemlerinin cumhuriyetin ilk yıllarından beri yapıldığı anlaşılmaktadır. Artvin ilinde büyük kısmı Gürcüce olan yerleşme adlarının “Meclis-i Umûmiyye-i Vilâyet” (İl Genel Meclisi) kararıyla 1925 yılında tümüyle değiştirilmesi (Tunçel H., 2000:27), bu çalışmaların Cumhuriyetin başlangıcından itibaren yapıldığına işaret etmektedir.

Yer isimlerinde değişiklik yapma işlemleri, İçişleri Bakanlığı’nın 1940 yılı sonlarında hazırladığı 8589 sayılı genelge ile resmileşmiş ve böylece “yabancı dil ve köklerden gelen ve kullanılması halinde büyük karışıklığa yol açan yerleşme yerleri ile tabii yer adlarının Türkçe adlarla değiştirilmesi (Tunçel H., 2000:27)” faaliyetleri idari bir zemin kazanmıştır.

Belirtilen amaçla yapılan çalışmalar “2. Dünya Savaşı sebebiyle bir süre aksamış, 1949 yılında 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ile yer adlarının değiştirilmesi işlemleri yasal bir dayanağa kavuşmuştur. 1957 yılında “Ad Değiştirme İhtisas Kurulu” kurulmuş, bu kurulun çalışmaları, çeşitli kesintiler olmakla birlikte, 1978 yılında, tarihi değeri olan yer adlarının da değiştirildiği gerekçesiyle son verilinceye kadar sürmüştür (Tunçel H., 2000:27)”.

Belirtilen süre zarfında “ilgili komisyon tarafından yaklaşık olarak 75 bin yerleşme adı incelenmiş ve bunlardan 28 bin kadarı değiştirilmiştir. Yine aynı kurul, 1965-1970 ve 1975-1976 yılları arasında tabii yer adlarını değiştirmeye dönük çalışmalar da yapmış, bu çalışmalar sonucunda da 2000 kadar yer adı değiştirilmiştir (Tunçel H., 2000:27)”.

Süreç içinde yapılan çalışmalar sonucunda, “Köylerin bir kısmının adları Türkçe olmasına rağmen, çeşitli sebeplerle değiştirilmiştir. İsmi değiştirilen köylerin ülkedeki dağılışında en fazla dikkat çeken özellik Doğu Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu’da sayılarındaki artış ve yoğunlaşmadır. Bu alan içinde yer alan köylerin tamamına yakın bir kısmının ismi Türkçe olmadığı için değiştirilmiştir (Tunçel H., 2000:31)”.

Anadolu’nun uzun yerleşim tarihinde çok sayıda yerleşim birimi kurulmuş, bunlardan bir bölümü halen varlığını sürdürürken, bazılarının sadece harabeleri veya isimleri kalmıştır. Gerger yöresinde de tarihsel geçmişi çok eskilere giden yerleşmelerin varlığı dikkati çekmektedir. Özellikle köylerden bir bölümünün Osmanlı Devleti hâkimiyetinin ilk yıllarından itibaren kayıtlara geçtiği görülmektedir. Yüzyıllarca aynı isimle varlığını sürdüren çok sayıdaki köyün isimlerinin büyük bir bölümüyle 1960’lı yıllarda değiştirildiği görülmektedir. Bu iddiayı destekleyen unsurlar ise devletin resmi kayıtları olan Nüfus Sayımlarıdır. 1955 yılı nüfus

sayımında köylerin eski isimleri kayıtlarda yer alırken, 1960 sayımında köylerin büyük bir bölümünün isimlerinin değiştiği, muhtemelen bir karışıklığa meydan vermemek için ise köylerin yeni isimlerinin yanına parantez içinde eski isimlerinin verilmiş olduğu görülmektedir.

Gerger ilçesine bağlı 45 köyün yaklaşık %90'ının yakın geçmişte kayıtlara geçen eski bir ismi olduğu anlaşılmaktadır Hatta bazı köylerin muhtemelen telaffuzdan kaynaklanan nedenlerle birden fazla eski ismi bulunmaktadır. Yörede en azından son 50 yıldır ismi aynı kalan 5 köy söz konusudur. Bunlar, Açma, Beybostan, Dağdeviren, Nakışlı ve Seyitmahmut köyleridir (Tablo 35).

Gerger'in köylerinin isimleri konusunda, gerek geçmişten beri duyduklarımız ve gerekse hâlihazırda yörede yaptığımız gözlem ve mülakatlarda, özellikle orta yaş grubu ve üzerindeki yaşta halkın köylerin eski isimlerini de yaygın olarak kullandığı anlaşılmaktadır.

Kuşkusuz bu köylere yeni isimler verilirken, belirli bir plan çerçevesinde bunun gerçekleştirilmiş olması muhtemeldir. Gerekçe ve planlama altyapısı detaylı olarak bilinmemekle beraber, Gerger Yöresinde değişen köy isimlerinin büyük bir bölümüyle yörenin fiziki coğrafya koşullarını yansıtan nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Yörenin dağlık ve engebeli bir saha olması, büyük bir bölümünün orman alanlarıyla kaplanmış olması ve özellikle kış aylarında düşen kar ve yağmur şeklindeki yağışların oluşturduğu su kaynaklarının sadece yöre doğal coğrafya şartlarının biçimlenmesine değil, aynı zamanda köylerin isimlerine de kaynaklık ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2.4.2.2. Gerger Yöresinde Köylerin Nüfus Özellikleri

Gerger yöresinde köylerin nüfus özelliklerini; nüfus miktarları ve nüfusu büyüklükleri ve nüfusun tarihsel gelişimi açısından değerlendirmek mümkündür. Yörede köylerin nüfus büyüklüklerinde karşılaşılan ilk husus çoğunlukla küçük nüfuslu yerleşmeler olmasıdır. İlçede köylerinin % 82'sinin nüfusu 500 kişinin altındadır (Tablo 36).

İlçede köyler nüfusu büyüklüklerine göre en fazla oranda 201-300 nüfus grubunda yer alırken (%27), bu grubu %24'lük oranıyla 301-400 nüfus grubundaki köyler takip emektedir. Belirtilen bu iki ana grubun ardından %20'inin üzerinde bir paya sahip olan köy grubu ise 100-200 kişi arasında nüfusa sahip köylerdir.

GERGER İLÇESİ					
Sıra	Köyün Yeni Adı	Köyün Eski Adı	Sıra	Köyün Yeni Adı	Köyün Eski Adı
1	Açma	-	24	Güzelsu	Cımk
2	Ağaçlı	Şevkan	25	Kaşyazı	Lagin
3	Aşağıdağlıca	Aşağı Erbaun	26	Kesertaş	Berdeso /Perdiso
4	Beşgöze	Kürtiyan	27	Kılıç	Piyanko
5	Beybostan	-	28	Konacık	Bibol
6	Budaklı	Aldöşek-Niran	29	Korulu	Barzo
7	Burçaklı	Jandirvenk	30	Koşarlar	Nirin
8	Cevizpınar	Bigo	31	Köklüce	Ülbüş / Olbiş
9	Çamiçi	Şengil	32	Kütüklü	Haşur / Heşür
10	Çifthisar	Çifthesar	33	Nakışlı	-
11	Çobanpınarı	Bileyle	34	Onevler	Helül
12	Dağdeviren	-	35	Ortaca	Haburman
13	Dallarca	Bagoz	36	Oymaklı	Nefsi Gerger
14	Demirtaş	Melbo/Melho	37	Saraycık	Masroni
15	Eskikent	Temsiyas	38	Seyitmahmut	-
16	Geçitli	Everek	39	Sutepe	Hizori
17	Gölyurt	Tillo	40	Üçkaya	Kömek
18	Gönen	Hilim	41	Yağmurlu	Venkük
19	Gözpınar	Kesrik	42	Yayladalı	Givdiş
20	Gümüşkaşık	Keferdiş	43	Yenibardak	Hirso
21	Gündoğdu	Mışrak	44	Yeşilyurt	Venk
22	Güngörmüş	Pütürge	45	Yukarıdağlıca	Yukarı Erbaun
23	Gürgenli	Peşval			

Tablo 35: Gerger İlçesinde İsmi Değişen Köyler (Köyışleri ve Kooperatifleri Bakanlığı, 1981 Köy Envanter Etütleri ve DİE, 1960 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları)

Nüfus Miktarı	Köy Sayısı	Oran (%)
100-200	10	22
201-300	12	27
301-400	11	24
401-500	4	9
501-600	3	7
601-700	3	7
700+	2	4
Toplam	45	100

Tablo 36: Gerger İlçesinde Nüfus Büyüklüklerine Göre Köyler (2015)

Genel hatlarıyla Gerger ilçesinde köylerin 100-400 aralığındaki nüfus büyüklüğünde yoğunlaştığı gözlenmektedir. İlçede köylerin %73'ü belirtilen grupta yer alırken, sadece %27'si 400'ün üzerinde bir nüfus büyüklüğüne sahiptir.

501 ve üzeri nüfus büyüklüğü dikkate alındığında köy sayısı ve oranları daha da azalmaktadır. Belirtilen aralıkta nüfusa sahip köy sayısı 8 olurken, bunların toplamdaki payı %18 olmuştur.

2015 yılı verileri esas alındığında, ilçeye bağlı köyler arasında 100 kişiden daha az nüfusa sahip köy bulunmazken, en küçük nüfusa sahip köy, 119 kişinin yaşadığı Köklüce köyüdür (Tablo 37 ve Foto 90). Bir tepeninin yamacına konumlanmış olan bu köy geçmişte daha yüksek bir nüfusa sahip olmasına karşın günümüzde sürekli nüfus kaybeden bir niteliğe bürünmüştür.

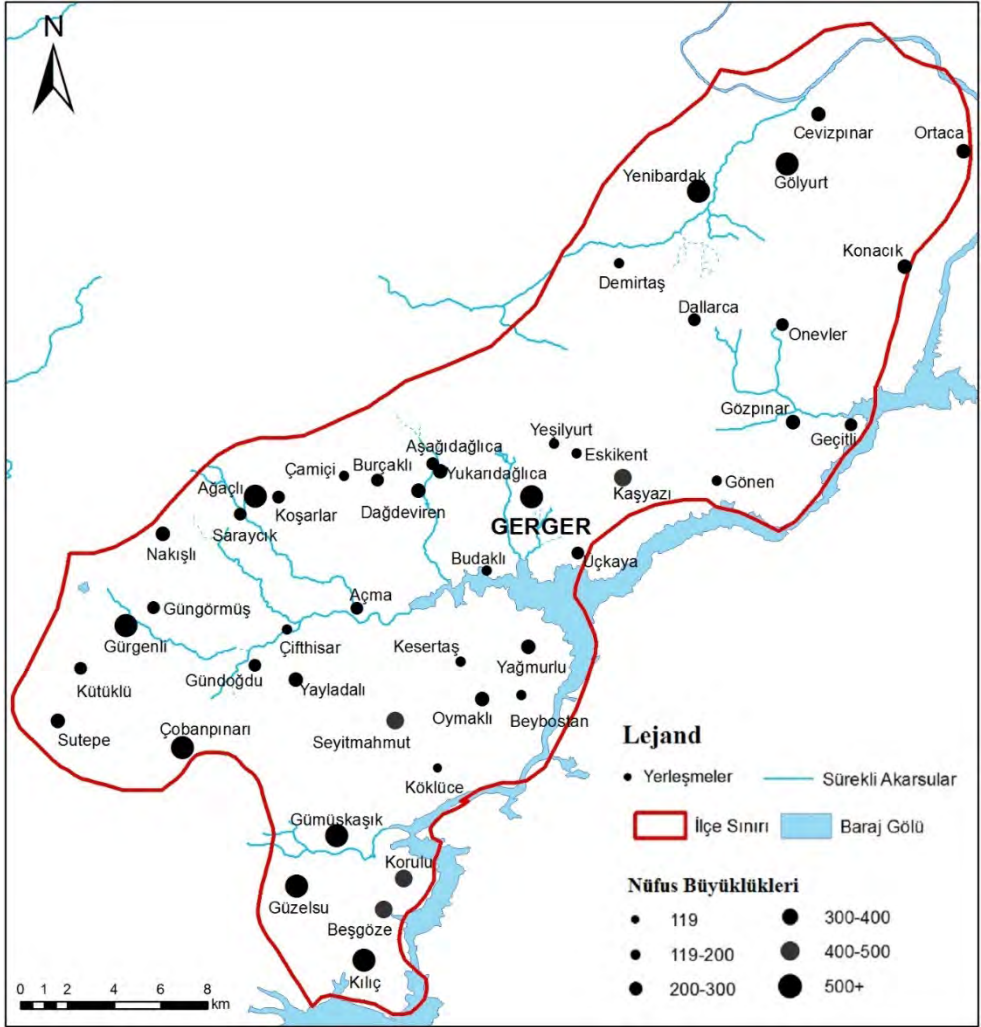
Daha önce de belirtildiği üzere Gerger ilçesinde nüfusu 500'ün üzerinde olan 8 köy bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla Kılıç, Gümüşkaşık, Yenibardak, Ağaçalı, Çobanpınarı, Gürgenli, Güzelsu ve Gölyurt köyleridir. Belirtilen köylerden Yenibardak ve Gölyurt köyleri Yörenin kuzey doğusunda yer alırken, Gümüşkaşık, Güzelsu ve Kılıç köyleri yörenin güneyinde konumlanmıştır. Gürgenli ve Çobanpınarı köyleri ise yörenin batısında yer almıştır (Harita 26).

Sıra	Köy Adı	Nüfusu	Sıra	Köy Adı	Nüfusu	Sıra	Köy Adı	Nüfusu
1	Köklüce	119	16	Onevler	248	31	Yayladalı	357
2	Budaklı	122	17	Aşağıdağlıca	250	32	Cevizpınar	394
3	Eskikent	128	18	Üçkaya	254	33	Dağdeviren	399
4	Demirtaş	137	19	Gündoğdu	264	34	Seyitmahmut	420
5	Çifthisar	141	20	Kütüklü	277	35	Korulu	461
6	Yeşilyurt	155	21	Burçaklı	282	36	Beşgöze	473
7	Kesertaş	159	22	Koşarlar	296	37	Kaşyazı	489
8	Çamiçi	167	23	Yukarıdağlıca	305	38	Kılıç	501
9	Beybostan	173	24	Nakışlı	309	39	Gümüşkaşık	506
10	Gönen	184	25	Konacık	322	40	Yenibardak	555
11	Dallarca	203	26	Gözpınar	326	41	Ağaçlı	622
12	Güngörmüş	222	27	Ortaca	332	42	Çobanpınarı	680
13	Saraycık	224	28	Sutepe	338	43	Gürgenli	680
14	Geçitli	225	29	Yağmurlu	343	44	Güzelsu	1387
15	Açma	227	30	Oymaklı	351	45	Gölyurt	1645

Tablo 37: Gerger İlçesinde Köylerin Nüfus Miktarları (2015)

Foto 90: Köklüce Köyü, Gerger Yöresinin En Az Nüfusa Sahip Köyüdür.

Harita 26: Nüfus Büyüklüklerine Göre Gerger Köyleri ve Dağılımları

Yörede en fazla nüfusa sahip köy, daha önce belde idari hüviyetine sahip olan Gölyurt (Tillo) köyüdür. Yörenin kuzeydoğusunda konumlanmış olan köy 1645 kişilik nüfusa sahiptir (Foto 91). Günümüzde köy niteliğinde olan yerleşmenin belirtilen nüfus büyüklüğüne ulaşmasında geçmişteki idari niteliğinin büyük ölçüde etkili rol oynadığını ileri sürmek mümkündür. Ayrıca belirtilen yerleşme gerek eğitim ve güvenlik, gerekse ticari ünitelerin varlığı bakımından konumlandığı bölgede bulunan diğer köyler için de aynı zamanda merkezi bir nitelik taşımaktadır.

Foto 91: Gölyurt (Tillo) Köyü (Aydınalp O., 2015)

Gerger Yöresinde Gölyurt köyüyle birlikte nüfusu 1000'in üzerinde olan diğer bir köy ise Güzelsu (Cımık) Köyüdür. Yörenin güney kesiminde yer alan bu köyün Adıyaman-Kâhta-Siverek-Diyarbakır yolu üzerinde konumlanmış olması ona ulaşım ağlarından yararlanma imkânı sağlamıştır (Foto 92). Bu nedenle Gerger ilçe merkezinden sonra en fazla ticari ünitenin yer aldığı, Yörenin diğer köylerine göre oldukça gelişmiş bir kırsal yerleşme niteliğindedir. Güzelsu köyü, sadece transit geçiş yapan araçlarının bir takım ihtiyaçlarını temin ettiği bir köy olarak değil aynı zamanda çevresinde bulunan diğer köy ve mahalleler için de merkezi bir görev üstlenmiş durumdadır.

2015 yılında nüfusu 1387 olan Güzelsu köyü, Türkiye'de bucak idari sisteminin geçerli olduğu 2013 yılından önce Yörenin en büyük nüfuslu köyü durumundaydı. Diğer taraftan idari olarak Gerger içesine bağlı olmakla birlikte ticari ve sosyal ilişkileri Kâhta ilçesiyle daha fazladır. Bu köyde görev yapan öğretmenlerin Kâhta ilçesinde ikamet ederek gününbirlik köye gidip gelmeleri sözü edilen ilişkinin seviyesini teyid eder niteliktedir.

Gerger ilçesine bağlı köylerin toplam nüfuslarının 1960-2015 döneminde tarihsel gelişim seyrine bakıldığında genel olarak iki farklı dönem ayırdedilebilmektedir. Bu dönemlerden birini 1960-1980 arasını kapsayan ve nüfusun büyük ölçüde artış yönünde eğilim gösterdiği dönem oluştururken, diğeri ise 1980-2015 yılları arasında nüfusun azalışıyla karakterize edilen dönemdir.

1960 yılında 21193 olan toplam kırsal nüfus, 1980 yılında 26676'ya yükselerek %26'lık bir büyüme gerçekleştirmiştir. Bu dönemde 30 köyün nüfusu çeşitli miktarlarda artış kaydederken (ancak bunlardan 8'i 1960 yılında henüz köy tüzel kişiliğine sahip olmadığından nüfusları kayıtlara geçmemiş ve bu köylere ait 1980 yılı verileri artış hanesine yazılmıştır) 15 köyün nüfusunda farklı ölçeklerde azalma meydana gelmiştir (Tablo 38 ve Grafik 27).

Foto 92: Güzelsu (Cımık) Köyü.

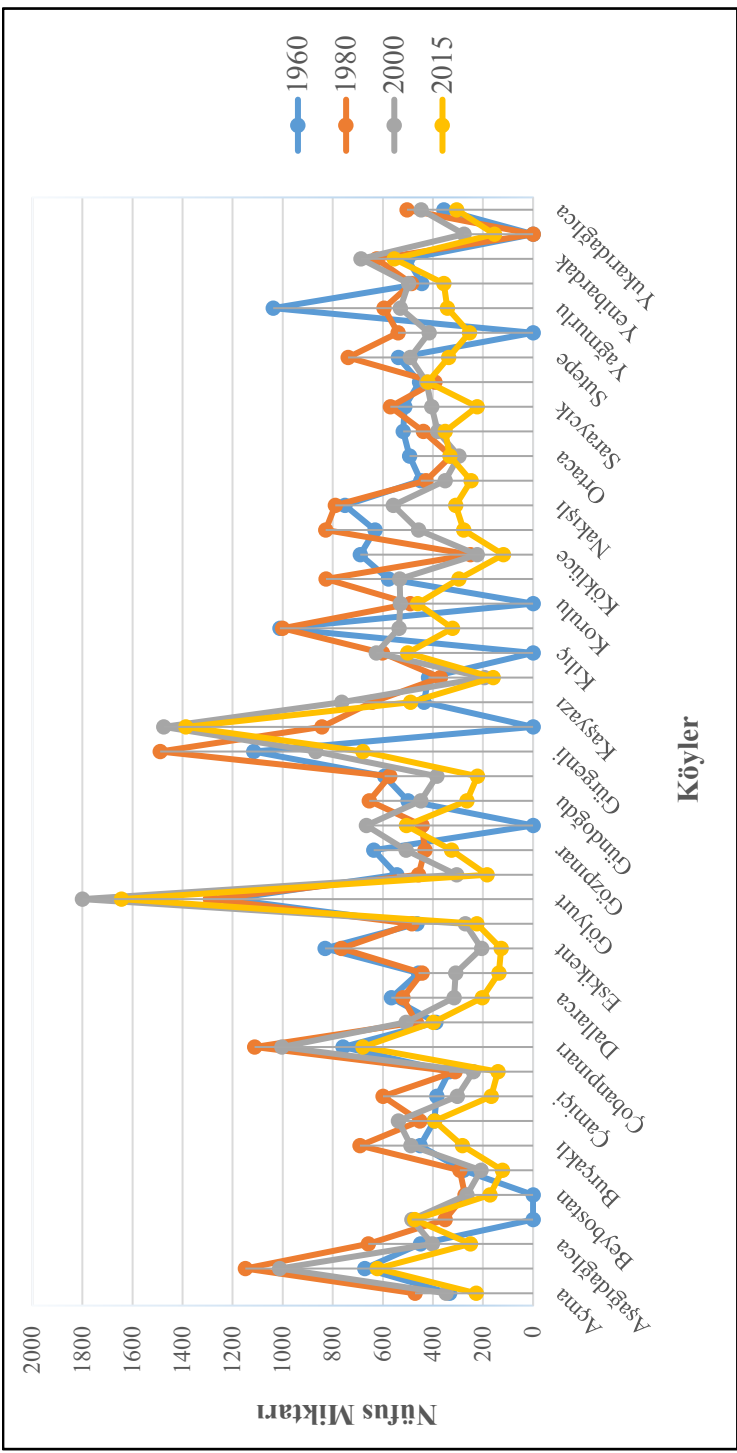
1960 yılına ait nüfus miktarı kaydı bulunan köyler arasında en yüksek miktarda artış Ağaçalı köyünde meydana gelmiştir. Adı geçen köyde 1980 yılında 1960 yılına göre %71'lik bir nüfus artışı yaşanmıştır. Bu köyü %56'lık artışla Çamiçi ve %53'lük nüfus artışı meydana gelen Burçaklı köyleri takip etmiştir. Belirtilen dönemde nüfus miktarında en fazla oranda azalma görülen köyler ise Köklüce (%64), Yağmurlu (%43) ve Ortaca (%34) köyleri olmuştur.

Gerger İlçesinde 1980 yılında 26676 olan toplam kırsal nüfus 2000 yılında 22985'e gerilemiş ve %14'lük bir oransal nüfus kaybı yaşanmıştır. Bu dönemde 14 köyün nüfusunda miktar artışı yaşanırken (1980 yılında Yeşilyurt henüz köy tüzel kişiliğine sahip olmadığından nüfusu sıfır olarak girilmiş ve nüfusu artan köyler arasına dahil edilmiştir), 31 köyün nüfusunda çeşitli ölçeklerde azalma meydana gelmiştir.

GERGER İLÇESİ	Yıllar				Değişim		
Köyler	1960	1980	2000	2015	1960-1980 Değişim (%)	1980-2000 Değişim (%)	2000-2015 Değişim (%)
Açma	334	472	348	227	41	-26	-35
Ağaçlı	673	1149	1013	622	71	-12	-39
Aşağıdağlıca	450	659	403	250	46	-39	-38
Beşgöze	0	352	485	473	100	38	-2
Beybostan	0	272	265	173	100	-3	-35
Budaklı	278	293	208	122	5	-29	-41
Burçaklı	451	691	488	282	53	-29	-42
Cevizpınar	395	453	538	394	15	19	-27
Çamiçi	385	599	303	167	56	-49	-45
Çifthisar	335	312	239	141	-7	-23	-41
Çobanpınarı	759	1113	1004	680	47	-10	-32
Dağdeviren	389	467	507	399	20	9	-21
Dallarca	566	520	315	203	-8	-39	-36
Demirtaş	457	444	309	137	-3	-30	-56
Eskikent	831	766	206	128	-8	-73	-38
Geçitli	464	484	271	225	4	-44	-17
Gölyurt	1212	1289	1801	1645	6	40	-9
Gönen	545	457	305	184	-16	-33	-40
Gözpınar	636	432	508	326	-32	18	-36
Gümüşkaşık	0	443	666	506	100	50	-24
Gündoğdu	500	655	448	264	31	-32	-41
Güngörmüş	593	573	385	222	-3	-33	-42
Gürgenli	1116	1490	868	680	34	-42	-22
Güzelsu	0	844	1475	1387	100	75	-6
Kaşyazı	436	643	764	489	47	19	-36
Kesertaş	418	370	194	159	-11	-48	-18
Kılıç	0	602	627	501	100	4	-20
Konacık	1011	1001	536	322	-1	-46	-40

Korulu	0	491	530	461	100	8	-13
Koşarlar	578	827	533	296	43	-36	-44
Köklüce	690	250	223	119	-64	-11	-47
Kütüklü	631	828	458	277	31	-45	-40
Nakışlı	752	790	558	309	5	-29	-45
Onevler	449	428	351	248	-5	-18	-29
Ortaca	494	327	297	332	-34	-9	12
Oymaklı	519	438	381	351	-16	-13	-8
Saraycık	513	570	405	224	11	-29	-45
Seyitmahmut	454	393	425	420	-13	8	-1
Sutepe	538	739	491	338	37	-34	-31
Üçkaya	0	539	415	254	100	-23	-39
Yağmurlu	1038	596	531	343	-43	-11	-35
Yayladalı	445	486	497	357	9	2	-28
Yenibardak	501	625	688	555	25	10	-19
Yeşilyurt	0	0	276	155	100	100	-44
Yukarıdağlıca	357	504	447	305	41	-11	-32
Toplam	21193	26676	22985	16652	26	-14	-28

Tablo 38: Gerger Köylerinde Nüfus Miktarı ve Oranlarını Dönemler İtibarıyla Gelişimi

Grafik 27: Gerger Köylerinde Nüfus Miktarı ve Oranlarını Dönemler İtibarıyla Gelişimi

1980-2000 döneminde nüfusu oransal olarak en fazla artan köy Güzelsu köyü olmuştur. Adı geçen Köyün 1980 yılında 844 olan nüfusu 2000 yılında 1475 olarak kayıtlara geçmiş ve %75'lik artış yaşanmıştır. Güzelsu köyünü, %50'lik artış yaşanan Gümüşkaşık ve %40 artış meydana gelen Gölyurt takip etmiştir. Buna karşılık nüfusu en fazla azalan köyler ise; iki dönem arasında 560 kişinin eksildiği ve %73'lük nüfus kaybının meydana geldiği Eskikent köyü, 1980 yılında 599 olan nüfusu 2000 yılında 303'e inen ve %49'luk nüfus kaybı yaşayan Çamiçi köyü ile nüfusunda %48'lik kayıp oluşan Kesertaş köyleri olmuştur.

Gerger ilçesinde 2000-2015 döneminde kırsal nüfus 22985'ten 16652'ye düşmüş ve %28'lik bir nüfus kaybı yaşanmıştır. Bu dönemde yöre genelinde sadece bir köyün nüfusunda artış meydana gelmiş olması, yörede yaşanan nüfus kaybının boyutlarını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Belirtilen dönemde 44 köyün nüfusunda çeşitli miktarlarda azalmalar meydana gelmiştir.

Gerger ilçesinde 2000-2015 döneminde nüfusu artan tek köy Ortaca köyü olmuştur. Köyün 2000 yılında 297 olan nüfusu 2015 yılında 332'ye yükselmiş ve %12'lik bir artış yaşanmıştır. Nüfus miktarı artan sadece bir köy olmasına karşın, büyük ölçüde nüfus kaybı yaşayan çok sayıda köyün varlığı söz konusudur. Bu çerçevede en fazla oranda nüfus kaybı Demirtaş köyünde yaşanmıştır (%56). Yine Köklüce köyü nüfusunda önemli ölçekte azalma yaşanmış ve nüfus kaybı %47 olarak gerçekleşmiştir. Çamiçi, Nakışlı ve Saraycık köyleri nüfusu azalan diğer köyler olmuş ve bu köylerin nüfuslarında %45'lik gerileme yaşanmıştır.

Özetleme gerekirse; 1960 yılından itibaren bir artış eğilimine giren ve bu özelliğini 1980 yılına kadar kısmen sürdüren Gerger yöresi köyleri, özellikle 1980'den sonra Türkiye genelinde yaşanan kırdan kente göçe büyük ölçüde katılmış görünmektedir. Doğum oranlarının oldukça yüksek olduğu, dolayısıyla çok çocuklu ailelerin hâkim karakter arz ettiği bir Bölge'nin parçası olan Gerger'de bu azalmaların yaşanması, olayın vahametini de gözler önüne sermektedir.

Nitekim 1960 yılında 18.895.089 olan Türkiye kırsal nüfusu 2012* yılında 17.167.416'ya düşerek %9'luk bir azalış gösterirken, Gerger ilçesinin

* 2013 yılından itibaren yeni büyükşehirlerin kurulmasına yönelik yasal düzenlemeyle, büyük şehir statüsünde olan illerde tüm köyler mahalleye dönüştürüldüğünden, bu İlerde köy nüfusu istatistiklerde yer almamış, dolayısıyla 2015 yılıyla sağlıklı karşılaştırma gerçekleştirilemeyeceği için, yasal düzenleme öncesi olan Türkiye geneli için 2012 yılı verisinin kullanılması tercih edilmiştir.

bağlı olduğu Adıyaman ilinde ise 1960 yılında 194.016 olan toplam kırsal nüfus 2015 yılında 209.302'ye ulaşmış yaklaşık %8'lik bir artışa sahne olmuştur. Gerger ilçesinde ise bu dönemde kırsal nüfus 21.193'ten 16.652'ye düşerek yaklaşık %22'lik nüfus kaybetmiştir.

Gerger yöresinde köyler bazında 1960-2015 dönemlerindeki nüfus miktarı ve oransal değişim ele alındığında ise; 1960 yılında henüz köy statüsünde olmayan ve bu nedenle 2015 yılıyla karşılaştırıldığında %100 gibi bir artış oranı ortaya çıkan 8 köy (Güzelsu, Gümüşkaşık, Kılıç, Beşgöze, Korulu, Üçkaya, Beybostan ve Yeşilyurt köyleri) hariç tutulduğunda sadece Gölyurt (%36), Kaşyazı (%12), Yenibardak (%11) ve Dağdeviren (%3) olmak üzere 4 köyde nüfus değişimi artış yönünde gerçekleşmiştir. Bunlardan en fazla nüfusu artan Gölyurt'ta 1960 yılında 1212 kişi olan nüfus, 2015 yılında 1645 kişiye yükselmiş, böylece nüfusa 433 kişi eklenmiştir. 1960 yılında henüz nüfus miktarları kayıtlara geçmeyen sekiz köy de artış yönünde olanlara dahil edildiğinde 1960-2015 döneminde 12 köyün nüfusunun artış yönünde bir seyir izlediği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan 33 köyde ise nüfusun azalış yönünde gerçekleştiği izlenmektedir. Bu çerçevede nüfusu en fazla azalan köyler, 1960 yılı nüfusu 831 iken 2015'te 128'e gerileyen Eskikent (%85), nüfusu 690'dan 119'a gerileyen Köklüce (%83) ve nüfusu 457'den 137'ye düşen Demirtaş köyü (%70) olmuştur.

2.4.2.3. Gerger Yöresinde Köylerin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı

Farklı yükseltiye sahip bir topografik karaktere sahip olan Gerger yöresinde, köyler de bu genel karaktere uygun bir şekilde farklı yükselti kademelerinde konumlanmış bulunmaktadır.

Yörede köyler 550 m yükseltiden başlayarak yaklaşık 1450 m yükselti kademesine kadar yer almış bulunmaktadır. Bu çerçevede sadece iki köy 500-600 m aralığında yer alırken, 600-700 m yükselti kademesinde 8 köyün konumlandığı görülmektedir (Tablo 39). Gerger yöresinde 600 m den itibaren köylerin daha dengeli olarak bir dağılım gösterdiği görülmektedir. 700-800 m aralığında 6 köyün varlığı sözkonusu iken, 800-900 m aralığında ise 7 köy konumlanmıştır.

Yörede en fazla sayıda köyün konumlandığı yükselti 900-1000 m yükselti kademesidir. 13 köyün konumlandığı bu sahayı, 5 köyün yer aldığı 1001-1100 yükselti kademesi takip etmektedir. 1100-1200 m yükseltide 4 köyün konumlandığı yörede, bu yükseltinin üzerinde sadece bir köy yer almaktadır. Yörede 500-1000 m aralığında köylerin %80'i yerleşmiş bulunurken, 1001-1500 m aralığında ise köylerin %20'si konumlanmıştır.

Sıra	Köy Adı	Yükselti (m)	Sıra	Köy Adı	Yükselti (m)	Sıra	Köy Adı	Yükselti (m)
1	Kesertaş	558	16	Güzelsu	799	31	Oymaklı	974
2	Üçkaya	570	17	Konacık	811	32	Gölyurt	980
3	Çifthisar	620	18	Seyitmahmut	814	33	Onevler	984
4	Beşgöze	635	19	Yenibardak	814	34	Gürgenli	985
5	Geçitli	640	20	Köklüce	840	35	Demirtaş	989
6	Kılıç	658	21	Beybostan	850	36	Kaşyazı	1000
7	Dağdeviren	676	22	Yayladalı	854	37	Koşarlar	1051
8	Korulu	677	23	Ortaca	894	38	Ağaçlı	1075
9	Gönen	685	24	Çobanpınarı	920	39	Eskikent	1084
10	Açma	693	25	Aşağıdağlıca	926	40	Yeşilyurt	1090
11	Gözpınar	701	26	Budaklı	928	41	Nakışlı	1098
12	Gündoğdu	706	27	Saraycık	945	42	Dallarca	1124
13	Yağmurlu	750	28	Burçaklı	949	43	Kütüklü	1130
14	Gümüşkaşık	760	29	Güngörmüş	960	44	Sutepe	1140
15	Cevizpınar	784	30	Yukarıdağlıca	960	45	Çamiçi	1450

Tablo 39: Gerger Yöresinde Yükselti Kademelerine Göre Köyler (Yerel Yönetimler Portalı 2015)

Belirtilen çerçevede Kesertaş köyü deniz seviyesine en yakın dolayısıyla yörenin en düşük rakımlı köyüdür (Foto 93). Adı geçen köy Çifthisar (Niran) çayı vadisinde yer almakta ve Atatürk baraj gölüne yakın bir kesimde konumlanmış bulunmaktadır. Buna karşılık en yüksek kesimde konumlanmış olan köy ise Toros dağlık kütesinin güney yamaçlarında yerleşik olan ve 1450 m yükseltide yer alan Çamiçi köyüdür (Foto 94).

Yükselti kademelerine göre köylerin durumu genel hatlarıyla yöre köylerinin büyük ölçüde dağ ve yamaç köyleri olduğuna işaret etmektedir. Diğer taraftan geçmişte denizden yükseklik açısından daha düşük rakımda yerleşim birimleri ve arazileri bulunan Gerger’de, Atatürk barajından su toplanmasıyla kısmi bir değişiklik yaşanmış ve yaklaşık 500 m kotunun altındaki saha ve yerleşmeler baraj suları altında kalmıştır.

“Atatürk Barajı göl suları altında 18 köyün arazisi ve yerleşim yeri kalmıştır. Su altında kalan yerleşim yerleri Geçitli, Kılıç köyü ile Kılıç köyüne bağlı Kışık-Gelebaz-Karaca mezraları, Gözpınar köyü Büzme mezrası ve Beşgöze köyüne bağlı Sankosi mezrasıdır. Arazilerinin bir kısmı

su altında kalan köyler ise Kılıç, Beşgöze, Korulu, Güzelsu, Gümüşkaşık, Beybostan, Yağmurlu, Budaklı, Dağdeviren, Kesertaş, Açma, Budaklı, Üçkaya, Gönen, Gözpınar, Geçitli, Konacık, Ortaca ve Cevizpınar'dır. Su altında kalan arazi toplamı 712.509 dekadır (Çevre ve Ormancılık Bakanlığı 2010:698)".

Foto 93: Kesertaş (Perdiso) Köyü Gerger yöresinin En Düşük Rakımlı Köyüdür

Foto 94: Çamiçi Köyü Gerger Yöresinin En Yüksek Rakımda Yeralan Köyüdür (Gerger Postası 2016)

2.4.2.4. Gerger Yöresinde Köylerin İlçe Merkezine Uzaklıkları

Bilindiği üzere mesafe, başta ulaşım şartları olmak üzere diğer tüm sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerin biçimlenmesinde etkili bir faktördür. Dolayısıyla mesafenin kısalması bir taraftan etkileşimin daha üst seviyede yaşanmasına neden olurken, mesafenin artması ise şehirsiz nimetlerden ve kamu hizmetlerinden etkin ve yeterli düzeyde yararlanmayı kısıtlayıcı bir rol oynayabilmektedir.

Gerger yöresinden köyler ilçe merkezine 4 ile 46 km aralığında değişen çeşitli mesafelerde konumlanmış bulunmaktadır (Tablo 40). Bu çerçevede 9 köy ilçe merkezine 10 km'den daha kısa mesafede konumlanırken, 14 köy 10-20 km uzaklıkta yer almaktadır. 21-30 km aralığındaki bir uzaklıkta yer alan köylerin sayısı 10 olurken, 31-40 km mesafede 9 köy konumlanmıştır. İlçeye bağlı köylerden 3'ü ise 41-50 km uzaklıkta yer almıştır.

Gerger'de köylerin %51'i ilçe merkezine 4-20 km uzaklıkta yer alırken, %49'u ise 20 km'den daha uzak mesafelerde konumlanmıştır. Bu çerçevede ilçe merkezine en yakın köy 4 km uzaklıktaki Eskikent olurken (Foto 95), en uzak köy, merkeze 46 km uzaklıktaki Gümüşkaşık köyüdür (Foto 96).

2.4.2.5. Gerger Yöresinde Köylerin Konumları

Köylerin konumlandığı topografik ünite veya su kütleleri ile orman sahasını göre durumu, onların plan karakterlerinin oluşmasında etkili bir faktördür. Ovada, yani düzlük alanlarda konumlanmış köyler ile yamaçta, sırtta veya tepede konumlanmış köyler arasında görünüm farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Ova köyleri mekân üzerinde nispeten rahat bir yayılım gösterirken, eğimin veya yükseltinin attığı sahalarda, yerleşmenin genişliği gösterirken, eğimin veya yükseltinin attığı sahalarda, yerleşmenin genişliği gösterirken, eğimin veya yükseltinin attığı sahalarda, yerleşmenin genişliği gösterirken, eğimin veya yükseltinin attığı sahalarda, yerleşmenin genişliği gösterirken.

Yerleşmenin deniz, göl veya gölet kıyısında bulunması da benzer bir etki yaratmakta, bir taraftan su kütlesinin sınırlayıcı etkisi hissedilirken, diğer yandan sudan faydalanma yerleşmenin biçimlenmesinde etkili olmaktadır.

Bu aşamada son olarak söz edilecek faktör orman varlığıdır. Köyler kimi zaman tamamen ormanın içinde, bazen de orman kenarında veya yakınında yer alabilmektedir. Köylerin orman içinde veya kenarında yer alması hem yerleşmenin formunu, hem ekonomik faaliyetlerini ve hem de mesken özelliklerini biçimlendirmede etkili olmaktadır.

Sıra	Köyler	İlçe Merkezine Uzaklığı	Sıra	Köyler	İlçe Merkezine Uzaklığı
1	Eskikent	4 km	24	Güngörmüş	21 km
2	Budaklı	5 km	25	Onevler	21 km
3	Kaşyazı	5 km	26	Beybostan	22 km
4	Üçkaya	5 km	27	Gürgenli	24 km
5	Yeşilyurt	5 km	28	Saraycık	24 km
6	Yukarıdağlıca	5 km	29	Demirtaş	26 km
7	Dağdeviren	7 km	30	Geçitli	28 km
8	Gönan	7 km	31	Yenibardak	28 km
9	Aşağıdağlıca	8 km	32	Çobanpınarı	29 km
10	Açma	10 km	33	Kütüklü	30 km
11	Kesertaş	10 km	34	Konacık	35 km
12	Burçaklı	13 km	35	Nakışlı	35 km
13	Çamiçi	14 km	36	Ortaca	35 km
14	Çifthisar	16 km	37	Sutepe	35 km
15	Gözpınar	16 km	38	Gölyurt	36 km
16	Yayladalı	17 km	39	Güzelsu	40 km
17	Ağaçlı	18 km	40	Kılıç	40 km
18	Seyitmahmut	18 km	41	Korulu	40 km
19	Gündoğdu	19 km	42	Köklüce	40 km
20	Dallarca	20 km	43	Cevizpınar	42 km
21	Koşarlar	20 km	44	Beşgöze	45 km
22	Oymaklı	20 km	45	Gümüşkaşık	46 km
23	Yağmurlu	20 km			

Tablo 40: Gerger Yöresinde Köylerin İlçe Merkezine Uzaklığı

Foto 95: Eskikent (Temsiyas) Köyü Gerger İlçe Merkezine En Yakın Köydür

Foto 96: Gümüškaşık (Keferdiş) Köyü Gerger İlçe Merkezine en Uzak Köydür (Ayuncuk 206)

Konu Gerger yöresi açısından değerlendirildiğinde, önceki bölümlerde detaylı olarak ele alınan topografik özelliklere uyumlu bir yapı sergilediği görülmektedir. Yöre genelinde düzlük alanların son derece az yer kaplaması, bu kesimlerde yer alan köy sayısının da düşük düzeyde kalmasını beraberinde getirmektedir. Yörede sadece bir köy ovada konumlanırken, yamaç ve dağ köylerinin sayıca fazlalığı dikkati çekmektedir (Tablo 41). İlçeye bağlı köylerden 30'u yamaç kesimlerinde konumlanırken (Foto 97), bu topografik üniteyi dağlık sahalarda yerleşik bulunan köyler takip etmektedir.

Köyün Konumu	Köy Sayısı *
Ovada	1
Yamaçta	30
Dağda	20
Vadi tabanında	5
Nehir Kenarında	2
Göl, Gölet, Baraj Gölü Kenarında	10
Orman İçinde	3
Orman Kenarında	10
Şehirlerarası Yol Kenarında	1
Diğer	3

Tablo 41: Gerger Yöresinde Konumlarına Göre Köylerin Durumu (DİE 1997:5)

Yörede akarsu ağının çok gelişmemiş olması, bu faktöre göre konumlanmış köylerin sayısının da düşük düzeyde kalmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede Nehir kenarında yerleşik bulunan 2 köy söz konusu iken, 5 köy ise vadi tabanında konumlanmış bulunmaktadır.

Gerger yöresinde köylerin su kaynaklarına göre konumlarında dikkati çeken diğer bir husus ise, göl, gölet ve baraj göllerine göre durumlarıdır. Yörede, kenarında bir köy yerleşmesine imkân tanıyacak göl veya göletlerin bulunmaması, bizi istatistiklere yansıyan köylerin tamamıyla Baraj gölü kenarında yer aldığı sonucuna götürmektedir.

Gerger'de köylerin ormana göre konumları da dikkati çekmektedir. Yörede orman sahalarının geniş yer tutması, bu unsura göre konumlanmış

* Konum değerleri toplamının, toplam köy sayısına eşit olmamasının nedeni, konumda birden fazla niteliğin belirtilmiş olmasıdır. Örneğin; bir köy, konum olarak hem nehir kenarında ve hem de orman içinde veya kenarında yer alabilmektedir.

köylerin sayısının da fazla olmasına zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede İlçede 13 köy ormana ilişkili olarak konumlanmış durumdadır.

Foto 97: Gerger Yöresi Yamaç Köylerinden Biri Olan Kütüklü (Heşür) Köyü

Son olarak yörenin önemli karayolları üzerinde yer almaması, bu faktöre göre şekillenmiş olan köylerin sayıca çok az olmasını beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede sadece bir köy şehirlerarası yol kenarında konumlanmış görünmektedir.

2.4.2.6. Gerger Yöresinde Kırsal Mesken Özellikleri

İnsanlar, toplayıcılık evresinde mağara ve ağaç kovukları gibi, çevrede bulunan doğal ortamlarda barınma ihtiyaçlarını gidirmişler, yerleşik hayata geçişle birlikte ise mekân üzerinde kendi barınaklarını inşa etmeye başlamışlardır. Bu yeni durum insanların günümüzde yükseklikleri onlarca metreyi bulan devasa binaların inşa edilmesiyle devam etmektedir.

İnşa edildikleri sahanın çeşitli coğrafi özelliklerini yansıtmaları dolayısıyla kırsal meskenler coğrafi açıdan farklı bir anlam taşımakta ve bu yönüyle özellikle kırsal coğrafya çalışmalarında sıkça inceleme konusu olmaktadır. Sadece inşa malzemesi olarak değil, aynı zamanda mesken mimari özellikleri, çatı tipleri, eklentileri ve iç bölümlerinin kullanım amacı gibi nitelikleri coğrafi açıdan değerli bilgiler sunabilmektedir.

Kuşkusuz kırsal meskenlerin buldukları mekânın coğrafi özelliklerini yansıması, aynı zamanda bu meskenler üzerinde birçok coğrafi faktörün de etkili rol oynadığı anlamına gelmektedir. Bunlardan litolojik (kayaç) özellikler, doğal bitki örtüsü, iklim ve topografya (yerşekilleri ve yükselti) fiziki coğrafya kaynaklı olanları teşkil ederken, gelenek ve görenekler, alışkanlıklar, yaşam tarzı ve ekonomik faaliyetlerin türü ise beşeri coğrafya faktörleri olarak belirlemektedir.

Sözü edilen fiziki coğrafya faktörlerinden litolojik özellikler, özellikle meskenler için yapı malzemesi ve doğal barınak sağlama bakımından öne çıkmaktadır. Bu çerçevede her taş, özellikle işleme söz konusu olduğunda mesken inşa etmeye uygun olmadığı gibi, anakayanın parçalanmasıyla oluşan her toprak türü de mesken inşası için uygun nitelikler taşımayabilmektedir. Genel olarak kalker ve bazalt kayaçlar yapı malzemesi için uygun özellikler taşırken, killi ve kireçli topraklar da kırsal mesken inşasında kullanılabilir malzemeler olarak belirlemektedir. Diğer taraftan kalker, tuf ve bazalt lavlarının yaygın olduğu volkanik bölgelerde doğal olarak bulunan veya bir bölümüyle insan eliyle genişletilmiş mağaralar da yine litolojik şartların bir eseri olarak ortaya çıkmaktadır.

Orman formasyonunda bir doğal bitki örtüsü, meskenin bütününe inşasında temel malzeme olabildiği gibi, özellikle duvar inşasının taş ve toprakla gerçekleştirildiği meskenlerde iskele malzemesi olarak işlev görebilmektedir. Aynı zamanda çoğu meskeninin çatı kaplamasında da yine ahşaptan faydalanılmaktadır. Daha iptidai barınaklarda ise dal ve yaprakların çatı örtü malzemesi olarak kullanılabildiği görülmektedir.

Denizden yükseklik ve yer şekillerinin nitelikleri de mesken şekillenmesinde etkili bir faktördür. Alçak ve düz kesimlerde daha ziyade toprak veya taş-toprak meskenler yer alırken, yüksek kesimlerde ahşap ve taş meskenler yaygınlaşmaktadır. Yine yükseltinin iklimde sertleşme, ekonomik faaliyetlerde sınırlanma gibi diğer doğal ortam koşullarında farklılaşmalara neden olması da dolaylı etkisi olarak belirginleşmektedir

Kırsal meskenler üzerinde en fazla etkili olan doğal faktör iklimdir. İklimi oluşturan hava olaylarının her biri meskeni çeşitli yönlerden etkilemekte ve onun biçimlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Belirtilen etkilerin başında inşa malzemesi teminine etkisi gelmektedir. Yağışlı bölgelerde ahşap malzeme elde edilmesini kolaylaştıran iklim, kurak ve yarı kurak bölgelerde taş ve toprak malzemenin yaygın kullanılmasına zorunlu hale getirmektedir. Sadece malzeme elde edilmesindeki doğrudan etkisi değil, aynı zamanda kırsal ekonomik faaliyetler üzerindeki biçimlendirici

etkisiyle de meskeni etkilemektedir. Yine sıcaklık şartları meskenin yüksekliğini, duvar kalınlığını, kapı ve pencerelerin genişlik ve yönlerini belirlerken, bakı şartları dağlık sahalarda güney yamaçların tercih edilmesine yol açabilmektedir. İklimin kırsal meskenler üzerindeki doğrudan etkisi konusunda ifade edilebilecek son unsur ise yağıştır. Yağış miktarı ve türü (yağmur veya kar) meskeninin yerden yüksekliğinin, çatı örtü malzemesi ve tarzının (eğimli veya düz) şekillenmesinde etkili bir faktör olarak belirmektedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi, sadece doğal ortam şartları değil aynı zamanda meskeni meydana getiren toplulukların yaşam tarzları, geçmişten taşıdıkları gelenek ve görenekleri, alışkanlıkları, gerçekleştirdikleri ekonomik faaliyetlerin türü de (tarım/hayvancılık) mesken ve eklentilerinin biçimlenmesinde etkili beşeri faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

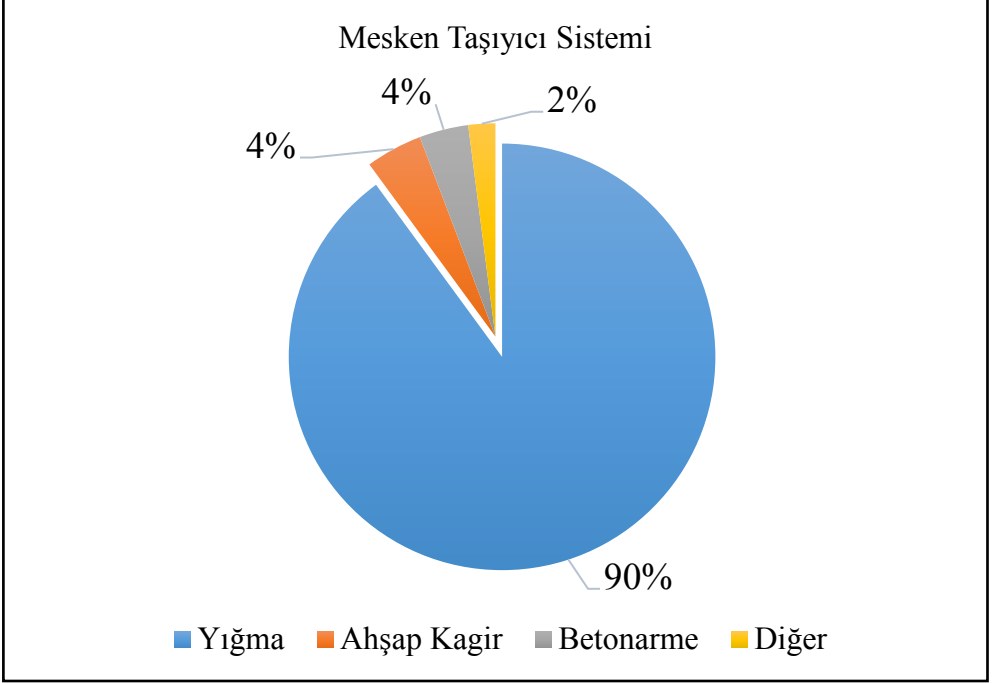
Genel çerçevesi belirtilen kırsal meskenlerin özelliklerini Gerger yöresi özelinde ele aldığımızda, sahada geleneksel kırsal meskenlerin fiziki ve beşeri coğrafya faktörlerinin ortak etkisi altında şekillendiklerini görmekteyiz. Yörede kurak ve yarı kurak bir iklim tipinin hâkim olması, denizden farklı yükseltilerde dağ ve plato sahalarının varlığı, yer yer meşe topluluklarıyla karakterize edilen orman örtüsünün mevcudiyeti, kırsal meskenlerin hem inşa malzemeleri ve hem de mimari tarzları üzerinde biçimlendirici bir rol oynamakta, beşeri faktörler de buna eşlik etmektedir.

Gerger yöresinde köy meskenlerinin sayısal özelliklerine 1997 yılında gerçekleştirilen Köy Envanter Etütleri sonuçlarında ulaşabilmekteyiz. Bu veriler ışığında, Gerger yöresinde kır meskenlerinde taşıyıcı sistem olarak büyük oranda yığma iskelet sisteminin kullanıldığı görülmektedir. Toplam 3817 konutun bulunduğu yörede, meskenlerin %90'ı yığma sistemiyle inşa edilmiş, bunu ahşap iskeletli kâgir ve betonarme yapılar izlemiştir (Tablo 42 ve Grafik 28).

Gerger yöresinde köy meskenler, yapı malzemesi bakımından incelendiğinde ise, yüksek oranda taş malzemenin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Toplam mesken sayısının %91'inin taş malzeme (Foto 98) kullanılarak inşa edildiği yörede, bu malzemeyi %6'luk oranıyla toprak (kerpiç) malzeme takip etmektedir (Tablo 43 ve Grafik 29). Daha düşük oranlarda olmak üzere Gerger yöresinde Tuğla ve Briket malzemenin de mesken inşasında kullanıldığı izlenmektedir.

İlçe	Köy Sayısı	Toplam Konut Sayısı	Konut Amaçlı Bina Sayısı	Konut Dışı Bina Sayısı	Taşıyıcı Sistem							
					İskelet							
					Yığma	Oranı (%)	Ahşap İskeletli Kâgir	Oranı (%)	Betonarme	Oranı (%)	Diğer	Oranı (%)
Gerger	45	3817	3627	190	3433	90	164	4	142	4	78	2

Tablo 42: Gerger İlçesi Kır Meskenlerinin Taşıyıcı Sistemine Göre Özellikleri (DİE 2002:10)

Grafik 28: Gerger İlçesi Kır Meskenlerinin Taşıyıcı Sistemine Göre Oranları

Foto 98: Beybostan Köyünde Taş Malzemeyle İnşa edilmiş Meskenler

İlçe	Toplam Konut Sayısı	Yapı Malzemesi									
		Kerpiç	Oran (%)	Tuğla	Oran (%)	Taş	Oran (%)	Briket	Oran (%)	Diğer	Oran (%)
Gerger	3817	240	6	30	1	3456	91	85	2	6	0

Tablo 43: Gerger İlçesi Kır Meskenlerinin Yapı Malzemesine Göre Özellikleri (DİE 2002:11)

Grafik 29: Gerger İlçesi Kır Meskenlerinin Yapı Malzemesine Göre Oranları

Genel anlamda taş malzeme sınıfına dahil olmakla birlikte bu malzemenin kullanımında farklılıklar göze çarpmaktadır. Taş malzeme herhangi bir işlemten geçmeden doğal haliyle kullanılabilirdiği gibi (Foto 99) kısmen işlenerek de mesken inşa edilebilmektedir (Foto 100). Yine, taş malzeme en yalın haliyle, yani herhangi bir tutucu malzeme kullanılmadan mesken inşasında kullanılabilirdiği gibi (Foto 101), başka malzemelerle birlikte de mesken inşası gerçekleştirilebilmektedir. Bu bakımdan Gerger yöresi köylerinde taş meskenlerin; taş-toprak, taş-betonarme ve taş-ahşap gibi ortak kullanımlar yoluyla inşa edilebildikleri izlenmektedir.

Foto 99: Taş Malzemenin Büyük Ölçüde Doğal Formu Korunarak İnşa Edilen Bir Mesken (Eskikent Köyü)

Foto 100: Taş Malzemeye Kısmen Şekil Verilerek İnşa Edilmiş Bir Mesken (Eskikent Köyü)

Foto 101: Herhangi Bir Bağlayıcı (Çimento) Malzeme Kullanılmadan Taş malzemeyle İnşa Edilen Bir Mesken (Gürgenli Köyü)

Toprak ile taş malzemenin birlikte kullanılması farklı formlarda gerçekleşmektedir. Çamur haline getirilmiş toprak, üstüüstü dizilmiş farklı büyüklükteki taş malzeme için çimento vazifesi görebildiği gibi, duvarların sıvanmasında da topraktan faydalanılabilmektedir (Foto 102).

Ahşap malzemenin kullanılması, büyük bir bölümüyle taş malzeme kullanılarak inşa edilen meskenlerde oldukça önemli fonksiyonlar yerine getirmektedir. Taş duvarların inşasında kullanılan ahşap direkler bir yandan taş duvarın daha mukavemetli olmasını sağlarken diğer taraftan, mesken yüksekliğinin daha fazla olmasına da imkân sağlamaktadır. Bu maksatla taş duvar belirli bir yüksekliğe eriştiğinde arasına kalaslar yerleştirilmekte ve duvar tamamlanmaktadır (Foto 103).

Ahşap malzemesinin taş meskenlerde yaygın olarak kullanıldığı diğer bir bölüm ise çatı kaplamasıdır. Yan yana belirli aralıklarla dizilmiş ahşap direklerin üzerine genellikle tahta veya naylon malzeme kaplanmakta ve bu iskelet esas çatı örtü malzemesi olan toprakla örtülmektedir (Foto 104).

Foto 102: Toprakla Sıvanmış Taş Mesken (Köklüce Köyü)

Foto 103: Taş Duvarların Arasına Yatay Olarak Döşenmiş Ahşap Direkler (Yeşilyurt Köyü)

Foto 104: Ahşap Çatı Örtü İskeleti (Yeşilyurt Köyü)

Günümüze daha yakın dönemlerde inşa edilmiş olan taş meskenlerde çimento kullanılması yaygın bir hal almış görünmektedir. Çeşitli ebatlarda taş malzemenin arası çimento harcıyla doldurularak mesken çok daha dayanıklı hale getirilmekte, bu mukavemet meskenin kat sayısının da artmasına imkân vermektedir (Foto 105).

Gerger yöresinde geleneksel kır meskenlerinde yaygın olarak taş malzeme kullanılmakla birlikte, az sayıda olmakla birlikte yer yer toprak (Kerpiç) meskenlere de rastlamak mümkündür (Foto 106). Ancak gerek yöre genelinde görülen iklim özellikleri ve gerekse topografik şartlar, içinde bulunduğu güneydoğu Anadolu bölgesi ve bağlı bulunduğu Adıyaman ilinin diğer sahalarında yaygın olarak karşılaşılan toprak mesken sayısının Gerger yöresinde düşük düzeyde kalmasını beraberinde getirmiştir.

Gerger yöresinde kır meskenlerinin inşa malzemeleri konusunda son olarak ifade edilecek husus, taş ana malzeme olmakla birlikte, farklı amaçlara hizmet üzere ahşap ve toprağın aynı meskende birlikte kullanılmasıdır. Duvarları taşla örülen meskenin, çatı örtüsü ahşaptan oluşturulmakta, toprak malzeme ise hem çatının örtülmesi, hem de meskenin iç ve dış duvarlarının sıvanmasında kullanılmaktadır (Foto 107).

Foto 105: Taş Meskenlerde Çimentonun Bağlayıcı Malzeme Olarak Kullanılması (Gürgenli Köyü)

Foto 106: Kerpiç Mesken (Gürgenli Köyü)

Gerger yöresi kır meskenleri çatı örtü malzemesi açısından değerlendirildiğinde, mesken çatılarının büyük bir bölümüyle toprak malzemeye kaplandığını görmekteyiz. 1997 yılı Köy Envanter Etütleri sonuçlarına göre İlçede mevcut meskenlerin %94'ü toprak malzemeye kaplanmış bulunmaktadır (Tablo 44 ve Grafik 30).

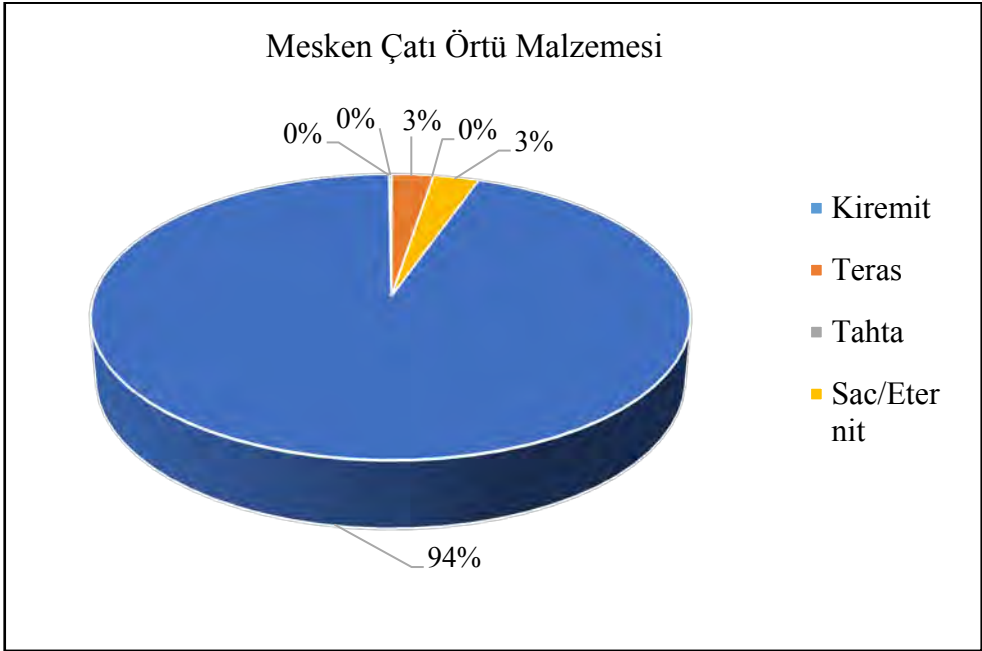
Toprak kaplamanın bu yaygın görünümünün yanında, düşük oranlarda olmak üzere kiremit, betonarme ve sac/eternit gibi malzemeler de kullanılmış görünmektedir. Bunlardan betonarme ve sacla kaplı olan meskenler aynı oranda yer alırken (%3), diğerleri oransal olarak önemsiz bir düzeyde kullanılmış bulunmaktadır.

Foto 107: Taş, Toprak ve Ahşap Malzemenin Birlikte Kullanıldığı Bir Köy Meskeni (Eskikent Köyü)

İlçe	Toplam Konut Sayısı	Çatı Örtüsü Malzemesi									
		Kiremit	Oran (%)	Teras (Beton)	Oran (%)	Sac/ Eternit	Oran (%)	Toprak	Oran (%)	Diğer	Oran (%)
Gerger	3817	1	0	98	3	108	3	3604	94	6	0

Tablo 44: Gerger İlçesinde Kır Meskenlerinin Çatı Örtü Malzemesine Göre Durumu (DİE 2002:12)

Grafik 30: Gerger İlçesi Kır Meskenlerinin Çatı Örtü Malzemesine Göre Oranları

İlçede, hangi malzemeyle inşa edildiğinde bağımsız olarak, hemen her köyde toprak damlı meskenlere rastlamak mümkündür (Foto 108). Sadece meskenin çatısının kapatılması açısından değil, aynı zamanda ürün kurutmak, akşam serinliğinde oturmak ve hatta gece uyumak gibi diğer ihtiyaçlara da cevap veren düz damların bakım ve onarımlarının özenle yapılması gerekmektedir.

Başta yağış olmak üzere, hava şartlarının olumsuz etkisine maruz kalan toprak çatı örtü malzemesinin, tadil edilmesi, çatlaklarının giderilmesi, üzerinde yeşermiş otların temizlenmesi, ince yüzey örtü tabakasının yenilenmesi ve biriken karın temizlenmesi gibi periyodik işlemlerden geçmesi gerekmektedir. Aynı zamanda gevşemiş olan toprak yüzeyin tuz dökülerek yeniden sıkılaştırılması amacıyla loğ adı verilen silindirik şeklindeki mermer bir bloğu kullanılması toprakla örtülü çatıların olmazsa olmazı durumundadır (Foto 109).

Foto 108: Toprak Damlı Taş Mesken (Köklüce Köyü)

Foto 109: Toprak Çatı Örtüsünün Sıkılaştırılması Amacıyla Kullanılan ve Loğ Adı Verilen Mermer Silindir.

Daha önce de belirtildiği üzere, yörede toprak çatı örtü malzemesinin yanında yer yer başka malzemelerin kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan sac örtü malzemesi çoğunlukla resmi binalarda kullanılmakla birlikte şahıslara ait meskenlerde de zaman zaman kullanılmaktadır (Foto 110).

Foto 110: Çatı Örtü Malzemesi Olarak Sac Kullanılması (Gürgenli Köyü)

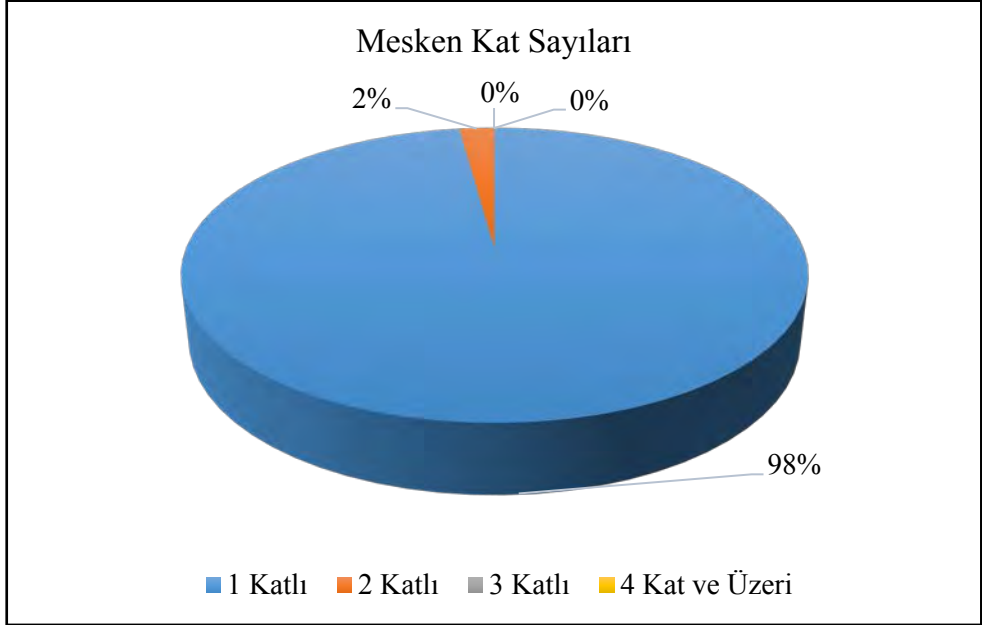
Kır meskenleri genel olarak az katlı olmalarıyla karakterize edilirler. Çoğunlukla bir katlı ve yanında eklentisiyle bir bütün teşkil eden meskenlerde, bazen de ahır, kiler, depo gibi eklentiler alt katta olmak üzere iki kattan oluşabilmektedir. Mesken inşa malzemesi ve inşa tekniğinin büyük ölçüde belirlediği bu genel duruma karşın, gelişen şartlarla birlikte kır meskenlerinde de çok katlı olma özelliği giderek yaygınlaşmaktadır.

Kır meskenlerinin kat sayıları Gerger yöresi özelinde değerlendirildiğinde, meskenlerin büyük bir bölümüyle tek kattan oluştuğu anlaşılmaktadır. Toplam mesken sayısının %98'i tek katlı olurken, bunu %2'lik oranıyla iki katlı meskenler takip etmektedir (Tablo 45 ve Grafik 31). Dolayısıyla yörede meskenlerin tamamına yakının en fazla iki katlı olduğu anlaşılmaktadır.

Büyük ölçüde ekonomik faaliyet türünün belirlediği mesken eklentileri, mesken bütünlüğünün ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Kırsal alanın temel ekonomik faaliyetleri olan tarım ve hayvancılık ekseninde ihtiyaç duyulan bakım, koruma ve besleme gibi faaliyetlerin cereyan ettiği bu yapılar, ülkemizde yer yer özgün karakterler de taşıyabilmektedir.

İlçe	Toplam Konut Sayısı	Konut Amaçlı Kat Sayısı							
		1 Katlı	Oran (%)	2 Katlı	Oran (%)	3 Katlı	Oran (%)	4 Kat ve Üzeri	Oran (%)
Gerger	3627	3549	98	78	2	-	0	-	0

Tablo 45: Gerger İlçesinde Kır Meskenlerinin Kat Sayılarına Göre Özellikleri (DİE 2002:13)

Grafik 31: Gerger İlçesinde Kır Meskenlerinin Kat Sayılarına Göre Oranları

Gerger yöresinde mesken eklentileri, Türkiye genelinde yaygın olan, ahır ve depo amaçlı olarak kullanılan yapılardan oluşmaktadır. Çoğunlukla meskenin inşa malzemesi ve tarzına paralel olarak oluşturulmuş olan eklentiler, ana meskenin yanında yer almaktadır (Foto 111).

Sadece eklentiler değil aynı zamanda mesken kombinasyonunu tamamlayan bahçe duvarları da dikkat çekmektedir. Hemen tamamen taş malzeme kullanılarak örülmüş olan bahçe duvarları çeşitlik yüksekliklerde oluşturulmuştur (Foto 112).

Foto 111: Mesken ve Eklentisi (Beybostan Köyü)

Foto 112: Meskenleri Çevreleyen Taş Bahçe Duvarları (Gümüşkaşık Köyü, Pamuklu Mezrası)

Türkiye’de kırsal meskenler hemen her bölgede hızlı bir değişim süreci içindedirler. Geçmişin kısıtlı imkânlarıyla yerel koşulların etkisi altında biçimlenmiş olan köy meskenleri, zaman içinde hızla şehir evlerine benzeme eğilimidir. Ancak ülkemizde ne yazık ki bu konuda sık periyodlarda istatistik çalışmalar yapılmamakta, bu durum meskenlerin değişiminin izlenmesini sınırlamaktadır.

Türkiye genelinde olduğu gibi Gerger yöresinde de, daha yavaş olmakla birlikte kır meskenlerinin özelliklerinde değişimler gözlenmektedir. Bu değişimler meskenin inşa malzemesiyle ilgili olabildiği gibi, mesken mimarisi, kat sayısı ve eklentileriyle de ilgili olabilmektedir.

Nüfus kaybı nedeniyle bakımı yeterince yapılamayan geleneksel taş meskenler yıkılmayla karşı karşıya kalırken, bunların hemen yanında yine aynı malzeme kullanılarak daha muntazam meskenler inşa edilebilmektedir (Foto 113). Diğer taraftan, betonarme malzemeyle inşa edilen ve mimarisi de yöre genel kırsal mesken mimarisinden oldukça farklı olan meskenler de, hızla yörede yerini almaya başlamış görünmektedir (Foto 114). Yüzyıllar içinde şekillenmiş olan yöre kırsal mesken mimarisine bu yeni tarzın eklenmesinde şehirselleşen bölgelerle daha fazla temasın oluşmaya başlaması ve ihtiyaçların değişmesi gibi faktörler büyük ölçüde etkili olmaktadır.

Foto 113: Geleneksel Taş Meskenler Yıkılmayla Karşı Karşıya Kalmaktadır (Eskikent Köyü)

Foto 114: Gerger İlçesi Köylerinde Karşılaşılan Modern Meskenlerden Biri (Burçaklı Köyü)

Çalışma sahası köylerinde yer alan meskenlerde değişim yaşanmakla birlikte, yöre sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamında önemli bir yere sahip olan yaylalardaki yer alan meskenlerdeki değişim çok daha belirgin bir hal almış bulunmaktadır. Kır meskenleri sistematüğinde farklı bir yere sahip olan, Çadır ve Hol gibi geleneksel yayla meskenleri yerini hızla betonarme binalara bırakmaya başlamış bulunmaktadır. Bu konuya ilişkin detaylar çalışmanın yaylacılık faaliyetleri bölümünde verilmiştir.

III. BÖLÜM

3. EKONOMİK FAALİYETLER

Kuşkusuz ekonomik potansiyel ve buna dayalı olarak gerçekleşen ekonomik faaliyetler bir yerleşme veya yöre için hayati önem taşımaktadır. Potansiyeli olan ve bu potansiyeli harekete geçirebilen sahalara ekonomik olarak gelişme göstermekte ve dalga etkisi yaratarak hayatın her alanına yönelik gelişmelerin yaşanmasına zemin hazırlamaktadır.

Ekonomik faaliyetler, kırsal ve şehirsal alan veya yerleşmeler için farklı şekillerde gerçekleşmekte, kırsal alanlarda daha tekdüze ve az sayıda ekonomik faaliyet hayatın büyük bir bölümünü kapsarken, şehirsal sahalarda daha karmaşık ve çok sayıda ekonomik sektör yanyana uygulanabilmektedir.

Kırsal alanlar için kuşkusuz en önemli ekonomik faaliyet tarımsal üretimdir. Bu faaliyet alanını hayvancılık takip etmekte veya birbirini tamamlayacak şekilde hayata geçirilmektedir. Bu iki temel faaliyetin yanısıra daha az etkin olmak üzere ormancılık, kırsal turizm, el sanatları gibi faaliyetler de kırsal alanlarda hayat bulmaktadır.

Şehirsal sahalarda söz konusu olduğunda ise, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin geri planda kaldığı, sanayi, ticaret, ulaşım, turizm, enerji gibi ekonomik faaliyetlerin öne çıktığı gözlenmektedir.

Gerger yöresinde genel olarak ekonomik hayat açısından söylenebilecek ilk husus, zayıf bir ekonomik potansiyele sahip olduğu, mevcut kısıtlı potansiyelin ise yeterince hayata geçirilemediğidir. Genel hatlarıyla büyük ölçüde kırsal nitelikli bir yöre olması, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin daha yoğun gerçekleştirilmesine yol açmakta, tamamen yerel ölçekte etkiye sahip olan şehirsal fonksiyonlar ise oldukça zayıf kalmaktadır.

Gerger yöresinin günümüzdeki bu yapısı sonradan meydana gelmiş bir durum değildir. Gerger ve çevresinin tarih boyunca kısıtlı imkânlarla varlığını sürdürmeye çalışan bir yöre niteliğinde olduğu söylenebilir. “Gerger kasabası XVI. yüzyıl Osmanlı şehirlerinin tipik özelliklerini üzerinde taşıyan bir

yerleşim yeri idi. Arazinin büyük bir kısmı dağlık alanlardan oluştuğu için özellikle hayvancılık ve hububat üretimi Gerger'in iktisadi yapısında en önemli unsurlar olarak görülmekteydi (Taştemiş M., 1999:191)". Belirtilen dönemde Gerger kazasında ziraat sahaları tasarruf şekline göre çift, nim çift, ekünlü bennak* ve zemin şeklinde tasnif edilmiştir. Genellikle ziraat sahaları sipahi tarafından açık tutulmuş ve reâyâ ziraat yapmaya teşvik edilmiştir (Taştemiş M., 1999:193). "Bu dönemde yörede başta tahıllar başlıca tarla ürünleri olarak yetiştirilirken, pamuk ve kendir üretimi de yöre tarımsal üretiminde önemli yer tutmuştur. Yörede üzün yetiştiriciliğinin önemli bir seviyede olduğu söylenebilir. Belirtilen dönemde kazaya bağlı olan Beylü, İç-il, Taş-il, Dere-il nahiyelerinin tamamında bağcılık yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak en fazla oranda üzüm yetiştiriciliğinin Taş-il nahiyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Bunun yanında diğer sebze ve meyvelerin birçoğu da yetiştirilmiş ve kaza halkının önemli gelir kaynaklarından birini oluşturmuştur (Taştemiş M., 1999:202)".

Gerger yöresinde günümüz mevcut ekonomik koşulların yüzyıllar öncesinin çok ilerisine taşınamamış olması, sürekli olarak yöre dışına göç vermesinin temel sebeplerinden birini teşkil etmektedir. Bu durum bir bakıma Yörenin Türkiye genelindeki gelişmişlik düzeyinin çok gerilerinde kalmasına da neden olmaktadır. Adıyaman ili de genel olarak gelişmişlik sıralamasında iller arasında gerilerde bulunmakla birlikte, Gerger bu genel yapı içinde daha da olumsuz koşullar barındırmaktadır.

2003 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yapılan illerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre Adıyaman İli, 81 il arasında -0,78 gelişme endeksiyle 65. sırada yer almıştır (Dinçer B., vd. 2003:55). 2010 yılı verilerine göre yapılan Türkiye'de illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmasına göre ise, -3,83'lük gelişme endeksiyle 2 basamak gerilemiş ve 67 sırada yer almıştır (Baday Y.E., vd. 2012:155).

Çalışmamıza konu olan Gerger ilçesinin durumunu, 2004 yılında yine DPT tarafından gerçekleştirilen "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması"nda görebilmekteyiz. Bu araştırmaya göre Gerger ilçesi belirtilen tarihte mevcut 872 ilçe arasında gelişmişlik endeksi açısından 858. sırada yer almıştır (Dincer B. ve Özaslan M., 2004:103) . İlçe, sahip

***Bennak Vergisi** Bennak, çiftliği olmayan, evli ra'ıyyete denilmektedir. Bennaklar iki kısma ayrılır. Birinci kısım bennaklar nim (yarım) çiftten az yer tasarruf eden Müslüman re'ayadır (Barkan, 1943: 47). Bunlara ekünlü bennak adı verilmişti. İkinci kısım bennaklar ise hiç toprağı olmayanlardır. Bunlar defterde sadece "bennak" olarak kayıt altına alınmıştır. Bu kısım bennaklar "caba bennak" olarak bilinmektedir (İnalçık, 1959: 589). Bennak vergisi, toprakta çalışsa da, çalışmasa da her evli Müslüman re'ayadan alınmakta idi.

olduğu -1,47'lik gelişme endeksiyle Türkiye'de sadece 14 ilçenin önünde yer alabilmiştir.

Gerger ilçesinin Türkiye genelindeki durumu oldukça olumsuz bir durum arz ederken, Adıyaman ilçeleri arasındaki görünümü daha da negatif bir hal almıştır. 2004 yılında yapılan araştırmaya göre, Gerger gelişmişlik endeksine göre Adıyaman ilçeleri arasında son sırada yer almış ve Sincik ilçesiyle birlikte 6. gelişmişlik grubuna dahil iki ilçeden biri olmuştur (Dincer B. ve Özaslan M., 2004:107).

Sosyo-ekonomik göstergelerin ortalaması açısından oldukça dezavantajlı bir durum arz eden Gerger ilçesi, Türkiye'deki ilçeler arasında; şehirleşme oranı bakımından 844'üncü, nüfus artış hızı bakımından 763'üncü, nüfus yoğunluğu açısından 474'üncü, Ortalama hane halkı büyüklüğü bakımından 70'inci (ortalama hane halkı büyüklüğü 7.48), tarım sektöründe çalışanların oranı bakımından 10'uncu (%90,5), sanayi sektöründe çalışanların oranı bakımından 740'ıncı, (%1,5), hizmetler sektöründe çalışanların oranı bakımından 868'inci (%8,1) sırada yer almıştır (Dincer B. ve Özaslan M., 2004:136).

Atıfta bulunulan çalışmanın gerçekleştirilmesinden günümüze 10 yıldan fazla bir süre geçmiştir. Bu süre, teorik olarak hayatın her alanında büyük değişikliklerin yaşanması için oldukça uzun bir zaman dilimidir. Ancak zamanın adeta ağır ilerlediği Gerger ilçesi için bu süre zarfında büyük gelişmeler olduğunu varsaymak mümkün görünmemektedir. Yörede yaptığımız gözlem ve görüşmeler, Gerger'de geçen sürede iyiye doğru bir gidişin olmadığını göstermektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, Gerger yöresinde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin nitelikleri ve düzeyleri ele alınmıştır. İlçe genel ekonomisinin büyük ölçüde dayandığı tarım ve hayvancılık faaliyetlerine daha ayrıntılı yer verilen bu bölümde, belirtilen ekonomik sektörlerin yanında, ulaşım, sanayi, ticaret ve turizm gibi ekonomik faaliyet kollarının yöredeki mevcut durumu ile hizmetler sektörünün nitelikleri irdelenmiştir.

Kuşkusuz böyle bir sıralama yapılması bir tercih değil, yörenin sahip olduğu verilerin bir sonucudur. Çünkü Gerger yöresinde istihdamın sektörlere göre dağılımına bakıldığında %90'ın üzerinde bir oranla tarım ve hayvancılık sektörünün baskın bir karakter gösterdiği görülmektedir. Adıyaman ilçeleri arasında tarımsal istihdamın en yüksek olduğu yöre hüviyetinde olan Gerger ilçesi, Türkiye genelinde ise 10'uncu sırada yer almıştır (Çevre ve Orman Bakanlığı 2010:584). Tarım ve hayvancılığın bu ağırlıklı yapısı diğer sektörlerde istihdamın düşük düzeyde kaldığına işaret etmektedir. Nitekim

ilçede sanayi sektöründe çalışanları oranı %1,5 olurken, hizmetler sektöründe istihdam ise %8,1 olarak gerçekleşmiştir (Çevre ve Orman Bakanlığı 2010:584).

3.1.TARIMSAL FAALİYETLER

Gerger yöresi sahip olduğu topografik dezavantajlar nedeniyle geniş tarımsal arazilere sahip olamamış, buna rağmen mevcut kısıtlı sahalarda yapılan tarımsal üretim yörenin iktisadi hayatı için büyük önem arz etmiştir (Foto 115). Tarımsal üretime yönelik birçok kısıtlayıcı faktörün oluşturduğu olumsuz ortama rağmen, istihdamın büyük bir bölümünün yine tarımsal alanda yoğunlaşması bir diğer çelişkiyi ortaya koymaktadır. Bu durum tarım sektörünün büyük ölçüde alternatifsiz olduğunu teyit etmektedir.

Foto 115: Çetin Deresi Vadi Tabanındaki Küçük Parsellerde Sebze ve Meyve Üretimi (Güzelsu Köyü)

Yöre topraklarının büyük bir bölümü eğim değerleri oldukça yüksek olan engebeli arazilerden oluşmaktadır. Bu durum bir yandan tarımsal arazinin az olmasını diğer taraftan ise var olan kısıtlı arazilerde de ürün çeşidinin bu durumu uyum sağlaması zorunluğu söz konusudur.

Yöre sınırları içinde düz veya hafif eğimli arazilerin oranı sadece %4,8'dir. Yöre genel arazi kullanımında tarımsal üretim alanları %23,2'lik bir paya sahip bulunmakta, bu arazilerin büyük bir bölümü ise, kuru tarım

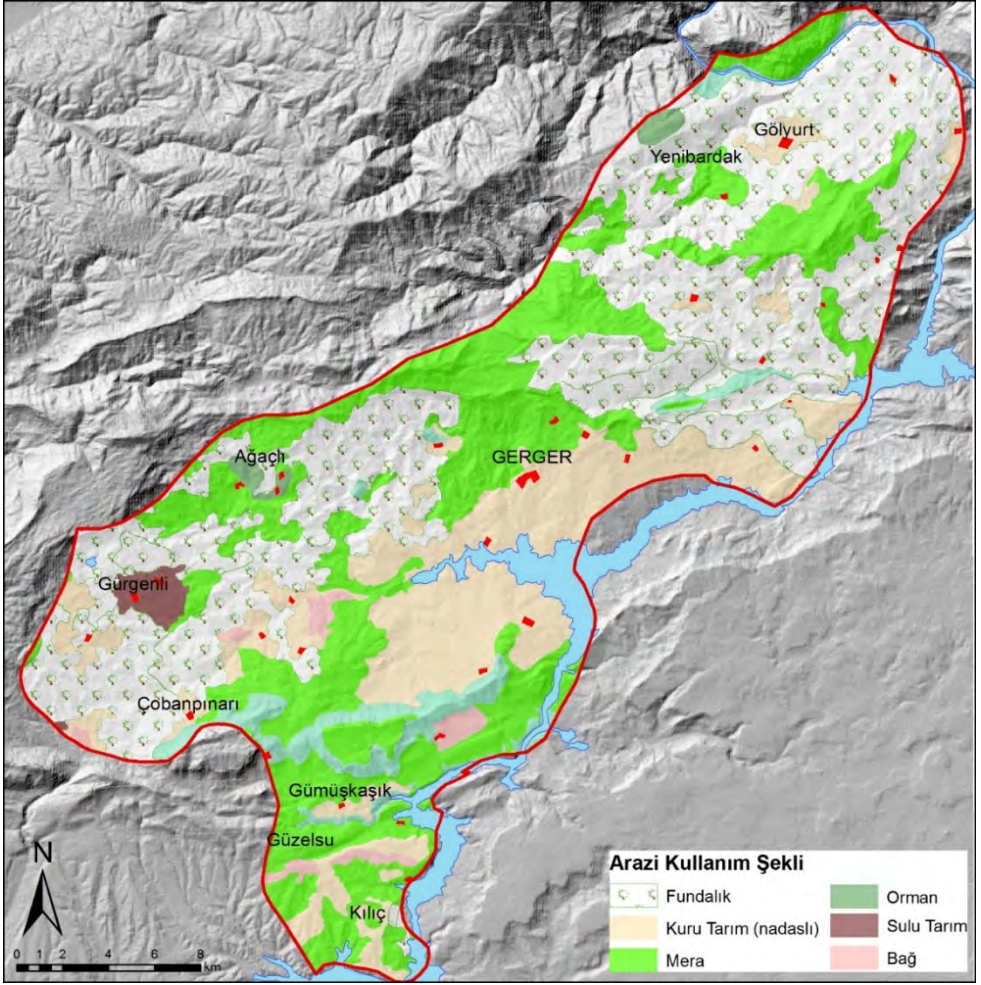
alanlarından oluşmaktadır. Diğer taraftan üçüncü ve dördüncü derece kabiliyet sınıfına ait araziler toplam arazi varlığının ancak %5,6'sını oluştururken, altıncı derece araziler %21'li bir pay sahibi durumunda olması, sadece arazi varlığı açısından değil arazinin kabiliyeti açısından da Yörenin zayıf bir görünüm sergilediğini göstermektedir.

Yörede üretim fazlası olmadığından pazara yönelik değil, daha çok kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik üretim yapılmaktadır. Gerger'de buğday, arpa, mercimek, her çeşit sebze ve meyve yetiştiriciliği yapılmaktadır. Yöre sınırları dahilinde geniş düzlüklerin yer almaması, tarımsal üretimin daha çok dağlık sahaların aralarındaki küçük düzlüklerde ve sırt kesimlerinde uygulanmasını beraberinde getirmektedir. Diğer taraftan, fundalık ve mera arazilerinin yanında oldukça dar bir saha teşkil eden tarımsal arazilerin büyük ölçüde nadıslı kuru tarıma ayrıldığı görülmektedir (Harita 27).

Kuru tarım arazileri özellikle yörenin orta ve güney kesimlerinde yoğunlaşmakta, dağlık ve engebeli bir topografik karaktere sahip olan kuzey kesimlerinde ise tarım arazilerinin küçük parçalar halinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Yöre genelinde, özellikle Atatürk Barajı gölünde su toplanmaya başlanmasıyla vadi tabanında yer alan verimli tarım arazilerinin sular altında kalması, sulamalı tarım yapılan sahaların daha da daralmasına yol açmış, özellikle kuraklıkla birlikte ortaya çıkan su noksanı ise mevcut arazilerde sulamalı ziraat yapılmasını oldukça kısıtlamıştır.

Arazi kullanım haritasında da açık bir şekilde görülebildiği üzere, sulamalı tarım yörenin batısında Gürgenli köyü civarındaki dar bir sahada gerçekleştirilmekte, bu kesimde çeşitli sebze ve meyveler üretilmektedir. Diğer taraftan Yörenin önemli tarımsal üretim sahalarından birini oluşturan bağ alanlarının ise, yöre genelinde adeta serpilmiş halde bulunmaktadır.

Yöreyle ilgili tarımsal alan ve üretim verilerine baktığımızda, belirtilen sektörle ilgili alansal bir gerilemenin yaşandığını görmekteyiz. 1995 yılında 110 bin dekarı aşan toplam üretim alanı, 2000 yılında oldukça küçük bir miktarda artışa sahne olmuş, 2010 ve sonrasında ise belirgin bir şekilde azalma eğilimine girmiştir (Tablo 46). 2010 yılında 83 bin dekara gerileyen toplam işlenen arazi miktarı 2015 yılında yaklaşık 10 bin dekar azalarak 74 bin dekara inmiştir. Böylece toplam işlenen arazinin en düşük düzeye indiği 2015 yılında, en yüksek düzeye çıktığı 2000 yılına göre %34'lük bir azalma meydana gelmiştir.

Harita 27: Gerger Yöresi Arazi Kullanımında Tarımsal Alanların Dağılışı

Yöre tarımsal arazilerinde her dönem en büyük payı tahıllar ve diğer bitkisel ürünler almıştır. Çalışma kapsamında kullanılan bütün istatistik dönemlerinde %80'in üzerinde pay ayrılan bu ürün grubunda, en yüksek paya 2000 yılında ulaşılrken (%88), en düşük oran ise 2014 yılında gerçekleşmiştir (%84). Oransal olarak çok belirgin değişimler yaşanmamış olmakla birlikte, belirtilen ürün grubuna ayrılan arazilerde miktar olarak önemli azalışların olduğu izlenmektedir. 2000 yılında 100 bin dekara yakın arazi bu amaca tahsis edilirken, 2015 yılında miktar 63 bin dekara gerilemiş ve %36'lık gerileme meydana gelmiştir.

Yıllar	Toplam Alan (dekar)	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ekilen alanı (dekar)	Pay (%)	Nadas alanı (dekar)	Pay (%)	Sebze bahçeleri alanı (dekar)	Pay (%)	Meyveler, içecek ve baharat bitkilerinin alanı (dekar)	Pay (%)
1995	110180	95310	86	0	0	3070	3	11800	11
2000	112890	99140	88	0	0	3710	3	10040	9
2010	83057	71421	86	1000	1	2683	3	7953	10
2015	74729	63319	84	1277	2	2730	3	7403	11

Tablo 46: Gerger Yöresinde Yıllar İtibariyle Tarımsal Üretim Gelişimi (TÜİK 2016)

Yöre genelinde ürün gruplarına göre araziden faydalanma kapsamında en dikkat çekici değişim nadasa bırakılan arazilerin miktarında karşımıza çıkmaktadır. Genel arazi kullanımı içinde çok fazla bir paya sahip olmamakla birlikte, özellikle 2010 yılından itibaren istatistiklere yansıyan veriler, yörede bu kapsamda belirgin değişimlerin yaşandığına işaret etmektedir.

TÜİK verilerin göre 1995 ve 2000 yıllarında Gerger ilçesinde nadasa bırakılan arazi bulunmamaktadır. 2010 yılında bin dekar arazi dinlenmeye bırakılırken, 2015 yılında bu miktar 1300 dekara yaklaşmış ve bir önceki döneme göre %28’lik artış görülmüştür. Zaten tarımsal arazilerin varlığı ve iklim koşullarının zorluğu nedeniyle oldukça kısıtlı tarımsal arazilere sahip olan yörede, nadasın devreye girmesi ve araziden iki yılda bir ürün alınır hale gelmesi, mevcut zorlukları arttıracak bir nitelik taşımaktadır.

Yörede genel olarak hernekadar nadas arazilerinin artışı yönünde bir değişim yaşanmakla birlikte, diğer kullanımlarda da arazi miktarının azalması yönünde bir değişim ortaya çıkmıştır. Sebze behrelerine ayrılan arazilerde oransal olarak bir değişim yaşanmamış (%3) ancak arazinin miktarında, 2000 yılına göre, 2015 yılında %26’lık gerileme meydana gelmiştir.

Bahsedilen değişim, meyveler, içecek ve baharat bitkilerinin alanında daha belirgin bir şekilde yaşanmış görünmektedir. Belirtilen ürün arazileri toplam tarımsal arazi kullanımı içinde oranının büyük ölçüde muhafaza etmiş olmakla birlikte, her istatistik döneminde periyodik bir gerilemeye sahne olmuştur. 1995 yılında 12 bin dekar civarında olan meyve üretim arazileri, 2015 yılında 7 bin dekar düzeyine inmiş ve iki dönem arazında %42’lik bir fark oluşmuştur.

Özetle, oldukça kısıtlı miktarda tarımsal araziye sahip olan Gerger yöresinde, bu araziler büyük ölçüde tahıllara ayrılmış bulunmakta, bu ürün grubunu meyve ve sebze arazileri takip etmektedir. Burada dikkati çeken husus, ekonomik olarak ürün elde edilmesi imkân dahilinde olan arazilerin miktarında azalma meydana gelirken, nadas uygulamalarının yörede daha belirgin olmaya başlamasıdır.

Yörede tarımsal yapı; tahıllar, baklagiller, yağlı tohumlu bitkiler, yem bitkileri ve sanayi bitkileri gibi ürünlerin yer aldığı **yıllık bitkiler** açısından değerlendirildiğinde, en fazla arazinin buğday üretimine ayrıldığı anlaşılmaktadır. Yörede yıllık bitkilere ayrılan arazilerin %82'sinde buğday üretimi gerçekleştirilirken, bu ürünü %7'lik payıyla arpa, %5'lik payla Fiğ ve %3'lük payla mürdümük takip etmiştir (Tablo 47). Belirtilen dört ürün, bu amaca ayrılan tarım arazilerin neredeyse tamamını kaplamış görünmektedir (%97).

Sıra	Ürün adı	Ekilen alan (dekar)	Pay (%)	Üretim (ton)	Pay (%)
1	Buğday	51 718	82	13 162	65
2	Arpa	4 086	7	1 321	7
3	Fiğ	3 200	5	2 560	13
4	Mürdümük	1 500	3	975	5
5	Yonca	900	1	990	5
6	Nohut	700	1	103	1
7	Mısır	850	1	1 050	5
8	Mercimek	200	0	38	0
9	Susam	160	0	6	0
10	Kuru Fasulye	80	0	13	0
11	Pamuk	15	0	4	0
Toplam		63 409	100	20 222	100

Tablo 47: Gerger Yöresinde Yıllık Bitkilerin Üretim alanları ve Miktarları (TÜİK 2016)

Yörede üretilen tarımsal ürünlerin niteliğine bakıldığında oldukça geniş bir kullanım alanına sahip olan buğday dışında, büyük ölçüde hayvan yemi olarak değerlendirilen arpa, fiğ, mürdümük ve yonca gibi ürünlerin öne çıktığı izlenmektedir (Foto 116 ve 117) Bu durum sadece tarımsal araziler açısından değil çayır ve mera sahaları bakımından da kısıtlı imkânlarla sahip olan yörede, diğer bir temel ekonomik faaliyet alanı olan hayvancılığın sürdürülmesinin bir gereği olarak belirmektedir.

Foto 116: Oldukça Küçük Arazilerde Buğday Tarımı (Gürgenli Köyü)

Nohut, mısır, mercimek, susam ve kuru fasulye gibi ürünler, Gerger yöresi tarımsal ürün deseninde yer almakla birlikte, hem üretim alanı ve hem de ürün miktarı bakımından etkisi düşük düzeyde kalan bitkiler durumundadır. Yine, yüksek gelir getirici özelliği olan pamuk üretiminin de düşük düzeyde kalması, yöre tarımsal ekonomisinin katma değeri nispeten düşük olan ürünlerle iktifa etmesini zorunlu kılmaktadır (Foto 118 ve Foto 119). Yörede en fazla alan kaplayan, aynı zamanda en fazla miktarda üretilen ürün niteliğinde olan buğdayı (%65), fiğ (%)13 ve arpa (%7) takip etmiştir.

Yıllık bitkilerin üretim alanlarının yöre genelinde dağılımına baktığımızda, bu amaçla işlenen arazilerin daha ziyade yörenin güneyindeki plato sahasında yaygınlık kazandığı, diğer bölgelerde ise seyrek bir şekilde karşılaştığı gözlenmektedir (Foto 120 ve Foto 121).

Foto 117: Yonca Üretimi (Güzelsu Köyü, Karacaviran Mezrası)

Foto 118: Nohut Üretimi (Kesertaş Köyü)

Foto 119: Mısır Tarımı (Gürgenli Köyü)

Foto 120: Yörenin Güneyinde Plato Sahasında Yıllık Bitki Üretimi Yaygınlık Kazanmaktadır (Güzelsu Köyü Karacaviran Mezrası)

Foto 121: Yörenin Orta kesimlerinde Yer Alan Küçük Düzluklerde Yıllık Bitki Üretimi (Beybostan Köyü)

Gerger yöresi tanımsal ürün deseninde yer alan diğer tarımsal ürün grubu **sebzelerdir**. Kök, yumru ve meyvesi için yetiştirilen sebzeler, yöre zayıf tarımsal yapısı içinde önemli bir yer tutmaktadır. Dağınık bir şekilde konumlanmış küçük parsellerde üretimi gerçekleştirilen bu ürün grubunda, en fazla miktarda arazinin domates ve biber üretimine ayrıldığı görülmektedir (Tablo 48). 600 dekar alanda üretimi yapılan domates, toplam sebze arazilerinin %22'sini oluştururken, %21'lik bir saha ise biber üretimine ayrılmıştır. Belirtilen iki ürün yanında, yörede üretimi en geniş alanda gerçekleştirilen diğer sebzeler ise patlıcan (%15) ve salatalık (%11) olmuştur. Belirtilen dört ürün yöre toplam sebze arazilerinin büyük bir bölümünü teşkil ederken (%69), diğer ürünlerin alanı oldukça düşük düzeyde kalmış bulunmaktadır.

Yörede sebze üretim miktarları da alansal yayılışa bağlı olarak şekillenmiştir. Üretim açısından ilk sırayı 647 ton üretim gerçekleştirilen biber almıştır. Toplam sebze üretimim %17'sini oluşturan biberi, aynı oranlarda olmak üzere domates, patlıcan ve salatalık takip etmiştir (%16). Yörede kavun ve karpuz bu ürün grubunda öne çıkan diğer ürünler olmuştur. Karpuz toplam sebze grubu ürün miktarının %12'sini oluştururken, kavun ise %10'luk bir bölümünü teşkil etmiştir.

Gerger İlçesi	Ürün adı	Ekilen Alan (Dekar)	Pay (%)	Üretim (Ton)	Pay (%)
1	Domates	600	22	625	16
2	Biber	570	21	647	17
3	Patlıcan	420	15	630	16
4	Salatalık	300	11	600	16
5	Kavun	200	7	360	10
6	Karpuz	200	7	461	12
7	Soğan	190	7	272	7
8	Taze Fasulye	80	3	38	1
9	Sarımsak	70	3	75	2
10	Acur	60	2	60	2
11	Maydanoz	25	1	40	1
12	Lahana	6	0	16	0
13	Marul	6	0	11	0
14	Kabak	2	0	4	0
15	Turp	1	0	2	0
Toplam		2730	100	3841	100

Tablo 48: Gerger Yöresinde Sebze Üretim Alanları ve Üretim Miktarları (TÜİK 2016)

Gerger yöresinde sebze üretimi belirli bir alanda yoğunlaşmaktan ziyade, yöre genelinde küçük parsellerde dağınık bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Köylerin yakınlarından uygun araziler ve meskenlerin bahçeleri bu alana ayrılmış görünmektedir. Bu durum ticari anlamda bir üretimden ziyade kendi ihtiyacına ve yerel pazarlara hitap eden bir üretime işaret etmektedir.

Yörenin hemen her kesiminde sebze üretimine rastlanırken, bunların çok geniş arazilerde uzmanlaşmış bir üretimden oldukça uzak olduğunu vurgulamakta fayda görülmektedir (Foto 122). Sebze üretim arazilerinin azlığı ve dağınıklığına karşın, yörede seracılığa ilişkin herhangi bir faaliyetle de karşılaşmamaktadır. Diğer taraftan sebze bahçelerini dış faktörlerin olumsuz etkisinden korumak amacıyla bazı tedbirlerin de alındığı gözlenmektedir (Foto 123).

Foto 122: Biber üretimi (Güzelsu Köyü Karacaviran Mezrası)

Foto 123: Domates Üretimi (Güzelsu Köyü Karacaviran Mezrası)

Gerger yöresinde, başta **meyveler** olmak üzere çok sayıda ağaç formasyonunda kültür bitkilerinin yer aldığı görülmektedir. Yörenin her yöresinde karşılaşılabilen meyve ve diğer çok yıllık bitkiler, bazen tek ürün şeklinde nispeten daha geniş arazilerde üretilirken, çoğu kez ise adeta içi içe geçmiş bir şekilde bir arada yer almaktadır. Hatta çok yıllık bitkiler ile tahıl/baklagil ve sebzelerin yanyana üretilmesi sıklıkla rastlanan bir husustur (Foto 124 ve Foto 125).

Yörenin güney kesimlerinde tek ürün üretimin daha geniş sahalarda gerçekleştirildiği, başta bağcılık ve zeytin üretimi olmak üzere tek ürün ağırlıklı bir arazi kullanım biçiminin daha yaygın uygulandığı görülmektedir. Buradaki nispeten az eğimli araziler, tahıl ve baklagillerin yanında topografyaya iyi uyum sağlayan bu ürünlere ayrılmış bulunmaktadır. Yörenin diğer sahalarında üretim büyük ölçüde kendi ihtiyaçlarına veya yerel pazarlara yönelik olurken, güney kesimdeki tarımsal üretimin daha fazla pazara yönelik olduğunu belirtmek mümkündür (Foto 126 ve Foto 127).

Foto 124: Çeşitli Bitkilerin Dar Sahalarda Bir Arada Üretilmesi (Saraycık Köyü)

Foto 125: Çeşitli Bitkilerin Dar Sahalarda Bir Arada Üretilmesi (Eskikent Köyü)

Foto 126: Yörenin Güney Kesiminde Geniş Araziler Zeytin Üretimine Ayrılmıştır (Güzelsu Köyü Karacaviran Mezrası)

Foto 127: Yörenin Güney Kesimlerinde Bağcılık (Güzelsu Köyü, Tillag Mezrası)

2015 yılında yörede ağaç sayısı bakımından ilk sırayı nar almıştır. Büyük bir bölümü meyve veren ağaçlardan oluşan nar bahçeleri yöre toplam ağaç sayısının %32'sini bünyesinde barındırmıştır (Tablo 49). Adıyaman iline özgü nar türleri Türkiye genelinde bilenen ve rağbet gören meyveler niteliğindedir. Bu bakımdan taze olarak tüketiminin yanısıra suyu ve ekşisi gibi türevleri bakımından da talep gören nar, Gerger yöresi için ticari tarım açısından umut vaadeden ürünlerden biridir (Foto 128) .

Gerger yöresinde meyve ve uzun ömürlü bitki ağacı sayısı bakımından ikinci sırayı zeytin almıştır. Toplam ağaç sayısının %17'sini oluşturan zeytin yörenin hemen tamamından üretimi gerçekleştirilen bir ürün olmasına karşın, geniş bahçeler halinde yörenin güneyinde hafif eğimli sahalarda karşımıza çıkmaktadır (Foto 129). Yörede zeytin ağaçları büyük bir bölümüyle yağlık türlerden oluşmaktadır.

Ağaç sayısı bakımından oldukça yüksek bir miktara ulaşan zeytin tarımında elde edilen ürün aynı oranda gerçekleşmemektedir. Bu bakımdan 2015 yılında yörede meyve ve uzun ömürlü bitkilerden elde edilen toplam ürünün %2'sini teşkil eden 49 ton zeytin üretimi gerçekleştirilmiştir.

Sıra	Ürünler	Toplam ağaç sayısı	Pay (%)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı	Üretim (ton)	Pay (%)
1	Nar	47250	32	29700	17550	419	13
2	Zeytin	24978	17	10078	14900	49	2
3	Dut	14000	9	13500	500	203	6
4	Badem	11700	8	6100	5600	43	1
5	Antep Fıstığı	10000	8	6200	3800	17	0
6	İncir	7000	5	6300	700	63	2
7	Ceviz	6600	4	5500	1100	75	3
8	Üzüm	5665	4	5665	0	2096	67
9	Armut	5600	4	4700	900	47	2
10	Elma	3850	3	6530	850	40	1
11	Trabzon Hurması	3300	2	900	2400	7	0
12	Şeftali	3000	2	2500	500	38	1
13	Erik	2840	2	2500	340	28	1
14	Kayısı	905	1	505	400	5	0
15	Vişne	500	0	450	50	5	0
16	Kiraz	200	0	150	50	2	0
Toplam		147388	100	101278	49640	3137	100

Tablo 49: Gerger Yöresinde Meyve ve Uzun Ömürlü Bitkiler Tarımı

Nar bahçeleri ağaç sayısı bakımından yörede ilk sırada yer almakla birlikte, ürün miktarı bakımından ikinci sırada yer almıştır. 2015 yılında Gerger yöresinde 419 ton üretimi gerçekleştirilen nar, toplam ürün miktarının %13'ünü teşkil etmiştir.

Foto 128: Düzenli Bahçelerde Nar Üretimi (Güzelsu Köyü, Karacaviran Mezrası)

Foto 129: Düzenli Bahçelerde Zeytin Üretimi (Güzelsu Köyü, Karacaviran Mezrası)

Yöreye özgü diğer bir meyve olan dut ise toplam ağaç sayısının %9'unu teşkil etmektedir (Foto 130). Taze olarak tüketilme ömrü oldukça kısa olan ve hassas bir ürün niteliğinde olan dut, daha ziyade pekmez üretiminde kullanılmakta veya kurutulularak tüketim süresi uzatılmaktadır. Dut üretimi, elde edilen toplam ürün miktarının %6'sını sağlayarak, üzüm ve nar'dan sonra üçüncü sırada yer almıştır. 2015 yılında Gerger ilçesinde 203 ton dut elde edilmiştir.

Gerger yöresinde, ağaç sayısı bakımından öne çıkan diğer ürünler ise badem ve antepfıstığıdır. Toplam ağaç sayısının %8'nin oluşturan bu ürünler, pazar değeri oldukça yüksek, koruma ve pazarlama süreleri de nispeten yüksek olan ürünler niteliğinde olup yörede gelişme potansiyeli olan ürünlerdir. Bu ürünler ağaç sayısı bakımında ön sıralarda yer almış olmakla birlikte elde edilen ürün miktarı bakımından oldukça gerilerde kalmışlardır.

Yörede ağaç sayısının %5'ini oluşturan incir de yöre geleneksel ürünlerinde birini oluştururken, eskiden beri özellikle kurutulmak suretiyle yöre insanının önemli kışlık gıda ürünlerinde birini teşkil etmiştir. 2015 yılında elde edilen 63 ton incir, ilçe toplam meyve üretiminin %2'sini teşkil etmiştir.

Gerger'de birbirine çok yakın miktarda ağaç sayısına sahip olan ürünler ise ceviz, üzüm ve armuttur. Sahip oldukları %4'lük pay ile yörede kayda değer bir ağaç varlığına sahip olan bu ürünlere yöre genelinde hemen her yörede rastlanabildiği gibi (Foto 131 ve Foto 132), daha önce de ifade edildiği üzere, özellikle yörenin güneyinde geniş bahçeler halinde yer almaktadır.

Belirtilen ürünlerden üretim miktarı bakımından öne çıkan ürün ise üzümdür. İki bin tonun üzerinde bir üretimin gerçekleştirildiği üzüm tarımı, yöre toplam meyve üretiminin %67'sini oluşturarak açık ara birinci sırada yer almıştır. Yine ceviz ve armut da önemli oranlarda üretimi gerçekleştirilen ürünler olmuşlardır.

Yörede kayda değer bir paya sahip olan diğer bir ürün elmadır. Büyük bir bölümü golden tipinden oluşan elma ağaçlarının küçük bir bölümü ise Amasya çeşidi elmalardan oluşmaktadır. İlçe toplam ağaç sayısının %3'üne sahip olan bu ürün, yukarıda bahsedilen ürünler kadar ticari değere sahip bir ürün olmaktan ziyade kendi ihtiyaçlarına yönelik üretimi yapılan bir meyve niteliğindedir. Bu ürün, ağaç sayısı bakımından düşük düzeyde olmakla birlikte yöre genelinde dağınık halde bulunmaktadır (Foto 133).

Foto 130: Karadut Üretimi (Güzelsu Köyü, Karacaviran Mezrası)

Foto 131: Güngörmüş Köyü Yakınlarında Bağ Alanları

Foto 132:Gürgenli Köyünde Ceviz Ağacı

Foto 133: Güzelsu Köyü Karacaviran Mezrasında Elma Ağacı

Yukarıda kısaca değinilen ürünlerin yanısıra, istatistiksel olarak düşük paylara sahip olmakla birlikte, trabzon hurması, şeftali, erik, kayısı, vişne ve kiraz gibi ürünler de Gerger yöresi tarımsal ürün deseninde kendine yer bulmuş durumdadır. Bu bakımdan aslında birbirinden kısmen farklılaşan iklim ve topografya şartlarına sahip yöreleri bünyesinde barındırmakla birlikte, Gerger yöresinin meyve üretimi bakımından oldukça olumlu koşullara sahip olduğu ve zengin bir ürün çeşitliliğine sahip olduğu söylenebilir. Buradaki temel kısıt az sayıda ürünün yetişme imkânı bulması değil, diğer coğrafi koşulların da etkisiyle ticari değeri olan ürünlere dönüşecek bir tarımsal yapının tesis edilememesidir.

Ayrıca çalışma sahasında istatistiklere yansımayan ancak yöre ürün çeşitliliğine katkısı bulunan birçok başka tarımsal ürünün olduğu da açıktır. Bu bakımdan gelişme potansiyeli olan bu ürünlere daha fazla önem verilmesi, özellikle küçük parsellerde üretimi mümkün olan ve üreticisine kazanç sağlama potansiyeli bulunan bu ürünlerin desteklenmesi anlamlı olacaktır. Belirtilen türde ürünlerden biri, hem sağlık ve hem de lezzet bakımından tercih edilen baharatlardan biri olan sumaktır (Foto 134).

Foto 134: Gerger Yöresinde Yetiştirilme İmkânı Bulunan Sumak (Güzelsu Köyü, Karacaviran Mezrası)

Gerger yöresinin simgesi olarak kabul edilen ters lale’de özellikle çiçekçilik tarımının gelişmesine katkı sağlayacak nitelikte bir üründür. Soğanlı bitkiler grubunda yer alan ve parlak mızrak şeklindeki yeşil yaprakları olan ters lale, ortalama olarak 70-100 cm boyuna kadar büyüebilmekte ve her dalında 5-8 adet yüzü toprağa dönük lale bulunmaktadır (Aslan H., 2016:60) (Foto 135).

“Daha ziyade 1200-2500 metre arasındaki rakımlardaki dağların eteklerinde doğal bir şekilde yetişen bu bitki, son yıllarda, ticari olarak büyük rağbet görmesinden dolayı kültüre alınarak yetiştiriciliği yapılmaktadır. Sonbahar aylarında soğanların büyüklüğüne bağlı olarak farklı derinliklerde dikimi yapılabilen ters laleler, yine soğan büyüklüğüne göre dekara ekilecek yaklaşık sayıda belirlenebilmektedir (Aslan H., 2016:60)”. 2013 yılında Gerger ilçesinde iki üretici toplam 1400 m²’lik alanda lale soğanı üretimi gerçekleştirmiştir(Aslan H., 2016:61).

Foto 135: Ters Lale (Gerger Kaymakamlağı 2017)

Bütün kısıtlara rağmen, Gerger yöresinin tamamında olmasa bile belirli kesimlerinde tarımsal açıdan harekete geçirilmeyi bekleyen bir potansiyelin olduğu açıktır. Güzelsu köyü Karacaviran mezrası yakınlarında bulunan

Bakırcıoğlu çiftliği bu görüŖe destekleyecek çalışmalara imza atmaktadır (Foto 136). Bu çiftlik, bir aile işletmesi olmasına karşın, aynı zamanda ücret karşılığı eleman çalıştırmasıyla farklılaşmakta, tarım ve hayvancılık alanında yörede hemen hiç karşılaşılmayan uygulamaları gerçekleştirmektedir.

Adı geçen işletme, biryandan, konumlandığı sahalarda mevcut dezavantajlı coğrafik koşullarla mücadele ederek, nispeten vasıfsız arazileri ticari değerleri olan tarımsal ürün üretimine kazandırırken, diğer taraftan yörede yetişme olanağı bulunan yeni meyve türlerinin de denendiği adeta bir deneme çiftliği niteliği taşımaktadır.

Foto 136: Bakırcıoğlu Çiftliği (Güzelsu Köyü, Karacaviran Mezrası)

Konumlandığı sahada topografik koşullar yörenin kuzey kesimlerindeki kadar keskin eğim değerlerine sahip olmasa da, özellikle sulamalı tarım yapmayı zorlaştıran bir eğime sahiptir. Diğer taraftan oldukça taşlık olan hafif eğimli araziler taşlardan temizlenmek suretiyle üretime uygun hale getirilmiş ve getirilmeye devam edilmektedir. Yörenin en büyük sorunu olan su sorununu çözümlenmede yakınından yer alan barajdan faydalanamayan saha, bu ihtiyacı oldukça derine inen sondaj kuyuları açmak suretiyle çözüm bulmaya çalışmaktadır. Çiftlikte su tasarrufu açısından avantajlara sahip olan damla sulama sistemi uygulanmaktadır. Çiftlikte elde edilen ürünler üye oldukları kooperatifler vasıtasıyla pazarlandığı gibi tüccara ve işleme tesislerine de doğrudan satış yapılabilmektedir. Çok sayıda ve

çeşitlilikte tarımsal ürün üretiminin gerçekleştirildiği çiftlik bünyesinde, büyük ölçüde pazara yönelik üretim yapılan ürünlerin yanında kendi ihtiyaçlarına yönelik çok sayıda sebze ve meyve türü bulunmaktadır.

3.2.HAYVANCILIK FAALİYETLERİ

Hayvancılık faaliyeti Gerger yöresi için tarihsel süreç boyunca her dönem en önemli faaliyet alanı durumundadır. Aslında bu durum yöre için bir tercih değil, doğal koşulların zorladığı bir mecburiyettir. Günümüzde de yöre genel ekonomisinde tarımsal üretimle birlikte temel iki ekonomik faaliyet alanından birini oluşturmaktadır.

Yörede genel olarak hayvancılık eskiden beri geleneksel bir yapı gösterirken, sonraki bölümlerde daha detaylı ele alındığı üzere, çok az sayıda olsa da modern hayvancılığa yönelik girişim ve uygulamaların olduğunu görmek mümkündür.

Kuşkusuz, hayvancılık ana başlığı altında birbirinden işleyiş ve nitelik olarak farklılaşan birçok üretim alanı söz konusudur. En yaygın haliyle büyük ve küçükbaş hayvancılık sıkça karşılaşılan hayvancılık faaliyeti olurken, kümes hayvancılığı ve arıcılık gibi üretim tipleri de belirtilen genel başlık altında yer almaktadır.

Büyük ve küçükbaş hayvancılık, bir yandan özellikle bahar ve yaz aylarında doğal ortamda bulunan besinlerin hayvanlar tarafından tüketilmesine, yani çayır ve meralara dayalı olarak gerçekleşebildiği gibi, ahır hayvancılığı gibi yılın tamamında kapalı ortamlarda beslemenin gerçekleştirildiği üretim modellerine de rastlanabilmektedir.

Gerger yöresinde daha eski tarihlerde tamamen göçebe, yakın zamanlarda ise yarı göçebe veya yaylacılık olarak adlandırılan hayvancılık faaliyetleri, özellikle Toros dağ silsilesine yakın kesimlerde konumlanmış olan köylerde uygulanagelmıştır.

Geçmişte daha yoğun olarak gerçekleştirilen, günümüzde ise hayvancılık faaliyetleri açısından nispeten önemini yitirmiş olan yaylacılık faaliyetleri sadece bir ekonomik faaliyet alanı olarak değil, aynı zamanda çok sayıda mekânsal, sosyal ve kültürel öğeleri de bünyesinde barındırması bakımından da dikkat çekicidir. Bu nedenle yörede yaylacılık faaliyetleri bu bölümün ilerleyen kısımlarında detaylı olarak ele alınmıştır.

Kuşkusuz geleneksel hayvancılıkta en temel unsurlardan biri meraların varlığı veya durumudur. Genel olarak Adıyaman ilinde mera sahaları Toros dağ silsilesinde konumlanmış olan sahalarda yoğunluk kazanmaktadır. Bu

çerçeve, il genelinde en fazla mera alanı Çelikhan ilçesinde konumlanırken (%26,9), en az oranda ise Samsat ilçesinde yer almıştır (Tablo 50).

Sıra	İlçe Adı	Köy Sayısı	Pay (%)	Parsel Sayısı	Pay (%)	Toplam Mera Alanı (ha)	Pay (%)
1	Çelikhan	18	10.5	265	21.7	105.0	26.9
2	Merkez İlçe	60	35.0	291	23.8	84.4	21.6
3	Sincik	14	8.1	82	6.7	67.7	17.4
4	Gerger	23	13.4	192	15.7	56.7	14.6
5	Besni	16	9.3	105	8.6	38.3	10.0
6	Kâhta	29	16.7	192	15.7	35.0	9.0
7	Samsat	12	7.0	96	7.8	2.1	0.5
TOPLAM		172	100.0	1.223	100.0	389.2	100.0

Tablo 50: Adıyaman İlinde İlçeler Göre Mera Sahası Varlığı (Adıyaman Valiliği 2015:26)

Gerger ilçesi, mera varlığı bakımından bağlı olduğu il genelinde dördüncü sırada yer almaktadır. İl toplam mera sahasının %14,6'sını bünyesinde barındıran yörede, bu alanlar özellikle yörenin kuzey kesimlerindeki dağlık sahada yer almaktadır (Foto 137).

Foto 137: Güneydoğu Toroslar Üzerinde Yer Alan Mera Sahası (Avacık Yaylası)

Geniş meraların yer almadığı sahalarda ise hayvanlar köyün yakınlarında bulunan küçük çayırlardan veya orman içindeki boşluklardan yararlanmak suretiyle beslenmektedir (Foto 138) .

Foto 138: Orman İçindeki Küçük Açıklıklarda Hayvan Otlatılması (Gürgenli Köyü)

3.2.1. Gerger Yöresinde Büyükbaş Hayvancılık

Daha önce de belirtildiği üzere, Gerger yöresinde hayvancılık faaliyetleri küçük ve büyükbaş hayvancılık eksenli olarak gerçekleştirilmektedir.

Yörede büyükbaş hayvan sayılarının tarihsel gelişimine bakıldığında, 1991 yılında sadece yerli ve melez ırk sığırlardan oluşan toplam 12420 büyükbaş hayvanın var olduğu görülmektedir (Tablo 51). Büyük bir oranla (%82) yerli ırk sığırlardan oluşan bu hayvan varlığının %79'unun sağılan hayvan olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen süt miktarının 10 bin tonu geçtiği 1991 yılında, toplam sağılan hayvan sayısının %20'sini teşkil eden melez sığırlardan toplam süt miktarının %39'unun elde edildiği, dolayısıyla melez ırk sığırların süt verimliliği bakımından avantajlı olduğu anlaşılmaktadır.

Yörede 2000 yılında büyükbaş hayvan varlığı istatistiklerine bakıldığında ise (Tablo 52), 1991 yılına göre toplam hayvan sayısının oldukça yüksek olduğu gözlenmektedir. Belirtilen yıl Gerger ilçesinde toplam sığır sayısı 16557'ye yükselirken, hayvan ırkı bakımından da karma bir yapıya

doğru gidildiği anlaşılmaktadır. 2000 yılında büyükbaş hayvanlar yine büyük bir oranda yerli sığırlardan (%94) oluşmakta, yerli ırkın yanında melez ve kültür ırkının da kayıtlara geçtiği görölmektedir.

Büyükbaş Hayvan	Toplam	Pay (%)	Yetişkin	Genç-Yavru	Sağılan Hayvan Sayısı (Baş)	Pay (%)	Süt Miktarı (Ton)	Pay (%)
Sığır(Melez)	2220	18	2100	120	1960	20	3961	39
Sığır(Yerli)	10200	82	8700	1500	7840	80	6107	61
Toplam	12420	100	10800	1620	9800	100	10068	100

Tablo 51: Gerger İlçesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı (1991)

Büyükbaş Hayvan	Toplam	Pay (%)	Yetişkin	Genç-Yavru	Sağılan Hayvan Sayısı (Baş)	Pay (%)	Süt Miktarı (Ton)	Pay (%)
Sığır (Kültür)	270	2	70	200	69	1	201	2
Sığır(Melez)	730	4	495	235	470	5	951	11
Sığır(Yerli)	15557	94	10787	4770	9915	94	7724	87
Toplam	16557	100	11352	5205	10454	100	8876	100

Tablo 52: Gerger İlçesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı (2000)

Sağılan hayvan sayısının %94'ünün yine yerli ırk sığırlardan oluştuğu Gerger'de, elde edilen süt miktarı 8876 ton olmuştur. Burada dikkati çeken husus 1991 yılına göre sağılan hayvan sayısında artış olmasına karşın elde edilen süt miktarının daha düşük düzeyde kalmasıdır. Yine melez ırk sığırların süt verimliliğinin de daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu ırka ait sağılan sığırların payı %5 olmasına karşın verdikleri süt oranı %11 olmuştur. 2015 yılına gelindiğinde, Gerger ilçesinde toplam büyükbaş hayvan sayısının 11561 olduğu izlenmektedir. 2000 yılına göre %30'luk bir azalmanın yaşandığı yörede, toplam büyükbaş hayvan varlığının yaklaşık yarısını (%49) yerli ırk sığırlar oluşturmuştur. Hayvan ırkları bakımından önceki veri dönemlerine göre daha dengeli bir dağılımım olduğu gözlenen yörede melez ırk sığırların oranı %32 olurken, her geçen gün miktar olarak varlığını arttırma eğiliminde olan kültür ırk sığırların payı ise %19 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 53).

2015 yılında toplam sağılan sığır miktarının %43'ü yerli ırk sığırlardan oluşurken, yakın bir oranda melez ırk sığırlar takip etmiştir (%40). 2000 yılına göre sağılan hayvan sayısında %40'lık bir azalma olmasına karşın elde

edilen süt miktarında %51’lik bir artış sağlanmış olması dikkat çekicidir. Kuşkusuz bu durumun oluşmasında süt verimi yüksek olan hayvan ırklarının yöre mevcut hayvan varlığında daha fazla bir paya sahip olmasını etkisi büyüktür. Nitekim sağılan hayvan sayısının %17’sini oluşturan kültür ırkı sığırlar toplam üretilen süt miktarının %29’unu sağlamışlardır. Diğer taraftan toplam sağılan hayvan sayısının %43’ünü oluşturan yerli ırk sığırların ise, süt miktarının sadece %25’ini sağladığı anlaşılmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere, Gerger yöresinde bir yandan hayvan sayısının azlamasıyla ilgili olumsuz bir tablo ortaya çıkarken, diğer taraftan mevcut hayvan varlığı içinde et ve süt verimi daha yüksek olan hayvan ırklarının tercih edildiği ve buna bağlı olarak da üretilen süt miktarında artışların sağlanması gibi olumlu bir görünüm karşımıza çıkmaktadır.

Büyükbaş Hayvan	Toplam	Pay (%)	Yetişkin	Genç-Yavru	Sağılan Hayvan Sayısı (Baş)	Pay (%)	Süt Miktarı (Ton)	Pay (%)
Sığır (Kültür)	2.240	19	1.835	405	1.078	17	3.837	29
Sığır(Melez)	3.650	32	3.300	350	2.509	40	6.227	46
Sığır(Yerli)	5.671	49	5.316	355	2.665	43	3.325	25
Toplam	11.561	100	10.451	1110	6.252	100	13.389	100

Tablo 53: Gerger İlçesinde Büyükbaş Hayvan Varlığı (2015)

Hayvan sayısı ve niteliği ile elde edilen süt miktarının yanısıra, ifade edilmesi gereken diğer bir husus ise yörede büyük baş hayvancılık üretiminin hangi şekillerde gerçekleştirildiğidir. Daha önce de ifade edildiği gibi, yörede büyükbaş hayvancılık çayır ve meralara dayalı olarak büyük ölçüde küçük aile işletmeleri şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu genel duruma rağmen yörede az sayıda olmakla birlikte modern hayvancılığın gerçekleştirildiği işletmelere de rastlamak mümkündür.

Güzelsu köyü Karacaviran mezrasında bulunan Bakırcıoğlu Çiftliği modern hayvancılığa geçişi sembolize eden önemli bir işletme durumundadır. Tarımsal üretim alanında da yörede pek rastlanmayan ürün ve üretim şekillerine yer veren bu işletme hayvancılık konusunda da yörede öncü işletme niteliğindedir (Foto 139).

Projelendirme yoluyla oluşturulmuş tesiste modern hayvancılığın gerektirdiği bütün imkanlar kullanılmakta ve işletmede genellikle yabancı ırk sığırlar beslenmektedir. Bu kapsamda süt verimi daha yüksek olan holstein ve montofon ırkı sığırlar tercih edilirken, et üretiminde ise et verimi yüksek olan Simental ırkı hayvanlar beslenmektedir (Foto 140). İşletmede

gerçekleştirilen modern hayvancılık faaliyeti, tarımsal ürün desenini de etkilemekte, hayvan yemi ihtiyacını karşılamak amacıyla yonca ve silajlık mısır ekilmektedir.

Foto 139: Bakırcıoğlu iftliği Gerger Yöresinde Modern Hayvancılık Yapan Bir İşletme Niteliğindedir (Güzelsu Köyü- Karacaviran Mezrası)

Foto 140: Bakırcıoğlu iftliğinde Yabancı İrk Sığırlar Beslenmektedir (Güzelsu Köyü- Karacaviran Mezrası)

3.2.2. Gerger Yöresinde Küçükbaş Hayvancılık

Yöre hayvancılık faaliyetlerinde küçükbaş hayvancılık da önemli yer tutmakla birlikte geçmişe göre oldukça gerilemiş görünmektedir. 2000 yılında Gerger yöresinde 43500 küçükbaş hayvan varlığı söz konusudur. Bunların %64'ünü keçi popülasyonu oluştururken, %36'sını yerli ırk koyunlar teşkil etmiştir (Tablo 54). Yaklaşık oranlarda sağıma konu olan bu hayvanlardan bin tona yakın süt elde edildiği anlaşılmaktadır. Hayvan türü bakımında süt verimine bakıldığında ise, büyükbaş hayvan ırklarından farklı olarak hayvan sayısı oranına yakın bir süt verimini sağlandığı anlaşılmaktadır.

Küçükbaş Hayvan	Toplam	Pay (%)	Yetişkin	Genç-Yavru	Sağılan Hayvan Sayısı (Baş)	Pay (%)	Süt Miktarı (Ton)	Pay (%)
Koyun (Yerli)	15500	36	9500	6000	7440	37	379	39
Keçi (Yerli)	28000	64	19300	8700	12600	63	592	61
Toplam	43500	100	28800	14700	20040	100	971	100

Tablo 54: Gerger İlçesinde 2000 Yılında Küçükbaş Hayvan Varlığı

2015 yılına gelindiğinde hayvan sayısında belirgin bir gerilemenin olduğu görülmektedir. Belirtilen yıl 2000 yılına göre toplam küçükbaş hayvan sayısında %43'lük bir azalma meydana gelerek 24920 olmuştur (Tablo 55). Toplam hayvan sayısında meydana gelen bu azalmanın koyun ve keçi popülasyonunda farklı cereyan ettiği görülmektedir. İki dönem arasında koyun sayısında %61, keçi sayısında ise %32'lik bir azalma meydana gelmiştir (Foto 141 ve Foto 142). Bu verilerden anlaşıldığı üzere, geçmişte büyük sürüler halinde mera otlak sahalarında otlatılmak suretiyle beslenen koyun miktarında dramatik bir düşüşün yaşandığı, besleme koşulları bakımdan koyun ırkına göre daha kanaatkar olan keçi ırkında ise azalmanın daha düşük oranda gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Yörede 2015 yılında sağılan hayvan sayısının %21'ini koyun grubu oluştururken, elde edilen toplam süt miktarının da %16'sı bu hayvan türünden elde edilmiştir. Diğer taraftan mevcut hayvan sayısına bağlı olarak, sağlana sütün büyük bir bölümünün keçilerde elde edildiği görülmektedir.

Küçükbaş Hayvan	Toplam	Pay (%)	Yetişkin	Genç-Yavru	Sağılan Hayvan Sayısı (Baş)	Pay (%)	Süt Miktarı (Ton)	Pay (%)
Koyun (Yerli)	5 970	24	4 170	1 800	2 744	21	225	16
Keçi (Yerli)	18 950	76	16 600	2 350	10 080	79	1 169	84
Toplam	24 920	100	20 770	4 150	12 824	100	1 394	100

Tablo 55: Gerger İlçesinde 2015 Yılında Küçükbaş Hayvan Varlığı

Foto 141: Gerger Yöresinde Keçi Beslenmesi (Eskikent Köyü)

3.2.3. Gerger Yöresinde Kümes Hayvancılığı

Genel hayvancılık sistematığında yer alan diğer bir alan kümes hayvancılığıdır. Büyük ölçüde et ve yumurta tavukçuluğu şeklinde gerçekleştirilen bu üretimde, daha az oranlarda olmak üzere hindi, kaz ve ördek gibi türler de yerini almaktadır. 2000 yılında Gerger yöresinde 25 bine yaklaşan toplam kümes hayvanlarının %70'ini tavuklar oluşturmuştur (Tablo 56). hindiler %18'lik payla ikinci sırada yer alırken, kaz ve ördeklerin sayısı nispeten daha düşük bir oranda gerçekleşmiştir.

Yörede 2015 yılında kümes hayvanları varlığına bakıldığında, 2000 yılına göre toplam hayvan sayısı bakımından çok büyük bir düşüşün yaşandığı izlenmektedir. 2015 yılında 7365 olarak kayıtlara geçen kümes hayvanları sayısında 2000 yılına göre %70'e varan bir azalma meydana gelmiştir. Belirtilen düşüş en fazla oranda ördek sayısında gerçekleşirken (%94), benzer bir oranda düşüş de hindi sayısında meydana gelmiştir (%93). Miktar bakımından büyük ölçüde azalan diğer bir hayvan grubunu ise kazlar

oluşturmuş ve türde düşüş %87 olarak gerçekleşmiştir. Yörede hayvan sayısı bakımından ilk sırada yer alan tavuklarda ise azalış oranı %60 olmuştur.

Foto 142: Gerger Yöresinde Keçi Beslenmesi (Köklüce Köyü)

Sıra	Kümes Hayvanı	Miktar	Pay (%)
1	Et ve Yumurta Tavuğu	17000	70
2	Hindi	4500	18
3	Ördek	2000	8
4	Kaz	1000	4
Toplam		24500	100

Tablo 56: Gerger Yöresinde Kümes Hayvanı Varlığı (2000)

2015 yılında kümes hayvanlarının büyük bir ekseriyetle tavuklardan oluştuğu anlaşılmaktadır (%92). Bunları %4'lük oranıyla hindiler ve aynı oranlarda olmak üzere (%2) kaz ve ördekler takip etmiştir (Tablo 57).

Sıra	Kümes Hayvanı	Miktar	Pay (%)
1	Et ve Yumurta Tavuğu	6800	92
2	Hindi	300	4
3	Kaz	135	2
4	Ördek	130	2
Toplam		7365	100

Tablo 57: Gerger Yöresinde Kümes Hayvanı Varlığı (2015)

3.2.4. Gerger Yöresinde Arıcılık

Türkiye'nin zengin bir flora çeşitliliğine sahip olması, ülkenin hemen her yöresinde birbirinden kalite ve tat olarak farklılaşan çok çeşitli bal üretiminin gerçekleştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Besleyici özellikleri ve yıl boyu tüketilebilme özelliğine sahip olması bal tüketimini çekici kılmakta, talebe bağlı olarak da bal üretimi cazip hale gelmektedir.

Gerger yöresi sadece günümüzde değil, tarihsel süreç boyunca da arıcılık yapılan yörelerden biri durumundadır. 16.yüzyıldaki tahrir defterlerine göre arıcılık Gerger kazasının önemli gelir kaynakları arasındadır. “1519 yılında Gerger kazası ve nahiyelerinde toplam 28 köyde arıcılık yapılmakta olduğu kaydedilmekte, bu sayı 1524 yılında 34 köye, 1530 yılında 59 köye yükselmiş bulunmaktadır. 1560 yılında ise 42 köyde arıcılık yapıldığı kayda geçilmiştir. Belirtilen dönemde Gerger kazasının bütün nahiyelerde bu faaliyet yürütülmüş olmakla birlikte, toplam üretimin %75’ini gerçekleştiren İç-il ve Taş-il nahiyelerinde daha yoğun olarak bal üretimi yapıldığı ifade edilmektedir (Taştemir M., 1999:205)”.

Günümüzde özellikle yörenin orta ve kuzey bölgelerin yüksek kesimlerinde yer alan köylerde arıcılık faaliyetinin gerçekleştirildiği, yine Güneydoğu Torosların güney kesimlerinde yer alan yayla sahalarında da arıcılık için uygun ortam sağladığı görülmektedir (Foto 143 ve Foto 144).

Yörede çok eskiden beri arıcılık faaliyetleri sürdürüyor olmakla birlikte bunun düzenli bir ekonomik faaliyete dönüşmesi 1980’li yılların sonuna doğru olmuştur. “Bu dönemde Gerger Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı imkânlarıyla, İlçe Tarım Müdürlüğü’nün kontrolünde 12 köyde 100 çiftçiyle 500 kovanla uygulanan arıcılık projesi (Aybek Ö.F., 1988:102)” bu alanda gelişmenin tetikleyicisi olmuştur.

Foto 143: Köklüce Köyünde Arıcılık

Foto 144: Kurdek Yaylasında Arıcılık

2000’li yıllara gelindiğinde Gerger ilçesinin 38 köyünde toplam 3910 kovanla arıcılık faaliyeti yürütüldüğü görülmektedir. Belirtilen yıl, yörede 53 ton bal üretimi gerçekleştirilirken, balmumu üretimi kayıtlara yansımamıştır (Tablo 58).

Gerger İlçesi	Arıcılık yapan Köy/İşletme sayısı	Toplam Kovan sayısı	Bal üretimi (ton)	Balmumu üretimi (ton)
2000	38 (köy)	3910	53	0
2015	96 (işletme)	10157	42	1

Tablo 58: 2000 ve 2015 Yıllarında Gerger İlçesinde Arıcılık

2015 yılında arıcılık yapan köy sayısı yerine işletme sayısı kayıtlara geçmiştir. Bu dönemde Gerger’de 96 arıcılık işletmesi bulunurken, kovan sayısı 10157’ye yükselmiştir. 2000 yılına göre kovan sayısında %62’lik bir artış meydana gelmiş olsa da, bu değişim bal üretimine doğrudan yansımamış görünmektedir. Bu dönemde istatistiklere yansıyan üretim miktarı 42 ton’dur.

3.2.5. Gerger Yöresinde Balıkçılık

Gerger yöresi, doğu sınırı boyunca uzanan çok büyük bir göl sahasına sahip olmasına karşın, başta balıkçılık olmak üzere su ürünleri üretimi belirgin ticari boyutta olmaktan oldukça uzaktır. Yöre genelinde yer yer günübirlik ziyaretçilere ikram edilmek üzere yakalanan balıklar kısa sürede tüketime sunularak değerlendirilmektedir. Organize balıkçılığa ilişkin bir faaliyet olmamakla birlikte (balık havuzları gibi) yörede gelecekte bu faaliyetin geliştirilmesine yönelik önemli bir potansiyelin olduğunu da vurgulamak gerekmektedir. Hâlihazırda balıkçılık baraj gölünde doğal olarak çoğalan balıkların yakalanması şeklinde gerçekleşmekte, yine yöre sınırları içinde mahallî olarak tüketime sunulmaktadır.

3.2.6. Gerger Yöresinde Yaylacılık

Gerger yöresinin eskiden beri tarım ve hayvancılık eksenli bir ekonomik yapıya sahip olması ve bu faaliyete dayalı olarak gerçekleşen yaylacılık da özgün karakterler taşımaktadır. Yörede yaylacılık faaliyetinin gerek sosyo-ekonomik ve gerekse mekânsal açıdan temel değişimlerle karşı karşıya olması ve giderek önemini yitirmesi bizi bu faaliyeti daha detaylı ele almaya teşvik etmiştir. Çalışmamızda, Gerger yöresi sınırları dahilinde yer alan Avacık ve Kurdek yaylalarına odaklanılmıştır.

Bilindiği üzere, Anadolu yarımadası çok eskiden beri başlangıçta tam göçebelik sonrasında ise yarı göçebelik ve buna bağlı olarak yaylacılığın

yoğun olarak gerçekleştirildiği coğrafi mekânlardan biridir. Hayvancılık temel ekonomik faaliyetine dayalı olarak gerçekleştirilen nüfus hareketleri genellikle dikey yönde, dağlık sahalarının yükseklerindeki çayır ve mera sahalarına doğru gerçekleşmektedir. Bu faaliyet bir yandan özellikle kırsal nüfus için ikinci bir ekonomik faaliyet alanı yaratırken, bu faaliyetin sonucu olarak mevsimlik olarak kullanılan birçok kırsal yerleşmenin de ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

Geleneksel anlamda yaylacılık; köy halkının hayvanlarına taze ot yedirmek, kışlık ot elde etmek ve kısmen de hava değişimi sağlamak amacıyla mevsimlik olarak köylerinden farklı sahalara göç etmeleri ve dönem sonun da yeniden köylerine dönmeleri hususudur. Bu hareket doğal ortam şartlarından en fazla yararlanmanın bir neticesi olduğu kadar, aynı zamanda çayır ve mera hayvancılığının zorunlu kıldığı bir durumdur.

Geleneksel hayvancılık faaliyetlerinin bir sonucu olan yaylacılık, eskiden beri Anadolu kırsal nüfusu yaşam tarzının önemli bir parçasını oluşturmuştur. Yaylacılığın bu önemi sadece ekonomik boyutuyla değil aynı zamanda mekânsal ve sosyo-kültürel yönden de kendini göstermiştir.

Az veya çok ülkemizin hemen her yöresinde yaylacılık faaliyeti gerçekleştirilmekte, yörelerin sahip olduğu coğrafi özellikler ise her yörenin kendine has yaylacılık geleneklerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

Önceki bölümlerde ifade edildiği üzere, Gerger yöresi, genel coğrafi özelliklerinin bir sonucu olarak tarım faaliyetleri bakımından dezavantajlı bir karakter arz etmektedir. Tarımsal üretime ilişkin kısıtlar ise hayvancılık faaliyetini öne çıkarmakta, bu durum yakın çevrede bulunan çayır ve meralardan maksimum verim sağlamayı gerekli kılmaktadır.

3.2.6.1. Gerger Yöresinde Yaylacılığın Tarihsel Temelleri

Gerger yöresi, Anadolu'nun genel koşullarına bağlı olarak konar-göçerlerin yaygın olarak varlıklarını sürdürdüğü bir saha niteliğindedir. Özellikle plato sahaları ile Toros dağlık kütlesi yüksek kesimlerin oluşturduğu tezat bu iki saha arasında bir mevsimlik nüfus hareketinin yaygın olarak yaşanmasına zemin oluşturmuştur. Gerger yöresi aynı zamanda, yakın dönemlerde Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde güvenlik sorunları nedeniyle pek çok yerde durma noktasına gelen yaylacılık faaliyetlerinin kesintisiz olarak gerçekleştirildiği bir yöre niteliğindedir.

Temelleri konar-göçer yaşam tarzına dayanan yaylacılığın yörede çok eskiden beri uygulanageldiği anlaşılmaktadır. “Konar-göçerler, Osmanlı

Devleti'nin yükselme döneminde Anadolu'nun ve Rumeli'nin çeşitli bölgelerinde yoğun şekilde bulunmuşlardır. Halep ve Şam yöresinden itibaren Diyarbekir, Urfa, Mardin, Antep, Hısn-Mansur (Adıyaman), Behisni, Gerger, Kahta, Malatya, Elbistan,, Maraş, Kars-ı Zulkadriye (Kadirli), Sivas gibi yerlerde yaylak-Kışlak hayatı sürdürmüşlerdir. Bilhassa, Behisni, Hısn-Mansur, Gerger ve Kâhta çevrelerinde Halep Türkmenleri, Bozulus Türkmenleri, Yeni-il Türkmenleri ve Dulkadirli Türkmenleri konar-göçer vasıfları taşımaktaydılar ((Taştémir M., 1999:104)”.

16. yüzyılda Adıyaman ve çevresinde özellikle Behisni ve Hısn-ı Mansur kazalarının yerleşim yerlerinin tamamına yakınının Dulkadirli Türkmenlerine bağlı Maraş yörüklerinden oluşmuştur ((Taştémir M., 1999:106).

“16. yüzyılın ilk yarısında, Gerger-Kâhta kazaları konar-göçerlerin en yoğun olarak bulunduğu kazalardandır. 1519, 1524 ve 1563 yıllarındaki tahrirlerde yer verilen bu gruplar 5 temel grup halinde yer almıştır. Bunlardan birinci grupta kendisine bağlı 10 cemaati bulunan Rişvan Kabilesi, ikinci grupta kendisine bağlı 13 cemaati olan Bezikî Kabilesi, üçüncü grup kendisine bağlı dört bölüğü olan Osmanlı ve Oyratlı Yörükleri, dördüncü grup, kendisine bağlı 1 cemaati olan Kühengli tائفesi ve nihayet beşinci grupta ise bağlı bir cemaati bulunan Araban Taifesidir (Taştémir M., 1999:119)”.

1524 yılında Kâhta-Gerger kazalarının köy nüfusu 16.383 iken, Yörük nüfusu 5.988, şehir nüfusu ise 4.031 olmak üzere toplam 26.402'dir (Taştémir M., 1999:121).

“Hısn-ı Mansûr, Behisni ve Kâhta'daki aşiretlerin 19. yüzyıldaki sosyal hayat tarzlarına bakıldığında bu aşiretlerin genel olarak yerleşik bir hayat sürdürdükleri görülmektedir. Bununla birlikte geçim kaynakları hayvancılık olduğundan yaz aylarında hayvanlarını otlatmak için “yayla” denilen yüksek dağlara, serin tepelere çıkardıkları, bu yönüyle sadece yaz aylarında bile olsa “haymenişin (çadır halkı)” olarak yaşadıkları görülmektedir Yaz aylarını geçirdikten sonra köylerine dönen aşiretler, diğer yaz mevsimine kadar köyden dışarı çıkmazlardı (Arslan R., 2009:120).

“1800'lü yılların sonunda bölgenin en büyük sorunlarından biri aşiretler ve onların yerleşik hayata geçirilmesi olmuştur. Anadolu'nun genelinde karşılaşılan bu sorunun çözümü için uzun süre mücadele verilmiştir. Belirtilen dönemde yörenin bağlı olduğu Diyarbekir vilayetinin göçer nüfusun en fazla olduğu vilayetlerden biri olması, bu sorunun yörede daha da çözülmesi öncelikli bir sorun olmasını berberinde getirmiştir. Burada

karşılaşılan sorun sadece aşiretlerin yerleşik hayata geçirilmeleri değil, aynı zamanda onların yerleşik hayatta kalmalarının sağlanmasıydı. Hem bir medeniyet ölçüsü olarak görülmesi ve hem de göçerlerin göç yolları üzerindeki yerleşik ahaliye ait ekili alanlara zarar vermeleri ve zaman zaman kendi aralarında ciddi boyutlara ulaşan çatışmaların olması, aşiretlerin yerleşik hayata geçirilmelerini gerekli kılmaktaydı. Ancak yerleşik hayata geçmeleri teşvik edilen aşiretlerin, bu yeni hayat tarzına uyum sağlamakta zorlanmaları, onların buldukları ilk fırsatta göçer hayata dönme arzusunda olmaları sorunun çözümünü güçleştirmiş ve zaman almasına sebep olmuştur (Atalay, T., 2008:162)”.

19.yüzyıl sonlarına doğru aşiretlerin tamamının iskânından önce yerleşiklerle aşiretler veya aşiretlerin kendi aralarında yaşadıkları anlaşmazlıklar nedeniyle yörede ciddi asayiş sorunları ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Atalay, T., 2008:151).

“19.yüzyıl sonlarında Adıyaman yöresinde aşiretlerin tamamı meskûn idi. Ancak bazıları yaz aylarında hayvanlarını yaylaya çıkarıyor, orada çadırlarda barınıyorlar, kışa yaklaşıldığında da tekrar köylerine dönüyorlardı (Öztürk S., 2008:129)”.

1980’li yıllarda “İlçenin 44 köy ve 107 mezrasına serpilmiş 14 aşiret yaşamaktaydı. Bu aşiretlerden özellikle hâlihazırda yaylacılık faaliyetine katılan köylerde yaşayanlar; Konya’nın Cihanbeyli ilçesinden gelerek ilçenin Aşağı Dağlıca, Burçaklı, Çamiçi, Açma ve Kesertaş köylerini kurmuş ve halen bu köylerde ve ilçe merkezinde yaşamakta olan Cüler Aşireti, Şanlıurfa’daki mevcut Kırvar aşiretinin bir kolu olan ve Gündoğdu, Eskikent, Gönen, Demirtaş ve İlçe Merkezinde yerleşik olan Kırvar Aşireti, Malatya’nın Pütürge ilçesinden geldikleri bilinen ve Yukarıdağlıca köyünde yerleşik olan Zeruşağı Aşireti sayılabilir (Aybek, Ö.F., 1988:48-49).

3.2.6.2. Gerger Yaylalarının Fiziki Coğrafya Özellikleri

Çalışmanın bu bölümünde Gerger yöresinde Güneydoğu Torosların bir parçası olan Malatya Dağlarının Gördük Dağlık kesimini kapsayan yayla sahaları detaylı olarak incelenmiştir. Bu saha aynı zamanda Malatya-Adıyaman il sınırını da teşkil etmekte ve dağlık sahanın güney yamaçları geçmiştir beri Gerger köylerinin yayla sahası olarak kullanılmaktadır (Harita 28).

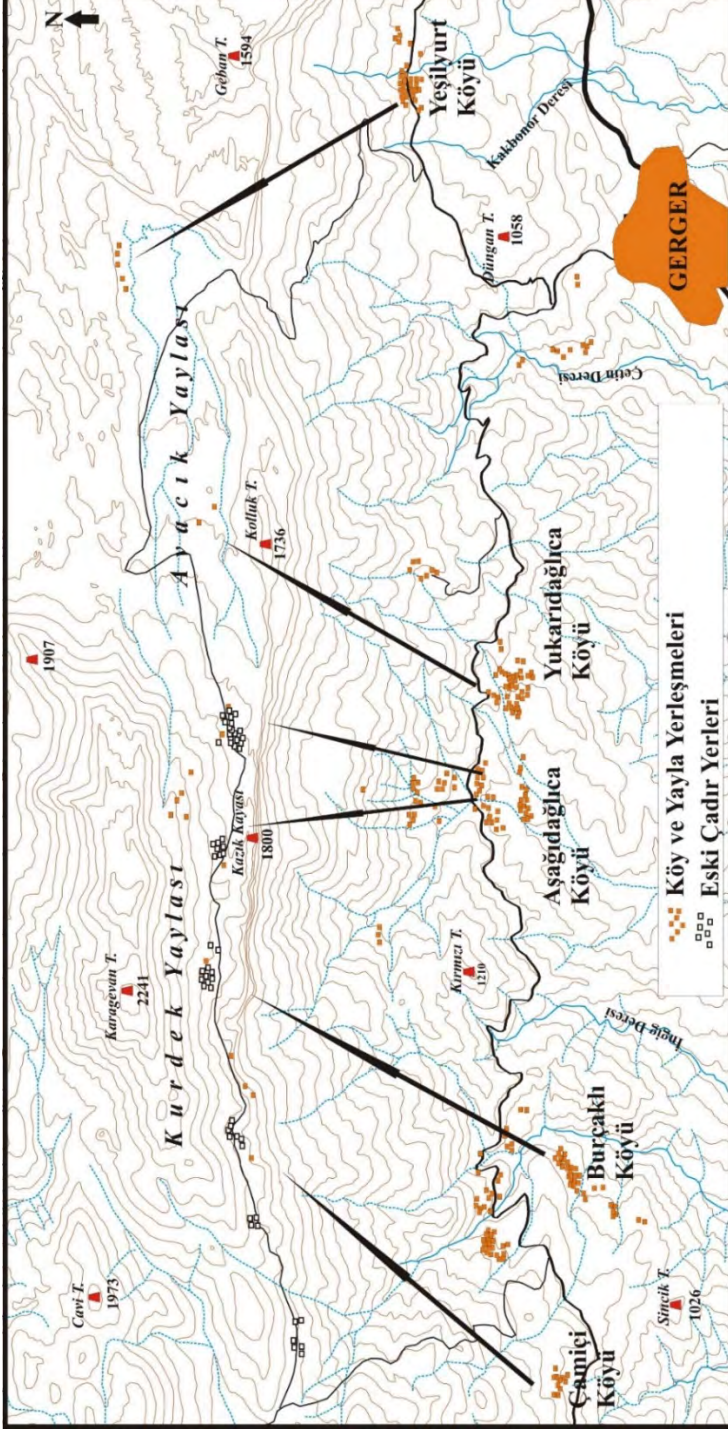

Harita 28: Gerger Yaylaları Lokasyon Haritası.

Aslında birbirinin devamı olan bu yayla sahaları, bir eşikle birbirinden ayrılmakta, doğuda yer alan bölümü Avacık Yaylası, batıdaki kesimi ise Kurdek yaylası adını almaktadır. Belirtilen yayla sahaları birbirinin devamı niteliğinde olmakla birlikte, topografik özellikleri bakımından oldukça farklı nitelikler taşımaktadır. Bu çerçevede Avacık yaylası daha düz bir görünüm sergilerken Kurdek yaylası yamaç eğimlerinin daha yüksek olduğu bir topografik görünüme sahiptir (Harita 29).

Adı geçen yayla sahalarından Avacık yaylası (halk dilinde zaman zaman Ovacık adıyla da anılmaktadır) topografik görünümü açısından dağlık alanın zirvesinde bir çöküntü sahasını (dağ içi depresyonu) oluşturmakta ve adeta küçük bir ova görünümü almaktadır.

Doğu, Kuzey ve Güney yönlerden keskin yamaçlara sahip tepelik alanlarla çevrelenmiş olan (Foto 145). Avacık yayla sahasının merkezi bölümü ise mevsimlik küçük derelerle kısmen derine doğru aşındırılmak suretiyle dalgalı bir görünümün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Harita 29: Avacık ve Kurdek Yaylalarının Topografik Görünümü.

Foto 145: Avacık Yayla Sahası Genel Topografik Görümünü

Güneydoğu kesiminde Yeşilyurt köyü kuzeyinde dar bir boğazla sahaya geçilebilirken, kuzeybatı bölümünde, Pütürge ilçesinin Esencik köyüne erişimi de sağlayan küçük bir geçit sonrasında, tedricen eğim değerleri artan Kurdek yayla sahasına geçilmektedir.

Çok geniş bir saha kaplamamakla birlikte, Çalışma sahasının genel topografik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda yörenin sayılı düzlük alanlarından bir olduğu kabul edilebilecek olan Avacık yayla sahasında küçük dereler söz konusudur. Yaz aylarında tamamen kuruyan bu dereler kışın yağış ve ilkbaharda kar sularının saha içinde hareketine olanak tanımaktadır (Foto 146). Sözü edilen dereler ilkbaharla birlikte yüksek boylu otlarla kaplanırken, yaz sonuna doğru ise kurumakla birlikte oluşturdukları nemli ortam dolayısıyla kısıtlı bir taze ot imkânı sunmaktadır.

Muhtemeldir ki adını üzerinde yer aldığı Gördük dağlarından esinlenerek ve dönüşerek alan Kurdek yaylası, topografik özellikleri bakımından daha sert özellikler taşımaktadır. Yayla sahası, genel hatlarıyla kuzeyinde yer alan yüksek eğimli zirve sahası ile güneyinde adeta uçurum halini alan saha arasındaki nispeten daha düşük eğimli yamaç sahasından oluşmaktadır (Foto 147).

Foto 146: Avacık Yayla Sahasında Küçük Dere

Foto 147: Kurdek Yaylasının Güneyden Görünümü

Kurdek yaylasını oluşturan yamaç sahası doğu bölümünde daha geniş bir alan kaplarken, batı bölümünde ise, her iki zirve sahası bir birine yaklaşmakta ve nihayet dar bir şerit halini almaktadır (Foto 148).

Foto 148: Kurdek Yaylası Batı Kesimi

Kurdek yaylasında yaylacılık faaliyetlerinin gerçekleştirildiği yamaç sahasının kuzey ve güney kesimlerinde yörenin en yüksek ve eğimli zirveleri yer almış bulunmaktadır. Sahanın kuzeyinde yüksekliği 2241 m’yi bulan Karagevan tepesi, yine 2000 m’nin üzerinde bir yüksekliğe sahip olan Ziyaret kayası ve Kombert kayası bir sıra halinde yer almaktadır.

Eğim değerlerinin oldukça yüksek olması ve yamaç sahasının dar bir şerit halinde uzanması sahada bir akarsu ağının oluşmasına imkân verdimemiştir. Yer yer yüzeye çıkan ve yaylacılık faaliyeti için hayati önem taşıyan küçük kaynakların (Foto 149) önlerinde küçük vadiler oluşmuş olmakla birlikte belirgin bir vadi sisteminden söz etmek mümkün değildir.

Diğer taraftan yayla sezonunun başladığı Mayıs ayından itibaren Haziran ayı başlarına kadar yayla sahalarında küçük dereler ve daha büyük miktarda suyun aktığı çeşmeler söz konusu olmakla birlikte, belirtilen tarihten itibaren su miktarı giderek azalmakta, gerek insanların kullanımı ve gerekse hayvanların su ihtiyacının karşılanmasında geçmişte yaygın bir şekilde kar çukurlarından faydalandığı öğrenilmektedir. Kış mevsimi boyunca yağın karın yöredeki çukur alanlara dolmasıyla ve kar örtüsünün basınçla sertleşmesi sonunu yaz aylarının ortalarına kadar çıkarılarak değerlendirilebildiği bu uygulama günümüzde neredeyse tamamen terkedilmiştir.

Foto 149: Kurdek Yaylasında eşme

3.2.6.3. Gerger’de Yaylacı Köylerin Coğrafi Özellikleri

Gerger yaylaları olan Kurdek ve Avacık yayla sahalarından farklı köylerden gelen yaylacı köylüler faydalanmaktadır. Avacık yaylasını her ne kadar uzunca bir süre sadece Yeşilyurt köylüleri kullanmış olsa da, yakın geçmişte yayla sahasının batı bölümünün bir kesimi Yukarıdağlıca köyü sakinlerine satılması neticesinde, adı geçen yayla sahasını bu iki köyün kullanmakta olduğu ifade etmek mümkündür. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken husus, Yukarıdağlıca köyü yaylacılarının Avacık yaylasına yakın olan batı kesimde konumlandığı ve geleneksel olarak Avacık yaylası yaylacılarıyla herhangi bir temasının ve etkileşiminin olmamasıdır. Bu bakımdan Yukarıdağlıca köylülerinin kullandığı saha ve geçmişte kullandıkları Kurdek yaylasının gelenek ve sosyal alışkanlıklarına daha yakın olduklarını ifade etmekte yarar olacaktır.

Diğer taraftan Aşağıdağlıca, Burçaklı ve Çamiçi köylülerinin ise Kurdek yaylasını kullandığını, bu haliyle adı geçen iki yayla sahasını 5 köyün kullanmakta olduğunu ifade etmek mümkündür.

Avacık yaylası Yeşilyurt köyüne yaklaşık 5 km mesafede yer alırken, Gerger şehir merkezine uzaklığı ise 8 km kadardır. Fiziki mesafe olarak çok

uzak sayılmamakla birlikte, özellikle sert topografik şartlar ve yüksek eğim değerleri nedeniyle zorlu bir yolculuk gerektirdiğini de ifade etmek gerekir.

Kurdek yaylası ise, Gerger ilçe merkezine 13 km kadar uzaklıktadır. Bu mesafe yaylaya batı yönünde çıkılmak istendiğinde 18 km'yi bulmaktadır. Belirtilen yayla sahasını kullanan Aşağıdağlıca, Yukarıdağlıca, Çamiçi ve Burçaklı köylülerinin bu iki yoldan birini tercih etmeleri zorunludur. Çünkü neredeyse uçurum olarak tarif edilebilecek sert topografik koşullar bu köylerden doğrudan yayla sahalarına kısa yoldan geçişi engellemektedir.

Her iki yayla sahasına da Mayıs ayı ortalarında (15 Mayıs gibi) çıktığı, bu çıkış sırasında herhangi bir ara durak olmadığı ve doğrudan yayla sahasına gidildiği anlaşılmaktadır. Yayadan dönüşün ise en geç ekim ayının başlarında (5-10 Ekim) gerçekleştiği öğrenilmektedir.

Gerger'de yaylacı köylerin nüfus özelliklerine baktığımızda, daha ziyade küçük nüfuslu köyler niteliğinde olduklarını görmekteyiz (Tablo 59). Genel hatlarıyla Gerger yöresinde yaylacılık faaliyetine katılan köylerin 1985 yılına kadar artış eğilimi gösterdiği, bu tarihten sonra ise dramatik düşüslere sahne olduğu görülmektedir (Grafik 32).

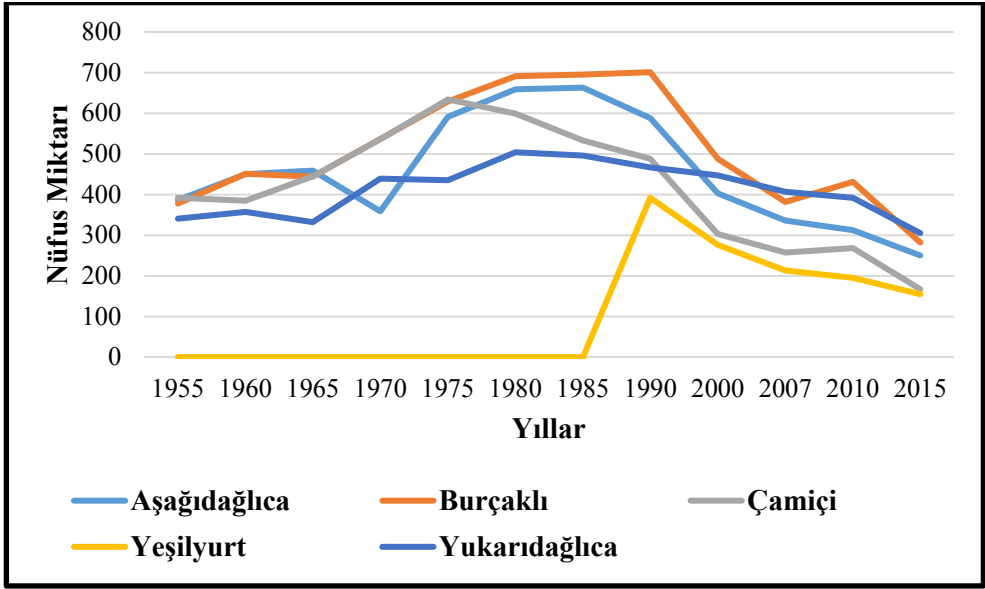
Belirtilen çerçevede adı geçen 5 köyün 1955 yılında toplam nüfusu 1500'e yaklaşırken, bu dönemde köylerin nüfuslarının büyüklük açısından (300-400 kişi arası) birbirine yakın değerler gösterdikleri görülmektedir. (Yeşilyurt köyü 1955-1985 yılları arasında henüz köy tüzelkişiliğine sahip değildir).

Toplam köy nüfusunun 1643'e yükseldiği 1960 yılında Çamiçi köyünde düşük bir oranda nüfus azalması meydana gelmiş, diğer köylerde az veya çok bir nüfus artışı söz konusu olmuştur. Belirtilen artışla birlikte Aşağıdağlıca ve Burçaklı köylerinin nüfusları 450 ve üzeri bir rakama ulaşırken, Yukarıdağlıca köyü 357 kişiye yükselmiştir.

Toplam köy nüfusunun 1680'e yükseldiği 1965 yılında bu kez Çamiçi köyü nüfusunda bir önceki döneme göre belirgin bir artış yaşanırken, Burçaklı ve Yukarıdağlıca köylerinde azalma meydana gelmiştir. 1970 yılında Burçaklı ve Çamiçi köylerinin nüfusu ilk kez 500'ün üzerine çıkarken, Yukarıdağlıca köyü nüfusu ise ilk kez 400'ün üzerine yükselmiştir. Belirtilen yıl Aşağıdağlıca köyü nüfusunda ise belirgin bir azalma meydana gelmiştir.

Gerger Yaylacı Köyler	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2007	2010	2015
Aşağıdağlıca (Aşağı Erbaun)	386	450	459	359	591	659	663	588	403	336	312	250
Burçaklı (Jandırvenk)	378	451	444	537	629	691	695	701	488	382	431	282
Çamiçi (Şengil)	392	385	445	536	634	599	533	488	303	257	268	167
Yeşilyurt (Venk)	0	0	0	0	0	0	0	392	276	213	195	155
Yukarıdağlıca (Yukarı Erbaun)	341	357	332	439	435	504	496	467	447	407	392	305
Yaylacı Köyler Toplam	1497	1643	1680	1871	2289	2453	2387	2636	1917	1595	1598	1159
Gerger İlçesi Toplam	19749	22494	26723	29395	30820	30380	32618	32587	27208	25811	24622	19561

Tablo 59: Gerger İlçesinde Yaylacılık Faaliyetine Katılan Köylerin Nüfuslarının Gelişimi

Grafik 32: Gerger Yöresinde Yaylacılık Faaliyetine Katılan Köylerin Nüfus Gelişimi

Toplam nüfusun 2289 olduğu 1975 yılında Yukarıdağlıca köyünde küçük bir oranda olsa da nüfus azalması devam ederken, diğer köylerde belirgin artışlar yaşanmıştır. Bu çerçevede Burçaklı ve Çamiçi köylerinin nüfusu 600'ü aşmış, Aşağıdağlıca köyünün nüfusu ise bu miktara yaklaşmıştır

Toplam köy nüfusunun 1453 olduğu 1980 yılında Aşağıdağlıca ve Burçaklı köyleri nüfusunda artış, diğer köylerde ise azalış meydana gelmiştir. Bu dönemde Aşağıdağlıca köyü ilk kez 600 nüfusun üzerine çıkarken, Çamiçi köyü nüfusu bu değerin altında seyretmiştir.

Toplam köy nüfusunun 2387'ye gerilediği 1985 yılı Gerger'de yaylacı köylerin nüfuslarını bir önceki döneme göre büyük ölçüde korunduğu bir yıl olmuştur. Bazı köylerde küçük artışlar meydana geldiği gibi bazılarında ise, yine küçük miktarlarda azalmalar söz konusu olmuştur.

Toplam yaylacı köy nüfusunun 2636'ya yükseldiği 1990 yılı, Yeşilyurt köyünün de resmi istatistiklerde yer aldığı yıl olmuştur. Bu köyün belirtilen yıl nüfusu 392 olarak kayıtlara geçmiştir. Bu dönem Burçaklı köyü nüfusunda bir artış söz konusu olurken, diğer köylerin tamamında ibre azalış yönünde seyretmiştir. Burçaklı köyü 1990 yılında ulaştığı 701 nüfusıyla sadece kendisinin değil, aynı zamanda çalışma alanımız dahilinde yer alan tüm yaylacı köyler içinde en yüksek nüfus miktarına ulaşan köy olmuştur. Bu arada Yeşilyurt köyü Eskikent (Temsiyas) köyünün bir mezrası iken köy tüzel

kişiliğine kavuştuğundan, bu idari değişikliğin diğer yaylacı köylerin nüfusları üzerinde etkisi olduğu söylenemez.

2000 yılında yaylacı köylerin toplam nüfusu 1917'ye gerilemiştir. Bu dönemde, Yukarıdağlıca köyünde nispeten daha düşük olmakla birlikte diğer köylerde nüfusta dramatik azalmalar gözlenmektedir. Toplam nüfusun 1595'e gerilediği 2007 yılında da benzer eğilim devam etmiş, Yukarıdağlıca köyü hariç diğer köyler 400 nüfusun altında kalmışlardır.

2010 yılında yaylacı köylerin toplam nüfusu 1598'e yükselmiştir. Bu küçük artış, diğer köylerde nüfusta azalma eğilimi devam ederken, Burçaklı köyü nüfusundaki artıştan kaynaklanmıştır.

2015 yılı, 1955 yılından itibaren yaylacı köylerin toplam nüfusunun en düşük düzeye gerilediği yıl olmuştur. Belirtilen yıl köylerin toplam nüfusu 1159 olurken, tüm köylerde farklı ölçeklerde nüfus azalması söz konusu olmuştur. 2015 yılı verilerine göre sadece Yukarı dağlıca köyü nüfusu 300'ün üzerinde seyretmiş, Yeşilyurt ve Çamiçi köyleri ise 200'ün altında bir nüfusu sahip olmuşlardır.

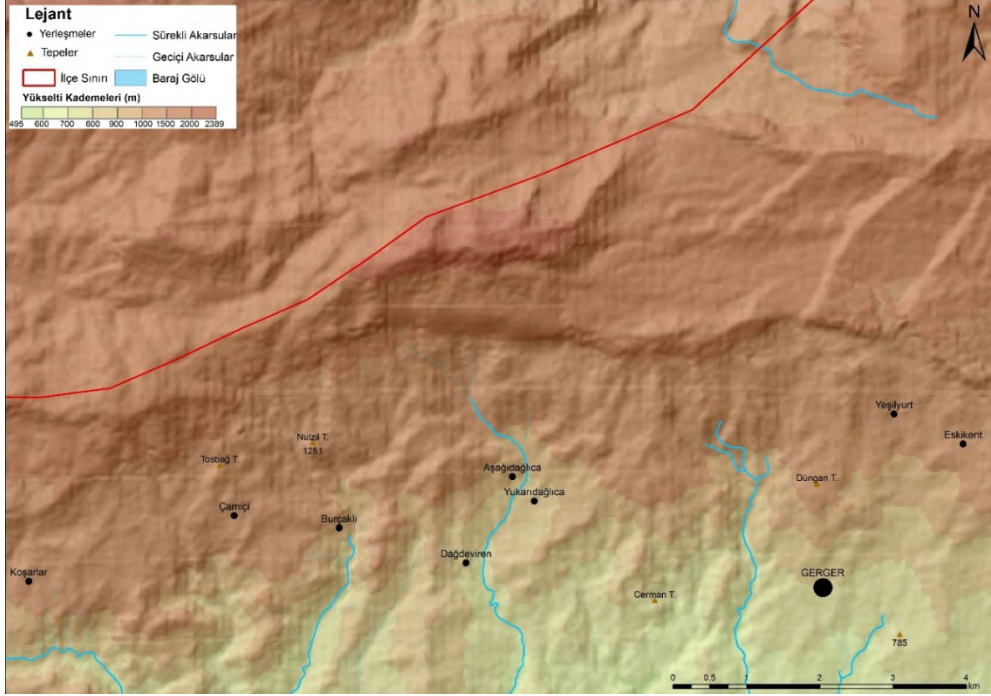
Yaylacı köylerin nüfuslarının tarihsel gelişimde kısaca ele alınabilecek diğer bir husus ise en yüksek nüfus miktarlarına ulaştıkları yılların birbirinden farklı olmasıdır. Dolayısıyla adı geçen köylerde senkronize bir azalma ve artıştan söz etmek pek mümkün görünmemektedir.

Yaylacı köylerin toplam nüfusu 1955 yılında 1497 iken, bu miktar 1990 yılında en yüksek seviyesine ulaşmış ve önceki döneme göre %64'lük artış yaşanmıştır. 2015 yılında gelindiğinde ise köylerin toplam nüfusu 1159'a gerilemiş ve 1955 yılına göre dahi %23'lük azalma göstermiştir.

Köyler konumları açısından ele alındığında, Kurdek ve Avacık yaylalarını kullanan köylerin tamamının Toros dağlık silsilesinin bir parçasını oluşturan Gördük dağının güney yamaç sahasında konumlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Adı geçen dağlık sahanın dik eğimli yamaçlarından güneye doğru eğimin azaldığı küçük tepe üstü düzlüklerin meydana geldiği sahalar köyler için uygun yerleşim alanları oluşturmuşlardır (Harita 30).

Yaylacı köylerden en doğuda yer alan **Yeşilyurt köyü**, hemen kuzeyinde yer alan yüksek ve eğimli arazinin yamacında Venk deresinin her iki kıyısında 1090 m irtifada yerleşik durumdadır. Toplu bir yerleşme formuna sahip olan köy, daha ziyade yamaç sahasına doğru yerleşim alanına genişletmiş, kısmen de içinden geçen yol boyunca uzanış göstermiştir (Foto 150). Köyün güneyi ise tamamen tarımsal arazilere ayrılmış bulunmaktadır.

Yaklaşık 40 civarında meskenin yer aldığı köy, Gerger ilçe merkezinin hemen kuzeyinde 5 km mesafede yer almaktadır.

Harita 30: Gerger Yöresi Yaylacılı Faaliyetine Katılan Köylerinin Konum Özellikleri

Venk deresi ve köyün içinde yer alan çeşmeler, köyün etrafında yeşil bir kuşağın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Eski adı Venk olan köy sahip olduğu yeşil örtüyle yeni adı olan Yeşilyurt kavramını hak eden bir yeşilliğe sahiptir (Foto 151).

Avacık yaylasını kullanan Yeşilyurt köyünde hemen her türlü sebze ve meyve yetiştirilebilmekte, bağ alanları da önemli bir yer tutmaktadır. Ancak son dönemlerde yaşanan su sıkıntısı tarımsal üretimi güçleştirmekte, bu durum uzun yıllardır uygulanan sulama sırasına mutlak riyeti veya takibi zorunlu kılmaktadır. Adı geçen köyde tarımsal üretim büyük ölçüde kendi ihtiyacına yönelik gerçekleşmekte, kısmen ise başta İstanbul olmak üzere büyükşehirlerde alıcılarına ulaştırılmaktadır.

Gerger yöresinde yaylacılık faaliyetine katılan ve ismi “dağlıca” ile biten iki köy bulunmaktadır. Bu köyler buldukları topografik üniteye uygun olarak “aşağı” ve “yukarı” dağlıca olarak ayrılmaktadır.

Foto 150: Yeşilyurt Köyü (Google Earth 2016)

Foto 151: Yeşilyurt köyü Çevreleyen Yeşil Kuşak

Gerger ilçe merkezinin kuzeybatısında yer alan **Yukarıdağlıca köyü**, Erbaun deresinin doğusunda yer alan sırt bölgesinde 960 m irtifada konumlanmış bulunmaktadır. Köyün eski adı Yukarı Erbaun'dur.

Genel hatlarıyla toplu bir yerleşim formu gösteren Yukarıdağlıca köyü öbekler halinde birkaç üniteden oluşmaktadır (Foto 152). Güneybatı ve batı bölümlerinde nispeten eğimli yamaç sahasında tarım arazileri göze çarparken, diğer yönlerden kısıtlayıcı topografik karakterler kendini göstermektedir (Foto 153). Bu sahadaki köyleri Gerger ilçe merkezine bağlayan yolun güneyinde yer alan Yukarıdağlıca köyü Gerger ilçe merkezine 5 km uzaklıkta bulunmaktadır.

Foto 152: Yukarı Dağlıca Köyü Yerleşim Sahası (Google Earth 2016)

Büyük ölçüde Avacık yaylasının batı kesimini kullanan Yukarıdağlıca köyü sakinleri, köy sahasında tarımsal arazilerin son derece kısıtlı olmasının da etkisiyle yayla sahasında tarımsal üretim gerçekleştiriminin çabası içine girmişlerdir.

Dağlıca isminde diğer köy ise **Aşağıdağlıca köyü**dür. Eski adı Aşağı Erbaun olan köy Erbaun deresinin vadi tabanı ile yamaç sahalarda 926 m irtifada konumlanmıştır.

Önceki köylerden farklı olarak daha gevşek bir yerleşim formuna sahip olan Aşağıdağlıca köyünün büyük bir bölümü vadi tabanına yakın bir sahada konumlanmış ise de, hem yamaç ve hem de sırt bölgelerine doğru da bir yayılış söz konusudur (Foto 154) .

Foto 153: Yukarı Dağlıca Köyü.

Foto 154: Aşağı Dağlıca Köyü (Google Earth 2016)

Köyün yerleşik olduğu vadi boyunca, bölge geneline göre önemli sayılabilecek tarımsal arazilere sahip olan Aşağıdağlıca köyü modern binaları

ve yerleşim sahanın genişliğiyle dikkati çekmektedir (Foto 155). Aynı zamanda köye ait modern bir köy konağının varlığı da adı geçen köyü diğer köylerden farklılaştıran hususardan biridir.

Bölgedeki köyleri Gerger ilçe merkezine bağlayan yolun kuzey ve güneyinde yayılış gösteren Aşağıdağlıca köyünde 60 civarında mesken sözkonusudur. Büyük ölçüde Kurdek yaylasını kullanan Aşağıdağlıca köyü ilçe merkezine 5 km kadar uzaklıktadır.

Foto 155: Aşağıdağlıca Köyünde Modern Binalar

Eski Adı Jandırvenk olan **Burçaklı köyü**, Aşağıdağlıca köyünün batısında Doğu-Batı yönünde uzanan dağlık sahanın yamaç kesiminde 945 m irtifada konumlanmış bulunmaktadır. Birden fazla ünitelerden oluşan köyde parçalı bir yerleşim formundan söz etmek mümkündür (Foto 156). Köyün hafif eğimli bir yamaç sahasında yerleşik olması özellikle tarımsal üretime ayrılacak arazini kısıtlı olmasını beraberinde getirmiştir (Foto 157).

Burçaklı köyünün oluşturan ünitelerin bir bölümü köyü ilçe merkezine bağlayan ana yolun kuzeyinde yer alırken bir bölümü ise güneyinde konumlanmış durumdadır. Toplam 80 kadar meskenin izlenebildiği köyün ilçe merkezine uzaklığı ise 13 km'dir. Adı geçen köy Kurdek yayla sahasından faydalanan köylerden biridir.

Gerger yöresinde yaylacılık faaliyetine katılan köylerden bir diğeri de **Çamiçi köyü**dür. Eski adı Şengil olan köy, yine yamaç sahasında konumlanmış durumdadır. Gergerde yaylacı köyler arasında en yüksek rakımda konumlanmış köy niteliğinde olan Çamiçi köyü denizden 1450 m yükseklikte yer almaktadır (Foto 158).

Foto 156: Burçaklı Köyü (Google Earth 2016)

Foto 157: Burçaklı Köyü Genel Görünüm

Foto 158: Çamiçi Köyü Toplu Yerleşme (Google Earth 2016)

15 kadar meskenin yerleştiği köy tek ünitelerden oluşan toplu bir köy formundadır (Foto 159). Bulunduğu topografik şartlar nedeniyle geniş tarım arazilerinden söz etmek mümkün değildir. Köyü ilçe merkezine bağlayan yolun üst kesiminde yer alan köy, İlçe merkezine 14 km mesafededir. Adı geçen köy de Kurdek yayla sahasından faydalanan köylerden biridir.

Foto 159: Çamiçi Köyü (Panoramio 2016)

3.2.6.4. Gerger Yaylalarında Mekânsal Değişim

Gelişen ve değişen şartlar ve talepler mekân üzerinde bir takım farklılaşmaların yaşanmasını zorunlu kılmaktadır. Diğer taraftan mekân özelliklerinden ve potansiyelinden daha iyi faydalanma istek ve beklentileri mekân üzerinde insan eliyle değişikliklerin yapılmasına zemin hazırlamaktadır.

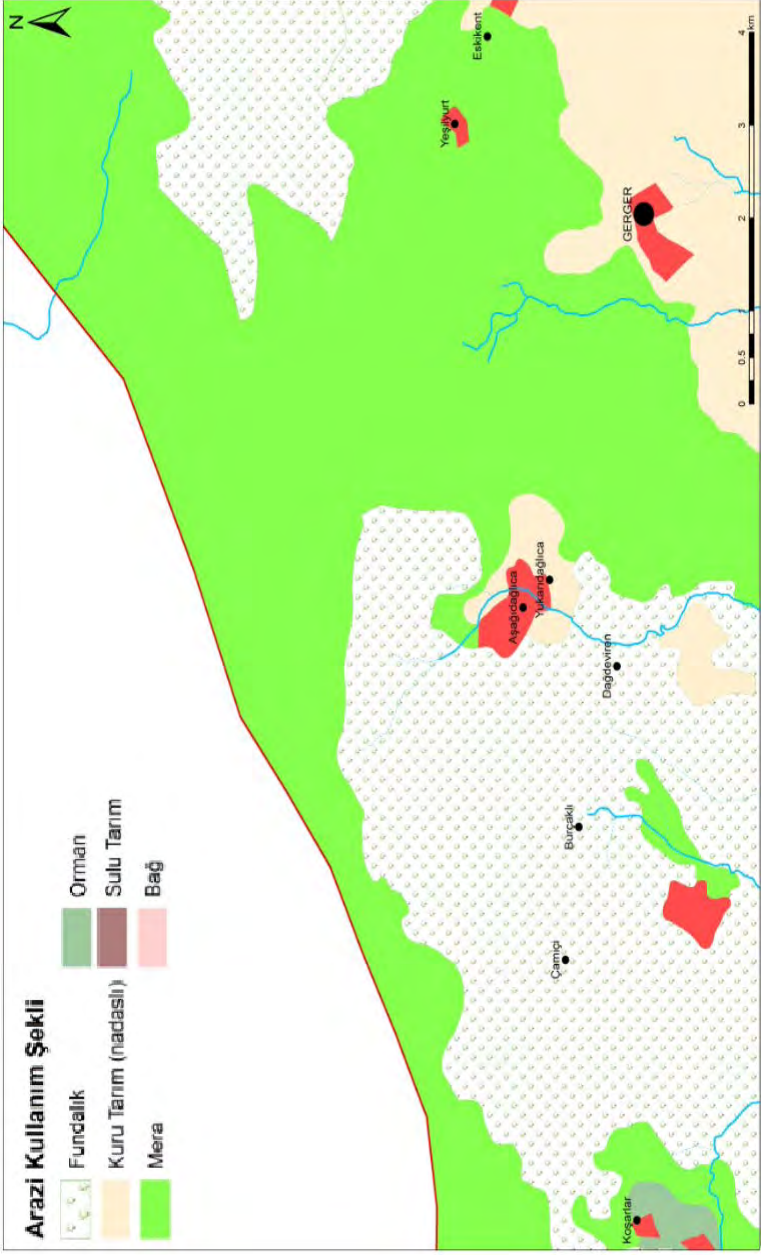
Gerger yaylalarından yüzyıllardır fazlaca bir müdahale olmadan gerçekleştirilen mekândan faydalanma son 10-15 yılda hızlı bir değişim sürecine girmiş bulunmaktadır.

Mekânsal değişimin birinci boyutu **arazi kullanımıyla** alakalıdır. Yayla sahalarının genel nitelikleri açıdan mera sahası sınıflandırmasına tabi olduğu görülmektedir (Harita 31). Bu yönüyle belirtilen sahaların hayvan beslenmesine yönelik olarak değerlendirilmesi doğal bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

Uzunca bir süre belirtilen niteliğe uygun olarak faydalanılan bu mera sahalarının zaman içinde kısmi değişime uğradığı, bir yanda tarımsal üretim devreye girerken, diğer taraftan konutlaşmanın hız kazandığı izlenmektedir. Yayla sahalarında köklü bitkiler son derece sınırlı miktarda yer alırken, yöre halkı tarafından tarımsal amaçlı olarak düzenlenen arazilerin çevrelerinde yer alan çeşitli meyve ağaçları yeşil noktalar olarak belirlemektedir.

Geçmişte köylülerin neredeyse tamamının iştirak ettiği yaylacılık faaliyetinde hayvanlarına yeteri kadar ot sağlama (hem mevcut otlatmada ve hem de kışlık ot sağlamada) önemli bir rekabet ve çekişmenin ve hatta mücadelenin varlığı söz konusu iken, günümüzde gerek yaylaya çıkan ailelerin sayısı ve gerekse buna bağlı olarak oldukça azalan hayvan sayısı, bu tür bir rekabetin gerilerde kalmasına neden olmaktadır. Belirtilen rekabet ve paylaşımın adaletli olarak yürütülmesine yardımcı olan bazı geleneklerin de artık uygulanmadığı görülmektedir.

Bilindiği üzere mesken, insanoğlunun toplayıcılık evresinde mağaraları kullanmasıyla başlayan ve günümüzde oldukça kompleks yapılarla devam eden bir sürece işaret etmektedir. Önceki bölümlerde ele alındığı üzere, Gerger yöresinde sadece köylerde yer alan meskenlerde değil aynı zamanda yaylalarında barınma amaçlı kullanılan konutlarda da belirgin değişimler karşımıza çıkmaktadır.

Harita 31: Avacık ve Kurdek Yayla Sahaları ve Yakın Çevresinde Araziden Faydalanma.

Konutlaşmada meydana gelen değişim hem Avacık ve hem de Kurdek yaylasında benzer bir süreçle karşımıza çıkmakla birlikte, **geleneksel yayla meskenlerinin** farklı olması onları birbirinden ayırmaktadır. Birbirine komşu sahalarda yaylacılık faaliyeti sürdürmelerine karşın Kurdek yaylasındaki “kıl çadır” eksenli yayla meskeni yapısı, Avacık yaylasında yerini “Hol” adı verilen ve topografik özelliklerden destek alınarak gerçekleştirilen geleneksel meskenlere bırakmaktadır. Hâlihazırda ise Yayla sahalarında kullanılan kıl çadır ve hol adı verilen yayla meskenleri yerini hızla betonarme yapılara bırakma eğilimindedir.

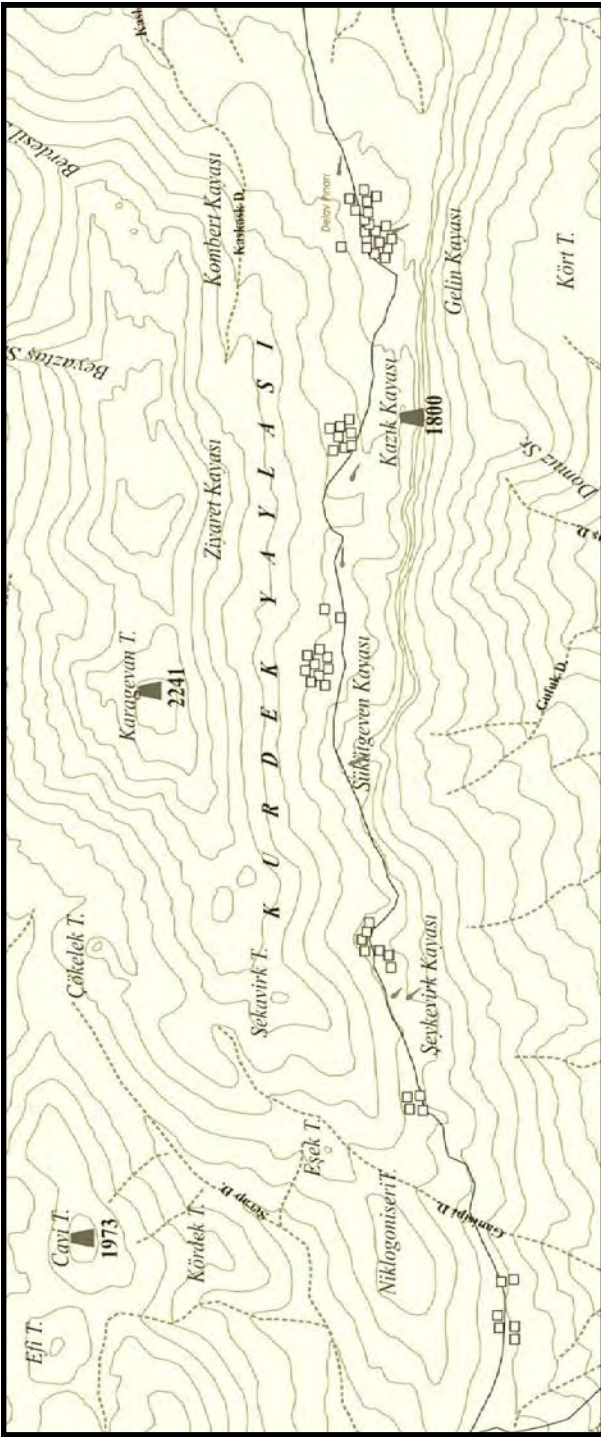
Çadırlar çeşitli tiplerde Anadolu'nun hemen her yöresinde tarihsel süreç boyunca yoğun bir şekilde kullanılagelmiştir. Bütünüyle doğal ve beşeri çevre koşullarından faydalanan ve ona uyum sağlayan meskenler olan çadırlar, kolay kurulup toplanması ve taşınmasının sağladığı avantajlar dolayısıyla uzun bir zaman periyodunda göçebe ve yarı göçebe yaşam tarzının vazgeçilmez meskeni olmuşlardır. Diğer taraftan çadır örtüsü oluşturmada kullanılan ve genellikle keçi kılından örülerek oluşturulan örtülerin imal edilmesinin de aynı zamanda bir dokuma el sanatı şeklinde yaygın olarak icra edilmesini beraberinde getirmiştir.

Geçmişte Kurdek yaylasında gruplar halinde kurulan çadırlar adeta çadır mahalleleri oluşturmuştur (Harita 32, Foto 160). Çadır gruplarının konumlanacağı saha daha önceden belirlenmiş sahalardan olduğundan gelişigüzel bir yayılış yerine toplu bir görünüm ortaya konulmuştur.

Diğer taraftan çadırların konumlanacağı yer çoğunlukla bir pınarın yanında ve düzenlenmiş olarak belirginleşmektedir. Çadırların kurulacağı yer mümkün olduğu kadar düzleştirilerek çevresi taş duvar örülme suretiyle daha kullanışlı hale getirilmiştir (Foto 161).

Çadırın daha sağlam ve korunaklı olması için kullanılan ve çadırın çevresini saran taş duvar ise yine yakın çevrede kolaylıkla bulunabilen taşların herhangi bir harç kullanılmaksızın üst üste konulmasıyla oluşturulmuştur (Foto 162).

Ancak günümüzde bir yandan bu yaşam tarzının büyük ölçüde değişmesi, diğer taraftan farklı barınak ve meskenlerin inşa edilmesi, çadırın bir mesken olarak kullanılmasını iyice geriletmiştir. Bu durum Gerger yöresi yaylacılık ve kırsal hayatında da belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Yakın bir döneme kadar Gerger yaylacıları tarafından kullanılan bu çadırlar günümüzde neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır.

Harita 32: Kurdeç Yaylasında Çadır Sahaları

Foto 160: Kurdek Yaylasında adır Meskenler (Saltaş N., 2008)

Foto 161: Kurdek Yaylasında Günümüzde Artık Kullanılmayan Bir Yayla adır Sahası

Foto 162: Kurdek Yaylasında Sayıları İyice Azalmış Olan Kıl Çadırlardan Biri (Temmuz 2016)

Avacık yaylası kullanıcıları çadır yerine topografyanın kendilerine sağladıkları imkânlardan faydalanarak **“hol”** adı verilen meskenlerde barınmışlardır (Bakırcı M., 2016:51-59). Daha önce de ifade edildiği üzere Avacık yayla sahası etrafı yüksek ve keskin yamaçlarla çevrelenmiş bir düzlük alan niteliğindedir. Yaylanın etrafını çevreleyen bu tepelik sahalarda aynı zamanda yaylacıların barınaklarını oluşturmak için elverişli şartlar sağlamışlardır (Foto 163).

Yayla sahasının neredeyse tüm çevresi bu tür bir topografik üniteyle çevrili olmasına karşın meskenlerin sahanın Kuzeydoğu kesiminde toplu halde konumlanmışlardır. Bu durumun oluşmasında elverişli topografik faktörler önemli rol oynamasa da, birlikte olma, bu yolla güven içinde hissetme ve yardımlaşma gibi beşeri faktörlerin etkisi de göz ardı edilmemelidir.

Hol meskenler, en yalın ifadeyle tepelik alanların oluşturduğu girinti ve küçük oyukların mesken amaçlı olarak yeniden düzenlenmesidir (Foto 164). Bu çerçevede küçük oyuk ve girintilerin çevresi taşlarla örülerek korunaklı hale getirilmekte ve üstü de çeşitli ot ve çalılarla kapatılmaktadır. Belirtilen genel kurala karşın tepelik sahanın hemen önünde ondan bağımsız olarak oluşturulmuş holler de söz konusudur. Bu meskenler genellikle dairevi bir görünümde inşa edilmişlerdir.

Foto 163:Avacık Yaylasında Hol'lerin Konumlandığı Tepelik Saha

Foto 164: Kaya Oyuğuna Uyumlanmış Bir Hol.

Tepelik alandan faydalanılarak oluşturulmuş olan hol meskenler genellikle tek bölmelik olurken içine konumlanmış olduğu girinti ve oyuğun büyüklüğüne ve şekline göre iç düzeninin oluşturulmasında farklı bölmeler teşkil ettirebilmektedir. Küçük oyuk sahasının her bir kısmı farklı amaçlarla kullanılmakta ve adeta bir evin odaları gibi fonksiyonel olarak organize edilmiş bulunmaktadır (Foto 165).

Foto 165: Kaya Oyuğunda Oluşturulmuş Hol Bölmesi

2016 yılı Temmuz ayında Avacık yaylasında kullanımda olan bir tane hol olduğu gözlemlenmiştir. İki bölmeden oluşan bu hol'ün büyük bölümü insanların barınak ünitesini oluşturmakta, bu bölmenin içi ise günlük yaşama uygun ve ihtiyaca göre düzenlenmiş bulunmaktadır (Foto 166). Duvarı taş malzemeyle örülmüş olan mesken bölümünün iç duvarı çamurla sıvanmak suretiyle hem daha korunaklı hale getirilmiş ve hem de görsel açıdan daha estetik bir görünüm sağlanmıştır. (Foto 167).

Ana bölmenin hemen bitişiğinde yer alan ve nispeten daha alçak ve küçük olan bölme ise mutfak, kiler, ocak ve ardiye gibi farklı amaçlarla kullanılmaktadır.

Foto 166: 2016 Yılında Kullanılmakta Olan İki Bölme Bir Hol

Foto 167: Hol'ün Büyük Bölmesinin İçi

Avacık yaylası meskenlerinde Kurdek yaylasına benzer bir değişim süreci yaşanmaktadır. Yaylada geleneksel meskenler olan Hol'lerin yerini ise hızla betonarme binalar almaya başlamış durumdadır. Avacık yaylasında, yaylanın geçmişte kullanım yoğunluğunu da açık bir şekilde ortaya koyan 40'm üzerinde hol bakiyesi izlenirken (Foto 168), 2016 yılında sadece bir Hol'ün kullanılmakta olması yaşanan değişimi açıkça ortaya koymaktadır

Foto 168: Avacık Yaylasında Günümüzde Kullanılmayan Çok Sayıda Hol'ün Duvar Kalıntıları İzlenebilmektedir.

Gelinen aşama ve yaşanan süreç, hem Kurdek yaylasında ve hem de Avacık yaylasında geleneksel meskenler olan kıl çadır ve Hol'lerin çok yakın bir gelecekte kaybolacaklarını ve yöre geleneksel yaylacılığın simgeleri olarak tarihteki yerlerini alacaklarını göstermektedir.

Kurdek ve Avacık yaylalarında tamamen çadır ve Hol meskenlerde konaklanarak gerçekleştirilen yaylacılık, 2001 yılında ilk meskeninin inşa edilmesiyle farklı bir aşamaya geçmiş görünmektedir. (Foto 169). Aslında ilk meskenin çadırların yerini almasının 2000'li yıllara kadar gecikmesinin temel nedeni ekonomik durum ve yaylaya araçla erişim zorluğundan ziyade, yayla sahalarının yasal kullanım durumları ve köylülerin kendi aralarındaki sosyal baskılar (terör örgütünün bu meskenleri kış aylarında barınak olarak

kullanabileceği ihtimali) olmuştur. Buna zaman zaman teşebbüs edilmiş olmakla birlikte, belirtilen yıla kadar fiili bir gerçekleşme yaşanmamıştır.

Foto 169: Kurdek ve Avacık yaylalarında 2001 Yılında İnşa Edilen İlk Mesken (Eylül 2013)

Yoğun baskılara rağmen ilk mesken 2001 yılında inşa edilmiştir. Bu durum uzun bir süre herhangi bir yasal düzenlemeye tabi olmadan faydalanılan yayla sahasında bir takım yasal kısıtların ortaya çıkmasına ve köylülerin bazı sınırlamalarla karşı karşıya kalmasına neden olurken, aynı zamanda hızla bir yapılaşmanın ortaya çıkmasında da tetikleyici rol oynamıştır.

Devlete ait mera ve orman arazisi vasfında olan yayla arazileri, geçmişte çadır meskenler yoluyla köylüler tarafından yüzyıllardır kullanılıyor olsa da, konu sabit mesken inşa etme olunca şartlar farklılaşmış, konu mahkemelere taşınmış ve sonuçta mesken sahiplerinin arsa bedellerini devlete ödemesiyle konu çözüme kavuşmuştur.

Kurdek yaylasında sabit meskenlerin inşası herhangi bir planlamaya dahil olmadan ve adeta çadır meskenlerini yerine betonarme binalarının yerleştirilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu bakımdan Kurdek yaylasında yayla yerleşmesinin bir merkezinde söz etmek mümkün değildir. Yeni yapılar birbirinden belirgin mesafelerde, bir veya birkaç meskenin oluşturduğu

kümeler halinde arazi üzerinde dağınık halde yerleşik bulunmaktadır (Foto 170).

Foto 170: Kurdek Yaylasında Mesken Kümesi (Eylül 2013)

Yeni inşa edilen meskenlerin bir bölümü biraz daha yalın, duvarları taşla örülmüş, çatısı ise bazen beton dökülerek bazen de eklentilerinin üzeri plastik malzemeyle kapatılarak oluşturulmuştur.

Kurdek yaylasında yer yer bazı meskenlerin temel kısmı taş malzeme kullanılarak, ancak duvarları briket kullanılıp üstü sıvanmak suretiyle oluşturulmuştur. Bu tür meskenler genellikle tek katlı olmakta ve çatısı düz ve beton kaplı bulunmaktadır (Foto 171).

Kurdek yaylasında mesken sayısındaki artışla birlikte meskenlerin görünümünde de farklılaşma meydana gelmektedir. Bu farklılaşma meskenlerin kat sayısının artmasıyla belirginleşmektedir (Foto 172).

Hızlı bir yapılaşmanın söz konusu olduğu Kurdek yaylasında (Foto 173) yeni konutlaşma konusunda ifade edilebilecek diğer bir husus, inşa edilen meskenlerin küçük bir bölümünün gerçek anlamda yaylacılık faaliyetinde bulunmak amacıyla inşa edilmiş meskenler olmasıdır. Bu bakımdan geçmişte bu faaliyetle katılmış, ancak sonraki dönemlerde göç veya başka işlerle meşgul olma gibi nedenlerle bu faaliyetten çekilmiş olanların ikinci ev olarak konut inşa etmeleri mesken inşasını arttıran bir faktör olmaktadır.

Foto 171: Kurdek Yaylası Temeli Taş Betonarme Mesken (Eylül 2013)

Foto 172: Kurdek Yaylasında Çok Katlı Binalar (Eylül 2013)

Foto 173: Kurdek Yaylasında Yoğun Mesken İnşası.

Herhangi bir ortak plan ve mimariye sahip olmayan yayla meskenlerinde karşılaşılan diğer bir husus ise, çatı şekillerinin ve çatı örtü malzemelerinin de birbirinden farklı olmasıdır. Bazen betonarme ve düz bir çatı şekliyle karşılaşıırken, zaman zaman da eğimli bir çatı formu üzerine çinko kaplanmak suretiyle meskenin üstünün örtüldüğü izlenmektedir.

Kurdek yaylasına göre daha küçük olan Avacık Yaylasında geleneksel yayla meskenleri olan Hol'lerin konumlandığı sahada toplu bir şekilde yeni meskenlerin inşa edildiği izlenmektedir. Kuşkusuz Avacık yaylasında mesken sayısının çok küçük ölçekte kalmasının temel nedeni, bu yaylayı sadece Yeşilyurt köyü sakinleri kullanmasıdır.

Avacık yaylasında da yeni mesken yapının hızla devam ettiği gözlenmektedir. 2013 yılı Eylül ayında yaylada üç ev bulunurken, 2016 Temmuz ayında mesken sayısını 5'e çıkıldığı görülmüştür (Foto 174 ve Foto 175)

Avacık yaylasında hâlihazırda mevcut meskenlerin inşa karakterleri birbirine yakın olmakla birlikte bir bölümü taş malzeme ve harç kullanılarak inşa edilirken, diğer bir bölümü ise betonarme inşa edilmiş ve dış cephesi tamamen sıvanarak kapatılmıştır. Avacık yaylasında mevcut tüm meskenlerin çatısı betonarme ve düz formda oluşturulmuş bulunmaktadır (Foto 176)

Avacık yaylasında inşa edilen yeni meskenlerin önünde küçük bir bahçe de oluşturulurken, yaşam konforuna ilişkin ihtiyaçlar da göz ardı edilmemiştir. Bu bakımdan yeni yapılan evlerde elektrik enerjisi sağlamaya yönelik paneller burada da göze çarparken, elektrik enerjisine erişim beraberinde teknoloji kullanımını da getirmektedir. Meskenlerin çatılarında gözlenen çanak antenler bunu kanıtlar niteliktedir (Foto 177)

Foto 174: Avacık Yaylasında Modern Meskenler (Eylül 2013)

Foto 175: Avacık Yaylasında Modern Meskenler (Temmuz 2016)

Foto 176: Avacık Yaylasında Betonarme Çatı Örtüsü

Foto 177: Avacık Yaylasında Yeni Yapılan Ev, Güneş Paneli ve Çanak Anten

3.2.6.5. Gerger Yaylalarında Sosyo-Ekonomik Değişim

Genel olarak yaylacılıkta değişim, daha az insan daha az hayvanın bu faaliyet katılması sonucu oluşan yeni durumu ifade etmektedir. Belirtilen sebepler bazen bazı yayla sahalarının tamamen terkedilmesi sonucunu da getirebilmektedir. Anadolu'da özellikle Karadeniz Bölgesinde bu tür terkedilmiş yayla yerleşmelerine sıkça rastlamak mümkündür (Bakırcı M., 2011:71-85).

Yaylalarda meydana gelen özellikle ekonomi eksenli değişimler beraberinde diğer alanlarda da değişimlerin yaşanması getirmektedir. Bu bakımdan yayla sahasının terkedilmesi harabe haldeki yayla yerleşmelerini karşımıza çıkarırken, hayvancılık amaçlı ortaya çıkan ve yüzyıllarca bu şekilde kullanılan yaylaların bir bölümünün ise fonksiyonel bir çeşitlenmeye sahne oldukları görülmektedir (Bakırcı M., 2014:45-58). Bu çeşitlenmede rekreasyon ve turizm amaçlı kullanım en fazla gündeme gelen yeni kullanım alanı olmaktadır. Ancak kuşkusuz tüm yayla saha veya yerleşmelerinin bu tür bir faaliyete doğru evrilmesi mümkün değildir. Çünkü bu dönüşüm için yayla sahalarında turizm potansiyelinin olması yetmemekte başka pek çok faktörün de eşzamanlı olarak gerçekleşmesi gerekmektedir.

Yaylalarda meydana gelen değişim sadece ekonomik ve mekânsal açıdan değişimleri değil aynı zamanda sosyal açıdan radikal farklılaşmaları da getirmektedir. Yüzyıllar boyunca adeta bir yaşam tarzına dönüşmüş olan yaylacılık faaliyeti, geleneksel anlamda kendine has davranış, hareket ve sembelleri barındırmaktadır. Yaylacılıkta hızla ortaya çıkan bu değişim, aynı zamanda daha önce sıkı bir şekilde uygulanan kuralların esnetilmesi veya tamamen bırakılması sonucunu doğurabilmektedir. Geçmişte toplu olarak adeta bir tören havasında gerçekleştirilen yaylaya çıkış ve iniş hareketlerinin bireysel bir yapıya dönüşmesi ve yayla hayatının vazgeçilmezi olan geleneklerin genç nesil için anlamsız bir tarihsel hatıra olarak algılanmasını beraberinde getirmektedir.

Şu bir gerçektir ki; Gerger yaylalarında yaylacılık faaliyetine özellikle hayvancılık faaliyetine katılanların sayısı 10 yıl ve 20 yıl öncesine göre çok çok gerilemiş durumdadır. Kurdek yaylasında 1990'lı yıllarda 6 ayır yerde 60 civarında çadırı barındıracak çadır yerlerinin topografya haritalarında kayıtlı görünmesi, yine Avacık yaylasında ise Hol adı verilen çok sayıda geleneksel yayla meskenlerinin yerlerinin büyük ölçüde belirgin olması, adı geçen iki yaylaya katılımın geçmişteki yoğunluğu hakkında fikir veren unsurlar niteliğindedir.

Bahsedilen somut kanıtları yayla sakinlerinin veya geçmişte yaylacılık faaliyetine katılmış ancak günümüzde bu faaliyetin dışında kalmış olanların beyanları da doğrular niteliktedir. Yöre halkının beyanları geçmişte Yeşilyurt, Yukarıdağlıca, Aşağıdağlıca, Çamiçi ve Burçaklı köylerinin bir bütün olarak bu faaliyete katıldıkları yönündedir.

2013 yılında sahada yapılan çalışmada Avacık yaylasına Yeşilyurt köyünden 4, Yukarı dağlıca Köyünden ise 9 olmak üzere 13 hanenin yaylaya geldikleri anlaşılmıştır. Buna karşılık Kurdek yaylasına ise 8'i Aşağıdağlıca, 13'ü Burçaklı ve 9'u Çamiçi köyünden olmak üzere 30 hanenin yaylacılık faaliyetine katıldığı öğrenilmiştir.

2016 yılı temmuz ayında yapılan gözlemlerde ise bezer bir durumun devam ettiği anlaşılmıştır. Burada dikkat çekilmesi gereken husus, yaylaya çıkanların durumu hakkında tam olarak bilgi edinilmesinin zorluğudur. Yayla sahalarında yeni inşa edilen meskenlerin sayısı giderek artmakla birlikte bunlardan ne kadarının yaylacılık faaliyetine katıldığı tam olarak tespit edilememektedir. Bu durum Gerger'de yaylacılığa ilişkin kantitatif değerler verilirken çok dikkatli olunması gereğini ortaya koymaktadır. 1990'lı yıllarda birkaç bin olarak ifade edilen hayvan sayılarının 2010'lu yıllardan itibaren 300-500 gibi hayvan sayılarına kadar gerilediği öğrenilmektedir.

1990'lı yıllarda her haneye ait en az 30 küçükbaş (genellikle keçi) ve 5-6 tane ise büyükbaş (inek) söz konusu olması toplamda binlerce büyük ve küçükbaş hayvan varlığı anlamına gelmektedir. Yayla sahasında, özellikle Avacık yaylasında, yaylaya katılanların sayısını ve dolayısıyla hayvan sayısının çokluğu nedeniyle yayladaki otlak sahaların yetersiz kalması, sahanın kullanılması yönünde bir takım sosyal kural ve geleneklerin uygulanmasını beraberinde getirmiştir. Yine özellikle yayla sahalarının kullanımı ve sahipliği yönünde yaylacı köyler arasında sıkça yaşanan ve zaman zaman ölümle sonuçlanan çatışmalar da yaylacılık faaliyetinin ne kadar hayati önemde olduğuna işaret etmektedir.

Günümüzde yaylaya çıkan köylülerin 5-10 küçükbaş ve birkaç büyükbaş hayvandan oluşan hayvan varlığına sahip olması, Gerger yaylalarında geline noktaı ifade etmektedir. Yayla sahasına daha az sayıda hanenin ve beraberlerinde hayvanın çıkmasının, gerek yaylada taze ot sağlama ve gerekse kışlık ot elde edilmesinde eskiye göre daha düşük bir rekabetin oluşmasına zemin hazırladığı gözlenmektedir. Bu durum geçmişim düzenleyici bir takım kurallarının da artık uygulanmaması sonucunu doğurmaktadır.

Günümüzde Gerger yöresi Avacık ve Kurdek yaylalarında hayvan yetiştiriciliği sayısal olarak azalmış olmakla birlikte yapılmaya devam edilmektedir. Bu bakımdan daha ziyade büyükbaş hayvanların yetiştirilmesi tercih edilse de (Foto 178), Küçükbaş hayvanlardan keçi beslenmesi de genel yayla hayvancılığında yerini almaya devam etmektedir (Foto 179).

Foto 178: Gerger Yaylalarında Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği

Yaylalarda genel olarak kışlık ot elde edilmesine yönelik bir mekânsal düzenleme söz konusu olmamakla birlikte, özellikle son dönemlerde giderek alanını genişleten tarımsal üretim nedeniyle yayla sahalarının belirli bölümleri taş duvarlarla çevrilmek suretiyle korunmaktadır.

Geleneksel yaylacılık faaliyetinde Mayıs ayın ortalarından itibaren yaylaya çıkılmakta, ilk çıkışta hayvanlar yayla sahasına götürülmemektedir. Bu aşamada yaylacı köyler yayla sahalarında yetişmiş olan uzun boylu otları biçerek kışlık ot elde etmektedirler.

Örneğin, Avacık yaylasını kullanan Yeşilyurt köyü halkı, önceden belirlenen zamanda, yaylaya çıkmakta ve tepelik alandan koşarak en gür otların olduğu bölgeyi kapmak için çaba sarf etmektedir. Belirtilen günlerde toplanabildiği kadar otun toplanması hayati önem taşımaktadır. Çünkü sonraki günlerde toplamaya uygun ot bulmak zorlaşmaktadır. Saha çalışmaları sırasında ifade edildiği kadarıyla belirtilen günlerde bin adet burma (biçilen otların bir küçük sopa yardımıyla birleştirilmesi işleme) yapıldığı yönündedir.

Foto 179: Gerger Yaylalarında Küçükbaş Hayvan Yetiştirilmesi

Yaylaya çıkılması sırasında hane halkının kendi hayvanlarını yayla sahalarına çıkardığı, ücret karşılığında bir çobana teslim edilmesinin söz konusu olmadığı belirtilmektedir. Ancak istisnai durumlarda, sağma zorunluluğu olmadan zaman zaman hayvanlarını komşu veya akrabalara ait hayvanların arasına katmak şeklinde bir işlem gerçekleşebilmektedir.

Günümüzde yaylada kışlık ot elde edilmesi geçmişe göre daha az gerçekleşmektedir. Bu durumun oluşmasında hayvan sayısında azalmanın etkisi olduğu gibi, örneğin Aşağıdağlıca köyünde hayvan yemi olarak fiğ yetiştirilmesi gibi gelişmeler de etkili rol oynamaktadır.

Yaylada beslenen hayvanlar canlı olarak satılmakla birlikte, bu uygulama çok yaygın bir değerlendirme şekli değildir. Üretilen hayvansal ürünlerin bir pazar değeri olsa da yöre içinde tüketildiğini başlangıçta ifade etmekte gerekmektedir. Geçmişte büyük ölçüde kendi ihtiyaçları için üretilen lor peyniri, tereyağı, yoğurt, ayran vs gibi hayvansal ürünler, günümüzde de yine kendi ihtiyaçlarına yönelik olmakla birlikte, kısmen İstanbul başta olmak üzere büyükşehirdeki akrabalara gönderilmek suretiyle değerlendirilmektedir. Belirtilen hayvansal ürünlerin yöre ticaretinde önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkün değildir. Zaten hayvan sayısında meydana gelen azalma ve geleneksel hayvancılık nedeniyle verimin çok yüksek düzeyde olmaması, özellikle yaz aylarıyla birlikte otlarda sararma

meydana geldiğinden hayvanlara yeteri kadar ot sağlanamaması, buradan büyük miktarlarda ürün elde edilmesi işlenmesi ve pazarlanması imkânını ortadan kaldırmaktadır.

Geçmişte yayla sahalarında hayvanlar için bile yeterli su sağlanamaması burada tarımsal üretimin gerçekleştirilmesine imkân veridirmemiştir. Ancak günümüzde yayla sahalarının bitkisel ürün elde edilmesi amacıyla kullanılması daha yaygın bir hal almaya başlamış görünmektedir. Gerger yaylalarında arıziden tarımsal üretimde faydalanma Avacık yaylasının batı bölümüyle Kurdek yaylasının doğu kesiminde yer alan orta sahada cereyan etmektedir (Foto 180). Bu alan dışında kısmen ise Kurdek yaylasının batı ucunda da benzer kullanıma konu olan arazileri görmek mümkündür.

Foto 180: Kurdek ve Avacık Yaylalarının Birleştiği Kesimde Tarım Arazileri (Google Earth 2016)

Burada dikkati çeken husus bu faaliyetin çoğunlukla Yukarıdağlıca köyü yaylacıları tarafından gerçekleştiriyor olmasıdır. Önceki bölümlerde ifade edildiği üzere Yukarıdağlıca köyü konumlandığı topografik ünite bakımından tarımsal arazi varlığı açısından oldukça kısıtlı imkânlarla sahiptir. Bu bakımdan yayla sahasındaki düzlüklerin tarımsal amaçlı olarak kullanılması söz konusu olmaktadır.

Belirtilen çerçevede Avacık yaylasını Yeşilyurt ve Yukarıdağlıca köylüleri kullanmakla birlikte Yeşilyurt köylüleri tarımsal üretimle ilgili herhangi bir faaliyet hâlihazırda yürütmemektedirler. Sahada yapılan çalışmada bunun nedeni sorulduğunda, bunun büyük ölçüde su kaynaklarının

varlığı ve yeterliliğiyle ilgili olduğu beyan edilmiştir. Avacık yaylasının batısında, Kurdek yaylasının doğu bölümünde yer yer yüzeye çıkan kaynakların varlığı, burada tarımsal üretimde kullanılmak üzere bir su rezervinin sağlanmasını mümkün kılmıştır. Suyun yetersiz olduğu mevsimde ise havuzlar oluşturulmak suretiyle kuraklığın olumsuz etkileri bertaraf edilmeye çalışılmaktadır. Kurdek yaylasında özellikle yaz aylarında kuraklık yüksek düzeylere çıkmakta tarım yapılan arazilerin sulanması bakımından oluşturulmuş havuzlar hayati önem taşımaktadır (Foto 181).

Foto 181: Yayla Sahasında Sulama Amaçlı Oluşturulmuş Olan Havuz

Diğer taraftan tarımsal üretim gerçekleştirilen arazilerin korunması son derece büyük önem arz etmektedir. Özellikle yayla sahasında serbest olarak otlanan hayvanların zararlı etkilerinin önlenmesi için tarım arazileri çevresinde taş duvarla inşa edilmiş bulunmaktadır. Tamamı özel mülkiyet statüsünde olan tarım arazilerinde, başta ceviz ve nar olmak üzere birçok meyve ve yine mısır, domates, biber, soğan başta olmak üzere hemen her tür sebze yetiştirilmektedir (Foto 182).

Yayla sahalarında araziden tarımsal amaçlı faydalanmanın gelecekte daha da yaygınlaşacağı öngörülmektedir. Bu düşüncüyü kuvvetlendiren emarelerden biri yeni oluşturulan küçük tarımsal parsellerin varlığıdır. Bu işletmeler modern çağın gerekliliklerine ayak uydurarak, tel çitle çevrilmekte ve oluşturulan kaynaklardan borularla sağlanan suyla bitkilerin su ihtiyacı modern usullerle karşılanmaya çalışılmaktadır.

Foto 182: Kurdek Yaylasında Tarımsal Üretim

Gerger yaylalarında geleneksel faaliyet olan hayvancılığın yanına sadece tarımsal üretim eklenmemiş, bunun yanında arıcılık faaliyeti de daha yaygın olarak gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede özellikle ilkbahar mevsimiyle birlikte canlanan biyolojik hayat ve çok çeşitli çiçeklerin varlığı, belirtilen yayla sahalarını arıcılık faaliyeti için elverişli hale getirmektedir.

Sahada yapılan çalışmalarda, Gerger yaylalarında sayıları binlerle ifade edilebilecek arı kovanlarının varlığının söz konusu olduğu, elde edilen ve “doğal” olarak ifade edilen balın büyük bir bölümüyle yüksek talep gördüğü İstanbul’a gönderildiği ifade edilmiştir. Yine burada belirtmekte yarar bulunan bir diğer husus, sahada yapılan gözlemlerde arıcılık faaliyetinin çoğunlukla Avacık yaylasının batısında ve Kurdek yaylasında yaygın olarak gerçekleştiği gözlenmiştir.

Bir yaşam tarzı olarak yaylacılık, sosyal yapıyı biçimlendiren güçlü faktörlerden biridir. Bu güçlü yan yaylacılığın kendine has davranış, kural ve geleneklerinin oluşmasına zemin hazırlar. Bu bakımdan yaylacılık faaliyetinin yürütülmesinde yazılı olmayan ancak güçlü yaptırımları bulunan kurallar söz konusudur.

Belirtilen çerçevede en önemli hususu yayla sahasının korunup kollanması oluşturmaktadır. Bu durum o kadar hayati önem arz eder ki, başka bir köyün sakinleri tarafından sahip olunan yayla sahasının izinsiz kullanımı veya hak iddia edilmesi büyük çatışmaların yaşanmasına neden olabilir. Bu nedenle herhangi bir şekilde köyün büyük bir bölümü yaylacılık faaliyetine katılmasa bile temsili olarak bir veya birkaç ailenin bu sahalara çıkması temel gerekliliklerden biri sayılır.

Kuşkusuz sadece dışarıdan gelen tehditler değil, yayla sahasını kullanma hakkı olan köylülerin de diğer kullanıcıların haklarına saygı göstermeleri zorunludur. Dolayısıyla belirlenen kuralların dışına çıkmak yayla topluluğunda sosyal huzursuzlukların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Belirtilen çerçevede Gerger yaylalarında da geçmişte yayla sahasının sahipliği konusunda yaşanan çatışmalarda ölümlerin gerçekleştiği ifade edilmektedir.

Belirtilen riskler ve tehditler esas alındığında aslında güçlü yaylacılık kurallarının olduğu söylenebilir. Bu kapsamda, yaylacı köylerin her yıl aynı yaylaya gitmesi ve hatta aynı çadır veya hol yerini kullanması esastır. Kuşkusuz uzun süre kullanılmayan veya kullanılmayacağı kesinleşen yerler açısından değişim söz konusu olabilir. Ancak genel hallerde her yaylacının yeri belli olmak durumundadır.

Yaylacılık geleneğinde karşımıza çıkan diğer bir husus toplu hareket etmek zorunludur. Yayla mevsimi geldiğinde Köyün bir bütün olarak yaylaya hareket etmesi esastır. Bu durumun temelinde köyün ortak malı olan yayla sahasından yararlanma bakımından bir hakkaniyetin sağlanması isteği yatmaktadır. Böylece kararlaştırılan gün ve saatten önce yayla sahasına çıkılması söz konusu olmamaktadır.

Diğer taraftan köy muhtarı tarafından o yıl için belirlenen gün ve saat kesinlik taşımakta ve herhangi bir erteleme söz konusu olmadığı gibi, topluluğun bir bölümünü beklemek gibi bir keyfiyet de yaşanmamaktadır.

Yayla sahasına gidiş ve yaşanan sosyal olayları Avacık yaylası ekseninde şu şekilde belirtmek mümkündür. Adı geçen yaylayı kullanan Yeşilyurt köylüleri geleneksel olarak her yıl Mayıs ayının 10'unda yaylaya çıkarlar. Önceden belli olan ve yaylaya çıkacak köy halkının tamamının haberdar olduğu bu tarihte, muhtar önde olmak kaydıyla saat 04:00'da köyden hareket edilerek, hayvan sırtında 20 dakika, yaya olarak ise 40 dakika yolculuktan sonra, yayla sahasının girişi olarak sayılabilecek kesimde toplanırlar. Ulaşılan bu noktada 15-20 dakika daha beklenir. Bu sürenin ardından koşu komutu verilmesiyle birlikte yamaçtan otlak sahasına doğru

koşmaya başlanır. Bunun temel sebebi yayladaki ot örtüsünün bütün yaylacı köylülere ait olduğu ve hızlı koşanın en iyi ve en gür ot sahasına sahip olabilmesinin sağlanmasıdır.

Genel bir kural olarak koşuya hayvan sırtında katılmak yasaktır. Her bireyin koşarak otlak sahasına ulaşması geçerli kuraldır. Bu koşu sonunda kim hangi bölgeye önce gitmiş ise o sezon belirtilen yerdeki otların toplanması hakkı o kişiye ait olmaktadır. Yüzyıllardır sürdürüldüğü ifade edilen bu gelenek yoluyla bir hakkaniyet ölçüsü yakalandığı gibi yayla sezonuna heyecanlı bir başlangıç yapılmakta ve ayrıca yaylacı köylüler bu koşunun yayla sezona bereket getirdiği inancını da dile getirmektedirler.

Kuşkusuz gür ot örtüsünden mümkün olduğu kadar fazla ot toplamak kış mevsiminde hayvanlarına yem sağlamak bakımından hayati önemdedir. Sadece yayla sezonunun ilk 4 günü ot biçme imkânı bulunduğundan bu günün mümkün olduğunca verimli geçirmesi büyük çaba harcanması gerekmektedir. İlk 4 gün boyunca yaylada kalınmamakta, her günün sonunda toplanan otlarla birlikte köye dönülmektedir.

Kuşkusuz yayla sahasında olabildiği kadar fazla ot toplamak çok önemli olsa da, bunun kadar önemli olan diğer bir husus ise toplanan ve burma haline getirilen otun en kısa zamanda köye taşınması meseledir. Bu bakımdan her günün sonunda veya günün herhangi bir saatinde hane halkının bir bölümü toplanan otların köye nakledilmesinde görevlendirilirler. Bu faaliyet sonucunda her ailenin yaklaşık bin adet ot demeti (burma) yaptığı ve sonraki ilkbahara kadar hayvanların beslenmesinin sağlandığı ifade edilmektedir.

Yayla sezonunun 5. gününde ihtiyaç duyulan malzemeleriyle birlikte yaylada kalmak üzere sahaya hareket edilir. İhtiyaç duyulduğunda köye zaman zaman gelinir, bu aşamada yaylada elde edilen ürünler yayla sahasında saklama imkânları kısıtlı olduğundan köydeki eve nakledilir.

Yayla sahasında sezon boyunca hayvanların beslenmesi temel faaliyet olmakla birlikte, yakacak malzeme toplanması, hayvanların sağılması, hane halkının yeme içme ihtiyaçlarının karşılanması gibi gün boyu süren faaliyetler devam eder.

Kuşkusuz özellikle yetişkinler için yayla hayat ve faaliyetleri oldukça zahmetli ve yorucu bir iştir. Diğer taraftan sonraki güne özellikle kadınların hazırlık yapmaları zorunludur. Buna karşılık yaylada gün boyu rutin işlerin ardından akşam olduğunda özellikle yaylanın erkekleri, gençleri ve çocukları çeşitli oyunlar oynayarak vakit geçirirler. Bu oyunlardan biri yakılan büyük

bir ateşin etrafında toplanarak ateşin üzerinden atlama oyunudur. Köyde kullanılmayan lastik ayakkabıların yakılmasıyla elde edilen ateş bu oyunun temel aracı olmaktadır. Bu yolla hem bir aydınlık ortam oluşturulmakta ve hem de yaylanın rutin hayatına bir canlılık kazandırılmaktadır. Kadınlar ise ev işlerinden vakit bulduklarında bu etkinliğe seyirci olarak iştirak etmektedir. Diğer bir oyun ise iki gruba ayrılan gençlerin rakip guruptaki iki kişinin arasında geçmeye çalışmaları ve nihayetinde kale görevi gören taşları devrilmesi oyunudur.

2016 yılında Yeşilyurt köyünden Avacık yaylasına sadece 5 aile gitmiş, bu aileler “*muhtar yaylaya çıkmazsa biz de çıkmayız*” demeleri nedeniyle muhtar da yaylayı sahipsiz bırakmamak adına kendi ifadesiyle *pek istemediği halde* yaylaya çıkmak durumunda kalmıştır. Azalan hayvan sayısı, yaylada bu hayvan sayısına fazlaca yetecek miktarda ot sağlanabilmesi, geçmişin rekabet ortamının tamamen ortadan kaldırmış, Avacık yaylasının koşu geleneği de tarihteki yerini böylece almıştır.

Ülkemizin pek çok yöresinde olduğu gibi, genel olarak geleneksel hayvancılık özelde ise yaylacılık Gerger yöresinde de önemini giderek kaybetmekte ve yaylalara yeni fonksiyonlar kazandırma arayışı kendini göstermektedir. Her geçen gün daha az insanın katıldığı hayvancılık eksenli yaylacılık faaliyeti yerini turizm başta olmak üzere farklı faaliyet alanlarına bırakma eğilimindedir.

Diğer taraftan Gerek Kurdek ve gerekse Avacık yaylalarının yoğun bir turizm hareketliliğine sahne olduğunu ifade etmek mümkün değildir. Bırakın başka memleketlerden yabancı veya başka illerden yerli turistlerin burayı ziyaret etmesi, Gerger yöresinde doğan ve yaşamının büyük bir bölümünü aynı yöre sınırları içinde geçiren (Özellikle ilçe merkezi halkının) büyük bir bölümünü bu kesimleri görmediği ve ilgilenmediği anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin özellikle Karadeniz bölgesinde yoğunlaşan yaylaların turizme açılması, uzun zaman sonra olsa da Gerger yaylalarında da etkisini göstermiş, her geçen gün gerileyen geleneksel yaylacılığın yanına turizmin eklenmesi çabaları ortaya konulmuştur.

Belirtilen çabaların bir sonucu olarak, Gerger yaylaları hakkında bir farkındalık yaratmak ve turizm eksenli olarak geleceğe dair bir takım adımlar atmak amacıyla, ilki 2013 yılında olmak üzere organize edilen “Kurdek Yayla Şenliği” belirtilen değişimin araştırma sahasındaki somutlaşmış sonucuna işaret etmektedir. Aşağıdağlıca Köy Komisyonu ile Gerger Haber Kanalının düzenlediği, Gerger Kaymakamlığının desteklediği Gerger Kurdek Yaylası Şenliği 26 Mayıs 2013 tarihinde, Kurdek Yaylasında halkın büyük katılımıyla

gerçekleştirilmiştir. Yöre Milletvekili ve İlçe Kaymakamının da katılım gösterdiği Birinci Kurdek yayla şenliği gün boyu yapılan etkinliklerle tamamlanmıştır (Foto 183).

Foto 183: 2013 Yılında Gerçekleştirilen Birinci Kurdek Yayla Şenliği (Gerger Kaymakamlığı 2016).

Kurdek yaylası şenliğinin gelenekselleştirilme isteğinin bir sonucu olarak sonraki yıl 25 Mayıs 2014 tarihinde ikincisi düzenlenmiş, yine çok sayıda katılım sağlanan şenlikte ilkinde benzer etkinlikler gerçekleştirilmiştir (Foto 184) . İki yıl ardarda gerçekleştirilen Kurdek Yayla Şenliği sonraki yıllarda çeşitli nedenlerle organize edilememiştir.

3.2.6.6. Gerger Yaylalarından Faydalanmada Karşılaşılan Sorunlar

Gerger yaylalarından faydalanmada mevcut kısıtlar ve karşılaşılan sorunları çeşitli başlıklar halinde ele almak mümkündür. Bu başlıkları; altyapı şartlarını içeren mekânsal kullanıma ilişkin kısıt ve sorunlar, mülkiyet ve kullanım hakkına ilişkin idari ve yasal sorunlar, nüfusu azalması veya nüfus boşalması başta olmak üzere sosyal sorunlar, başta hayvancılık olmak üzere ekonomik faaliyetler ilişkin kısıt ve sorunlar şeklinde sıralayabiliriz.

Mekânın rantabl kullanımına ilişkin çaba ve hedefler dünyanın hemen her ülkesinde ve bölgesinde dengeli kalkınmanın bir ön şartı olarak önemsenmekte ve bununla ilgili çok kapsamlı çalışmalar yapılmaktadır. Bu çerçevede, sahip olunan mekânın potansiyellerinin en üst düzeyde harekete geçirilmesi öncelikli politika alanlarından birini oluşturmaktadır. Bugünün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da gözetmek anlamına gelen mekânın sürdürülebilir kullanımı ise temel stratejik noktalardan birini teşkil etmektedir.

Foto 184: 2014 Yılında Gerçekleştirilen İkinci Kurdek Yayla Şenliği (Gerger Postası 2016).

Mekânın verimli kullanılmasını ilk şartı, gerekli **altyapı çalışmalarının** gerçekleştirilmesidir. Belirli bir alanda yaşayan nüfusun taleplerinin zamanında ve kesintisiz sağlanması bu mekânın sürdürülebilir kullanımına da destek sağlamaktadır. Aksi taktide mekânın nüfusu kaybetmesi başka sorunların da ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir.

Altyapı kavramı altında ele alınabilecek ilk faktör **ulaşım şartlarıdır**. Günümüz modern dünyasının en önemli yatırım alanlarından biri olan ulaşım, her düzeyde yerleşim birimleri ve nüfusları için hayati önem taşımaktadır. Bir sahanın verimli kullanılması veya potansiyelinin istenen düzeyde hayata geçirilebilmesi önce o yöreye erişebilmekle mümkün olacaktır.

Gerger yaylaları ulaşım şartları bakımından bazı kısıtları bünyesinde barındırmaktadır. Geçmiş dönemlere göre bazı gelişmelerden söz etmek mümkün olmakla birlikte, bu düzenlemelerin yeterli olduğunu ileri sürmek mümkün görünmemektedir.

Gerger yaylalarına geçmişte bütünüyle hayvan sırtında veya yaya olarak gerçekleştirilen ulaşım faaliyetlerinde, sadece yaylacı köylülerin kendileri ve çocukları için değil özellikle hayvanlarının ve hayvanlarından elde ettikleri ürünlerin köylere taşınmasında, yayla sahasında elde edilen kışlık otun köye getirilmesinde çok sıkıntılı durumların yaşandığını ifade etmektedirler.

Günümüzde Avacık ve Kurdek yaylarına motorlu taşıtlarla ulaşmak mümkün olmakla birlikte, özellikle yayla sahasına yakın kesimlerde eğim değerlerinin çok yüksek olması, her tip motorlu aracın bu sahalara çıkmasına engel teşkil etmektedir (Foto 185). Diğer taraftan yolun bütünüyle ham yol olması, her yıl yol satırlarında önemli bozulmaların meydana gelmesine neden olmakta, yine yolun gevşek bir zemine sahip olması ilkbahar aylarında yayışların da etkisiyle motorlu araçlarla sahaya gidilmesinde zorluklara neden olmaktadır.

Foto 185: Kurdek Yayla Yolu (Eylül 2013)

Yayla şenlikleri gibi, kamu idaresinin ve yöre halkının dikkatini bu sahalara çeken faaliyetlerin etkisiyle yayla yollarının iyileştirilmesi hususunda bazı çabalar söz konusu olsa da hâlihazırda bu sahalarda mevcut araç yollarının çok düşük nitelikte olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Yayla sahalarında araç yoluna ilişkin temas edilmesi gereken diğer bir husus ise yöre topografik şartlarının zorlaması sonucu sadece bu yayla sahalarını her iki ucunda bulunan yollar vasıtasıyla çıkılabilmesidir. Bu yollardan doğuda olanı Gerger ilçe merkezinden kuzeye doğru yönelen ve

Yeşilyurt köyü yol ayrımından itibaren devam eden ve Avacık yaylasına giden yoldur. Diğer yol ise, Çamiçi köyü yol ayrımından itibaren kuzeye yönelen ve Kurdek yaylasının batı bölümünde yayla sahasına ulaşan batı yoludur.

Son olarak, yaylaya giden araç yolunda herhangi bir tabela veya yönlendirme işareti yer almamaktadır. Dolayısıyla yöreyi veya yayla sahalarını bilmeyenlerin bu kesime ulaşmalar ve yayla sahalarını rahatlıkla dolaşmaları çok zordur. Her an yön soracak birilerinin olmayacağı gerçeği ise mutlaka yayla sahalarını bilen birinin rehberliğinde gitmeyi zorunlu kılmaktadır.

Geçmişte de çok önemli olan, ancak Çağdaş dünyanın vazgeçilmez bir ihtiyacı haline gelen **elektrik enerjisi**, yayla sahalarında karşılaşılan kısıt ve sorunlarından bir diğerini teşkil etmektedir. Yayla sahalarına hâlihazırda elektrik enerjisini taşıyacak enerji nakil hatları mevcut değildir. Bu yönde çabalar olmasına karşın somut bir sonuç henüz ortaya çıkmış değildir.

Çadır veya hol hayatının baskın olduğu geçmişte, aydınlanma başta olmak üzere ürünlerin bozulmadan saklanması gibi sorunlar yaygın olarak yaşanmıştır. Bu ihtiyaçları gidermeye yönelik çeşitli çözümler bulunsa da (gaz lambası veya ocak ateşi yakma, ürünlerin soğuk suda bekletilmesi veya serin olan kaya oyuklarında muhafaza edilmesi gibi), günümüzde özellikle hayatımızın önemli bir parçası haline gelen elektrikli araçlar bu gereksinimi daha belirgin bir hale getirmiş bulunmaktadır. Kuşkusuz çadır veya hollerin kullanıldığı dönemde yayla sahalarına elektrik enerjisi götürmek ütöpik bir fikir olarak algılanabilir. Ancak günümüzde büyük ölçüde konutlaşma sürecine girmiş olan Gerger yaylalarında elektrik enerjisi ilk sıralarda yer alan ihtiyaçlardan biri durumundadır.

Mevcut şartlarda standart olarak yayla sahalarına elektrik şebekesi oluşturulmamış olsa da yaylacılar konutlarında ihtiyaç duydukları elektrik enerjisini elde etmenin farklı yolunu bulmuş görünmektedir. Maddi koşulları elveren aileler konutlarının üzerine konumlandıkları güneş panelleri yardımıyla kısmen de olsa (özellikle aydınlatma) bu ihtiyaçlarına karşılamaktadırlar. Ancak bu genel anlamda bütün ihtiyacın karşılanması anlamına gelmemektedir.

Yayla sahalarında karşılaşılan bir diğer sorun ise **su ihtiyacına** yöneliktir. Özellikle yeterli kar yağışının düşmediği yıllarda, ilkbahar aylarında bile su sorununun yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Geçmişte mevcut çeşmelerden yararlanarak veya çeşmelerde su miktarı düşük düzeye indiğinde kar çukurlarında biriken kardan yararlanarak su elde edilmesi

mümkün olmuşsa da günümüzde meskenlerin inşa edilmesiyle su ihtiyacının farklı yollarla karşılanması gündeme gelmektedir.

Yayla sahalarında büyük ölçüde toplu bir yayla yerleşmesi olmadığından bir bütün olarak iletim hatlarının oluşturulması kolay görünmemektedir. Hâlihazırda mevcut çeşmelerden yararlanmanın yanı sıra, münferit olarak ailelerin bir bölümü meskenlerine borular yardımıyla su temin etmiş olsa da, mesken sayının artmasına paralel olarak bu sorunun daha da belirgin hale gelmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Özetlemek gerekirse, Gerger'in Kurdek ve Avacık yaylalarında altyapı ve bu altyapının iyileştirilmesine yönelik kamu hizmetlerinin son derece düşük düzeyde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durumun oluşmasında başta yakın döneme kadar yayla sahalarının ve yaylacılığın geleneksel yapısı içinde adeta kendi yağında kavrularak devam ettirildiği, kamu idaresinin bırakın yılın belirli bir döneminde kullanılan yayla sahalarına altyapı götürülmesini, daimi köylerin ve hatta ilçe merkezinin temel altyapı sorunlarına yönelik hizmetleri bile yeterince yerine getirememesi etkili olmuştur. Hâlihazırda Gerger ilçesi dahilinde birçok köyün sağlıklı yolları bulunmadığı, bir bölümünü ise yakın zamanda ancak yollarının asfalt yüzeyle kaplandığı öğrenilmektedir.

Diğer yandan belirtilen hizmetlerin götürülmesi konusunda bir kamu inisiyatifi oluşsa bile, yayla yerleşmelerinin tek merkezden oluşmaması bu hizmetlerin hızlı ve daha az masrafla yapılmasını kısıtlamaktadır. Dolayısıyla mevcut yapıda ancak belirli ölçekte hizmetin götürülmesi mümkün olabilecek gibi görünmektedir.

Gerger'in Kurdek ve Avacık yaylalarında karşımıza çıkan diğer bir sorun ise yayla sahalarının **idari yapısına** ilişkindir. Yüzyıllardır belli köylerin halkı tarafından kullanılan ve köy ortak malı olarak kabul edilen sahalar zaman zaman köyler arasında veya aynı köylerin yaylacıları arasında çatışmalara neden olmuştur. Bunun sonucunda ölümlerin dahi gerçekleştiği bu çatışmalar husumetlerin oluşmasına neden olduğu ve yayla sahalarında huzurlu bir ortamda yararlanmayı kısıtladığı anlaşılmaktadır.

Yayla sahalarında yaşanan ekonomik ve mekânsal dönüşüm bazı **sosyal sorunların** da ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Yaylacılık faaliyetine katılan köylerden nüfusun büyük ölçüde ekonomik nedenlerle göç yoluyla boşalması ve bu faaliyeti yürütecek olan genç nüfusun kentlere göç etmeyi tercih etmesi, nispeten yaşlı olan yaylacı köylülerle bu faaliyeti kısıtlı ölçeklerde yapılabilmesi sonucunu doğurmaktadır. Belirtilen durum, hayvancılığa dayalı geleneksel yaylacılığın bitme noktasına gelmesine yol

açtığı gibi, bu dönüşümün gelecekte nasıl bir nitelik kazanacağı konusunda bir planlama, ne idare ve ne de halk arasında görünmemektedir.

Bir yandan yayla geleneklerinin yaşatılmasına yönelik istek ve niyetler, diğer taraftan özellikle ekonomik şartları içeren hayatın gerçekleri, Gerger yaylalarının geleceğinde bir ikilemin yaşanmasını beraberinde getirmektedir.

Kuşkusuz temel ekonomik nedenlerle geçmişten beri gerçekleştirilen yaylacılıkta günümüzde de en öne çıkan husus **ekonomik sorunlardır**.

Genel olarak **hayvancılık** faaliyetinin aslında teorik olarak iyi gelir getiren bir uğraşı olması, ancak bunu geleneksel koşullarda gerçekleştirilmesinin zorluğu, yeni neslin bu faaliyeti devam ettirmesinde kısıtlayıcı bir faktör olmaktadır. Diğer taraftan iyi kazanç getirirse bile, şehrin cazibesi genç köylü nüfusun köy yaşantısına tercih etmemesini neden olmaktadır.

Geçmişte binlerce baş hayvanın ortaya çıkardığı katma değer veya kendi ihtiyaçlarını karşılama gerçeği, günümüzde bu faaliyetin birkaç on hayvandan oluşan hayvan varlığıyla zaten sürdürülemeyeceği açıktır.

Elde edilen ürünlerin işlenmesine, paketlenmesine ve pazarlanmasına yönelik herhangi bir organizasyonun olmaması diğer bir kısıt olarak belirmektedir. Geleneksel yöntemlerle işlenen hayvansal ürünlerin ise başta büyük şehirlerde yaşayan yöre halkı olmak üzere, büyük rağbet görmesi ise diğer bir ticari tezata işaret etmektedir.

Yayla sahalarında ürünlerin tüketicilerle buluşmasını sağlayacak herhangi bir ticari ünitenin hâlihazırda bulunmaması, yine üretici ve tüketici halkı biraraya getirecek haftalık veya aylık yayla pazarlarının da söz konusu olmaması, tanıtım ve pazarlama konusunda diğer kısıtları oluşturmaktadır.

Yayla sahalarında hayvancılık faaliyetine destek amacıyla gerçekleştirilen **tarımsal üretim** ise hâlihazırda yayla ekonomisini canlandıracak bir ölçüğe sahip olmaktan uzaktır. Bu üretim mevcut durumda ancak kendi ihtiyacını karşılamak veya kısmen yerel pazarda alıcı bulacak bir üretim anlamına gelmektedir.

Arıcılık faaliyeti giderek önem kazanmakla birlikte yine organize gerçekleştirilen bir faaliyet olmaktan uzaktır. Buna rağmen arıcılık, kısa vadede yayla sahalarında geliştirme potansiyeli en yüksek olan ekonomik faaliyet alanı niteliği taşımaktadır. Özellikle şehirsiz alanlarda, doğal ortamda üretilen bal'a olan talep bu kesimlerin arıcılık açısından cazip hale gelmesine katkı sunmaktadır.

Gerger'in Avacık ve Kurdek yaylarında **turizme** yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve bu sahaların belirtilen faaliyetten gelir elde etmesi kısa vadede mümkün görünmemektedir. Her ne kadar iki yıl ardarda organize edilen yayla şenliklerinin temel amaçlarından biri yayla turizmine yönelik farkındalık yaratmak olsa da, yayla sahalarında turizm faaliyetinin yerleştirilmesi için çok sayıda faktörün kombine bir şekilde hayata geçirilmesi gerekmektedir. Mevcut durumda pek çok yöre insanının bile haberdar olmadığı Gerger yaylalarının turizm açısından harekete geçirilmesi için çok uzun bir yolun katedilmesi gerektiği açıktır.

Nihayetinde, geçmişin güç koşullarında biçimlenmiş ve kapalı ekonomik yapının etkisiyle uzun zaman yapısını muhafaza edebilmiş olan yaşam biçimini olduğu gibi korumak mümkün olamamaktadır. Nitekim belirtilen yaşam biçiminin zorlukları, şehirlerde daha iyi yaşam koşullarının varlığına olan inanç, hızla bu yaşam şeklinin terkedilmesini beraberinde getirmiş durumdadır.

Öyleyse yörede özellikle yaylacı köylerde gelişmenin sağlanması ve yaylacılık geleneklerinin korunması için neler yapılmalıdır.

Her şeyden önce sahip olduğu coğrafi koşullar Gerger yöresinin muazzam potansiyeller barındırmasını kısıtlamıştır. Doğal şartlarda, yörede kısa vadede büyük kalkınma hamlelerinin gerçekleştirileceği ve büyük bir gelişmenin sağlanacağını ileri sürmek hayalcilik olacaktır. Ancak diğer taraftan zaten büyük ölçüde genç nüfusunu göç yoluyla kaybetmiş olan Yörede kalan nüfusu yerinde tutmak, kısmen şehre göç etmiş nüfusun bir bölümünü zaman içinde yenide yöreye cezbetmek için çaba sarf edilmelidir. Bunun sağlamanın temel şartı, önce ekonomik koşullarda düzelmeyi sağlamasıdır. Yeteri kadar gelir elde edebildiği takdirde büyükşehirlere göç etmeyeceğini ifade eden yöre halkıyla karşılaşmak, sıkça yaşanan bir husustur.

Yaylacılık faaliyetinin ekonomik boyutunda ilk ileri sürülebilecek husus, bu sahalarda köy ile yaylayı entegre olarak kombine modern hayvancılığın teşvik edilmesidir. Bu bakımdan, yayla sahalarının potansiyelini de en yüksek düzeye çıkaracak olan modern hayvancılığın yörede etkin hale getirilmesi önemli bir faktör olarak belirlemektedir.

Yayla sahalarında oluşturulacak mekânlarda, et ve süt verimi yüksek olan hayvan ırklarının beslenmesiyle elde edilecek hem canlı hayvan ve hem de hayvan ürünleri yöre ekonomik kalkınmasına olumlu etki yaratacaktır. Yayla sezonunun yılın belirli bir dönemini kapsadığı düşünüldüğünde, kış aylarında hayvanların köy alanında beslenmesine yönelik de düzenlemelerin

yapılması şarttır. Bu çerçevede hem barınakların oluşturulması ve hem de beslenmelerinin sağlanması amacıyla, yayla sahalarında ot üretiminin geliştirilmesi ve buna yönelik bazı alanların ayrılması, diğer tarımsal arazilerde ise hayvan yem bitkileri üretimiminin geliştirilmesi olumlu katkı sağlayacaktır.

Sahada yaptığımız mülakatlarda, aslında hayvancılık faaliyetinin iyi gelir getirdiğinin bilindiği ancak, köylülerin sahip oldukları sermayenin modern hayvancılığa dönüşümü gerçekleştirecek ölçüde olmadığı yönünde görüş bildirilmektedir. Bu çerçevede sürecin daha iyi yürütülmesinde kamu idaresine önemli iş düşmektedir. Bu aşamada, projelendirme, finansal destek sağlama, mekânsal düzenlemede yol gösterici olma gerekliliği bulunmaktadır. Yaşanan deneyimler bir sahada herhangi bir yatırımın iyi gelir getirdiği, izlenimi oluşmasının yöre halkının bu faaliyete yönlendirilmesine çok büyük etki ettiği ve sonraki aşamalarda destekleme olmaksızın bile o faaliyetlere yöneldikleri yönündedir.

Sadece hayvancılık faaliyetini geliştirmesi değil, aynı zamanda üretilen hayvansal ürünlerin işlenmesi ve paketlenerek tüketim sahalarına taşınması da önemli bir gelir ve geçim sahasını oluşturacaktır. Dolayısıyla sadece üretim aşamasında değil sürecin diğer aşamalarında da istihdam ve gelir yaratılması sağlanmış olacaktır.

Yaylacılık faaliyetinde üzerinde durulması gereken diğer bir husus ise, kısıtlı ölçekte gerçekleştirilmekte olan tarımsal üretidir. Hâlihazırda bile kendi ihtiyaçlarından fazlası ürünlerin pazarlanmasında bir sıkıntı yaşamayan yöre yaylacı halkı, bu üretimin daha planlı ve amaca yönelik olarak gerçekleştirilmesi halinde önemli bir gelir kalemine dönüşebileceğidir.

Özellikle kentsel alanlarda büyük rağbet gören ve daha yüksek ücret ödenerek sahip olunmaya çalışılan yöresel ürünler ile doğal koşullarda üretilmiş ürünler, yöre ekonomisine belirgin bir katkı yapabilecek potansiyele sahiptir. Bu çerçevede yayla sahalarında veya bu sahalar yakın konumlanmış olan yaylacı köylerde iyi tarım ve organik tarım metotlarının uygulanmasının sağlanması son derece önemlidir.

Sadece klasik anlamda yöreye özgü sebze ve meyvelerini değil aynı zamanda talep gören yeni ürünlerin üretim desenine dahil edilmesi de sürecin daha başarılı geçirilmesine katkı sağlayacaktır.

Gerger yaylalarında geleneksel meskenler olan kıl çadır ve hol'lerin yerini hızla almaya başlayan betonarme konutlar, yaylacılık sahasının mekânsal yeniden organizasyonunda en olumsuz yönlerinden birini teşkil

etmektedir. Kuşkusuz oldukça iptidai barınaklar olan çadır veya hol meskenlerde yaşamaya devam edilmesini önermek akla ve gerçeğe uymayacaktır. Ancak böyle bir dönüşüm sağlanacak ise de yeni yapının yöresel bir anlam ve kültürü barındırması beklenmelidir.

Hâlihazırda inşa edilen meskeneler, özellikle Kurdek yaylasında birbirinden belirgin uzaklıkta, herhangi bir köyde kolaylıkla görülebilecek niteliktedir. Konutların herhangi bir ortak mimari özelliği söz konusu değildir, tamamen kişisel tercih ve beklentilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış yapılar durumundadır.

Kuşkusuz modern çağın nimetlerinden yararlanmak her yurttaşın en doğal hakkıdır. Diğer taraftan herhangi bir yöreye, köye, yaylaya özgü geleneksel meskenlerin çok önemli turizm objeleri arasında yer aldıkları da bir gerçektir.

Hâlihazırda ve yakın gelecekte çok ileri bir düzeye ulaması beklenmemekle birlikte, yörede yayla turizmi gündeme geldiğinde günümüzde inşa edilen meskenlerin herhangi bir katkısının olmayacağı açıktır. Hatta bu çerçevede geleneksel yayla meskenleri olan Kıl çadır ve hollerin yerini doldurmaların bile mümkün olmadığı görülmektedir.

Bu hususta bizim önerilerimiz şunlardır;

Yayla sahasında uygun bazı sahalara konut sahası olarak belirlenmeli ve sadece bu kesimlerde konut yapılmasına izin verilmelidir. Böylece birkaç üniteden oluşsa dahi, bir yayla yerleşmesi merkezinde söz etmek mümkün olacaktır.

Meskenlerin inşasında yörede elde edilen malzemenin kullanılması özendirilmelidir. Bu çerçevede taş malzemeyle inşa edilen meskenler estetik bir görünüm de sağlayacaktır.

Yayla meskenlerinde çok katlı olmaya (3 ve daha fazla katlı) engel olunmalıdır. En fazla iki katlı inşa edilecek meskenleri alt katı hayvan barınağı üst katı ise yaşam sahası olarak kullanılması yönlendirilmelidir.

İnşa edilen yayla meskenlerinde bir mimari karakter oluşturulmalı ve bu meskenlerin benzer olmaları sağlanmalıdır. Bu yapılırken yöre gelenek ve görenekleri ve yaşam biçimlerinden faydalanılmalıdır.

İnşa edilecek meskenlerin birbirlerini manzarasını kapatmayacak şekilde konumlanması sağlanmalı her meskenin önünde (ihtiyaç duyulduğu takdirde) küçük bir bahçe tanzim edilmelidir.

İnşa edilecek meskenler sadece temel barınma ihtiyacını karşılamak açısından değil, iç düzenini oluşturulmasıyla da gelecekte muhtemel turizm faaliyetine de uygun olmalıdır.

Doğal ortam turizm unsurları açısından, Gerger yaylalarının önemli bir potansiyel barındırdığı açıktır. Az bilenen sahalara, bâkir ortam, yöreye has bitki örtüsü ve yabani hayvan varlığı, dik eğimli yamaçlara sahip olan kayalık kesimler, kışın belirli dönemler düşen yüksek miktarda kar, çim kayağı yapma imkânı, yayla sahalalarında turizme hizmet etmek üzere organize edilebilecek doğal şatlar durumundadır.

Doğal ortam şatları her ne kadar turizme yönelik önemli bir potansiyel barındırsa da beşeri koşulların buna yeteri kadar eşlik edebildiğini ileri sürmek güçtür. Hâlihazırda Gerger yaylalarına bireysel olarak veya kendi araçlarıyla ulaşmak son derece zordur. Yolların niteliği, yöreyi bilen biri olmadan bu sahalara ulaşmanın tehlikeli bile olabileceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla günümüzde veya gelecekte turizme yönelik yapılacak çalışma ve planlamalarda öncelikli konu yayla sahalalarına kolay ve güvenli erişimi sağlayacak yolların inşa edilmesidir. Ardından ise, bu yolun katedilmesine ilişkin bilgilerin kamu kurumlarının web sayfalarında duyurulması, yöreye gelen turistlerin bilgilendirilmesine yönelik olarak turizm danışma biriminin oluşturulması gerekmektedir. Belki günümüz şartlarında anlamsız gibi gelse bile mutlaka yapılması gereken diğer bir husus ise yaylaya giden yola tabelaların yerleştirilmesidir. Aksi takdirde yaylaya kendi imkânlarıyla çıkmak isteyen ve yöreye yabancı olan kişilerin bazı riskli durumlarla karşılaşması güçlü bir olasılıktır.

Bir an yöreye turist ilgisinin başladığı ve artmaya devam ettiği varsayıldığında, gelen turistlerden nasıl bir gelir sağlanabilecektir. Birinci kısıt mevcut şartlarda turistlerin bırakınız yayla sahasında konaklama imkânlarının olması, ilçe merkezinde dahi konaklayacakları ünitelerinin yetersiz olmasıdır. Kuşkusuz hâlihazırda uygulanan ve yaylada bir tanıdığınız sizi kendi evinde konaklatması turizm kapsamında değerlendirilemez. Yine kendi kuracağınız çadırda konaklamanız da bu kapsamda değerlendirilmemelidir. Dolayısıyla yöre yaylacılığına veya yayla sahalalarına ilgi duyan bir turistten belirtilen temel ihtiyaçlarını karşılaması zordur. Yani özetle turist yaylaya gelse bile konaklama suretiyle yöreye herhangi bir gelir bırakması zor görünmektedir.

Konu günübirlik ziyaret açısından değerlendirildiğinde de benzer bir kısıt karşımıza çıkmaktadır. Yayla sahasına gelen biri burada herhangi yöresel bir şey satın almak istediğinde bunu nasıl sağlayacaktır. Hâlihazırda

yayla sahasında üretilen herhangi bir hayvansal veya bitkisel ürünün satılmasına yönelik işleme veya ortam söz konusu değildir. Dolayısıyla gelecekte turizmin geliştirilmesi söz konusu olduğunda üretici ve tüketiciyi buluşturacak mekânların oluşturulması mutlaka gerekli olacaktır.

Konaklama veya yöresel ürünler konusunda yaşanan sıkıntı, bu kesimde yiyecek ve içecek ihtiyacının giderilmesi aşamasında da açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Hâlihazırda yaylaya çıkılırken beraberlerinde yiyecek götürmediği takdirde, yayla sahasında aç kalma ihtimali son derece yüksektir. Bu aşamada turizm söz konusu olduğunda yöresel yemeklerin ve gıdaların tüketilmesine imkân sağlayan ünitelerin oluşturulması kaçınılmaz bir zorunluluk olacaktır.

Turizmde en önemli faktörlerden biri de tanıtımdır. İnsanlar sürekli yaşadıkları sahalardan yüzlerce km uzaklıktaki bir mekânın özelliklerinin tanıtım araçlarının sağladıkları imkânlarla öğrenebilmektedir. Özellikle günümüz iletişim çağında bu tanıtımın sağlanması hem daha kolay ve hem de daha az maliyetle gerçekleştirilebilir. Bu kapsamda yılda bir kez yapılmış veya yapılacak olan yayla şenliklerinin ve festivallerin yaylaların tanıtımında ve farkındalık yaratmasında büyük bir etkiye sahip olduğu gerçeği yadsınamaz. Ancak yılda bir kez organize edilecek böyle bir faaliyet, sezon boyunca devam eden diğer etkinliklerle desteklenmediği takdirde etkisi sınırlı kalacaktır.

Bu bakımdan Gerger'de yayla turizmi, yöre genel turizm stratejisi içinde değerlendirilmeli ve buna göre planlama yapılarak tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilmelidir. Gerger'de sadece yayla turizminin geliştirilmesi, bu sahaların sahip olduğu imkânlar dikkate alındığında zayıf kalabilme riskiyle karşı karşıya olabilecektir. Bu nedenle yöre genelinde diğer turizm çekicilikleriyle birlikte değerlendirilmelidir.

3.3.SANAYİ FAALİYETLERİ

Sanayi, özellikle sanayi devrimiyle birlikte gelişen ağır sanayiyle birlikte, konumlandığı sahada mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel büyük değişimleri yaratan faktör olmaktadır. Dolayısıyla sanayi açıdan gelişmiş bir yörede sadece ekonomik açıdan bir gelişme sağlanmamakta aynı zamanda etkileşimli olarak hayatın diğer bir alanlarına doğrudan etkide bulunmaktadır.

Gerger şehrinin fonksiyonları bölümünde de ele alındığı üzere Yörede sanayi yok denecek kadar azdır. Esasen ilçenin bağlı olduğu Adıyaman ilinde sanayi diğer komşu illere göre oldukça az gelişmiştir (Bakırcı M., 2012: 45-58).

Tamamı ilçe merkezinde olmak üzere bir tekstil atölyesi ve akaryakıt istasyonu dışında kayıtlara geçen herhangi bir büyük imalat sanayi işletmesi bulunmamaktadır. Yine yöre sınırlarında geçmişte işletilen az sayıda maden ocağının da (krom madeni) kapatıldığı görülmektedir. Sadece ilçe merkezinde değil, bağlı diğer yerleşim birimlerinde de sanayi faaliyetlerine ilişkin belirgin işletmelere rastlamak mümkün değildir.

1980’li yılların sonunda Gerger ilçesinde üçü merkezde ikisi köylerde olmak üzere 5 çırçır makinesi, elektrik ve dizel yakıtla çalışan 8, suyla çalışan 3 olmak üzere 11 değirmen, ilçe merkezinde yer alan bir oto tamir atölyesi ve bir çilingir yörenin sanayi tesislerini teşkil etmiştir (Aybek Ö.F., 1988:94).

İlçe sanayi ürünleri bakımından neredeyse tamamen dışa bağımlı bir karakter göstermekle birlikte, ihtiyaç duyulan bazı makine ve ekipmanları imal eden küçük atölyelerin varlığı göze çarpmaktadır. Geçmişte daha fazla olmak kaydıyla demir doğramacı, sobacı, bakırcı, tarım aletleri üretimi gibi faaliyetleri yürüten küçük işletmeler Gerger imalat sanayinin esasını oluşturmuştur.

Yörede geçmişten beri bazı ürünlerin imal edilmesi söz konusu olmakla birlikte, bunların gelişmesi ve değişmesinden öte adeta var olanların da gerilemesi veya ortadan kalkması gibi bir durum yaşanmaktadır.

Anadolu’nun neredeyse bütün köy ve küçük kasabalarında eskiden beri el sanatları kapsamında bir takım faaliyetlerin yaygın bir şekilde gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu kapsamda Gerger yöre sınırları içinde gerek ilçe merkezi ve gerekse köylerinde başta kilimcilik olmak üzere, demircilik, nalbantlık, semercilik, halıcılık, sepet örme gibi el sanatları icra edilmiştir (Aybek Ö.F., 1988:82). Bunlardan bazıları günümüzde önemini büyük ölçüde kaybetmiş olsa da, Halıcılık gibi el sanatları turizm gelirleri kapsamında etkinliğini kısmen muhafaza etmeye devam etmektedir. Geçmişte neredeyse her evde bulunan kilim tezgâhları ise neredeyse tarihe karışmış görünmektedir.

Demircilik ise geçmişte çok daha önemli olan bir zanaat özelliği taşımaktadır. Gerek tarımsal aletlerin yapılması ve gerekse mesken inşasında kullanılacak malzemelerin üretimi küçük tezgâhlarda yürütülmüştür. Günümüzde az sayıda da olsa bu zanaatı devam ettirmekte olan işletmeler olmakla birlikte fabrikalarda hazır olarak üretilmiş ürünlerin kullanılması giderek yaygınlaşma eğilimindedir.

Günümüzde büyük ölçüde önemini kaybetmiş olan nalbantlık da geçmişte yaygın olarak icra edilen zanaatlar arasında yer almıştır. Özellikle

yörenin topografik özellikleri ulaşımda hayvan gücünde daha fazla yararlanmayı zorunlu kılmaktadır. Bu bakımdan Gerger yöresinin özellikle kuzey dağlık kesimleri ulaşımda hayvan gücünde faydalanmak bir zorunluluk halini almaktadır. Yine hayvan gücünden taşımada yararlanmanın bir gereği olarak beliren semercilik de nalbantlık gibi eski öneminden çok uzak bir durum arz etmektedir (Aybek Ö.F., 1988:82).

“1985 yılında, ilçede atıl kalan insan gücünün değerlendirilmesi, aile ve ilçe ekonomisine girdi sağlanması amacıyla oluşturulan 100 tezgâhlı halıcılık projesi kapsamında Halk Eğitim Merkezinin yürüttüğü eğitimler sonucu 200 genç kız halı ustası olarak yetiştirilmiş, yetiştirilen bu ustalardan isteyenlere bir tezgâh ve halı dokuma ipleri karşılıksız olarak verilmiştir. İlçede ele sanatları kapsamında halıcılık faaliyetlerinin etkin bir nitelik kazanmasına yol açan bu atılım halıcılık üretim ve pazarlama kooperatifinin kurulmasıyla daha kurumsal bir nitelik kazanmıştır (Aybek Ö.F., 1988:101)”

Geçmişte yörenin bazı köylerinin yoğun katılımıyla gerçekleştirilen yaylacılık faaliyetine bağlı gelişen çadırcılık da, bir yandan yaylaya çıkan köylü sayısının çok düşük düzeylere gerilemesi, diğer taraftan yaylada sabit meskenlerin inşa edilmeye başlanması dolayısıyla günümüzde neredeyse tamamen ortadan kalkmış görünmektedir. Keçi kılının eğirilmesiyle oluşturulan parçaların birleştirilmek suretiyle oluşturulan kara çadırlar, yaylacılık faaliyetine yoğun olarak katılan Yukarıdağlıca, Burçaklı, Çamiçi, Saraycık, Ağaçalı ve Nakışlı köylerinde yapılmıştır (Aybek Ö.F., 1988:84)

Keza, yine geçmişte hemen hemen her köyde birkaç kişinin meşgul olduğu tahta veya kürekçilik de günümüzde büyük ölçüde ortadan kalkmış görünmektedir. Fazla alet gerektirmeyen bu zanaat kapsamında Armut ağacından kaşık, kepçe yapılırken, kışın kar atmak, yazın da harmanda kullanılmak üzere ceviz ağacından kürekler yapılırdı (Aybek Ö.F., 1988:86). Bu ürünler günümüzde yerini metal malzemeler bırakmış durumdadır.

Geçmişte özellikle söğüt ağacının bol olduğu Fırat boyu köylerinde görülen ve yiyeceklerin (süt, yoğurt, yemekler) muhafazasında kullanılan sepetçilik de Yörenin önemli zanaatlarından biri olmuştur (Aybek Ö.F., 1988:86). Günümüzde buzdolaplarının yaygın kullanılması sepet örme zanaatını neredeyse ortadan kaldırmıştır.

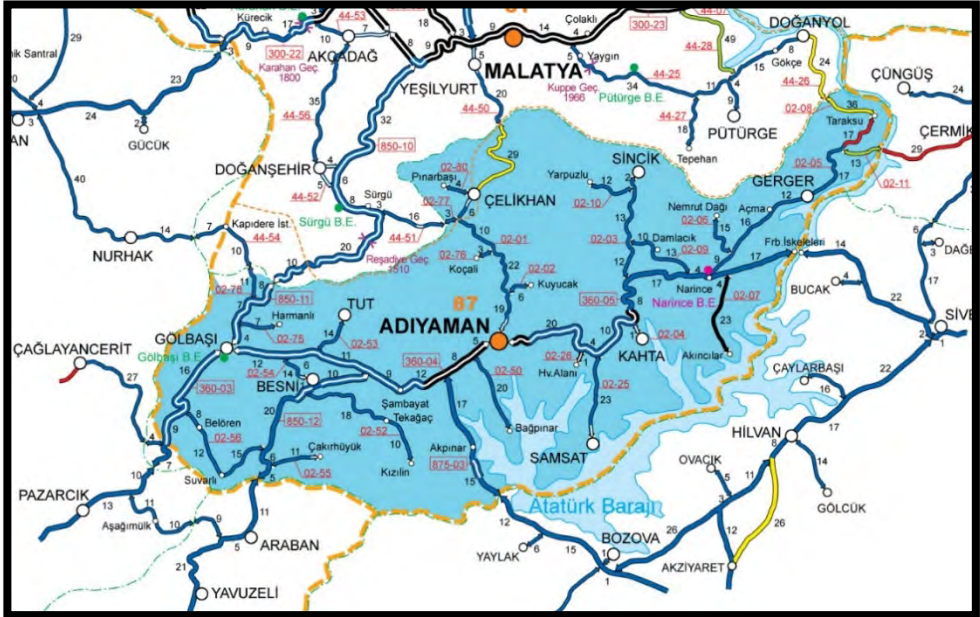
2015 yılında Gerger yöresinde biri tekstil ve ikisi petrol ürünleri olmak üzere üç sanayi işletmesi kayıtlara geçmiştir (Aslan H., 2016:77).

3.4.ULAŞIM FAALİYETLERİ

Bilindiği üzere ulaşım şartları, yerleşim ünitelerinin veya bölgelerin gelişmişlik düzeyleri üzerine önemli ölçüde etkide bulunmaktadır. Merkezi yol güzergâhları üzerinde yer alan yerleşmeler bu imkândan olabildiğinde fayda sağlamakta ve gelişebilmektedir. Ulaşımın bu etkisinden dolayıdır ki ülkemizde ulaşım (kara, demir veya denizyolu) bağlı olarak ortaya çıkmış ve gelişme göstermiş çok sayıda yerleşim birimi söz konusudur.

Ulaşım imkânları bakımından değerlendirildiğinde Gerger yöresi için ilk söylenecek söz dezavantajlı olduğudur. Coğrafi konumu ve doğal çevre özellikleri bakımından genel olarak Gerger yöresi, özelde ise Gerger şehir merkezi aktif ulaşım güzergâhlarının uzağında ve adeta bir çıkmaz sokakta konumlanmış durumda bulunmaktadır (Harita 33).

Bir yandan yörenin kuzeyinde dağlık saha, iyi nitelikli ulaşım sistemlerinin oluşturulması önünde adeta bir bariyer oluştururken, diğer taraftan Fırat nehri ve Atatürk barajı yöreyi dar bir alana hapsedmiş durumdadır.

Harita 33: Adiyaman İli Ulaşım Haritası

3.4.1. Gerger Yöresinde Karayolu Ulaşımı

Yörenin dışarıyla en önemli ve yoğun ulaşım bağı karayoluyla gerçekleşmektedir. Yakın tarihe kadar satıh özellikleri bakımından nitelikli olmayan, oldukça kıvrımlı bir yolla Kâhta üzerinden Adıyaman merkez ve diğer bölgelere bağlanılırken, günümüzde satıh özellikleri nispeten iyileştirilmiş bir asfalt yola ilçenin merkez ve köylerinde yaşayan halk diğer bölgelere erişebilmektedir.

Gerger’de karayolu inşaatına 1975 yılında başlanmış 1976 yılında hizmete girmiştir. 1990’lı yılların başına kadar bu yolun yaklaşık yarısının stabilize yol niteliğinde olması özellikle kış aylarında ulaşımın sık sık kesintiye uğramasına neden olmuştur (Aybek Ö.F., 1988:98).

Günümüzde Gerger yolunun tamamı asfalt olmakla birlikte oldukça dönemeçli bir yol niteliği taşımaktadır. Bu durum hem ulaşım süresini uzatmakta ve hem de gidiş-geliş çift yönlü olan bu yolda önemli ölçüde trafik güvenliği sorunlarının yaşanmasına neden olmaktadır.

Gerger yolu, Kâhta-Siverek yolu üzerinde Kâhta ilçesi bağlı Narince beldesi ayrımından itibaren başlamakta, plato sahası Kam boğazı aşılarak Çifthisar çayı vadisine geçilmekte ve adı geçen vadi takip edilerek Açma köyü yakınlarından vadiden ayrılarak İlçe merkezine ulaşmaktadır (Foto 186).

Foto 186: Gerger Yöresinde Karayoluyla Dağlık Sahadan Plato Sahasını Geçişte Kam Boğazından Yararlanılmaktadır.

İlçe genelinde ana karayolu, ilçe merkezinde sonlanmakla birlikte daha az nitelikte olmak kaydıyla yörenin kuzeydoğusundaki Gölyurt (Tillo) köyüne (eskiden belde) kadar ulaşmaktadır. Bu yolun özellikle Gölyurt köyüne yakın kesimde 2016 yılında ilk kez asfaltlama çalışmaları yapılmıştır. Gerger ilçe merkezi ile Gölyurt arasında uzanan ve yamaç sahalarını takip eden karayolu da oldukça dönemeçli bir nitelik taşımaktadır (Foto 187).

Genel olarak 1980'li yılların sonunda tüm köylerle karayolu bağlantısı sağlanmış olsa da özellikle kış aylarında ulaşım sadece traktörlerle gerçekleştirilebilmiş (Aybek Ö.F., 1988:98), yakın döneme kadar büyük bir bölümü ham yol niteliğinde olan köy yollarının günümüzde önemli bir bölümünde asfaltlama çalışmaları tamamlanmıştır.

Foto 187: Gerger-Gölyurt Köyü Yolu

Adıyaman il merkezine olan karayolu uzunluğu 100 km kadar olan Gerger ilçesinin Kâhta ilçesi ile arasındaki mesafe ise 68 km kadardır. İlçenin Adıyaman il merkezi ve batı illeriyle karayolu bağlantısı Kâhta ilçe merkezi üzerinden gerçekleşmektedir. Güneyde yer alan illerle bağlantısı ise Atatürk baraj gölü üzerinde inşa edilen Nissibi köprüsü vasıtasıyla gerçekleşmektedir.

1992 yılında Atatürk barajının işletmeye açılmasına kadar Adıyaman merkez, Kâhta ve Gerger ilçelerinin Diyarbakır ve Şanlıurfa yönüne doğru karayolu ulaşımı Fırat nehri üzerinde yer alan köprü vasıtasıyla

gerçekleştirilmiştir. Ancak belirtilen tarihten sonra baraj gölünde su toplanmaya başlanmasıyla bahsi geçen köprü sular altında kalmış ve bu hatta karayolu ulaşımı kesintiye uğramıştır.

23 yıl boyunca Mezra-Kayalı yerleşmeleri arasında kalan sahada feribot entegrasyonu ile sağlanan karayolu ulaşımı, 2015 yılında Nissibi köprüsünün hizmete açılmasıyla yeniden kesintinin bir nitelik kazanmıştır.

Köprü'nün ismi konusunda tam bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamakla birlikte, bu ismin günümüzde Şanlıurfa ile Siverek İlçesine bağlı bulunan Nisibin / Azıklı köyünden geldiği ifade edilebilir. 1970 yılında yine Şanlıurfa'nın Siverek ilçesine bağlı Tillakin köyü (günümüzde Atatürk Barajı suları altında kalmıştır) ile Adıyaman'a bağlı Kahta ilçesi Tille (günümüzdeki ismi Geldibuldu) köyü arasında bir köprü inşa edilene kadar Siverek tarafından Kahta tarafına geçişte Nissibin köyünde yer alan sallarla yapılmış olmasının bu ismin verilmesinde etkili olduğu ileri sürülebilir.

Gerger ilçesi Güzelsu köyüne bağlı Akbaş (Keferge) mezrası yakınında konumlandırılan Nissibi köprüsü, Fırat nehrinin vadisini genişlettiği plato sahasından dağlık kesime geçiş noktasında, vadinin en dar yerlerinden birinde inşa edilmiştir (Foto 188 ve Foto 189). Aynı zamanda Gerger kanyon vadisinin başlangıcı da olan bu kesimde 26 Şubat 2012 köprü'nün temelleri atılmış ve 21 Mayıs 2015 tarihinde resmi açılışı yapılmıştır (Foto 190).

Foto 188: Nissibi Köprüsü Konumlandığı Dar Boğaz (2016)

Foto 189: Nissibi Köprüsü Konumlandığı Dar Boğaz (2012)

Foto 190: Nissibi Köprüsü (2016)

Nissibi köprüsü, sadece karayolu ulaşımında kesintisiz ulaşım sağlamakla kalmamış, sahip olduğu mimari özellikleriyle de ilkleri bünyesinde barındırmıştır. Tamamı Türk mühendisler tarafından inşa edilen köprü, uluslararası köprü literatüründe Cable-Stayed olarak tanımlanan gergin eğik askılı köprü grubuna girmektedir (Foto 191).

Foto 191: Nissibi Köprü Gergin Eğik Askılı Köprü Tazında İnşa Edilmiştir (2016)

İnşa edildiği tarihte İstanbul Boğaziçi Köprüsü (daha sonra 15 Temmuz Şehitler Köprüsü adını almıştır) ve Fatih Sultan Mehmet Köprüsünden sonra Türkiye'nin en uzun üçüncü asma köprüsü olma özelliği taşımıştır. Yakın dönemde, 30 Haziran 2016 İzmit Körfezinde Osmangazi Köprüsü ve 26 Ağustos 2016 tarihinde İstanbul Boğazında Yavuz Sultan Selim Köprülerinin inşa edilmesiyle uzunluk bakımından beşinci sıraya gerilemiştir.

Toplam 610 metre uzunluğunda olan köprünün orta açıklığı 400 metre, genişliği ise 24,5 metredir. Her yöne ikişer olmak üzere toplam dört şeritli olan köprüden 1500-2000 aracın geçmesi hedeflenmiştir.

Öncesinde nispeten ilkel feribotla sağlanan ulaşım, köprünün inşa edilmesiyle daha hızlı, kolay ve konforlu hale gelmiştir. Bu durum, sadece Gerger yöresinin değil aynı zamanda Adıyaman ilini de adeta bir çıkmaz sokak olmaktan büyük ölçüde kurtarmıştır.

Köprü inşa edilmeden önce, hernekadar araçlar feribot kullanarak aynı yerde barajın iki yakası arasında geçme imkânı buluyorlardıysa da, feribotların günün belirli saatlerinde hizmet vermesi, feribot bekleme ve seyahat süresi gibi olumsuzlukları içinde barındırmaktaydı. Yine sadece otomobil, minibüs ve kamyonet gibi küçük ve orta ölçekli araçların taşınmasına elverişli olan feribotlardan, kamyon ve otobüslerin yararlanamaması diğer bir olumsuzluğu oluşturmuştur. Son olarak araç sahiplerine ek bir maliyet olarak yansıması da bu olumsuzluklara eklenebilir.

Köprü, sözü edilen olumsuzların tamamına çözüm üretmiş görünmektedir. Ancak hedeflenen başarının tam olarak elde edilmesi için sadece köprü inşası değil aynı zamanda günümüzde Kâhta'dan itibaren Siverek'e kadar yolun niteliklerini de en kısa zamanda iyileştirilmesi gerekmektedir.

Köprü vasıtasıyla kolaylaşan ulaşımın, aynı zamanda yörenin başta ticaret ve turizm olmak üzere ekonomik yapısına da olumlu katkı yapması beklenmektedir. Köprü inşası öncesi ulaşım hizmet eden feribotların hareket ettiği iskelelerin yakınında yolcuların çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak işletmeler oluştuğu gibi, köprü köprünün tamamlanması ve feribotların hizmetten çekilmesiyle bu ihtiyaçlar köprünün her iki ayağında şimdilik iptidai tarzda oluşturulmuş işletmelerde giderilmeye çalışılmaktadır (Foto 192).

Ayrıca 1986 yılında açılan bir yol ile de Malatya'nın Pütürge ilçesiyle ulaşım sağlanmakla birlikte, bu yol köy yolu niteliğindedir. Yine geçmişte "Cevizpınar Köyünün Duluca (Sengeto) mezrasında Fırat nehri üzerindeki küçük araçların geçebildiği bir asma köprü vasıtasıyla Diyarbakır'ın Çüngüş ilçesine ulaşım sağlanmış (Aybek Ö.F., 1988:98), köprünün Atatürk barajı göl suları altında kalmasıyla bu kesimde doğrudan karayolu bağlantısı kesilmiştir.

Foto 192: Nissibi Köprüsü Batı ayağında (Kâhta Yönü) Dinlenme Tesisi ve Park Alanı

3.4.2. Gerger İlçesinde Denizyolu Ulaşımı

Önceleri Fırat nehrine sonrasında ise bu nehir üzerinde inşa edilen Atatürk Baraj gölüne komşu olması, Gerger yöresinde eskiden beri su yolu ulaşımından faydalanma çabasını da beraberinde getirmiştir. Yörenin özellikle güneye doğru karayolu ulaşımında bir engel olarak beliren Fırat nehri, oluşturulan çeşitli araçlarla aşılmaya çalışılmıştır.

Nitekim “16.yüzyılda Gerger kazasında nehir taşımacılığını yoğun olduğu gözlenmektedir. Gerger merkez olmak üzere İç-il, Taş-il ve Beylü nahiyelerinde mahsul-i sefine (Resm-i Sefine) tabiri sıkça geçmektedir. Nehir taşımacılığında elde edilen gelirin yarısı Gerger kazası ve bağlı nahiyelerde kalmakta, kalan yarısı ise tahrir defterlerinde nısf-ı âharı tasarruf olunmuş şeklinde ifade edilmektedir. Fırat nehrinin her iki yakasına taşımacılık yapıldığı için hangi sipahiye bağlı ise o sipahi tarafından tasarruf edildiği anlaşılmaktadır (Taştemir M., 1999:207).

Uzun bir tarihsel süreç boyunca, Kelek adı verilen şişirilmiş tulumlar üzerine kurulan sallarla gerçekleştirilen ulaşım, 1970’li yıllarda Fırat nehri üzerinde inşa edilen köprü vasıtasıyla kesintiye uğramış, ancak daha önce de ifade edildiği üzere 1992 yılından itibaren mevcut köprülerin baraj suları

altında kalmasıyla, su yolu ulaşımı yeniden kaçınılmaz bir mecburiyet olmuştur. Ancak bu kez ilkel bir sal türü olan Keleklerin yerini feribotlar almıştır (Foto 193).

Foto 193: Feribot Taşımacılığı (Arka Planda Nissibi Köprüsü İnşaatı) (Tahtacı M., 2012).

Güzelsu Köyü Akbaş (Keferge) mezrası ile Siverek İlçesi Mezra köyü arasında ulaşım gerçekleştiren feribotlar günde ortalama 500-600 araç ve çok sayıda yayanın iki yaka arasında hareketine imkân tanımıştır (Foto 194). Belirtilen hat üzerinde ulaşım, eşzamanlı olarak karşılıklı sefer yapan iki feribottan oluşan taşıma filosuyla gerçekleştirilmiştir (Foto 195).

Feribot ulaşımı aynı zamanda iskelelerde bir ticari canlılığa da olanak sağlamış, kahvehane, lokanta ve bakkal gibi ticari üniteler bu kesimlerde konumlanmıştır (Foto 196). Ancak feribotların işlevini yitmesiyle birlikte iskeleler atıl duruma düşmüş, bu faaliyete bağlı olarak belirmiş olan işletmeler de ortadan kalkmıştır (Foto 197).

1992 yılından itibaren 2015 yılına kadar olan uzun bir sürede sadece yukarıda belirlen kesimde feribot taşımacılığı yapılmamış, daha küçük ölçeklerde olmak üzere başka kesimlerde de feribot taşımacılığı gerçekleştirilmiş ve halen de uygulanmaya devam etmektedir.

Foto 194: Feribotlar Hem Araç ve Hem de Yaya Ulaşımına Hizmet Etmişlerdir (Tahtacı M., 2012)

Foto 195: Baraj Gölünde Feribot Taşımacılığı Karşılıklı Sefer Yapan İki Feribotla Gerçekleştirilmiştir (Bakırcı D., 2013).

Foto 196: Feribot İskelesinde Bulunan Bir Ticari İşletme (Tahtacı M., 2012).

Foto 197: Nissibi Köprüsünün Hizmete Girmesiyle Feribot İskeleleri Atıl Duruma Düşmüştür (2016)

Nissibi köprüsü İlçenin güney kesimi için önemli bir geçiş imkânı sağlasa da, özellikle kuzey kesimlerde yer alan köyler için çok kısa bir mesafenin oldukça uzaması anlamına gelmektedir. Bu bakımdan belirtilen sahalarda yerleşik bulunan köylerden veya ilçe merkezinden, gerek yine Siverek yönüne ve gerekse Diyarbakır'ın Çüngüş ve Çermik ilçelerine bağlantıyı sağlayan feribot geçişleri gerçekleştirilmektedir.

Hâlihazırda hizmet vermeye devam eden bu feribot güzergâhlarından biri Çermik ilçesi Saltepe köyü ile Gerger ilçesi Geçitli (Kılık) köyü arasında yer almaktadır (Harita 34). Saltepe ve Geçitli köyü sakinlerinin girişimiyle alınan ve 6 minibüs taşıma kapasitesine sahip olan feribot, Gerger kaymakamlığının girişimiyle 2014 yılında tamamlanan iskeleyle birlikte ulaşımı fiilen başlamıştır (Foto 198).

Harita 34: Gerger İlçesinde Feribot Taşımacılığı Yapılan Hat

Feribot seferlerinin başlamasıyla Gerger yönünden gelen araçların Şanlıurfa'nın Siverek, Diyarbakır'ın Çüngüş ve Çermik ilçelerine daha kısa zamanda ulaşması mümkün olmaktadır. Bu gelişmeyle birlikte Çermik ilçesi Saltepe köyünden Adıyaman il merkezine olan karayolu ulaşımı mesafesi 165 km'den 65 km'ye inmektedir. Bu durum hem zaman ve hem de yakıt tasarrufu sağlamaktadır.

Ulaşımın büyük ölçüde karayolu, küçük bir bölümüyle de denizyoluyla sağlandığı Gerger ilçesini doğrudan etkileyen herhangi bir demiryolu hattı bulunmazken, havayolu ulaşımı 1998 yılında faaliyete geçen ve Kâhta ile

Adıyaman arasında yer alan Adıyaman havaalanı kullanılarak gerçekleştirilmektedir.

Foto 198: Gerger ile Çermik Arasında Ulaşım Hizmeti Veren Feribot (Youtube 2017).

3.5. TİCARET FAALİYETLERİ

Gerger şehri bölümünde detaylı olarak ele alındığı üzere, yöre genelinde ticaret faaliyetleri ve buna bağlı ticari üniteler neredeyse tamamen ilçe merkezinde toplanmış bulunmaktadır. Merkez dışında, eski bir belde olan Gölyurt ve Kâhta Siverek yolu üzerinde konumlanmış olması hasebiyle Güzelsu köyünde mütevazı bir sayıda ticaret karşımıza çıkarken, geriye kalan diğer yerleşmelerin çoğunda bir bakkala bile rastlamak mümkün olmamaktadır.

Köylüler ihtiyaçlarını büyük ölçüde ilçe merkezi ve adı geçen merkezi köylerden sağlarken, geçmişte daha yaygın olarak, köyleri at ve katır sırtında dolaşmak suretiyle gerçekleştirilen ticaret (çerçilik) ise günümüzde daha modern bir görünüme kavuşmuş ve hayvan yerine motorlu araçlarla köyleri gezmek suretiyle bu faaliyet yürütülmektedir.

3.6. KAMU HİZMETLERİ

Kuşkusuz bir yörede veya bölgede yerleşik nüfusun en önemli ihtiyaçlarından biri hizmetlere hızlı, güvenli ve kesintisiz erişebilmesidir. Çoğunlukla kamu tarafından sağlanması beklenen altyapı hizmetlerinin yanısıra, eğitim, sağlık ve ibadet ihtiyaçlarına yönelik hizmetler toplumun huzur ve refahının sağlanması açısından son derece büyük önem arz etmektedir.

3.6.1. Eğitim Hizmetleri

Önceki bölümlerde Gerger ilçe merkezinde eğitim hizmetine yönelik kurumların özelliklerinden bahsedilmişti. Bu bölümde ise köylerde eğitim faaliyetlerine kısaca değinilecektir.

Yine, nüfusun eğitim nitelikleri bölümünde detaylı olarak ele alındığı üzere, Gerger yöresinde okuryazarlık ve eğitim düzeyi bakımından gelişmeler sağlanmış olmakla birlikte, halen Türkiye ortalamasının oldukça altında bir görünüm sergilemektedir. Bu durumun oluşmasında uzunca bir süre kız çocuklarının bazen hiç okula gönderilmemesi bazen de sadece ilkokul düzeyinde okumalarına izin verilmesinin önemli ölçüde etkide bulunmuştur.

1990'lı yıllara kadar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünün kendisine ait bir idare binası bulunmaması ve kurumun Hükümet konağında tahsis edilmiş bölümde eğitime ilişkin faaliyetleri gerçekleştirmiş olması (Aybek Ö.F.,1988:90) eğitim kurumlarının oluşturulması aşamasından önce, bu faaliyetlerin düzenleyici kurumunun bile yakın döneme kadar müstakil bir binaya sahip olmaması yörenin eğitim düzeyine işaret etmektedir.

Herhangi bir yükseköğretim kurumunun yer almadığı yörede az sayıdaki ortaöğretim kurumu ise çoğunlukla ilçe merkezinde konumlanmış bulunmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığının 2016 yılı verilerine göre, Gerger ilçesinde farklı düzeylerde eğitim veren kayıtlı 80 okul bulunmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı 2016). Belirtilen okullarda mevcut 196 derslikte 283 öğretmen görev yapmış ve toplam 4768 öğrenci eğitim almıştır (Tablo 60).

İlçede lise düzeyinde 3 eğitim kurumu bulurken, Ortaokul düzeyinde 9, Okul öncesi düzeyinde 1, ilkokul düzeyinde ise 67 eğitim kurumu bulunmaktadır. Bunlardan lise düzeyindeki okullar yöre toplam okul sayısının yaklaşık %4'ünü oluştururken, ortaokulların oranı %11 olmuştur. Okul öncesi eğitim kurumlarının son derece düşük seviyede kaldığı yörede, en fazla sayıda ilkokul düzeyinde eğitim veren kurumlar yer almıştır. Bu kurumların toplam okullara oranı ise yaklaşık % 84 olmuştur.

Konu derslik sayısı bakımından değerlendirildiğinde ise, yine en fazla dersliğin ilkokul düzeyinde yer aldığını görmekteyiz. Toplam derslik sayısının %45'i belirtilen eğitim düzeyindeki okullarda yer alırken, %37'si ortaokul ve %16'sı lise düzeyinde eğitim veren okullarda konumlanmıştır.

Eğitim Kurumu Düzeyi		Eğitim Kurumu Adı	Derslik Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Lise	1	Gerger Anadolu İmam Hatip Lisesi	12	25	270
	2	Gerger Çok Programlı Lisesi	16	22	285
	3	Gölyurt Çok Programlı Anadolu Lisesi	3	8	42
Toplam			31	55	597
Ortaokul	1	Gerger Atatürk Yatılı Bölge Ortaokulu	8	10	250
	2	Gerger İmam Hatip Ortaokulu	8	8	146
	3	Gerger Ortaokulu	8	13	300
	4	Ağaçlı Ortaokulu	4	4	73
	5	Çobanpınarı Ortaokulu	5	5	111
	6	Gölyurt Ortaokulu	11	24	347
	7	Gürgenli Ortaokulu	5	6	110
	8	Güzelsu Ortaokulu	16	21	415
	9	Oymaklı Ortaokulu	8	15	190
Toplam			73	106	1942
Okul Öncesi	1	Gerger Anaokulu	3	3	58
Toplam			3	3	58
İlkokul	1	Açma İlkokulu	1	1	11
	2	Ağaçlı İlkokulu	4	4	80
	3	Aksan İlkokulu	0	0	0
	4	Altılan İlkokulu	1	1	10
	5	Aşağıdağlıca İlkokulu	1	2	30
	6	Bayık İlkokulu	1	1	15
	7	Bemirgo İlkokulu	0	0	0
	8	Beşgöze İlkokulu	0	0	0
	9	Beybostan İlkokulu	1	1	16
	10	Bodin İlkokulu	0	0	0
	11	Burçaklı İlkokulu	2	2	24
	12	Cumhuriyet İlkokulu	10	10	215
	13	Çamık İlkokulu	1	1	23

14	Çavgur İlkokulu	1	1	12
15	Çemen İlkokulu	1	1	13
16	Çetin İlkokulu	1	1	10
17	Çiftihsar İlkokulu	1	1	15
18	Çobanpınarı İlkokulu	5	5	109
19	Çukuruk İlkokulu	0	0	0
20	Dağdeviren İlkokulu	1	1	13
21	Dallarca İlkokulu	1	1	29
22	Doğanlar İlkokulu	0	0	0
23	Döşnik İlkokulu	2	2	59
24	Fatih İlkokulu	9	26	493
25	Gölyurt İlkokulu	0	0	0
26	Gömük İlkokulu	1	1	17
27	Gömük İlkokulu	0	0	0
28	Gönen İlkokulu	0	0	0
29	Gözpınar İlkokulu	0	0	0
30	Gümüşkaşık İlkokulu	2	2	28
31	Gündoğdu İlkokulu	1	1	14
32	Güngörmüş İlkokulu	1	1	7
33	Gürgenli İlkokulu	15	21	415
34	Güzelsu İlkokulu	0	0	0
35	Helül İlkokulu	0	0	0
36	Horsaik İlkokulu	1	1	17
37	Kağındak İlkokulu	1	1	15
38	Kalecik İlkokulu	0	0	0
39	Kaşyazi İlkokulu	0	0	0
40	Keferge İlkokulu	1	1	14
41	Kıringöl İlkokulu	1	1	14
42	Kırmızı Tarla İlkokulu	1	1	19
43	Konacık İlkokulu	1	2	21
44	Korulu İlkokulu	1	1	14
45	Köklüce İlkokulu	1	1	17

46	Körtigin İlkokulu	1	1	15
47	Kütüklü İlkokulu	1	1	21
48	Maroni İlkokulu	0	0	0
49	Ortaca İlkokulu	1	2	52
50	Oymaklı İlkokulu	1	1	27
51	Özkuran İlkokulu	1	2	25
52	Pamuluk İlkokulu	0	0	0
53	Piyanko İlkokulu	1	2	30
54	Saraycık İlkokulu	0	0	0
55	Sengeto İlkokulu	1	2	34
56	Seyitmahmut İlkokulu	0	0	0
57	Sofyan İlkokulu	1	1	9
58	Sorik İlkokulu	0	0	0
59	Sutepe İlkokulu	1	1	19
60	Şamani İlkokulu	1	1	14
61	Şavi İlkokulu	0	0	0
62	Taraksu İlkokulu	1	1	15
63	Tırsık İlkokulu	1	1	25
64	Yağmurlu İlkokulu	2	1	20
65	Yayladalı İlkokulu	0	0	0
66	Yenibardak İlkokulu	1	2	36
67	Yukarıdağlıca İlkokulu	2	3	40
Toplam		89	119	2171
İLÇE GENEL TOPLAM		196	283	4768

Tablo 60: Gerger İlçesi Eğitim Kurumları

Gerger’de eğitim alan öğrencilerin sayısı bakımından da ortaokul ve ilkokul düzeyindeki öğrencilerin oransal olarak birbirine yakın değerler gösterdiği görülmektedir. Bu çerçevede yörede toplam öğrencilerin %46’sını ilkokul öğrencileri oluştururken, %41’ini ortaokul düzeyindeki öğrenciler teşkil etmiştir. Diğer taraftan lise öğrencilerinin oranı %13 ve okul öncesi öğrencilerin oranı ise %1 olarak kayıtlara geçmiştir.

Okul ve derslik sayısı bakımından açık ara önde olan ilkokullar, öğretmen sayısı sözkonusu olduğunda daha düşük bir orana sahiptir.

İlçede öğretmenlerin %42'si ilkokul, %37'si ortaokul ve %19'u liselerde eğitim hizmetinde bulunmuştur.

İlçede mevcut 3 liseden ikisinin ilçe merkezinde konumlandığı görülmektedir. İlçe merkezi dışında kalan tek lise ise, eski bir belde olan Gölyurt köyünde yer almış bulunmaktadır. Adı geçen okul 2014-2015 eğitim öğretim döneminde hizmete girmiş, oldukça yeni sayılabilecek bir okul durumundadır. Bu nedenledir ki öğrenci sayısı da ilçede bulunan diğer liselerin oldukça gerisindedir (42 öğrenci). Belirtilen tarihe kadar lise düzeyinde eğitim sadece ilçe merkezinde verilmiştir. Bu düzeyindeki okullarda toplam derslik sayısı 31 olurken, öğretmen sayısı 55 ve öğrenim gören öğrenci sayısı ise 597 olmuştur.

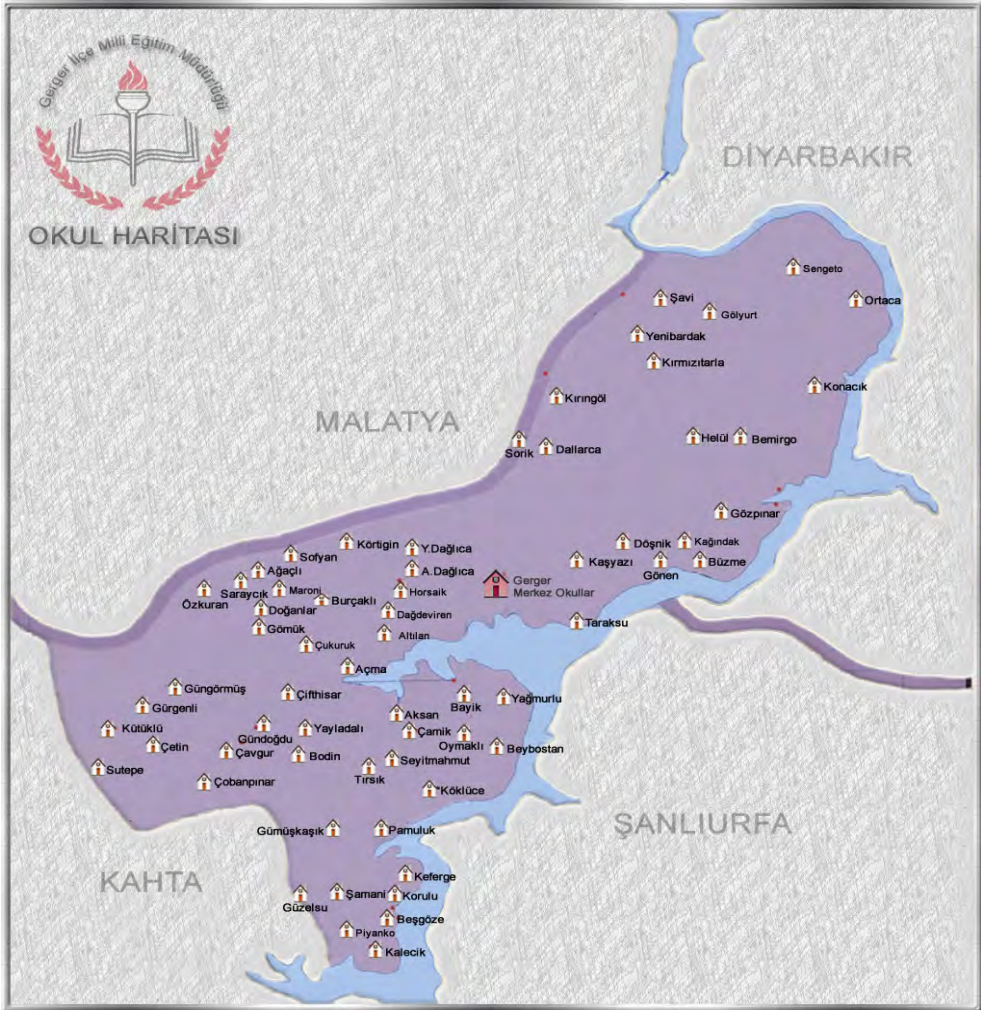
Gerger'de ortaokul düzeyinde eğitim kurumları liselere göre yöre genelinde daha yaygın bir dağılıma sahiptir. Mevcut 9 ortaokulun 3'ü ilçe merkezinde bulunurken, 6 tanesi ise farklı köylerde konumlanmış bulunmaktadır. Toplam derslik sayısının 73 olduğu ortaokul ortaokullarda 106 öğretmen görev yapmış ve 1942 öğrenci öğrenim görmüştür. İlçedeki Ortaokullar öğrenci sayıları bakımından değerlendirildiğinde dikkat çekici bir sonuçla karşılaşılmaktadır. İlçe merkezindeki ortaokullara dahil, en fazla öğrenci Güzelsu köyü ortaokulunda eğitim görmüştür (Foto 199).

Foto 199: Güzelsu Köyü Ortaokulu

400'den fazla öğrenciye sahip tek ortaokul olan Güzelsu ortaokulunun bu sayıya ulaşmasında, civar köylerden taşınmalı eğitim sistemiyle çok sayıda öğrencinin buraya gelmesi etkili olmaktadır. Öğrenci sayısı bakımından ikinci sırada yer alan Gölyurt Ortaokulu ise yörenin kuzeyinde bulunan çok sayıda köyün belirtilen seviyedeki çocuklarına eğitim vermektedir.

İlçede ilkokul düzeyinde eğitim veren okullar üç farklı alanda konumlanmıştır. Bunlardan bir bölümü ilçe merkezinde eğitime hizmet ederken, bazıları köylerde, bir bölümü ise mezralarda aynı hizmeti ifa etmektedir (Harita 35).

Harita 35: Gerger İlçesi İlkokullarının Dağılımı (Gerger İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü 2016)

Diğer taraftan geçmişte eğitim öğretim hizmetinde bulunan bazı okullarının ise öğrenci yetersizliği nedeniyle kapanmış olduğu anlaşılmaktadır. Genger ilçesinde temel düzeyde eğitim veren 67 okul kayıtlara geçmiş bulunmaktadır. 89 dersliğe sahip olan bu okullarda 119 öğretmen görev yapmış ve 2171 öğrenci eğitim görmüştür.

İlçede mevcut ilkokullardan 21'inde herhangi bir eğitim faaliyeti sözkonusu değilken, geçmişte eğitim veren bu okulların bulunduğu köy veya mezralardaki eğitim çağındaki öğrenciler diğer köylerdeki okullarda eğitim almaktadır. Yine mevcut ilkokullarını 36 tanesinin tek derslikten oluştuğu anlaşılmaktadır (Foto 200). Birleştirilmiş eğitim olarak adlandırılan bu sistemde, bir veya en fazla iki öğretmen ilkokul düzeyindeki öğrencilerin tamamına eğitim vermektedir. İlçede tek derslikten oluşmakla birlikte iki öğretmeni olan okulların sayısı 6 olurken, iki derliğe sahip olmakla birlikte tek öğretmene sahip olan ilkokul sayısı ise 1'dir. İlçede derslik sayısı 4 ve üzeri olan ilkokul sayısı 5 olurken, bunlarda en fazla öğrenci Gürgenli köyü ilkokulunda eğitim görmüştür.

Foto 200: Tek Derslikli Köklüce Köyü İlkokulu

3.6.2. Sağlık Hizmetleri

Gerger yöresinde sağlık hizmetlerine yönelik kuruluşların nerdeyse bütünüyle ilçe merkezinde yer aldığı görülmektedir. 1990'lı yıllarda herhangi bir hastane bulunmazken, biri ilçe merkezinde, biri güngörmüş köyünde ve biri de Gölyurt'ta olmak üzere 3 sağlık ocağı sağlık hizmeti vermiştir (Aybek Ö.F., 1988:91). Günümüzde belirli ölçeklerde sağlık hizmeti verebilen devlet hastanesi hizmete girmiş olmakla birlikte, hâlihazırda ileri düzey tedavilerde Kâhta ilçesi veya Adıyaman il merkezi ile diğer illerdeki sağlık kuruluşlarından hizmet almak yaygın bir durumdur.

2016 yılında ilçe merkezinde bir devlet hastanesi, bir merkez sağlık ocağı ve bir verem savaş dispanseri sağlık hizmeti verirken, ilçe merkezi dışında ise, sadece Gölyurt ve Güngörmüş köylerinde bulunan sağlık ocakları vasıtasıyla ilk basamak sağlık hizmeti verilmeye çalışılmaktadır (Gerger İlçe Sağlık Müdürlüğü 2016)

3.6.3. Din Hizmetleri

Din hizmetleri, hitap ettiği topluluğun genişliğine bağlı olarak en küçük yerleşme birimlerine kadar götürülebilmektedir. Belirtilen hizmetler ilçelerde, ilçe diyanet işleri başkanlığına bağlı ilçe müftülükleri tarafında idare edilen camiler vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Bu bakımdan çalışmanın bu bölümünde Gerger yöresinde cemilerin durumu üzerinde kısaca durulmuştur.

1980'li yılların sonunda ilçe merkezinde 3, köylerde de 43 olmak üzere 46 cami kaydedilmiştir. Belirtilen dönemde bu 46 caminin sadece ilçe merkezindeki Ulu Caminin minaresinin olduğu ifade edilmiştir (Aybek Ö.F., 1988:92).

2016 yılında ise yörede toplam 82 cami kayıtlara geçmiştir (Gerger Müftülüğü, 2016). Bunlardan 4 tanesi ilçe merkezinde yer alırken, 42'si köylerde, 36 tanesi ise mezaralarda yer almış bulunmaktadır (Tablo 61). Ulu cami, H. Mustafa Emine Hatun cami, Fatih cami ve Tevhid cami ilçe merkezinde yer alırken, köy ve mezaralarda bulunan camiler çoğunluklu bulunduğu yerleşim biriminin adıyla anılmaktadır. Bu durumun istisnası olarak ağaçlı köyündeki Emine Hatun cami, Çamiçi köyündeki Merkez cami, Güzelsu köyündeki yeni cami, Sutepe köyü Siver mezarasında bulunan Üzeyir Peygamber cami ve Üçkaya köyü Hezaz mezarasında bulunan Sofi Hasan cami verilebilir.

Yerleşim Birimi	Sıra	Cami Adı	Bulunduğu Yer	Hizmete Giriş Tarihi
İlçe Merkezi	1	Ulu Cami	Gerger İlçe Merkezi	1980
	2	Fatih Cami	Gerger İlçe Merkezi	1987
	3	Tevhid Cami	Gerger İlçe Merkezi	1995
	4	Hacı Mustafa Emine Hatun Cami	Gerger İlçe Merkezi	2003
Köyler	1	Açma Cami	Açma Köyü	1992
	2	Ağaçlı Cami	Ağaçlı Köyü	1987
	3	Emine Hatun Cami	Ağaçlı Köyü	2012
	4	Aşağıdağlıca Cami	Aşağıdağlıca Köyü	1984
	5	Beşgöze Cami	Beşgöze Köyü	1975
	6	Beybostan Cami	Beybostan Köyü	1972
	7	Budaklı Cami	Budaklı Köyü	1973
	8	Cevizpınar Cami	Cevizpınar Köyü	2013
	9	Merkez Cami	Çamiçi Köyü	2014
	10	Çifthisar Cami	Çifthisar Köyü	1974
	11	Çobanpınar Cami	Çobanpınar Köyü	1974
	12	Dağdeviren Cami	Dağdeviren Köyü	1972
	13	DallarcaCami	Dallarca Köyü	1962
	14	Eskikent Cami	Eskikent Köyü	1954
	15	Gölyurt Cami	Gölyurt Köyü	1969
	16	Gönen Cami	Gönen Köyü	1988
	17	Gümüşkaşık Cami	Gümüşkaşık Köyü	1971
	18	Gündoğdu Cami	Gündoğdu Köyü	1982
	19	Güngörmüş Cami	Güngörmüş Köyü	1985
	20	Gürgenli Cami	Gurgenli Köyü	1982
	21	Güzelsu Cami	Güzelsu Köyü	1964
	22	Yeni Cami	Güzelsu Köyü	2006
	23	Kaşyazı Cami	Kaşyazı Köyü	1987
	24	Kesertaş Cami	Kesertaş Köyü	1974
	25	Kılıç Cami	Kılıç Köyü	1974

	26	Konacık Cami	Konacık Köyü	1991
	27	Korulu Cami	Korulu Köyü	1978
	28	Koşarlar Cami	Koşarlar Köyü	1969
	29	Köklüce Cami	Köklüce Köyü	1971
	30	Kütüklü Cami	Kütüklü Köyü	1978
	31	Nakışlı Cami	Nakışlı Köyü	1984
	32	Onevler Cami	Onevler Köyü	1982
	33	Ortaca Cami	Ortaca Köyü	1968
	34	Oymaklı Cami	Oymaklı Köyü	1980
	35	Saraycık Cami	Saraycık Köyü	1979
	36	Seyitmahmut Cami	Seyitmahmut Köyü	2013
	37	Sutepe Cami	Sutepe Köyü	1974
	38	Yağmurlu Cami	Yagmurlu Köyü	1970
	39	Yayladalı Cami	Yayladalı Köyü	1978
	40	Yenibardak Cami	Yenibardak Köyü	1993
	41	Yeşilyurt Cami	Yeşilyurt Köyü	1993
	42	Yukarıdağlıca Cami	Yukarıdağlıca Köyü	1987
Mezralar	1	Çukuruk Mezrası Cami	Açma Köyü	1975
	2	Gömük Mezrası Cami	Ağaçlı Köyü	1991
	3	Salavat Mezrası Cami	Beşgöze Köyü	1997
	4	Körtigin Mezrası Cami	Burçaklı Köyü	2009
	5	KevirSOR Mezrası Cami	Burcaklı Köyü	2003
	6	Sengeto Mezrası Cami	Cevizpınar Köyü	?
	7	Çet Mezrası Cami	Çamiçi Köyü	1980
	8	Çavgur Mezrası Cami	Çobanpınar Köyü	1988
	9	Akyürek Mezrası Cami	Dagdeviren Köyü	1992
	10	Averak Mezrası Cami	Geçitli Köyü	1997
	11	Kağındak Mezrası Cami	Gözpınar Köyü	1988
	12	Pamuklu Mezrası Cami	Gümüşkaşık Köyü	2000
	13	Bodin Mezrası Cami	Gündoğdu Köyü	1996
	14	Bircan Mezrası Cami	Güngörmüş Köyü	2012
	15	Hırcık Mezrası Cami	Gürgenli Köyü	1987

16	Tirkidin Mezrası Cami	Gürgenli Köyü	1991
17	Şamani Mezrası Cami	Güzelsu Köyü	1983
18	Döşnik Mezrası Cami	Kaşyazı Köyü	1997
19	Bekiran Mezrası Cami	Kılıç Köyü	1974
20	Gelebaz Mezrası Cami	Kılıç Köyü	1997
21	Bermeğö Mezrası Cami	Konaçık Köyü	2013
22	Deyro Mezrası Cami	Konacık Köyü	?
23	Keferge Mezrası Cami	Korulu Köyü	2010
24	Sankosi Mezrası Cami	Korulu Köyü	1968
25	Çetin Mezrası Cami	Kütüklü Köyü	1975
26	Özkuran Mezrası Cami	Nakışlı Köyü	1968
27	Helül Mezrası Cami	Onevler Köyü	1995
28	Maroni Mezrası Cami	Saraycık Köyü	1992
29	Çamık Mezrası Cami	Seyitmahmut Köyü	2000
30	Tırsık Mezrası Cami	Seyyitmahmut Köyü	1999
31	Siver Mezrası Üzeyir Peygamber Cami	Sutepe Köyü	1988
32	Siver Mezrası Cami	Sutepe Köyü	1980
33	Tarakso Mezrası Cami	Üçkaya Köyü	1996
34	Hezaz Mezrası Sofi Hasan Cami	Üçkaya Köyü	1995
35	Aksan Mezrası Cami	Yayladalı Köyü	1991
36	Kırmızıtarla Mezrası Cami	Yenibardak Köyü	2004

Tablo 61: Gerger İlçesi Camileri

Diyaret İşleri Başkanlığı verilerine göre Gerger yöresinde en eski tarihte hizmete giren cami Eskikent Köyü Camiidir. 1954 yılında hizmete giren adı geçen camiyi, 1962 yılında hizmete girdiği kayıtlara geçen Dallarca köyü cami ve 1964'te hizmete açılan Güzelsu köyü cami takip etmiştir. 1970 yılında gelindiğinde Gerger yöresinde cami sayısı 9'dur. 1971-1980 yılları arasında 22 cami daha hizmete girmiştir. İlçede 1981-1990 yılında faaliyete geçen cami sayısı 16 olurken, 1991-2000 yıllarında ise 21 cami daha hizmet vermeye başlamıştır. 2001 yılından günümüze kadar geçen sürede hizmete giren cami sayısının ise 14 olduğu anlaşılmaktadır.

Gerger yöresinde ilçe merkezinde yer alan camiler nispeten büyük ebatlarda bulunmakla birlikte, son yıllarda köylerde de oldukça görkemli

camilerin inşa edildiği görülmektedir. Özellikle büyükşehirlere göç edip belirli bir ekonomik düzeye ulaşmış olan köylülerin yardımıyla gerçekleştirilen bu camiler, sadece ibadet ihtiyacına cevap vermek amacıyla değil, aynı zamanda farklı ihtiyaçlara hizmet verecek donanımda inşa edilmekte ve adeta köyün büyüklüğüyle tezat bir görünüm sergilemektedir (Foto 201).

Foto 201: Gürgenli Köyü Yeni Camii

Hemen şunu belirtmekte fayda bulunmaktadır ki, yukarıda hizmete giriş tarihleri resmi kurumlarca belirtilen camilerden başka, ilk hizmet tarihleri daha eskilere inen çok sayıda caminin varlığı söz konusudur. Ancak bunların bir bölümünün nizami koşullara sahip yapılar olmadığı, tahrip olarak yerine yenilerinin yapıldığı veya tadil edilerek yeni haliyle hizmete girdiği anlaşılmaktadır (Foto 202).

Foto 202: İlçenin En Eski Camilerinden Biri Olan Köklüce Köyü Camii, Yıkılan Bölümü Onarılarak Hizmet Vermeye Devam Etmektedir.

Gerek ilçe merkezinde ve gerekse köylerde büyük sayılabilecek camiler söz konusu olsa da, yörede mevcut camilerin büyük bir bölümüyle mütevazı büyüklüğe sahip camilerden oluştuğu görülmektedir (Foto 203).

Foto 203: Seyitmahmut Köyü, Çamık Mezrası Camii

3.7.TURİZM FAALİYETLERİ

Günümüzde turizm, kalkınmada adeta sihirli bir kavram gibi algılanmakta, yeni gelir kalemleri elde etmek amacıyla kullanılan bir araç durumunda bulunmaktadır. Ancak bu faaliyetten yeteri kadar yararlanmak sadece bunu istemekle mümkün olmamakta, pek çok ön gerekliliğin de yerine getirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla sadece turizme konu olabilecek doğal ve beşeri potansiyelin veya kaynakların olması yeterli olmamakta bunun talepler doğrultusunda şekillendirilmesi zorunlu bulunmaktadır.

Turizmin ana gerekliliklerinde biri de erişim ve ulaşım kolaylığıdır. Hangi turizm türünde olursa olsun, turistler rahat, güvenli ve ekonomik bir şekilde vakit geçireceği sahalara varmak isterler. Ulaşım faktörünün ardından diğer bir gereklilik ise konaklama imkânlarıdır. Turizmin niteliğine göre talep ve ihtiyaçları karşılayacak nitelikte konaklama mekânlarını varlığı olumlu etki etmektedir. Bir diğer ön koşul ise yeme içme olanaklarıdır. Turistler özellikle yöreye has gıdaları tatma konusunda istekli olmakta, sadece bu husus bile turizm yer seçiminde etkili olabilmektedir. Diğer pek çok faktör sayılabilmekle birlikte, son temas edeceğimiz husus yöre halkın turizm faaliyetine bakışı ve yaklaşımıdır. Dolayısıyla yöre insanının bu faaliyete gönüllü olarak katılma isteğinde olması, faaliyeti doğru yürütecek donanın ve bilgiye sahip olması önemli faktörler durumundadır.

Günümüzde turizmin çok fazla çeşitlendiği ve hemen her unsurun turizme konu olabileceği görülmektedir. Bir yandan deniz, kum ve güneşle karakterize edilen klasik turizm faaliyetleri tüm hızıyla devam ederken, diğer taraftan doğal ortamda bulunma ve yerel değerleri görme ve tanıma isteği de kırsal turizmi tetiklemektedir. Ayrıca, tarihsel değerleri görme ve sosyal özellikleri yakından tanıma isteği ise kültür turizminin yaygınlaşmasına katkı sunmaktadır.

Mevcut şartlarda turizm faaliyetleri açısından son derece düşük bir düzeyde bulunan Gergir yöresinde belirtilen faaliyetin gelişmesine katkı sağlayacak doğal ve kültürel unsurların varlığı söz konusudur. Bu bakımdan yörede harekete geçirilmeyi bekleyen bir potansiyelin olduğu ileri sürülebilir. Bu bakımdan İlçede turizmden yeteri kadar fayda sağlayamamasının temel nedeni bu faaliyete katkı sağlayacak unsurların olmayışı değil, bu unsurlara ulaşımın sağlıklı ve yeterli ölçüde sağlanamamasıdır. Buna bir de yeteri kadar tanıtım yapılamaması, turların düzenlenmemesi, harabe haldeki tarihsel unsurların korunup, güvenli hale getirilememesi, yörede rehberlik hizmetlerinin tamamen yerel halkın gönüllü çabalarına bırakılmış olması da eklenebilir. Dolayısıyla bu yapısal sorunlar turizmin geliştirilmesinin

örtesinde, her geçen gün bu değerlerin niteliklerini yitirmesine ve yok olmasına neden olmaktadır.

Gerger yöresi oldukça eskiye inen tarihsel geçmişe ve bu geçmiş tanıklık eden tarihi eserlere sahip olmakla birlikte, dezavantajlı coğrafi koşullar nedeniyle bu potansiyeli yeteri kadar değerlendirememiş, bu durum halen devam etmektedir. Bunu en çarpıcı örneği 1980'li yılların sonunda bile, Gerger'le ilgili hiçbir kitap, broşür, afişin yapılmamış olması, gazete ilanı verilmemiş olması ve Gerger şehrinin görüntüsünü içeren sadece bir adet kartpostalın olmasıdır (Aybek Ö.F., 1988:100). Yine aynı dönemde yörede konaklama ihtiyaçlarını karşılamak üzere 15 yataklı bir otel ve turistik nitelikte olmamakla birlikte 4 adet de lokanta bulunduğu kaydedilmiştir (Aybek Ö.F., 1988:101).

Bu bölümde Gerger yöresinde daha fazla turizme kazandırılacak unsurlar çeşitli özellikleriyle ele alınmıştır. Bu amaçla mevcut turistik değerler, tarihsel ve doğal değerler olmak üzere sınıflandırılarak irdelenmiştir.

Gerger yöresinde tarihsel değerler söz konusu olduğunda ilk akla gelen unsur Gerger kalesidir (Foto 204). Çalışmanın önceki bölümlerinde Kale'nin tarihsel geçmişi, kullanımı ve fiziksel özellikleri ele alınmış olduğundan, burada sadece Kale'nin turizme ilişkin özellikleri ifade edilmiştir. Oldukça eski bir tarihe ve görkemli bir görünümü sahip olan Gerger kalesiyle ilgili ilk belirtilecek husus büyük ölçüde kendi haline terk edilmiş olmasıdır.

Oymaklı köyü yakınlarında yer alan Kale'ye, Kâhta-Gerger karayolundan Kesertaş köyü yol ayrımından, Çifthisar çayı üzerinde bulunan köprüden geçilerek ulaşılmaktadır. Yine Kâhta-Siverek yolundan Güzelsu köyü yakınlarından ayrılarak, Köklüce ve Beybostan köyleri üzerinden kalenin üzerinde konumlandığı tepelik sahanın doğusu takip edilerek de kaleye varılabilmektedir. Bahsedilen bu ikinci yol 2015 yılına kadar toprak yol olduğu için çok kullanışlı olmakla birlikte, belirtilen yıldan sonra yolun asfaltlanmasıyla, kaleye erişime uygun ve baraj gölü manzaralı alternatif bir güzergâh haline gelmiştir.

Yakın bir zamanda inşa edilmiş betonarme bir yolla Kalenin bulunduğu tepelik alanın güney eteklerine kadar araçla erişmek mümkündür (Foto 205). Bu yolun yapılması kuşkusuz araçların kalenin yakınına kadar gitmesi bakımından çok önemli ve gereklidir. Ancak bunu tamamlayacak olan diğer unsurların yer almaması yolun tek başına yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Örneğin hangi yönden giderseniz gidin, sizi kaleye götürecektir.

herhangi bir yön tabelası bulunmadığından birilerine sormadan (özellikle yaz sıcağında soracak birilerini bulabilirseniz) kaleye ulaşmak oldukça zordur.

Foto 204: Gerger Kalesi (Temmuz 2016)

Belirtilen eksiklik kale sahasına eriştiğinizde de devan etmekte, kaleye çıkmak için sizi yönlendirecek herhangi bir işaret ve tabela bulunmamaktadır. Bu durum özellikle yöre dışından gelen ziyaretçiler için büyük sıkıntı yaratırken, kaleye çıkışın düzenli basamak veya organize edilmiş yollarla gerçekleştirilmemesi bir güvenlik riskini de ortaya çıkarmaktadır. Bir şekilde kaleye tırmandığınızda ise, kale sahasında hangi unsurların ne anlama geldiği konusunda yerinde herhangi bir bilgiye ulaşmanız mümkün görünmemektedir. Bu sorunları aşmanın hâlihazırda pratik yolu ise, hayatı bu kesimlerde geçmiş olan belirli bir yaşın üzerindeki Oymaklı köyü sakinlerinden yardım almaktır.

Kale mevcut haliyle organize turizm faaliyetlerine hizmet vermek bir yana, transit ziyaretçilerin dâhi kullanımına uygun şartlar taşımamaktadır. Öncelikle Kale'nin mutlaka restore edilerek, yapıların ortaya çıkarılması ve ziyarete uygun bir hale getirilmesi gerekmektedir. Ardından ise mutlaka, başta nemrut dağı olmak üzere Adıyaman ilinin bu kesiminde yer alan diğer cazip turizm unsurlarıyla entegre edilerek yöre turizmine kazandırılmalıdır.

Foto 205:Kale'nin Bulunduğu Tepelik Alanın Yamacına Kadar Betonarme Bir Yolla Erişmek Mümkündür (Temmuz 2016)

Gerger yöresinde turizm değeri olduğunu düşündüğümüz diğer bir tarihsel unsur ise, yine daha önce detaylı bilgiler verdiğimiz Murfa manastırırđdır. Sarp bir kayaya oyulmuş odalardan oluşun bu yapı (Foto 206), hâlihazırda turizme konu olmak bir yana, Gerger kalesinden bile daha olumsuz koşullar barındırmaktadır. Eskikent Murfa'sı olarak anılan bu yapıya, Eskikent köyü, Kula mezarasının içinde geçen bir patika yolla ulaşılmaktadır (Foto 207). İlçenin herhangi bir yerinde bu yapıya ulaşmayı kolaylaştıracak bir tabela olmadığı gibi, yolu bilen biri olmadan Manastırın olduğu bölgeye de ulaşmak da oldukça zor ve zahmetli olmaktadır.

Murfa Manastırırđ büyük ölçüde tahrip olmakla birlikte, çok az müdahaleyle rahatlıkla turizme kazandırılabilircek bir niteliğe sahip bulunmaktadır. Ancak mevcut haliyle yöre insanların bile çoğunun, ya bu yapıdan haberi bile yok ya da duymuş ama görmemiş oldukları anlaşılmaktadır.

Yapı unsurları büyük ölçüde belirgin olan ve mevcut halleriyle bile turistler için cazip olabilecek bu yapılardan başka, bir bölümü büyük ölçüde tahrip olmuş, bir bölümü ise tamamen ortadan kalkmış önemli tarihsel unsurların var olduğu kaydedilmektedir. Dolayısıyla mevcut olanların restore

edilmesi, kaybolanların ise asli yapısına göre yeniden inŒa edilmesi yöre turizm potansiyelini üst seviyeye çıkarılacak niteliktedir.

Foto 206: Eskikent Murfa Manastırđ Sarp Yamaç Sahasında KonuđlanmıŒtır.

Foto 207: Eskikent Murfa Manastırına Ulaşımı Sağlayan Patika Yol.

Tarihsel unsurların yanısıra, Gerger yöresinde turizme konu olabilecek diğer bir potansiyel saha ise doğal unsurlardır. Başta Atatürk baraj gölü olmak üzere, çeşme ve bunların oluşturduğu küçük şelaleler, kanyonlar, göl ve yayla sahaları bu kapsamda belirtilebilir.

Belirtilen çerçevede, aynı zamanda yörenin büyük bir bölümünün idari sınırını belirleyen Atatürk Baraj gölü, hem bir deniz manzarası ve hem de baraj suyundan çeşitli amaçlarla yararlanma imkânları doğurmuştur. Bu imkanlardan birini barajın farklı kıyılarında konumlanmış olan rekreasyon sahaları teşkil etmektedir. Dinleme, manzara seyri ve yeme-içme gibi hizmetlerin verildiği bu sahalar çok sayıda yöre insanının ziyaretine konu olmaktadır.

Örneğin Çifthisar çayının baraja ulaştığı yerde, açma köyü yakınlarında konumlanmış olan ve Şahin tepesi olarak anılan kesimde inşa edilmiş olan sosyal tesisler, yöre sakinleri ve ziyaretçiler için önemli bir durak noktasını oluşturmaktadır. Gerek göl manzarası ve gerekse yeme içme imkânı sağlamasıyla öne çıkan bu tesis, aynı zamanda çadır şeklindeki mimarisiyle de dikkat çekmektedir (Foto 208 ve Foto 209).

Foto 208: Şahin Tepesi Tesisleri (Gerger Kaymakamlığı 2016)

Foto 209: Şahin Tepesi Tesisleri (Gerger Haber 2016)

Yine tesisin yakınında göl üzerinde oluşturulmuş olan yüzen havuz da farklı bir çekicilik yaratmakta, normal şartlarda yüzülmesi tehlikeli olabilecek baraj gölünde güvenli bir ortamda yüzme imkânı sağlaması bakımından öne çıkmaktadır (Foto 210).

Foto 210: Şahin Tepesi Yüzen Havuz (Gerger Kaymakamlığı 2016)

Gerger yöresinde turizme konu olabilecek diğer bir doğal unsur ise Gerger kanyonlarıdır. Geçmişte Fırat nehrinin zemini yararak oluşturduğu kanyon vadiler baraj gölünün oluşmasıyla farklı bir görünüme sahip olmuş ve tekneyle gezinti yapma kapsamında önemli bir potansiyele dönüşmüştür. Nissibi köprüsü ayaklarından başlayarak kuzeye doğru su yoluyla seyahat edenler, bir yandan doğayla insanın birlikte oluşturduğu bu yeni ortamı izlerken, diğer taraftan kanyon vadinin her iki yamacında sıklıkla yer alan mağaraları da gözlemleme şansı bulmaktadır (Foto 211).

Gerger yöresinde turizme konu olan ve geliştirme potansiyeli yüksek olan bir diğer doğal kaynak ise Karagöl-Kırkpınar mesire alanıdır (Foto 212). Mesire yeri iki unsurun beraber değerlendirilmesiyle şekillenmiştir. Bunlardan birincisi içinde bulunan sülüklerin bazı hastalıkları tedavi edici özelliği olduğuna inanılan Sülüklügöl olarak da anılan Karagöldür. İkincisi ise gölün yakınlarından bulunan ve çok sayıda gözden sular aktığı için Kırkpınar veya Kırkgöz olarak adlandırılan çeşmeler dizisidir.

Foto 211: Gerger Kanyonlarında Tekneyle Gezi (Gerger Postası 2016).

Foto 212: Karagöl- Kırkpınar Mesire Yeri İlçede En Fazla Ziyaret Edilen Doğal Turizm Unsuru Durumundadır.

Mesire sahasına, Kâhta-Gerger karayoluna bağlanan, Sutepe ile Kütüklü köylerini geçerek Gürgenli köyü yakınlarından ayrılan daha düşük nitelikli bir yol ile ulaşılmaktadır. Ana yola 11 km kadar uzaklıkta konumlanmış olan mesire yeri, Gürgenli ve Güngörmüş köylerinin

kuzeybatusından yer almaktadır. İlçenin diğer turizm unsurlarından farklı olarak bu saha yön ve mesafe tabelalarının varlığıyla dikkati çekmektedir (Foto 213).

Önceki bölümlerde fiziki özellikleri verilen Karagöl veya Sülüklügöl'ün çok eskiden beri bilindiği ve mevcut sülükler dolayısıyla da sadece yörede değil, daha geniş manada bir alanda bilindiği anlaşılmaktadır (Işık A., 1998:373). Meşe formasyonu ağırlıklı bir orman sahasının içinde yer alan göl, doğal güzelliğiyle bir cazibe sahası olmasının ötesinde, özellikle yöre halkı tarafından gölde bulunan sülüklerden faydalanılması yönüyle bilinmektedir.

Foto 213: Karagöl-Kırkpınar Mesire Sahası Yol Ayrımı

2007 yılında A tipi mesire yeri olarak ilan edilmesinin ardından bazı düzenlemeler yapılmış olmakla birlikte, bir yandan idari sorunların tam olarak çözümlenememesi, diğer tarafından göl sahasına yakın köylerde yaşayanların projeye farklı mülhazalarla sahip çıkmaması arzu edilen gelişmenin sağlanmasını kısıtlamaktadır.

Bir yandan çevre düzenlenmesinin tam olarak gerçekleştirilmemiş olması, diğer taraftan göl sahasına erişimi sağlayan yolun göle yakın kesinlerinin oldukça kötü bir zemine sahip olması (Foto 214) bazı olumsuzlukları oluştururken, araçlar için düzenlenmiş park sahalarının

olamayışı özellikle hafta sonlarında yoğun bir trafik karmaşasının oluşmasına yol açmaktadır.

Foto 214: Karagöl'ü Mesire Alanının En Önemli Sorunlarında Biri Düzenli Otopark Alanlarının Olmamasıdır.

Diğer taraftan göldeki sülüklerden şifa uman ziyaretçilerin, kullandıkları kâğıt mendilleri, poşetleri ve plastik şişeleri gelişigüzel göl içine veya kenarına bırakmaları sadece burada şifa arayan insanların sağlığını tehdit eder bir durum oluşturmamakta, aynı zamanda görüntü olarak da son derece rahatsız edici bir durum yaratmaktadır (Foto 215).

Belirtilen ciddi sorunların varlığına rağmen, her yıl çok sayıda ziyaretçi göl sahasına gelmektedir. Gölün yüksek yamaçlarında araçlarını bırakan ziyaretçiler, 10-15 dakika süren bir yürüyüşten sonra gölün kenarına ulaşmaktadır (Foto 216).

Karagöl-Kırkpınar mesire yeri kapsamında yer alan diğer bir doğal turizm çekiciliği ise Kırkpınar çeşmeleri ve bu çeşmelerden akan suların oluşturduğu küçük şelaedir (Foto 217 ve Foto 218). Çok sayıda farklı noktadan suyun yüzeye çıkmasından hareketle Kırkgöz çeşmesi olarak da bilinen çeşme sahasına da çok sayıda ziyaretçi gelmektedir.

Yaz aylarının en sıcak günlerinde bile oldukça soğuk bir suya sahip olan çeşmeler yöre halkının en gözde piknik sahalarından birini oluşturmaktadır.

Sülüklügölü ziyaret etmek amacıyla gelenlere özellikle yaz aylarında önemli bir ferahlama ve serinleme imkânı sunan bu sahanın sadece yılın tamamında su akışı kesilmeyen çeşme sahası değil, aynı zamanda bu suyun oluşturduğu küçük çağlayan da önemli bir görsel öge oluşturmaktadır.

Foto 215: Karagöl (Sülüklügöl) Çevresine Gelişigüzel Atılan Çöpler

Foto 216: Karagöl Ziyaretçileri

Foto 217: Kırkpınar (Kırkgöz) Çeşmeleri

Foto 218: Kırkpınar Şelalesi

Karagöl için ifade ettiğimiz sorunlar çeşme sahası için de söz konusudur. Burada da düzenli bir piknik sahası ve araç park alanı bulunmaması en önemli eksikliklerin başında gelmektedir (Foto 219). Yine piknik yapmak isteyen ziyaretçiler için düzenli alanların olmayışı, masa ve bank gibi temel ihtiyaçların ise yakın köylüler tarafından derme çatma bir şekilde oluşturulması, belirtilen bu doğal güzellikten daha etkin yararlanmayı sınırlamaktadır. Aynı zamanda, özellikle eğimli bir yamacın kenarına konumlanmış olan mevcut oturma alanları da tehlikeli bir durum arz etmektedir.

Foto 219: Kırkpınar Çeşmesi Alanının En Önemli Sorunlarında Düzenli Araç Park Sahalarının Olmayışıdır

2014 yılına gelindiğinde Karagöl-Kırkpınar mesire yerine ilişkin önemli bir gelişme yaşanmıştır. Kaynak değeri ve ziyaretçi potansiyelinin düşük olması ve kullanım özeliğini kaybetmiş olması gibi gerekçelerle, Orman Bakanlığı tarafından mesire alanı statüsü iptal etmiştir. Böylece Kırkpınar (Kırkgöz) ve Sülüklügöl sahasının doğal hallerine geri döndürülmesine karar verilmiştir (Gersoyder 2016).

Önceki bölümlerde özellikleri detaylı olarak verilen Avacık ve Kurdek yayla sahalarının da, özellikle talep gören bir manzaraya sahip olmaları, yürüyüş, tırmanma, doğa gözlemciliği, avcılık ve kayak gibi faaliyetlerin uygulanabileceği doğal kaynaklar olarak değerlendirilmektedir. Yine bu kesimde iki kez gerçekleştirilen, ancak devamı getirilmeyen yayla şenlikleri de önemli bir turizm unsuru olarak kabul edilebilmektedir

Gerger yöresi sınırları içinde inanç turizmine konu olan en önemli unsur Üzeyir Peygamber makamıdır. Bu unsur “Gerger-Kâhta karayolu üzerinde, iki ilçenin sınırlarının ayrıldığı yerde Kam boğazı diye bilinen dar geçidin Gerger ucunda bulunmaktadır. Üzeyir Peygamberin 105 sene uyuyup uyandığı yer olduğuna inanılan yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Günümüzde modern bir binaya sahip olan yerde mescid, misafirhane ve türbe olmak üzere üç bölüm bulunmaktadır (Foto 220). Burası özellikle Perşembe ve cuma günleri yoğun olarak ziyaret edilmektedir (Aybek Ö.F.,1988:34)“

Foto 220: Üzeyir Peygamber Makamı

Üzeyir Peygamber makamının ana yol üzerinde bulunması sadece burayı ziyaret etmek için gelenler tarafından değil, aynı zamanda Gerger-Kâhta arasında seyahat edenlerin de burada kısa süre durmalarına ve makamı ziyaret etmelerine zemin hazırlamaktadır.

IV. BÖLÜM

4. GENEL DEĞERLENDİRME

Gerger yöresi bir bütün olarak değerlendirildiğinde ne yazık ki olumlu olarak bahsedilecek çok fazla olguyla karşılaşmak mümkün olamamaktadır. Yöre büyük ölçüde dezavantajlı doğal coğrafya şartlarının ortaya çıkardığı güçlüklerle karşı karşıya bulunmaktadır. Ancak başka yörelerde yaşanan deneyimler çok daha keskin olumsuzluklara sahip sahaların beşeri müdahaleyle yüksek gelişme gösterdiğini de vurgulamak gerekmektedir. Bu aşamada zorlu coğrafi koşullara teslim olmak veya onların bu etkisini mazeret göstererek çaba göstermekten vazgeçmek, yörede yaşayan toplumun daha iyi yerlere götürmeyeceği gibi, göçle neticelenen bir akibete mecbur kılacaktır.

Belirtilen genel esaslar çerçevesinde, daha önce konu başlıkları altında kısmen değinmekle birlikte, Gerger yöresinde temel konularda karşımıza çıkan sorunları ve buna ilişkin görüşlerimizi bu bölümde toplamayı uygun gördük.

Kabul etmek gerekmektedir ki, Gerger ilçesi idari sınırları içinde yer alan saha bir takım dezavantajları bünyesinde barındırmaktadır. Bu dezavantajlar zincirleme olarak hayatın bütün kademelerini biçimlendirmekte ve genellikle olumsuz etkide bulunmaktadır.

Belirtilen dezavantajların başında coğrafi konum gelmektedir. Tarihin uzun bir dönemi boyunca ona önem kazandıran konumunun, günümüzde gelişmeyi engelleyici bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Geçmişte Fırat nehri dolayısıyla bir sınır bölgesi olması, ona çoğunlukla askeri anlamda olmak üzere önemli ölçüde değer kazandırırken, günümüzde aynı konum, özellikle Fırat nehri vadisinin bir göl halini almasıyla onu adeta bir çıkmaz sokak haline getirmiş bulunmaktadır.

Kuşkusuz doğal sürecinde oluşmuş Toroslar dağlık silsilesi konusunda ileri sürecek yeni bir durum yoktur. Ancak sadece topografik koşullar değil aynı zamanda ülke geneli için de hayati önemde olan bazı müdahalelerin Gerger yöresine aynı olumlulukta yansımadağı gözlenmektedir. Burada

bahsedilen husus, Atatürk baraj gölünün bir yanda yöreyi doğu ve kuzey kesimlerde çıkmaz sokağa dönüştürürken, diğer taraftan Fırat nehri vadisinde yer alan kısıtlı miktardaki verimli tarımsal arazileri su altında bırakmasıdır.

Şunu hemen ifade etmek gerekir ki; Gerger yöresinin içinde yer aldığı bölge ve bağlı olduğu İl de gelişmişlik konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Ancak Gerger ve benzeri durumda olan ilçelerde bu durum en üst düzeyde yaşanmaktadır.

Gerger yöresinde yaşanan sorunların başında altyapıyla ilgili olanları gelmektedir. Başta ulaşım unsurları olmak üzere, yerleşim planlaması (kırsal ve şehirsiz) açısından ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Her ne kadar bahsedilen bu hususlarda geçmiş on yıllara göre belirgin gelişmeler müşahade edilse de, ülkenin veya ilin diğer yöreleriyle kıyaslandığında, yaşanan gelişmelerin oldukça düşük düzeyde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Özellikle gelişme hızı son derece düşük olan ve Türkiye ilçeleri arasında gelişmişlik ölçüsü açısından son sıralarda bulunan Gerger yöresinde istenen ölçüde hizmetlere erişim son derece zayıftır. İlçede eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişim son derece kısıtlı ölçeklerde gerçekleşmekte ve civar daha büyük ilçelere bağımlılık söz konusu olmaktadır. Donanımlı hastanelerin olmadığı, son yıllara kadar orta öğretim boyutunda eğitimin bile kısıtlı ölçeklerde sağlandığı yörede göç katılım her geçen gün artarak devam etmektedir.

Elbette, özellikle nüfus miktarı ve yoğunluğuyla paralel olarak biçimlenen kamu hizmetleri, bir kısır döngü halinde yaşanmakta ve olumlu sonuçlar alınmasını engellemektedir. Durumu açıklamak gerekirse; bir sahaya kamu hizmetlerinin daha etkin götürülmesi o mekanda yaşayanların taleplerine göre şekillenmektedir. Gerger yöresinde kamu hizmetlerine erişimin zor koşullarda gerçekleşmesi, nüfusu daha iyi hizmet alabileceği başka sahalara göç etme zorunluluğuyla karşı karşıya bırakırken, nüfusun azalması ise kamu idaresinin bu sahalara hizmet götürmede daha yavaş davranması sonucunu doğurabilmektedir. Örneğin, ilköğretim düzeyinde bile okuma imkânına sahip olamayan nüfus daha büyük ölçekte yerleşmelere taşınmak zorunda kalırken, az öğrenci olduğu için mevcut okulların kapanması da sıkça karşılaşılan bir durum olabilmektedir.

Çalışma sahamız Türkiye’de en fazla göç veren yörelerden biri durumundadır. Bu durum bir yandan özellikle iktisaden aktif nüfusun yöre dışına çıkmasını ve daha ziyade yaşlı nüfusun sahada kalmasını beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak yörede doğrudan veya dolaylı olarak sosyo-ekonomik değişimlerin yaşanması sözkonusu olmaktadır.

Gerger yöresinde ekonomik faaliyetler konusunda iki hususun öne çıktığı görülmektedir. Bunlardan biri, yörenin ekonomik gelişmeyi sağlayacak kaynaklar açısından oldukça fakir ve dezavantajlı oluşu, ikincisi ise, var olan kısıtlı kaynakların harekete geçirilmesine yönelik kamu ve toplum iradesinin yeterince kararlı olmamasıdır.

İlçede hemen her konuda bir dinamizmin olmaması, aslında birbirini tetikleme özelliği olan ekonomik sektörlerin harekete geçmesini engeller durumdadır. Mevcut durumda yörede adeta kapalı bir ekonomik yapı varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Dışarıya satışı yapılabilecek ürünlerin yeterince ortaya konulamaması, güçlü bir sermaye birikiminin sağlanmasını kısıtlamakta, bu durum yeni yatırımların gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır. Her sektörde pazara yönelik üretimin esas olduğu günümüzde kendi ihtiyaçlarına yönelik gerçekleştirilen bir üretim modelinin kalkınmayı sağlamaya yetmeyeceği açıktır. Dolayısıyla yörenin bu yapısının hızla değiştirilmesi gerekmektedir.

Kuşkusuz, biçimlenmesi yüzyıllar alan yöre ekonomik yapısını değiştirmek çok da kolay gözükmemektedir. Çünkü yörede gelişmeyi engelleyecek çok sayıda fiziki ve beşeri kısıt bulunmaktadır. Eğimli arazilerin yüksek bir oran tuttuğu yörede topografik özellikler gelişmiş bir tarımsal üretimi kısıtlarken, bu durum hayvancılık faaliyetlerini de doğrudan etkilemektedir. İlçe hayvancılığında yem temini önemli bir sorun olurken, az sayıda köyün katılımıyla gerçekleştirilen yaylacılığa dayalı hayvancılık da bitme noktasına gelmiş bulunmaktadır.

İlçenin ulaşım ağları ve imkânları bakımından sapa bir mevkide bulunması, hem bu ekonomik faaliyetten daha fazla yararlanmasını ve hem de yatırım için gerekli olan iyi ulaşım yollarının inşa edilmesini zorlaştırmaktadır. İlçede gelişmeyi engelleyen bir diğer husus ise genel eğitimin yanısıra, çiftçi eğitiminin de düşük düzeyde olmasıdır. Bu yöreden göç yoluyla büyükşehirlere yerleşen kişilerin de sonraki zamanlarda yöreye yatırım yapma konusunda çok istekli olmadıkları gözlenmektedir.

Günümüzde, bir sahada sadece bir-iki alanda yaşanacak gelişmelerle topyekûn bir kalkınmanın sağlanamayacağı açıktır. Bu bakımdan, yörede karşılaşılan az sayıda modern tarım ve hayvancılık yapan işletmelerin varlığı veya halı atölyelerinin kurulması yeterli bir ivmeyi sağlamaktan uzaktır. Yörede sadece atölye tipi birkaç imalat sanayi işletmesinin varlığı da yöre sanayinin gelişmesini sağlayacak nitelikten çok uzaktır.

Belki de en az yatırımla en fazla gelir elde etmeyi sağlayabilecek olan turizm sektörü ise, bir yandan ulaşım imkânlarının son derece kötü olması

diğer taraftan turizme yönelik teşebbüs ve farkındalığın oldukça düşük düzeyde kalması, bu alanda da gelişmeyi sağlamanın çok güç olduğunu göstermektedir.

Yörenin sorunlarının çözüm üretmek ve kalkınmasına katkıda bulunabilmek için öncelikli olarak yapılması gereken husus, yöre halkının şehirlere göç etmesinin temel nedenlerinin ortaya konulmasıdır. Yöreden, özellikle İstanbul başta olmak üzere büyükşehirlere göç edenlerle yaptığımız mülakatlarda göç etme nedenlerinin başında ekonomik faktörler ile hizmetlere erişimde yaşanan güçlüklerin geldiği anlaşılmaktadır. Yine yörede yaptığımız görüşmelerde ise göç etmeyi düşünüp düşünmediklerine ilişkin soruya, aslında göç etmek istemedikleri ancak şartların onları buna zorladığını belirtmektedirler.

Gerçekten de bütünüyle kırsal bir görünüme sahip olan araştırma sahasında yöre halkını burada tutacak ekonomik uğraşı alanları son derece kısıtlı, iyi gelir getirecek seconder ve tersiyer faaliyetler ise neredeyse yok denecek ölçüdedir. Sanayi, ticaret, turizm, hizmetler gibi şehirsal ekonomik faaliyetlerin çok az ölçekte geliştiği yörede geçim kaynakları olarak geride sadece kırsal alan faaliyetlerini karakterize eden tarım ve hayvancılık kalmaktadır.

Belirtilen faaliyetlerin ise, tarımsal arazilerin son derece az, dar ve küçük ölçekte olması, bu yolla yöre halkının geçimini sağlayacak ölçüde bir gelir getirmekten çok uzak olması, büyük ölçüde kendi ihtiyaçlarına yönelik üretilen ve bir bölümüyle yerel pazarlarda tüketicilere ulaştırılan tarımsal ürünlerle bir sermaye birikiminin sağlanması ve katma değer yaratması çok zor görünmektedir. Bu nedenle küçük işletmelere daha fazla gelir getirmesi muhtemel olan seracılık ve organik tarım gibi tarımsal uygulamaların yörede yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca üretilen ürünlerin daha yüksek katma değer yaraması için ise kooperatifçilik gibi üretim ve pazarlama araçlarının etkin bir şekilde uygulama alanına taşınması gerekmektedir.

Yörede hayvancılık faaliyeti konusunda da tarımsal üretime benzer bir durum söz konusudur. Genel olarak Gerger yöresinde modern anlamda hayvancılık yapan işletmelerin sayısı yok denecek kadar azdır. Bu aşamada tarımsal üretimde olduğu gibi bir takım sorunlar olmakla birlikte, belirtilen faaliyete göre hayvancılık faaliyetinin daha büyük potansiyeller barındırdığı açıktır.

Belirtilen faaliyet alanında da özellikle modern hayvancılığın teşvik edilmesi ve hayvan yemi üretiminin yaygınlaştırılması öncelikli faaliyetler

olarak görülmektedir. bu durum bir yandan hayvan yemi maliyetleri nedeniyle ahır hayvancılığında kaçınan işletmelerin bu faaliyete yeniden daha fazla ilgi göstermesini sağlarken, tarımsal üretimde de bir ivme yaratması mümkün olabilecektir.

Sonuç olarak; genel coğrafi koşullar açısından bir takım kısıtlarla karşı karşıya olan ve bu nedenle kendi içi dinamizmi ve potansiyeliyle bir gelişme sürecine giremeyen sahalarda kamu müdahalesi ve etkin bir şekilde desteği mutlak gerekli olmaktadır. Bu destek, sadece mali konularda değil, aynı zamanda bilinç oluşturma, yönlendirme, cesaretlendirme ve teşvik etme şeklinde de gerçekleşmek durumundadır.

Kamu idaresi, yöreyle ilişkili sivil toplum kuruluşları ve yöre halkı birlikte ve işbirliği içinde, nüfusun yörede kalması veya geçmişte çeşitli nedenlerle yöre dışına göç etmiş nüfusun geri dönmesine ilişkin bir takım tedbirler alınmadığı taktirde, orta vadede sadece tamamen nüfustan yoksun köylerin ortaya çıktığı bir sahaya karşı karşıya kalınması abartılı bir öngörü olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adıyaman İl Sağlık Müdürlüğü 2016, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2012-2015. http://www.adiyamansaglik.gov.tr/menu4/ADIYAMAN_2012_2015_%C4%B0STAT%C4%B0ST%C4%B0K_YILLI%C4%9EI.pdf 26.01.2017 s46
- Adıyaman Valiliği 1994, Adıyaman İl Yıllığı. Ankara
- Adıyaman Valiliği 2011, Adıyaman İl Çevre Durum Raporu. Adıyaman
- Adıyaman Valiliği 2015, Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü 2014 Yılı Brifing Raporu
- Adıyaman Valiliği, 1997, Adıyaman 75. Yıl Adıyaman Armağan Kitabı.
- Adıyaman Valiliği, 2015, <http://www.adiyamankulturturizm.gov.tr/TR,61338/gerger.html> 27.11.2015
- Adıyamanlılar Vakfı, 2015, <http://www.adiyamanlilarvakfi.org.tr/modul/ilceleri-gerger.html?ModulID=320> 14.12.2015
- Ainsworth W. F., 1842. Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and Armenia. Vol 1. London.
- Akurgal E., 1995, Anadolu Uygarlıkları, Net yayınları.
- Alagöz C., A., 1993, Türkiye’de Yaylacılık Araştırmaları. A.Ü. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Coğrafya Araştırmaları Dergisi. Sayı 2. Ankara.
- Ardos M., 1996, Jeolojik Temel Bilgiler (Coğrafya Açısından) İstanbul Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi Yayın No.3403. İstanbul.
- Arslan R., 2009, XIX.Yüzyılda Hınımansur, Behisni, Gerger ve Kâhta’nın Sosyal ve İktisadi Durumu Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Doktora Tezi. Sivas.
- Aslan H., 2016, Adıyaman İli 2015 Yılı Çevre Durum Raporu Adıyaman Valiliği. Adıyaman
- Atalay T., 2008, Diyarbekir Vilayetinde Hınımasur, Kahta ve Besni. Medeniyetler Kavşağı Adıyaman Sempozyumu Kitabı. Adıyamanlılar Vakfı Yayını. İstanbul
- Aybek Ö.F., 1988, Otuzuncu Yılında Gerger (Aldüş). Acar Matbaacılık. İstanbul.
- Aydımalp O., 2015, Gölyut (Tillo), <https://www.facebook.com/485232528214671/photos/a.665875530150369.1073741830.485232528214671/942349955836257/?type=3&theater> 07.07.2017

- Baday Y.E., vd, 2012, Türkiye’de İllerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2010). Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 39, Ocak-Haziran 2012.
- Bakırcı M., 2012, Bir Cumhuriyet Şehri: Kâhta. Çantay Kitabevi. İstanbul
- Bakırcı M., 1997, Türkiye’de Yer Değiştiren Şehirlere Yeni Bir Örnek: Samsat. Türk Coğrafya Dergisi. Sayı 32. İstanbul
- Bakırcı M., 2011, Kırsal Yerleşmelerde Ekonomik Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesinde Turizmin Etkisi; Yaylalar Köyü Örneği (Yusufeli/ Artvin). Türk Coğrafya Dergisi. Sayı 57. İstanbul
- Bakırcı M., 2012, Adıyaman’da İmalat Sanayinin Gelişimi ve Yapısı. Türk Coğrafya Dergisi. Sayı 59. İstanbul.
- Bakırcı M., 2014, Effects of Tourism on Functional Diversification of Rural Settlements: The Case of Ayder Yaylasi (North-Eastern Turkey)”. The 21th Annual Colloquium of the International Geographical Union (IGU) Commission on the Sustainability of Rural Systems (CSRS). Nagoya (Japan), pp.45-58
- Bakırcı M., 2016, Avacık Yaylası (Gerger/Adıyaman) Örneğinde Değişen Sosyo-Ekonomik Şartların Mesken Farklılaşmasına Etkisi. Türk Coğrafya Dergisi Sayı 67. İstanbul
- Bakırcı, M., 1999, Doğu Karadeniz Örneğinde Yaylaların Pazar Yeri Fonksiyonları. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi, Sayı: 7. İstanbul.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. 1997, Amasya, Çorumlu, Sivas-Tokat, Sonisa-Niksar, Kara-Hisar-i Şarki, Canik, Trabzon, Kemah, Bayburd, Malatya, Gerger-Kâhta ve Divriği-Darende Livaları. 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530). Ankara
- Bates D. G., 1971, Güneydoğu Anadolu’da Göçebe Yörük Yerleşmeleri Üzerinde Bir Çalışma. Türkiye Coğrafi ve Sosyal Sosyal Araştırmalar. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını. İstanbul s245-192
- Behar C., 1996, Osmanlı İmparatorluğunun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500 – 1927. Tarih İstatistikleri Dizisi. Cilt 2. Devlet İstatistik Enstitüsü. Ankara
- Benedict P., 1971, Türkiye’de Küçük Kasabaların Etüdüne İlişkin Bazı Sorunlar. Türkiye Coğrafi ve Sosyal Sosyal Araştırmalar. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü yayını. İstanbul
- Bilge M. L., 1991, Askerimükrem. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Cilt 3.
- Cuinet V., 1892, La Turquie D’asie. Geographie Administrative. Volume 1. Paris
- Cuinet V., 1891, La Turquie D’asie. Geographie Administrative. Volume 2. Paris
- Cuinet V., 1891-1894, La Turquie D’asie. Geographie Administrative. Volume 1-5. Paris

- Çağlayan A., 1967, Adıyaman Tarihi. Deniz Matbaası. Adıyaman
- Çetin, B., 2006, Kefe Yaylasında (Serinhisar-Denizli) Fonksiyon Değişikliğiyle Ortaya Çıkan Rekreatif Faaliyetler. Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt 11 Sayı:15. Erzurum.
- Çetin, B., 2012, Alan Yaylasındaki (Kırıkhan-Hatay) Fonksiyonel Değişimin Coğrafi Özellikleri. Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt 17 Sayı: 27. Erzurum.
- Çevre ve Orman Bakanlığı, 2010, Adıyaman- Şanlıurfa- Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Araştırma Raporu. Ankara.
- Çevre ve Ormanlık Bakanlığı, 2010, Adıyaman Çevre Düzeni Raporu 2010.
- DİE 1937, Genel Nüfus Sayımı. Malatya Vilayeti. Ankara.
- DİE 1997, Köy Envanter Etütleri. Ankara.
- DİE 2002, Adıyaman Köy Envanteri 1997. Ankara.
- DİE, 1960, Genel Nüfus Sayımı Sonuçları. Ankara
- DİE, 1980, Genel Nüfusu Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 1980- Ağrı. Ankara
- Dinçer B., Özasan M., 2004, İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması. DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. Ankara
- Doğan H., 2012, Cumhuriyetin ilk Yıllarında (1925-1928) Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Kahta ve Besni Kazalarının Sosyal ve İktisadi Durumu. Adıyaman Tarihi ve Kültürü Üzerine (ed. Hamdi Doğan). Kömen Yayınları Konya.
- Doğanay H., vd., 2012, Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya. Pegem Akademi yayınları 4. Baskı. Ankara
- Doğanay, H., Coşkun, O., 2013, Türkiye Yaylacılığındaki Değişme Eğilimleri ve Başlıca Sonuçları. Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt 18, Sayı 30. Erzurum
- Dörner F. K., (çeviren Vural Ülkü), 1990, Nemrut Dağı'nın Zirvesinde Tanrıların Tahtları. Türk Tarih Kurumu Yayını. Ankara
- DSİ 2016, Türkiye Toprak ve Su Kaynakları. <http://www.dsi.gov.tr/toprak-ve-su-kaynaklari> 21.03.2016
- Elibüyük M, 2009, Tarihi Coğrafya Bakımından Önemli Bir Kaynak: Cihannüma. Coğrafi Bilimler Dergisi. 7 (2) Ankara
- Emiroğlu, M., 1977, Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, No: 272, Ankara.
- Erzen A., 1992, Doğu Anadolu ve Urartular. Türk Tarih Kurumu Yayını
- Evliya Çelebi 1970, (Türkçeleştiren Zuhuri Danışman) Evliya Çelebi Seyahatnamesi. Beşinci Kitap. Kardeş Matbaası. İstanbul.

- Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, 1980-2000 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları, 2008-2015
- Gerger Haber, http://www.gergerhaber.net/haber-5866-sahin_tepesi_ihaleye_cikiyor.html 28.07.2016
- Gerger Haber. 2010, Sabra Tekstil Kaymakamlık İşbirliği http://www.gergerhaber.net/haber-948-abra_tekstil_kaymakamlık_isbirligi.html 25.01.2017
- Gerger İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2016, <http://gerger.meb.gov.tr/www/ilce-ulasim-haritasi/icerik/64> 01.03.2016
- Gerger İlçe Müftülüğü 2017, Gerger Merkez Camileri <http://www.gergermuftulugu.gov.tr/?pnum=30&pt=> 25.01.2017
- Gerger İlçe Sağlık Müdürlüğü 2016, Gerger İlçesi Sağlık Kurumları. http://www.gerger.gov.tr/default_b0.aspx?content=293 01.03.2016
- Gerger Kaymakamlığı 2016, <https://www.facebook.com/Gerger-Kaymakaml%C4%B1%C4%9F%C4%B1-520327247992186/> 21.03.2016
- Gerger Kaymakamlığı 2016, Şahin Tepesi, <http://www.gerger.gov.tr/sahin-tepesi> 28.07.2016
- Gerger Kaymakamlığı 2017, Ters Lale, <http://www.gerger.gov.tr/ters-lale> 07.07.2017
- Gerger Kaymakamlığı, 2016, <https://www.facebook.com/Gerger-Kaymakam%C4%B1%C4%9F%C4%B1-520327247992186/> 21.03.2016
- Gerger Kaymakamlığı, 2017, <http://www.gerger.gov.tr/kanyon> 07.07.2017
- Gerger Kaymakamlığı, 2016, https://www.facebook.com/Gerger-Kaymakam/?tab=album&album_id=613376055353971 08.08.2016
- Gerger Müftülüğü, 2016, Gerger İlçesi Camileri. <http://adiyaman.diyamet.gov.tr/gerger/Sayfalar/home.aspx> 18.02.2017
- Gerger Öğretmenevi,2017, http://gergerogretmenevi.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/02/04/973649/okulumuz_hakkinda.html?CHK=f3bc9862a92524b91d53b0d9c370f3d1 25.01.2017
- Gerger Postası, 2016, <http://www.gergerpostasi.com/haber/camici-koyu/117/> 08.07.2016
- Gerger Postası, 2016, www.gergerpostasi.com/haber/kurdek-yayla-senliginde-binlerce-gergerli-bulustu/163/ 08.08.2016
- Gerger Postası, 2016, <http://gergerpostasi.com/haber/gerger-kanyonlari-ilk-turist-kafilesini-agirladi/139/> 28.07.2016
- Gersoyder, 2016, <http://www.gersoyder.org/konacik-koyu.html/> 19.12.2016
- Gökyay, O. Ş., 1977, Cihannüma, İslam Ansiklopedisi, Cilt 7. İstanbul

- Göney S., 1995, Şehir Coğrafyası I. İstanbul Üniversitesi Yayınları (3.Baskı) İstanbul
- Güner B., 2012, Pütürge İlçesi'nin (Malatya). Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Elazığ.
- Güney E., Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Göçer-Konar Aşiretlerin Kışlak ve Yaylakları. Diyarbakır'ın Fırat Havzasında İki İlçesi; Çüngüş ve Çermik. Dicle Üniversitesi. GAP Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No.2. Diyarbakır.
- Hallaçoğlu Y., 1988, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Adıyaman Maddesi. Cilt: 1.
- Hoşgören M.Y., 1997, Jeomorfolojinin Ana Çizgileri I. (4.Baskı) Rebel Yayıncılık. İstanbul
- Ayuncuk 2016, http://ayuncuk.com/Koylerimiz/resim_detay.asp?id=103522&koy_id=1089 08.07.2016
- Pleidas 2016, <http://pleiades.stoa.org/> 01.04.2016
- Gersoyder, 2016, <http://www.gersoyder.org/gergerde-bu-da-iptal.html/> 08.07.2016
- Google 2016, <https://www.google.com.tr/maps/place/Gargar,+Ermenistan/@40.9514776,44.4390534,14z/data=!4m2!3m1!1s0x40419bce1b605f43:0x48d59665656325d1> 03.03.2016 ve https://en.wikipedia.org/wiki/Gargar,_Armenia 03.03.2016
- Youtube, 2017, https://www.youtube.com/watch?v=8FYt_hwnv2k 03.02.2017
- Human K., ve Puchstein O., 1890. Reisen in Kleinasien und Nordsyrien. Berlin.
- Index-Anatolicus, 2016, Türkiye Yerleşim Birimleri Envanteri. <http://nisanyanmap.com/?yer=843&haritasi=oymakl%C4%B1> 03.03.2016
- Işık, A.,1998, Malatya 1830-1919, Kurtiş Matbaacılık. İstanbul
- İDOL 2000, Belkis Zeugma Harabeleri Boğuluyor. Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi. Sayı 6. Ankara
- İTO, 1997, Karadeniz Bölgesinde Yayla Turizminin Geliştirilmesi, Bölgesel Gelişme ve Çevreyle Uyumlu Yapılaşma. İstanbul Ticaret Odası Yayını.. İstanbul
- Kâhta Beyan Gazetesi 2017, <http://www.Kâhtabeyan.com/gerger-hizmet-alamadigi-icin-diyarbakira-baglanmak-istiyor-10875h.htm> 04.01.2017
- Karagöz M., 2008, Cumhuriyet'in Modernleşme Sürecinde "Malatya" (1930-1938). "Bir Seyyahın Notları Vesilesiyle". Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt: 18, Sayı: 1. Elazığ
- Kâtip Çelebi, 2013, Cihannüma. (Editör Öztürk S.,) Cilt 2. İstanbul.
- Koçman A., 1993, Türkiye İklimi. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No. 72. İzmir

- Köy İşleri ve Kooperatifleri Bakanlığı, 1981, Köy Envanter Etüdü: Adıyaman 1981. Ankara
- Kumtepe P., 2016, Adıyaman İli Maden Haritası. Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü. Ankara
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016. [http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,12572/ Kâtip-celebinin-cografya-calismalari-ve-cihannuma.html](http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,12572/Katip-celebinin-cografya-calismalari-ve-cihannuma.html) 12.02.2016
- Leidenfrost, K., Pasher, O., 1969, Yaylacılık. (Çeviren: M. Dündar, H. Canver,) Ormancılık Araştırmaları Enstitüsü Yayını. Ankara.
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2016. Gerger Rasat İstasyonu Ölçümleri
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1966, Dönem 2, Cilt 5, Toplantı 1, 78. Birleşim. Ankara
- Milli Eğitim Bakanlığı, 2016, Gerger İlçesi Okulları. <http://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/index.php?ILKODU=2&ILCEKODU=4&SAYFANO=1> 17.02.2017
- Moltke H., Von 1841, (Çev. Hayrullah Örs) Moltke'nin Türkiye Mektupları. Remzi Kitabevi. İstanbul
- Özer A., vd. 2014, Adıyaman Kültür Envanteri, Adıyaman Tanıtma Vakfı (ATAV) ve İpekyolu Kalkınma Ajansı. Adıyaman
- Öztürk G., 2012 Seyyahların Gözüyle Adıyaman ve Çevresi. Adıyaman Tarihi ve Kültürü Üzerine (ed. Hamdi Doğan). Kömen Yayınları Konya.
- Öztürk S., 2008, Osmanlı Döneminde Adıyaman'ın Sosyal ve Ekonomik Özellikleri. Medeniyetler Kavşağı Adıyaman Sempozyumu Kitabı. Adıyamanlılar Vakfı Yayını. İstanbul.
- Panoramio 2016, <http://static.panoramio.com/photos/large/35749548.jpg> Haziran 2009. 10.08.2016
- Paşayeva M., 2007 “Azerbaycan Türklerinin Etnik Tarihine Kısa Bir Bakış” 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38) Bildiriler Kitabı. Cilt 5. Ankara
- Ramsey W.M., 1960, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası (Çev. Mihri Pektaş) Milli Eğitim Basımevi. Ankara
- Saltaş N., 2008, <http://www.panoramio.com/photo/16626510> 03.08.2016
- Sarı Ş., 1956, Adıyaman ve Kazaları. Yeni Desen Matbaası, Ankara
- Somuncu M., vd. 2012, Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylalarında Çevresel Değişim. Ankara Üniversitesi Yayını. Ankara
- Somuncu, M., 1997, Doğu Karadeniz Bölümünde Yayla-Dağ Turizminin Bugünkü Yapısı, Sorunları ve Geleceği. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı 6 Ankara.

- Sucu M., 1985, Adıyaman İli ve İlçeleri. Adana
- Sucu M., 1992, Adıyaman İli ve ilçeleri. (2.Baskı.) Bugün Ajans Basım Yayımları Gaziantep
- Şahin G., 2010, Türkiye’de Yapılmış Toponomi Çalışmaları Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 3 Sayı: 4. Adıyaman
- Şahin İ., 1994, Dulkadir Eyaleti. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Cilt: 9.
- Şaşmaz H.Ç. ve Şaşmaz M., 2012, Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet Dönemi’nde Adıyaman’ın İdari Taksimatı. Adıyaman Tarihi ve Kültürü Üzerine (ed. Hamdi Doğan). Kömen Yayınları Konya.
- Şaşmaz M., Bardakçı G., 2012, Atatürk Barajı’nın Kurulmasının Adıyaman İli İdari Taksimatı Üzerindeki Etkisi. Adıyaman Tarihi ve Kültürü Üzerine (ed. Hamdi Doğan). Kömen Yayınları Konya.
- Tanoğlu A., 1954, İskan Coğrafyası. Esas Fikirler, Problemler ve Metod. Türkiye Mecmuası. Sayı 11. İstanbul
- Tanoğlu A., 1964, Türkiye’de Toprak. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası Cilt XXIII Sayı 3-4’den ayrı basım. İstanbul
- Tanoğlu A., 1966, Nüfus ve Yerleşme. İstanbul Üniversitesi Yayın No. 1183. İstanbul
- Tanoğlu A., 1969, Nüfus ve Yerleşme İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını. İstanbul
- Taştemir M., 1999, XVI. Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kâhta) sosyal ve İktisadi Tarihi. Türk tarih Kurumu Yayını. Ankara.
- TBMM, 2016, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c020/tbmm10020083ss0250.pdf> 30.12.2015
- Tunçdilek N., 1964, Türkiye’de Yaylalar ve Yaylacılık. İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi. Sayı 14 İstanbul
- Tunçdilek N., 1967, Türkiye İskan Coğrafyası: Kır İskanı (Köy-altı İskan şekilleri) İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını. İstanbul
- Tunçdilek N., 1969, Türkiye Eğim Haritası. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayın No.56. İstanbul
- Tunçel H., 2000, Türkiye’de İsmi Değiştirilen Köyler. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt: 10, Sayı: 2, Elazığ
- TÜİK 2016, 1990 ve 2000 Genel Nüfus Sayımları <https://biruni.tuik.gov.tr/nufus90app/idari.zul>. 26.12.2016
- TÜİK, 2012, Nüfus ve Konut Araştırması. Ankara
- TÜİK, 2014. İstatistiklerle Aile, 2014. TÜİK Haber Bülteni. Sayı: 18624, 05 Mayıs 2015

- TÜİK, 2016, Eğitim İstatistikleri. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 20.12.2016
- TÜİK, 2016. İllere Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü, 2008-2015. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları (ADNKS). Ankara
- TÜİK, Genel Nüfus Sayımları ve ADNK Sistemi Verileri
- Tümertekin E., ve Özgüç N, 2009, Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân. Çantay Kitabevi. İstanbul.
- Türk Dil Kurumu 2016, Toponimi. Büyük Türkçe Sözlük. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts 20.01.2017
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 17.07.2017
- Umar B., 1993, Türkiye'deki Tarihsel Adlar: Türkiye'nin Tarihsel Coğrafyası ve Tarihsel Adları Üzerine Alfabetik Düzendeki Bir İnceleme. İnkılap Kitabevi Yayını. 2.Baskı. İstanbul
- Yalçınkaya E., 1940, Muhtasar Malatya Tarih ve Coğrafyası. Cumhuriyet Matbaası (2. Baskı) İstanbul.
- Yerel Yönetimler Portalı 2015, <http://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=233816> 13.11.2015
- Yiğit A., 2002, Güneydoğu Toroslar'ın Yöresel Etüdü. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt: 12, Sayı: 1. Elazığ
- Yiğit İ., 2002, Kınnesrîn. İslam Ansiklopedisi. Cilt: 25
- Yinanç R., 1994, Dulkadiroğulları. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Cilt: 9
- Yinanç, R. Elibüyük M., 1983, Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri (1560). Gazi Üniversitesi Yayın No. 31. Ankara
- Yinanç, R. Elibüyük M., 1988, Maraş Tahrir Defteri (1563) Cilt 1. Ankara Üniversitesi Osmanlı tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını. No. 1. Ankara.
- Yürüdü, E., 2006, Yakın Mesafeli Yaylacılık Faaliyetlerine Bir Örnek: Yaylacık Dağı'nda (Tokat) Yaylacılık. Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt 11 Sayı 16. Erzurum.
- Zaman, M., 2001, Geleneksel Yayla Şenliklerinin Doğu Karadeniz Yayla Turizminin Geliştirilmesindeki Rolü. Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt 7 Sayı: 6 Erzurum.